T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TÜRK BASIN TARİHİNDE BİR SİYASİ MİZAH GAZETESİ: ALİ DAYI (1948-1962)

Doktora Tezi

Hatice Sevinç ÇAM

Ankara-2025

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TÜRK BASIN TARİHİNDE BİR SİYASİ MİZAH GAZETESİ: ALİ DAYI (1948-1962)

Doktora Tezi

Hatice Sevinç ÇAM

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Sedef BULUT

Ankara-2025

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TÜRK BASIN TARİHİNDE BİR SİYASİ MİZAH GAZETESİ: ALİ DAYI (1948-1962)

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Sedef BULUT

Tez Jüri Üyesi **Adı ve Soyadı**	**İmzası**
Prof. Dr. Mustafa EKİNCİKLİ (Başkan)	.....
Doç. Dr. Sedef BULUT (Danışman)	.....
Prof. Dr. Ayten SEZER ARIĞ	.....
Prof. Dr. Hakan UZUN	.....
Doç. Dr. Ahmet Şamil GÜRER	.....

Tez Sınav Tarihi: 3 Ocak 2025

Prof. Dr. Mesut ÇAPA

Enstitü Müdürü

ÖZET

Soğuk Savaş'ın ilk dönemi, Türk siyasal hayatının etkileri günümüze kadar sürmesi nedeniyle en köklü kırılma evresini temsil etmektedir. Dünyanın ideolojik kamplara ayrıldığı bir esnada çok partili hayata geçiş ve akabinde Demokrat Parti'nin tek başına iktidarı, Türkiye'de başta siyaset olmak üzere iktisadî, askerî, sosyal ve kültürel parametrelerde sancılı değişikliklere neden olmuştur. Cumhuriyetin ilanından çeyrek asır geçmesine rağmen "cumhuriyet kazanımlarının" tam anlamıyla halk tarafından idrak edilememesi ve Demokrat Parti'nin seçim zaferlerinin temelinde oy konsolidasyonunu sağlamak adına benimsediği pragmatist politikalar, Türk siyasi hayatında kutuplaşmayı körüklemiştir. Neticede sivil siyasetin her açıdan kontrolü kaybettiği anda gelen askerî müdahale, Türkiye'de yakın geçmişe kadar darbe ve askerî vesayet tartışmalarına sebebiyet vermiştir.

Soğuk Savaş gerçekliğinde Amerika Birleşik Devletleri için Türkiye ve serbest seçimleri kazanan Demokrat Parti iktidarı hayatî bir rol oynamıştır. ABD, Sovyetler Birliği'ne karşı Batı periferinde yer alan ülkelerdeki siyasi angajmanlar başta olmak üzere topyekûn açıdan yaşam tarzını kontrol etmek ve dönüştürmek istemiştir. Marshall Programı ve Truman Doktrini kapsamında askerî ve iktisadî yardımlar, Türkiye'nin NATO üyeliği ve bu kolektif güvenlik örgütü içindeki aktif rolü bunun açık örneğidir. Demokrat Parti iktidarı da ana çerçevesini ABD'nin belirlediği küresel normlar doğrultusunda Türk siyasetini ve halkı dönüştürmek istemiştir. Bu durum yerelde kendi iktidarının temelini sağlamlaştıracağı gibi küresel olarak Batı dünyasına da entegrasyonu hızlandıracaktır. İktisadi refah ve ilerleme retoriğiyle iktidara gelen Demokrat Parti'nin arzuladığı toplum yapısı, öncelikle anti-komünist ve anti-Rusçu olup, Batılı değerleri benimsemelidir. Bununla birlikte hem muhafazakâr, gelenekselci ve dini değerlere saygılı hem de Atatürk ve cumhuriyet kazanımlarına bağlı olacaktır. Aynı zamanda millilik iddiası altında Anadolu'nun yerel kültür ve dinamiklerini de yaşatacaktır.

O dönemde tüm toplumu hedef alan bu denli farklı paradigmaları içinde barındıran, köklü bir dönüşümü sağlayacak araç yazılı basındır. Geniş halk kitlelerine hem bir eğitim hem de bir iletişim aracı olan yazılı basın içinde siyasi mizah "zihinleri esnekleştirmek", siyasal bir bilinç ve sosyal bir farkındalık yaratmak adına ön plana çıkmaktadır. Karikatür ise yazılı basında mizahın aktarımı için en can alıcı araçlardan biri olup, basitleştirilen, aşağılanan veya abartılan gerçekliğin toplum kütlelerinde yarattığı duygusal etkiyle istenilen dönüşümü kolaylaştırmaktır.

Anahtar Kelimeler: Soğuk Savaş, Demokrat Parti, Siyasi Mizah, Karikatür, Dönüşüm, Askerî Darbe.

ABSTRACT

The first period of the Cold War represents the most profound breakup in Turkish politics, as its effects have endured to the present day. During that time, when the world was divided into ideological blocs, Türkiye's transition to a multi-party system and the subsequent rule of the Democratic Party took off significant and often painful changes, particularly in politics, as well as in economic, military, social, and cultural parameters. Despite a quarter-century having passed since the proclamation of the Republic, the "gains of the Republic" had not been fully comprehended by the general populace. Moreover, the pragmatic policies adopted by the Democratic Party to consolidate votes in the wake of its electoral victories fueled polarization in Turkish politics. Ultimately, when politics lost control in every respect, a military intervention followed, sparking debates about coups and military tutelage that lasted well into the recent past.

In the reality of the early Cold War, Türkiye and the Democratic Party government, which came to power through free elections, played a vital role for the United States. The U.S. sought to comprehensively control and reshape lifestyles, particularly through political engagements in nations on the Western periphery, to counter the Soviet Union. Military and economic aid under the Marshall Plan and the Truman Doctrine, Türkiye's NATO membership, and its active role within this collective security organization are clear examples of this strategy. The Democratic Party government also sought to transform Turkish politics and society in line with liberal norms largely persuaded by the U.S. This approach not only reinforced the Democratic Party's domestic power base but also accelerated Türkiye's integration into the Western world.

The Democratic Party's vision for society, articulated through promises of economic prosperity and progress, was fundamentally anti-communist and anti-Russian, founded on the embracement of Western values. Simultaneously, it aimed to conserve the respect towards traditional and religious values while remaining loyal to Atatürk's legacy and the Republic's achievements. Additionally, under the guise of nationalism, it sought to preserve Anatolia's local culture and dynamics.

During this period, the only apparatus capable of managing such a sophisticated transformation- encompassing diverse paradigms and aiming society as a whole- was the press. Both as an educational medium and a means of mass communication, the press prominently utilized political satire to "broaden minds," raise political consciousness, and foster social awareness. Among these, cartoons became as one of the most impactful tools for conveying humor in the

print media. By simplifying, ridiculing, or exaggerating reality, cartoons evoked emotional reactions among the public, thereby facilitating the desired transformation.

Keywords: Cold War, Democrat Party, Political Satire, Caricature, Transformation, Military Coup.

ÖNSÖZ

Bu tez, Türkiye'nin siyasi hayatında ciddi bir kırılmaya yol açan ve etkilerini bugün dahi gördüğümüz Soğuk Savaş'ın en yoğun olduğu döneme denk gelen Demokrat Parti iktidarı ve sonrasında yaşanan 27 Mayıs sürecini siyasi-mizah gazetesi Ali Dayı üzerinden tahlil etmektedir. Çalışma sırasında telkinlerinden cesaret aldığım, yönlendirmeleriyle bende yeni ufuklar açan, derin bilgisi ve akademik tecrübesi vasıtasıyla bu tezin vukuu bulmasında en az benim kadar pay sahibi olan tez danışmanım Doç. Dr. Sedef BULUT'a teşekkürü bir borç bilirim. Tezin yazım aşamasındaki yoğun ve meşakkatli süreçte çalışmalarımda desteğini benden esirgemeyen ve yönlendirmeleriyle çalışmanın nihai olarak şekillenmesine katkı veren Prof. Dr. Hakan UZUN'a minnettarım. Tez jürim esnasında ve öncesinde tavsiyeleri ve tenkitleriyle bilimsel yönlendirmelerde bulunan jüri üyeleri Prof. Dr. Mustafa EKİNCİKLİ'ye, Prof. Dr. Ayten SEZER ARIĞ'a ve Doç. Dr. Ahmet Şamil GÜRER'e şükranlarımı sunarım. Bu çalışmadan evvel "Mizah Dergileri Üzerinden Bir Dönem Okuması: Türkiye'de Çok Partili Siyasal Yaşama Geçiş (1946-1950) adlı doktora tezini kaleme alan, araştırma ve yazım safhalarındaki metodolojik açıdan kendisinden istifade ettiğim Dr. Öğr. Gör. Şakire ÇİMENLİ'ye minnettar olduğumu ifade etmek isterim. Tez yazım esnasında bürokratik süreçleri olabildiğine hızlandıran enstitü sekreteri Gülcan ERKAN ATAKAN'a ve öğrenci işleri personeli Özkan KOÇAK'a ve tüm TİTE personeline teşekkürlerimi sunmaktan mutluluk duyarım.

"Türk Basın Tarihinde Bir Siyasi Mizah Gazetesi: Ali Dayı (1948-1962)" adlı doktora tezinin hayata geçmesinde tüm eğitim hayatım boyunca maddî ve manevî desteğini benden esirgemeyerek yanımda olan aileme borçlu olduğumu söylemeliyim. Bu çalışmamı kendisi göremese de akademik alanda her daim beni teşvik eden rahmetli babama ithaf ediyorum.

Hatice Sevinç Çam

İstanbul 2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**
ABSTRACT ..... **ii**
ÖNSÖZ ..... **iv**
İÇİNDEKİLER ..... **v**
KISALTMALAR ..... **ix**

GİRİŞ

A. Kavramsal Analiz 1
B. Kaynak Tahlili ve Yöntem 9

BİRİNCİ BÖLÜM
ALİ DAYI GAZETESİNİN GENEL, TEKNİK, BİÇİMSEL VE İÇERİK İNCELEMESİ

1.1. Ali Dayı Gazetesinin Genel, Teknik ve Biçimsel Özellikleri 18
1.2. Ali Dayı Gazetesinin Yazarçizerleri 24
1.3. Ali Dayı Gazetesinde Yazılan Tefrikaların İncelenmesi 29
1.3.1. Tefrikaların Kronolojik Tanıtımı 29
1.3.2. Tefrikaların Konularına Göre Değerlendirmesi 35

İKİNCİ BÖLÜM
DEMOKRATİKLEŞME YOLUNDA İLK ADIM: ÇOK PARTİLİ SİYASAL HAYATA GEÇİŞ

2.1. Çok Partili Hayata Geçerken Yaşanan Olaylar 38
2.1.1. Dörtlü Takrir ve Cumhuriyet Halk Partisinden İhraçlar 42
2.1.2. Milli Kalkınma Partisinin Kurulması 44
2.1.3. Demokrat Parti'nin Kuruluşu 45
2.2. Çok Partili Yeni Sistemin İlk Seçimleri ve Partiler Arası Mücadele 46
2.2.1. 1946 Yılı Genel Seçimleri 46
2.2.2. Recep Peker Hükümeti 47
2.2.3. Demokrat Parti Büyük Kongresi ve Hürriyet Misakı 50
2.2.4. 12 Temmuz Beyannamesi ve Recep Peker Hükümetinin Sonu 52
2.2.5. I. Hasan Saka Hükümeti 53
2.3. Muhalefetten İktidara Evrilme Sürecinde Demokrat Parti ve Gücünü Kaybeden Hükümet Cumhuriyet Halk Partisi 54
2.3.1. Demokrat Parti İçinde Yaşanan Muhalefet 54
2.3.2. Müstakil Demokratlar Grubu 59

2.3.3. I. Hasan Saka Hükümeti Dönemi Genel Sorunlar 66
2.3.3.1. Ekonomik Sorunlar 66
2.3.3.2. Cumhuriyet Halk Partisi İktidarında Yolsuzluk Meseleleri ve Atıf İnan Örneği 72
2.3.3.3. I. Hasan Saka Döneminin Tartışmalı Zam Sorunsalı 76
2.4. Demokrat Partinin Cumhuriyet Halk Partisi Hükümetine Yönelik Propagandası 78
2.4.1. İktidarda Kalmak İsteyen Saka Hükümeti 78
2.4.2. I. Hasan Saka Hükümetinin Sonu ve II. Hasan Saka Hükümetinin Kurulması 82
2.4.3. II. Hasan Saka Dönemi Alınan Yeni Ekonomik Tedbirler ve Halka Yansımaları 89
2.5. Siyasi Partilerin Çok Tartışmaları Seçim Çalışmaları 95
2.5.1. Seçim Kanunu Meselesi 95
2.5.2. Millet Partisi 98
2.5.3. II. Hasan Saka Hükümetinin Aşamadığı Vergi Sorunsalı ve Seçim Çalışmalarına Etkisi 104
2.5.4. Partiler Arası Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Farklılıkların Seçim Propagandasına Etkileri 108
2.5.5. Ara Seçim ve Sonuçlarının Partilere Olan Yansıması 109
2.5.6. Demokrat Partinin II. Saka Hükümetine Yaptığı Baskı ve II. Saka Hükümetin Sonu 114
2.6. Şemsettin Günaltay Hükümeti 123
2.6.1. Şemsettin Günaltay Hükümetine Cumhuriyet Halk Partisinden İlk Muhalefet 126
2.6.2. Verem ile Mücadele 128
2.6.3. Şemsettin Günaltay Hükümetinin Seçim Çalışmaları 131
2.6.4. Şemsettin Günaltay Hükümetinin Ekonomik Meseleleri 132
2.6.5. Demokrat Parti İkinci Büyük Kongresi ve Milli Teminat Husumeti/Misakı 134
2.6.6. Demokrat Partinin Tek Muhalefet Partisi Olma Çabası ve Bu Süreçte Millet Partisi ile Yaşanan Sorunlar 138
2.6.7. 16 Ekim 1949 Ara Seçimler 140
2.6.8. Şemsettin Günaltay'ın Ana Muhalefet Lideri Celal Bayar ile Mücadelesi 142
2.6.9. Demokrat Partinin İktidar Olma Yolundaki Engeli: Seçim Kanunu 146
2.7. 1948-1950 Yılları Arasında Yaşanan Dış Gelişmeler 150
2.7.1. Sovyet Tehdidi'ne Karşı Atlantik Paktı (NATO) 150

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİNİN ALTIN YILLARI (1950-1954)

3.1. 14 Mayıs 1950 Milletvekili Genel Seçimleri ve Demokrat Parti İktidarı 160
3.2. Cumhurbaşkanı Seçimleri 164
3.3. I. Menderes Hükümeti (22 Mayıs 1950- 9 Mart 1951) 167
3.4. Demokrat Parti Dönemi Faaliyetler (1950-1954) 171
3.4.1. Orduda Tasfiye ve Yeni Düzenlemeler 171
3.4.2. Atatürk'e Saygı ve Anıtkabir İnşaatı 174
3.4.3. Ezanın Arapça Okutulması İrtica ve Laiklik Tartışmaları 175
3.4.4. Demokrat Parti Hükümetinin Kurulması ile Yaşanan Olumlu Değişiklikler ... 177
3.5. Muhalefetteki CHP ve 8. Kurultayı (29 Haziran 1950) 178
3.6. Yerel Seçimlerde Partiler 183
3.7. Halkevlerinin Kapatılması ve İktidar-Muhalefet Gerginliği 186
3.8. II. Menderes Hükümeti Dönemi ve Faaliyetleri (9 Mart 1951- 17 Mayıs 1954) 190
3.8.1. 16 Eylül 1951 Ara Seçimleri ve Demokrat Partinin 3. Büyük Olağan Kongresi 192
3.8.2. Demokrat Partiye İdeolojisine Talip Yeni Parti: Yeni Türkiye Köylü Partisi (19 Mayıs 1952-16 Ekim 1958) 194
3.9. 1950-1954 Demokrat Parti Dönemi Yaşanan Dış Gelişmeler 196
3.9.1. Kore Harbi ve Türk Askerinin Kore'ye Gönderilmesi 196
3.9.2. Bulgaristan ile Olaylar ve Yurda Gelen Göç 212
3.9.3. Türkiye'nin NATO üyeliği ve Türk-Yunan İlişkileri 220
3.9.4. 1953-1954 Genel Dış Politika Gelişmeleri 227

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİNİN ZİRVE YILLARI (1954-1957)

4.1. 1954 Genel Seçimleri Sonrası Kurulan Demokrat Parti Hükümeti 235
4.2. Ali Dayı'nın CHP'ye Yönelik Bakışı 238
4.3. 1954 Muhtarlık ve İhtiyar Heyeti Seçimleri 245
4.4. İkinci Demokrat Parti Dönemi ve Faaliyetleri 246
4.4.1. 1955 Belediye Seçimleri ve Muhalefetin Seçim Boykotu 257
4.4.2. Demokrat Parti'nin Parti İçi Hesaplaşmaları ve 19'ların İhracı 260
4.4.3. 6-7 Eylül Olayları 264
4.4.4. Menderes'in 4. Kabinesi (9 Aralık 1955- 25 Kasım 1957) 267
4.5. 1957 Seçimleri Öncesindeki Genel Durum 269
4.5.1. CHP ve DP Yakınlaşması 269
4.5.2. 1957 Seçimleri Öncesinde DP'nin Faaliyetleri 273

4.5.3. 1957 Seçimleri Öncesinde Ali Dayı Gazetesi'nin Muhalefete Bakışı 278
4.5.4. Fuat Köprülü'nün İstifası 281
4.6. 1954-1957 Demokrat Parti Dönemi Yaşanan Dış Gelişmeler 282
4.6.1. Sovyetler Birliği'nden Almanya'ya Soğuk Savaş'taki Gelişmeler ve Arap-İsrail Savaşı 282
4.6.2. Kıbrıs Meselesi (1954-1957) 292

BEŞİNCİ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİNİN SON YILLARI ve 27 MAYIS 1960 ASKERÎ MÜDAHALESİ (1957-1962)

5.1. 1957 Seçim Sonuçları ve Demokrat Parti'nin Oy Kaybetmesi 295
5.2. 1958 Yılı DP İktidarı ve Artan İktisadî Bunalım 296
5.2.1. Kasaplar ve Karaborsa 297
5.2.2. 1958 yılı DP'nin Sosyal ve Toplumsal Faaliyetleri 303
5.3. "Karikatür"süz Ali Dayı Gazetesi ve DP'nin Çöküş Dönemi (1958-1962) 307
5.3.1. "Güç Birliği"ne Karşı Vatan Cephesi 307
5.3.2. Siyasi Kriz ve 27 Mayıs'a Giden Yol (1959-1960) 310
5.3.3. Adım Adım Darbeye Giden Yol 314
5.4. 27 Mayıs Sonrası Ali Dayı Gazetesi'nin Dönüşümü 318
5.5. Ali Dayı Gazetesinin Son Yılı-1962 320
5.6. 1958-1962 Yılları Arasında Yaşanan Dış Gelişmeler 323
5.6.1. Türk-Amerikan İlişkileri 323
5.6.2. Kıbrıs Meselesi (1958-1960) 332

SONUÇ 343
KAYNAKÇA 348

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

BCA : Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BM : Birleşmiş Milletler

BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

CKMP : Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi

CMP : Cumhuriyetçi Millet Partisi

DP : Demokrat Parti

FRUS : Foreign Relations of United States

HP : Hürriyet Partisi

MP : Millet Partisi

NATO : North Atlantic Treaty Organization

TÜRK BASIN TARİHİNDE BİR SİYASİ MİZAH GAZETESİ: ALİ DAYI (1948-1962)

GİRİŞ

A. Kavramsal Analiz

İkinci Dünya Savaşı sonrası Türk siyasi tarihi, Avrupa ve Amerika'daki değişimler çizgisinde dönüşümün ivme kazandığı kadar kendi içinde de müesses bir nizamı korumaya çalıştığı bir dönem olmuştur. Savaşın bitişine doğru Birleşmiş Milletler Bildirgesi'nin muzaffer olacak ülkelerce benimsenmesi, yeni bir dünya düzeninin oluşumuna dair sinyalleri verirken Cumhuriyetin ilanı sonrası hala kurumlarını ve rejimini anayasal bir temele oturtmaya çalışan dönemin Türk hükümeti, dünyadaki bu gelişmeler karşısında bir eski düzen içinde kaldıklarını fark etmişlerdi. Zamanın ruhuna ayak uydurmak, yeni düzenin hegemon gücüne ilerici bir görüntü sunmak isteyen iktidardaki Cumhuriyet Halk Partisi,(CHP) hız kesmeden 1946 yılında çok partili sisteme geçişin atılımı olarak seçime gitmiştir. Ancak çok partili sistem, kurumsal bir yenilik olduğu kadar siyasi bir kültürün de sonucudur. Genel anlamda siyasi partileşme herhangi bir entelektüel birikime ihtiyaç duyulmaksızın belirli bir amaç uğruna toplanmış kişilerin hiyerarşik bir şekilde örgütlenmeleri ve amaçlarını sınırları belirlenmiş siyasi topluluk içinde siyasetle gerçekleştirmeleridir. Bununla birlikte Maurice Duverger'in de dile getirdiği gibi çok partili sistemin temelindeki kültür eşitlik, kardeşlik ve özgürlük gibi Fransız İhtilali'nin liberal birikimden şekillenerek bir 'fikri' oluşturmaktadır.[1] Türkiye, 1839 Tanzimat Fermanı'ndan itibaren bu kültürü benimsemeye yönelik bir dönüşüme girmişken 1923 Cumhuriyet'in ilanı itibariyle de bu fikri benimsemeye çalışmıştır. Dönüşümün bir kültürden bir fikriyata geçişi temel manada Türk modernleşmesiydi.[2] Yine de bu modernleşme benimsendiği kadar da reddedilmiştir. Türkiye'yi siyasal modernleşme sürecinde diğer ülkelerden farklı kılan ise yeri geldiğinde modernleşmenin sancaktarlığını yapan siyasi akımların hükümet oldukları zaman iktidarın el değiştirmesine karşın statükocu ve hatta temel hak ve özgürlükler bağlamında gerici bir duruş belirlemesi iken; modernleşmeye şüpheyle bakan siyasi akımların yeri geldiğinde ülkedeki diğer siyasi grupların partileşmesi ve koalisyonlarla siyasal hayata katılım sağlaması için ilerici bir tutum takınmasıydı.

[1] Maurice Duverger, *Siyasal Rejimler*, İletişim Yayınları: İstanbul, 1994, 34-36.
[2] Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, (Yay-Haz.) Ahmet Kuyaş, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010, 521-523.

Modernleşmenin temel olarak bu şekilde hem halk tabanında hem de siyasi seçkinlerce kabul ve reddi, Türk siyasetinin gelgitlerini oluşturmuştur.[3]

İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye'sine yeniden dönüp bakarsak siyasi dönüşümün savaşın bitişiyle ve Birleşmiş Milletler Bildirgesi'yle anlaşılması aslında dünya siyasetinin savaş sırasında hegemon statükocu güçlerle bölgesel revizyonist güçlerin arasında genişleyen, daimileşen çatışmanın Transatlantik ilişkiler ve liberal rejimler arasındaki monadizmle çözülerek yeni bir hal aldığını söyleyebiliriz.[4] Türkiye'nin iki dünya savaşı arasındaki zamanın ruhuyla ülkenin bütünlüğü ve Cumhuriyet inkılâplarının ivmesi için merkeziyetçiliği benimsemesi ister istemez oluşturulmaya çalışılan rejimin otokratik bir hal almasına neden olmuştur. Ancak bu nedenin altında Türkiye'ye çevresinde ve özellikle eski Osmanlı vilayetleri olan Ortadoğu topraklarında Fransız ve İngiliz devletlerinin manda yönetimlerinin kurarak komşu olmaları; yine kuzeyinde bu ülkelerin emperyal politikalarına radikal bir tutum sergileyen Sovyet Rusya'yla komşu olunması ve Avrupa'da geçmiş savaşın rövanşizmini halk tabanında popülerleştirerek bölgesel güç olmaya çalışan Nazi Almanya'sı ile Mussolini İtalya'sıyla olan ticari ilişkiler yadsınamaz bir gerçek yatmaktadır. Böyle bir mihrap içinde gelişmekte ve atılmakta olan Türkiye'nin dış ilişkileri de ikircikli olarak hem mevcut ilişkilerini ve tanınırlığını muhafaza etmeye hem de çıkarlarını uzun vadede gerçekleştirmeye yönelik dengeler kurmak için de faydacı bir durum yaratmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin İngiltere'den askerî yardımlar alırken Nazi Almanya'sına krom gibi silah alaşımında kullanılan hammaddeleri satması bu ikircikliğin sonucudur.[5] Ancak bu ikircikli tutumun iç siyasette yansıması modernleşmenin ivmesi olan dönüşümlere engel olmuştur. Bu engel, temel olarak istikrarsızlığa neden olacak siyasi girişimlere ve kesintilere değil, bu girişim ve kesintilere karşı otokratik kararların keyfiyetle alınmasına sebebiyet vermiştir. Kısacası Osmanlı'nın duraklama döneminden İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar yeri geldiğinde temel yaklaşım olarak kabul gören dengeleme, siyasal modernleşme sürecindeki Türkiye'de iktidarların keyfi güç kullanımına kaynak olmuştur.

Nitekim Türk siyasetinde Soğuk Savaş döneminin ilk yılları siyasal partilerin ordu, bürokrasi veya ilim adamları gibi diğer kurumsal aktörlerden daha öne çıktığı bir dönem olmuştur. Bu öne çıkışın nedeni ise mecliste çıkarılan yasa ve kararlarda yurttaşlık ve kamusal bilincin

[3] Ayrıntılı bilgi için bkz. Münci Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 2008, 74-93 ve Taner Demirel, *Türkiye'nin Uzun On Yılı, Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016, 69-70.
[4] Ayrıntılı bilgi için bkz. Peter Duignan, Lewis H. Gann, *The Rebirth of the West*, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, 1996, 20.21.
[5] George Harris, *Troubled Alliance: Turkish-American Problems in Historical Perspective, 1945-71*, Washington DC: American Enterprise Institute for Public, 1972, 12-14.

oluşturulmasıydı. Seçmen bölgelerinde halkla günlük temasta bulunan siyasi partiler seçmenin rızasını kazanmaya ve korumaya yönelik propaganda ve eğitim faaliyetlerinde yeniliklerde bulunmuşlardı.[6] Özellikle 1946 yılında kurulacak olan Demokrat Parti (DP) kurucularının, dönemin iktidarı Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) başarısız ekonomi planlarına yönelik meclisteki Dörtlü Takrir teklifi ve bu teklifin reddine yönelik Vatan gazetesindeki tenkitleri, Türkiye'de doğrudan katılımda bulunan milletvekillerinin hesap verilebilirlik ilkesini ve kamuoyu bilincini oluşturması bakımından örnek bir süreç oluşturmuştur. Ancak bu örnek sürecin iktidara giden yolda Demokrat Parti'nin muhalefetteki rolünü sağlamlaştırırken, ileride siyasi konumların değişmesiyle iktidardaki Demokrat Parti tarafından şüpheyle ve hatta hasımca yaklaşılacak olması ve başta CHP olmak üzere diğer partilerce benimsenmesi dönemin Türk siyasetinde modernleşme için dönüşümü ilkesel olmasa da yapısal bir sorun haline getirecektir.

Türkiye'de çok partili sisteme geçiş siyasal katılımı çeşitlendirecek yeni yöntemlerin icat edilmesini sağladığı kadar, toplumsal hayatın çeşitlendirilmesi ve hatta ivmelendirilmesine yönelik sonuçlara da neden olmuştu. Çünkü çok partili sistem, İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme kadar İslam coğrafyası olarak tanımlanacak Orta Doğu ve Kuzey Afrika da neredeyse hiç olmamışçasına ender görülen bir durumdu. Belirli gelenekler içinde hareket eden, bu nedenle de dış etkilere karşı kapalı bir toplum örneği sergileyen bu coğrafyalarda halkın siyasi katılımı da bir hizip içinde belirli kurallara katî surette itaat edilmesiyle, yani ya cemaatleşme/tarikatlaşma ya da loncalarla, mümkündü. Siyasi partilerin çeşitlenmesi ve çoğalmasıyla, ilk kez kurallara ve kaidelere itaat edilmeden kişinin akli ve kalbi rızasıyla siyasi parti faaliyetlerine gönüllü katılımı sağlanmıştır. Siyasi gönüllülüğün ve parti sempatizanlığının topluma kazandırılmasıyla siyasetin geleneklerine ve müesses nizamına yönelik hem bireysel hem de kitlesel kopuş sağlanmıştı. Kopuşla ortaya çıkan toplumsal enerjinin doğru konumlara yönelmesi ise siyasi ve ekonomik sorunlara dikkat çeken partilerin meclis içindeki yasama faaliyetleri sayesinde olmuştur. Demokrat Parti'nin iktidara gelişi sonrası tarımda makineleşme ve Dünya Bankası muhakemesiyle başlatılan Kamu İktisadi Teşebbüsleri toplumsal enerjinin ekonomik büyümeye yöneltilmesi açısından çok partili sistemin katkısıdır.

Her ne kadar çok partili sistemin, Türkiye'nin tüm alanlarda modernleşmesi için siyasal dönüşüme katkısından bahsetsek de Batı siyasal geleneği içinde liberal değerlerin halkın katılımıyla diriltilmesi ve Türk anayasal düzeninde temel hakları gözetmesi eksik bir hal almıştır. Bunun ilk nedeni muhalefetteki partilerin iktidar olana kadar siyasi modernleşmeyi ve siyasal kurumlardaki dönüşümün öncüsü rolünü benimserken, iktidar olduktan sonra

[6] Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, 184-186.

modernleşmenin kendi konumlarına yönelik muhalefete araç olmasıdır. Kısacası getirdikleri siyasi yeniliğe ettikleri öncülüğü sürdürememeleridir. Demokrasi, temel hak ve özgürlükler yeri geldiğinde 1946 seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi tarafından yeri geldiğinde de 1954 seçimlerinde Demokrat Parti tarafından siyasi bir fırsatçılıkla kullanılmaktaydı. Ancak bu nedenin yanında yapısal olarak İslam coğrafyasında siyasi partilerin getirdikleri siyasi kültüre takipçilerini dahil edememekteydiler. Bu durumda da ideoloji devreye girmekteydi. Zira ideolojiler, dünya hakkında inanışlardır. Bu inanışlar aslında belirli bilgi bütünlerinin basitleştirilmiş, belirli bir doğruluğa bağlanmış halleridir. Çok partili bir sistemde, siyasi partiler ideolojilerini seçmenlerini ve sempatizanlarını eyleme dökmek için kullanırlar. Soğuk Savaş'ın ideolojik ikilemi içinde Demokrat Parti'nin anti-komünist söylemi, seçmeninin Batı algısındaki belirsizliğini gidermiş, 'Allah'sız ve Ailesiz Komünist'lere karşı taban oluşturmuştu. Bu söylemin kullanılmasında ve ideolojinin dünyanın ahvalinden bihaber Türk işçisi, köylüsü ve zanaatkarı için hem bir eğitim hem de bir iletişim aracı olarak kullanılmasında yazılı basının rolü büyüktür. Nitekim, ideolojinin Soğuk Savaş'ın ilk yıllarındaki Türkiye'de siyasi eylem için kullanımı yeri geldiğinde muhalefetin haklı siyasetine karşı bir tahakküm olarak da kullanılacaktır.

Yazılı basının çok partili sistemdeki rolü her ne kadar gelen iktidarların baskısı ile sınırlanmış veya araçsallaştırılmış olsa da otonom bir hal almıştır. Otonomluğunu sağlayansa iktidarın basın üzerinde kurmak istediği kontrole karşın muhalefetinse kurmak istediği tekel ile oluşan ikilemdir. Halkın da bu ikilemden uzaklaşarak basının üzerinde kendi beklentileri ve dışavurumlarını yayınlayacak şekilde bir kamusal kontrolü kurmak arzusu vardır. Bu arzunun geliştirilmesinde ve başarılmasında en etkin yöntemlerden biri de biçim ve içerik arasındaki uyumun alay ve iğnelemeyle kurulduğu karikatürlerdir. Karikatürler parti propagandaları ile siyasi tartışmalar arasındaki ayrımı örterek, halkın gerçek kaygılarını duygusal, kinayeli ve hatta rahatsız edici şekilde vurgulamaktadır.

Karikatür kavramının dilsel tanımı, Alsaç'ın *Türkiye'de Karikatür, Çizgi Roman ve Çizgi Film* adlı çalışmasında özetlenmiştir: "Karikatür İtalyanca 'caricare' sözcüğünden türemiştir."[7] Alsaç'a göre karikatür, "gülme duygusu uyandıracak bir çizim olması gerekir." Bunun için ise karikatürde tasvir edilen olay veya nesnenin abartılarak ve bozularak çizilmesi; devamında ise bu bozuk ve abartılı biçimcilikle "olayların doğal akışı içinde birdenbire ortaya çıkan bir çelişkinin yakalanması, bir karşıtlığın, çarpıklığın" kullanılması sağlanır. Bu açıdan "korkulara, cinselliğe, toplumsal yasaklara (tabulara) yapılan göndermeler" karikatürler için içerik kaynağı

[7] Üstün Alsaç, *Türkiye'de Karikatür, Çizgi Roman ve Çizgi Film*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994, 7.

olmaktadırlar.[8] "Karikatür" olarak değerlendirilebilecek ilk çizgiler Kaba Taş Devrindeki mağaralarda gözlemlenmiştir. Doğu İspanya ve Fransa'da bulunan bu mağaradakiler çizimlerden başka bazı araştırmacılar ilk karikatür örneklerinin Orta Çağ heykelleri üzerinde görüldüğünü savunmaktadır. Karikatür sanatının gelişmesi, çizim sanatının büyük değer gördüğü Rönesans döneminde gelişmeye başlamış, matbuat ve basılı eserlerin yaygınlaşmaya başlamasıyla etkili bir anlatım ve ifade aracına dönüşmüştür.[9] Karikatür, demokrasi atmosferine sahip İngiltere'de gerçek bir yükselişe geçmiş hatta İngiliz William Hogarth karikatürün asıl öncüsü olarak kabul edilmiştir.[10]

Karikatür, gerçeğin çizgiler ve renklerle mizah yapılmasıdır. Gerçeğin mizah yapılması ise estetik olarak basitleştirme ile abartmak arasında gidip gelmektir. Nitekim karikatürü çizen kişinin basitleştirme ile abartma arasında gidip gelmesini sağlayan sanatsal serbestlik ise gerçeğin öznesi olmasıdır. Gerçek, çizerin bulunduğu çevrenin toplumsallığını içinde belirmektedir. Ancak çizerin, kendisine beliren olay veya görüngüyü bir gerçek olarak çevresine ve etkileşimde bulunduğu kişilere 'gerçek' olarak aktarması siyasidir. Bunu yaparken de çizgi ve renkleri doğal olana aykırı bir şekilde kullanması ise, olanın sorgulanması ve şüphe duyması, yani 'mizah'tır.

Mizahın toplumsal karşılığı gülmek değildir. Eagleton, *Mizah* adlı eserinde kahkaha atmanın aslında bir anlam ifade etmediğini iddia eder; Kahkahaya anlam veren zekanın nüktesidir.[11] Nüktenin alıcısı da halktır. Siyasi mizahın katkısı "zihinleri esnekleştirmesidir."[12] Böylelikle mizah, siyasal bir bilinç oluşturmada bir araç halini almaktadır. Karikatür de yazılı basın da mizahın aktarımı için en can alıcı araçlardan biridir. Özellikle modernleşmenin bireyi siyasete çekmesinde kelimelerden önce görüngülerle hitap etmesi, mizahı daha etkin kılmıştır. Birey, görüntü içinde basitleştirilen, aşağılanan veya abartılan gerçekliğin kendisinde yarattığı duygusal etkiyle psikolojik olarak güçlenmekte ve mevcut düzende çektiği zorluklarda siyasi bir duruşta bulunmak için kendinde güven bulmaktadır.

Mizahın, çizgi sanatı ile kendini öne çıkarmaya başlamasıyla karikatürün etkisi birçok ülkede hızla görülmüştür. "Harper's Weekly" (Amerika), "Figaro" (Avusturya), "Fischietto", (İtalya), "Fligende" (Almanya), "Indian Punch" (Hindistan) yayınlanan karikatürleri ile büyük kitlelere ulaşmıştır. 1830'da Charles Philippon tarafından haftada bir yayınlanan "La Caricature" dergisi; Paul Gavarni, Jean Grandville (J. Grerard), Honore Daumier, Travies, Henry Monnier

[8] Alsaç, *Türkiye'de Karikatür*, 9.
[9] Hıfzı Topuz, *Başlangıcından Bugüne Dünya Karikatürü*, İstanbul: İnkılap Yayınevi, 1997,15-30.
[10] Turhan Selçuk, *Grafik Mizah*, Der. Turgut Çeviker, İstanbul: İris Mizah Kültür Yay.,1998, 155.
[11] Terry Eagleton, *Mizah*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2019, 91.
[12] Eagleton, *Mizah*, 126.

gibi karikatür üstatlarının yetişmesine katkı sağlamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın etkisi karikatür sanatının gerilemesine neden olmuştur. Bu tarihe kadar politik-siyasi çizimler üzerinde hayat bulan karikatür sanatı, devletlerin değişen rejimleri ve ekonomik süreçlerine dayanarak zarar görmüştür. İngiliz sanatçılar Aubrey Hammond ve Bohun Lynch ile Fransız sanatçı Andre Rouveyre'nin siyasi karikatürden ayrı olarak portre çizimine önem vermesi karikatürün yeniden hayat bulmasını sağlamıştır. "Krokodil" (Rusya), "Dikobraz" ve "Rohaç" (Çekoslavakya), "Jez" (Yugoslavya), "Sturshel" (Bulgaristan) "Ludas Matyl" (Macaristan), "Eulenspiegel" (Doğu Almanya) dergileriyle karikatür sanatı savaş öncesi canlılığını elde edebilmiştir. İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında politik karikatür İngiltere'de yeniden canlanmıştır. Amerika'da politik karikatür göze çarparken 1960'lı yıllarda Thomas Nast ile zirveye çıkmıştır.[13]

Türk tarihini incelediğimizde karikatür sanatının Tanzimat döneminde ortaya çıktığı görülmektedir. İlk Türkçe karikatür 1867 Arif Arifaki tarafından ait olup İstanbul gazetesinde yayınlanmıştır.[14] 1868 yılında *Terakki* Gazetesinin *Terakki Eğlencesi* isimli mizah eki ve yine aynı gazetenin *Letaif-i Asar* eki mizah eserleri olarak değerlendirilmiştir.[15]

Cantek ve Gönenç, *Muhalefet Defteri: Türkiye'de Mizah Dergileri ve Karikatür* adlı çalışmalarında Türk basın tarihinde ise mizahın görsel hali karikatürlerin, görsel bir basın aracı olarak mizah dergisi halinde sunulmasının Birinci Meşrutiyet'in ilanından hemen öncesine denk geldiğini iddia etmektedirler; yazarlara göre, Birinci Meşrutiyet öncesi Teodor Kasap'ın *Diyojen* dergisi ilk mizah dergisi, ve 74. sayısında kullandığı uzun kulaklı adam figürüne dayanarak ilk karikatürlü eser olarak kabul edilmiştir. Sonrasında diğer mizah dergilerine de ilham olarak Birinci Meşrutiyet'in ilan edilmesinde gerekli siyasal zemini muhalefet adına oluşturulmasına öncü olmuşturlar. [16] Devamında karikatür ve mizah dergileri, siyasi ortamın gerginliği ve sonrasında çıkan Dünya Savaşı nedeniyle hem İkinci Abdülhamid hem de İttihat ve Terakki tarafından sansüre uğramış; hatta Matbuat Yasası gereği karikatür yasaklanmıştır.[17]

İkinci Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile birlikte oluşan özgürlük ortamı sonrasında mizah dergilerinin sayısı artış gösterse bile çoğu yayım hayatını sürdürememiştir. Yayım hayatını sürdürenler ise üç ayrı grupta toplanabilir. İlk gruptakiler Ermeni tebaa tarafından çıkarılan dergilerdir. İlk dergi *Meğu* adında ve Ermenice olup bunların en popüleri *İncili Çavuş*'tur.

[13] Şakire Çimenli, *Mizah Dergileri Üzerinden Bir Dönem Okuması: Türkiye'de Çok Partili Siyasal Yaşama Geçiş (1946-1950)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2022, 15-16.
[14] Orhan Koloğlu, Türkiye Karikatür Tarihi, İstanbul: Bileşim Yayınevi, 2005, 26.
[15] M. Bülent Varlık, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Mizah", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C. IV, 1093; Çimenli, *Mizah Dergileri Üzerinden*, 17.
[16] Levent Cantek ve Levent Gönenç, *Muhalefet Defteri: Türkiye'de Mizah Dergileri ve Karikatür*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017, 9-11.
[17] Sezai Dumlupınar, Tek Parti ve Mizah, İstanbul: Ati Yay., 2011, 2

İkinci grupta Türklerin çıkardığı dergiler yer almaktadır ve en popüleri *Karagöz*'dür. Üçüncü grupta yine Türkler tarafından çıkarılan ancak Avrupa mizah dergileri yapısında olan dergiler bulunmaktadır. Bunlar *Kalem* ve İkinci Meşrutiyet Dönemi karikatürüne damgasını vuran ve ilk Türk karikatürcüsü olarak kabul gören Cemil Cem'in çıkardığı *Cem* dergisidir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Cemil Cem Paris'e gidince Refik Halit Karay geride kalan kadro ile *Aydede* mizah dergisini; Aydede'ye karşılık Sedat Simavi'de *Güleryüz* dergisini çıkarmıştır. Aydede'nin yazar-çizerlerinin sürgüne gönderilmesi üzerine Yusuf Ziya Ortaç Aydede'nin devamı olan *Akbaba*'yı çıkarmıştır. Ali Fuat Bey'in Karagöz'ü ve Ayine isimli dergiler de karikatür sanatı için önemli eserlerdir.[18] *Hacivat, Davul, Kibar, Hayal-i Cedid, Eşek, Kara Sinan, Köylü, Cadaloz, Feylosof, Karikatür* ve *Diken* yine bu dönemin önemli eserlerindendir.[19]

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde ise görsel basında mizah, yayın sahiplerinin siyasi ilişkilerini iyi tutmasıyla sürdürülebilir hal almıştır.[20] Cantek ve Gönenç'in iddiasına yakın olarak Yetim ve Akkoyunlu da Cumhuriyet'in erken dönemine kadar Türk basını içinde karikatürünün gelişimi daha sınırlı iken, Cumhuriyet'le basının siyasetle etkileşime girmesi karikatürün dağarcığını ve çeşitliliğini arttırdığını iddia etmiştir; Cumhuriyet'in yeni değer ve kavramlarının tanıtılması ve benimsetilmesi için eski kavramların mizahi bir şekilde ele alınmış, yeniliklere muhalif eskinin köhneliğiyle hicvedilmiştir.[21] Bu noktada karikatür, Türk basınında modernleşmenin aracı haline gelmiştir. Ancak 1925 yılında *Takrir-i Sükûn* kanunu gibi Cumhuriyet'in Türk siyasi ve toplumsal hayatındaki dönüşümlerine karşı oluşan iptidai muhalefete yönelik iç güvenlik tedbirleri, mizahın modernleşmedeki aracı rolünü kısıtlamıştır. Ancak karikatür ve karikatüre bağlı mizah bitmemiş, yerini Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde görülen, yazılı basının bir biçimi olan tefrikalara bırakmış; "hükümetin uyguladığı siyaset gereği ve çizerlerin kendi düşünceleri sayesinde mizah yeni bir biçim kazanmıştır." 1931 yılında Matbuat Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle İkinci Dünya Savaşı'na kadar Türk basınında karikatür, mevcut iktidarın ve iktidarın kendi çevresinde şekillendirmekte olduğu müesses nizamın basın üzerindeki tekelini koruması için muhtemel bir neden olmuştur. Yetim ve Akkoyunlu'ya göre basın üzerinde kurulan bu tekel "s*osyal siyasal hareketlerde toplumu şekillendirici işlevinin olduğunu ve devlet yöneticilerinin bu etkin gücü kabul ettiğini göstermektedir.*" Yine de iktidarın oluşturduğu bu tekel "*yetkin bir basın sınıfının oluşmasına imkân vermekle birlikte*" kural ve pratikleriyle ileride bir basın kültürünün de oluşmasını

[18] Çimenli, *Mizah Dergileri Üzerinden*, 17-18; Yasin Kayış, *Demokrat Parti Döneminde Siyasi Karikatür (1950-1960)*, 2. Basım, İstanbul: Libra Kitap, 2015, 15-16.
[19] Kayış, *Demokrat Parti Döneminde*, 17.
[20] Cantek ve Gönenç, *Muhalefet Defteri*, 11.
[21] Fahri Yetim ve Sultan Berna Akkoyunlu. "Türk Modernleşmesine Erken Cumhuriyet Dönemi Basınında Karikatür Üzerinden Bir Bakış", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 3 (Aralık)2017, 77-96, 86.

sağlamıştır.[22] Cumhuriyet Döneminin en önemli karikatür sanatçıları Ramiz Gökçe ve Cemal Nadir Güler olmuştur.[23]

Alsaç, Osmanlı'nın son döneminden Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar olan dönemi karikatürün *Başlangıç Dönemi* diye ayırmış ve bu dönemi Cantek ve Gönenç'ten farklı olarak; yazarların *Diyojen* üzerinden öne sürdüğü mizah dergisi biçimine ek olarak karikatür çizimlerinin de resim gibi olduğunu iddia etmiştir. Nitekim bu resim gibi karikatürlerde "gülünçlük resimlerin düzenlenişi, konunun ele alınışıyla, olmadık bir kurgu, beklenmedik bir yerleştirmeyle, benzetmelerle, bir zıtlığın, olumsuzluğun vurgulanışı"na dikkat edilse de istibdat döneminin etkisi nedeniyle karikatürde siyasi bir gelişme sağlanamamıştır. Cumhuriyetin kuruluşuyla başlayan *Klasik Karikatür Dönemi*'nde ise harf devrimini etkisi ile karikatürlerde alt metinlerin oluşturulması karikatürü gazetelerin gündelik kısmı haline getirmiş, ancak bu da karikatürde biçimsel özenin feda edilmesine neden olmuştur.[24] Bu durum estetik kaygıların feda edilme sürecinde, yazın yöntemi ile günlük siyasi iletişim içinde hicvin öncelikli hale geldiği ve karikatürün olayların gündelik olması karşısında biçimsel olarak bir olgunluğa erişene kadar ikincil bir role indirgendiği şeklinde de yorumlanabilir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye'nin çok partili sisteme geçişi süreci, karikatürün de yeniden canlandığı dönem olmuştur. Altan Erbulak, Eflatun Nuri Erkoç, Ferruh Doğan, Ali Ulvi Ersoy, Bedri Koraman, Selma Emiroğlu, Mustafa Emektar, Semih Balcıoğlu, Suat Yalaz, Yalçın Çetin, Turhan Selçuk, Oğuz Aral, Sinan Bıçakçıoğlu, Tonguç Yaşar bu kuşak içerisinde yer alan sanatçılardandır. Yine bu tarihlerde Mustafa Uykusuz, Hüseyin Mumcu gibi sanatçılar karikatürü geniş halk kitlelerine sevdiren çizerlerdendir.[25] Sabahattin Ali ve Aziz Nesin tarafından çıkarılan *Markopaşa* döneminin en popüler dergilerinden biri olmasına rağmen iktidar tarafından kapatıldığı gibi sahipleri de tutuklanmıştır. Zaman içinde *Markopaşa, Merhumpaşa, Malumpaşa, Alibaba, Bizimpaşa, Yedi Sekiz Paşa, Hür Markopaşa, Öküz Mehmet Paşa* ve *Medet* isimleriyle sürekli ad değiştirerek yayımlanmaya devam etmiş ve 1950 yılından itibaren yayın tamamen bitmiştir.[26] Türk karikatürü *50 Kuşağı* ile karikatüre başka bir boyut kazandırmıştır. Bu döneme kadar salt güldürü, fiziksel betimlemelere ve karikatür altı yazıya önem verilirken 50 Kuşağı ile yazılar azaltılmış, kişiler ve partiler üstü ve evrensel kalıcılığa önem veren karikatür kültürü oluşturulmuştur. Ratip Tahir Burak, Togo ve Necmi Rıza Ayça dönemin ünlü karikatürcüleridir.[27] Alsaç, bu dönemi Türk karikatür tarihinin *Çağdaş*

[22] Yetim ve Akkoyunlu, "Türk Modernleşmesine, 86-93.
[23] Koloğlu, *Türkiye Karikatür Tarihi*, 267.
[24] Alsaç, *Türkiye'de Karikatür*, 25-27.
[25] Çimenli, *Mizah Dergileri Üzerinden*, 19.
[26] Kayış, *Demokrat Parti Döneminde*, 21-22; ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Saydur, *Markopaşa Gerçeği*, İstanbul: Çınar Yayıncılık, 2001.
[27] Ahmet Sipahioğlu, *Türk Grafik Mizahı, (1923-1980)*, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 1999, 75-76.

Karikatür Dönemi olarak nitelemekte; savaş sonrası Türkiye'nin dışarıya açıldığı, siyasi ve ekonomik liberalizmin günlük hayat uygulamalarıyla benimsenmeye çalışıldığı bu dönemde Türk basınının da gelişmelerden etkilendiğini iddia etmektedir. 1970 yılına kadar sürecek olan *Çağdaş Karikatür Dönemi*, kendinden önceki Türk karikatür birikiminden farklı olarak çizimde derinlik, noktalama gibi yenilikleri benimsediği gibi, çok tipli karikatürden de vazgeçerek tek bir karakterin çeşitli davranış kalıpları içinde kullanımına yönelmişti.[28] Bu tür bir kullanım, aslında klişe karakter kalıplarının reddi ve temel özelliklere sahip belirli bir insanın farklı koşullarda farklı davranışlar göstermesi gibi, insan doğasının değişkenliğini vurgulamayı amaçlamıştır. Öyle ki, 1950 ile 1970 arasında Türkiye'nin geçirmekte olduğu siyasi ve toplumsal dönüşümün insanların siyasi davranışlarını toplumsal koşullandırma temelinde biçimlendirdiğine, yani bir Türk siyasal insanı yarattığına dair estetik kanıt, karikatürlerdeki tek karaktere yönelimdir. Dahası, bu estetik yönelimin altında hicvin yarattığı, örtük bir demokratikleşme de mevcuttur: Siyasi koşullar, demokratik katılımla oluşturulabilir ve oluşturulmalıdır. Toplumsal çevre davranışları koşullandırarak insan kişiliklerini oluşturuyorsa, vatandaşların yaşama dair bireysel taleplerinin daha kabul edilebilir politikalarla karşılanabilmesi için toplumsal çevre de bilinçli olarak değiştirilebilir. Bu noktada önemli olan bilincin kazandırılmasıydı. Türkiye'nin çok partili sisteme geçişinde de karikatürler, bu bilinci kazandıracak şekilde evriliyordu.

B. Kaynak Tahlili ve Yöntem

Soğuk Savaş'ın şiddetinin en yüksek olduğu dönemde iktidara gelen Demokrat Parti (DP), hem yerelde iktidarını korumak üzere kendi tabanını güçlendirmek hem de Amerika Birleşik Devletleri'nin liderliğini üstlendiği Batı periferindeki küresel güç mücadelesinin parametrelerine uygun bir ortam hazırlamak adına toplumu dönüştürmeyi ve konsolide etmeyi benimsemiştir. Bu doğrultuda öngördüğü yaşam tarzını ve siyasi angajmanı endoktrine etmek adına yazılı basın kullanılmıştır. Ali Dayı Gazetesi de bu strateji doğrultusunda hayat bulmuş ve 27 Mayıs Darbesi'ne kadar bu gayeye hizmet etmiştir. Tıpkı DP iktidarı gibi, Anti-komünist, anti Rusçu bir dünya görüşünü savunan gazete, muhafazakâr, gelenekselci ve dini değerlere saygılı olmasının yanında Atatürk ve cumhuriyet kazanımlarına bağlı ve onların savunucusu olmakla birlikte, Türkiye'yi Batı dünyasında konumlandıran, terakkiden yanadır. Bununla birlikte ekseriyetle millilik iddiası altında Anadolu'nun yerel kültür ve dinamiklerine de bağlıdır. Bu nitelikler hem DP iktidarının yerel hem de son yıllara kadar maddi manevi arkasında duran Amerika Birleşik Devletleri'nin küresel hedeflerine de uygundur.

[28] Alsaç, *Türkiye'de Karikatür*, 28-29.

Örtük anlam, bağlam, paylaşılan bilgi ve kültürel değerler aracılığıyla önerilen veya çıkarılan fikir veya mesajları ifade eder ve bireylerin mesajları gerçek içeriklerinin ötesinde nasıl ilettikleri ve yorumladıkları konusunda daha derin bir anlayış sağlar. Genel anlam ise hem açık hem de örtük anlamlar dahil olmak üzere dilin daha geniş yorumlarını kapsar ve yalnızca kullanılan kelimeleri değil, aynı zamanda sunuldukları bağlamı da dikkate alarak bir metni veya ifadeyi bütünüyle anlamayı içerir. Bu bakış açısı, yüzeysel yorumlamanın ötesinde söylemin daha zengin bir şekilde anlaşılmasını sağlar. Söylem analizi ise metinlerin yorumlanmasını etkileyen güç ilişkilerine, kültürel bağlamlara ve kişilerarası dinamiklere odaklanarak dilin anlam oluşturmak için bağlamda nasıl kullanıldığını inceler. Bu yaklaşım, anlamın sabit ve değişmez olmadığını, ancak katılımcılar arasındaki etkileşim yoluyla müzakere edildiğini kabul eder. Ali Dayı karikatürlerinde ise örtük anlamın ortaya çıkarılması kültürel değerlerin gündelik siyasi olaylar karşısında halkın tepkisinin nasıl olduğu ile mümkündür. Bu bakımdan aslında her bir karikatür söylem analizi esnasında genel anlamı ortaya çıkarmak için örtük anlamın siyasetin özü ile incelenmesidir. Bu bakımdan örtük ve genel anlamların söylem analizi sırasında siyasi konjonktürde kesişmeleri kaçınılmaz olduğu gibi; her bir karikatürün incelemesinde halkın siyasi konjonktüre yönelik tepkisi veya ilgisi üzerinden yapılacak örtük ve genel çıkarımların söylem birliği içinde ele alınması da kaçınılmazdı. Bu nedenle çoğu karikatürün incelemesinde bu iki öğe ve bir yöntem aynı anda yazına dökülmüştür.

Her ne kadar siyaset yöntemsel olarak, tümdengelim ve tümevarım ile aktörlere, ilişkilere ve kavramlara yönelik anlamlar türetebilse bile; yazılı basının vaka konusu olarak alındığı bir siyasi tarih incelemesinde bütünleşmiş bir tarih anlatısı ayrı bir anlam oluşturulduğundan bu anlamdan çıkarılacak söylem, anlatı, altmetin-üstmetin ikileminin siyasi tarihin anlatısında kullanılan kavramlardan koparılarak tasvir ve tahayyül edilmesi imkansızdır. Bu iki öğe ve bir yöntemin aynı anda yazına dökülmesinin bir başka nedenidir.

Literatür taraması kısmında çalışmamızdan önce yayımlanan diğer çalışmalara baktığımızda kendi çalışmamızda da sıkça kullandığımız Şakire Çimenli'nin "*Mizah Dergileri Üzerinden Bir Dönem Okuması: Türkiye'de Çok Partili Siyasal Yaşama Geçiş (1946-1950)*"[29] başlıklı doktora tezinde Türk Basın Tarihi ve Osmanlı Devleti'nde matbaanın kullanılmasından itibaren basılan eserler, 1950 yılına kadar incelenmiştir. Tezde mizah ve karikatür kavramlarının tarihsel gelişimi, karikatür çalışmaları üzerine göstergebiliminin önemi ve çalışma metodu üzerine geniş bir araştırma yapılmıştır. Tezin bölümlerinde ayrıca incelenen dönemi kapsayan yıllara

[29] Şakire Çimenli, *Mizah Dergileri Üzerinden Bir Dönem Okuması: Türkiye'de Çok Partili Siyasal Yaşama Geçiş (1946-1950)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2022

bağlı olarak "Mizah", "Akbaba", "Karagöz" dergilerinin karikatürleri göstergebilimi yöntemi ile incelenmiştir.

Ayşe Bedir'in, "*Yakın Dönem Siyasi Tarihinin Karikatür Üzerinden Analizi: Karagöz 1922-1939*" başlıklı Hacettepe Üniversitesi Tarih Ana Bilim Dalında tamamladığı doktora tezinde[30] ise Türk siyasal hayatı 1922 yılından başlayarak Hatay'ın anavatana katıldığı 1939 yılına kadar tarihsel arka plana uygun, zaman çizelgesine bağlı, gösterge bilim ve söylem analizi metotlarıyla gözler önüne serilmiştir.

Deniz Elif Yavalar'ın "*Demokrat Parti Dönemi'nde Muhalif Mizah Basını: 41 Buçuk, Dolmuş, Taş, Karikatür, Taş-Karikatür Dergileri Üzerine Bir İnceleme*" başlıklı doktora tezinde[31] göstergebilim ve söylem analizi yöntemini kullanarak DP iktidarına muhalif olan mizah dergilerinin incelemesi yapılmıştır. Öznur Yaşar, "Türk Siyasetinde Çizgisel Mizah ve Demokrasi" başlıklı doktora tezinde[32] ise Türkiye'nin demokratikleşme sürecini Tek Parti Dönemi, DP Dönemi, 27 Mayıs Darbesi,12 Mart Muhtırası,12 Eylül Darbesi, Turgut Özal Dönemi, 28 Şubat Postmodern Darbesi, Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi olarak bir tasniflendirmeye gidilmiştir. Yaşar, dönemin gazete ve mizah dergi karikatürlerini göstergebilim ve söylem analiz yöntemleriyle irdeleyip demokrasi olgusuna cevap aramıştır.

Esra Taşdelen, "*Bir Siyasal İletişim Aracı Olarak Karikatürlerin Dilinden Türkiye'de Hükümetler Dönemi (1960-1980)*" başlıklı doktora tezinde[33] birçok gazete ve dergi incelenerek tarihsel bir çalışma yapılmıştır.[34] Mizah ve karikatür tarihine dair incelenmenin ardından 27 Mayıs Darbesi sonrası siyasi düzenin toplumsal ve siyasi zeminde incelenmiştir. Milli Birlik

---

[30] Ayşe Bedir, *Yakın Dönem Siyasi Tarihinin Karikatür Üzerinden Analizi: Karagöz 1922-1939*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

[31] Deniz Elif Yavalar, *Demokrat Parti Dönemi'nde Muhalif Mizah Basını: 41 Buçuk, Dolmuş, Taş, Karikatür, Taş-Karikatür Dergileri Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

[32] Öznur Yaşar, *Türk Siyasetinde Çizgisel Mizah ve Demokrasi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

[33] Esra Taşdelen, *Bir Siyasal İletişim Aracı Olarak Karikatürlerin Dilinden Türkiye'de Hükümetler Dönemi (1960-1980)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2024.

[34] *Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet, Akşam, Tercüman, Havadis, Dünya, Ulus, Vatan, Yeni Sabah, Son Havadis, Yeni İstanbul, Akbaba (1922-1977), Karikatür (Karikatür Mecmuası/Karikatür Mizah) (1961-1962), Fırt (1976-1980), Çarşaf (1975-1980), Amcabey (1963-1964) (1971), Tef (1960-1961), Çivi (1978-1980), Ant (1967-1971), Bizim Şaka (1960), Vur Abasıza (1960-1963), Diktatörler Karikatür Mecmuası (1960-1961), Toplum (1972-1973), Militan (1975- 1976), Yeni Adımlar (1974), Politika (1968-1969), Gerçeklere Gözlem (1976-1980), Yön (1961-1967), Ustura (1969-1970), Mikrop (1978), Mizah Yıllığı (1968), Halkın Sesi (1975-1977), Pardon (1964-1971), Karikatür Mizah Yıllığı (1976), Karikatür Almanağı VIII (1963), Yankı (1971), Papağan (1967-1980), Gırgır (1972-1980), Deccal (1960), Özgür İnsan (1972-1980), Heybeli (1969), Kahkaha (1970), Yağma (1960), Dokuz Kuyruklu Kedi (1963), Milliyet Sanat Dergisi (1972-1980), Guguk (1960-1963), Palavra (1960), Mırnav (1961), Semih Balcıoğlu Karikatür Albümü (1962), Nehar Tüblek Paşaname (1969), Nehar Tüblek Beygirname (1969), Çizgili Dünya (1969), Fethi Develioğlu Barış Karikatür Albümü (1980)*.

Komitesi döneminden sonra başlayan koalisyon ve parti hükümetli süreçler genel ve yerel seçimler başlıklarıyla karikatürlere dayalı olarak incelenmiştir.

Emre Daşar tarafından hazırlanan "Erken Cumhuriyet Dönemi Mizah Basınında Ulusal Kimlik İnşası: Karagöz Gazetesi (1923-1946)" başlıklı doktora tezinde[35] Karagöz gazetesi karikatürleri üzerinden Ulus-Kimlik vurgusu ön plana çıkarılarak, dönemin siyasi ve sosyal olayları incelenmiştir. Kazım Kandemir'in "*Popüler Kültür Ürünü Olarak Karikatürlerdeki Dini Figürlerin Analizi*" başlıklı doktora tezinde[36] karikatür, din ve popüler kültüre yönelik literatür taraması, tanım ve teorik açıklamalardan sonra "*Leman*" ve "*Uykusuz*" dergileri üzerinden örnekler verilerek araştırma tamamlanmıştır. Yasemin İmir tarafından hazırlanan "*Türkiye'de Eğitimin Karikatürlere Yansıması (1940-1970)*, başlıklı doktora tezinde[37] Akbaba, Karagöz, Karikatür, Marko Paşa, Dolmuş, Taş, Taş-Karikatür, Akşam, Cumhuriyet ve Tercüman Gazeteleri incelenerek 1940-1970 yılları arasında siyasal sürece bağlı olarak eğitim araştırmaları ve karikatüre yansıtılması incelenmiştir.

Ümit Özen "II. Dünya Savaşı Yıllarında Türk Gazetelerindeki Karikatürler Üzerinden Türkiye'nin Siyasal ve Sosyal Analizi" başlıklı doktora tezinde[38] karikatür ve basın üzerine tarihsel bir analiz yapıldıktan sonra "*Tan, Akşam, Karikatür, Vatan, Tasvir-i Efkar, Amcabey, Büyük Doğu*" gibi basılı eserler incelenerek, karikatürler üzerinden analiz yapılmıştır.

Çağla Pınar Tunçer'in "*1930-1945 Arası Siyasal Karikatürlerde "Öteki"nin Analizi*" başlıklı doktora tezi[39], 1930-1945 yılları arasında yayınlanan Akbaba ve Karagöz dergileri üzerinden Yahudi Ötekinin temsili üzerinden ulus- devletin yönetimsel ve söylemsel stratejilerin karikatüre yansıyan sembollerle ortaya koyulan bir çalışmasıdır. Ela Doğanay'ın "*1960 Askeri Darbesinin Mizah Dergilerine Yansıması: Akbaba ve Tef Dergileri Üzerine Bir İnceleme (1950-1961)*" başlıklı doktora tezinde[40] 1876 yılından itibaren Türk Siyasal Hayatının Osmanlı'dan Cumhuriyet'e evrilme süreci ayrıca tef ve akbaba dergileri üzerinden Cumhuriyet Dönemi ilk darbesi olan 27 Mayıs Dönemi incelenmiştir.

---

[35] Emre Daşar, *Erken Cumhuriyet Dönemi Mizah Basınında Ulusal Kimlik İnşası: Karagöz Gazetesi (1923-1946),* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2023.

[36] Kazım Kandemir, *Popüler Kültür Ürünü Olarak Karikatürlerdeki Dini Figürlerin Analizi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2024.

[37] Yasemin İmir, *Türkiye'de Eğitimin Karikatürlere Yansıması (1940-1970)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2023.

[38] Ümit Özen*, II. Dünya Savaşı Yıllarında Türk Gazetelerindeki Karikatürler Üzerinden Türkiye'nin Siyasal ve Sosyal Analizi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2022.

[39] Çağla Pınar Tunçer, *1930-1945 Arası Siyasal Karikatürlerde "Öteki"nin Analizi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023.

[40] Ela Doğanay, *1960 Askeri Darbesinin Mizah Dergilerine Yansıması: Akbaba ve Tef Dergileri Üzerine Bir İnceleme (1950-1961)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023.

Yasin Kayış'ın, Dokuz Eylül Üniversitesi'nde hazırladığı "*Atatürk Dönemi Siyasi Karikatürler*" adlı doktora tezinde[41] Akbaba, Karagöz, Karikatür, Yeni Köroğlu, Yeni Kalem, Papağan, Kelebek, Cem gibi mizah dergi karikatürleri üzerinden 1923-1938 evresinin öne çıkan iç ve dış siyasi gelişmeleri kronolojik olarak ortaya konmuştur. Yine Kayış'ın "*Demokrat Parti Döneminde Siyasi Karikatür*" başlıklı yüksek lisans tezi çalışması[42] Mizah, Karakedi, Akbaba, 41 Buçuk, Tef, Dolmuş, Taş, Karikatür dergilerinin karikatürlerine bağlı olarak incelenmiştir. Çalışma mizah ve karikatür kavramlarının incelenmesi 1950-1960 yılları arasındaki siyasi süreç ve mizah dergilerinin yayın politikalarının incelenmesi üzerine tamamlanmıştır.

Büşra Alabbası'nın "*1936-1948 Yılları Arası Karikatür Dergisi Örneği*" başlıklı yüksek lisans tezi[43] iki bölümde incelenmiş, ilk bölümde mizah, karikatür terimleri üzerinde durulurken ikinci bölümde derginin fiziksel nitelendirmesi tarihsel bağlamla birleştirilerek yapılmıştır. Elif Uzun Saatçi'nin "*Siyasi Partiler Bağlamında Mizah ve Karikatür (2002 Sonrası Dönem)*" başlıklı yüksek lisans tezi[44] üç bölümde incelenmiştir. İlk bölümde mizah ve karikatür tanımlaması yapılmış, ikinci bölümde siyaset kavramı ve Türkiye'deki siyasi partiler ve seçim sonuçları incelenmiş, üçüncü bölümde de Cumhuriyet Dönemi'nden itibaren belirli dönemlerde Türkiye'de yayımlanan gazeteler incelenmiştir.

Selin Akyüz'ün "*Erken Cumhuriyet Döneminde Erkek İmgesinin Kurgulanışı: Akbaba Dergisi Örneğinden Bir Karikatür İncelemesi*" başlıklı yüksek lisans tezinde[45] Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Kemalist modernleşme projesinin genelde toplumsal cinsiyet politikasının özelde ise erkek imgesinin kurgulanışının 1923-1945 yılları arasında Akbaba dergisi üzerinden değerlendirilmesidir. Emre Özdemir'in "*Erken Dönem Türkiye Cumhuriyeti'nde Cemal Nadir Güler Karikatürlerinin Sosyolojik Analizi*" adlı yüksek lisans tezinde[46] söylem, metin ve ideoloji terimleri üzerinde durulmuş, Türk modernleşmesinin tarihsel gelişimi incelenmiş ve mizah kavramı üzerinde detaylı araştırma yapılmıştır.

---

[41] Yasin Kayış, *Atatürk Döneminde Siyasi Karikatür*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2016.

[42] Yasin Kayış, *Demokrat Parti Dönemi Siyasi Karikatür (1950-1960)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2004.

[43] Büşra Alabbası, *1936-1948 Yılları Arası Karikatür Dergisi Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2021.

[44] Elif Uzun Saatçi, *Siyasi Partiler Bağlamında Mizah ve Karikatür (2002 Sonrası Dönem),* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

[45] Selin Akyüz, *Erken Cumhuriyet Döneminde Erkek İmgesinin Kurgulanışı: Akbaba Dergisi Örneğinden Bir Karikatür İncelemesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

[46] Emre Özdemir, "*Erken Dönem Türkiye Cumhuriyeti'nde Cemal Nadir Güler Karikatürlerinin Sosyolojik Analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023.

Ramazan Enser "*Akbaba Dergisi*" başlıklı yüksek lisans tezinde[47] 15 Mayıs 1924 ile 29 Ocak 1925 tarihli 151. ve 225. sayıları incelenerek derginin içeriği ve yazar kadrosu üzerinde durulmuştur. Üç bölümden oluşan tezin ilk bölümünde karikatür ve hiciv kavramlarının açıklanmış, ikinci bölümde derginin fiziksel nitelendirilmesi ve üçüncü bölümde karikatürlerin sınıflandırılması yapılmıştır. Mehmet Akif Subaşı "*Laiklik İlkesi Doğrultusunda Yapılan İnkılapların Karikatür Dergilerine Yansıması (1923-1928)*" başlıklı yüksek lisans tezinde[48] Cumhuriyet dönemi inkılaplarına dair incelemede bulunarak laiklik ilkesine bağlı değişimler tahlil edilmiştir.

Halil İbrahim Camtoz hazırladığı "*Mizah Basınında Karagöz Gazetesine Göre İkinci Dünya Savaşı Analizi*" başlıklı yüksek lisans tezi[49] Türk kültüründe yer alan mizah anlayışının toplumsal yapı üzerine etkisi Karagöz Gazetesi'nin 1939-1945 yılları baz alınarak hazırlanmıştır. Yine Elif Eldemir tarafından hazırlanan "*Türk Matbuatında Mizah Dergiciliğinin Bir Örneği Olarak Davul*" başlıklı yüksek lisans tezinde[50] İkinci Meşrutiyet sonrası basın özgürlüğüne bağlı olarak bir mizah dergisi denemesi olarak yer alan Davul dergisinin yazar ve karikatür kadrosu ile derginin ele aldığı konular değerlendirilmiştir. Senanur Sağır tarafından hazırlanan "*Nasreddin Hoca Dergisi'nde Yer Alan Haberlerde ve Karikatürlerde Kadın İmgesi*" başlıklı yüksek lisans tezinde[51] ise erken Cumhuriyet dönemi ile değişen kadının eğitimi, toplumsal görünürlüğü ve psikolojik yapısı ile aile içindeki konumları bir mizah dergisi üzerinden incelenmiştir.

Elif Ceren Yalçıner'in "*Karikatür Dergisine Göre İkinci Dünya Savaşı*" adlı yüksek lisans tezinde[52] 1939-1945 yılları arasında İkinci Dünya Savaşına Karikatür Dergisinin bakışı ile Savaşın Türkiye'ye yansımasının bakışını karikatürler üzerinden incelemektedir. Yine Tuğrul Çelik "*Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Siyasi Karikatüründe Erkeklik: Karikatür Dergisi Örneği: 1936-1948*" başlıklı yüksek lisans tezinde[53] toplumsal cinsiyet, ataerkil sistem, eril

[47] Ramazan Enser, *Akbaba Dergisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
[48] Mehmet Akif Subaşı, *Laiklik İlkesi Doğrultusunda Yapılan İnkılapların Karikatür Dergilerine Yansıması (1923-1928)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2023.
[49] Halil İbrahim Camtoz, *Mizah Basınında Karagöz Gazetesine Göre II. Dünya Savaşı Analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
[50] Elif Eldemir, *Türk Matbuatında Mizah Dergiciliğinin Bir Örneği Olarak Davul*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.
[51] Senanur Sağır, *Nasreddin Hoca Dergisi'nde Yer Alan Haberlerde ve Karikatürlerde Kadın İmgesi,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.
[52] Elif Ceren Yalçıner, *Karikatür Dergisine Göre İkinci Dünya Savaşı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2024.
[53] Tuğrul Çelik, *Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Siyasi Karikatüründe Erkeklik: Karikatür Dergisi Örneği: 1936-1948*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.

tahakküm ve erkeklik hegemonyası ve değişen sistematik üzerine Karikatür dergisinden yola çıkarak çalışma yapılmıştır. Cinsiyet çalışmalarının Türkiye ve Uluslararası alandaki tarihsel çıkış noktaları ve dönüşümü de ayrıca detaylı olarak incelenmiştir.

Burak Kartal, "*Siyasi Karikatürlerde Toplumsal Cinsiyet Temsilleri: Gırgır Dergisi Örneği*" başlıklı yüksek lisans tezinde[54] karikatür kavramı ve tarihi üzerine araştırma yapıldıktan sonra toplumsal cinsiyet kavramının Türkiye ve dünyadaki etkisi üzerine çalışılmış ve Gırgır Dergisi üzerinden karikatür incelemesi yapılmıştır. Yine Furkan Bayrak "*Çaylak Dergisi 1876-1877*" adlı yüksek lisans tezinde[55] Türkiye'de karikatür tarihçiliği incelenerek Çaylak dergisi üzerinden karikatür örneklemi yapılmıştır. Hüseyin Sedat Karacalar, "Hayalden Çizgiye Karagöz'ün Penceresinden Çanakkale Savaşı" başlıklı yüksek lisans tezinde[56] gülme oyunu ve karagöz oyunu hakkında genel bilgi ve karakterler hakkında bilgi verildikten sonra mizah kavramının tanımı yapılmış son bölünde Karagöz gazetesi karikatürleri incelenmiştir.

Gamze Göker, "*Osmanlı Karikatürlerinde Kadın (1872-1922)*" başlıklı yüksek lisans tezinde[57] karikatürün tarihsel çerçevesi incelendiği gibi karikatürlere bağlı kalarak kadın araştırmaları Müslüman ve gayrimüslim başlıkları altında değerlendirilmiştir. Yine Ayşe Atik "*İkinci Meşrutiyet Dönemi Karikatürlerinde Osmanlı Kurumları, Gündelik Yaşam ve Halk İmgeleri*" adlı yüksek lisans tezinde[58] İkinci Meşrutiyet Dönemi ve dönemin yayınlarını hakkında bilgi verildikten sonra gündelik yaşama dair toplumsal, siyasi ve ekonomik gelişmeler karikatürler üzerinden incelenmiştir. Sultan Berna Akkoyunlu, "*Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Basınında Karikatür (1923-1933)*" isimli yüksek lisans tezinde[59] Millî Mücadele Dönemi karikatürleri olaylarla beraber incelenmiştir. Yine tezde erken Cumhuriyet dönemi ve Harf İnkılabı sonrası yaşanan gelişmeler karikatürler ile incelenmiştir.

Bu doğrultuda çalışmamızda birincil kaynağımız Ali Dayı Gazetesi ve gazetede yer alan karikatürler olmuştur. Öncelikle karikatürler içeriklerine göre tasnif edilmiş, tümevarım tekniği kullanılarak, yukarıdaki parametreler üzerinden yorumlanmıştır. Bu aşamada derin anlam okumalarına imkân sağlayan göstergebilim ve göstergebilimsel çözümleme yönteminden faydalanılarak Ali Dayı Gazetesi'nde yer alan karikatürler incelenmiştir. Karikatürlerde hem

[54] Burak Kartal, *Siyasi Karikatürlerde Toplumsal Cinsiyet Temsilleri: Gırgır Dergisi Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Altınbaş Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2022.
[55] Furkan Bayrak, *Çaylak Dergisi 1876-1877*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.
[56] Hüseyin Sedat Karacalar, *Hayalden Çizgiye Karagöz'ün Penceresinden Çanakkale Savaşı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
[57] Gamze Göker, *Osmanlı Karikatürlerinde Kadın (1872-1922)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, 2014.
[58] Ayşe Atik, *İkinci Meşrutiyet Dönemi Karikatürlerinde Osmanlı Kurumları, Gündelik Yaşam ve Halk İmgeleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
[59] Sultan Berna Akkoyunlu, *Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Basınında Karikatür (1923-1933)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

görsel hem de içerik/söylem analizi yapılmıştır. Çıkan sonuçlar hem yukarıdaki parametreler ışığında yıllara ayırılarak hem dış hem de iç politikalara göre yorumlanmıştır. TBMM, BCA, Resmî Gazete, Ayın Tarihi gibi devlet; Akis, Akşam, Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet, Ulus, Yeni Sabah, Tan, Zafer gibi dijital/matbu gazete arşivleri, hatıratlar ve ikinci el kaynaklarla yol alan araştırmamız Ali Dayı Gazetesinin sayılarına ise Milli Kütüphane, Beyazıt Devlet Kütüphanesi ve İBB Atatürk Kitaplığı'ndan ulaşılmıştır.

Tez çalışması beş bölümde incelenmiştir: Birinci Bölümde Ali Dayı Gazetesinin genel, teknik ve biçimsel incelemesi yapılmıştır. Burada gazetenin sayıları hakkında kronolojik bir bilgi verilmesinden sonra gazetenin künyesi, Ali Dayı karakterinin hakkında genel ve biçimsel bir açıklama yapılmıştır. Toplam dört sayfadan oluşan gazetenin sayfalarında yer alan haber ve yazı köşeleri, tefrikalar, haber başlıkları, güncel yazılar, reklamlar, çekilişler ve spor haberlerine değinilmiştir. Bölümün ikinci alt başlığında gazete yazarları hakkında biyografik tanımlama yapıldıktan sonra üçüncü alt başlıkta gazetede yer alan tefrikalar konularına göre incelenmiştir.

Ali Dayı Gazetesinin ikinci bölümünde çok partili siyasal hayata geçiş, iktidar ve muhalefet arasında yaşananlar incelenmiştir. CHP iktidarında yaşanan hükümet değişikliği sonrası iktidar-muhalefet yakınlaşması ve henüz yeni kurulan Demokrat Parti içinde yaşanan muhalefet sonrası ortaya çıkan Milli Kalkınma Partisi konu edinmiştir. Başbakan Hasan Saka Hükümetleri ve onun döneminde artan ekonomik kriz çözümsüzlüğünün DP iktidarına nasıl kapı araladığı ve CHP iktidarında Şemsettin Günaltay Hükümetine nasıl geçildiği işlenmiştir. İkinci bölümün diğer bölümlere nazaran hacimli olmasının sebebi DP'nin muhalefette olması sebebiyle Ali Dayı Gazetesinin bu dönemi iktidardaki CHP'yi sıkıştırmak adına faaliyetlerini ayrıntılı tetkik etmesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin DP'nin iktidara geldiği 1950 yılından 27 Mayıs'a kadar olan süreçte Ali Dayı Gazetesi ekonomik ve iç politik gelişmelere bu dönemde olduğu kadar ayrıntılı değinmemiştir.

Üçüncü Bölüm Türk siyasi tarihinin en çok incelenen ve tartışılan dönemi olan Demokrat Parti'nin ilk dönemini içermektedir. 1950-1954 yıllarını kapsayan bu dönemde DP'ye halkın bilhassa Türk köylüsünün duyduğu güven ve sevgi bağlamında şahlanış yılları denilmektedir. CHP döneminden kalma kanun, yasa ve kurumlar üzerinde yeniliklerin yapıldığı bu dönemde özellikle zirai ve sınai anlamda yapılan kalkınma hamleleri ve refah halkın iktidara duyduğu güveni arttırmıştır. Dönemde en göze çarpan gelişmeler ise dış politikada yaşanmıştır. Göreve gelir gelmez Kore Savaşına asker gönderen DP, NATO'ya (North Atlantic Treaty Organization) üyelikle birlikte sadece Türk halkının değil, antikomünist düşünceyi savunan ve Türkiye ile iş birliği bulunan ülkelerde de saygınlık kazanmıştır.

Dördüncü Bölüm, DP'nin 1954-1957 arasındaki dönemi ele almaktadır. Bu dönem iktidarın iktisadî bunalımla birlikte muhalefetin güçlenmesini engelleyemediği ve bu sebeple otoriterleşmeye başladığı dönemi temsil etmektedir. DP, oy konsolidasyonunu sağlamak adına basın üzerinde denetimini güçlendirmiştir, lakin bu durum kendi içinde dahi otoriterleşme tenkitlerine neden olmuştur. Ekrem Hayri Üstündağ, Fuat Köprülü, Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu gibi DP'nin kurucularından olan ağır simalar DP'den kopmuş ve yeni siyasi hareketler doğmuştur. Yine üzerinde günümüzde dahi olayların nasıl geliştiğine dair ortak bir mutabakat sağlanamayan 6-7 Eylül Olayları da bu dönemde yaşanmıştır. Bu dönemde seçimleri 1 yıl erkene çekmesine rağmen DP'nin oy oranları ciddi bir şekilde düşüş göstermiştir.

Beşinci Bölüm ise 27 Mayıs'a giden süreçte DP'nin çöküş dönümünü ihtiva etmektedir. Bu dönemde seçimleri 1 yıl erkene çekmesine rağmen DP'nin oy oranları ciddi bir şekilde düşüş göstermiştir. Dış yardımın kesilmesiyle birlikte iktisadî bunalımın her geçen gün artması, muhalefetin de tansiyonu yükseltmesine sebebiyet vermiştir. 27 Mayıs'a giden yol adım adım gelmiş, DP'nin siyasi, sosyal ve toplumsal parametreleri malum sonu engelleyememiştir. Güç kaybettikçe "Vatan Cephesi" daha da otokratik önlemler alan iktidara karşı başta İnönü olmak üzere CHP'de makyavelist bir düşünceyle darbe sürecini tetiklemiştir. Güç Birliği hamlesi, Uşak, Geyveli, Yeşilhisar provokasyonları halihazırda iktisadi ve sosyal olarak sıkıntı içindeki orduyu harekete geçirmiştir. 27 Mayıs sonrasında ise yeni gerçeklikte Türk siyasi hayatında radikal değişiklikler olmamış, bir yıl sonra askeri rejimin çekilmesiyle yapılan seçimlerde siyasi yasaklara rağmen CHP tek başına iktidara gelememiş, DP'nin mirasını paylaşan partiler çoğunlukta olmuştur. Tek değişen darbeden sonra 2 yıl daha belli aralıklarla yayın hayatına devam eden Ali Dayı Gazetesi olmuştur. Son ana kadar ne olursa olsun DP'ye bağlı kalan Ali Dayı Gazetesi, 27 Mayıs'tan sonra "zorunlu" şartlardan mütevellit bir ordu gazetesine dönüşmüştür. 1961 Seçimlerinden sonra kısa süren yayın politikasında ise DP'nin mirasını paylaşan partilere meylederek CHP'ye muhalefet etmeye devam etmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ALİ DAYI GAZETESİNİN GENEL, TEKNİK, BİÇİMSEL VE İÇERİK İNCELEMESİ

Ali Dayı Gazetesi, yayın hayatına 8 Mart 1948 tarihinde başlamıştır. Pazartesi ve perşembe günleri olmak üzere haftada iki gün yayımlanan Ali Dayı, ilk sayfasında yer alan karikatürler ile iç ve dış politik sürece ait haberleri-olayları anlatırken genel olarak eleştirel bir üslup ile yazılmıştır. Gazete iki ve üçüncü sayfalarında da dünya genelindeki haberlere yer vermektedir ancak gazetede en dikkat çeken nokta karikatürler olmuştur. Gazete içerik olarak iki konu üzerinde sıkça durmuştur. Birincisi gazetenin ilk sayısındaki karikatüründe de yer verildiği gibi Amerika-Rusya çatışması ekseninde Soğuk Savaş Dönemi, komünizm-antikomünizm içeriğidir. İkincisi ise Türk siyasal hayatına damga vuran Demokrat Parti'nin Cumhuriyet Halk Partisi ile olan iktidar- muhalefet dönemlerindeki tartışmalarıdır.

Gazete genel olarak bir sayısında dış politik olaylara yani Amerika ve Rusya eksenli haberlere yer verirken diğer sayısında Türkiye'nin siyasi sürecine değinmiştir. Amerikan yanlısı başka bir ifadeyle antikomünist ve anti-Rusçu bir tutum sergileyen Ali Dayı'nın haberleri inceleme, detaylandırma ve duyurma safhasında objektif olup olmadığı tartışılabilir. Bu düşünceye bağlı olarak çok partili hayata antikomünist bir tavır ile başlayan, Amerika ve NATO ülkelerine bağlı bir politika sergileyen ve kapitalist ekonomi modelini benimseyen DP, CHP ve diğer partilere karşı tavır ve tutumunun da ne kadar objektif olduğu tartışılabilir.

Ali Dayı Gazetesini kendi döneminin basınından ayıran en temel özelliği, isim ve yarattığı karakter ile Türk köylüsünü temsil etmesidir. Ali Dayı'nın Anadolu halkının ağzından konuşması, onlar gibi giyinmesi, olaylara verdiği müspet ve menfi tepkiler, halk tarafından benimsenmiştir. "Dertli okuyucular köşesi", "lokman hekim" gibi bölümleri ile Ali Dayı dolayısıyla DP, halkın derdini dinleyerek ona gazetesinde cevap vermiş ve bu sayede kendisini halktan biri olarak kabul ettirmeyi başarmıştır. Gazetenin bu yayım politikası DP propagandasını yapmak için en temel dayanak olmuştur. Yıllarca halk ile arasına mesafe koyan ve halkı görmezden gelen bir parti olarak değerlendirilen CHP'ye karşı bu yeni "bizden biri" partisi çok sevilmiştir.

1.1. Ali Dayı Gazetesinin Genel, Teknik ve Biçimsel Özellikleri

Uzun bir yayın hayatına sahip olan Ali Dayı, on dört yıl boyunca CHP İktidarı (I. ve II. Hasan Saka Hükümetleri ile Şemsettin Günaltay Hükümeti) Demokrat Parti İktidarı (Adnan Menderes Hükümetleri), Milli Birlik Komitesi, Kurucu Meclis ve Koalisyon Hükümetleri dönemlerini konu edinmiştir. 1948'den beri düzenli olarak çıkarılan gazete 1960'tan itibaren bazı

aksaklıklarla yayın hayatını sürdürmüştür.[60] 24 Mart 1960 Perşembe (sayı 1257)[61] ten sonra 28 Mart 1960 Pazartesi günü çıkması gereken gazete o gün çıkmamış 4 Nisan 1960 Pazartesi günü (sayı 1258)[62] olarak basılmıştır. Bundan sonra 7 Nisan 1960 Perşembe günü (sayı 1259) olarak basılmıştır. Aynı şekilde 28 Nisan 1960 Perşembe günü (sayı 1265) çıkarılan gazete diğer sayısını 5 Mayıs 1960 Perşembe günü (sayı 1266)[63] olarak yayımlayarak çıkarılması gereken 2 Mayıs 1960 Pazartesi günü çıkmamıştır. 9 Mayıs 1960 Pazartesi günü (sayı 1267) çıkan gazete 23 Mayıs 1960 (sayı 1271) tarihine kadar haftada iki gün olarak devam ederken 2 Haziran 1960 (sayı 1272)[64] tarihinde haftada bir gün şeklinde "perşembe günleri çıkar" ibaresi ile yayıma devam etmiştir. 18 Ağustos 1960 Perşembe (sayı 1281) tarihine kadar haftada bir gün çıkan gazete bu tarihten itibaren iki haftada bir olmak üzere 1 Eylül 1960 (sayı 1282)[65] olarak çıkmıştır. 13 Ekim 1960 tarihli gazete (sayı 1285) iki haftayı aşarak 3 Kasım 1960 tarihinde (sayı 1286)[66] çıkmış hatta bundan sonra ayda bir yayımlanmaya başlamıştır. Bir sonraki sayısı 1 Aralık 1960'ta (sayı 1287) çıkan gazete 30 Mart 1961 (sayı 1290) tarihinden itibaren 3 ay ara vermiş ve 15 Haziran 1961'de (sayı 1291)[67] yayımlanmıştır. Ali Dayı 31 Ağustos 1961 (sayı 1292)- 26 Ekim 1961 (sayı 1294) tarihleri arasında aylık çıkarken bir sonraki gazete 14 Kasım 1961'de (sayı 1295) çıkmıştır. Sonraki sayı yeniden 28 Kasım 1961 (sayı 1296)[68] olurken Kasım sonrası tekrar ayda bir çıkarılarak 28 Aralık 1961 (sayı 1297)[69] olmuştur. 22 Mart 1962 (sayı 1299) tarihinden sonra 5 Nisan 1962'de (sayı 1300) çıkan gazete bu tarihten itibaren 10 Mayıs 1962 (sayı 1305)[70] tarihine kadar haftada bir çıkmıştır. Bir sonraki sayısı 24 Mayıs 1962 (sayı 1306) çıkan gazete 26 Temmuz 1962 (sayı 1315)[71] tarihine kadar haftalık olarak yayın hayatına devam etmiştir.

[60] 27 Mayıs 1960 Askerî Müdahalesine yol açan olaylar silsilesine kadar düzenli bir şekilde haftada iki gün çıkan gazete bu tarihten itibaren sürekliliğini kaybetmiştir. DP'nin anayasal zeminde de otoriterleştiği kabul edilen Basın Kanunu, muhalefete karşı düşmanca tavır, Vatan Cephesi sorunsalı, Tahkikat Komisyonu oluşturulması, Üniversite Olayları, 555K ve Harp Okulları meseleleri sonrasında Ali Dayının savunacağı bir iktidar kalmamıştır. Gazete üzerine yapılan araştırma ve okumalarda Demokrat Partinin propaganda gazetesi hüviyetinde olan (gayrı resmi) Ali Dayı, 27 Mayıs Darbesi sonucu Demokrat Partililerin tutuklanması ve bir yıl sonra partinin kapatılması ile bir nevi yayın amacını kaybetmiştir.
[61]Ali Dayı Gazetesi, 24 Mart 1960.
[62] Ali Dayı Gazetesi, 4 Nisan 1960
[63] Ali Dayı Gazetesi, 5 Mayıs 1960.
[64] Ali Dayı Gazetesi, 2 Haziran 1960.
[65] Ali Dayı Gazetesi, 1 Eylül 1960.
[66] Ali Dayı Gazetesi, 3 Kasım 1960.
[67] Ali Dayı Gazetesi, 15 Haziran 1961.
[68] Ali Dayı Gazetesi, 28 Kasım 1961.
[69] Ali Dayı Gazetesi, 28 Aralık 1961.
[70] Ali Dayı Gazetesi, 10 Mayıs 1962.
[71] Ali Dayı Gazetesi, 26 Temmuz 1962.

Toplam 1315 sayısı mevcut olan Ali Dayı Gazetesi, dört sayfadır. Ancak Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı[72], Cumhuriyet'in ilanı[73] gibi millî değerlerimizi hatırlamak ve hatırlatmak amacıyla günün anlam ve önemine yönelik ilave sayfalar ile de çıkmıştır. Yalnızca millî değerler değil Demokrat Parti'nin iktidara geldiği seçim tarihi[74] gibi siyasi değere sahip günlerde de ek sayfalarla yayımlanmıştır. Gazetenin tüm sayılarına eksiksiz olarak ulaşılmıştır.[75]

Gazete "ALİ DAYI" olarak büyük harflerle yazılmış ve bu yazım şekli son sayıya kadar değişmeksizin devam etmiştir. 2 Ocak 1961 tarihine kadar "ALİ DAYI" adı kırmızı renk ile baskı yaparken 2 Şubat 1961'den[76] itibaren siyah-beyaz baskıya geçildiği için gazete adı da siyah olarak basılmıştır. Gazetenin orta üst kısmında "ALİ DAYI" yazarken altında gazetenin tanıtım olarak "Pazartesi, perşembe günleri çıkar tarafsız özü-sözü doğru siyasi mizahi halk gazetesi" metni bulunmaktadır.

Ali Dayı, ilk sayısından itibaren gazetenin sol üst kısmında kahkaha atan Ali Dayı portresi ile yayımlanmıştır.[77] Ali Dayı karakteri uzun beyaz sakalları, yüzündeki kırışıklıklarla beraber kırmızı renkteki kasket ve bel kuşağı, sarı beyaz çizgili gömlek, mavi şalvar, sarı diz üstü çorapları ve siyah çarıkları ile Türk köylüsünü yansıtan bir portre çizmektedir. Çilekeş, fakir köylü olan Ali Dayı, Demokrat Partiye canı gönülden bağlı biridir. CHP iktidarını ve muhalefetini sürekli eleştiren Ali Dayı Demokrat Partinin açık bir şekilde propagandasını yapmaktadır. Ali Dayı yalnızca Demokrat Partiyi değil aynı zamanda Soğuk Savaş döneminde Amerikan yanlısı ve Antikomünist bir tavır sergilemiştir. Buna bağlı olarak ABD ve iş birliğinde olan ülkeler ile Birleşmiş Milletler (BM) ve NATO gibi kuruluşlara bağlı ve destekçi görünürken Rusya, Çin ve Kuzey Kore gibi Komünizmi benimseyen ülkelere açık bir karşı duruş göstermiştir. Gazetede yer alan karikatürlerde Ali Dayı karakteri de sıkça yer almıştır.

Fiziksel nitelendirmede 36 cm ebadında[78] olan gazetenin tanıtım metni altında sayı, tarih, gün ve yılını belirten bir açıklama kısmı bulunmaktadır. Gazetenin sağ üst köşesinde ise kimlik bilgisi bulunmaktadır.[79] Buradaki gazeteye dahil şu bilgiler bulunmaktadır:

[72] Ali Dayı Gazetesi, 9 Kasım 1950.
[73] Ali Dayı Gazetesi, 30 Ekim 1950.
[74] Ali Dayı Gazetesi, 14 Mayıs 1951.
[75] Milli Kütüphane, 1956 ALF A77.
[76] Ali Dayı Gazetesi, 2 Şubat 1961.
[77] Ali Dayı Gazetesi, 8 Mart 1948.
[78] http://kasif.mkutup.gov.tr/SonucDetay.aspx?MakId=1848107&MatTip=1645 Erişim 18.08.2024.
[79] Ali Dayı Gazetesi, 8 Mart 1948.

“Sahibi: Mithat Eriş Yazı İşlerini Filen İdare Eden: Orhan Ural Seneliği: 500 Altı Aylığı: 250 Ecnebi için: 800 İdarehanesi: Vilayet Konağı Karşısında No 37-1 Posta Kutusu: 507 Telefon: 21963 Fiatı 5 Kr”

Ali Dayı, Türk Basınları Dağıtma Bürosu tarafından, Ege Basımevinde çıkarılan bir gazetedir. Gazetenin fiyatı 16 Şubat 1956 Perşembe günü (Sayı 830)[80] 10 kuruşa çıkarılmış gazete yayın hayatına son verene kadar bu fiyat ile devam etmiştir. Ali Dayı Gazetesinin fiyatı aynı dönemde çıkan diğer gazetelerden çok daha azdır. Bunun sebebi gazetenin dört sayfa olması yanı sıra yazar kadrosunun Hürriyet, Akşam, Ulus gibi gazetelere nazaran daha az ve daha popüler olmasıdır. Yıllara göre karşılaştırıldığında gazete fiyatları aşağıdaki gibidir: [81]

	1948 yılı	1956 yılı
Ali Dayı Gazetesi	5 kuruş	10 kuruş
Hürriyet	10 kuruş	15 kuruş
Akşam	10 kuruş	15 kuruş
Ulus	10 kuruş	15 kuruş

[80] Ali Dayı Gazetesi, 16 Şubat 1956.
[81] https://www.gastearsivi.com/ Erişim 12.08.2024.

Yıllara göre ekmek fiyat ve gramajı aşağıdaki gibidir: [82]

Yıl	Gramaj	Fiyat	Kg Fiyatı
1950-1956	900	0,30	0,35
1956-1957	700	0,30	0,45
1957-1959	570	0,30	0,55
1959-1960	950	0,70	0,75
1960-1962	860	0,60	0,70

Gazete fiyatları dönemin temel besin kaynağı olan ekmek ile kıyas edildiğinde gazete fiyatlarının ekmekten çok daha ucuz olduğu Hürriyet, Akşam ve Ulus Gazetesinin 1/3 değerindeki oranına karşın Ali Dayı 1/6 oranına sahip olduğu görülmektedir. Gazete fiyatlarının ekmek ya da diğer temel maddeler ile karşılaştırması yapılırken fiyatı üzerinden değil kilogram fiyatı üzerinden karşılaştırmasının yapılması oranların daha doğru yorumlanmasını sağlamaktadır. Aksi halde değişen gramaj farklılığına bağlı fiyat farkları yanlış sonuçlar elde etmemize yol açabilir.

Gazetenin yazı işleri müdürleri zaman zaman değişmiştir. 8 Mart 1948'den 9 Ağustos 1951'e kadar Orhan Ural; 9 Ağustos 1951'den 6 Haziran 1957'ye kadar Mithat Eriş; 6 Haziran 1957'den 24 Mart 1958'e kadar Enis Pankoğlu; 24 Mart 1958'den 26 Ekim 1961'e kadar Cemal Tuncer; 26 Ekim 1961'den 26 Temmuz 1962'ye kadar (son sayı) Dinçer Eriş bu görevi ifa etmiştir.

8 Mart 1948'den 21 Ağustos 1958'ye kadar ilk sayfasında karikatüre yer verilen gazete 25 Ağustos 1958'den 26 Temmuz 1962'ye kadar karikatüre yer vermeden devam etmiştir.

Gazetenin ilk sayısında ilk sayfadaki karikatürün altında "Dertlinin Sazından" adlı bir köşeye verilmiştir. İkinci sayıdan itibaren "Yuf Borusu", "Kır Belini Ali Dayı", "Sapan Taşı" ve "Son Dakika" adıyla iki yeni başlıklı bölümlere yer verilmiştir. Ara ara değişen gazetenin sayfa düzeninde 1951'den itibaren "Gazeteler Ne Diyor" bölümü eklenmiş uzun bir süre diğer gazetelerde yayınlanan haberlerin ifade edilişleri karşılaştırılmıştır.

Gazetenin ikinci sayfasında dünya haritasında Türkiye'nin konumunu belirten bir sembol ile "İç ve Dış Haberler" başlıklı bölüm yer almaktadır. Bu bölümde ülke geneli ve yurt dışında

[82] https://www.kotaman.com/yillara-gore-ekmek-gramaji-ve-fiyatlari/ Erişim 18.08.2024.

yaşanan siyasi, ekonomik, toplumsal her türlü habere yer verilmiştir. Burada bulunan haberlerin yazarı bulunmamaktadır. Sadece "Baş yazı" başlığı altında gazetenin sahibi de olan Mithat Eriş'in yazısı bulunmaktadır. Eriş bu köşede genel olarak iç siyasi olaylara yer vermekte, görüş ve eleştirilerini açıkça yazmaktadır. Gazetenin ilk sayısında (8 Mart 1948) 2. sayfanın sol üst köşesinde gazetenin neden çıkarıldığına dair kısa bir açıklama yapılmıştır. Gazetenin genelinde yer alan "Yuf Borusu" ara ara ilk, 2. ve 3. sayfada yer bulup, haberdeki kişi ve kurumları eleştirmek için yazılmıştır. Bu sayfada bazen reklamlara yer verilmiştir. 1953'ten sonra ara ara mini karikatürler üzerinden gündelik yaşam eleştirileri en çok da siyasi haberler çizilmiştir. Gazetenin 2. sayfasında "Köylüye Öğütler", "Laf Ebesi", "Vur Abalıya", "Küçük Haberler", "Bizde Ne Var Ne Yok", "Atasözleri", "Kadın Dünyası", "Şehirden, Köyden…" gibi başlıklar altında bilhassa ülke genelinde yaşanan haberler olmak üzere dünyada yaşanan olaylara da yer verilmiştir.

Ali Dayı'nın 2. ve 3. sayfalarının ortasında yer alan bölümde genel olarak reklamlara yer verilmiştir. Türkiye İş Bankası, Yapı ve Kredi Bankası ve Milli Piyango, Sigorta Şirketi ve matbuata yönelik reklamlara yer verilmiştir. Verilen reklamlarda Ali Dayı kendi üslubunu kullanmıştır.[83] Tekel reklamlarına da yer verilen gazetede alkollü içeceklerin çeşidine yer verilmiştir. Tuhafiye (Fikri Ulusoy)[84], Kozmetik Markası (Nazım Öztürer).[85] Gazetenin ilk sayılarında reklamlar daha net görünürken 1948'den itibaren gazetenin saklanma ve ciltlenme aşamasında 2. ve 3. sayfa arası reklamlar görünemeyecek kadar yakın ciltlenmiştir.

Gazetenin 3. sayfasında "Vur Abalıya", "Ali Dayı ve Veli Dayı", Yuf Borusu", "Muhabir Mektupları", "Tarihten Bir Yaprak" ve iç ve dış haberlerle beraber reklam ve duyurulara da yer verilmektedir. "Lafın Doğrusu", "Peygamberin Güzel Sözleri", "Ocak başı Sohbetleri", "Yurd Köşesi", "Tarım Köşesi", "Hukuk Köşesi" (Av. Suha Özgermi tarafından hazırlanmıştır), "Atalar Ne Güzel Söylemiş", "Dertler Şikayetler" gibi bölümler ile ara ara 4. sayfadaki tefrikaların bazı sayılarına da yer verilmiştir. Gazetenin 3. sayısında bazen diğer sayfalara sığmayan haberlerin devamına yer verilmiştir. 1951 yılından itibaren 2. ve 3. sayfaları kapsayacak şekilde foto roman şeklinde anlatımlara yer verilmiştir. Cemal Yener'in "Tarihten Bir Yaprak" başlıklı yazılarında kısa kısa tarihi anekdotlara, şahsiyetlere ve rivayetlere yer verilmiştir. "Tarihten Bir Yaprak" köşesi bazen sayfanın 2. sayfasında da yer almıştır. "Üstad Şemseddin Yeşil"in diyanet yazıları yine gazetenin genellikle 3. sayfasında yer bulmuştur. 1953

[83] Örneğin sigorta şirketinin reklamında "*Ali Dayının Öğüdü: Kaygusuz yaşamayı isteyen her türlü kaza bela, ölüm ve yangına karşı Anadolu ve Ankara sigortasına yazılsın. Yoksa son pişmanlık fayda etmez.*" lafzı yer almaktadır.
[84] Ali Dayı Gazetesi, 17 Mayıs 1948.
[85] Ali Dayı Gazetesi, 17 Haziran 1948.

yılından itibaren muhtelif aylarda doğanlar başlıklı yazı dizisi başlamış, bir nevi burç yorumlarına benzer aylar hakkında bilgi verilmiştir.

Gazetenin 4. sayfasında ise "Tefrika", "Lokman Hekim", "Hekim Başı" "Dertli Okuyucularımızın Köşesi" ve "Müsabakamız" köşelerine yer verilmiştir. 1952'den itibaren ara ara karikatürlü haberlere de yer verilen arka sayfada reklamlara, okuyucu mektuplarına sıkça yer verilmiştir.

Ali Dayı'da 28 Ağustos 1958 tarihinden itibaren 4. sayfa Ali Dayı Spor başlığı adı altında spor haberleri ile çıkmaya devam etmiştir. Gazetenin son sayısına kadar 4. sayfa spor haberleri, reklam ve ilanlar ile gazetenin künyesi hakkında bilgi yazıları ile yayım hayatına devam etmiştir. Spor sayfası haberleri Nazif Bilen tarafından hazırlanmıştır.

1.2. Ali Dayı Gazetesinin Yazarçizerleri

Ali Dayı Gazetesi yazarları şu isimlerden oluşmaktadır: Mithat Eriş, Ali Akıncı, Selahaddin Güngör, Z. Şakir, Ahmet Kıspetçi, Sami Teziş, Cemal Yener, F. Ö., Hakkı Ercan, Yüzbaşı Seyfi Erkmen, Seyfettin Orhan Çağdaş, H.N.E., Reşat İleri, Temel Amca, M. Rauf İnan, Hikmet S. Omay, Nazif Bilen. Gazete yazarları hakkında genel biyografik araştırma yapılırken F.Ö. ve H.N.E. ismiyle tefrikası bulunan yazarlar hakkında araştırma yapılamadığı gibi Ahmet Kıspetçi, Temel Amca ve Hikmet S. Omay isimli yazarlar hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Ege Basımevi kurucusu ve Ali Dayı Gazetesi sahibi olan Mithat Eriş'in biyografisi hakkında detaylı bir arama yapılmasına rağmen istenilen bilgilere ulaşılmamıştır. Ancak şahsın basın-yayın sektöründe adı 7 Ekim 1946-15 Eylül 1947 tarihleri arasında Füruzan Tekil ile çıkardığı "*Fener/Fenerbahçe*" adındaki neşriyatı bulunmaktadır. "*1947 Sinema ve Modaları*" adında Cumhuriyet Matbaasından bir dergi de çıkaran Eriş'in yine 1948 yılında Ege Matbaasından çıkardığı "*Kelepçe-Haftalık Zabıta Gazetesi*" bulunmaktadır. Yine 1948 yılından 1962 yılına kadar Ege Basımevinden Ali Dayı Gazetesini çıkarmıştır.

14 Mayıs 1950 Genel seçimlerinde Hakkâri ilinden Demokrat Parti milletvekili adayı olan Mithat Eriş, seçime az bir zaman kala adaylıktan çekilmiştir. Genel seçimler sonrasında CHP'nin adayı (Mehmet) Selim Seven oyların tamamını (12.384) alarak Meclis'e seçilmiştir.[86]

Ali Akıncı'nın "*Ahir Zaman Peygamberi Hazreti Muhammed*"adı ile Ege Matbaasından 1949 yılında yayımlanan 130 sayfalık kitabı bulunmaktadır. Ali Akıncı, Ali Dayı Gazetesinde yine

[86] Erol Tuncer, *1950 Seçimleri*, Ankara: TESAV Yayınları, 2010.

aynı başlıklı tefrikasını 8 Mart 1948'den 30 Mayıs 1949 tarihine kadar yazmıştır. Akıncı'nın bu kitabı bibliyografya[87] çalışmalarında yer almıştır.

Ali Dayı Gazetesinde Yusuf ile Züleyha tefrikasını yazan Selahaddin Güngör gazete ve fıkra yazarıdır. "*Atatürk'e Kafa Tutanlar*" adlı Hadise Yayınevi Neşriyattan 1955 yılına ait iki ciltlik bir kitabı bulunmaktadır. Bu kitabı ayrıca 7 kitabın bir arada bulunduğu "*Yakın Türk Tarihine Ait Hatırılar*" isimli eserde de yer almaktadır. "*Saadete Ermişlerin Bahçesi*" isimli kitabı Maarif Kitabhanesi; "Erenler Bahçesinden 400 Fıkra" isimli kitabı da 1960 yılında Türkiye Yayınevi'nden basılmıştır. Yazarın tüm kitaplarına Nadir Kitap'tan ulaşılmıştır. Yazarın ayrıca Yeni Mecmua Dergisinin 1940 yılı 39. Sayısında "*İbnilemin Mahmud Kemal*" isimli bir yazısı da bulunmaktadır. "Tarihten Fıkralar" adındaki yazısı Çınaraltı Yayınevi 1943 yılında basılmış ayrıca bu eser derleme fıkraların bulunduğu ciltli ve kapaksız bir kitapta yer almaktadır. 1956 yılında "*Kısas-ı Enbiya 28 Peygamber ve Hazreti Muhammed'in Hayatı*" isimli 7 ciltlik fasikül Hadise Yayınevi Neşriyattan yayımlanmış aynı eser Hadise Yayınevi Neşriyat tarafından ciltli kitap olarak da basılmıştır. Büyük Doğu Dergisi'nin 15. sayfasında "Gazetecilik Röportaj Demektir/Röportajlarımız" köşesinde yazılarını yazan Selahaddin Güngör'ün "*Fatih'in Büyük Zaferleri/500. Fetih Yıldönümü:3*" isimli bir diğer eseri de Şaka Yayınevinden 1953 yılında basılmıştır.[88] 15 Nisan 1968'de vefat etmiştir.[89]

1883 İstanbul doğumlu olan Ziya Şakir aslen Sivas Divriğilidir. Soyadı Kanunu ile Soku soyadını alsa bile vefatına kadar Ziya Şakir adını kullanmıştır. Araştırmacı yazar, tarihçi, gazeteci, şair, roman ve hikâye yazarlığı gibi birçok akademik alanda eser üretmiş olan Ziya Şakir bilhassa çeşitli gazetelerde yazdığı tefrikaları ile bilinmektedir. Eserlerini zamanın yaşanmışlığını da katarak yazan Şakir'in popülaritesini artıran en önemli noktalardan biri de tarih içinde yaşaması olmuştur. Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ile Türk Kurtuluş Savaşında da fiili olarak çarpışan Şakir'in İttihat ve Terakki mensubudur. Türk Tarik Kurumu Başkanlığı görevini de bir dönem icra eden Şakir sözlü tarihin babası olarak kabul edilmektedir. Farklı alanlarda yazan Ziya Şakir'in birçok eseri [90]bulunmasına rağmen tarih açısından en fazla

---

[87]İsmail Çakmak, "Ha. Muhammed (S.A.V) Kitaplar Bibliyografyası" *Akademiar Dergisi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 3, 2017 Aralık (177-220), 185; Adnan Demircan, *Cumhuriyet Dönemi (1923-2001) İslam Tarihi ve Medeniyeti Bibliyografyası,* İstanbul: Beyan Yayınları, 2016, 17; Haz. Mehmet Mahfuz Söylemez, "Hz. Peygamber ve Dönemi ile İlgili Türkçe Yazılmış veya Türkçeye Aktarılmış Olan Eserler ile İlgili Bibliyografya Denemesi", *İslami İlimler Dergisi*, Yıl 1, 1, Bahar 2006 (259-279), 260.

[88] Selahattin Güngör, *Atatürk'e Kafa Tutanlar*, Hadise Yayınevi, 1955.

[89]https://www.tarihtebugun.org/tarihte-bugun/15nisan/1968/selahattin-gungor-gazeteci-fıkra-13681#google_vignette Erişim 12.08.2024.

[90] "*Kerbela'nın İntikamı: Türk Kahramanı Ebû Müslim; Hz. Muhammed: Hususi, İçtimai ve İlmi Hayatı; Selçuk Sarayında Ömer Hayyam'ın Hayatı ve Maceraları; Mezhebler Tarihi: Şiilik, Sünnilik, Alevilik ve Kızılbaşlık Ne Demektir ve Nasıl Ortaya Çıktı; Battal Gazi; Bektaşi Nefes ve Mersiyeleri; Hazreti Mevlana; Timurlenk ve Üç Boz Atlı; Davûd Bat Şeva; Osmanlı Saraylarında Cinci Hoca; Osmanlı İmparatorluğu'nda Muktul Vezirler; Yusuf İle Züleyha; Hazreti Ali ve Öğütleri; Hazreti Fâtıma; Hazreti Hatice; Hazreti Hamza; Mahmud Şevket Paşa;*

okunanlardan bazıları şöyledir: *"Yakın Tarihin Üç Büyük Adamı: Talât, Enver, Cemal Paşalar; İkinci Sultan Hamid: Şahsiyeti ve Hususiyetleri; Sultan Hamid ve Mikado; Çırağan Sarayı'nda Yirmi Sekiz Yıl: Beşinci Murad'ın Hayatı; 1914, Cihan Harbine Nasıl Girdik? ; Sultan Hamid'in Son Günleri; Sultan Hamid'in Gizli Siyaseti; Yarım Asır Evvel Bizi İdare Edenler, Nuri Demirağ Kimdir? ; Osmanlı İmparatorluğunun İlk Türk Şeyhülislamı Molla Fenâri, Celal Bayar Hayatı ve Eserleri; Fatih Sultan Mehmed; Tanzimat Devrinden Sonra Osmanlı Nizam Ordusu Tarihi".*

Ali Dayı Gazetesinde "*Moskof Cenkleri*" ve "*Biz ve Bulgarlar*"[91] adıyla iki tefrika bulunan Ziya Şakir'in sayısı yaklaşık 300 basılı eserlerinden bazıları filme uyarlanmıştır. "Tan, İkdam Yeni Gün, Son Telgraf, Köroğlu, Posta ve Vatan" gibi birçok gazetede tefrikası bulunan Ziya Şakir'in Ali Dayı Gazetesinde de iki tefrikası vardır. Z.Ş. adıyla ve daha sonra Z. Şakir ismiyle Ali Dayı Gazetesinde tefrikalarını yayımlayan Ziya Şakir 22 Aralık 1959'da vefat etmiştir.

Sami Teziş'in (M. Sami Teziş) gazetecilik mesleği yanı sıra tarihçi kimliği de bulunmaktadır. Ali Dayı Gazetesindeki "*Kerbela Vakası*" isimli yazısıyla beraber "*Servetifünun Uyanış*", "*Son Posta", "Yarım Ay", "Akşam", "Tanin", "Cumhuriyet*", gazetelerinde yazıları bulunmaktadır.[92] Teziş, 10 Temmuz 1952 yılında kurulan İstanbul Gazeteciler Sendikası[93] kurucularındandır. 5 Mart 1954'te vefat etmiştir.[94]

Tarihçi ve araştırmacı yazar olan Cemal Yener'in birçok kitabı bulunmaktadır. "*Kısaltılmış Eski Zamanlar Tarihi I",*[95] *"Tarihte Türk Kahramanları"*[96]*, "Türkiye Coğrafyası", "Hazreti Ali Devler Mağarasında", Atatürk Hayatı ve Şahsiyeti*" (Celal Bayar ile yazmıştır) isimli

Battal Gazi Hayatı ve Maceraları; Haliç ve Eyüp Sultan; Büyük Türk Kahramanı Seyid Battal Gazi'nin Efsanevi Maceraları".

[91] Ziya Şakir "*Biz ve Bulgarlar*" isimli tefrikasını 1937 yılında "Kurun" gazetesinde aynı isimle yayımlamıştır. İnternet sitesinden edinilen bilgiye göre gazetedeki tefrikanın bir sayısı 11 Haziran 1937 olarak okunmamaktadır. http://www.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/kurun/kurun_1937/kurun_1937_haziran_11_.pdf Erişim 14.08.2024.

[92] https://www.gastearsivi.com/ara/sami%20tezi%C5%9F/12 Erişim 15.08.2024.

[93] 1957 yılında Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Türk-İş'e üye olan İGS, 1963'te Türkiye Gazeteciler Sendikası adını alarak ulusal bir kimliğe dönüşmüş, 1965 yılında Uluslararası Gazeteciler Federasyonuna üye olmuştur. Sendikanın kurucuları şöyledir: "Sami Teziş, Hıfzı Topuz, İhsan Tayşılı, Ali İhsan Göğüş, Ahmet İhsan, İzzet Akyol Sema Ayoğdu, Cevat İstek, Nazım Ulusay, Melih Yener, Ecvet Güresin, M. Ragıp Esatlı, Hayri Engin, Ali Karakurt, Sezai Soleli ve Cevat Fehmi Başkut".

[94] Vatan Gazetesi, 6 Mart 1954.

[95] Bu kitap Rıza Koşkun Matbaasından -İstanbul 1941-1942 yıllarında basılmıştır. Kitabın yazarı "Haydarpaşa Lisesi Tarih- Coğrafya Öğretmeni Cemal Yener" olarak tanıtılmıştır. Cemal Yener, *Kısaltılmış Eski Zamanlar Tarihi 1*, Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul, 1942.

[96] Bu kitap serisi Üstünel Yayınevi tarafından basılmıştır. Kitabın diğer yazarları "Mithat Sertoğlu, Nail İnan, Sabri Gözgücü, Behçet Kemal Çağlar, Murat Sertoğlu ve Mustafa Baydar".

kitapları bulunmaktadır. Tarihte Türk Kahramanları kitabı birçok ciltten oluşmaktadır ve her ciltte önemli bir şahsın hayatı konu olmuştur. Akşam Gazetesinde yazmıştır.[97]

Hakkı Ercan'ın öğretmen olduğu bilinmektedir. Çocuk edebiyatı üzerine eserleri mevcuttur.[98] "*Son Posta*" Gazetesinde tefrikaları[99] bulunan Hakkı Ercan'ın yine "Resimli 20. Asır Mecmuasında yazıları vardır. "*23 Nisan*" adlı kitabı vardır. Yazarın Rafet Zaimler Yayınevinden çıkan "*Küçük Şehit*", "*Şaban Çavuş*" kitabının yanı sıra yavrukurt kitapları serisinden "Kimsesiz Çocuk" (Fransızcadan çeviri)[100], "*Girilmeyen Oda*", "*Gümüş Balta*", "*İnci Sultan*", "*Işıklı Durak*", "*Altın Irmak*", "*Şirin ile Acuze*", "*Paşanın Bekçisi*", "*Gölün İncileri*", "*İki Demet Çiçek*", "*Hindistan'a Giden Şehzade*", "*İpek Halı*", "*Hain Karga*", "*Gizli Tezgah*", *"Kurnaz Balıkçı*", "*Sarayda Üç Gece",* "*Girilmeyen Oda*", "*Fedakar Bobi*", "*Çamaşırcının Kızı*", "*Yerli Malı ve Tutum Haftası*", "*Esrarlı Ayna*", "*Ormandaki Baskın*", "*Bir Türk Kahramanı*", "*İndeki Hazine*", "*Düşman Uyumaz*", *"Altın Saat*", "*Altın Irmak*", "*Kuyudaki At*", *"Haylazlığın Sonu*", "*Teyzenin Masalı*", "*Boncuk Cüce*", "*Mavi Sakallı Adam*", "*Deniz Kızı*", "*Yiğit Şenay*", "*Yavrukurt*", *"Küçük Maymun", "Gemicinin Masalı". Ayrıca yine çocuklara yönelik* "*Nasreddin Hoca'dan Hikayeler*" *adıyla bir kitabı vardır. Işıl Kitabevinden* "*Ormana Kaçırılan İki Kardeş",* "*Kafese Giren Timsah*" *kitapları da vardır.* "*Kahraman Türk Denizcileri*", "*Yakın Tarihin Kahraman Türk Kumandanları*" *ve* "*Kahraman Türk Hükümdarları*" adında Işıl Kitabevinden tarih serisinde kitapları bulunmaktadır. Özyürek yayınevinden 1960 "*Altmış Türk Büyüğü*", "*Akıllı Vezirler*" isimli bir tarih kitabı bulunmaktadır.

Yüzbaşı Seyfi Erkmen'in Ali Dayı'da 1953'te "*Kore'den geldim*" tefrikası ile aynı isimde kitabı bulunmaktadır. 1951 yılında Ege Matbaasından çıkan "*Kore'den Geldim*" isimli eser yazarın kendi anılarından oluştuğu için kıymetlidir. Eserinden de anlaşıldığı gibi Kore Savaşı'nda görev almıştır.[101]

---

[97] "Saltanat Devrinde Sarayda Kurban Bayramı" adlı tefrikası 7 Kasım 1946 tarihinde akşam gazetesinde yer almıştır. https://www.gastearsivi.com/gazete/aksam/1946-11-07/4 Erişim 17.08.2024.

[98] *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Cilt 3, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2013, 358.

[99] 27 Mayıs 1939 tarihli gazete tefrikasında "Sokullu Mehmed Paşa" 21 Haziran 1939'da "Hain Ahmed Paşa" 13 Haziran 1939 "Feyzullah Efendi" tefrikaları yer almaktadır. https://www.gastearsivi.com/gazete/son_posta/1939-05-27/8 Erişim 21.09.2024.

[100] Hasan Anamur, *Başlangıçtan Bugüne Fransızcadan Türkçeye Yapılmış Çeviriler ile Fransız Düşünürler, Yazarlar, Sanatçılar Üzerine Türkçe Yayınları İçeren Bir Kaynakça Denemesi*, İstanbul: Gündoğan Yayınları, 2016, 656.

[101] Seyfi Erkmen, *Kore'den Geldim*, İstanbul: Ege Matbaası, 1951.

"*Derya*" dergisinde yazıları bulunan[102] Seyfettin Orhan Çağdaş, "*Nurullah Ataç ve Şairleri*"[103], "*Boğa Güreşi*" *(Çocuklara Resimli Cep Kitabı)*[104]*ve* "*Pollyanna I ve II*" *(Eleanor H. Porter)* kitap çevirisi bulunmaktadır. "İkdam (Sabah Postası)" gazetesinin "fikirler" köşesinde, "*Yeni İstanbul*" gazetesinde[105], "*Tanin*"de şehir notları adlı köşesinde[106] yazıları yer almaktadır.[107] Demokrat Parti'nin il basın sekreteri[108] olan Çağdaş'ın siyasi hayatı 27 Mayıs ile son bulmamış, Adalet Partisi Eyüp İlçe İdare Kurulu üyesi olarak da görev yapmıştır.[109]

Reşat İleri'nin "*Türk Ruhu*" dergisinde (1 Ocak 1958) "*İbadette Ruh*" adıyla bir makalesi bulunmaktadır.[110] Yazarın 25 fasikülden oluşan "*Kara Cehennem İbrahim (Kahramanlar-Haftalık Kahramanlar Dergisi)*" adıyla kitabı bulunmaktadır. İleri'nin diğer bir kitabı Ali Dayı tefrikalarında yer alan "*Yörük Ali*"dir. "*Damat Hanım*", "*Milyoner Çocuk*" ve "*Türkistan Yıldızı*" yazarın diğer eserlerindendir.[111]

1905 yılında Bingöl'de doğan Mehmet Rauf İnan İstanbul Erkek Muallim Mektebi eğitimini tamamladıktan Kayseri'ye öğretmen olarak atanmıştır. 1926'da İlköğretim Müfettişleri kursuna katılmıştır. 1928'de yurtdışı öğretmen eğitimine gönderilen İnan, bu sırada Viyana'da Pedagoji Enstitüsünde eğitime başlamış; Viyana Yüksek Halk Okulunda Kültür Felsefe dersleri almıştır. Paris'te Alliance Française'yi bitirdikten sonra 1931'de Türkiye'ye dönmüştür. Farklı şehirlerdeki Köy Enstitülerinde uzun süre müdürlük görevinde bulunan İnan 1970'te emekli olmuştur.[112]

UNESCO Genel Kurulu ve Yönetim Kurulu üyesi olan İnan Halkevleri yönetim kurulu başkanlığı da yapmıştır. Nazif Evren tarafından biyografisi (Rauf İnan Köy Enstitüleri ve Bir Ömrün Tanıklığı) yazılan İnan'ın eserlerinden bazıları şöyledir: "*Matematik Anahtarı- İlkokul Aritmetik ve Geometri Ders Kitabı/ Sınıf:4*"*(Muvaffak Uyanık ile hazırlanmıştır),* "*Mustafa Necati- Kişiliği, Ulusal Eğitime Bakışı, Konuşma ve Anıları*", "*Çocuğa Göre Okulda*

---

[102] Yazarın bazı önemli yazıları şöyledir: "*Ağustos Ayının Hareketli ve Önemli Olayları*", Derya, sayı 84; "*Bütün Türk Ulusu Daha Güçlü Bir Donanma Sağlamak Üzere Şahlandı*", sayı 83; "*Cumhuriyetimizin 50. Yıldönümüne Deniz Kuvvetlerimizin Armağanı*", sayı 74; "*Deniz Harp Okulu ve Lisesinin 200. Kuruluş Yıldönümü Şerefli Mazisine Yakışır Bir Şekilde Kutlandı*", sayı 64; "*Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Celal Eyiceoğlu'nun Yarattığı 'Altın Devir' Unutulmayacaktır*", sayı 48; "*Devletin Gemisi Amiral Korutürk'ün Komutasında*", sayı 68. Mesut Özel, *Türkiye'de Donanma Cemiyetleri: Tarihsel Süreçte Gelişim ve Bağış Kampanyaları,* Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi, Ankara, 2022,7, 20-57. https://doi.org/10.56448/ataddergi.1181349

[103]Seyfettin Orhan Çağdaş, *Nurullah Ataç ve Şairleri*, Ankara: Milli Mecmua Basımevi, 1945.

[104]Seyfettin Orhan Çağdaş*, Boğa Güreşi ,Çocuklara Resimli Cep Kitapları*, İstanbul: Kitap Yayma Odası, Yayım Yılı Yok.

[105] Yeni İstanbul, 10 Ağustos 1950.

[106] Tanin, 28 Şubat 1946.

[107] İkdam, 25 Ocak 1940.

[108] Akşam, 17 Temmuz 1954.

[109] Akis, 25 Eylül 1961.

[110]Reşat İleri, "İbadette Ruh", *Türk Ruhu,* (2), 1958, 14.

[111]Reşat İleri, *Türkistan Yıldızı : Milli Seyahat ve Macera Romanı*, Kahramanlar Mecmuası, İstanbul, 1954.

[112] Fuat Ovat, "Bir Eğitim Sevdalısı: Rauf İnan", *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, Haziran 2003, 40.

Uygulanmış Planlar", "*Dünya'da, Türklerde, İslam'da İnsan Hakları Eğitim ve Kültür Çocuk Hakları*", "*Karl Linde'den Serbest Tahrir*", "*Atatürkçü Destansal Milli Eğitim Bakanı: Hasan Ali Yücel*", "*Atatürk'ün Evrenselliği, Önder Kişiliği, Eğitimci Kişiliği ve Amaçları*", "*Atatürk ve Türk Kadını-Tarihte Türk Kadını*", "*Orta Avrupa'da Gelişmenin ve Demokrasinin Temeli Eğitim*", "*Bir Ömrün Öyküsü*", "*Çocuğa Göre Okulda Okuma Yazma Temrinleri*", "*Çocuğa Göre Okulun Binası ve Eşyası*", "*Anayasalar ve Eğitimi*", "*Bir Üstün Adam Rüştü Uzel*", "*Çocuktan Kültür'e*", "*Hayat İçin ve Çocuğa Göre Hesap*", "*Bir Ekin Devrimi*". Rauf İnan hem aldığı eğitim ve görevler itibariyle hem de eserleri hakkında birçok atıf almış, hakkında yazılar kaleme alınmış eğitimci şahsiyetlerden biridir.[113]

1.3. Ali Dayı Gazetesinde Yazılan Tefrikaların İncelenmesi

1.3.1. Tefrikaların Kronolojik Tanıtımı

Gazetenin genel olarak dördüncü sayfasında yer alan tefrikalar bazen ikinci sayfada da yer alırken uzun sayılarla yayımlanmıştır. Bu başlık altında tefrikaların yayınlanma tarihleri (kronolojik olarak) kimler tarafından yazıldıkları ve içeriklerine dair açıklamalar yapılmıştır.

Tefrika bölümünün ilk başlığı "Ahirzaman Peygamberi Hazreti Muhammed" olmuştur. Ali Akıncı tarafından yazılan bu tefrika 8 Mart 1948'den 30 Mayıs 1949 tarihine kadar 129 sayı devam etmiş, Peygamberin doğumundan ölümüne kadar olan yaşamının konu edinildiği tefrika, yazarı tarafından kitap halinde basılmıştır.[114] İslam tarihi çalışmalarında bibliyografik eserlerden biridir.

Tefrikanın diğer bir konusu 2 Haziran 1949'da başlayıp 25 Ağustos 1949'da[115] biten "Peygamber Güzeli Yusuf ile Zeleyha" olmuştur. Selahaddin Güngör tarafından yazılan tefrika köşesinde Yusuf Peygamber ve Zeleyha'nın aşkı 25 sayıda anlatılmıştır. Hazreti Yusuf'un çocukluğundan itibaren başlayan yazı dizisinde Hz. Zeleyha ile yaşadığı aşka da uzun uzun yer verilmiştir.

Tefrikanın bir diğer konusu 29 Ağustos 1949'da (sayı 155) başlayıp 16 Mart 1950'de son bulan "Moskof Cenkleri" dir.[116] 57 sayı yazılan bu tefrikanın konu başlığı altında "Ey Türk!. En büyük düşmanın, Moskoflar olduğunu unutma…" notu bulunmaktadır. Yazar adı Z. Ş. olarak yazılmış tam ismi verilmemiş ancak daha sonra gazetede yayımlanan tefrikalarda yazarının Ziya Şakir olduğu anlaşılmıştır. Moskof Cenkleri, Sultan 2. Beyazıd zamanında İstanbul'a Rus

[113] Nazif Evren, *Rauf İnan Köy Enstitüleri ve Bir Ömrün Tanıklığı*, Ankara: Güldikeni Yayınları, 1997.
[114] Ali Dayı Gazetesi, 8 Mart 1948, 30 Mayıs 1949.
[115] Ali Dayı Gazetesi, 2 Haziran 1949, 25 Ağustos 1949.
[116] Ali Dayı Gazetesi, 29 Ağustos 1949, 16 Mart 1950.

elçisinin ziyareti ile başlamıştır. I. Dünya Savaşı ve Rus İhtilaline kadar geçen zaman sürecinde Osmanlı İmparatorluğu ve Rus Devletinin ekonomik, siyasi, askeri ve sosyal ilişkilerine dair anlatımlar yapılmıştır. İki ülke arasında kürk ticareti başlayan ilişkiler evliliklerle farklı bir boyuta taşınırken zamanla özellikle Kırım toprakları üzerinden başlayan mücadele Dünya Savaşının sonuna kadar devam etmiş; tefrika sonunda Rusların sıcak denizlere inme politikası bağlamında uyguladığı baskıcı politikanın iyi-kötü ya da ılımlı ve sert süreçleri özellikle hatırlatılmıştır.

20 Mart 1950'den (sayı 213) 8 Haziran 1950'ye (sayı 236) kadar "Biz ve Bulgarlar" adı ile yazılan tefrika 24 sayı çıkmıştır.[117] Tefrikanın yazarı yine Z.Ş olarak görülmektedir. Yazar adı 15 Mayıs'tan itibaren Z. Şakir olarak yazılmıştır.[118] Tarih boyunca yaşanan Türk ve Bulgar düşmanlığında Manastırda görevli Türk askerî ile Türk Vali Tevfik Bey'e düzenlenen suikastlere değinilmiştir. Ziya Şakir bu tefrikasını aynı isimle 1937 yılında "Kurun" Gazetesinde de yayımlamıştır. Kurun Gazetesindeki bir yazısına "Türk Kanadı altında 500 yıl sıyanet gören Bulgar dostlarımız şunu unutmasınlar: Türk, asil, mert ve sözüne sadıktır"[119] diyerek başlayan Şakir'in bu eseri kitap olarak da yayınlanmıştır. 1950 yılında Ali Dayı Gazetesinde yeniden tefrika olarak verilmesindeki sebep Bulgaristan'da başlayan Türklere yönelik zulüm sonrası başlayan Türkiye'ye göç olarak anlaşılmaktadır.

"Pehlivanlar pehlivanı Sicim Oğlunun Hayatı ve Güreşleri" tefrika 12 Haziran 1950'den 26 Ekim 1950'ye kadar 40 sayı yazılmıştır.[120] "Pehlivanlar pehlivanı" olarak yazılan başlık 19 Haziran 1950'de "Pehlivanlar Pehlivanı olarak "SİCİM OĞLUNUN Hayatı ve Güreşleri" yazısı da "SİCİMOĞLUNUN GÜREŞLERİ" olarak değiştirilmiş ayrıca Pehlivanın portresi de başlık yanına iliştirilmiştir. Ahmet Kıspetçi tarafından yazılan tefrika 40 sayı çıkmıştır. Asıl adı Mustafa ve aslen Sivaslı olan küçük bir çocuğun pehlivan olma yolundaki mücadelesinin anlatıldığı tefrikada "Sicimoğlu" lakabını güreşlerde rakip pehlivanları sicim gibi bağladığı için aldığına da değinilmiştir.

30 Ekim 1950'de Ali Dayı'nın tefrika köşesi 3. sayfada çıkmıştır.[121] "KERBELÂ VAK'ASI" başlığı ile 30 Ekim 1950'de yazılmaya başlanan tefrika en son sayısını 16 Nisan 1951'de[122] çıkarmıştır.[123] 2 Kasım 1950'de gazetenin 4. sayfasında çıkmaya devam eden tefrika son bölüme kadar bu sayfada yer almıştır.[124] Sami Teziş tarafından yazılan tefrika 44 sayı çıkmıştır.

[117] Ali Dayı Gazetesi, 20 Mart 1950, 8 Haziran 1950.
[118] Ali Dayı Gazetesi, 15 Mayıs 1950.
[119] Kurun, 11 Haziran 1937.
[120] Ali Dayı Gazetesi, 12 Haziran 1950, 26 Ekim 1950.
[121] Cumhuriyet Bayramı dolayısıyla 8 sayfa çıkan gazetede tefrika bölümü 3. sayfaya alınmıştır.
[122] Ali Dayı Gazetesi, 30 Ekim 1950, 16 Nisan 1951.
[123] 9 Kasım 1950'de gazete bütünüyle Mustafa Kemal Atatürk anısına çıkarıldığı için tefrikaya yer verilmemiştir.
[124] Ali Dayı Gazetesi 2 Kasım 1950.

Hazreti Ali'nin vefatından itibaren yaşanan siyasal olayların Hazreti Muhammed Peygamberin torunu Hazreti Hüseyin'in Emevi halifesi I. Yezid tarafından katledilişlerine kadar olan olayların anlatıldığı yazı dizisinde Muaviye döneminde yaşanan olaylar üzerinde fazlaca durulduğu gibi Şiiliğin nasıl ortaya çıktığına da yer verilmiştir.

14 Mayıs 1951'de "Yeni büyük tarihi tefrikamız: GENÇ OSMAN" başlıklı tefrikayı Cemal Yener yazmıştır. Başlık yanına Genç Osman'ın portresi de koyulmuştur. 19 Kasım 1951'de tefrika 55. sayısı ile son bulmuştur. [125] Tefrikanın konusu Osmanlı Padişahı Genç Osman'ın hayatı ve saltanat mücadelesidir.

Gazetenin bir diğer tefrikası 8 Kasım 1951'de F.Ö. tarafından yazılmaya başlayan "YUVAMI KARIM YIKTI" yazısıdır. Tefrikanın başlığının sol tarafında tabanca sağ tarafında ise kadın portresi bulunmaktadır. İhanetle biten bir aile faciasının anlatıldığı roman 17 Mart 1952 tarihinde 38. Sayı ile son bulmuştur.[126] Dünya Kriminoloji Kongresinde ikinciliği alan romanda karısı tarafından aldatılan adamın, karısının sevgilisini bulup öldürmesiyle sonuçlanmıştır. Ancak sevgiliye ulaşana kadar suçsuz insanların da öldürülmesi hatta araba ve eşyaların gaspı romanı daha da sürükleyici bir hale getirmiştir.

20 Mart 1952'de Cemal Yener tarafından kaleme alınan bir diğer tefrika konusu "Üçüncü Selimin Katli" adını taşımaktadır. Tefrika 20 sayı olarak 29 Mayıs 1952'de son sayısını çıkarmıştır.[127] Sultan 3. Selim'in taht mücadelesi konu edinen tefrika 1807 yılında Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğuna harp ilan etmesi ile başlatılmıştır. Kabakçı Mustafa Olayına da detaylı olarak yer veren tefrika 3. Selim'in katli ile son bulmuştur.

Gazetenin bir diğer tefrikası "İMAMI ÂZAM" adı ile 2 Haziran 1952'de yayına başlamıştır. Toplam 31 sayı yazılan tefrikanın yazarı belirtilmemiştir. "İmamı Âzam" başlıklı yazı 11 Eylül 1952'de son bulmuştur.[128] "Hürriyet Kahramanı" olarak anılan İmam-ı Azam'ın İslamiyet adına yaptığı çalışmalar, yaşadığı zorluklar ve savunucusu olduğu düşüncenin karşıtlarına karşı mücadelesi kaleme alınmıştır.

"GÜNAHIM Babamındır!" isimli bir diğer tefrika 15 Eylül 1952'de yayımlanmaya başlamış 20 Kasım 1952'de 20 sayı ile son bulmuştur.[129] Tefrikada yazar adı belirtilmemiştir. Annesini erken yaşta kaybeden kız çocuğunun, babasının istismarına uğraması ile düştüğü kötü durum sonrası fuhuş işçiliğine maruz kalma süreci kaleme alınmıştır. Yazar romanda alkol ve kötü

[125] Ali Dayı Gazetesi, 14 Mayıs 1951, 19 Kasım 1951.
[126] Ali Dayı Gazetesi, 8 Kasım 1952, 17 Mart 1952.
[127] Ali Dayı Gazetesi, 20 Mart 1952, 29 Mayıs 1952.
[128] Ali Dayı Gazetesi 2 Haziran 1952, 11 Eylül 1952.
[129] Ali Dayı Gazetesi, 15 Eylül 1952, 20 Kasım 1952.

yaşam tarzının insanların hayatını nasıl kötü etkilediğine değinerek toplumsal bir bilinçlenme yaratmak istemiştir.

20 Kasım 1952'de "Bahçedeki Ölü" adıyla yazılan tefrikanın yazarı belli olmadığı gibi 26 Mart 1953'te 37. Sayısı ile son bulmuştur.[130] Bir film yönetmeninin öldürülmesi üzerine cinayeti aydınlatmak için birçok set çalışanı ve yönetmenin yakını arasında geçen sorgulamalardan oluşan bir romandır.

30 Mart 1953'te Hakkı Ercan (Öğretmen) tarafından "ÇÖL BEYİ Dağların Kartalı" ismiyle başlayıp tefrika 9 Temmuz 1953'te son bulan macera ve heyecan dolu bir roman olarak yazılmıştır.[131] Çölbeyi bir çete lideridir ancak halka zarar veren ve kötülük yapanların karşısında bir çete lideridir. Devlet otoritesine karşı gelen karakol çetesi, Kürt Musa çetesi ismindeki çeteler ve çete liderleri ile devlet ve halkın yanında olmayı düstur edinmiş Çölbeyi'nin mücadelesidir.

13 Temmuz 1953'te başlayan "KOREDEN GELDİM" başlıklı tefrika yazısı Yüzbaşı Seyfi Erkmen tarafından kaleme alınmıştır. 26 Kasım 1953'te 40. Sayısı ile son bulmuştur.[132] Tefrikada sadece Kore Savaşının askeri yönünü konu edinmemiştir. Seyfi Erkmen Kore'nin tarihçesi, nüfusu coğrafi şartlarını, kültürünü, yeryüzü şekillerini, yolları, paraları, askeri harekât bölgelerini, Türkiye'nin askeri yardımını ve en sonunda Güney Kore Savaşının detaylarını bölge ve gün olarak anlatmıştır.

18 Ocak 1954'te Cemal Yener tarafından "Kanlı Saltanat" İslam Tarihinin Büyük Tefrikası yazılmaya başlanmıştır. 74 sayı yayımlanan yazı 27 Eylül 1954 tarihli gazetede son sayısını çıkarmıştır.[133] Hazreti Muhammed Peygamberin torunu Hz. Hasan'ın doğumu ile başlayan tefrika Hazreti Hüseyin'in Yezid tarafından katledilmesi ve katilinin Hz. Hüseyin'in oğlu tarafından öldürülüp intikamın alınması ile son bulmuştur. İslam'daki ayrılıkları, gruplaşmaları, saltanat mücadelesi ve mezhepleşmeyi anlatan yazı dizisidir.

Uzun sayılarla dolu tarihi tefrikalar yerine ara ara kısa, günlük yaşamdan eşinilerek yazılan olay dizileri ve fıkralara da yer verilmiştir. 30 Eylül 1954'ten 13 Kasım 1954'e kadar bu şekilde devam eden yazıları daha sonra yeniden tarihi, biyografik tefrikalar takip etmiştir. 30 Eylül 1954'te[134] "Hikâye: Hürmetsizlik" adındaki yazı Seyfeddin Orhan Çağdaş tarafından yazılmıştır. 4 Ekim 1954'te[135] "Hoş Fıkralar" adıyla tefrikalar yerine yeni bir bölüm açılan

[130] Ali Dayı Gazetesi, 20 Kasım 1952, 26 Mart 1953.
[131] Ali Dayı Gazetesi, 30 Mart 1953, 9 Temmuz 1953.
[132] Ali Dayı Gazetesi, 13 Temmuz 1953, 26 Kasım 1953.
[133] Ali Dayı Gazetesi, 18 Ocak 1954, 27 Eylül 1954.
[134] Ali Dayı Gazetesi 30 Eylül 1954.
[135] Ali Dayı Gazetesi, 4 Ekim 1954.

gazetede 1 Kasım 1954'e kadar yazı devam etmiştir. 1 Kasım 1954'te[136] "Hikâye" başlıklı bölüm ile devam edilmiştir. Burada "İpsiz Ahmedin Macerası"[137], Ağır Bavul"[138], "Mehmed Ali"[139], "Marifetli Damat"[140], "Piyango"[141], "Odun İspirtosu"[142], "Çoraplar, bacaklar!"[143], "Numara"[144] adlarıyla devam etmiş 2 Aralık 1954'te[145] son "Hoş Fıkralar" bölümüne yazı yazılmıştır.

13 Aralık 1954'te "KOCA YUSUF" adıyla başlayan tefrikanın yazarı H.N.E. olarak adını belirtmiştir. Koca Yusuf'un portresinin yer aldığı tefrika, son yazısını 16 Haziran 1955'te54. Sayı olarak tamamlamıştır.[146] Koca Yusuf'un güreşteki başarılarını, rakipleri ile olan mücadelesini anlatan yazı dizisidir.

20 Haziran 1955 tarihinde başlayan "KIRAN KIRANA" yazı dizisi H.N.E. tarafından kaleme alınmış ve 1 Mart 1956[147] tarihine kadar devam etmiştir. Bu tefrikada "Makarnacı Halil" ismiyle tanınmış ama gerçek adı "Makarnacı Hüseyin" olan pehlivanın hayatı ve güreşleri anlatılmıştır.

Yine H.N.E. tarafından yazılan "Sultan Abdülhamidin Çılgınlıkları" isimli tefrika 5 Mart 1956'dan 30 Ağustos 1956'ya kadar 51 tefrika sayısı ile devam etmiştir.[148] Tefrika Aldülhamid'in Yıldız sarayındaki haremi ve haremdeki kadınlar arasındaki mücadeleyi anlatarak başlamıştır. Cariyelerden Mihrinur ve Gülbahar arasındaki Sultan olma rekabeti ve sarayda dönen entrikalardan uzun uzadıya bahsedilmiştir. Tefrikada Sultan Abdülhamid'in kardeşi Murad'ın tahta çıkmasını engellemek için yaptıklarını ve kurduğu hafiyelik sisteminin nasıl işlediğine dair bazı olayları anlatmaktadır. Sultan Murad taraftarlarının Saray'da Sultan Abdülhamid'a karşı gizliden gizliye nasıl düşmanlık besledikleri ve onun istihbaratına karşı mücadelesi anlatılmaktadır. Sultan Abdülhamid'in "Terakki benim en müdhiş düşmanımdır" sözleri ve Terakkicilere karşı duyduğu öfke de yazılıdır.[149]

[136] Ali Dayı Gazetesi, 1 Kasım 1954.
[137] Ali Dayı Gazetesi, 1 Kasım 1954.
[138] Ali Dayı Gazetesi, 4 Kasım 1954.
[139] Ali Dayı Gazetesi, 8 Kasım 1954.
[140] Ali Dayı Gazetesi, 11 Kasım 1954.
[141] Ali Dayı Gazetesi, 15 Kasım 1954.
[142] Ali Dayı Gazetesi, 18 Kasım 1954.
[143] Ali Dayı Gazetesi, 22 Kasım 1954.
[144] Ali Dayı Gazetesi, 25 Kasım 1954.
[145] Ali Dayı Gazetesi, 2 Aralık 1954.
[146] Ali Dayı Gazetesi, 13 Aralık 1954, 16 Haziran 1955.
[147] Ali Dayı Gazetesi, 20 Haziran 1955, 1 Mart 1956.
[148] Ali Dayı Gazetesi, 5 Mart 1956, 30 Ağustos 1956.
[149] Ali Dayı Gazetesi, 10 Mayıs 1956.

3 Eylül 1956 tarihinde başlayan "YÖRÜK ALİ" isimli tefrika Reşat İleri tarafından kaleme alınmıştır. Bu yazı dizisi 15 Kasım 1956'ya kadar 22 sayı çıkmıştır.[150] Tefrikada Yörük Ali karakteri Balkanlarda yaşayan bir Türk eşkıyanın yaşamı anlatılmıştır.

26 Kasım'da[151] M. Rauf İnan tarafından "ANNELİK SAN'ATI"; kaleme alınmıştır.

26 Aralık 1956'de Reşat İleri tarafından kaleme alınan "HACI MURAT" isimli tefrika 23 Mayıs 1957'de[152] 44 sayı ile son bulmuştur. Tefrika 23 Mayıs tarihli gazetenin 3. Sayfasında bulmuştur. Hacı Murat 1812 yılında Kafkasya'da doğan bir bebektir. Annesi Kara Fatma Moskoflara karşı savaşan kadınlardandır.

Yine 27 Mayıs 1957'de Reşat İleri tarafından kaleme alınan "Mezamorta HÜSEYİN REİS" adlı tefrika 20 sayı çıkarak 1 Ağustos 1957'de son bulmuştur.[153] Girit Muharebelerinde Türk denizcilerinden Hüseyin Reis ve onun emrindeki leventler arasında savaş sırasında yaşananların konu olarak işlendiği tefrikada Leventlerden Mehmet'in harekât sırasında yaptığı hatayı telafi etmek için ölmek pahasına Fransız donanması ile girdiği mücadele yer almaktadır.

5 Ağustos 1957'de "YANIK KALESİ" adlı yeni bir yazı dizisine başlayan Reşat İleri'nin bu tefrikası 24 Ekim 1957'de 22 sayı ile son bulmuştur. [154] Budapeşte ve Viyana ortasında Rab suyu üzerinde yer alan Yanık Kalesi, 1596'da Kaleyi ele geçiren Osmanlı'nın yeniçerilerle kaleyi muhafaza etme mücadelesi anlatılmıştır.

28 Ekim 1957'de "Fedai Tabur"[155] adlı tefrika yine Reşat İleri tarafından kaleme alınmış 19 Aralık 1957 tarihinde 16 sayı çıkarak son bulmuştur. [156] Birinci Dünya Savaşı sırasında Irak çöllerinde Süleyman Askeri Bey komutasında görev alan Türk subaylardan Yüzbaşı Muzaffer ve yedek Subay Semih'in yaşadıklarını ve nasıl şehit olduklarını anlatan yazı dizisidir.

23 Aralık 1957 tarihinde yazımı başlanan "Celâlî Eşkiyaları" 9 Ocak 1958 tarihinde son bulmuştur.[157] Tefrikanın son yazısı 9 Ocak'taki gazetenin 2. Sayfasındadır. Yazının yazarı Reşat İleri'dir.

13 Ocak 1958'de başlayan "Selâhaddin Eyyübi" isimli tefrika 20 Şubat 1958 tarihi de dahil 11 sayı çıkmıştır.[158] 24 Şubat 1958'de başlayan "TURGUT REİS" isimli tefrika 20 Mart 1958'de

[150] Ali Dayı Gazetesi, 3 Eylül 1956, 15 Kasım 1956.
[151] Ali Dayı Gazetesi, 26 Kasım 1956.
[152] Ali Dayı Gazetesi, 26 Aralık 1956, 23 Mayıs 1957.
[153] Ali Dayı Gazetesi, 27 Mayıs 1957, 1 Ağustos 1957.
[154] Ali Dayı Gazetesi, 5 Ağustos 1957, 24 Ekim 1957.
[155] Tefrikanın 3. sayısıyla beraber yazının başlığı "FEDAİ TABUR" şeklinde büyük harflerle yazılmaya başlamıştır.
[156] Ali Dayı Gazetesi, 28 Ekim 1957, 19 Aralık 1957.
[157] Ali Dayı Gazetesi, 23 Aralık 1957, 9 Ocak 1958.
[158] Ali Dayı Gazetesi, 13 Ocak 1958, 20 Şubat 1958.

8. Sayısı ile son bulmuştur.[159] 24 Mart'ta "DEMİRBAŞ Hasan Pehlivan" adlı tefrika yine Reşat İleri tarafından kaleme alınmış 6. Sayıda ve 10 Nisan 1958'de son bulmuştur.[160] Tefrikanın son bölümü 10 Nisan tarihli gazetenin 3. Sayfasında yer almıştır.

14 Nisan 1958'de Reşat İleri tarafından kaleme alınan bir diğer tefrika "Akıncı Kadın" adını taşımaktadır. Yazı 34 sayısı ile 7 Ağustos 1958'de son bulmuştur.[161] 11 Ağustos 1958'de Reşat İleri tarafından kaleme alınan "Karakola Gelen Ölü" isimli yazı dizisi 1 Eylül 1958'den itibaren 2. Sayfada yer almış 19. sayısı[162] ile 16 Ekim 1958'de son bulmuştur. [163]

13 Temmuz 1959'a kadar Barbaros Hayreddin" tefrikasını yazan Reşat ileri hemen akabinde 16 Temmuz 1959'dan 14 Eylül 1959'a kadar "Gamsız Hasan Reis" isimli tefrikayı kaleme almıştır. 14 Eylül 1959'dan 29 Ekim 1959'a kadar "Sultan Murad-ı Hüdavendigar", 2 Kasım 1959'dan 16 Kasım 1959'a kadar "Aydın Reis", kadar 30 Kasım 1959'dan 7 Ocak 1960'a kadar "Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa" yı kaleme almıştır. 14 Ocak 1960'tan 22 Şubat 1960'a kadar "İstiklal Harbinin Büyük Şehidi Miralay Reşat Bey"i; 25 Şubat 1960'tan 21 Nisan 1960'a kadar "Yıldırım Kemal"i; 25 Nisan 1960'tan 19 Mayıs 1960'a kadar "Napolyon'u Durduran Türk" isimli tefrikaları kaleme almıştır.

1.3.2. Tefrikaların Konularına Göre Değerlendirmesi

Gazetenin tefrikalarını konularına göre incelediğimizde beş grup halinde değerlendirebiliriz. Birincisi din özgürlüğünü savunan, İslamcı, "CHP'nin dinsizliğine" karşı Anadolu Müslümanlığını yücelten ve köylünün din ve vicdani duygularına dokunan yazılara yer verilmiştir. "Ahirzaman Peygamberi Hazreti Muhammed" [164]gazetenin ilk tefrikası olması özel bir anlam taşımaktadır. Türk siyasetinde CHP için söylenen "Allahsız, dinsiz" günümüzde sıkça kullanılan "deist" söylemlerine karşı Müslümanlar tarafından İslam aleminin son peygamberi kabul edilen Hazreti Muhammed'in hayatını neredeyse bir yıl kadar yazmak DP'nin önemli parti- seçim- seçmen çalışmalarından biridir. Aynı şekilde ardından "Peygamber Güzeli Yusuf ile Zeleyha"nın[165] anlatıldığı tefrika DP'nin İslam tarihi ve dine verdiği değeri ortaya koymaktadır. "Kerbela Vakası"[166] ve "İmam-ı Azam"[167] gibi daha mezhepsel ayrımlara

[159] Ali Dayı Gazetesi,24 Şubat 1958, 20 Mart 1958.
[160] Ali Dayı Gazetesi, 24 Mart 1958, 10 Nisan 1958.
[161] Ali Dayı Gazetesi,14 Nisan 1958, 7 Ağustos 1958.
[162] Gazetede yer alan numaralandırmada iki defa yanlışlık yapılmış ve son sayı 17. Tefrika numarası ile bitirilmiştir. Halbuki sayı 19 olmalıdır. 11 Eylül tarihli yazıda tefrika no:10 olması gerekirken 9 yazılmış, aynı şekilde 13 Ekim de 17 olarak belirtilen tefrika numarası 16 Ekim'de de 17 olarak belirtilmiştir. Ayrıca tefrikanın 13. Numarası da 12 olarak yazılmış ancak ardından 14. sayıya geçilerek yanlışlık düzeltilmiştir.
[163] Ali Dayı Gazetesi, 11 Ağustos 1958, 16 Ekim 1958.
[164] Ali Dayı Gazetesi, 8 Mart 1948, 30 Mayıs 1949.
[165] Ali Dayı Gazetesi, 2 Haziran 1949, 25 Ağustos 1949.
[166] Ali Dayı Gazetesi, 30 Ekim 1950, 16 Nisan 1951.
[167] Ali Dayı Gazetesi 2 Haziran 1952, 11 Eylül 1952.

dayanan tefrikaların yazımında da komünizm, solculuk, Alevilik gibi Türkiye'de uzun süren toplumsal çatışmaya dayalı konularda Anadolu Müslümanlarının Hanefilik (sünni) düşüncesi desteklenmiştir. Hanefi mezhebi çalışmaları ile bilinen İmamı Azam'ın "yol gösterici" olarak gösterilmesi tam da bu nedenledir.

Gazetenin ikinci ve en önemli konularından birini Antikomünizm oluşturmaktadır. Türkiye ve Rusya arasında yaşanan sorunları tarihsel derinliğine inerek hatırlatma ihtiyacı hisseden Ali Dayı Gazetesi, Soğuk Savaş döneminin bu en sıcak sürecinde propagandasını yapmaktadır. "Komünist CHP" ile Rusya ve diğer müttefiklerine karşı olan Ali Dayı tefrikalarında bunu açıkça göstermiştir. "Moskof Cenkleri"[168] tefrikası Sultan 2. Beyazıd zamanında İstanbul'a gelen Rus elçisi ile başlayıp, Rus mücadelesini tarihsel kökenine kadar geriye götürüp Türkiye'yi uyarmıştır. Rusların sıcak denizlere inme politikasından vazgeçmedikleri yinelenmiştir. "Üçüncü Selimin Katli"[169] başlıklı tarihi tefrikanın yine Rus saldırısı ile başlatılmış olması düşüncelerimizi desteklemektedir. "Hacı Murat"[170] ve "Koreden Geldim"[171] isimli tefrikalarda Rusya ve antikomünizmle savaş konu edinilmiştir.

Tefrikaların bir diğer önemli konusu Milliyetçiliktir. Ziya Şakir'in "Biz ve Bulgarlar"[172] adlı tefrikasının yeniden Ali Dayı da yayımlanması tesadüf olmamıştır. Bulgaristan'da yaşayan Türklere uygulanan baskı ve göçe zorlama neticesinde TBMM'de konuşulan önemli olaylardan biri de Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç meselesi olmuştur ki Celal Bayar Başkanlığındaki DP'liler bu konuda CHP'nin tavizsiz ve çözümlenebilir seviyede adım atmasını desteklemiştir. DP iktidara geldiğinde de yine aynı kararlılıkla meselenin çözümü için uğraşmış, Dışişleri Bakanı Köprülü, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine kadar konuyu götürmüştür. "Sicimoğlunun Güreşleri"[173], "Çölbeyi Dağların Kartalı"[174], "Koreden Geldim", "Kıran Kırana"[175], "Hacı Murat" adlı tefrikalarda yine milliyetçilik duygusunun ön planda olduğu anlaşılabilir.

Tefrikalar arasında en fazla yazılan bölüm tarihi olaylar ve şahsiyetlerin yer aldığı bölümdür. Osmanlı Devleti padişahlarını, dönemin önemli olaylarını konu edinen tefrikalarla Genç Türkiye Cumhuriyeti Devletini kuran başta İsmet İnönü olmak üzere CHP kadrosuna karşı Osmanlı Devleti'nin mirasçısı rolünü üstlenmek önemli bir rol olmuştur. Böylece ecdadına saygı duyan ve yaşanılan sıkıntılı süreçleri (bilhassa ekonomik anlamda) Cumhuriyet "elitine

[168] Ali Dayı Gazetesi, 29 Ağustos 1949, 16 Mart 1950.
[169] Ali Dayı Gazetesi, 20 Mart 1952, 29 Mayıs 1952.
[170] Ali Dayı Gazetesi, 26 Aralık 1956, 23 Mayıs 1957.
[171] Ali Dayı Gazetesi, 13 Temmuz 1953, 26 Kasım 1953.
[172] Ali Dayı Gazetesi, 20 Mart 1950, 8 Haziran 1950.
[173] Ali Dayı Gazetesi, 12 Haziran 1950, 26 Ekim 1950.
[174] Ali Dayı Gazetesi, 30 Mart 1953, 9 Temmuz 1953.
[175] Ali Dayı Gazetesi, 20 Haziran 1955, 1 Mart 1956.

yükleyen halkı kendi tarafına çekmek için önemli bir basamak olmuştur. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti tüm halk tarafından kabul edilen bir süreç olmadığı için, tek parti sisteminde var olan şahsiyetlerin de bu yeni devletin kuruluşundaki payı düşünülerek "karşı tarafta" yer almak cazip olmuştur. Tefrikalardan "Genç Osman", "Üçüncü Selimin Katli", "Celali İsyanları", "Selahaddin Eyyübi", "Turgut Reis", "Akıncı Kadın", "Barbaros Hayreddin", "Sultan Hüdavendigar", "Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa", "İstiklal Harbi Şehidi Miralay Reşat Bey", "Napolyon'u Durduran Türk" bu gruplandırma için örnek verilebilir.

Tefrikaların zamana hizmet eden araçlar olduğunu kabul edilmelidir. Osmanlı Devleti'nin mirasçısı olan DP'nin siyasi üstünlük ve önceliği için bu durumu ihlal edecek tefrikalar da yayımlamıştır. İttihatçılardan nefret eden Sultan Abdülhamid'e karşı çok güçlü duygularla İttihatçılığa bağlı olan Celal Bayar için "zamanın ruhu" öncelikli olmuştur. "Abdülhamid'in Çılgınlıkları"[176] adlı tefrikada padişah ve yaşamına ait anlatılanlar dikkate alındığı takdirde Osmanlı Devleti'nin yıkılışına yas tutulmaması gerekliliği bir kere daha anlaşılabilmektedir.

Tefrikalarda işlenen bir diğer konu toplumsal meselelerdir. Daha çok toplumun ahlaki yapısında meydana gelen bozulmaları göstermek için yazılmış, ders verici nitelikteki konulardır. Eskiçağlardan günümüze kendi düşünce ve istek ve duygularını soyutlayarak bir arada belli kurallar çerçevesinde yaşamak herkes tarafından uygulanabilir olmamıştır. Gazeteler çıkarılırken sadece siyasi, ekonomik değere sahip gerçek haberler değil, aynı zamanda insanın merak duygusunu uyandıran, zihninde betimlemelere yol veren hikâye, olay ve kişilere de gereksinim olmuştur. Gündelik hayatın zorlu gerçekliğinden kısa sürede olsa ayrılmak her insana iyi gelmiştir. Ali Dayı Gazetesi de diğer gazeteler gibi gerçeklik dışında bu özel bölümlere yer vermiştir. "Yuvamı Karım Yıktı", "Günahım Babamındır", "Bahçedeki Ölü", "Karakola Gelen Ölü" gibi aşk, cinayet, suçlu bulma, istismar ve alile facialarını konu edinen tefrikalar bu gruplandırma için örnek gösterilebilir.

[176] Ali Dayı Gazetesi, 5 Mart 1956, 30 Ağustos 1956.

İKİNCİ BÖLÜM

DEMOKRATİKLEŞME YOLUNDA İLK ADIM: ÇOK PARTİLİ SİYASAL HAYATA GEÇİŞ

2.1. Çok Partili Hayata Geçerken Yaşanan Olaylar

Türk siyasal hayatının en temel unsurunu oluşturan demokrasi[177], çok partili rejimler olmaksızın literatüre dair bir terim olarak kalacaktır. Bu zorunluluk aynı zamanda siyasal düzen için olagelen bir durumdur.[178] Türkiye'deki çok partili hayata geçiş Batıya yönelişin doğal bir sonucu olarak 19. yüzyılda Tanzimat ve Islahat Fermanlarıyla adım atılmış, Meşrutiyet ile daha somut adımlar atılmış ve buna istinaden birçok siyasi parti[179] kurulmuştur.[180] Birinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan yeni düzende demokrasi daha bir anlam kazanırken demokratik uygulamaları benimseyen ülkelerin çok daha çabuk ayağa kalktığı görülmüştür. Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti sürecine geçerken demokrasiye olan gereksinimin farkındalığı ile Mustafa Kemal döneminde, Cumhuriyet tarihinin ilk siyasi partisi Cumhuriyet Halk Fırkasından[181] başka 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası[182] ile 1930'da Serbest

---

[177] Demokrasi: siyasal denetimin doğrudan doğruya halkın ya da düzenli aralıklarla halkın özgürce seçtiği temsilcilerin elinde bulunduğu, toplumsal ve ekonomik durumu ne olursa olsun tüm yurttaşların eşit sayıldığı yönetim biçimidir.

[178] Kurtuluş Savaşı, Mecliste yer alan muhalif grupların ortak düşmana karşı zafer kazanılmasına kadar birlikte mücadele etme ruhunu ortaya koyarken savaşın kazanılmasından hemen sonra yaşanan fikir ayrılıkları Mecliste ihtilaflar yaşanmasına sebep olmuştur. Taner Demirel, *Türkiye'nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, 2016, 33. Mustafa Kemal, Nutuk'ta Mecliste yaşanan bu ayrılıklara ve olağanüstü yetkilerle sürdürmek istediği liderliğine karşı başlatılan operasyonlara Paşalar Komplosu bölümünde detaylarıyla yer vermiştir. Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016.

[179] Detaylı bilgi için bakınız Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952)*, İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları, 1952; TBMM Arşivi.

[180] Mustafa Çufalı, *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Dönemi (1945-1950)*, Ankara: Babil Yayıncılık, 2004, 6.

[181] 9 Eylül 1923 tarihinde Ankara'da kurulan Cumhuriyet Halk Fırkası, kuruluş başvuru dilekçesi 11 Eylül 1923 tarihinde İçişleri Bakanlığına verildiği için resmi kuruluş tarihi bazı kaynaklarda 11 Eylül olarak kabul edilmektedir. Cumhuriyet Döneminin ilk partisi olma özelliğini taşıyan partinin siyasal eğilimi 1965 Bülent Ecevit Dönemine kadar Cumhuriyetçiliktir. 1965'ten itibaren "ortanın solu" söylemi ile parti merkez sol eğiliminde yer almıştır. Partinin genel başkanlığını kuruluşundan vefatına kadar Mustafa Kemal Atatürk üstlenmiştir. 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi ile M.G.K'nın 12.09.1980 ve 7 sayılı Bildirisi ile partinin faaliyetleri durdurulmuş, 10.10.1981 Tarih 2533 Sayılı Kanun ile 16.10.1981 tarihinde parti kapatılmıştır. 03.07.1992 Tarih, 3821 Sayılı "16.10.1981 Tarih, 2533 Sayılı Siyasi Partilerin Feshine Dair Kanun'un Yürürlükten Kaldırılmasına ve 2820 Sayılı Sayılı Siyasi Partiler Kanun'unda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun"un yürürlüğe girmesi ile parti 09.09.1992 tarihinde yeniden açılmıştır. Der. Mete Kaan Kaynar, *Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partileri*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2007, 45-49.

[182] 17 Kasım 1924 tarihinde Ankara'da kurulan partinin genel başkanı Kazım Karabekir'dir. Cumhuriyet döneminin ilk yasal muhalefet partisinin siyasal eğilimi liberalizmdir. Herhangi bir genel seçime katılmayan parti, Şeyh Sait ayaklanması ile ilişkili olarak dini siyasete alet ettiği gerekçesi ile 3 Haziran 1925 tarihinde kapatılmıştır. Suçlu görülen partililer İstiklal Mahkemesinde yargılamış ve bazıları için idam kararı uygulanmıştır. Der. Mete Kaan Kaynar, *Cumhuriyet Dönemi*, 51-52.

Cumhuriyet Fırkası[183] ismiyle yeni siyasi partiler kurulmuştur. Ahali Cumhuriyet Fırkası adında TBMM dışında Adana'da parti kurulmuştur.[184] Demokrasiye geçiş sürecinde atılan bu önemli adımlar, yeni kurulan devletin bağımsızlığı, iç dinamikleri ve güvenliğine yönelik tehditlerin yaşanması sebebiyle kısa süreli denemeler olarak kalmıştır.[185]

Atatürk'ün vefatına kadar çok partili yaşam için yeni bir adım atılmamıştır. 1938-1950 İsmet İnönü Cumhurbaşkanlığı döneminde ise İkinci Dünya Savaşının başlamış olması iç politik süreci de durağanlaştırmış ancak 1945 yılında savaşın son bulması ile kurulan yeni dünya düzeninde çok partili hayatın temelleri atılmış ve Demokrat Parti de bu yeni düzende ortaya çıkmıştır.[186]

"Dünya 1945 yılına nefes nefese girmişti."[187] "Soğuk Savaş"[188], "Bloklar Politikası"[189] olarak adlandırılan bu dönemin etkisi uzun yıllar tüm dünyaya hâkim olmuştur. Almanya ve İtalya gibi faşist imparatorlukların yıkılması ile meydana çıkacak boşlukta büyük devletler en fazla yere sahip olma yarışına girmiş ve bu yarışın en hızlı davranan ülkesi Rusya olmuştur.[190] Dünya politikalarını belirleyen blok ise Müttefik devletler olmuştur.[191] Türkiye için de bu yıllar politik, sosyal ve ekonomik olarak zorlu geçmiş, savaş boyunca yürütülen denge politikası ülkeyi güçsüz bir hale getirirken savaşın sonlarına doğru bu denge politikası bir kenara bırakılmış ve Türkiye, Müttefiklerin yanında yer almıştır.[192] Ancak Türkiye'nin Müttefik devletler bloğu

[183] 12 Ağustos 1930 tarihinde İstanbul'da kurulan partinin genel başkanı Ali Fethi Oktay'dır. Mustafa Kemal Atatürk'ün isteği ile kurulan partinin siyasal eğilimi liberalizmdir. Herhangi bir siyasi seçime katılım göstermeyen parti İzmir Suikastı ile ilişkilendirilerek 17 Kasım 1930 tarihinde feshedilmiştir. Der. Mete Kaan Kaynar, *Cumhuriyet Dönemi*, 52-53.

[184] 26 Eylül 1930 tarihinde Adana'da kurulan Partinin genel Başkanı Abdülkadir Kemali Öğütçü'dür. Siyasal eğilimi merkez sağ olan partide Prens Sabahattin'in fikirlerini benimseyen bir anlayış hakim olmuştur. Parti herhangi bir seçime katılmaksızın 21.12.1930 tarihinde feshedilmiştir. Der. Mete Kaan Kaynar, *Cumhuriyet Dönemi*, 54.

[185] Ülke içinde yaşanan siyasal rejime zarar vermenin ötesinde devletin güvenliğini tehlikeye atan Şeyh Sait İsyanı ve partiler arası muhalefetin demokratik bir zemine henüz yansımadığını gösteren İzmir Suikastı gibi iki çok önemli olayın yaşanmasıyla beraber faal halde bulunan partilerin kapatılmasına karar verilmiştir. 18.07.1945 tarihinde Milli Kalkınma Partisi'nin kuruluşuna kadar tek partili yaşama devam edilmiştir.

[186] Cem Eroğul, *Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)*, Ankara: Sevinç Matbaası, 1970, 1.

[187] Eroğul, *Demokrat Parti*, 1.

[188] Soğuk Savaş Dönemi, dünyada iki süper güç olarak kabul edilen ABD ve Rusya arasında 2. Dünya Savaşı'nın bitmesi sonrası 1947 yılında ilan edilen Truman Doktrini ile başlayan ve 1991'de SSBC yıkılması ile son bulan uluslararası siyasi ve askeri gerginlik dönemine verilen addır.

[189] Soğuk Savaş Döneminin bir diğer adı da Bloklar Savaşıdır. ABD öncülüğündeki Batı Bloğu ve Sovyetler Birliği öncülüğünde Doğu Bloğu ve her iki blokta da yer almayan ülkeleri temsilen Bağlantısızlar Hareketi Bloğundan oluşmaktadır. Batı ittifakı olarak bilinen NATO da Batı bloğunda yer almaktadır. Batı Bloğunda NATO'ya üye olan ya da olmayan ABD ile müttefik, kapitalist ya da antikomünist ülkeler yer alırken Doğu Bloğunda Varşova Paktına üye olan Komünist ülkeler ve üye olmayan komünist ülkeler yer almaktadır. Bağlantısızlar Hareketi Bloğunda ise Çin ve Yugoslavya gibi hem Doğu Bloğunda yer alan hem de Sovyetlere karşı olan ülkeler yer almaktadır.

[190] Eroğul, *Demokrat Parti*, 1.

[191] İlhan Tekeli, Selim İlkin, *İkinci Dünya Savaşı Türkiyesi*, Cilt 3, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, 14.

[192] Buna bağlı olarak Amerika ve İngiltere'nin isteği ile ilk olarak Almanya ve daha sonra Japonya ile ilişkiler kesilmiştir. Türkiye'nin asıl korkusu Sovyet Rusya'nın çok hızlı bir şekilde Batıya ilerlemesidir. Cem Eroğul, *Demokrat Parti*, 1.

yanında yer alması güvenliği ve güç gereksinimi için yeterli olmamıştır. Türkiye, Sovyetler Birliği'nin tehditlerine[193] karşı ABD ve İngiltere'nin güvenini kazanma zorunluluğu ve bu amaç doğrultusunda Batılı ülkelerin yanında yer alarak hem bu beraberliğin sağlayacağı güvenlik çemberinde kalmak istemiş hem de Batının ekonomik yardımlarına daha kolay ulaşabileceğinin farkına varmıştır.[194]

30 Haziran 1944 tarihindeki Türkiye'ye verilen İngiliz notası[195] üzerine Türkiye 2 Ağustos 1945 tarihinde Almanya[196] 6 Ocak 1945 tarihinde ise Japonya ile tüm ilişkilerini kesmiştir.[197] 4 ila 11 Şubat 1945 tarihinde düzenlenen Yalta Konferansı'nda alınan karar üzerine Türkiye, San Francisco Konferansına katılabilmek için Birleşmiş Milletler Beyannamesini Meclis'te 23 Şubat tarihinde kabul etmiştir. Birleşmiş Milletler üyesi olmak için belli şartları yerini getirmek zorunluluğuna sahip Türkiye bu amaç doğrultusunda Mihver devletlerden Almanya ve Japonya'ya yönelik savaş kararı almıştır.[198] Bu ilan sonrası Türkiye, 6 Mart 1945'te resmen San Francisco Konferansı'na davet edilmiştir.[199] Almanya ve Japonya'ya savaş ilanı kararından sonra Türkiye'nin, ABD ve İngiltere ile ilişkileri hızla gelişerek 23 Şubat 1945 tarihinde Türkiye ile Birleşik Devletler arasında "Ödünç Verme ve Kiralama Anlaşması" imzalanmıştır.[200]

Dış politikada yaşanan süreç, ülkedeki iç politikadaki değişim isteği ve baskısı oluşturmuş ve Türkiye, Birleşmiş Milletler Anayasası'nı imzalayarak "*Özgür Dünya*"ya intihak etmiştir. İnsan hak ve hürriyetlerinin koruyucusu olacağı taahhüdünde bulan Türkiye'nin San Francisco

[193] 19 Mart 1945'te Sovyetler Birliği, Türkiye'ye, 1925 Dostluk Antlaşması'nın yenilenmeyeceğini bildiren bir nota verdi. Cumhuriyet, 22 Mart 1945. 7 Haziran'da Sovyet Dışişleri Komiseri Molotov, Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper'e, Sovyetler Birliği'nin anlaşmanın yenilenmesi için koşullarını bildirdi. Sovyetler Birliği; Kars ve Ardahan bölgesinin SSCB'ye verilmesini, Montreux Sözleşmesinde değişiklikler yapılmasını ve Boğazların savunmasının Türkiye ile SSCB'nin ortaklaşa yapmasını, bunun için de Sovyetler Birliği'ne Boğazlarda üs verilmesini istiyordu. Ağustos ayında toplanan Potsdam Konferansı'nda da (Cumhuriyet, 5, 6, 11 ve 14 Ağustos 1945.), Eylül ayına toplanan Londra Konseyi'nde (Beşler Konseyi) de konu gündeme geldi. Cumhuriyet, 12 ve 25 Eylül 1945.

[194] Haydar Temür, *Demokrat Parti'de Parti İçi Muhalefet (1946-1960)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2020, 36.

[195] Mustafa Aydın, "İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1939-1945", Baskın Oran (editör), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 1919-1980*, Cilt: I İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, 469.

[196] Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi 4. Kitap (Birinci Bölüm) Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938-14 Mayıs 1950)*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1999, 138; Kamuran Gürün, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları,1983, 131.

[197] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 7, C:15, 3.1.1945, 11; Tekeli, İlkin, *İkinci Dünya*, 532-533. Haydar Temür, *Demokrat Parti'de*,37.

[198] Tekeli, İlkin, *İkinci Dünya*, 27; Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 138-139; Aydın, "İkinci Dünya Savaşı" 472; TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem:7, Cilt: 9, 23.2.1945, 126, 131; Cumhuriyet, 24 Şubat 1945; Temür, *Demokrat Parti'de*, 37.

[199] Cemil Koçak, *Türkiye'de İki Partili Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) İkinci Parti*, Cilt 1, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, 110; Tekeli, İlkin, *İkinci Dünya*, 27.

[200] Temür, *Demokrat Parti'de*, 37. Cumhuriyet, 25 Şubat 1945; Anlaşmanın kapsamı konusunda Türkiye ve ABD arasındaki görüşmeler için bkz. Koçak, *Türkiye'de İki Partili*, 82-102

konferansına katılan heyet başkanı Dışişleri Bakanı Hasan Saka, Reuters Ajansı muhabirine "*Cumhuriyet rejimi siyasi bir müessese olmak sıfatıyla, modern demokrasinin yolu üzerinde azimle gelişmektedir*", ifadesinden sonra "*her demokrat tezahürün harpten sonra Türkiye'de gelişeceğini*", eklemiştir.[201]

Altı yıl süren İkinci Dünya Savaşı, her iki taraf için büyük maddî yıkıma yol açmakla kalmamış, aynı zamanda iki savaş arası dönemdeki liberal havaya ve demokratik ilerlemelere de ket vurmuştur. Totaliter rejimlerin şayet engellenmezler ise dünyayı topyekûn olarak nasıl bir çıkmaza sürüklediği taraflı tarafsız geniş bir kitle tarafından kanıksanmıştır. Bu sebeple İkinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra uluslararası ortak siyasal düzende ise demokratikleşme ön plana çıkarılarak aksi bir tutum ve davranış sergileyen devletler dünya kamuoyunda kapalı bir toplum olarak gösterilmekteydi.[202] Yeni uluslararası politik süreç, Türk siyasal sisteminde yeni bir düzene geçişi zorlamıştır.[203] Siyasal sistemdeki değişikliğin nedeni, salt uluslararası sistemin değişimi olmamış, savaşın arkasında Türkiye'nin toplumsal yapısı öncesine nazaran ciddi derecede farklılık göstermiştir.. Fiili bir savaş süreci yaşamamasına rağmen Türkiye, savaş şartlarının ekonomik sıkıntıları (kıtlık, karaborsa, stokçuluk, zam) toplumsal sıkıntı (bir milyona yakın gencin askere alınması)[204] ve üreten nüfusun kaybı ile üretimin azalması ülke nüfusunu endişeli bir döneme sürüklemiştir.[205] Savaş şartları işçi, memur ve küçük esnaf ve toprağı az olan çiftçileri olumsuz etkilerken savaşın bu şartlarıyla başa çıkabilen toprak ağaları ve büyük sanayi patronlarının zenginliğini artırmıştır.[206]

Toplumsal kesimler arasında gelir farkının artması ile statüsel toplum eğrisinde katmanlar arası değişiklik yaratmakla beraber, savaş koşullarında daha da sertleşen rejimin, basın ve halk üzerindeki denetiminin artması halkın iktidar partiye karşı olan hoşnutsuzluğunu artırmıştır.[207]

Savaşın getirdiği iktisadi olumsuzluklarla mücadele etmek adına bazı önemli kanun kararları almıştır. 26 Ocak 1940'ta çıkarılan Milli Korunma Kanunu, hükümete olağanüstü süreçlerde

---

[201] Ayın Tarihi, Sayı; 138, 1-31 Mayıs 1945, 633. Temür, *Demokrat Parti'de*, 38.
[202] Necdet Ekinci, *II. Dünya Savaşından Sonra Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etmenler*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2004, 69.
[203] Yenilgiye uğratılmış düşman Mihver devletlerinin itibardan düşmüş sistemine şekilsel de olsa benzeyen tek parti rejimi ve bunun yasaları bir çelişki oluşturuyordu. Türk hükümeti, bu çelişkiyi ortadan kaldırma ve Batılı devletlerin değerleri doğrultusunda siyasal sisteminde değişiklikler yapma gereği duymaya başladı. Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi (Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller)*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2012, 225,-229; Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945- 1980)*, İstanbul: Hil Yayın, 1996, 23
[204] Tekeli, İlkin, *İkinci Dünya*, 23-24
[205] Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1988, 63; Oktay Yenal, *Cumhuriyetin İktisat Tarihi*, İstanbul: Homer Kitabevi, 2003, 73.
[206] Yahya Sezai Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002. 258-259.
[207] Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973, Tek Partiden Çok Partiye 1944- 1950*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1998, 21-24.

olağanüstü haklar (fiyat belirleme, el koyma, zorunlu çalışma yeri ve süreci) vererek devlet bürokrasisini güçlendirmiştir. Bir diğer kanun 11 Kasım 1942 tarihinde çıkarılan "*Varlık Vergisi Kanunu*" olmuştur.[208] Bu kanun olağanüstü savaş zamanlarındaki yüksek kar kazancını vergilendirmek amacıyla ortaya çıkmış olsa da uygulanma aşamasında halk bilhassa gayrimüslim halk ve iktidar arasında büyük bir kırılıma sebebiyet vermiştir.[209] Hükümet, 4 Haziran 1943 tarihinde ise "*Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu*" çıkarmıştır. Toprak üreticisinin elde ettiği ürününün yüzde 10'luk bir oranının devlet tarafından vergilendirilmesi olan kanuna[210] küçük çiftçiler kadar büyük toprak sahipleri de tepki göstermiştir.[211] Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu (ÇTK) ise hükümetin aldığı en radikal kanun olmakla beraber CHP içinde bulunan muhalefetin ayrılmasına sebep olmuştur. ÇTK komisyonlar tarafından en fazla tartışılan kararlardan biri olmasına rağmen Meclis'te kabul edilmiştir.[212]

2.1.1. Dörtlü Takrir ve Cumhuriyet Halk Partisinden İhraçlar

"*Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu*"nun Meclis'te kabul edilmesinden sonra 7 Haziran 1945 tarihinde Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından CHP Meclis Grubu'na "*Dörtlü Takrir*" olarak bilinen önerge verildi.[213] Takrire göre "*Türkiye Cumhuriyeti'nin en önemli prensibi demokrasidir bu prensip Teşkilatı Esasiye'den bu yana var olmuştur*". Cumhurbaşkanı'nın 19 Mayıs 1945 tarihinde "Gençliğe Hitap" söylevinde "*demokrasi prensiplerinin daha geniş ölçüde hüküm süreceğini ifade etmiş olmasının kendilerini cesaretlendirdiğini*"[214] söyleyen takrir sahipleri tekliflerinin CHP Meclis Grubu'nun açık oturumunda müzakere edilmesini talep etmiştir.[215]

---

[208] 4305 sayılı Varlık Vergisi Hakkında Kanun için bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 28; Devre: VI, 11.11.1942, 21-25, 26-35; T.C. Resmî Gazete, 12 Kasım 1942, Sayı: 5255.

[209] Tezel, *Cumhuriyet Döneminin*, 263-264. Korkut Boratav, *Türkiye'de Devletçilik*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2006, 333-345. Turan, *Türk Devrim*, 165; Karpat, *Türk Demokrasi*, 206-207; Ahmad, *Demokrasi Sürecinde*, 22

[210] 4 Haziran 1943 tarih ve 4429 sayılı Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu için bkz. T.C. Resmî Gazete, 7 Haziran 1943, Sayı: 5423.

[211] Boratav, *Türkiye'de Devletçilik*, 346; Tekeli, İlkin, *İkinci Dünya*, 52-59; Turan, *Türk Devrim Tarihi*,165.

[212] ÇTK tasarısının savaşın sonunun belli olduğu bir dönemde hazırlanmış olması ve CHP içindeki muhalefetin belirginleşmesindeki rolü nedeniyle diğer kanunlardan ayrı bir niteliğe sahiptir. Bu nedenle ileride üzerinde daha fazla durulacaktır. 17 Ocak 1945'te TBMM'ye sunulan Çiftçiye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı ve Geçici Komisyon Raporu ve bunlar üzerine Meclis tartışmaları için bkz. TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 7, Cilt: 17, 14.V.1945, 59-94, 97.

[213] Karpat, *Türk Demokrasi*, 233, Eroğul, *Demokrat Parti*, 28; Temür, *Demokrat Parti'de*, 51.

[214] Hakan Uzun, "İktidarını Sürdürmek İsteyen Bir Partinin Kimlik Arayışı: Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1947 Olağan Kurultayı". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi 12*, 25 (Aralık 2012): 101-1 39, 104.

[215] Demokrat Parti kurucuları tarafından CHP Meclis Grubu Başkanlığı'na sunulan önerge. (07.06.1947) CB DAB CD. 30-1-0-0/53-315-4; Orhan Cemal Fersoy, *Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes*, İstanbul: Mayataş Yayınları, 1971, 83-85.

İlgili Takrir, CHP Meclis Grubu'nda 12 Haziran 1945 tarihinde gündeme alınmış ve uzun süren toplantı sonunda takrir sahiplerinin dışındaki üyelerin oylarıyla reddedilmiştir.[216] Aynı gün CHP Meclis Grup Başkan Vekilliği, takririn reddi için "*takrirdeki talepler kanunda ve parti tüzüğünde değişikler yapılmasını gerektirdiği için Meclis Grubunda görüşülemeyeceğini, kanun değişiklerinin Millet Meclisi'nde, tüzük değişikliğinin de parti kurultayında görüşülmesi gerekir*", şeklinde açıklama yapmıştır.[217]

Parti içindeki muhalefetin artması yeni bir parti oluşumunun sinyalleri olarak değerlendirilmiş gazetelerde takrir sahipleri hakkında çıkan yazılarda parti isminin ne olacağına kadar tartışma yaşanmıştır. İkinci bir siyasi partinin kurulması için başvuru, CHP içindeki muhalefetten değil, sanayici bir iş adamından gelmiştir. 7 Temmuz 1945 tarihinde Nuri Demirağ, Mili Kalkınma Partisi (MKP) adıyla dönemin ilk muhalefet partisini kurmak için hükümete başvurmuştur ve bu başvurusu kabul edilmiştir.[218] MKP'nin ardından başka bir dizi siyasi partinin kuruluşu için de başvurular yapılmasına rağmen bu partilerin hiçbiri kamuoyunda önemli bir karşılık bulamamıştır.[219]

Dörtlü Takrir üzerinden uzun zaman geçmesi ve meclisteki ayrılıkçı tartışmalar yaşanmasına rağmen muhalefetin henüz bir adım atmaması Cumhurbaşkanı İnönü ve bazı CHP yöneticilerinin devreye girmesine yol açtı. Özellikle basın üzerinden yapılan ağır muhalefeti kabul etmeyen CHP yönetimi, idari tedbire başvurmuş, 21 Eylül 1945'te toplanan CHP Parti Divanı, Köprülü ve Menderes'in, parti faaliyetlerine aykırı hareket ettikleri gerekçesiyle, CHP'den ihraç edilmesine oybirliği ile karar vermiştir.[220] Dörtlü Takrir'e imza atan iki mebusun CHP'den ihracı, 26 Eylül'de ise Bayar'ın istifası, "Dörtlerin" yeni bir parti kuracağı söylentilerinin artmasına yol açmıştır.[221] Dörtler'in partileşme sürecine gideceğini bilen İnönü her fırsatta demokrasinin gereği olarak çok partili yaşamın gerekliliğini dile getirerek muhalif düşüncenin varlığının siyasal yaşama güç vereceğini savunmuştur. 1 Kasım 1945'te Meclisin açılış konuşmasını yapan Cumhurbaşkanı burada da çok partili yaşamın, farklı görüş ve düşüncelerin önemine değinerek muhalefete açık bir davette bulunmuştur.

[216] Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, 33-34; Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1946-1950 Demokrasiye Geçiş*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2013, 29.
[217] Ayın Tarihi, Sayı: 139 (1-31 Haziran 1945), 13; Ulus, 13 Haziran 1945; Cumhuriyet, 13 Haziran 1945.
[218] Cumhuriyet, 8 Temmuz 1945.
[219] Koçak, *Türkiye'de İki Partili*, 534-536.
[220] Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği, 22 Eylül 1945'te tüm örgütlerine bir genelge göndererek kararı duyurdu. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği 1/2670 Sayılı Genelge CB DAB CD. 490-1-0-0/5-27-17. Ayrıca bkz. Cumhuriyet, 22 Eylül 1945.
[221] Cumhuriyet, 26 Eylül 1945.

2.1.2. Milli Kalkınma Partisinin Kurulması

Çok partili dönemdeki ilk siyasi partisi olarak Milli Kalkınma Partisi karşımıza çıkmaktadır. 7 Temmuz 1945 tarihinde iş adamı Nuri Demirağ, kurmak istediği partinin adı ve ilkelerinin belirtildiği bir dilekçeyi İstanbul Valiliğine posta yoluyla göndermiştir.[222] Partinin kurucusu Nuri Demirağ, başarılı müteahhit, madencilik ve sanayii sektöründe başarılı bir iş adamıdır. Havacılık faaliyetlerine büyük ilgi duyan Demirağ'ın Yeşilköy'de uçuş eğitimleri veren bir okulu ve Beşiktaş'ta bir uçak atölyesi vardır.[223] Partinin diğer kurucularından İstanbul 5. Noteridir. İlk dönem TBMM Erzurum Milletvekili Hüseyin Avni Ulaş, Temmuz 1922'de kurulan "İkinci Grup" üyeleri arasında yer almıştır. Kuruculardan Cevat Rifat Atilhan ise Kurtuluş Savaşı döneminde Zonguldak Kuvayi Milliyesinde yüzbaşı olarak görev yapmış ve emekli olduktan sonra yazarlığa başlamıştır.[224]

İstanbul valiliği eksik evrak gerekçesi ile kabul edilmemiştir.[225] 24 Temmuz'da evrak eksikliklerini tamamlayarak yeniden başvuru yapmıştır. Partinin adında geçen "Milli" kelimesi partinin kuruluş aşamasındaki en zorlu süreçlerinden biri olmuş, 5 Eylül'de Başbakan Şükrü Saraçoğlu partinin kurulmasına ilişkin onayı basına açıklamıştır.[226] Başvuru evraklarında yapılan değişikliklerin tamamlanması ile İçişleri Bakanlığı tarafından partinin kuruluşu 22 Eylül 1945 tarihinde kabul edilmiştir.[227]

1946 yılı genel seçimlerine kadar Milli Kalkınma Partisi ve Demokrat Parti haricinde 12 parti daha kurulmuştur. Bunlar; sırasıyla şunlardır:

> "*28 Ocak 1946'da Sosyal Adalet Partisi, 11 Mart 1946'da Liberal Demokrat Parti, 24 Nisan 1946'da Çiftçi ve Köylü Partisi, 26 Nisan 1946'da Türk Sosyal Demokrat Partisi, 14 Mayıs 1946'da Türkiye Sosyalist Patisi, 24 Mayıs 1946'da Türkiye Sosyalist İşçi Partisi, 17 Haziran 1946'da Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi, 20 Haziran 1946'da Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi, 21 Haziran 1946'da Ergenekon Köylü ve İşçi Partisi, 26 Haziran 1946'da Arıtma Koruma Partisi, 19 Temmuz 1946'da İslam Koruma Partisi.*[228]

[222] Cumhuriyet, 8 Temmuz 1945
[223] Orhan Özacun, "Siyaset Tarihimizde Milli Kalkınma Partisi", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları* 2, 2013, 210.
[224] Özacun, "Siyaset Tarihimizde" 211.
[225] Cumhuriyet 10 Temmuz 1945.
[226] Cumhuriyet, 12 Eylül 1945.
[227] Cumhuriyet, 23 Eylül 1945.
[228] Erol Tuncer, *1946 seçimleri*, Ankara: Tesav Yayınları, 2010, 14-15.

2.1.3. Demokrat Parti'nin Kuruluşu

Celal Bayar tarafından muhalif bir parti kuracağına dair şayialar, kendisinin 1 Aralık 1945 tarihinde yapmış olduğu açıklamayla doğruluk kazanmıştır. 4 Aralık'ta Celal Bayar parti kurma yönündeki meseleleri Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile Çankaya Köşkü'nde görüşmüştür. Kuracağı partinin, Cumhuriyet rejimi ile uyumlu olacağı sözünü veren Bayar, Cumhurbaşkanında rızasını almıştır.[229] Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü, 7 Ocak 1946 tarihinde 85 maddelik programını yayımlayarak Demokrat Parti'yi kurmuştur.[230]

Partinin tüzük ve programı 8 Ocak 1946 tarihinde ilan edilmekle birlikte[231] parti tüzüğü 84 temel madde ve bir geçici maddeden oluşmaktadır.[232] Buna göre en yetkili organı olan 7 kişilik Genel İdare Kurulu'nu Dörtlü Takriri imzalayan Bayar, Menderes, Koraltan ve Köprülü'den başka Yusuf Kemal Tengirşenk Cemal Tunca, Refik Şevket İnce bulunmaktadır. Merkez teşkilatı üç organdan meydana gelmektedir: parti başkanı, genel idare kurulu ve Merkez haysiyet divanı. Parti Başkanlığına Celal Bayar seçilmiştir. Partiye dair tüm organlar büyük kongre tarafından seçilecek ve ilgili kongre iki yılda bir toplanacaktır. Taşra teşkilatı ise il, ilçe, bucak ve ocak kademelerinden oluşturulmuştur. Taşra teşkilatlarının kongreleri yılda bir yapılmaktadır ve her yönetim kurulunda bir başkan, bir yazman bir muhasip bulunmaktadır.[233]

Parti programı ise genel hükümler ve hükümet işleri olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Birinci bölümde partinin kuruluş amacı ve temel prensiplerine değinilirken özellikle demokrasi ve liberalizm üzerinde durulmuştur.[234] Liberalizm hürriyet ve iktisadi düzen olarak kabul edilirken; içtimai açıdan Türk toplumunun aile ve mülkiyet esaslarına dayandırıldığı ve özel teşebbüslerin desteklenmesi gereğine işaret edilmiştir. Demokrasi ise partinin adından anlaşılacağı üzere direk partinin kuruluş ilkesi olarak görülüyordu. Demokrasinin başlıca vasıta aracı olarak tek dereceli serbest seçim görüldüğü gibi idarenin halkın emri ve hizmetinde olması gerektiği savunulmuştur.[235]

İkinci bölümde yer alan Hükümet İşleri ise 16 başlık ve 63 maddeden oluşmaktadır. "*Cumhuriyetçi, demokrat, sosyal adaletçi, çalışma hayatında işçilere grev hakkının verilmesini savunan insan haklarının güvence altına alınmasını isteyen, gizli oy tek dereceli ve serbest*

[229]Cumhuriyet, 5 Aralık 1945.
[230] Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, 47-48.
[231] Tam metin için *Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, Ankara 1946.
[232] Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti*, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2004, 75.
[233] Eroğul, *Demokrat Parti*, 13.
[234] Abdullah Erayman, *1946 Genel Seçimleri ve Demokrat Parti'nin Ana Muhalefet Yılları*, Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020, 36.
[235] Eroğul, *Demokrat Parti*, 13-14.

seçim sistemini savunan, üniversite öğretim üyeleri hariç diğer devlet memurları için siyaset yasağı öngören, terörü savunan dernek ve partilerin kurulmasına karşı oldukları" belirtilmiştir. Bununla birlikte demokrasinin esas alındığını en uygun yönetim biçiminin Cumhuriyet olduğu, Milliyetçilik esaslarının ise "tarih, kültür ve ülkü birliğine dayandığı", din ve ırk farkı gözetilmeden ve laiklik meselesine hoşgörülü yaklaşılacağı beyan edilmiştir. Demokrat Parti, din ve eğitim mevzularında da hassas davranılacağının sinyalini vererek ilahiyat fakültelerinin açılması gerektiği, Millî Eğitim Bakanlığı'nın din eğitimi veren kurumlarının özerk bir yapıya kavuşturulmasının uygun olacağı lakin dinin siyasete alet edilmesine ise kesinlikle müsaade edilmeyeceği vurgulanmıştır.[236]

2.2. Çok Partili Yeni Sistemin İlk Seçimleri ve Partiler Arası Mücadele

2.2.1. 1946 Yılı Genel Seçimleri

Demokrat Parti'nin kurulduktan sonra gün geçtikçe örgütünü genişletmesi iktidar partisi olan CHP'yi endişeye sevk etmiştir. Zira halk, yeni kurulan DP'nin gerçekten bir muhalefet partisi olduğuna yönelik bir kanaat edinmeye başlamış, Kasaba ve köylerde halkın bir araya gelerek yerel şubeler açmış ve Demokrat Parti merkezi ile bağlantı kurmaya başlamıştır. Bu sırada iktidar muhaliflerinin de önemli bir kısmının Demokrat Parti safında yer almaya başlamıştır. Böyle bir atmosferde Meclis Genel Kurulu'nu toplantıya çağıran Cumhuriyet Halk Partisi, Eylül 1946'da yapılması gereken Belediye seçimlerini öne çekilerek- ki bu yükselen muhalefet dalgasını kırmak adına öngörülmüştür, Mayıs 1946 tarihine alınmıştır. Lakin bu karar, iki parti arasında şiddetli münakaşaların yaşanmasına sebep olmuştur. Meclis'te başta Adnan Menderes ve Emin Sazak olmak üzere söz alan Demokrat Partililer, bu kararın muhalefet partilerinin örgütlenmelerinin önlemek adına tasavvur edildiğini ve İnönü'nün de verdiği sözleri tutmadığını zikretmişlerdir. Bir yıl sonra yapılması gereken genel seçimlerle ilgili olarak ise muhalifler endişeli olduklarını beyan ederek, genel seçimlerin de iktidar tarafından 1946 yazına alınacağını bildiklerini, bu tür baskın seçimlerin halihazırda yeni olan Türk demokrasisine zarar vereceğini vurgulamışlardır.[237]

Bu gelişmelerden kısa bir müddet sonra seçim konusunu bir sonuca bağlamak ve partinin işleyişini muhalefete karşı biraz liberalleştirmek gayesiyle 10 Mayıs 1946 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi İkinci Olağanüstü Kurultayı toplanmıştır.[238] Toplantıda CHP program ve

[236] Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde*, 65-66.
[237] Kadri Unat, *Cumhuriyet Halk Partisi'nin Genel Seçim Propagandaları 1927-1957)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2015, 204.
[238] Cumhuriyet, 10 Mayıs 1946.

tüzüğünde değişiklikler yapılmıştır.[239] Yapılan bu düzenlemelerdeki amacın, DP'lilerin eleştirilerinin önüne geçilmesi ve sert tavrının yumuşamasını sağlamaktır.[240]

2.2.2. Recep Peker Hükümeti

Recep Peker[241] siyasi hayatına 11 Ağustos 1923 tarihinde Kütahya Milletvekili olarak başlamıştır. 15 Eylül 1923'te Halk Fırkasının Katib-i Umumiliği vazifesini üstlenen Peker böylece Fırkanın ilk genel sekreteri olmuştur.[242] Hakimiyet-i Milliye gazetesinde başyazarlık görevinde de bulunan Peker'in adının geçtiği önemli olaylardan biri de Halk Fırkasının 23 Ekim 1923 tarihinde Dahiliye vekaletine verdiği kuruluş dilekçesinde imzası bulunmaktadır.[243]

6 Mart-22 Kasım 1924 tarihinde İsmet İnönü Hükümetinde Maliye Vekilliği ile Katib-i Umumiliği görevlerini üstlenen Recep Peker, 21 Mayıs 1924'te Dahiliye Vekaletine atanmış ayrıca Mübadele, İmar ve İskân Bakanlığına vekalet etmiştir.[244] 22 Aralık 1924'te Bakanlar Kurulu'nun istifasıyla görevi de son bulan Peker, hemen akabinde kurulan Ali Fethi Bey Hükümetinde de Dahiliye vekili olarak görev almıştır. 5 Ocak 1925 tarihinde bu görevden istifa etmiştir.[245] 3 Mart 1925'te parti sözcülüğü görevinden istifa eden Peker, aynı gün Ali Fethi Bey Hükümetinin istifası sonrası kurulan 3.İnönü Kabinesinde Milli Müdafaa Vekilliği görevini üstlenmiştir. 24 Aralık 1927'te bu görevden ayrılan Peker, 3 Nisan 1928'te Cumhuriyet Halk Partisi Grup Başkanvekilliğine seçilmiş ayrıca 11 Ekim 1928 tarihinde Nafia Vekilliğine

---

[239] Detaylı bilgi için bakınız Cumhuriyet, 11 Mayıs 1946. Akşam, 11 Mayıs 1946.
[240] Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde,* 84.
[241] 5 Şubat 1889 İstanbul doğumludur. İlköğrenimi 1898'de Kocamustafapaşa İptidai Mektebi'nde, Ortaöğrenimini 1901'de Kocamustafapaşa Askerî Rüştiyesi'nde, liseyi 1904'te Kuleli Askeri İdadisi'nde tamamlayıp Harbiye mektebine başlamıştır. 7 Eylül 1907'de Piyade Teğmen rütbesini almıştır. İlk görev yeri Edirne kıtası olan Peker, 1910 yılında Yemen Savaşına katılmış, 14 Nisan 1911'de üsteğmenliğe terfi ettirilerek Van Redif Taburuna atanmıştır. Erkan-ı Harbiye Mektebi sınavlarını da kazanan Peker İstanbul'a gönderilmiştir. Bu sırada Trablusgarp Savaşı nedeniyle Maydos'taki Beşinci Nizamiye Fırkasına yaver olarak atanmıştır. Komanova Muharebesinde görev almış aynı zamanda Mürettep Fırka Kumandanı Yusuf Ziya Bey'in kurmay subaylığını üstlenmiştir. Balkan Savaşları sırasında Manastır ve Yanya Muharebelerine katıldı. Birinci Dünya Savaşı sebebiyle 3. Ordu'ya atandı. 26 Nisan 1914'te Lazistan ve Havalisi Erkan-ı Harbiyesinde görevlendirildi ve 26 Aralık 1914'te yüzbaşı oldu. Savaşlar sebebiyle ara verdiği eğitimine 12 Ocak 1919 tarihinde yeniden başlayan Peker, 9 Eylül 1919'da erkan-ı Harbiye Mektebinden birincilikle mezun oldu ve iki yıl kıdem aldı. Erkan-ı Harbiye mektebinde Harp Tarihi öğretmen yardımcısı olan Peker, burada Yirmi Dördüncü Fırka Birinci Şube Müdürlüğünde görev aldı ve daha sonra 20. Kolorduya atandı. 1920'de Millî Mücadeleye katılan Peker, Heyet-i Temsiliye'de Muamelat-ı Tahririye görevini üstlendi. 23 Nisan 1920'de TBMM'de İdare Amirliğine atandı. Genel Kurmay İkinci Şube Müdürlüğüne de devam eden Peker, 10 Ekim 1920'de binbaşılığa terfi etti. TBMM İkinci Dönem seçimlerine katılarak siyasi aktif siyasi hayatına geçti. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mehmet-recep-peker-1889-1950/ Erişim 11.08.2023.
[241] Eroğul, *Demokrat Parti,* 15-16.
[242] Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi (1918-1938)*, 2. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, 395; Uğur Dereli, Recep Peker'in Başbakanlık Dönemi (5 Ağustos 1946- 9 Eylül 1947), Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü,1996, 1.
[243] Uğur Dereli, *Recep Peker'in,* 1.
[244] Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye,* 414.
[245] Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, 3. Baskı, İstanbul: Cem Yayınevi, 138.

getirilmiştir. 25 Eylül 1930'da Nafia Vekilliğinden istifa etmiştir. 9 Mart 1931'de parti genel sekreterliğine getirilen Peker, 15 Haziran 1936'ya kadar bu görevde kalmıştır. Genel sekreterlik görevinde bu denli uzun kalması parti içerisinde çok güçlü bir otorite olarak kendini göstermesine[246] yardımcı olmuştur.[247] Recep Peker, 15 Haziran 1936'da CHP Genel Sekreterliği görevinden ayrılmıştır. Temmuz 1942'de kurulan I. Saraçoğlu Kabinesi'nde Ali Fikri Tüzer'den boşalan Dahiliye Vekilliğini 17 Ağustos 1942'de üstlenmiştir.[248]

DP ve CHP arasındaki sert muhalefet seçimlerde de kendini göstermiş, CHP farklı bir strateji ile hem seçim sisteminde değişiklikler yapmış hem de belediye seçimlerini erken bir tarihe almıştır. CHP'nin bu hamlesine DP seçime katılmama kararı ile cevap vermiştir. Partiler arasında yerel seçim tartışmaları durulurken CHP yeni bir hamle daha yapmıştır.[249] 5 Haziran 1946 tarihinde Milletvekili seçim kanununun değiştirilmesi ile 10 Haziran'da genel seçim yapılmasına yönelik karar alınmıştır. Seçimlerin 21 Temmuz'da yapılacağının duyurulması üzerine hem CHP hem de DP seçim hazırlıklarına hız kazandırmıştır. Seçim zamanı yaklaştıkça yurt gezileri arttığı gibi partiler arası kavga ve olaylar da büyümüştür.[250] CHP'nin stratejik bir hamlesi olarak erken tarihe çekildiği söylenen seçimler 21 Temmuz 1946 tarihinde muhalefetin tüm itirazlarına rağmen yapılmıştır.

Seçim sonucuna göre CHP 397, DP 61 ve Bağımsızlar aşta 7 iken daha sonra 3 (4 bağımsız aday seçim yeri dolayısıyla değişmiştir) sandalye ile Hükümeti kurma görevini yeniden CHP kazanmıştır. Bu seçim Cumhuriyet tarihinde ilk defa tek dereceli seçim olması ve ilk defa çok partili bir seçim olması sebebiyle önemlidir. Yine ilk kez aday esaslı blok oy sistemi kullanılması açısından da önemlidir. Seçim adli denetim dışında açık oy gizli sayım ve liste usulü çoğunluk sistemi usulüne göre yapılmıştır. Ancak açık oy gizli tasnif sistemi seçimlerin "şaibeli seçimler" olarak tarihe geçmesine sebep olmuştur. Seçim sonrası seçim sonuçlarına

[246] 1930'da Peker'in Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in yurt gezisinde parti programına yönelik yaptığı çalışmaları beğenilmiştir. 1931 yılında kurulan "Halk Hatipleri Teşkilatı" Peker'in düşüncesinin hâkim olduğu bir teşkilat olmuştur. 1935 CHP kurultayında "parti-devlet özdeşliği" kabul edilen Peker, 21-29 Mayıs 1932 tarihleri arasında Başbakan İnönü'nün İtalya'ya yaptığı seyahate katıldı. 7 Eylül 1931'de Maarif Vekâleti'nce yayınlan "Vatandaş İçin Medeni Bilgiler" kitabının devlet teşkilatına ilişkin bölümünü kaleme aldı. İnkılâp Tarihi derslerinin okul programlarına alınmasını sağladı. Mustafa Kemal Paşa'nın isteği üzerine 1934 yılından itibaren İstanbul Üniversitesi bünyesinde kurulan İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nde, Ankara İnkılap Kürsüsünde İnkılap Tarihi dersleri verdi. Bu derslerde siyasal partiler üzerinde durdu. Ders notlarını kitaplaştırdı. Ankara Hukuk Fakültesi ve Harp Akademisi'nde de İnkılâp Tarihi derslerini yürüttü. 1932 yılından itibaren Halkevlerinin yaygınlaştırılmasında etkin rol oynadı. Ülkü Dergisi'nin ilk yazı işleri müdürlüğünü üstlendi. Kemalizm'in ilkelerini "Altı Ok" ile sembolize etti. İlkelerin tanımlanmasında etkin rol oynadı. Başbakan İsmet İnönü'nün isteği üzerine 1935 yılında İtalya ve Almanya'ya seyahatler yaparak buradaki parti tüzüklerini inceledi. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mehmet-recep-peker-1889-1950/

[247] Uğur Dereli, *Recep Peker'in*, 3.

[248]" https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mehmet-recep-peker-1889-1950/ Erişim 11.08.2023.

[249] Eroğul, *Demokrat Parti*, 15-16.

[250] Son Posta, 12 Temmuz 1946.

itiraz edilen DP'liler bunu raporlar halinde sunduğu gibi birçok bölgede protesto yürüyüş ve konuşmaları yapılmış ve kararın değiştirilmesi gerektiğini savunmuşlardır.[251] DP'nin tüm itirazlarına rağmen mevcut durum değişmemiş ve 7 Ağustos 1946 tarihinde Recep Peker 15. Türkiye Hükümetini kurma görevini alarak Başbakan olmuştur. Kabinesinde 15 Bakan görev almaktadır.[252]

1946 yılı Cumhurbaşkanlığı seçimi 5 Ağustos'ta yapılmıştır. 465 milletvekilinin 451'inin katıldığı oylamada İsmet İnönü 388, Fevzi Çakmak 59 ve Yusuf Kemal Tengirşenk 2 oy almıştır. 15. Dönem Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Meclis Başkanı ise Kazım Karabekir olmuştur.

Meclisin, 12 Ağustos'ta göreve başlamasıyla Hükümet ile muhalefet arasındaki tartışmalar da başlamış oldu. Öncelikli sorun seçim sonucu tartışmaları olmuş, DP, bazı illerde seçime toplu itiraz ederken bazı milletvekillerinin haklarında usulsüz durumlar olduğunu da iddia etmiştir. Yine Meclis açılışında Cumhurbaşkanını ayağa kalkıp alkışlamayarak protesto etmiş ve meclis komisyon seçiminde oy kullanmayarak seçimin meşruluğundan şüphe ettiklerini göstermek istemişlerdir. Hükümetin güvenoyu oylamasında parti programını incelemek için zaman talep eden DP, bu istekleri reddedilince salonu terk etmiş ve zoraki kullanılan oylarında aleyhte karar vermişlerdir.

1 Eylül 1946'da il genel meclis seçimleri yapılmış ve DP bu seçimleri de protesto ederek katılmamıştır. Tüm bu muhalefet ilk defa çok partili bir Hükümetin çalışma temposuna zarar vermiştir. Genel karakteristik özelliği de otoriter olan Başbakan Recep Peker, sürekli mecliste itiraz halinde bulunan ve uzlaşma fikrinde olmayan DP'ye karşı tavrını sertleştirmiştir. Sadece muhalefet partilerine değil, aynı zamanda hükümete muhalif her sese karşı bu sert tavır devam etmiştir. Hükümetin ilk faaliyetlerden biri basın kanunu düzenlemeleri olmuş ve icap ederse büyük mülkiye amirinin emriyle gazetelerin kapatılabileceği bile öngörülmüştür.

Recep Peker yaptığı konuşmalarında "devlet" vurgusuna çokça değinmiş ve insanlığın en büyük eseri Devlettir" diyerek, vatandaşın üzerinde hâkim olan bir güç olarak bunu dile getirmiş, devletin asayiş, kamu düzenini sağlarken anarşiyle nasıl mücadele edileceğini de dile getirmiştir. Onun bu konuşması "totaliter" bir devlet yönetim şekli olarak DP'lilerce fazlasıyla

[251] Eroğul, *Demokrat Parti*, 18.

[252] Başbakan Yardımcısı Mümtaz Ökmen, Devlet Bakanı Mustafa Abdülhalik Renda, Adalet Bakanı Mümtaz Ökmen/Şinasi Devrin, Ulaştırma Bakanı Şükrü Koçak, Milli Savunma Bakanı Cemil Cahit Toydemir/Mustafa Münir Birsel, Ekonomi Bakanı Tahsin Bekir Balta/Cavit Ekin, İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer/Münir Hüsrev Göle, Dışişleri Bakanı Hasan Saka, Maliye Bakanı Halit Nazmi Keşmir, Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer, Tarım Bakanı Faik Kurdoğlu/Hasan Şevket Adalan, Bayındırlık Bakanı Cevdet Kerim İncedayı, Çalışma Bakanı Sadi Irmak/Tahsin Bekir Balta, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Behçet Uz, Gümrük Bakanı Tahsin Coşkan, Sanayi Bakanı Atıf İnan.

eleştirilmiştir. DP'den Adnan Menderes, Peker'in bu sözleri karşısında vatandaş haklarının önemini dile getirerek Başbakanı eleştirmiştir.[253]

Peker Hükümeti döneminin önemli olaylarından birini 7 Eylül Kararları oluşturmaktadır. 7 Eylül devalüasyonu olarak da bilinen bu karar ile Türkiye Cumhuriyeti ilk devalüasyonunu yaşamıştır. İkinci Dünya Savaşı ile küresel olarak bozulan ekonomi Türkiye'de de görülmüştür. Devalüasyon yoluyla dış satın alma gücü düşürülerek, diğer ülkelerin dövizi karşısında Türk Lirası değer kaybettirilmiştir. Bu kapsamda dış ticaret dengesi sağlanarak iç üretim ve ticaretin artırılması amaçlanmıştır. 1947 yılında Türkiye Bretton Woods Antlaşmasına katılmış ve böylece serbest döviz rejimi kabul edilmiştir. Ancak durum hedeflenen amaç doğrultusunda gelişmemiş, Türk lirasının döviz karşısında yüzde 40'a yakın bir değer kaybetmesi iç ekonomiyi tamamen bozmuştur. İthal ürünlerin azlığı karaborsayı artırdığı gibi, ithal ürün pazarı ile sağlanan üretim de zarar görmüştür. Alım gücü zayıflayan halka destek amaçlı maaş zamları yapılırken bir yandan ulaşım ücretleri ve temel gıdaya yapılan zamlar ile durum daha da kötüye gitmiş, muhalefetin dilinden düşmeyen bir karar ekonomik karar olmuştur. Aralık ayında yapılan bütçe görüşmeleri esnasında Adnan Menderes söz alarak bütçe açıklığını, yeterli derecede tarımsal üretim yapılmadığını ve gideren bozulan mali durumdan bahsedince Recep Peker kürsüye gelerek Menderes'in bu görüşü için "psikopat bir ruhun ifadesi" sözlerini sarf edince DP'liler Meclisi terk etti. Dokuz gün toplantılara katılmayan DP'lileri Cumhurbaşkanı İnönü bir daha böyle bir durum yaşanmayacağı teminatı vererek yeniden meclise davet etti onlar da bu anlaşmayı kabul ederek 27 Aralık'ta Meclise dönüp çalışmalarına devam ettiler.[254]

2.2.3. Demokrat Parti Büyük Kongresi ve Hürriyet Misakı

Demokrat Parti birinci büyük kongresini 7 Ocak 1947 tarihinde Ankara'da toplanmıştır. Türk siyasi tarihinin o zamana kadarki en başarılı muhalefet partisi olan DP adeta bir güç gösterisi şeklinde kongresini yapmıştır. Hürriyetçi bir kongre havasında beş gün süren bu toplantıda sayısız kişi söz hakkı alarak konuşmuş, 906 delegenin hepsine eşit muamele yapılmıştır. Samet Ağaoğlu "bizi buraya hürriyet hasreti topladı. Şahıs idaresine, zümre hakimiyetine son vermek kararı topladı" sözleriyle toplumun duygularını dile getirdiği gibi DP'nin de var oluş amacını açıklamıştır. Kongrede dikkat çeken konuşmalardan birini General Sadık Aldoğan yapmış ve "*yapılacak iş anayasayı tadil etmek değil anayasaya aykırı kanunları yapan CHP'yi yaptığı kanunlarla beraber süpürüp atmaktır*" sözleri ile DP'ye cesaret ve heyecan vermiştir.

[253] Eroğul, *Demokrat Parti*, 20
[254] Eroğul, *Demokrat Parti*, 21-23.

Kongrede yapılan seçim ve oylamalar neticesinde Demokrat Parti genel başkanı Celal Bayar seçilmiştir. Parti genel idare kurulu ise Emin Sazak, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü, Refik Şevket İnce, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Cemal Tunca, Yusuf Kemal Tengirşenk, Ahmet Tahtakılıç, Ahmet Oğuz, Enis Akaygen, Samet Ağaoğlu, Cemal Ramazanoğlu ve Hasan Dinçer'den oluşmaktadır.

Kongrenin en önemli noktalarından birini de Hürriyet Misakı oluşturmaktadır. İbrahim Ethem Menderes'in teklifi ile kurulan Ana Davalar Komisyonu oluşturulmuş ve burada parti olarak önemli kararlar alınmıştır. Kongrede anayasaya aykırı kanunların çıkarılması, seçim kanununun teminatlı hale getirilmesi ve devlet başkanlığı ile parti başkanlığının ayrılması şeklinde üç temel mesele üzerinde uzlaşma sağlanmış ve bu sorunların aşılması halinde demokrasinin tam anlamıyla gerçekleşeceği ifade edilmiştir. Demokrat Partinin Birinci Büyük Kongresi Kararlarından oluşan bu raporun adı Hürriyet Misakı olarak tarihe geçmiştir.

CHP tarafından Hürriyeti Baltalama Misakı[255] olarak adlandırılan bu toplantı kararları ile iktidar ve muhalefet arasındaki mücadele daha sert bir hal almış bilhassa İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer, 21 Temmuz seçimleri sonrası DP'nin açıklamaları ve uygulamalarını komünist faaliyetlere benzetmiş, DP'nin en büyük silahı olan Meclisten çekilme tehditleri[256] ile de iddiasını güçlendirmiştir.

Şubat ayında yapılan Muhtar seçimleri için Celal Bayar "bir zor darbesi" ifadesini kullanarak gerekirse kısmi milletvekili seçimlerine parti olarak katılmayacaklarına dair açıklama yapmıştır. Bayar ve DP'nin bu tarz tehditlerine CHP sert dille cevap vermekteydi. 31 Mart'ta İzmir'de bir miting yapan Başbakan Peker burada polis, matbuat kanunu ve sıkıyönetim ve İstiklal Mahkemeleri gibi antidemokratik uygulamalar üzerinde ısrarla durmuştur. Peker'in bu açıklamalarına Bayar, kısmi seçimlere girmeme kararını yineleyerek cevap vermiştir. Hükümet 7 Mayıs'ta mahalle, muhtar ve ihtiyar heyetleri seçimi hakkında bir kanun teklifini meclise getirmiştir. Kanun teklifini beğenmeyen muhalefet aleyhte oy kullanmış ve hükümeti samimiyetsizlikle suçlamıştır.

Mayıs ayında DP'li Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Emin Sazak ve Sadık Aldoğan'ın dokunulmazlıklarının kaldırılması için hazırlanan başbakanlık tezkeresinin meclise getirilmiştir. Yine Hükümet sıkıyönetimi yeniden uzatmak üzere harekete geçince General Sadık Aldoğan büyük bir tepki göstermiş ve bunun üzerine 15 gün meclisten uzaklaştırılma

[255] https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/milli-teminat-andi/ Erişim 13.08.2023.

[256] DP Ana Davalar Komisyonu raporunun kabulünün istendiği önerge şöyledir: "Anayasaya aykırı bulunan kanunların süratle değiştirilmesi, yerine demokratik kanunların konmasını istiyoruz. Bu hususta Demokrat Parti meclis grubu tarafından verilecek takrir kabul edilmediği takdirde meclis grubunu meclisten çekerek milletin sinesine dönmek kararını vermeğe genel merkezi salahiyetli kılıyoruz. Bu takdirde CHP'yi kendi kader ve mesuliyetleriyle baş başa ve büyük hâkim milletle karşı karşıya bırakıyoruz". Eroğul, *Demokrat Parti*, 27.

kararı verilmiştir. Tüm bu yaşananlar üzerine iki parti arasındaki ipler kopma noktasına gelmiştir.

2.2.4. 12 Temmuz Beyannamesi ve Recep Peker Hükümetinin Sonu

12 Temmuz seçimlerinden sonra iktidar ve muhalefet arasında şiddetini gittikçe artıran tartışmalar yaşanıyordu ki durum öyle bir hal almıştı ki partiler arası bir anlaşma sağlanmaz ise rejimin de sıkıntıya düşme tehlikesi belirmiştir. Recep Peker, muhalefete karşı sert tutumunu en baştan itibaren devam ettiren bir Başbakan olmuştur. DP ise kurulduğu andan itibaren ana muhalefet misyonunu hiç bırakmadan siyasetine devam etmiş ancak Hürriyet Misakı'ndan itibaren iktidara olan tutumunu daha da sertleştirmekten başka yolu kalmamıştır aksi taktirde siyaseten yok olacağının farkındadır.

Partiler arasındaki bu havayı yumuşatmak adına birçok defa siyasi şahsiyetler ve iş adamları[257] devreye girmiş ve Peker ile Bayar arasında 10 Mayıs'ta bir mülakat gerçekleşmiş ancak bu görüşmeye dair herhangi bir açıklama bile yapmamışlardır.[258] İngiliz Avam Kamarası, Türk Parlamentosundan bir heyeti Londra'ya davet etmiş, alınan karar neticesinde DP'den Enis Akaygen ve Fuat Köprülü; CHP'den Hüseyin Cahit Yalçın, Nihat Erim ve bazı diğer partililer katılmıştır. Heyetin Londra ziyareti iki parti arasındaki ilişkiler bakımından da olumlu gelişmeler yaratmış, yurda döndükten sonra Peker'in tüm itirazları ve katı tavrına rağmen Cumhurbaşkanı İsmet İnönü devreye girerek, DP başkanı Bayar ile görüşmelere başlamıştır. 7 Haziran'da başlayan ve bir süre devam eden Zirve görüşmelerinde İnönü, Bayar'ın istek ve tekliflerini olumlu karşılamış hatta bu amaç doğrultusunda artık Peker'i desteklememeye karar vermiştir.

12 Temmuz 1947 tarihinde yayınlanan Cumhurbaşkanlığı Bildirisi "12 Temmuz Beyannamesi" siyasi tarihin gelişimi için önemli bir adım olarak tarihe geçmiştir. Bu bildirinin amacını iki taraf arasında bir güvenlik duygusu olarak tanımlayan İnönü, buna göre iktidar muhalefetin yasa dışı yollarla bir bağlantısı olmadığından şüphe etmeyeceği gibi muhalefet de iktidarı kendisine düşman olduğunu düşünmeyecektir. Tarafsız bir şekilde hazırlanan bu bildirinin DP'nin lehine işlemesi, CHP'li bir grup haricinde coşkuyla karşılanmıştır.

---

[257] Eroğul, *Demokrat Parti*, 32.

[258] Bayar'ın genel idare kuruluna görüşmeden daha sonra yaptığı açıklamada Başbakan Peker, iddialara istinaden seçimlerde yolsuzluk yapılmadığını yinelediği gibi Meclisin denetim ve sorumluluğunda olan ceza ve basın kanunlarına dair yaptırımların sorgulanamayacağını ifade etmiştir. Peker yine DP'nin rahatsızlık duyduğu muhalefet üzerindeki baskı ve bilhassa hafiyelik sisteminin hükümetin bir görevi olduğunu ve devam ettirileceğini söylemesi iki taraf arasında uzlaşma sağlamaktan ziyade tartışmayı daha da alevlendirdiği söylenebilir. Müstakil Demokratlar Grubu, Demokrat Parti Kurucuları Bu Davanın Adamı Değildirler, Ankara: Yeni Matbaa, 1949. *Müstakil Demokratlar*, 11.

22-24 Temmuz'da Ankara'da bir toplantı yapan DP, iktidar ile iyi ilişkiler geliştirmenin partiye zarar vereceğini yineleyen partililer, yaptıkları açıklamada şekli bir muhalefet olarak kalmanın CHP'nin kötü yönetimi desteklemek ile eşdeğer olduğunu söyleyerek 12 Temmuz beyannamesi öncesindeki iktidar-muhalefet ilişkisine döneceklerinin sinyalini vermiştir.

İktidarda ise işler daha da karışmış 26 Ağustos 1947'de Meclis grubundan güven oyu isteyen Peker Hükümetine 35 aleyhte oy çıkması, bir hafta sonra 4 Eylül'de kabinesini değiştirmek isteyen Peker'e 47 aleyhte oy çıkması, bakanlarını değiştirse bile Peker'i fazlasıyla rahatsız etmiştir. 8 Eylül 1947 tarihinde yapılan kabine toplantısına başkanlık eden İnönü burada "12 Temmuz Beyannamesindeki esasların tahakkukuna elbirliği ile çalışmak hedefimiz olacaktır" diyen bir bildiri yayınlamış bunun üzerine ertesi gün Başbakan Peker sağlık sorunlarını sebep göstererek istifa etmiştir. Yerine Hükümeti kurma görevi Hasan Saka'ya verilmiştir.

Peker Hükümetinin son bulması ile CHP ve DP arasındaki ilişkiler bir süre ılımlı bir şekilde devam etse de hem CHP'li müfrit grup hem de DP'li aşırılar grubu bu durumdan rahatsız olarak partilerine karşı tavır geliştirmiştir. DP içerisinde çözülemeyen sorunlar partinin parçalanmasına ve yeni bir parti oluşumuna sebebiyet vermiştir.

2.2.5. I. Hasan Saka Hükümeti

Türkiye Cumhuriyeti 16. Hükümeti Hasan Saka tarafından 10 Eylül 1947 tarihinde kurulmuştur. Hasan Saka[259] siyasi kariyerine[260] Son Osmanlı Mebusan Meclisinde Trabzon Milletvekili olarak başlamıştır. Eğitim ve görev tanımına uygun olarak Saka Meclis'te Maliye,

[259] 1885 yılında Trabzon'da doğan Saka ilk öğrenimine burada başlamıştır daha sonra İstanbul Mercan İdadisini bitirmiştir. 1908'de Mülkiye'den mezun olduktan sonra Divan-ı Muhasebat (Sayıştay)'ta göreve başlamıştır. 1909'da Maarif Nezareti sınavını kazanarak Paris Siyasal Bilgiler Okulu'na gitmiş ve buradan Kasım 1912'de mezun olarak yeniden Sayıştaydaki görevine devam etmiştir. 1915 yılında Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğünde görev almış ayrıca Hukuk Mektebi'nde İktisat öğretmenliği yapmıştır. 1916 yılında Eskişehir Bölge İktisat Müdürlüğü görevini üstlenen Saka, 1918'de Mülkiye Mektebinde iktisat öğretmenliği de yapmaya başlamıştır. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/hasan-saka/

[260] 1920'de Meclisin kapatılması ile İaşe Umum Müdürlüğünde Teftiş Müdürü olan Saka BMM'nin 1. Döneminde Ahmet Faik Bey'in istifası sonrası 28 Ocak 1921'de Trabzon milletvekili seçilmiş, 19 Mayıs 1921'de Maliye Vekili olmuştur. Bakanlığı döneminde yaşanan sıkıntılar ile 22 Nisan 1922'de istifa etmiştir. 11 Mayıs'ta İktisat Vekilliğine atanan Saka Lozan Konferansına katılanlar arasındadır. TBMM 2. Dönem seçimlerinde Trabzon Milletvekili seçilen Saka, 24 Eylül 1923'te yeniden İktisat Bakanlığına getirilmiştir. 6 Mart 1824'te Ticaret Bakanlığına getirilen Saka 21 Kasım 1924'te bu görevde kalmış, 3 Mart 1925'te yeniden Maliye Vekilliğine getirilmiştir.13 Temmuz 1926'da bu görevinden ayrılan Saka, 1 Kasım 1926'da Meclis Başkanvekilliğine getirilmiş ve 1935 yılına kadar bu görevi ifa etmiştir. 1936-41 yılları arasında Siyasal Bilgiler Okulunda İktisat Profesörü olarak çalışmıştır. 13 Eylül 1944'te Şükrü Saraçoğlu kabinesine Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır. San Francisco Konferansından Türk heyeti başkanı olarak katılan Saka, 1947 yılında Başbakanlığa seçilmiştir. 1949'da Başbakanlıktan istifa ederek CHP Meclis Grubu Başkan Vekilliği yapmış ve 1954'te siyasetten ayrılmıştır. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/hasan-saka/

İktisat, Ticaret vekilliği ile Dışişleri Bakanlığı da yapmıştır. Ayrıca TBMM Başkanvekilliği görevinde bulunmuştur.[261] Hasan Saka Kabinesinde 15 Bakan[262] görev almıştır.

Başbakanlık görevine Hasan Saka'nın getirilmesindeki temel sebep iktisatçı olmasıdır ki 2. Dünya Savaşı sonrası bozulan ekonomi Recep Peker Hükümetini yıpratan temel sebeplerden biri olmuştu. İyi eğitimli ve fazlasıyla hoşgörülü olduğu bilinen Saka'nın, DP muhalefetine karşı hiç kuşkusuz Peker'den daha iyi bir Hükümet Başkanı olarak görev yapacağı düşünülmüştür.

2.3. Muhalefetten İktidara Evrilme Sürecinde Demokrat Parti ve Gücünü Kaybeden Hükümet Cumhuriyet Halk Partisi

2.3.1. Demokrat Parti İçinde Yaşanan Muhalefet

Muhalefet partisi olarak Demokrat Parti birleşik bir partiydi ve iktidar partisinin siyasi gücüne karşı Demokrat Parti'nin direncinin oluşması bu birleşme ile mümkündü. CHP'nin demokratik geçiş içinde muhalefet kavramına karşı olan tahammülsüzlüğünü siyasi yasaklarla çözmesi de Demokrat Parti içindeki siyasetçilerin hem yerelde hem de ülke geneli siyasetinde faaliyetlerinin yaymasına neden olan bir korkuydu. CHP, halkın genel sorunlarına yönelik talep ve tekliflerin oluşturduğu günlük siyaset üzerinde yönetimini kaybettiğinde siyasi yasaklara başvurabilirdi. Ancak bu tehlikenin kaybolmasıyla Demokrat Parti içindeki farklı kişilikte ve siyasi görüşteki siyasetçiler de öne çıkmaya başladı.[263]

[261] Şakire Çimenli, *Mizah Dergileri Üzerinden Bir Dönem Okuması: Türkiye'de Çok Partili Siyasal Yaşama Geçiş (1945-1950)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2022, 132.
[262] Devlet Bakanı: Mustafa Abdülhalik Renda, Başbakan yardımcısı: Faik Ahmet Barutçu, Adalet Bakanı: Şinasi Devrin, Ulaştırma Bakanı: Şükrü Koçak, Milli Savunma Bakanı: Mustafa Münir Birsel, Ekonomi Bakanı: Cavit Ekin, İçişleri Bakanı: Münir Hüsrev Göle, Dışişleri Bakanı: Necmettin Sadık Sadak, Maliye Bakanı: Halit Nazmi Keşmir/ Hasan Şevket Adalan, Milli Eğitim Bakanı: Reşat Şemsettin Sirer, Tarım Bakanı: Tahsin Coşkan, Bayındırlık Bakanı: Kasım Gülek, Çalışma Bakanı: Tahsin Bekir Balta, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı: Behçet Uz, Gümrük ve Tekel Bakanı: Hasan Şevket Adalan, Ticaret Bakanı: Mahmut Nedim Gündüzalp.
[263] Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 298.

[264]

Karikatürün göstergebilimsel çözümlemesinin düz anlamına bakıldığında Demokrat Parti yazısının yer aldığı binanın önünde elinde süpürge olan bir kişi, ellerinde ödenek torbaları, ceplerinde para ve altınlar olan bazı kimseleri süpürerek dışarı attığı resmedilmiştir. Demokrat Parti yazılı bina içerisinde bulunan iki kişi bu temizliği izlemekte ayrıca bu kişilerden birinin de ceketinin kolları sıvazlanmış halde resmedilmesi temizlik işlemine yardımcı olduğunun da bir göstergesidir.

Karikatürün örtük anlamına bakıldığında ise 1946 yılından itibaren parti içerisinde yükselen muhalif seslerin artık partiden ayrılma süreci resmedilmiştir. Maaş zamları meselesi ilk olarak İnönü'nün 12 Temmuz beyannamesinden sonra çıktığı seyahatine eşlik eden DP Milletvekili Nuri Özsan tarafından partililere söylenmiştir. Yapılan hesaplamalara göre çok cüzi bir miktarda[265] olmasına rağmen zam meselesi bilhassa DP içerisinde deprem etkisi yaratmıştır. Karikatürde ödenekleri kabul eden ve partiye iade etmek istemeyen milletvekilleri parti içerisinde atıl duruma düşürülerek çöp olarak çizilmiştir. Partideki ihraç kararı Bayar'a ait olsa bile resimde bulunan Köprülü'nün bu ihraç sürecinde etkisinin daha fazla olduğu Bayar'ın

[264] Ali Dayı Gazetesi, 11 Mart 1948.

[265] Teklif hakkında bir konuşma yapan CHP'li Feridun Fikri Düşünsel, rasyonel ekonomik gerekçelerle kanunun gerekliliğini savunmuştur. Düşünsel, Kazanç Vergisi, Muvazene Vergisi, Hava Kurumu Vergisi çıkarıldıktan sonra maaş ve yolluk zamlarından milletvekillerinin maaşlarına yansıyan miktarın 163 lira olduğunu yaptığı ayrıntılı hesapla ortaya koymuştur. Demokrat Parti Muğla Milletvekili Mithat Sakaroğlu'nun maaş zamları konusunda genel merkeze gönderdiği mektupta ifade ettiğine göre, maaş ve yolluk zamları yıllık 3400 liradır. Bu aylara bölündüğünde yaklaşık 283 lira yapmaktadır. O dönem milletvekili maaşlarının yaklaşık 600 lira olduğunu düşünürsek, verilen bu rakamlarla bir maaşın yarısı, hatta Düşünsel 'in hesaplarına göre yaklaşık 3,5'te biri kadar bir artışa denk gelmektedir. Alparslan Öztürkci, *Demokrat Partide Parti İçi Muhalefet (1946-1950)*, Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya 2019, 96.

hemen ardında bulunmasının yanı sıra gerek fiziksel duruşu gerekse ceketinin kollarını sıvazlamış olması temizliği yapanlardan biri olduğunu açıkça ifade etmektedir.

Ellerinde ödenek kesesi, ceplerinde para ve altın olan ve partiden ihraç edilen DP milletvekillerine baktığımız zaman vekillerden bazıları ellerindeki paralarla ardına bile bakmadan partiden mutlu bir şekilde ayrılırken resmedilmiş, bazı milletvekilleri ise hakları olduklarını düşündükleri bu zammın partiden ihraç edilmelerine varan süreçlerini kabul etmeyerek kararı veren partililere duydukları öfkeyle resmedilmişlerdir.

Karikatürün alt metnindeki söylem analizine bakılacak olunursa: "*Ha gayret Bayarcığım süpür bakalım, şu ödenekleri vermeyen eli torbalıları… Para isteme benden buz gibi soğudular senden…Yap temizliğini sende rahat et!*" Ödenekleri vermeyenler paraların iade edilmesi konusunda anlaşmaya uyum göstermeyen milletvekilleridir. Parti içerisindeki birlik ruhunun bir zam meselesi ile bozulduğunu ve onların asıl derdinin para olduğunu iddia eden Ali Dayı bu düşüncesini buz gibi soğudular senden sözleriyle ifade etmektedir. Partiden ayrılmak isteyen muhaliflerin bile istifaları kabul etmek istemeyen Bayar'ın[266] artık hadlerini aşan bu kişilerin ihraç kararının doğru olduğunu belirtmektedir.

Ortada kalan milletvekilleri, aslında dönemin değişen siyasi sosyolojisinin de göstergesiydi. Kadro partileri, yerlerini kitle partilerine bırakmaktaydılar. Partiler arası rekabet sadece halkın sosyo-ekonomik meseleleri veya bunlara yönelik siyasi çözümler üzerinden değil, bunları meclis içinde mesele edecek ve partiler için siyasi girişimlerde bulunacak kişilerin toplanması da üzerineydi. Öyle ki meclis içindeki iktidar-muhalefet ayrışmasının yeniden partileşme gibi bir saflaşma sürecine dönüşmesinde, sürece ayak uydurmak için gerekli faydacılıktan bile yoksun vekil ve siyasetçiler ise kamuoyunda yaftalanarak siyasi olarak değersizleştirilecekti. Bu değişim Türk siyasetinde koalisyonların doğuşuna kadar devam edecekti.

[266] Parti içerisinde yaşanan sorunlarda Genel Başkan Celal Bayar bilhassa CHP'nin bu sorunları aleyhte kullanmasını engellemek için denge politikası izlemiştir. Partide sorun yaşayan Osman Bölükbaşı'nın birkaç defa vermiş olduğu istifa dilekçesini kabul etmemiştir. Adem Çaylak, *Osman Bölükbaşı ve Siyasal Hareketi,* Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, *2010, 68-83.*

Veli Dayı – Bu yaftalı baylar nereye gidiyorlar Ali Dayı?
Ali Dayı – Bunlar bir türlü doğru yolu bulamayan şaşkınlardır.. Gidecek yolları kalmadı gayri![267]

Gazetede yer alan bu karikatürün göstergebilimsel çözümlenmesinin düz anlamına baktığımız zaman sol tarafta C.H.P yazan bir binadan penceresinden dışarıya "*başka kapıya*" diye seslenen bir kişi bulunmaktadır. Yine karikatürün sağ tarafında D. Parti yazan binanın penceresinden dışarı "*başka kapıya*" diye seslenen bir kişi bulunmaktadır. Dışarıda ise üstlerinde "*ödenekliler*" yazan pankartlar asılı olan şahıslar tedirgin ve üzgün bir vaziyette ne tarafa gideceklerini bilmeyen kişiler olarak resmedilmişlerdir. Karikatürde ayrıca iki şahıs ortamda yaşanan bu kaosu memnun bir ifadeyle izlemektedir.

Karikatürün yan (örtük) anlam incelemesine baktığımız zaman CHP binasının penceresinden dışarıya bakan kişinin Başbakan Hasan Saka olduğu anlaşılmaktadır. DP'den ihraç edilen milletvekillerinin DP ile ilişiklerinin tamamen kesildiği Genel Başkan Bayar tarafından "*başka kapıya*" söylemi ile gösterilmiştir. Karikatürde resmedilmiş olan milletvekilleri Afyon milletvekili Sadık Aldoğan, İstanbul Milletvekili Osman Nuri Köni, İstanbul Milletvekili Ahmet Kemal Silivrili, Muğla milletvekili Necati Erdem ve Muğla Milletvekili Mithat Sakaroğlu 10 Mart 1948 tarihinde DP'den ihraç edilmiştir[268] Üstlerinde asılı olan "*ödenek*" yazılı pankartlar milletvekillerinin maaş zamları meselesi ile partiden ihraç edildiği ortaya koyarken milletvekillerinin vücut dilini incelediğimiz zaman da ayaklarının CHP'ye doğru adım atıyor gibi olması istemeden de olsa oraya yöneldiklerini ve bir mecburiyeti resmedilmektedir. Milletvekillerinin CHP'ye geçeceklerine dair çıkan söylentiler bu

[267] Ali Dayı Gazetesi, 18 Mart 1948, 1.
[268] Cumhuriyet, 10 Mart 1948, 8

karikatürde de resmedildiği gibi doğru değildir. Milletvekillerinden bu kadar üzgün olma sebebi de işte bu ortada kalma[269] meselesidir.

Karikatürün alt metnindeki söylem analizine bakılacak olunursa: "*Veli Dayı: Bu yaftalı baylar nereye gidiyor Ali Dayı? Ali Dayı: Bunlar bir türlü doğru yolu bulamayan şaşkınlardır. Gidecek yolları kalmadı gayrı!*". İhraç edilen vekillerin "yaftalı"[270] olarak anılması manidar olmuştur. Yaftalanmak toplumda genel olarak mecazi anlamında kullanılan bir kelimedir ve olumsuz anlam içermektedir. "*Ödenekliler*" olarak isimlendirilen milletvekillerinin bu ayıpla bir yere gidemeyeceği ve herhangi bir yer ya da kişi nazarında kabul görmeyeceği ifade edilmek istenmiştir.

"Ödenekli" diye yaftalanan vekillerin bir parti içinde yer bulma mücadelesi, kadro partilerinin kitle partilerine dönüşme sürecinden ayrı olarak, siyasetin meslekleştirilmeye çalışılması olarak da okunabilir. Böyle bir meslekleştirilme, siyasi hayata katılımı temsili demokrasi üzerinden düzenlenmiş bir millet için fırsat olduğu kadar da mücadeleydi. Nitekim "ödenekliler"in mevcut siyasi partilerden ayrı olarak parti kurma süreçlerine yönelmemeleri veya bağımsız bir siyasi aktör olarak mecliste varlık sürdürmeye yönelik amaçlarının olmaması; her ne kadar kamusal talep olan temsiliyetin halk ağzından yapılması kadar siyasi teşkilatlanma için gerekli teknik ve entelektüel bilginin gerekliliğini de ortaya koymaktadır. Türk siyasetinde dönüşümün sancıları, siyasi ihtiyaçlara cevap veremeyen şahısların siyasi düşüşü ile ortaya çıkmaktadır.

[271]

[269] http://www.basarisiralamalari.com/ortada-kalmak-deyiminin-anlami/ Erişim 12.10.2022.
[270] Yafta gerçek anlamda üzerine asıldığı ya da yapıştırıldığı şeylerle ilgili bilgi veren yazılı kâğıt parçasıdır. Mecazi olarak ise haksız suçlama, önyargılı davranma anlamlarını taşımaktadır. https://www.seslisozluk.net/yafta-nedir-ne-demek/#google_vignette Erişim 12.10.2022.
[271] Ali Dayı Gazetesi, 6 Mayıs 1948, 1.

Gazetede yer alan bu karikatürün göstergebilimsel çözümlenmesinin düz anlamına baktığımız zaman gazetenin ana figürü Ali Dayı bir adamı ceketinden yakalayarak yukarı doğru kaldırırken karşısında yer alan iri cüsseli ve kolunda CHP yazısı bulunan adam Ali Dayının aksine ceketinin yakalarını açmış, Ali Dayıdan kaçarak kendisine doğru koşan bu kişileri korumaya çalışmaktadır.

Karikatürün yan (örtük) anlamını incelediğimiz zaman CHP kuluçkaya yatmaya hazırlanan tavuğa, DP'den ihraç edilen milletvekilleri ise çürük yumurtaya benzetilmiştir. 20 Nisan 1948 tarihinde DP kurucularına yönelik bir önerge hazırlayan muhalif DP'lilerin bu önerge teklifi kabul edilmemiş, bunun üzerine 10 milletvekili bir bildiri yayınlayarak yeni bir kongre tarihine kadar grup toplantılarına katılmayacaklarını bildirmiştir.[272] Bunun üzerine 7 Mayıs'ta bir toplantı yapan Genel İdare Kurulu toplantılara katılmayan milletvekillerinin partiden istifa etmiş sayılacaklarına dair bir karar aldıklarını açıklamıştır.[273] DP Genel İdare Kurulunun almış olduğu karar sonrası parti içindeki hizipleşme daha da artmıştır. Bu durum en fazla CHP'nin işine gelmiştir ve CHP'liler bu süreçte muhaliflere olan desteğini açıklamıştır.

Karikatürün söylem analizine baktığımız zaman "*Ali Dayı- Ağam bunların hepsi cılk beyahu! Koltuğunun altına almağa değer mi sanki. Bırak da sapır sapır dökülsünler.*" Cılk[274] kelime anlamı olarak bozulmuş yumurta, cıvık anlamındadır. Genel olarak kümes hayvanları ile alakalı konularda kullanılan bu kelime insanlar için kullanıldığında sözünün eri olmayan terbiyesiz kişi olarak tabir edilmektedir. Karikatürde de her iki anlamı da kullanılmıştır. CHP kümes hayvanına (tavuk) benzetilirken milletvekilleri de bozuk yumurtaya benzetilmiştir. Tavuklar yumurtanın kuluçka döneminde yerlerinden hareket etmez yumurtaya zarar vermeden ve dışarıdan gelen zarara karşı koruyarak ve sürekli daha sıcak tutma eforu sarfederler. "*...koltuğunun altına almağa değer mi sanki...*" söylemi ile CHP'nin kuluçkaya yatarak yumurtaların civcive dönüşmesini boşa beklediğini, sözüne, partisine ve arkadaşlarına sahip çıkamayan bu insanların CHP'yi de yarı yolda bırakacağını ifade etmiştir. Yine "*...bırak da sapır sapır dökülsünler*" ifadesi ile artık siyasi hayatta bir başarı elde edemeyeceğini düşündüğü bu kişilerin CHP'nin de desteğini çekmesiyle tamamen kariyerlerinin biteceği ifade etmektedir.

2.3.2. Müstakil Demokratlar Grubu

Demokrat Parti'nin 2 Mart 1948'de Ankara'da gerçekleştirdiği kongre, kuruculardan Bayar, Menderes, Köprülü ve 10 Mayıs'ta Müstakil Demokratlar Grubu'nu (MDG) oluşturacak olan

[272] Cumhuriyet, 22 Nisan 1948; Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti*, 295.
[273] Samet Ağaoğlu, *Siyasi Günlük*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2020, 180-181.
[274] https://kelimeler.gen.tr/cilk-nedir-ne -demek-61170 Erişim 03.11.2022.

Ahmet Tahtakılıç ile Ahmet Oğuz'un birlikte katıldığı son büyük toplantı olarak dikkat çekmiştir.[275] Celal Bayar'ın bu kongredeki konuşması, partinin iç dinamiklerine uyum sağlayarak parti içi muhalefetin eleştirilerine yanıt verme amacı taşımıştır. İnönü'nün etkisi altında hareket ettikleri ve parti içi muhalefeti tasfiye ettikleri yönündeki suçlamalara karşılık Bayar, iktidarın kendilerine uyguladığı baskılara değinmiştir. Muhalefetin iddialarına karşı çıkan Bayar, hükümetin yakın zamana kadar demokratik olduğunu savunduğu kanunları şimdi değiştirmeye çalıştığını vurgulamıştır. "*Yakın bir zamanda prensipler doğrultusunda gereken kararları alacak ve gerekli adımları cesurca atacağız*" ifadesi ise, muhalif kimlikleriyle tanınan Tahtakılıç ve Oğuz gibi toplantıya katılan diğer muhalefet üyelerine açık bir uyarı niteliğindeydi.

Partide gerçekleşen birinci ve ikinci ihraç dalgalarına rağmen, muhalefet tamamen bastırılamamıştır. Muhalefetin son büyük tepkisi, Meclis Grubu'na verilen bir önergeyle ortaya çıkmıştır. Afyon Milletvekili Şahin Laçin'in sunduğu önergede, Köprülü'nün seçilmemesi nedeniyle herhangi bir kişiye baskı uygulanıp uygulanmadığı, Celal Bayar'ın Meclis Grup Başkanlığı'ndan neden ayrıldığı ve Fuat Hulusi Demirelli'nin görevden alınma nedenleri sorulmuştur. Ayrıca Ege'de yaptıkları konuşmalarla grubu aşağılayan kurucular hakkında karar alınması talep edilmiştir.[276] Ancak önergenin görüşülmesinin reddedilmesi üzerine, önerge lehine oy kullanan 13 milletvekili toplantıyı terk etmiş ve büyük kongre toplanana kadar gruba katılmayacaklarını açıklamışlardır.[277] Bu milletvekilleri daha sonra, 10 Mayıs 1948'de Müstakil Demokratlar Grubu'nu kurmuşlardır. Yeni grup, CHP'nin hoşgörüsüyle karşılanmış ve kendilerine Meclis'te bir çalışma odası tahsis edilmiştir.[278] Grup, bir başkan yerine sekreterlik görevlerini Ahmet Tahtakılıç, Hazım Bozca ve Hasan Dinçer'in üstleneceğini açıklamış, gerçek Demokrat Parti'yi temsil ettiklerini ve büyük kongrede partinin düşürüldüğü acıklı durumu gözler önüne sereceklerini belirtmiştir.[279]

Müstakil Demokratlar, CHP'ye karşı zaman zaman aşırıya kaçan sert eleştirilerle siyasi prim yapmaya çalışmışlardır. 1949'un başlarında, grup sekreterlerinden Ahmet Tahtakılıç, Cumhurbaşkanı, Meclis ve hükümete hakaret ettiği gerekçesiyle Meclis çalışmalarından üç oturum uzaklaştırma cezası almıştır. [280] Bununla birlikte grubun asıl amacı, Demokrat Parti'yi ele geçirmek olmuştur. CHP'ye yönelik eleştiriler bu hedef doğrultusunda yapılan stratejik adımlar arasında yer almıştır. Grup üyeleri, kendilerine ayrılan çalışma alanında faaliyetlerini

[275] Cumhuriyet, 4 Mart 1948; Yeni Sabah, 3 Mart 1948.
[276] Müstakil Demokratlar Grubu, *Demokrat Parti Kurucuları*, 50.
[277] Müstakil Demokratlar Grubu, *Demokrat Parti Kurucuları*, 67.
[278] Yeni Sabah, 11 Mayıs 1948; Cumhuriyet, 11 Mayıs 1948.
[279] Eroğul, *Demokrat Parti*, 67-68.
[280] Cumhuriyet, 5 Ocak 1949.

Demokrat Parti'nin 20-25 Haziran 1949'da düzenlenen İkinci Büyük Kongresi'ne kadar sürdürmüş ve bu süreçte parti içi muhalefetin bilinen iddialarını yineleyerek yönetimi zayıflatmaya çalışmıştır. Kongre sırasında broşürler dağıtarak, görüşmeler yaparak ve bildiriler yayımlayarak delegeleri etkilemeye çalışmışlardır.

Kurucular, parti bütünlüğünü korumak adına, öncelikle taşra teşkilatlarını Müstakil Demokratlar'a karşı uyarmışlardır. Bayar, il başkanlıklarına gönderdiği genelgede, partiden ayrılan milletvekillerinin tek parti yönetimine hizmet ettiğini ifade etmiştir. Daha sonra MDG'ye, İnönü ile işbirliği yapmakla suçlamalarda bulunmuşlardır. Adnan Menderes ve Refik Koraltan, 22 Kasım 1948'de Genel İdare Kurulu'nun onayladığı bir öneriyi kendi Meclis Grubu'na sunmuşlardır. Bu öneride, MDG Genel Sekreteri Ahmet Tahtakılıç, İnönü'nün verdiği bir ziyafete katıldığı gerekçesiyle eleştirilmiş ve grup üyelerinin CHP'den maddi destek aldıkları iddia edilmiştir. MDG, bu suçlamaları reddederek hiçbir üyenin devlet başkanıyla özel bir görüşme yapmadığını, iddiaların asılsız olduğunu açıklamıştır. İnönü'nün ziyafetine katılma konusu hakkında ise, "*Cumhurbaşkanı tarafından Gazi koşusuna davet edilen Genel Sekreterimiz Ahmet Tahtakılıç ve Sekreter Yardımcımız Hazım Bozca katılmış, genel sekreterimiz Cumhurbaşkanı'na seçim kanunundaki yetersizliklerden bahsetmiştir*" denilmiştir.[281]

Kurucuların Müstakil Demokratlar'a yönelik sert tutumu, İkinci Büyük Kongre'de bu grubun ihraç edilmesine kadar devam etmiştir. Celal Bayar, kongredeki konuşmasında, parti içi muhalefeti Demokrat Parti'ye ihanet eden bir grup olarak nitelendirmiştir.[282] İkinci Büyük Kongre'nin, Müstakil Demokratlar Grubu'nu oluşturan milletvekillerinin ihraçlarını onaylamasıyla bu grubun Demokrat Parti ile ilişkisi tamamen sona ermiştir. Daha sonra basında, bu milletvekillerinin Millet Partisi'ne katılacağına dair haberler çıkmış[283] ve bu durum, Temmuz 1949 başında doğrulanmıştır. Müstakil Demokratlar Grubu'ndan Şahin Laçin, Mehmet Aşkar, Behçet Gökçen, Ali Rıza Kırsever, Fethi Erimçağ, Hasan Dinçer, Ahmet Oğuz ve Ahmet Tahtakılıç, Millet Partisi'ne katılmıştır. Grubun kalan altı üyesi ise bağımsız olarak faaliyetlerini sürdürmüştür.[284]

[281] Cumhuriyet, 27 Aralık 1948
[282] Zafer, 26 Haziran 1949; Tan 21 Haziran 1949.
[283] Tan, 27 Haziran 1949.
[284] Zafer, 27 Haziran 1949.

[285]

Karikatürün göstergebilimsel çözümlenmesinin düz anlamına baktığımız zaman dikkatimizi çeken ilk görsel karın ve göbek bölgesi normal seviyede şişman olarak kabul edilen bir insandan yaklaşık üç katı büyüklüğünde bir kişinin gösterilmiş olmasıdır. Bu şişman kişinin kıyafetinin üzerinde "*yeni parti*" yazmaktadır. Karşısında duran kişi eli cebinde, mimiklerinde alaycı bir tavır takınmaktadır. Şişman şahısın hemen arkasında elinde çantası ve önünde kâse bulunan bir ebe(hemşire) ile birkaç şahıs daha bulunmaktadır.

Karikatürün yan (örtük) anlamını incelediğimiz zaman 10 Mayıs 1948 tarihinde "*Müstakil Demokratlar Grubu*"[286] adıyla yeni bir DP muhalif grubu ortaya çıkmıştır. Karikatürde hamile bir kadına benzetilerek çizilmiş olan şahıs "Müstakil Demokratlar" temsil etmektedir. Burada merak edilen doğumun gerçekleşip gerçekleşmeyeceği yani henüz DP'den ayrılmayan Müstakil Demokratlar Grubunun yeni bir parti kurup kurmayacağı meselesidir. Şişman şahısın hemen arkasında yer alan ebe (hemşire), elinde çantası ve yanındaki doğum kasesiyle doğumu bekleyenler arasındadır. Ebenin hemen arkasında durumu yakından izleyen Hasan Saka

[285] Ali Dayı Gazetesi, 17 Mayıs 1948.
[286] Müstakil Demokratlar Grubu'nu kuran milletvekilleri ve seçim bölgeleri şöyledir: Ahmet Ali Çınar (Burdur), Mehmet Aşkar, Şahin Laçin, Hazım Bozca, Hasan Dinçer (Afyon), Rıza Kırseven, Behçet Gökçen (Çanakkale), Mithat Sakaroğlu, Necati Erdem (Muğla), Haydar Arslan (İçel), Ahmet Oğuz (Eskişehir), Ahmet Tahtakılıç (Kütahya), Ahmet Kemal Silivrili (İstanbul), Fethi Erimçağ (Edirne). Müstakil Demokratlar Grubu, *Demokrat Partinin Kurucuları,* 67-69; Cumhuriyet, 11 Mayıs 1948.

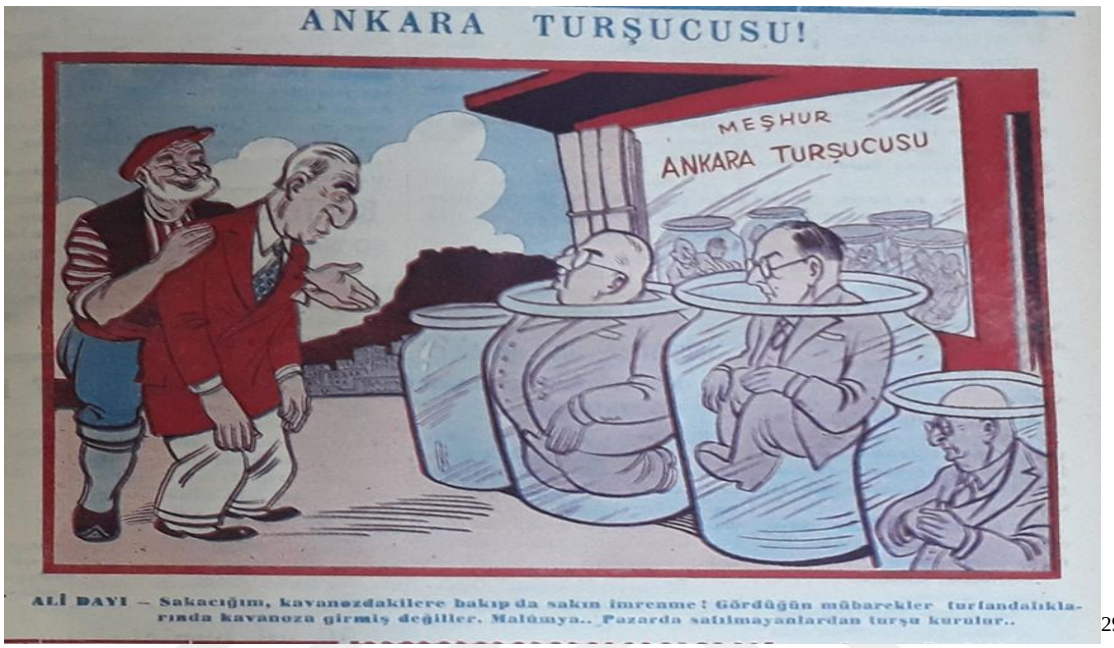
resmedilmiştir.[287] Saka'nın yanında yine merakla bekleyen kişiler resmedilmiştir. Burada bir diğer dikkati çeken kişi Bayar olmuştur. Saka ve diğer kişiler merakla bu hamileliğin sürecini beklerken Bayar elleri cebinde yüzündeki ifadeyle karşısındaki kişiyi ciddiye almayan vakur bir poz sergilemiştir.[288] Bayar'ın kendinden emin olmasının sebebi bu ayrılıkların DP'ye güç vereceğini düşünmesidir. 1946 yılından bu yana parti içindeki sorunlarla mücadele eden Bayar, önceki zamanlarda bu ayrılıkların DP'ye zarar vereceğini düşünerek örtbas etmeyi uygun buluyor iken 1948'den itibaren teşkilatların artan gücü ve Anadolu özellikle Ege'ye hakim bir DP olduğunu anladıktan sonra parti içerisindeki muhalefeti temizlemeyi uygun bulmuş ve ayrılanların bundan sonraki politik süreçte başarılı olamayacakları düşüncesi ağır basmıştır.

Müstakilleşme, erken Cumhuriyet döneminde iç siyaset içinde bir bağlantısızlık değildi. Müstakil gruplar, meclis içindeki iktidar partisi çoğunluğuna karşı alternatif ama kontrollü bir karşı görüş bildirmek için iktidar partisinden bir grubun teşkil edilmesiydi.[289] Nitekim, bu nedenle de demokratik süreçlere uymayan bir yapıydı. Sorun ise Türk siyasetindeki herhangi bir müstakilleşmenin bir yenilik getireceğine dair yanılgıydı. Halbuki, halkta biliyordu ki doğrudan siyaset yapımı içinde bulunan siyasetçilerin yaratacağı müstakilleşme bile, aslen Türk siyasetinde krizlerin önüne geçmek ve mevcut istikrarı korumak için yapılan bir teşkildi. Bu teşkilde gerek partiler yeni bir atılım da oluşturabilirdi, gerek ölü de doğabilirdi. Ancak hiçbiri Türk siyasetinde dönüşüm sağlayamayacağı kesindi. Çünkü ideolojik nitelikleri belli olmamakla beraber, ister kadro isterse kitle partisi olsun sosyo-ekonomik sorunlara siyasal çözüm getirdikleri takdirde halk içinde algıyı doğrulayabilecek bir düşünsel devrim yaratabilirlerdi. Böyle durumda da müstakilleşme, iktidar için hem parti içi muhalefetle gözden düşürülenlerin sürülebileceği hem de halk tabanlı bir muhalefetin iktidara gelişine karşı siyasi rekabet boşluğunu doldurmaya yaratacak suni bir gebelik oluyordu.

Karikatürün söylem analizini incelediğimiz zaman "*Celal Bayar- ne dersin Ali Dayı, bu sefer doğuracağa benziyor galiba. Ali Dayı- Belli olmaz ağam bu hamile şakayı pek sever, doğurayım derken düşürüverir de..*". Bayar'ın "*bu sefer doğuracağa benziyor*" demesindeki asıl sebep hamilenin karnının çok fazla büyük olması yani partideki muhalif sayısının hem fazla olması hem de bu yeni grubun DP kurucularına karşı ağır eleştirilerde bulunmalarından dolayıdır. "*…doğuruvereyim derken düşürüverir de*" cevabıyla hamilelik süreci sağlıklı bir doğum gerçekleşene kadar zor ve stresli bir bekleyiştir. Doğum ise kadının (insanın) hayatında yaşayacağı en ağrılı en acılı süreç olarak bilinmektedir. Muhalefetin bu zorlu süreci

[287] Müstakil Demokratlar Grubunun ortaya çıkmasıyla beraber DP ve muhalif kanatların durumunu yakından takip eden CHP, MDG için mecliste rahat bir çalışma ortamı sağlamıştır. Yeni Sabah, 11 Mayıs 1948.
[288] Yeni Partinin erkek vücudunda hamile olarak resmedilmesi ise açık bir aşağılama işaretidir. Erkeklerin doğum yapması şu an bile kabul edilemez bir yaklaşım iken henüz 1940'lı yıllarda bu fikrin kabul edilmesi düşünülemez.
[289] Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 161.

atlatmasının kolay olmayacağı, hatta belki atlatamayacağı ifade edilmektedir. Düşük yapmak kadını ve aileyi üzen bir süreçtir. Birçok kadın düşük yaptıktan sonra hem fiziksel hem de mental olarak kendini iyi hissetmez. Doğuramayan kadın algısı toplum nazarında da aşağılayıcı bir durum olarak lanse edilmektedir. İşte tüm bunların sonucu olarak eğer muhalefet güçlü bir parti ile ortaya çıkarsa ne ala diğer türlü artık bir gücü kalmayacaktır.

[290]

Karikatürün göstergebilimsel çözümlenmesini düz anlamında incelediğimiz zaman Ali Dayı elini omzuna koyduğu kişiye "*Meşhur Ankara Turşucusu*" yazan dükkânın önündeki turşu küplerini göstermektedir. Dışarıda yer alan dört adet turşu küpünün üçü insanla doludur. Dükkânın camekanına bakıldığında ise yine içi insanlarla dolu olan küpler görülmektedir hatta bu küplerin her birinde birden fazla insan bulunmaktadır. Küplere bakan kişinin omzu yere doğru eğilmiş yorgun bir profil çizmektedir.

Basının güncel yayınları içinde müstakilleşme ile öne çıkan isimlerin nerede hangi koşulda parti kuracağına yönelik beklentiler oluşturması, dönemin siyasetine güncel dinamizm getirmekteydi. Ancak hiçbiri beklenen yeni atılımları oluşturacak nitelikte insanlar olmadıkları gibi, siyaseten de gözden düşmekteydiler. Bu görüntü Osmanlı'nın son dönemlerinde İstanbul'da şekillenen siyasi kültüre karşılık, Ankara'da da siyasetçilerin yükselişleri ve düşüşleriyle sonuçlanan ve rekabetin ün üzerinden şekillendiği siyasi bir kültürün de doğmakta olduğunu göstermektedir. Öyle ki bu karikatürde, Osman Bölükbaşı gibi Demokrat Parti'den ihraç edilen liberal çizgideki siyasetçilerin yer alması olağandır. İleride kuracakları Millet Partisi'ne rağmen Bölükbaşı gibi siyasetçiler, siyaseti meseleler üzerinden değil İsmet İnönü

[290] Ali Dayı Gazetesi, 13 Mayıs 1948.

gibi kişilikler üzerinden yürütmeleri ve başarısız olmaları da[291] Ankara'da oluşan bu siyasi kültüre doğrudan liberal bir görüşle sarılmalarından kaynaklıdır. Türk siyasetinin Kurtuluş Savaşı'nın hatırası üzerinde yükselmesi, siyasetin sadece kişisel rekabete indirgenmesini daraltan bir faktör olduğunu da göstermektedir.

Karikatürün yan (örtük) anlamına baktığımız zaman Başbakan Hasan Saka, DP'den ayrılarak parti kurmaya Osman Bölükbaşı[292] ve arkadaşlarına bakmakta ancak Saka'nın vücut dili ve yüzündeki ifadeye bakıldığı zaman bu partinin ortaya çıkmasından hoşnut olmadığı gözlemlenebilir. Demokrat Partiden ayrılanların siyasi hayatta bir başarı gösteremeyecekleri ancak "*turşu*" olabilecekleri gibi aşağılayıcı bir ifade kullanılmıştır. Yine dükkân içerisinde bulunan küplerde de DP'den ayrılan ya da ihraç edilen muhaliflerin bulunduğu, onların da DP'den kopuşunun kendilerine bir yararı olmadığı öylece bir köşede fermente olmayı bekledikleri anlatılmak istenmiştir. Turşucunun adının "Ankara" olmasının nedeni bürokrasinin Ankara'dan işletilmesi, TBMM'nin Ankara'da bulunmasıdır.

Karikatürün söylem analizine bakıldığında "*Ali Dayı- Sakacığım kavanozdakilere bakıp da sakın imrenme: Gördüğün mübarekler turfandalıklarında kavanoza girmiş değiller. Malumya.. Pazarda satılmayanlardan turşu kurulur..*". Turfanda, mevsiminin başında yetişen meyve sebze demektir.[293] Demokrat Parti turfanda mevsimi, partililer ise sebze ve meyveler olarak görülmüştür. DP'li iken siyasi yetenekleri ve kariyerlerinin zirvesinde olan bu şahıslar DP'den ayrıldıktan sonra artık ne kendine ne de çevresine faydası olamaz şeklinde değerlendirilmiştir. "*...pazarda satılmayanlardan turşu kurulur..*" Zamanı geldiği halde fonksiyonuna uygun kullanılmayan, zamanı geçen ve değerini kaybeden şeyler için "*turşusunu kurmak*"[294] deyimi kullanılır.

[291] Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 507.
[292] 1946 yılında Demokrat Parti ile siyasete giren Osman Bölükbaşı, partinin ilk müfettişi olmuştur. DP'ye karşı muhalefetine yine 1946 yılında başlamıştır. DP 1946 seçimlerine Kırşehir'den katılmayınca Yozgat'tan milletvekili adayı olan Bölükbaşı, milletvekili seçilemeyince seçimlerde usulsüzlük yapıldığını iddia ettiği için hapse girmiştir. DP'ye ikinci kırılma noktası I. Olağan Kurultayda Genel İdare Kuruluna seçilmemesi olmuştur. Önemli noktalardan biri Bölükbaşı'nın Menderes (Ege) kanadına karşı Kenan Öner (İstanbul) kanadını desteklemesidir. Asıl ayrılık süreci Köprülü'nün hakkında yazdığı eleştirel yazı olmuş ve istifasını Bayar'a göndermiştir. Bayar tarafından istifası kabul edilmeyen Bölükbaşı, partiye yönelik eleştirel bir mektup yazarak parti müfettişliğinden istifa etmesine rağmen kabul edilmemiştir. 12 Temmuz Beyannamesi ile DP içindeki muhalefet radikaller ve ılımlılar olarak ayrılmıştır. CHP'ye karşı sert muhalefet yürütülmesini savunan Radikaller ve Bölükbaşı, artık parti içindeki ılımlılara karşı da sert bir muhalif olma kararı almıştır. Bayar'ın Kırşehir'e yaptığı bir ziyarette yanına Bölükbaşı'nı almaması onu son derece kırmış ve son kez istifa mektubunu vermiştir. Bir süre kabul edilmeyen istifa dilekçesi 3-4 Ekim 1947 tarihinde basına duyurulmuştur. 5 Ocak 1948 tarihinde Bayar ile son bir görüşme yapan Bölükbaşı için artık DP kalmamıştır.
[293] https://sozluk.gov.tr/ Erişim 04.11.2022.
[294] https://sozluk.gov.tr/ Erişim 04.11.2022.

2.3.3. I. Hasan Saka Hükümeti Dönemi Genel Sorunlar

2.3.3.1. Ekonomik Sorunlar

Hasan Saka'nın 1946 yılında Başbakanlık koltuğuna oturması ile 1949 yılının ilk ayında istifa etmesine kadar olan süreç, iktidar ile ana muhalefet arasındaki siyasi mücadelenin çoğunlukla ekonomik sorunlar üzerinden büyütülmesine yönelik fırsatlar sunmaktaydı. Bunun nedeni siyasi olarak yenilik olarak sunulan kamuoyu idi.[295] Kamuoyu, ekonomik sorunları doğrudan yansıtan bir araçtı. Savaş sonrası dönem, fakirliğin ve tüketim malları kıtlığının yaşandığı bir dönem olmakla beraber; siyasi özgürlüklerin genişletilmesi ekonomik kalkınma için gerekli toplumsal talebin oluşumunu da sağlamaktaydı. Nitekim bu taleplerin yüksek sesle ortaya konması için 1948 yılına kadar beklenecekti.[296] Bu gelişmelere bakıldığında İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye'sinde, 1920'li yılların sonunda ve 1930'lu yılların başında ivme kazanmış olan ekonomik devletçiliğe de hem iç hem de dış talepler doğrultusunda meydan okunduğunu görülmektedir.[297] Sektörel olarak bakıldığında Türk ekonomisinin gayri safi milli hasılasının büyük bir bölümünü tarımdan sağlaması, ekonomik iç taleplerin çiftçi ve köylülerden getirmekteydi. Ancak bu talepler karşılansa bile tarımdan elde edilen artı değer, Türkiye'nin sanayileşmesine kaynak oluşturamamaktaydı. Örneğin, o dönem Türkiye'deki pamuk, yün, pancar, üzüm ve tütün üretiminde devletin özel üreticilere olan sübvansiyonları gelir istikrarı ve istihdam sağlasa da gelir payı tüm topluma yayılmadığı gibi, tek sektörde sınırlıyordu.[298] Ayrıca tarıma bağımlılık ve yetersiz sanayi, savaş sonrası dünyada artan ekonomik kalkınmanın yarattığı rekabete karşı yapısal olarak mücadele edilmemesine neden olmaktaydı. Kısacası, Hasan Saka hükümetinin önündeki ekonomik meseleler sırasıyla tarıma bağımlılık, savaş sonrası istikrarsızlık, artan enflasyon, yetersiz sanayileşme ve ekonomik yardımlara bağımlılıktı.

[295] Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 296.
[296] Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 314.
[297] Ziya Öniş, "The State and Economic Development in Contemporary Turkey: From Etatism to Neoliberalism," Turkey between East and West: New Challenges for a Rising Regional Power, e. Vojtech Mastny and R. Craig Nation (Boulder CO: Westview Press, 1996), 155-178, 158.
[298] Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 177.

[299]

Karikatürün göstergebilimsel çözümlenmesini düz anlamıyla incelediğimiz zaman bir eğlence mekânında eğlenen insanların ayrı ayrı sergiledikleri davranışlar görülmektedir. En öndeki masada oturan dekolteli ve şık giyimli alkol ve sigara tüketen ve eğlence yerinde çalışan iki kadının zengin ve şişman bir beyefendi ile eğlendikleri görülmektedir. Adamın sarı dişleri en fazla dikkat çeken detaylardan biridir. Yine resme baktığımız zaman bir masada yine kadınlarla beraber kumar oymayan iyi giyimli beyler olduğunu görülmektedir. Mekânda çalınan müzik eşliğinde dans eden kişiler olduğu gibi büyük perdelerle ayrılmış özel bölümde oturan kişilerde göze çarpmaktadır.

Karikatürü yan (örtük) anlamıyla incelediğimizde İkinci Dünya Savaşı sırasında uygulanan harp ekonomisi yalnızca iktisadi bunalıma değil aynı zamanda sosyo-kültürel yapıya da zarar vermiştir. Savaş sonrası bozulan ekonomiyi toparlamak kolay olmadığı gibi karaborsacılık, stokçuluk gibi yasa dışı yollarla ulaşılmaya çalışılan zenginlik furyası ve devletin bu konuda da yetersiz kaldığının düşünülmesi üzerine ülkede toplumsal sınıflar arasındaki bu sorun büyümüştür. Soğuk Savaş Dönemi ise tüm dünyada yeni bir savaş algısı yarattığı için vurdumduymaz yüksek gelirli üst tabaka sayısında artış görülmüştür. Karikatürde altın dişleri ile gülümseyen ve yanındaki kadınlarla eğlenceye devam eden kişi sadece zengin bir bireyi temsil etmemekte ayrıca CHP döneminde halkın bürokratlar tarafından nasıl mağdur edildiğini de anlatmaktadır. Salon kültürünün bağdaştırıldığı kesim olan CHP'li bürokratlar, halk ve

[299] Ali Dayı Gazetesi, 1 Nisan 1948.

bilhassa köylü kadın temsilinden çok uzak bir görünüş ve yaşam tarzında olan CHP'li kadınlar algısı karikatürde işlenmiştir. Yine orkestra eşliğinde yapılan dans, kadın ve erkeklerin karşılıklı oynadığı kumar gibi eğlencelerin yalnızca CHP'lilerce yapılabileceği algısı üzerinde durulmuştur.

Karikatürün söylemini incelediğimizde Ali Dayı "*Oh.. Maşallah. Milletin paracıklarile çatın bakalım keyfleri.. Sürün yosmalarla safaları.. Gidi Allahtan korkmaz, halktan utanmaz Türediler sizi*!" sözleriyle CHP iktidarı hakkında serzenişte bulunmaktadır. Milletin paracıkları ifadesindeki millet, ekip biçen toprağı işleyen köylüdür. "*Yosmalar"* ise gazino ve eğlence yerlerinde çalışan kadınlarla beraber bu hayatı benimseyen CHP'lilerin ahlaki normlarının düşüklüğünü göstermek için kullanılmıştır. Haksız yere alıkonulan ürünlerin devletin bazı kurumlarındaki kişilerce kötü amaçla kullanılması ve halka para verilmemesi bu karikatürde olduğu gibi Ali Dayı'nın birçok sayısında işlenmiştir.

— Yanyana geldik, el ele verdik buğdayı ellere arpayı sizlere ilettik.
ALİ DAYI — Oh maaşallah baylar, Artık bize de arpayı yeyip tepinmek düşüyor..[300]

Karikatürün göstergebilimsel çözümlenmesini düz anlamıyla incelediğimiz zaman Ticaret Bakanlığı ve Toprak Mahsulleri Ofisi yazan kapıları ile aynı zamanda kapı önünde duran iki kişinin birbirlerine doğru ellerini uzattığını görmekteyiz. Yine bu karikatürü göre kapıda duran şahıslar bacaklarını açarak hem birbirlerine daha çok yakınlaşmakta hem de dışarıdaki kalabalığın içeri girmesini engellemeye çalışıyor gibi görünmektedir. Ali Dayı'nın arkasında ise öfkeli bir kalabalık bulunmaktadır.

[300] Ali Dayı Gazetesi, 19 Nisan 1948.

Karikatürün yan (örtük) anlamına baktığımız zaman İkinci Dünya Savaşı öncesi ve savaş süresince devam eden küresel boyuttaki tahıl kıtlığının 1948'li yıllara değin nasıl geldiğini göstermektedir. Savaş sırasında temel tahıl olan buğdayın Amerika'ya gönderilmiş olması, yine TMO'nun çiftçinin ektiği buğdayın neredeyse tamamına el koyması ve hatta cezai işlem uygulama yoluna gitmesi üreticinin mağduriyetini artırmıştır.[301] 1948 yılında Toprak Mahsulleri Ofisi'ne bağlı bir heyetin Amerika'ya gönderilerek buğday talep edecekleri ve karşılığında arpa verebileceklerine şeklinde yayılan haberler neticesinde yaşanmakta olan tahıl krizi yeniden büyümüştür.[302] Önceleri milli bir mesele olan bu sorun siyasi partilerin artması ile her ayrıntısına kadar halk ve özellikle çiftçilere duyurulmuştur.[303]

Toprak Mahsulleri Ofisi, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde gıda tedarikini emniyete almak için kurulmuştu.[304] Birinci önceliği, hasat fazlasını depolama ve dağıtım süreçlerini devlet güvencesi altında gerçekleştirmekti. Ancak savaşla askere alınan çiftçilerin yarattığı üretim eksikliği, savaş öncesinde TMO'nin alımlarını azaltınca tedarikte sıkıntılar yarattı. Çünkü TMO ile hem tüketicileri hem de üreticileri korumak için tahıl fiyatlarının dengelenmesi amaçlanıyordu. Piyasayı kontrol ederek, kıtlıklara veya fazlalıklara yol açabilecek aşırı fiyat dalgalanmalarını önlemeyi ve böylece tarım sektöründe bir denge sağlanacaktı. Savaşın sonuyla beraber köy ve çiftliklere dönenlerin tarımsal çıktı arttırması için girdi olarak çiftçilere kredi olanaklarının teşvik edilmesi gerekiyordu. Ancak, ekonomik devletçilikle bu durum mümkün değildi. Devletin TMO ile üreticiden hasadı satın alması ve hasadın serbest piyasada satılamamasına yönelik yasağı, yurtdışından getirilecek olan tarım aletlerine karşı kur maliyetini arttırmakta ve karşılığında üretimi azaltmaktaydı. Öyle ki bunun belirli bir zaman içinde yapısal hale gelmesi de enflasyonu arttıran bir neden haline getiriyordu. Serbest piyasanın sınırlılığıyla beraber 1940'ların sonlarında Türkiye'nin, enflasyon ve gıda kıtlığı gibi çeşitli ekonomik zorluklarla karşı karşıya olması, TMO'nin istikrarlı bir tahıl tedariki sağlamasını ve çiftçileri desteklemesini öncelikli hale getiriyordu. Öte yandan, Ticaret Bakanlığı'nın ekonomik kalkınma için tarım ihracatına yönelik önceliği, iç pazardaki talebin karşılanmasına yönelik öncelikle çatışmaktaydı. Özellikle Tarım Bakanlığı'nın "tarımın kalkındırılması için makineye ve teknik ilerlemeye dayanan bir program hazırlamış" olmasına rağmen üretim hamlesine geçememesi,[305] Ticaret Bakanlığı'nın dış ticaret ile iç talep arasında

[301] Şinasi Sönmez, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Hükümetlerinin Temel Gıda Maddelerinin Temini Konusunda Aldığı Tedbirler", *Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt 12, 2011, 614. https://doi.org/10.1501/Tite_0000000338.
[302] Ali Dayı Gazetesi, 19 Nisan 1948, 2.
[303] Siyasi parti yerel örgütlerinin bilhassa Demokrat Partinin geniş çaplı seçim çalışmalarında ilçe ilçe köy köy gezerek halkın şikayetlerini dinlemesi aynı zamanda devlet bürokrasisine dair olumsuzlukları halk ile detaylı olarak paylaşması, ülkenin genel durumunun tabiri caizse kuş uçmaz kervan geçmez yerlere kadar ulaşmasını sağlamıştır.
[304] Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 192.
[305] Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 314.

oluşturamadığı dengeden ötürü yurtdışından dövizle makine ve teknik desteğinin getirilememesinden kaynaklıydı. Karikatür ise dönemin zor koşullarında ekonomik kalkınma için yapılan tarım hasadının, ekonomik devletçiliğin iç ve dış ticaret dengesi kuramaması üzerine devletin iki bürokrasisi tarafından ziyan edilmesi vurgulanmaktadır.

Karikatürün söylem analizine baktığımız zaman Ticaret Bakanlığı ve Toprak Mahsulleri Ofisi'nin "Yanyana geldik el ele verdik buğdayı ellere arpayı sizlere ilettik" sözlerine karşılık Ali Dayı "Oh maşallah baylar. Artık bize de arpayı yiyip tepinmek düşüyor" vermektedir. Türk toplumunda arpa ve yulaf gibi tahıllar beslenme şimdiki düzeninden çok farklı olarak sadece hayvanların tüketeceği yemler olarak değerlendirilmekteydi. Ülkede buğdayın büyük oranda ihraç edilip stok sıkıntısı yaşanması temel tüketim maddesi olan ekmeğin bile alternatif tariflerle üretilmesine sebep olmuş [306] depolarda fazlasıyla kalan arpa halkta "hayvan olarak" aşağılanma hissi yaratmış halkın sesi olan Ali Dayı bunu arpa ile beslenen at, eşek ve katır gibi binek hayvanlarının genel hareketi olan tepinme[307] ile ifade etmiştir.

[308]

Karikatürün göstergebilimsel çözümlenmesini düz anlamıyla incelediğimiz zaman Ali Dayı ve Hasan Saka'nın bir kuşçu dükkânı önünde durduğu görülmektedir. Kuş satıcısı (Kuşçu) iri cüsseli üzerinde pahalılık yazan yeleği ve elleri cebinde durarak yanındaki kafeste duran kuşları tanıtmaktadır. Dükkân önünde asılı iki kafes vardır ve kuşların kafaları insan olarak çizilmiştir. Hasan Saka'nın arkasında bulunan kalabalık ise ikiye ayrılmış kimisi arkasını dönüp kaçarken kimisi kuşçuya doğru bakıp gülmektedir. Kaçan kişilerden birinin üzerinde bakan yazmaktadır.

[306] Sönmez, "İkinci Dünya Savaşı'nda", 614.
[307] Tepinmek kelime anlamı olarak ayaklarını hızlıca ve üst üste yere vurmak, öfkesini ve sevincini belirtecek davranışlarda bulunmak, direnmek ve halk dilinde mecaz anlamda hayvan gibi tepinmek anlamlarında kullanılmaktadır. https://kelimeler.gen.tr/tepinmek-nedir-ne demek-300141 Erişim 24.04.23.
[308] Ali Dayı Gazetesi, 22 Nisan 1948.

Karikatürü yan (örtük) anlamıyla değerlendirdiğimiz zaman Hasan Saka'nın başbakanlığı döneminde yaşanan ekonomik kriz ve hayat pahalılığı eleştirilirken Başbakan Sakanın yalnızlaştırıldığına dikkat çekilmektedir. Buna göre kafeste yer alan kuşlardan biri eski Başbakan Şükrü Saraçoğlu (siyah saçlı), diğeri ise eski Başbakan Recep Peker'dir. Üzerinde "pahalılık" yazan koca cüsseli kuşçu[309], dükkâna gelen alıcılara kafeslerdeki en değerli kuşun Saka olduğunu söylemektedir. Saka'nın da kafese girecek bir kuş olarak gösterilmesi açık bir gözdağıdır. Ekonomideki sıkıntıların çözülmemesi halinde Saka'yı da bekleyen muhtemel sonun halefleri gibi kafesteki kuş olma durumudur. CHP tarafından ele geçirilen ve yönetim kabiliyeti elinden alınan bir idareci aynı zamanda yaşanılan sıkıntıyı en iyi şekilde üstlenebilecek kişinin Saka olduğu gerçekliği. İkinci Dünya Savaşı başlamadan önce baş gösteren bu ekonomik sıkıntıya parti olarak göğüs germekle beraber siyasi süreçleri Cumhurbaşkanının da isteği daha yumuşak geçişlere dayandırması Saka idaresinin karizmasını daha da zedelemiştir. Karikatürde ceketinde "Bakan" yazan ve ardına bakmaksızın kaçanlar ise sıkıntılı süreçte elini taşın altına koyup hükümete destek vermeyen bakanlar olarak gösterilmiştir. Yalnızlığı öne çıkarılmaya çalışan Saka'ya, DP'liler tarafından yapılan bu ağır psikolojik baskı ile partisinin onu bir anda sileceği ve bu nedenle bu parti ve partili arkadaşları ile iş yapmanın zorlukları gösterilerek hükümetin istifası beklenmiştir.

Ekonomik devletçilik de bu karikatür de aslında eleştirilendir. Türk siyasetinin yeniden düzenlenen katılımcılığında halk, ekonomik refah ve istikrarı en iyi şekilde yöneten ve sonuçlandırana güvenmektedir. Burada şunun anlaşılmaması çok önemlidir; Türkiye henüz partilerin katılımda çoğullaşmasıyla vatandaşlarının siyasi çıkarlarla kendilerini tanımladığı siyasal insanlar değildir. Cumhuriyet'in ilk dönemlerindeki tedhişler, yerini siyasi huzur ve düzene bırakmışsa da ekonomik geri kalmışlık, sanayileşmede yavaşlık ve refahın adil dağıtılamaması gibi sorunlar henüz baş göstermiş ve bunların çözümü için ekonomiyi devletten siyasetin sorumluluğuna verilmesi süreci vatandaşların siyasetlerini ekonomik çıkarlarla tanımladığı ekonomik insana dönüştürmüştür. Karikatürde gösterilen kafesteki başbakan adayları, aslında yeni ortaya çıkan ekonomik insan tipinin arayışlarıdır.

Karikatürün söylem analizini değerlendirecek olursak Ali Dayı "aman Sakam dikkat bu kuşçunun gözünde hayır yok. Gözüm gönlüm saka kuşunda deyip duruyor. Halbuki şu kaçanların içinde dut yemiş ne bülbüller var..!" sözleriyle yaşanan sorunsalın Başbakana ithaf edilmesi, Bakan ve yardımcılarının ve ayrıca milletvekillerinin üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmemesi ve sessiz kalmaları eleştirilmektedir. Mecliste yapılan görüşmelerde üzerine

[309] Pahalılık dönemin en önemli sorunudur ve buna dikkat çekmek için, zengin ve gözü doymayan insanları göstermek için kullanılan küçük kafalı ve şişman vücutlu adam şekli burada da kullanılmıştır.

fazlasıyla gidilen Saka bir süre kabineyi feshedecek kadar bunalmıştır. Eğer Saka biran evvel bu krize son verecek önlemler almazsa diğer eski başbakanlar gibi kafese konup sergilenmekten başka bir sonu olmayacaktır.

2.3.3.2. Cumhuriyet Halk Partisi İktidarında Yolsuzluk Meseleleri ve Atıf İnan Örneği

Yolsuzluk meselesi CHP iktidarı döneminin tek partili ya da çok partili her dönem karşısına çıkan bir sorun olmuştur. 1927-1928 yılında Bahriye Vekili İhsan Eryavuz Davası, 1928'de Ticaret Vekili Ali Cenani Bey Davası ve 1928-1929 yıllarında Bahriye Nazırı Mahmut Muhtar Paşa Davası tek partili dönemin önemli meselelerini teşkil ederken 1946-1948 yıllarında Gümrük ve Tekel Vekili Suat Hayri Ürgüplü Davası, 1946-1950 yıllarında Ticaret Bakanı Atıf İnan Davası döneminin önemli yolsuzluk meseleleri olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra Ticaret Bakanı Atıf İnan'ın hububat ihracatının devamına izin vermesi ile ortaya çıkan yolsuzluk davası uzun yıllar devam etmiştir.[310]

[311]

Karikatürün göstergebilimsel çözümlemesini düz anlamıyla incelediğimiz zaman Türk Bayrağı desenli ceket giyen bir kolun bir kişinin kulağından çekip yakaladığı ve diğer bazı kişilerin CHP Bayrağı asılı bir küçük odaya yahut kulübeye doğru kaçarak girdikleri görülmektedir.

Karikatürün yan (örtük) anlamını incelediğimizde konunun eski Ticaret Bakanı Atıf İnan[312] hakkında soruşturma başlatılmasının Meclis tarafından kabul edilmesi olduğunu anlamaktayız.

---

[310] Erkan Afşar, *Yolsuzluk ve Usulsüzlük Olaylarının Türk Siyasetine Yansımaları (1923-1950)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
[311] Ali Dayı Gazetesi, 14 Haziran 1948.
[312] 1895 yılında Aydın'da doğan Atıf İnan, lise mezunudur. Tarım ve ticaretle uğraşan İnan, Urla Türk Ocağı Başkanı, Belediye Başkanı, Tayyare Cemiyeti Başkanı, İzmir Vilayeti Umumi Meclis Urla Azası, İzmir Esnaf ve

Recep Peker Hükümeti döneminde Ticaret Bakanı olarak görev yapan Atıf İnan hakkında 7 Eylül Kararları[313] sonrası gündeme gelen yolsuzluk iddiaları ortaya atılmış, Mecliste farklı milletvekilleri tarafından konu olarak görüşülmüş olmasına rağmen sürekli CHP tarafından konu kapatılmaya çalışılmıştır. 1948 Haziran'ında meselenin Mecliste konuşulma kararı alınması üzerine Demokrat Partililer büyük mutluluk yaşamıştır.[314] CHP binasına doğru kaçanlar ise İnan davasını örtbas eden CHP milletvekilleridir ki bu olayların en başından itibaren İnan'ı savunmuşlardır. Ancak savcılık soruşturması genişletildiğinde yine bu kişiler dönemin şartlarına ve usullerine uygun davranıldığını savunarak bir nevi kendi hatalarını da parti gerekçesi olarak gösterip olaylardan sıyrılmak istemektedirler.

Karikatürde ortaya konan yolsuzluk ve bu yolsuzluğun Atıf İnan karakterinde vücut bularak kulağından tutulup çekilmesi, Türk ekonomisinin devletin mevcut bürokrat ve siyasi kadrolarla ve onların zihniyetleriyle yönetilemeyeceğine dair toplumsal bir bilincin doğduğunu göstermektedir. Yine aynı dönem eski Tekel ve Gümrük Bakanı Suat Hayri Ürgüplü yolsuzluktan yüce divana verilmiş ama beraat etmişti.[315] Gümrük ve Tekel ile Ticaret bürokrasilerinin bu denli yolsuzlukla çalkalanmaları, iş bilmezliğin ötesinde mevcut sistemin şahsi faydaya yönelik siyasi girişimlere karşı denetlememesinden kaynaklıydı. Türk ekonomisinde kurumsallaşma ihtiyacı meclis gibi siyasi kurumlara da halkın denetçiliği görevini yeniden hatırlatmakta ve kapsamını genişletmekteydi. Halkın bu tür olaylar karşısında tahammülünün kalmaması toplumsal tepkinin bir bilince dönüşmesi için gerekli koşulları sağlamıştır.

Karikatürün söylem analizini inceleyecek olursak Ali Dayı "*Nafile kaçacak delik aramayın baylar.. Büyük Meclis hepinizi böyle kulağınızdan tutup milletin buğdayı ile oynadığınız için böyle sigaya çekecektir.*[316] *Bundan kurtuluş yoktur..*" sözleri ile komisyon araştırmalarında

Ahali Bankası Umum Müdürü, İzmir İthalat ve İhracat Birlikleri Umumi Kâtibi, İzmir Vilayet İdare Heyeti Başkanı gibi görevleri ifa etmiştir. 7. Dönem Çankırı Milletvekili ve 8. Dönem İzmir Milletvekili olarak Mecliste yer almıştır. 15. Dönem Recep Peker Hükümetinde Ticaret Bakanlığı görevini üstlenen İnan, 7 Eylül Kararları sonrası hakkında başlayan yolsuzluk ve usulsüzlük iddiaları sonucu 5 Eylül 1947 tarihinde görevinden istifa etmiştir. 7 Mayıs 1970 tarihinde vefat etmiştir.

[313] Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk devalüasyonu olan 7 Eylül Kararları, Türkiye'nin Bretton Woods Anlaşmasına katılması ve IMF'ye üye olmasına yönelik önemli bir adımdır. İthalat ve ihracatın artırmak amacıyla Türk lirasının yabancı paralar karşısında değer kaybettirilmesi, ekonomik refahı artırmak bir yana hayat pahalılığına sebep olmuştur. Kararlar ülke siyasetini de ikiye ayırmış CHP İkinci Dünya Savaşı yaşanan ekonomik sıkıntıların bu devalüasyon ile azaldığını savunurken Demokrat Parti tam aksine zaten kötü durumda olan ekonominin işin içinden çıkılmaz bir hale getirildiğini savunmuştur. Bu dönemde yaşanan borsa ve yolsuzluk olayları Recep Peker Hükümetinin çekilmesine aynı zamanda Hasan Saka Hükümetinin kabineyi feshine sebebiyet verirken 1950 yılında CHP'nin de iktidarı kaybetmesindeki en temel sebeplerden biri olarak ekonominin kötüye gitmesi görülmüştür. Mehmet Korkud Aydın, "Cumhuriyet Dönemi Ekonomik Buhranlarına Bir Örnek Olarak 7 Eylül Kararları ve Kamuoyuna Yansımaları", *Eğitim ve Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi,* 150.

[314] Erkan Afşar, *Yolsuzluk ve Usulsüzlük Olaylarının,* 213-214.

[315] Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi,* 309.

[316] Sigaya çekmek= sorgulamak. https://sozluk.gov.tr Erişim 08.10.2023.

İnan'ı savunanların ve bu zamana kadar hakkında tahkikat bile başlamasını istemeyenlerin de alınan ekonomik kararlarda imzası ya da yetkileri olduğunu dolayısıyla soruşturmalarda haklarında doğabilecek iddialardan kaçamayacaklarını söylemektedir.

[317]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimiz zaman elinde sopa ile bir ipin üzerinde yürümeye çalışan CHP yelekli ve Altıok bayrağını taşıyan kişiyi (cambaz) görmekteyiz. Cambaz olağanın aksine aşırı gergin tabiri caizse korkudan gözleri dışarı fırlamış dizleri tir tir titreme durumundadır. Altta onu keyifle izleyen bir kalabalık bulunmaktadır. Ali Dayı da keyfi gayet yerinde karşısındaki kişiye cambazı göstererek bir şeyler anlatmaktadır.

Karikatürü örtük anlamıyla incelediğimizde eski Tekel Bakanı Atıf İnan davasına atıf yapılmıştır. Halkın gözünde güvenini ve siyasi meşruluğunu kaybetmiş bir siyasi partinin yozluğa bulaşmış bakanını yargılama sürecinde halkın gözünde bir sınamadan geçtiğini ve bu sınavı kazanmasının çok zor olduğu gösterilmektedir. Özellikle dikkat edilmesi gereken, dönemin siyasi koşullarında Cumhuriyet'in kurucusu nitelikteki bir partinin şahsi menfaatini gözeten birkaç siyasetçi ve bürokrat nedeniyle, halkın gözündeki güven kaybını herhangi bir sınıf, eğitim ve gelir düzeyi fark etmeksizin kaybetmiş olmasıdır. Özellikle karikatürde Celal Bayar'ın, yolsuzluğu bürokratik olarak genelleştiren bu siyasetçilerin artık iktidardan düşüp

[317] Ali Dayı Gazetesi, 13 Eylül 1948.

düşmeyeceğinden emin olmak için Ali Dayı'ya açılması iki alt metin sunmaktadır: İlki, kamu menfaatini gözeten Türk siyasetçileri ile bürokratlarının çözüm için Ali Dayı'nın karakterinde gösterilen halkın vicdanına sığınmasıdır; ikinci olarak da, Türk siyasal kamuoyu içinde sınıfsal ve mesleki farklılıklar olmaksızın, siyasi çözümler için genel kanı ve iradenin, tavan ile taban arasında oluşması ve hesap verilebilirlik bilincinin gelişmesidir.

Karikatürün söylem analizini incelediğimizde Celal Bayar- "Ali Dayı düşmeden geçeceğine aklım ermiyor". Ali Dayı- "Tabii Bayarcığım, böyle ipe un sermeye[318] kalkan canbazların[319] sonu teker meker yuvarlanmaktır!" diyalogundan anlaşılacağı üzere Bayar'ın aklım ermiyor ifadesindeki inanılmayan kişi cambaz yani Günaltay değil, yargı makamlarıdır. Böyle büyük ekonomik bunalımlı dönemlerde yolsuzluk yapan ve kanıtlanan bir bakana hala ceza verilmemesi düşündürücüdür. Ali Dayı da yine Yargının bu kararına karşılık ipe un sermek ifadesi kullanarak Günaltay cezasını türlü engeller ile onamayan mahkemelerinde bir gün cezalandırılacağını söylemektedir. Yine Ali Dayı, Bayar'a verdiği cevaptaki "canbazlar" ifadesi Günaltay, arkadaşları ve Yargı sistemidir.

ALİ DAYI — Sakınsa göze çöp batar arslanım!. Atıf İnanı üç ay divana çekilmekten korurken milletin inanını bir kere daha saybettiğinin farkında mısın?. [320]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde büyük bir "CHP" şemsiyesi altına "Yüce Divan" yıldırımından saklanan kişiler olduğunu görmekteyiz. Birbirine yaslanan kişilerden şemsiyeyi tutan kendini korumak için sıkı bir gard alırken diğer kişi sırtını yasladığı arkadaşının arkasında

[318] İpe un sermek deyimi TDK'ya göre "yapılması gereken bir iş konusunda türlü bahaneler üretmek, bazı sebepler öne sürerek engel koymak" anlamına gelmektedir. http://sozluk.gov.tr Erişim 04.11.2022.
[319] Canbaz kelimesinin TDK yazım kurallarına göre yazılışı "Cambaz"dır ve canıyla oynayan, hayatını riske atan kişiler için kullanılmaktadır. Mecazi olarak ise kurnaz, hileci, hilebaz ve güvenilmez anlamlarına gelmektedir. https://sozluk.gov.tr/ Erişim 04.11.2022.
[320] Ali Dayı Gazetesi, 25 Kasım 1948.

daha ürkek bir görüntü vermektedir. Yüce Divan şimşeklerinin grili ve yoğun bulutları bulunurken Ali Dayı elleriyle yıldırıma gitmesi gereken yeri işaret etmektedir. Arkada olup bitenleri izleyen bir kalabalık bulunmaktadır.

Karikatürü örtük anlamıyla incelediğimizde ise iktidardaki siyasi partinin yolsuzluğa bulaşmış bakanları koruması eleştirilmiştir. Bir iktidar partisinin yolsuzluğa bulaşmış iki bakanını: Atıf İnan savunmasında siyasi bir ahlak kültürünü benimsemek yerine iktidarı kaybetme korkusunun üstesinden gelme arzusu yatmaktadır. Yukarıda ayrı ayrı değinilen iki yolsuzluk meselesinin neden bir sonuca bağlanamadığını açıkça göstermek için resmedilmiştir. Nitekim böyle bir savunma için yolsuzluğu tanımlayan kavramlar üzerinden bir görecelilik oluşturarak hukuki argüman yaratmak, muhalefetin siyaset yapmak için aradığı konuları oluşturur. Hukuki argümanlar için tüm parti üyelerini seferber etmek, basın üzerinden halkla ilişkileri geliştirmek bu argümanları yaratmak için izlenen stratejilerdir. Karikatürde Atıf İnan'ı korumak için kendini siper eden kişi Başbakan Günaltay'dır. O da hem kendisi hem de İnan'ı korumak dolayısıyla CHP ismini yolsuzluk davalarından arındırmak için partisini kalkan olarak kullanmıştır. İktidardaki partinin izlediği stratejiye Ali Dayı benliğindeki millet alışmış ve tepkisini söylemleştirmiştir.

Karikatürün söylemine baktığımızda Ali Dayı "Sakınan göze çöp batar arslanım. Atıf İnanı üç divana çekilmekten korurken milletin inancını bir kere daha kaybettiğinin farkında mısın? diyerek soruşturma döneminde İnan'ı korumaya çalışan CHP dolayısıyla Günaltay'ın cezasının daha ağır kesileceğini söylemektedir. Buradaki cezalandırma halkın partiye olan güvenini kaybetmesidir.

2.3.3.3. I. Hasan Saka Döneminin Tartışmalı Zam Sorunsalı

Hasan Saka döneminin sonuna doğru etkisiz kalan ekonomi politikaları, Kasım 1948 tarihinde Demokrat Parti vekillerinin mecliste şeker fiyatlarına yapılan artış hakkında verdikleri gensorunun sonuçsuz kalması ile çözümsüz bir hal almıştı.[321] 1946 Yılında kurulduğunda bazı siyasi özgürlüklerin vaadi üzerinden programını oluşturmuş olan Hasan Saka hükümeti, gerçekleştirdiği hedeflere rağmen ekonomik beklentileri karşılayamamış, böylelikle "liberal siyasetin de sınırlarına gelip dayanmış oluyordu."[322] Özellikle karikatürde vurgulanan temel ihtiyaç maddelerinin pahalılaşması meselesi iktidar partisinin ekonomi politikalarına karşı halkın güvensizlikten çok endişe duyduğunu göstermektedir. Bu endişenin temelinde insanların alternatif tüketim malları araması yoktur. Günden güne miktarı ve değeri değişen alım gücüne

[321] Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 313.
[322] Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 314-315.

karşılık temel ihtiyaçların neler olabileceğine dair bir belirsizlik ve bu belirsizliğin hükümet ve iktidar partisi yetkililerince göz ardı edilmesi Ali Dayı'nın deyimiyle kedinin ciğere bakması gibi halkın da durum karşısında mağrurluğunu vurgulamaktadır.

[323]

Karikatürün göstergebilimsel çözümlenmesini düz anlamıyla incelediğimiz zaman elindeki ipi çeken Hasan Saka elindeki ipin bir ucunu aşağı çekerek diğer tarafında bulunan malzemelerin yukarı çıkmasına sebep olmaktadır. Malzemeler et, ekmek, ev kirası, kömür, un, şeker gibi insanların temel besin kaynakları ve temel gider harcamalarını içermektedir. İpin ucundaki malzemelere yetişmek isteyen kişi bunlara erişemediği gibi bir de dengesini kaybedip kalçasının üzerine düşmektedir.

Karikatürün yan (örtük) anlamını incelediğimiz zaman iplerin Başbakan Saka'nın elinde olduğu resmedilirken bir yandan da Saka'nın bu ipi çekmekte ne kadar zorlandığı anlatılmak istemiştir. İkinci Dünya Savaşından önce ve özellikle sonrası yıpranan ekonomiyi düzeltmek yeni konjonktürde çok zor idi. Peker Hükümeti ekonominin düzeltilememesi ile istifa ederken yerine gelen Saka da yanına aldığı ekonomi uzmanlarına rağmen bu sorunu çözememiştir. Başbakan olduğunda bu sorunla karşılaşacağını bilen Saka'nın da artık ipi göğüsleyecek hali kalmamıştır. Yaşam şartlarındaki zorluk sebebiyle temel ihtiyaçlara ulaşamayan halk küçülmüş, biçare hale gelmiştir.

Hasan Saka döneminin sonuna doğru etkisiz kalan ekonomi politikaları, Kasım 1948 tarihinde Demokrat Parti vekillerinin mecliste şeker fiyatlarına yapılan artış hakkında verdikleri gensorunun sonuçsuz kalması ile çözümsüz bir hal almıştı.[324] 1946 Yılında kurulduğunda bazı

[323] Ali Dayı Gazetesi, 27 Eylül 1948.
[324] Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 313.

siyasi özgürlüklerin vaadi üzerinden programını oluşturmuş olan Hasan Saka hükümeti, gerçekleştirdiği hedeflere rağmen ekonomik beklentileri karşılayamamış, böylelikle "liberal siyasetin de sınırlarına gelip dayanmış oluyordu."[325] Özellikle karikatürde vurgulanan temel ihtiyaç maddelerinin pahalılaşması meselesi iktidar partisinin ekonomi politikalarına karşı halkın güvensizlikten çok endişe duyduğunu göstermektedir. Bu endişenin temelinde insanların alternatif tüketim malları araması yoktur. Günden güne miktarı ve değeri değişen alım gücüne karşılık temel ihtiyaçların neler olabileceğine dair bir belirsizlik ve bu belirsizliğin hükümet ve iktidar partisi yetkililerince göz ardı edilmesi Ali Dayı'nın deyimiyle kedinin ciğere bakması gibi halkın da durum karşısında mağrurluğunu vurgulamaktadır.

Karikatürün söylem analizine bakarsak Ali Dayı "ha gayret Sakacığım. Biz ipi salıvereceksin diye beklerken sen boyuna yukarı çekiyorsun. Bu gidişle bizler kedi ciğere bakar gibi bakıp bakıp yalanacağız galiba" sözleriyle Saka'nın ekonomiyi düzeltme bağlamında vermiş olduğu sözlerin nafile olduğunu hatta o söyledikçe fiyatların daha da arttığını ifade etmektedir.

2.4. Demokrat Partinin Cumhuriyet Halk Partisi Hükümetine Yönelik Propagandası

2.4.1. İktidarda Kalmak İsteyen Saka Hükümeti

1948 Yılı itibariyle iktidar partisi ile ana muhalefet partisi arasındaki rekabet, iktidar partisinin siyasal liberalleşme çabalarının ekonomik liberalleşmeye dönüşememesi ve devamında ekonomik kalkınmaya yönelik gerekli koşulları oluşturamaması üzerinden şekillenmişti. Muhalefetteki Demokrat Parti'nin CHP'nin başarısızlığını bir muhalif siyasete dönüştürebilmesi için muhalif olan ama gerek mecliste temsili olmayan veya siyasi olarak örgütlenmemiş siyasi kişileri kendi etrafında toplaması gerekmektedir. Karikatürde Bayar'ın yanında Köprülü ve Menderes'in saf tutmasının altındaki gerçeklik budur. Bu noktada belirtilmesi gereken bir husus da rekabetin sertleşmesiyle muhalif siyasetin dönüşümüdür. Saflaşma ve etrafında toplanma aslında bir meclis içinde yasama sürecine hükmetmek için karşı tarafın dağılmasına ve nicel oy üstünlüğünün iktidar partisince kurmaması için yapılsa da bu noktada yapılan bir ayrı bir siyaset de halkın durumunu düzeltecek ve siyasal bilincini arttırmaya yönelik yasa ve kanun tekliflerinde bulunmaktır. Böylelikle muhalefet, iktidar partisinin basın yayın araçları üzerinden gerçekleştirdikleri propagandaya benzer işlevde bir kamuoyu etkisini meclis üzerinden gerçekleştirebilirdi. Nitekim karikatürde resmedilen Köprülü ve Menderes'in Demokrat Parti'nin toplumsal niteliği üzerinde zıt görüşlere sahip

[325] Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 314-315.

olmalarına[326] rağmen Bayar'a destek olmaları, dönüşmekte olan muhalif siyasetin sırasıyla saflaşma ve iyileştirme gibi iki yönünü de yansıtmaktadır.

[327]

Karikatürün göstergebilimsel çözümlenmesini düz anlamıyla incelediğimiz zaman üzerinde iktidar yazan koltuk kocaman çizilmiş aynı şekilde koltuğa sımsıkı sarılan Hasan Saka da kocaman çizilmiştir. Hasan Saka ile beraber koltuğa sarılan kişiler koltuktan ayrılmamak için büyük çaba sarfederken Hasan Saka'nın ceketinden tutarak çeken kişi Celal Bayar'dır. Bayar'a destek veren kişiler ise Fuat Köprülü ve Adnan Menderes olarak resmedilmiştir.

1948 Yılı itibariyle iktidar partisi ile ana muhalefet partisi arasındaki rekabet, iktidar partisinin siyasal liberalleşme çabalarının ekonomik liberalleşmeye dönüşememesi ve devamında ekonomik kalkınmaya yönelik gerekli koşulları oluşturamaması üzerinden şekillenmişti. Muhalefetteki Demokrat Parti'nin CHP'nin başarısızlığını bir muhalif siyasete dönüştürebilmesi için muhalif olan ama gerek mecliste temsili olmayan veya siyasi olarak örgütlenmemiş siyasi kişileri kendi etrafında toplaması gerekmektedir. Karikatürde Bayar'ın yanında Köprülü ve Menderes'in saf tutmasının altındaki gerçeklik budur. Bu noktada belirtilmesi gereken bir husus da rekabetin sertleşmesiyle muhalif siyasetin dönüşümüdür. Saflaşma ve etrafında toplanma aslında bir meclis içinde yasama sürecine hükmetmek için karşı tarafın dağılmasına ve nicel oy üstünlüğünün iktidar partisince kurmaması için yapılsa da bu noktada yapılan bir ayrı bir siyaset de halkın durumunu düzeltecek ve siyasal bilincini arttırmaya yönelik yasa ve kanun tekliflerinde bulunmaktır. Böylelikle muhalefet, iktidar

[326] Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 391.
[327] Ali Dayı Gazetesi, 29 Nisan 1948.

partisinin basın yayın araçları üzerinden gerçekleştirdikleri propagandaya benzer işlevde bir kamuoyu etkisini meclis üzerinden gerçekleştirebilirdi. Nitekim karikatürde resmedilen Köprülü ve Menderes'in Demokrat Parti'nin toplumsal niteliği üzerinde zıt görüşlere sahip olmalarına[328] rağmen Bayar'a destek olmaları, dönüşmekte olan muhalif siyasetin sırasıyla saflaşma ve iyileştirme gibi iki yönünü de yansıtmaktadır.

Karikatürün yan (örtük) anlamına baktığımız zaman iktidarda kalmak için çok çabalayan bir Hasan Saka görmekteyiz. Hasan Saka'nın iktidar koltuğuna sımsıkı sarılması hatta Bayar'ın onu var olan tüm gücüyle çekmesine rağmen direnebilmesi dikkat çekicidir. 1946 seçimleri sonrası özellikle Bayar'ın yurt gezileri DP seçmen sayısını yükseltmiştir. Bayar'ın siyasi tecrübelerine bakılarak DP lideri misyonunu çok açık olarak üstlendiği de görülmektedir. Hasan Saka, Başbakanlığı döneminde birçok meselede bakanları tarafından yalnız bırakılmıştır ki karikatürde de bu durum diğer CHP'lilerin koltuğun ardına saklanması ve daha küçük olarak çizilmeleriyle gösterilmiştir.

Yine Saka'yı iktidar koltuğundan almaya çalışanların başında Bayar, sonrasında Köprülü ve Menderes gelmektedir. Demokrat Parti yöneticileri partiden muhalif grupların ayrılması sonrası, iktidara karşı sert politika izleme kararı almıştır. 12 Temmuz Beyannamesi sonrası partiler arasında yaşana ılımlı politik sürecin Demokrat Partiye zarar verdiği ve güç kaybettirdiği düşüncesinde olan DP yöneticileri ara seçimlere katılma şartlarında öncelikle Memurin Muhakemat Kanunu hakkında değişiklik talep etmiş daha sonra seçim kanunu meselesini tekrar gündeme taşımıştır.[329] Seçim Kanunu Hakkında hazırlanan tasarı DP'liler tarafından yetersiz bulunmuş ve bu durum DP'lilere aradığı muhalefeti artırma fırsatı vermiştir. Giderek daha kötü bir hal alan ekonomik duruma buğday ve şeker kıtlığının eklenmesi Saka Hükümetini büyük bunalıma sürüklemiştir.

Karikatürün söylemini incelersek Ali Dayı "hep gürültü sandalye meselesi… Fakat tasalanma Bayarım, ne kadar sarılsalar onunla beraber düşeceklerdir!." sözleriyle hükümetin iktidarda kalmak için mücadelesini vurgularken Demokrat Parti lideri Bayar'a açık bir şekilde artık CHP Hükümetinin yeni bir seçim kazanamayacağını söylemektedir. Hem ilk yerel seçimlerde DP'nin kazanacağı hem de genel seçimlerde iktidar olarak o sandalyeye oturacaklarını söyleyerek DP'lileri cesaretlendirmektedir. Sandalye ve koltuk kelimeleri Türk siyasal hayatıyla beraber resmi ya da gayrı resmi her yerde "koltuk sevdası" ya da "sandalye sevdası" gibi klişe deyim olarak kullanılmaktadır.

[328] Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 391.
[329] Eroğul, *Demokrat Parti*, 42.

[330]

Karikatürün göstergebilimsel çözümlenmesini düz anlamıyla incelediğimiz zaman bir ağaca kurulmuş salıncakta sallanan Hasan Saka görülmektedir. Hasan Saka'nın hemen arkasında ise onu sallayan birkaç kişi bulunmaktadır.

Hasan Saka'nın siyasi kişiliği, akçeli işlere merakı olan bir profil olmasa da kurduğu hükümet içindeki seçilmiş siyasetçilerle atanmış bürokratların akçeli işlere karışmaları halkın kendisine olan güvenini etkilemişti. Bu güvensizlik sadece kendisiyle sınırlı kalmamaktadır. Örneğin o dönem içinde bir anket çalışması halkın siyasiler kadar devlet kurumlarının işlevselliğine şüphe ile yaklaştığını gösterecektir. Devamında bu şüphe sonucu, başbakan konumundaki kişiler yolsuzluğa ve yoksulluğa karşı bir yasa teklifi veya değişikliği sürecine girmek istese bile gerekli kamuoyu desteğini oluşturamayacaktır. Çünkü Hasan Saka, tüm siyasetini Türkiye'nin siyasi özgürlüklere sahip olması ve bunun ekonomik hayata olumlu etkisi üzerine tasarlamışken, bakanlarının yolsuzluklarla bu tasarıyı halka yansıtması başarılı olmasına rağmen kötü etkileyecekti. Nitekim, siyasi özgürlükler karşılığı bakanlarının Saka'nın arkasından yolsuzluğa bulaşmaları, vekillerinin yanlış bilgilendirmesiyle Saka'nın gerçekten uzak bir siyaset izlemesine neden olacaktı. Karikatürde vekillerin Saka'yı salıncakta bu kadar yükseğe çıkarmasında anlatılmak istenen buydu.

[330] Ali Dayı Gazetesi, 3 Haziran 1948.

Karikatürün yan (örtük) anlamına baktığımızda ağaç CHP'yi temsil etmektedir. Salıncağa binen kişi Başbakan Saka yani asıl fiili gerçekleştiren kişidir ancak salıncağın sallanması, gücü, yönünü belirleyen sallayan kişilerdir. Büyük bir ağacın altında toplanıp Hasan Saka'yı salıncakta sallayan kişiler ise başta iktisadi olmak üzere Hükümetin sorunları ile ilgilenmeyen sadece muhalefet partileri ile gereksiz atışmalar yapan partililerdir ki bazılarının salıncakla herhangi bir teması olmaksızın ağaç altında durup mış gibi yaptığı dikkat çekmektedir. Parti içerisinde birçok iktisatçı bulunmasına rağmen yaşanılan kriz, kıtlık ve karaborsa durumlarının engellenememiş olması ve bu süreçte Hasan Saka'nın salıncakta olduğu gibi yalnız başına sorumluluk üstlenmesi karikatürde işlenişlerdir.

Karikatürün söylem analizine baktığımız zaman Saka "Nasıl Ali Dayı iyi sallanıyor muyum" ifadesinden salıncakta sallanmanın insana vermiş olduğu rahatlık ve rehavet durumu ifade edilmiştir. Aynı şekilde salıncak gibi sadece ileri ve geri hareket yani monoton süreklilik sağlayan bir eylemin gerçekleştiği yani Başbakan'ın boş vermişliği ortaya koyulmuştur. Salıncakta sallanmak insanlarda hayale dalmak ve mutluluk salgılamak olarak da yorumlandığı için Saka'nın bu hükümet ile iyi işler başarabilmesinin ancak bir hayal olduğu ima edilmiştir.

Ali Dayı'nın "Hem de nasıl… Arkadaki beyler öyle bir sallıyorlar ki eninde sonunda düşürecekler" sözleri ise mecliste gündeme gelen Saka hükümeti istifasına dair haberlere bir gönderme yapmaktadır. Buna göre Hükümetin yeniden ve çoğunlukla aynı kişilerle kurulacak olursa bir başarı kazanamayacağı ifade edilmiştir. "arkandaki beyler" ifadesi ise Saka'ya bir uyarı niteliği taşımaktadır. Salıncağı sallayan yani onun gidişatına yön veren kişilerin onun yanında değil arkasında yer aldıklarını ve doğru kişiler olmadığını, onu eninde sonunda yerinden edecekleri yargısında bulunmuştur.

2.4.2. I. Hasan Saka Hükümetinin Sonu ve II. Hasan Saka Hükümetinin Kurulması

Başbakan Recep Peker'in 9 Eylül 1947'de istifasından hemen sonra Cumhurbaşkanı İnönü yeni hükümeti kurma görevini Hasan Saka'ya vermiştir. Peker'e göre daha ılımlı bir politikacı olan Hasan Saka'nın bu durumu bir zaman sonra partililerce eleştirilmiş, muhalefet bu ılımlı hava içerisinde Hükümete ağır eleştiriler yapma fırsatını yakalamıştır. Hem iktidar muhalefet ilişkileri hem de çözülemeyen ekonomik kriz Hasan Saka'nın 8 Haziran 1948'de istifasına sebebiyet vermiştir. 10 Haziran 1948'de Hükümeti kurma görevi yeniden Hasan Saka'ya verilmiştir. Ancak Hasan Saka kısa bir zaman sonra aşılamayan sorunların daha da büyümesiyle Ocak 1949'da yeniden istifa etmiş, yerine Şemsettin Günaltay Başbakan olarak görev yapmıştır.

[331]

Karikatürün göstergebilimsel çözümlenmesini düz anlamıyla incelediğimiz zaman bir tiyatro sahnesinde Emekli Bakanlar Müsameresi adıyla müzik dinletisi yapılmaktadır. Dinleyici olarak sadece Hasan Saka bulunduğu bu gösteride kalabalık bir topluluk vardır ve kişiler farklı enstrümanlar kullanmaktadır.

Karikatürde vurgulanan 'müsamere,' Türk siyasi hayatında demokratikleşme ile beraber hesap verilebilirliğin siyasilerce halka arz edilmemesi durumunda ortaya çıkan 'siyasi idamecilik' kültürünün göstergesidir. 'Siyasi kültür' demek vatandaşların ve siyasetçilerin aralarındaki ilişkileri nasıl algıladıkları ve birbirleriyle olan ilişkilerini biçimlendiren değerler, beklentiler bütünüdür. Siyasi kültür içinde siyasi hayatını idame ettirmek ise siyasetin meslek olarak yapılmasının sonucudur. Ancak bir dayanışma olarak siyasi hayatlarını idame ettirmek isteyen siyasetçilerin birbirine destek olması ise halkın hesap verilebilirlik beklentisine karşılık beklenmedik bir olguydu. Böyle bir olgunun kültür olabilmesi ve halk tarafından kabul edilmesi ise her bir siyasetçinin söylem olarak ajitasyonda bulunmasıdır. Karikatürdeki 'müsamere'nin şarkı sözleri bu ajitasyonu da göstermektedir.

Karikatürün yan (örtük) anlamını incelediğimiz zaman Hasan Saka Hükümetinin istifasının işlendiğini görmekteyiz. I. Hasan Saka Hükümeti kurulurken bilhassa ekonomik krize odaklanarak üç iktisatçının olduğu bir kabine oluşturulmuştur. Yine Peker döneminde muhalefet ile yaşanan sorunların daha yumuşak bir duruşa sahip olan Saka ile çözülebileceği düşünülmüştür. Ancak bu sorunların üstesinden gelinemediği gibi gündemden düşmeyen Atıf İnan ve Suat Hayri Ürgüplü yolsuzluk davası iddia ve olayları, kıtlık ve karaborsanın baş edilemez bir seviyeye varması ve en önemlisi CHP karşısında halkın, askerin ve bürokratların desteğini alan bir Demokrat Parti olması I. Saka Hükümetini istifa etmeye sürüklemiştir. Ancak

[331] Ali Dayı Gazetesi, 10 Haziran 1948.

bu istifa Saka'nın ve CHP'nin gündemi değiştirmek ve muhalefeti oyalamak için başvurduğu bir taktik olarak değerlendirilmiş ve basın tarafından sıkça alay konusu olmuştur.

Sahnede emekliye sevk edilen bakanlardan biri mikrofon başında şarkısını söylerken (Recep Peker) arkada bağlama (Şükrü Saraçoğlu) kaval ve tef gibi müzik aletleri ile ona eşlik etmektedir. Hükümetin feshine giden süreçte hala görevden neden alındıklarının farkında olmayan bakanlar sahnede oynayan bir sanatçıya benzetilmiştir. Asıl görevlerini ifa etmek yerine aynı şarkıları dile getiren bu kişilerin işte bu sebeple görevden alındıkları gösterilmiştir.

[332]

Karikatürün göstergebilimsel çözümlenmesini düz anlamıyla incelersek el sıkışan ya da tebrik eden karşılıklı iki Hasan Saka'yı görmekteyiz. Yine burada sol taraftaki Saka'nın ardında gelmekte olan kişileri (bakanları) görürken sağ taraftaki Saka'nın ardından giden kişileri (bakanları) görmekteyiz.

Sağ Saka ile Sol Saka'nın el sıkışması bir 'kabine değişikliği'ni tasvir etmektedir. Kabine değişikliği sadece bir hükümetteki bakanların görevden alınıp yenilerinin getirildiği veya bakanlık değiştirdikleri bir süreç değildir. Kabine değişikliği, iktidardaki partinin meşruluğunu koruduğu ama kamuoyu desteğini nicelik olarak kaybettiği durumlarda eski konumunu kazanmak üzere siyasi stratejisini değiştirmesidir. Bu değişimin sürece dökülmesinde amaç, halkın memnuniyetini kazanacak kamusal taleplerin karşılanması için kamu hizmetlerini

[332] Ali Dayı Gazetesi, 17 Haziran 1948.

sağlamaktan sorumlu bakanlıkların bütçe ve faaliyet olarak önceliğini belirlemektir. Böylelikle hükümet lideri olan başbakan, devletin öncelikleri ile kamusal talepler arasında bir denge oluşturur. Hasan Saka'nın kabine değişikliğine girmesi ise çoğunluğu ekonomiyle olan halkın taleplerini karşılamak üzere siyasetten ekonomiye yönelik bir strateji kaydırmasıdır. Bu noktada karikatürdeki sağdan giden siyasetçiler ve soldan gelen siyasetçiler görüngüsüyle sırasıyla siyasi üstyapıdan ekonomik altyapıya ağırlığın kaydırıldığına yönelik bir değişimin de yansıtmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Karikatürü yan (örtük) anlamıyla incelediğimiz zaman I. Saka Hükümetinin istifasının hemen ardından kurulan İkinci Saka Hükümeti konu edinilmiştir. 8 Haziran'da Cumhurbaşkanı ve Demokrat Partililerin de görüşü alınarak istifa eden I. Saka Hükümeti, 9 Haziran'da Nihat Erim, Kasım Gülek, Cemil Sait Barlas, Tahsin Bekir Balta, Cavit Oral, Tahsin Banguroğlu gibi ekonomide daha liberal isimler[333] ve 35'ler grubunu kadrosuna dahil ederek yeniden kurulmuştur. Eski Hükümetten sadece 5 bakanın kaldığı bu yeni hükümet, 15 Haziran'da CHP Grubu'ndan 18 Haziran'da ise meclisten güvenoyu almıştır. Karikatürde görünen sağdaki Saka I. Saka Hükümetini ve ayrılan bakanları temsil ederken sol tarafta bulunan Saka, İkinci Saka Hükümetini ve yeni gelen bakanları temsil etmektedir.

Karikatürün söylem analizine baktığımız zaman Veli Dayı- "Ayol Ali Dayı ben bu işten bir şey anlamam Saka Saka'yı tebrik ediyor." Ali Dayı- "Kim bir şey anladı ki…Bir iş görseler de asıl millet onları tebrik etse!.." Ali Dayı ve Veli Dayı'nın konuşmalarından anlaşılacağına göre bu hükümet değişikliğinden sadece Hasan Saka ve iktidar partililer memnun olmuştur. Demokrat Partililer ve halk bu değişimin neden yapıldığını anlamamakla beraber Hasan Saka ve CHP iktidarının politikaları ile artık devam edilemeyeceği açıkça ifade edilmektedir.[334]

[333] I. Saka Hükümetinin en fazla baskıya maruz kaldığı konulardan birini ekonomide liberalizm meselesi olmuştur. Demokrat Parti ekonomik bunalımın ana sebeplerinden birini liberalizmin benimsenmemiş olmamasından ileri geldiği ileri sürmektedir. II. Saka Hükümeti hem bu süreklilik içeren ağır eleştirilerden kurtulmak hem de DP'nin benimsediği bu görüşün gerçekten fayda saylayacağını da düşünerek kadrosuna ekonomide liberal görüşü benimseyen kişileri almıştır. Koçak, *Siyasi Tarih,* 150.
[334] Ali Dayı Gazetesi, 17 Haziran 1948.

[335]

Karikatürün göstergebilimsel çözümlemesini düz anlamıyla incelediğimizde Başbakan Hasan Saka, üzerinde Karadeniz bölgesine ait kıyafet ve elinde kemençe ile görülmektedir. Arkasında horon tepen kişilerde kabinedeki yeni bakanlardır.

Karikatürü yan (örtük) anlamıyla incelediğimiz zaman Hasan Saka'nın sürekli aynı ritimde çaldığı müziğe karşılık aynı tempoda oynayan bakanlar, I. Saka Hükümetinin istifasındaki sebepler göz önüne alındığında İkinci Saka Hükümetinde de aynı isimlerle de kurulması aynı zamanda Hükümet göreve başladıktan sonra sorunların çözülmesine yönelik adımlar atılmadığı anlatılmak istenmektedir.

Kabine değişikliğine rağmen beklenen adımların atılamaması bir hükümetin başarısızlığını göstermektedir. Saka hükümetindeki kabine değişikliğinin temelinde siyasetten ekonomiye yönelik bir strateji değişikliği olduğu göz önüne alındığında yeni hükümetin başarısızlığı ekonomik adımların başarılı olmamasına bağlı olduğu iddia edilebilir. Nitekim, yeni bir hükümetin böyle bir başarısızlığı göstermesinin temelinde yanlış kişilerin bakanlıkların başına getirilmesi yatmaktadır. Yürütülecek yasa ve programların hedeflere ulaşamadığı gibi maliyetli bir hal alması bir hükümeti başarısız kılar. Hasan Saka'nın kurduğu ikinci hükümette enflasyonun artışı ve hayat pahalılığı buna kanıt olacaktı.

Karikatürün söylem analizine bakıldığı zaman Ali Dayı "Sakam, bu hava senin havandır. Milletin havası değil. Biyol[336] milleti dinle de bak gözün nasıl faltaşı gibi açılır!. "Bu hava senin

[335] Ali Dayı, 21 Haziran 1950.
[336] Biyol: ondan sonra ve bir kere anlamlarına gelmektedir. https://sozluk.gov.tr Erişim tarihi 22.08.2023.

havandır" söyleyişi genel olarak bir kişi ile özdeşleşen davranışını ya da ifadesini vurgulamak için söylenir. Burada kastedilen Saka Hükümetinin bilindik şekilde görevine aynı kişilerle devam etmesidir ki cümlenin ardından "milleti dinle de bak gözün nasıl fal taşı gibi açılır" şeklinde devam etmesi "faltaşı"[337] artık kendine gelip sorunlarla yüzleşebileceğini bununla beraber artık halkı refaha erdirecek sıkıntılarını giderecek yeni kanunlarla ve kararlarla ekonomik, siyasi ya da sosyal herhangi bir alanda pozitif bir geçiş sağlanacağını yinelemiştir.

[338]

Karikatürün göstergebilimsel çözümlemesini düz anlamıyla incelediğimiz zaman Başbakan Hasan Saka'nın küçük bir bulutu arkasına alarak kardan adam yapmaya çalıştığını görmekteyiz. Kardan adamın adı Yeni Kabine, eriyen karlar ise eski kabinedir. Ancak Millet adıyla doğan güneş kardan adamı hızla eritmektedir. Millet güneşinin önünde Bayar ve halkı temsil eden insanlar bulunmaktadır.

Karikatürde doğmakta olan yeni bir parti ve bu partinin yaratacağı siyasal değişim anlatılmaktadır. Eskinin donmuş kadrolarının sürdürdüğü şahsi çıkarlara dayalı siyasetin halkın taleplerine dayalı bir siyaset tarafından eritileceği anlatılmaktadır. Böyle bir muhalefet kaynakların kötü kullanımı, öngörülemeyen risklerin gerçekleşmesi ve artan maliyetleri birer siyasi söyleme çevirerek iktidarın halk gözündeki görüntüsünü azaltır. Ayrıca bununla orantılı

[337] Faltaşı: kişilerin şaşkınlık, korku ve heyecan gibi anlık duygu durumlarında vermiş olduğu tepkinin gözdeki yansımasına verilen mecazi anlam.
[338] Ali Dayı Gazetesi, 24 Haziran 1950.

olarak halkın gözünde işi bilen kadrolara sahip, kararlarını halkın zayıflıklarını gözeterek alan, mümkün olduğunca atılan siyasi adımların halkın üzerindeki maliyetini azaltmaya çalışan, kısacası bir sonraki seçimde iktidara aday bir muhalefet partisi görüntüsü çıkar. Bu açıdan karikatürde işlenen kardan adam ve güneş teması, aslında siyasi durumun halkta yarattığı algıyı doğrudan yansıtmaktadır.

Karikatürü yan (örtük)anlamda incelediğimiz zaman Saka'nın yapmaya çalıştığı Kardan adam yani İkinci Saka hükümeti erimekte ve erirken bütün suyunu Saka'nın üzerini ıslatmaktadır. Burada kardan adamın hızla erimesinin sebebi olan Millet isimli güneş, halkın desteğini alıp halkın özellikle köylünün temsilcisi haline gelen Demokrat Parti ve partililerdir. Burada karların hızla erimesine yol açan sadece güneş değil aynı zamanda mutsuzlukla çizilen kardan adamın kendisidir ki o da parti içerisindeki muhalefeti temsil etmektedir. Saka'nın yeniden kabineyi kurmuş olmasına Halk partililerden Behçet Kemal Çağlar, artık sessiz kalamayıp meclis kürsüsünden açıkça Saka'yı eleştirmiştir.[339] Parti içerisinde Saka artık istenmemektedir.

Karikatürün söylem analizine baktığımız zaman Ali Dayı "bu millet güneşine karşı ne eski Sakanın kof kabinesi[340]ne yeni Sakanın şaşkın[341] kabinesi dayanamaz. Değil mi Bayar?" sözleriyle eski kabinenin istifasında DP'nin ne kadar etkili olduğu yine yeni kabinenin de kalıcı olamayacağı vurgulanmıştır.

[342]

[339] Ali Dayı Gazetesi, 24 Haziran, 1950, 3
[340] Kof denilmesinin sebebi ekonomik vaatlerle iktisatçılardan oluşan bir kabine olmasıdır.
[341] Şaşkın denilmesinin sebebi ise Bayar'ın yeni kabine için bu ifadeyi kullanış olmasıdır. Cumhuriyet, 19 Haziran 1948.
[342] Ali Dayı Gazetesi, 28 Haziran 1948.

Karikatürü düz anlamıyla incelediğimizde Başbakan Saka'nın bir sandalye üzerinde dizlerini yukarı çekmiş bir şekilde oturduğunu karşısındaki kişinin ise elindeki yamalı bohçayı Saka'ya doğru gösterdiğini görmekteyiz. Yamalı Bohçanın üzerinde Yeni Kabine yazmaktadır.

Karikatürde vurgulanan yamalı bohça aslında siyasi statükoculuğun eleştirisidir. Eski siyasetçilerin önceki bakanlık görevleri boyunca gösterdikleri performans, halkın gözünde üyesi oldukları partiye bağlılıklarının nasıl algılandığı ve siyasal rejim içinde gösterdikleri girişimler; yeni görevlerine atandıkları duyurulduğunda halkın tepkisini oluşturan detaylardır. Ayrı olarak eski bir bakanın belirli bir süre sonra yeniden bakanları kurulunda görülüyor olması, iktidar partisinin hedeflediği değişimde başarısız olup eskiye dönüşle ilgili bir strateji değişikliğine gittiğinin habercisidir. Nitekim iktidardaki bir partinin meşruluğuna rağmen siyasal stratejisinde bu denli değişimlerde bulunması halkın gözünde siyasi çizgisinin belirsizliğini de ifade eder. Bu bakımdan karikatürdeki Yamalı Bohça, iktidar partisinin ülke yönetimindeki özensizliğini ve lakaytlığını da ifade etmektedir.

Karikatürü örtük anlamıyla incelediğimiz zaman Hasan Saka'nın sandalye üzerinde çekinerek oturduğu en dikkat çekici detaydır. Hasan Saka'nın Başbakanlığa getirilmesi üzerinde çok fazla konuşulan bir konu olmuştur. Recep Peker'in sert tavrını kırmak ve muhalefet ile daha iyi ilişkiler kurmak amacıyla getirilen Hasan Saka, dönemin problemleri ile başa çıkamamış bu sebeple hükümet istifa etmiştir. İkinci Saka Dönemi ilk dönemden çok daha sıkıntılı geçmiş, ekonomik sorunlarına bir çözüm bulunamadığı gibi, ara seçimler yaklaşırken DP'liler seçim kanununun düzenlenmesi için CHP'ye baskıyı artırmıştır. CHP içinde de artık güçlü bir muhalefet vardır. Kabine değişikliğine rağmen Saka ile daha fazla devam edilemeyeceği ortadadır. Bu süreçte partililer Cumhurbaşkanı İnönü'yü de artık partinin işlerine fazlaca karıştığı eleştirmektedirler.[343]

Karikatürün söylem analizine bakarsak Ali Dayı "- Fahri Kurtuluşun yamalı bohçasını görüyor musun Bayarcığım.. Bana öyle geliyor ki bu bohçada dikiş tutacak yer kalmamış. Bize yenisi lazım yenisi!" sözleriyle artık tek parti iktidarının son bulması gerektiği ima edilmiştir.

2.4.3. II. Hasan Saka Dönemi Alınan Yeni Ekonomik Tedbirler ve Halka Yansımaları

İkinci Dünya Savaşı sırasında oluşan iktisadi bozulma CHP iktidarının en temel sorunlarından birini teşkil etmiştir. Savaş sonrası devam eden kriz, yolsuzluk, karaborsa ve vergiler gibi halkın üstüne yüklenen ağır ekonomik yükler halkın iktidara olan tepkisini artırmıştır. Tüm bu yaşananlarla beraber fakir halka karşı lüks içinde yaşayan siyasetçilerin yaşam tarzı, zaten

[343] Ali Dayı Gazetesi, 28 Haziran 1948, 3.

kendini ait hissetmediği CHP kimliğinden iyice uzaklaştırmıştır. Halk artık ekonomik vaatlere inanamayacak kadar hayal kırıklığı yaşamıştır.

[344]

Karikatürü düz anlamıyla incelediğimizde perdede Hacivat Karagöz oyunu sergilenmektedir. Hacivat karakteri Hasan Saka ile canlandırılmıştır. Seyirciler ise köylülerdir.

İkinci hükümeti kurarken Hasan Saka'nın amaçlarından biri de bir önceki hükümetin düşmesine neden olan şahsi çıkar ile kamusal çıkar arasındaki dengesizliği gidermekti. Bu dengesizlik kendisini siyasi özgürlüklerin fazla genişlemesi ama ekonomik refahın artmaması olarak göstermekteydi. Bu dengesizlik sonucunda da parti içinde anlaşmazlıklar ve huzursuzlukların baş göstermesi, mecliste yasama çoğunluğuna hâkim CHP içinde parçalanmaya götürebilirdi.

Karikatürü örtük anlamıyla incelediğimiz zaman özellikle Ramazan ayında sergilenmekte olan Hacivat Karagöz oyununun köylülere izlettirilmesi tesadüf değildir. Daha çok ekonomik geliri düşük halk tarafından ramazan ayında izlenen bu perde oyununda ana karakterlerden Hacivat Hasan Saka'dır. Oyunun temelini iki karakter arasında yaşanan ve bir sonuca bağlanamayan tartışma oluşturmaktadır ki Hasan Saka'nın Başbakanlığı döneminde hatta I. ve II. Saka Hükümetleri döneminde üstesinden gelemediği ekonomik problemler bu süreklilik ve çözümsüzlüğe benzetilmiştir. Zammın devamlılığı ve köylünün üretimine ket vuran devletin bulmaya çalıştığı "Lüks ve İsrafla Mücadele Cemiyeti"[345] gibi çözüm arayışları halktaki

[344] Ali Dayı, 26 Temmuz 1948.

[345] Ekonomik sıkıntılarla mücadele kapsamında İstanbul Ticaret Odası'nın lüks ve israfla mücadele cemiyeti kurmak teklifi yapılmıştır. Özellikle lüks eşya tüketimine karşı önlem alınmasını isteyen Ticaret Odası azalarına tepki verilmiştir. Ancak bu önlemleri isteyen kişilerin lüks içinde yaşayan, her birkaç yılda ev dekorasyonunu değiştiren, makam arabaları olmaksızın hareket etmeyen ve kumar masalarında bir servet bırakıp kalkan kişiler olması çok da şaşırtıcı olmamıştır. Ali Dayı Gazetesi, 29 Temmuz 1948, 2. CHP milletvekili ve partililerin, diğer partililer ve halk tarafından eleştirilme sebeplerinden biri, kendileri hiçbir şeye dokunmaksızın fakir halktan beklentileridir.

huzursuzluğu artırdığı gibi bu oyunu izleyen halkın kapanışını ezbere bildiği sahneleri olarak gösterilmiştir.

Karikatürün söylem analizine bakarsak Köylüler- "Mübarek Ramazan günü aç karınla bu oyun pek tatsız Ali Dayı" sözleriyle tahıl ve şekere gelen zammın köylüler tarafından eleştiriye sebebiyet verdiği gösterilmiştir. Temel gıdalarda yaşanan bu zam, ramazan ayında oruç tutan halkın sağlıklı bir şekilde beslenemediğini de göstermektedir. Türk toplumunda ramazan ayında en geleneksel durumlardan biri tatlı yeme alışkanlığıdır ki şeker krizi can sıkan bir hal almıştır. Ali Dayı "Haklısınız emme hemşerilerim siz ister seyredin ister etmeyin. Onlar bu oyuna devam edeceğe benziyor" cevabıyla karşılarında halkı hiçe sayan hükümet olduğunu vurgulayarak aslında seçim propagandası yapmaktadır.

[346]

Karikatürü düz anlamıyla incelediğimizde kalabalık bir kadın grubunun karşısında, masa başında oturan bir kişinin hitabeti resmedilmiştir.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimiz zaman masa başında oturan kişinin Maliye Bakanı Hasan Şevket Adalan olduğu anlaşılmaktadır. Bakanın jestlerini incelediğimizde karşısında bulunan kişileri azarlar gibi ve hatta tepeden bakar bir tavırda olduğu görülmektedir. Burada anlatılmak istenen durum ekonomik düzenlemeler kapsamında memurların işten çıkarılması yönünde verilen öneridir. Ekonomik kalkınmanın İkinci Saka hükümetinde ana hedef olarak

[346] Ali Dayı Gazetesi, 29 Temmuz 1948.

alındığı bir siyasi ortamda, maliye bakanlığında tepeden bir bezdirmenin yapılması idarede verimsizliğe, halkta güven sorununa ve kurumsal kimliğe zarar vermekteydi. Bürokratların her an azarlanma korkusuyla hareket etmesi iş yerinde maneviyatsızlığa, çalışanlar arasında güvensizliğe ve günlük faaliyetlerin tamamlanmasını sekteye uğratmaktaydı. Ayrıca bakanlık içinde karar-alma ve uygulama süreçlerinde de duraklamaya neden olmaktaydı. Böyle bir durum da bakanın azarlama ve bezdirmeye yönelik davranışlarına istenmeden de olsa bahane oluşturmaktaydı. Bakan, karar-almada ve uygulamadaki duraklamayı üzerindeki hesap verme sorumluluğuna karşı hazır cevap olarak da kullanmaktaydı. Ancak, bu hazır cevaplar arasında dönemin Türkiye'sine yönelik en toplumsal olarak rahatsız edici olanı, kadın memurlara yapılan bezdirmeydi. Kadınların iş hayatındaki yeri toplumun her döneminde ayrı bir tartışma konusu olmuştur. İkinci Saka Hükümeti Döneminde de ekonomik daralma ya da önlemler çerçevesinde ilk gözden çıkarılan yine kadınlar olmuş ve kadın memurların işten çıkarılmasına yönelik karar alınmıştır.[347]

Karikatürün söylem analizine baktığımızda Ali Dayı- "Oh oh maşallah.. Seçip seçip istediğinizi yerinde istemediğinizi kapı dışında ha.. Ya topunu birden eve gönderin yahut şunun kaşı şöyle şunun gözünü böyle demeyin!" söyleyerek ekonomik iyileştirme çerçevesinde işten çıkarılan kadınların haklı bir sebep olmaksızın bu mağduriyeti yaşadıklarını belirtmek için böyle bir ifade yoluna gitmiştir. … "istediğinizi yerinde istemediğinizi kapı dışarı" ile partileşmenin ve kutuplaşmanın iş hayatında da çok etkili olduğu, işten çıkarımlarda CHP'ye yakın kişilerin daha fazla tutulduğu yani bu iktidarın adil olmayan yönetimi bir kere daha vurgulanmak istemiştir.

[348]

[347] Ali Dayı Gazetesi, 26 Temmuz 1948, 3.
[348] Ali Dayı Gazetesi, 19 Ağustos 1948.

Karikatürü düz anlamıyla incelediğimizde yatağında horuldayarak uyuyan bir kişi görülmektedir. Kişinin etrafında çalar saat, bağıran kişiler bulunmakta hatta davul bile çalınmaktadır. Tüm bu seslere uyanmayan kişi yatağında uyumaya devam etmektedir.

Bezdirici olduğu kadar da vurdumduymaz bir maliye bakanı ne piyasalar için ne de halk için etkiliydi. Ekonomik belirsizler karşısında tepkisizliği ve mali reformları savunacak bir söylem oluşturamaması da mevcut hükümetin istikrarsız olduğuna dair halk kanısına kanıt oluşturmaktaydı. Böyle bir kanıtlama, diğer bakanlar ve parti ileri gelenlerince de huzursuzlukla karşılanması kabine genelinde hem bir güvensizlik hem de şahsi menfaatlere öncelik verilerek siyasi idameciliğe neden olabilirdi.

Karikatürü örtük anlamıyla incelediğimiz zaman yatağında derin bir uyku ile uyuyan kişinin Maliye Bakanı Hasan Abadan olduğu görülmektedir. İkinci Saka döneminde de devam eden ekonomik sıkıntıların devam etmesi halkı çıldırtma noktasına getirmiştir. Son olarak şeker zammı ve vergi zammı meseleleri halkın öfkesini artmıştır buna rağmen Bakanlığın bir çözüm bulamaması her kitleden kişi tarafından eleştirilmesine rağmen yine yanıtsız kalmıştır ki Abadan'ın ellerine bağlayarak rahat bir şekilde ve horuldayarak uyuması, etrafındaki tüm herhangi bir ses ve gürültüye karşı ne kadar duyarsız olduğunu onun bu seslere alışkın olduğunu göstermektedir. "Davul çalsan uyanmaz" deyişine de bir gönderme yapılmış, davulun hem çok sesli olduğu hem de iyi zamanlarda kullanılan bir enstrüman olduğu düşünülürse Bakanın ve iktidarın iyi ve kötü her türlü eleştiriye kulağını kapadığını görebiliriz. Karikatürde insanların çıkardığı seslerin gürültü olarak lanse edilmesi ise farklı bir bakış açısı ile bakıldığında rahatsızlık verenin halk olduğu çıkarımı da yaptırıyor.

Karikatürün söylem analizini incelediğimizde Halk "Hey babalık! Horultun bile kafa şişiriyor. Uyan da biyol feryadımızı dinle!" söylemektedir. Buna göre "babalık[349]" kelimesi işini ciddiye almayan, taklit eden ve bulunduğu konuma yakıştırılmayan ancak sevimli bir rolü olduğu düşünülen kişilerce kullanılmaktadır. Halk, Abadan'a böyle seslenerek onun bu bakanlık işini iyi yürütemeyeceğini dile getirmiştir. "Horultun bile kafa şişiriyor" cümlesi uykuda olan bir bakan yani görevini yapmayan bir kişi olarak ifade edildiği gibi horultu kelimesi ise işi esnasında yaptığı faaliyetlerin aslında halka çok daha zarar ve rahatsızlık veren bir durum olduğu kastedilmiştir. Uyan da feryadımızı dinle cümlesindeki feryat kelimesi daha çok ölüm ve unutulması uzun zaman alan durumlarda çok derin üzüntü hissedildiğinde kullanılır ki burada da halkın ne kadar zor durumda olduğu anlaşılabilir.

[349] Babalık kelimesi karikatürde gerçek anlamından ziyade argo anlamıyla kullanılmıştır. Argoda çocuğuna karşı görev bilinci olması gereken, ileri yaşlı kişileri temsilen kullanılır. Burada sözün kullanılma amacı tüm halka karşı sorumlu olan ekonomi bakanına karşı aşağılayıcı bir uyarıdır. https://sozluk.gov.tr/ Erişim 10.11.2024.

[350]

Karikatürü düz anlamıyla incelediğimizde bir masada sihirbaz gösterisini yapmakta, şapkadan güvercin çıkarmaktadır. Etrafındaki kalabalık ve masanın en başında duran iri cüsseli ve kolunda CHP yazılı kol bandı bulunan şahıs şovu izlemektedir. Masanın karşısındaki başka bir masada ise altıok logosuna sahip yani CHP'ye ait bir seçim sandığı bulunmaktadır.

Siyasetçiler ile sihirbazların ortak özellikleri manipülasyonu ve yol göstermeyi yöntem olarak kullanabilmeleridir. Sihirbazlar kendilerini seyreden halkı şaşırtmak ve eğlendirmek için dikkatlerini dağıtırlar veya başka noktaya çekerler. Siyasetçiler ise ekonomik ve sosyal hayatta neler olup bittiğine dair dikkati başka yöne çekip gerçekte görünen hata ve eksiklikleri saklarlar. Böylelikle siyasetçiler, ülke çapında beliren sıkıntılarda veya krizlerde kamuoyunun dikkatini dağıtarak halkın hoş görmeyeceği karar veya kanunları da çıkarabilirler. İşte bu nedenledir ki, karikatürde bir siyasetçinin sürprizleri, bir sihirbazdan daha fazla olduğu belirtilmektedir.

Karikatürü örtük anlamıyla incelediğimizde Cumhuriyet tarihinin en ünlü illüzyonisti olan Zati Sungur'un şapka gösterisini sergilemektedir. Zati Sungur alanındaki en başarılı şahıstır, şovlarına günlerce hazırlanır, kullandığı adet edevat bellidir ve şovun sonucunda ne ile karşılaşılabileceği bellidir. Masanın başında duran CHP'li Maliye Bakanı Hasan Abadan'dır. Uzun tartışma ve çalışmalardan sonra bakanın ekonomiden ne çıkarabileceği merak konusudur.

[350] Ali Dayı Gazetesi, 26 Ağustos 1948.

Burada Abadan ile Zati Sungur ile aynı karede çizilmesinin sebebi Abadan'ın da bakanlık değil şov yaptığı imasıdır. Ancak Abadan yeteneksiz bir şovmendir ki tüm malzemelere rağmen ortaya henüz bir şey koyamamıştır. Seçim sandığının kullanılması 1946 yılı seçimlerine yönelik ince bir gönderme içermektedir. Buradaki bir başka durum da ekonomi böyle devam ederse seçim sonuçlarının CHP aleyhine olabileceğini dair gözdağıdır.

Karikatürün söylem analizini incelersek Ali Dayı- "Zati Sungur bunca uğraşmadan sonra şapkadan bir iki güvercinden başka bir şey çıkaramıyor. Halbuki senin sihirli sandıktan neler de neler çıkıyor." sözüyle 1946 yılı seçimlerine bir gönderme yaparak seçim kanununun değiştirilmesinin gerekliliğini aksi halde sandıktan şaşırtıcı sonuçlar çıkabileceğini ifade etmektedir. 1946 "Sopalı Seçimler" ile seçmenin CHP'ye olan güveni zedelenmiş, aynı sistemde yapılacak her seçimin aynı düzende devam edeceğini söyleyen DP'liler, böyle devam ederse ara seçimlere katılmayacağını belirtmiştir.

2.5. Siyasi Partilerin Çok Tartışmaları Seçim Çalışmaları

2.5.1. Seçim Kanunu Meselesi

1946 Seçimleri Türk siyasi tarihine "şaibeli seçimler" olarak geçmiştir. Seçim tarihi, uygulanış biçimi, süresi ve güvenliği sonucunun doğru olmayacağına dair işaretler taşımaktadır. DP kurulduktan hemen sonra yapılan seçim muhalefeti daha sıkı adımlarla yeni bir seçime hazırlanmaya itmiştir. 1948 yılında Hasan Saka Hükümeti döneminde DP seçim kanunu hakkında değişiklik yapılmasına yönelik çalışmalar yapmıştır. 9 Temmuz 1948 yılında Meclis'te 5253 sayılı "*Milletvekilleri Seçimi Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine ve bu kanuna bazı maddeler eklenmesine dair Kanun*" kabul edilmiştir.[351]Ancak bu düzenlemeler DP tarafından yeterli görülmemiş ve 1948 yılında yapılan yerel seçimler ve ara seçimlere

[351] "*1) Kanundaki Pusulaları yazmak veya yazdırmak için seçim komisyonunca münasip bir yerin önceden hazırlanmış bulunması lâzımdır" biçimindeki hükmün "gizlilik ilkesi sağlamadığı yönündeki eleştirileri karşılamak için Seçim komisyonu, seçmenlerin, içinde oy pusulalarını yazmaları ve zarfa koymaları için seçmen adedine göre münasip görülecek miktarda kapalı oy yerleri hazırlar. ...Seçmenin oy pusulasını kimse görmeden kapalı oy yerinde-zarfa koyması mecburidir… Parti ve adaylar isterlerse bu kapalı oy yerlerinde adaylarının ve kendilerinin isimlerini muhtevi puslalar da bulundurabilirler. Böylece 1948 değişikliğiyle "gizli oy" prensibi güçlendirilmiştir. 2) 946 düzenlemelerinde parti müşahitlerinin "oyların sandığa atılması ve açılıp tasnif edilmesi sırasında" hazır bulunmalarına izin verilmişken 1948 değişikliklerinde "bütün tutanakların düzenlenmesi ve birleştirilmesi sırasında" da hazır bulunmaya izin verilmiş ve sandık başında bulundurulabilecek müşahit sayısı ikiye çıkarılmıştır. Böylece tutanakların düzenlenmesi ve birleştirilmesi sırasında yolsuzluk yapılmasını önleyecek düzeyde "açık sayım ve döküm" ilkesi benimsenmiştir. 3) Seçim kurullarına "ilçe merkezinde teşkilâtı bulunan ve seçime katılacak olan siyasi partilerden kur'a ile ayrılacak ikisinden her birinin tâyin edeceği birer üye" seçim kurullarına alınarak bu kurullar demokratikleştirilmeye çalışılmıştır. 4) Ek 1 inci maddede yapılan düzenlemelerle vali ve kaymakamlar dâhil olmak üzere Seçim Kanununda yazılı seçim suçlarından birini işleyenlerin, sıfat ve memuriyetleri ne olursa olsun haklarında umumi hükümler dairesinde kovuşturma yapılacağı öngörülmüştür. Böylece açık sayım ve döküm ile gizlilik ilkelerinin yanında bir miktar yargı denetimine de yer verilmiştir"*. Resmî Gazete, 14 Temmuz 1948.

katılmayarak boykot etme kararı almıştır. Artan gerilim Hasan Saka Hükümetinin istifası ile neticelenmiştir. Seçim Kanunu çalışmaları 1949 yılından itibaren yeniden üzerinde çalışılmıştır. Kanun hakkında geçici komisyon raporu 2 Şubat 1950'de sunulmuş ve yeni maddeler eklenmiştir. 16 Şubat'ta yapılan görüşmelerde tasarı kanunlaştırmıştır. "*5545 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu*" 21 Şubat 1950 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.[352]

[353]

Karikatürü düz anlamıyla incelediğimizde Seçim Kanunu adındaki ağacın meyvelerini merdivenin üst basamağında duran ve kolunda CHP bandı olan biri toplamaktadır. Arkasında ise DP yazılı ceket giyen şahıs elini yeter anlamında kullanarak merdivendeki şahsı uyarmaktadır.

Karikatürü yan anlamı ile incelediğimizde temmuz ayında başlanan yeni seçim kanunu tasarının CHP lehine sonuçlandığını ağaçtan meyveyi toplayan kişinin kolundaki CHP bandından anlamaktayız. Ağacın seçim kanununa benzetilmesi ve her maddenin de bir meyveyi temsil ettiğini görmekteyiz. Yani meyveleri toplayan CHP doğal olarak kendi kanun maddelerini de sepete eklemektedir. Ağacın DP tarafından ekildiği ve büyütüldüğü ayrıca "ağaç meyvesini yemek için ekilir" deyişine de göz önüne alarak meyveleri toplama hakkının DP'de olması gerekmektedir. Demokrat Parti 1946 seçimlerinden itibaren seçim kanununun değiştirilmesi için çaba sarfederken CHP'nin bu teklifleri göz ardı ederek kendine göre uyarlaması DP tarafından kabul edilmemektedir. 1946 seçimlerinden sonra gazetelerde sıkça görülen usulsüz

[352] Resmî Gazete, 21 Şubat 1950.
[353] Ali Dayı Gazetesi, 15 Temmuz 1948.

seçim başlıklarının görmemek için yeni kanunda yasak getirildiği[354] gibi yine usulsüzlüklerin denetlenmesini engellemek adına hakimlerin seçim kontrolünü sağlamasına izin verilmemesi[355] tepki çeken kararlardan olmuştur.

Karikatürün söylemine baktığımızda Ali Dayı "Milletin dört gözle olmasını beklediği meyveleri babanızın çiftliği gibi ha babam siz toplayın bakalım.. Fakat arkanızdaki size bunları ağız tadile yedirmeyecektir. Bunu böyle bilin!" diyerek seçim kanunu hakkındaki tekliflerinin demokratik ve eşit şartlarda seçime gidilmesi yönünde uyarlamaya çalışan DP ve Celal Bayar'ın peşini bırakmayacağını yinelemiştir. Ağız tadı tabiri ile de Demokrat Parti'nin iktidara ne kadar yakın olduğu vurgulanmıştır.

Ali Dayı — İnsaf be yahu... Yıllardan beri davulu başkası çalsın, parsayı siz toplayın öylemi?. Doğrusu bu kadar pişkinliğe kimsenin aklı ermedi gitti!.[356]

Karikatürü düz anlamıyla incelediğimiz zaman CHP bayrağının asılı olduğu iki katlı binanın balkon ve kapısından dışarı bakan kişiler vardır. Kahkahalar atan bu kişilerin elinde "Seçim Kanunu" yazan bir beyaz çuval bulunmaktadır. Dışarıda ise elinde davul "Seçim Hürriyeti" naraları ile gezen bir kişi vardır.

Karikatürde ortaya konan sitem, aslında iktidardaki bir partinin siyasi bir manevra ile muhalefet partisinin siyasi kazancını sahiplenmesidir. Genellikle iktidar partileri böyle bir sahiplenmeyi mevcut siyaseti farklı bir şekilde isimlendirerek veya söylemlerini sınırlandırarak yaparlar. Bu

[354] Ali Dayı Gazetesi, 5 Temmuz 1948, 2.
[355] Ali Dayı Gazetesi, 12 Temmuz 1948, 2.
[356] Ali Dayı Gazetesi, 19 Temmuz 1948.

noktada CHP'nin sahiplenmesi ise meclisteki Demokrat Parti grubunun yasa tekliflerini geri çevirerek kendi meclis gruplarının teklifini kabul etmesiyle sağlamıştı. Böyle durumda Demokrat Parti, tekliflerinin geçmesi için halk arasında oluşturdukları bilinç CHP'ye yönelik bir güvene dönüşmekteydi. Aslında CHP'nin bu konuda yaptığı, kendilerine yarar sağlayacak muhalif önerileri belirleyip uygun zamanda kendi önerileri olarak sunmaktı. Bu bakımdan Demokrat Parti, CHP'nin yıllarca geliştirdiği siyasi pragmatizm ile yeni tanışıyordu.

Karikatürü örtük anlamı ile incelediğimiz zaman kapı kapı dolaşıp davul ile seçim hürriyeti isteyen Celal Bayar ve onun emeklerine karşı, hazırladıkları seçim kanununu kendilerine uyarlayan CHP arasındaki adaletsizlik gösterilmek istenmiştir. Seçim Kanunu düzenlemeleri sonrası 1946 seçimlerinin güncel haliyle seçime gideceğini düşünen CHP kendi kalesinde mutlu bir şekilde yaşamaya devam ederken Bayar davulunu bırakmaksızın seçim hürriyeti naraları ile yoluna devam etmektedir. Buradan çıkaracağımız anlam şudur: Bayar bu kanun partiler arası bir hürriyet sağlayana kadar bu davul çalmaya yani halka sesini duyurmaya devam edecektir.

Karikatürün söylemine baktığımızda Ali Dayı "insaf be yahu… Yıllardan beri davulu başkası çalsın, parsayı siz toplayın öyle mi? Doğrusu bu kadar pişkinliğe kimsenin aklı ermedi gitti!." Sözleriyle seçim kanunu üzerinde yapılan değişikliklerin yalnızca CHP'nin işine yaraması, seçim kanununda bir emekleri olmaksızın CHP'lilerce benimsenmesi Ali Dayı tarafından pişkinlik ifadesi ile karşılanmıştır.

2.5.2. Millet Partisi

Tek parti döneminin otoriter yönetimini her fırsatta eleştiren DP temsilcileri kurulduktan sonra, muhtelif görüşlere sahip insanların yer aldığı bir parti olmayı amaç edindiklerini ve demokrasi idealine inanmış bir parti olduklarını açıklamıştır.[357] Tüm siyasi gruplarda olduğu gibi DP içinde de radikaller ve ılımlılar olmak bulunmaktadır.[358] Partideki radikaller DP'nin I. Büyük Kongresinden sonra muhalefete karşı olan tavrın daha net ve keskin olmasını isterken Cumhurbaşkanı İnönü'nün duyurduğu 12 Temmuz Beyannamesi sonrası parti liderleri arasında yaşanan ılımlı muhalefet kararları ile İsmet İnönü'nün yurt gezisine DP'li milletvekilli Nuri Özsan'ın katılmış olması parti içinde tartışmalara sebebiyet vermiştir.[359] DP'de yaşanan gerginliklerin bir sebebi de milletvekili maaşı meselesi olmuştur ki CHP tarafından hazırlanan maaş zammı teklifine DP'den Fikri Apaydın ve Haydar Aslan'ın imza atması, DP lideri Bayar'ın sinirlendirmiş ve partili arkadaşlarından imzalarını çekmesini istemiştir. DP'liler

[357] Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş*, 291.
[358] Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, 49.
[359] Eroğul, *Demokrat Parti*, 63.

oylamada hayır kartını kullanmış olsa da özellikle partinin dört kurucusunun her istediğinin emir gibi kabul görmesi ve gerçekleşmesi, demokrasi özgürlüğüne sığınan diğer ekibi rahatsız etmiştir.[360] Radikallerden Yusuf Kemal Tengirşenk, Ahmet Tahtalıkılıç, Emin Sazak, Ahmet Oğuz, Hazım Bozca, Suphi Batur ve Kenan Öner, DP'nin kuruluş amacından uzaklaşarak iktidara yakın bir resim çizmesini kabul etmemiştir.[361] DP'den Fuat Köprülü, yaptığı açıklamasında Başbakan Recep Peker'in istifası ve Hükümete yönelik övgü içeren ifadeler de bulunması Radikallerde bardağı taşıran son damla olmuştur. Nihayet 16 Ocak'ta İstanbul İl Başkanlığı ve partiden istifa eden Kenan Öner, parti içindeki fitili ateşlemiştir. DP'nin içindeki çalkantıyı idrak eden Bayar, 10 Mart 1948 tarihinde "Haysiyet Divanı"nda bir toplantı organize etmiştir. Toplantıda parti disiplinine aykırı davrananları, zam farkını partiye ödemedikleri ve dayanışmayı zayıflattıkları nedeniyle Sadık Aldoğan, Kemal Silivri, Osman Nuri Köni, Necati Erdem, Mithat Sakaroğlu'nun partiden ihraç edilmesine karar verilmiştir.[362] Bu ihraçlardan sonra Genel Kurul üyelerinden Yusuf Kemal Tengirşenk, Emin Sazak, Enis Akaygen, Ahmet Tahtalıkılıç, Hasan Dinçer, Ahmet Oğuz bu kararı protesto etmek adına fikri birlik içinde olduklarını göstermek amacıyla DP'den istifa etmişlerdir. Aralık 1947'de baş gösteren bunalım sonucunda partiden 21 milletvekili ayrılmıştır. DP'de yaşanan olaylar, partiden ihraç ve ayrılma kararlarının sonucunda, mecliste DP'lilerin sayısı 31'e düşmüş, DP'den ayrılan millettekilerden 13'ü Mecliste "Müstakil Demokratlar Grubu"nu kurararak bağımsız hareket etmeye başlamışlardı.[363] DP'nin kurucuları ile anlaşmayarak ayrılan partililer, bağımsız milletvekilli Mareşal Fevzi Çakmak'ın önderliğinde 6 Temmuz 1948 tarihinde ise Millet Partisini kurduklarını resmen açıklamışlardı.[364]

[360] Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 302.
[361] Altan Öymen, *Değişim Yılları*, İstanbul: Doğan Kitap, İstanbul 2010, 132.
[362] Tekin Erer, *Türkiye'de Parti Kavgaları*, İstanbul: Ticaret Postası Matbaası, 1963, 228-230.
[363] Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde* 132.
[364] Ali Dayı Gazetesi, 26 Temmuz 1948, 2.

[365]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimiz zaman elinde Millet Partisi yazan sulama kovası ile fidanı sulamakta olan bir kişi görmekteyiz. Yanında ise Demokrat Parti yazan büyük bir ağaca sarılmış bir başka kişiyi görmekteyiz. Karikatürde geniş bir arazi üzerinde sadece birkaç ev olduğunu görmekteyiz.

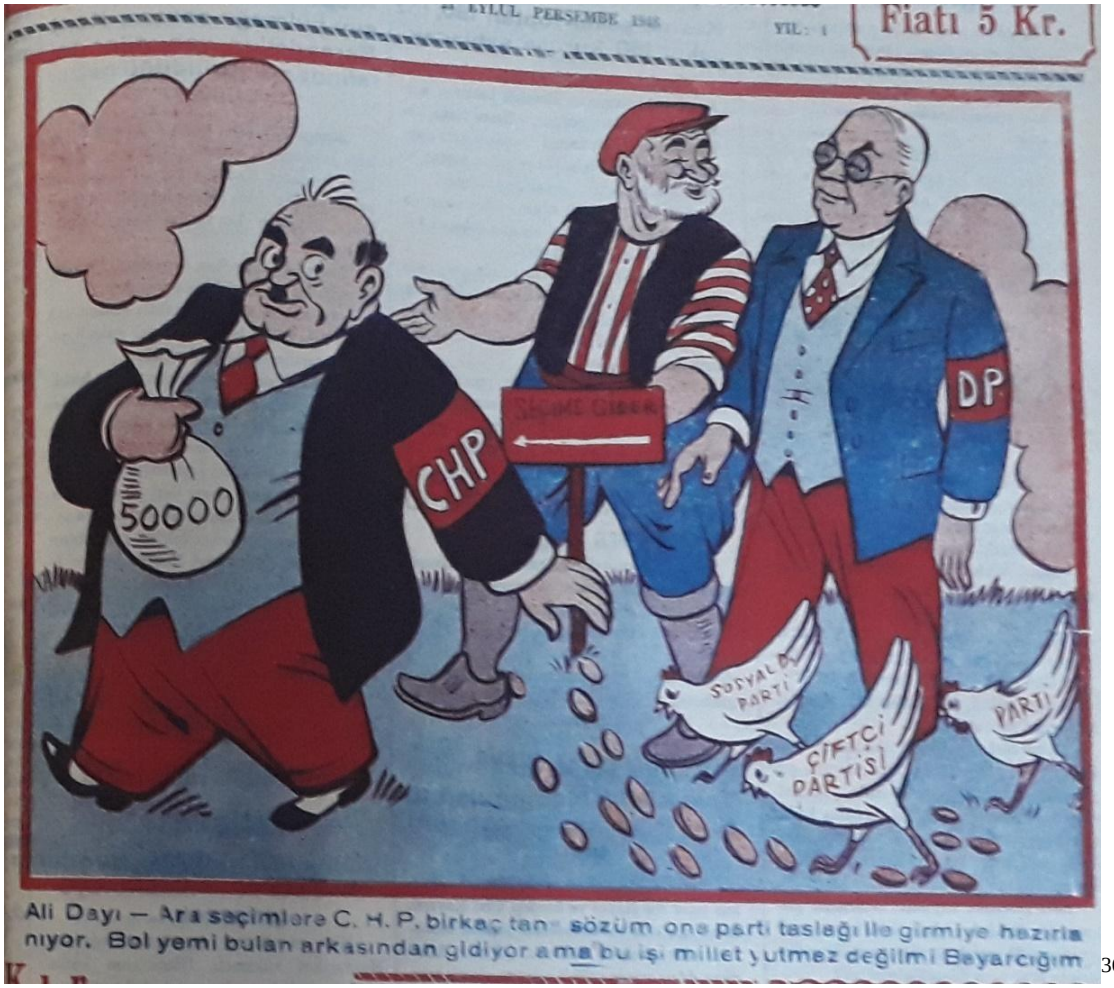
Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde köklü ve büyük bir ağaca sarılan kişi Celal Bayar'dır. Karşısında ise partisinden henüz ayrılmış olan Osman Bölükbaşı ve kurduğu Millet Partisinin ağacı bulunmaktadır. Demokrat Parti ağacının büyüklüğü göz alıcıdır ki bunda toprağı sevip kök salması öne çıkarılmıştır. Toprağını seven bitkilerin çok hızlı büyüyeceği bilinir. Kökü sağlam olan bitki ve ağaçların yanına yeni fidan ekilirse köklü ağacın ona o toprakta tutunma imkânı sağlamayacağı da bilinen bir gerçektir. Karikatürdeki alana baktığımızda kırsal ve daha çok köy hayatını temsil eden bir yer ve toprağa bağlı boşluğu temsil eden bir yeri görmekteyiz. Buradan şu sonucu da çıkarabiliriz. DP, köylüyü ve toprağa bağlı bir kesimi temsil ederek mecliste çok daha sağlam bir yer edinmiştir. Millet Partisinin bu büyümeyi yakalaması mümkün görülmemektedir.

Karikatürün diğer bir anlatısı da tabanı çiftçi-köylü olan bir muhalefet partisinin söylemi hem şehirli hem de kırsal kesime hitap edecek şekilde taban oluşturabilen bir partiye göre daha köklü bir siyaset yapabileceğidir. Demokrat Parti'nin doğuşunda etken güncel sosyo-ekonomik mesele Toprak Reformu idi. Öyle ki bu mesele sadece toprağın mülkiyet hakları üzerinde adil paylaşımı değil, buna bağlı olarak tarım üretiminde verimlilik, küçük üreticilerin pazarlara erişimi ve makineli tarım için gerekli sermayenin aranmasıydı. Öte yandan Millet Partisi milli kimlik, egemenlik hakları ve kültürel milliyetçilik üzerinden kendini tanımlamaktaydı. Ülkeye

[365] Ali Dayı Gazetesi, 6 Eylül 1948.

yönelik yabancı etkilere karşı milli hassasiyetlerin geliştirilmesi ve çıkarların teşvik edilmesine yönelik siyaseti amaçlamaktaydı. Bu açıdan tabanı dünyadaki gelişmeleri yakalayamamış veya gündelik hayatına olumsuz etki etmiş seçmenlerden oluşacaktı.

Karikatürün söylem analizine baktığımız zaman Ali Dayı "Boşuna uğraşma ağam. Senin fidan bu ağacın yanında tutacağa benzemiyor" diyerek Demokrat Partinin toprağa tutunup büyüyen ağacının köklerinin Millet Partisi fidanına yaşam hakkı vermeyeceğini ima etmektedir. Ara seçimlerde yaklaşırken özellikle seçim kanunu meselesinde CHP ile anlaşma sağlayamayan DP, seçime girmeme kararı almış, seçime girmeyi düşünen Millet Partisine ufak bir gözdağı vermektir.

[366]

Karikatürü düz anlamıyla incelediğimizde elinde para kesesi olan bir kişi arkasından gelmekte olan kümes hayvanlarını bu paralarla beslemektedir. Tavuklar "seçime gider" yazısına yönelen bu adamı takip ederken Ali Dayı ve yanındaki bir diğer kişi sohbet etmektedir.

Karikatürü yan (örtük) anlamıyla incelediğimizde elinde para kesesi ile gezen CHP'li bir kişi elindeki paraları "parti", "sosyal parti" ve "çiftçi partisi" adlı üç tavuğa yem olarak

[366] Ali Dayı Gazetesi, 23 Eylül 1948.

yedirmektedir. Tavuklar başlarını bile kaldırmadan bu yemleri yiyerek seçime doğru ilerlemekte iken durumun farkında olan CHP'li kişi bol bol etrafa yemleri saçmaya devam etmektedir. Ara seçim çalışmalarına diğer partilerle girme kararı ve bu partilerin de çalışmalarına yardım olması için verilen maddi destek DP tarafından eleştirilmiştir. Karikatürde dikkat çeken detaylardan biri de pembe bulutlardır ki CHP'nin bu seçim iş birliğinin "toz pembe hayallerden" ibaret olduğu vurgulanmak istemiştir.

Dönemin Türkiye'sinde siyasi özgürlüklerin gerekliliği ve modernleşmenin demokratikleşme olarak gerçekleştirilmesi gerektiği bu Ali Dayı karikatürü üzerinden doğru anlatılmıştır. Siyasette adillik ve dürüstlük, sadece halkın temsili olarak siyasete seçimle katılımıyla sağlanacak değerler değildi. Güçler ayrılığı, şeffaflık, meclis dışı hesap verebilirlik mekanizmaları da siyasetin bir toplumsal rekabet olarak gerçekleştirilmesini güvenceye alacak demokratik süreçlerdi. İktidar partisinin ara seçimler için kitlesi olmayacak kadro partilerini mali olarak beslemesi ise demokratik olmayan bir hareketti.

Karikatürün söylem analizini incelediğimizde Ali Dayı "Ara seçimlere CHP sözüm ona birkaç tane parti taslağı ile girmeye hazırlanıyor. Bol yemi bulan arkasından gidiyor ama bu işi millet yutmaz değil mi Bayarcığım" sözleriyle seçim dönemi CHP tarafından diğer partilere aktarılan para miktarı ve seçim hazırlığı yardımları, seçime girmeme kararı alan DP için can sıkıcı bir hal almıştır. Ancak yeni kurulan bu küçük partilerin etki alanının çok da büyük olmadığını düşünen DP'liler tüm bu hazırlıkların boşa gideceği inancına kani olmuştur.

[367]

[367] Ali Dayı Gazetesi, 30 Eylül 1948.

Karikatürü düz anlamıyla incelediğimizde resmin büyük bir bölümünü yüzünde mutlu ve mağrur ifadeye sahip bir kişi oluşturmaktadır. Resmin diğer yarısında deniz dalgalarına dayanamayıp batmak üzere olan ve yelkenlerinde bulunan yamaları ile dikkat çeken bir kayık bulunmaktadır. Kayık üzerinde duran şahıslardan biri çok korkmuş görünmektedir.

Karikatürü örtük anlamıyla incelediğimizde ara seçimlere katılmayacağını açıklayan Millet Partisinin, CHP ile seçimlere katılması durumda büyük bir felaket ile karşılaşacağı ima edilmiştir. Kayıktaki yamalar Millet Partisi kurulurken yaşanan sürece bir göndermedir. Karikatürde kullanılan "pembe bulutlar" daha önce de belirtildiği gibi özellikle CHP'nin gerçekleşmeyecek hayalleridir. Karikatürde bulunan Celal Bayar ise burada sığınılacak liman varlığında resmedilmiştir.

Millet Partisi ölü doğan bir parti. Öncelikle mevcut siyasi rejimin seçim sistemine göre Demokrat Parti'ye kıyasla siyasi tabanı kısıtlı bir söylemle sınırlanmış. Bu nedenle de siyasi alanda gerekli ilgi ve desteği sağlayamamaktaydı. Halkın geneliyle olan kopukluk siyasi meselelerde öne atılacağı bir tabanı genişletememekteydi. Bundan ayrı olarak parti plan ve programının da geniş kitlelere iletilememesi mecliste daimî temsil şansını azaltmaktaydı. Bu da parti siyaseti için toplanmış veya bir araya getirilmiş kaynakların israf edilmesine neden olmaktaydı. Ayrı olarak ölü doğmuş bir parti benzer partiler arasında oyları parçalayabilir, müessesleşmiş partilere yardımcı olabilir ve genel rekabeti azaltabilirdi. Yine de böyle bir parti başarısız olup tarih sahnesinden çekildiğinde, önerdiği siyaset ileride diğer partiler tarafından benimsenebilirdi.

Karikatürün söylem analizine baktığımızda Ali Dayı "Bu kaya parçası böyle çürük tekneleri daha çok defa baştan kara ettirir." Buradaki "kaya parçası" CHP'dir ki karikatüre baktığımızda kayıkta denize en çok batan kısım CHP'nin bulunduğu arka taraftır. Kaya parçası nesne olarak ağır ve göze çarpan bir eşyayı temsil etmektedir. Bu ağırlık CHP'nin siyasi yaşamının da ta kendisidir; mekansız ve zamansız bir nesne, bir kaya gibi sağlam, parçalanması yok olması zor ama aynı zamanda varlığı diğer nesnelerle uyum sağlamayacak kadar riskli. Resimdeki kayık gibi denizdeki fırtınaya dayanma gücü zaten az olan bir araç için bir de ağır kaya ile yol almak zaten imkansızdır, CHP gibi kökleri ve siyasi geleneği olan bir parti ile anlaşmak ve aynı rotada ilerlemekte kolay değildir. İşte bu ağırlığın vermiş olduğu yorgunlukla yollar ayrılmaya mahkûm olacaktır.

Sözlerinin devamında Ali Dayı "Yelkenleri suya indirip dümeni kırmanın yoluna bakmaya başlayın ağalar!" sözleriyle Millet Partisi genel başkanı Kenan Öner'in de seçimlere katılmayacaklarını açıklamasına bir gönderme yapılmıştır. Celal Bayar karadaki güçtür ve kurtuluş karaya çıkmak olarak resmedilmiştir. Ara seçimler fırtınalı denize benzetilmiştir.

2.5.3. II. Hasan Saka Hükümetinin Aşamadığı Vergi Sorunsalı ve Seçim Çalışmalarına Etkisi

[368]

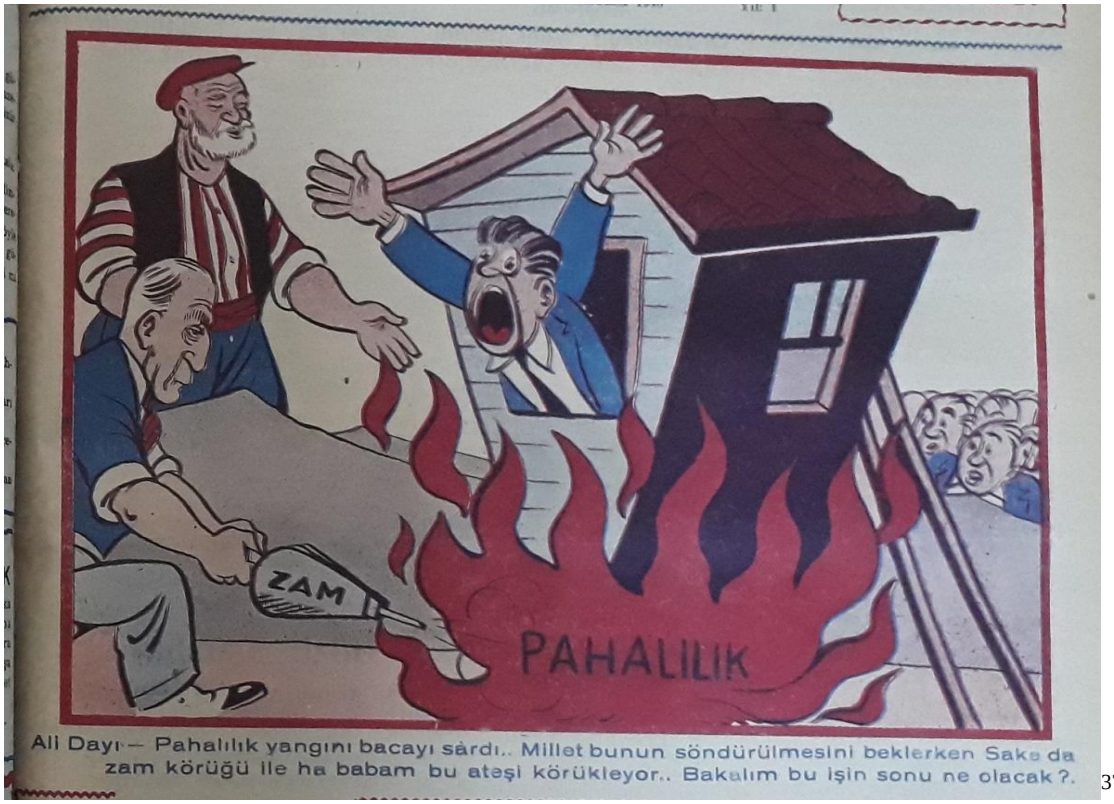
Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde sırtına hayat pahalılığı ve yeni vergiler adıyla kutular yüklenen bir kişinin bu ağırlıklara dayanamayarak feryat ettiğini görmekteyiz. Bu ağırlıkları duyarsız bir ifade ile yükleyen kişinin karşısında oldukça sinirli ve endişeli iki kişi resmedilmiştir.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde İkinci Saka Hükümetinin ekonomiyi rahatlatma adına yeni vergiler getirmesinin millete olan yansımasını görmekteyiz. Karikatürde vurgulanan ekonomik rahatlama için vergilendirme, tezat bir durumdur. Ekonomik rahatlama için daha fazla vergi getirilmesi, genellikle ekonomik sıkıntı dönemlerinde özellikle vatandaşları ve işletmeleri desteklemek için tasarlanan hükümet programları için ek gelir yaratmayı amaçlayan vergi politikalarının uygulanması anlamına gelir. Ayrıca artan vergi gelirleri, eğitim ve altyapı gibi ekonomik toparlanma açısından kritik öneme sahip kamu hizmetlerini de sübvanse edilmelerini sağlar. Ancak bu noktada yapılması gereken vergi artışına karşılık vergi mükellefleri üzerindeki mali yükü dengelemektir. Dönemin hükümetinin bunu yapabilmesi için vergi artışlarının ekonomik büyüme oranını azaltmasını engelleyecek veya düşük gelirli vatandaşların göreceli bir şekilde etkilememesini sağlamak için en iyi yaklaşımın ne olduğu konusunda halkın katılımına başvurması gerekirdi. Nitekim karikatürde vurgulanan durum da

[368] Ali Dayı Gazetesi, 7 Ekim 1948.

halkı riskleri ve maliyetleri konusunda bilgilendirilmeden hükümetin ekonomik rahatlamaya yönelik vergilendirme tedbirleri almasıdır.

Karikatürün söylem analizine baktığımızda Ali Dayı "Sakacığım milletin sırtından bu yükü kaldıracağına bir yenisini koyuyorsun. Buna bal gibi altta kalanın canı çıksın [369] derler vallahi.." diyerek bu sorunların baş sorumlusu olarak Saka'yı göstermiştir. Başbakan olmasının yanı sıra Saka Hükümetleri döneminin ekonomik sorunlarla anılması, bu sebeple bir defa da hükümet istifası yaşanmış olması ve millet algısında bir suçlu yaratmanın daha etkili olabileceği düşüncesidir. Ve böylelikle yorulan Saka Hükümetinin yeniden bir istifası söz konusu olacaktır. Partiye duyulan güvensizlik yanı sıra Demokrat Partinin ekonomik sorunların üzerinde fazlaca durmasının sebebi hem ara seçimlerde hem de genel seçimlerde sonuçların kendi lehine doğru evrilme arzusudur.

[370]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde pahalılık yangınıyla yanan bir ev ve bu yangını zam ile körükleyen bir kişi görülmektedir. Tüm bu olan biteni korku dolu gözlerle izleyen bir kalabalıkta bulunmaktadır.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde bir önceki karikatür üzerinden bahsedilen ekonomik rahatlama için halkla istişare edilmeden yapılan vergilendirme, bu karikatürde yerini sonuç

[369] Altta kanının canı çıksın: "*Bir rekabet, çekişme veya mücadele durumunda, kazananın ne pahasına olursa olsun galip geldiği ve kaybedenin tüm zararı ya da acıyı üstlendiği anlamına gelir*". https://sozluk.gov.tr/ Erişim 04.11.2024.
[370] Ali Dayı Gazetesi, 11 Ekim 1948.

olarak pahalılık şikayetine bırakmıştır. Pahalılık ateşini körükleyen kişi Başbakan Hasan Saka'dır. Saka'nın yüzündeki nötr ifade dikkat çekmektedir. Hükümetleri boyunca mücadele ettiği ekonominin düzelmek yerine daha kötüye gitmesi, sürekli zam ve pahalılık şikayetleri Saka'yı duygularını yitirmiş bir insana çevirmiştir. Pahalılık, gelişmekte olan ülkeler için milli egemenlik kadar ciddi bir sorundur. Özellikle Türkiye gibi yapısal ekonomik sorunları olan, yani herhangi bir doğal kaynağını veya ekonomik hizmetini ekonomik bir kalkışa dönüştürecek kurumlardan yoksun ülkelerde, pahalılık tüm ekonomik durgunluğa neden olabilmektedir. En önemlisi ise kalkınma için gerekli üretim araçlarının dış ithalatla tedarik edilmesinden dolayı, ithalat giderleri karşısında alım gücü düşmekteydi. Sonuç olarak hükümetin ekonomik rahatlama adına başvurduğu vergi artışı ön görülemeyen bir pahalılığa neden oldu.

Karikatürün söylem analizine baktığımızda Ali Dayı "Pahalılık yangını bacayı sardı.. Millet bunun söndürülmesini beklerken Saka da zam körüğü ile ha babam bu ateşi körüklüyor.. Bakalım bu işin sonu ne olacak?." sözleriyle artık kronik bir sorun haline gelmiş olan hayat pahalılığı, yine İkinci Saka dönemde ekonomiyi canlandırma amacıyla yapılan zamlarla daha kötü bir hal almıştır. Başbakanı iyice köşeye sıkıştırmaya çalışan DP, kötü gidişatı sürekli millete gösterme amacındadır.

[371]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde bir kişi bir elinde kocaman bir bohça diğer elinde ise ufak bir bez parçası (yama) tutmaktadır. Etrafta bohçayı parçalayan fareler bulunmaktadır. Farelerin üzerinde lüks, israf, seyhat (seyahat) ödemesi yazmaktadır. Bohçanın yaması üzerinde

[371] Ali Dayı Gazetesi, 14 Ekim 1948.

ise “yeni kazanç vergisi” yazmaktadır. Karikatürde bulunan diğer kişi ise elindeki süpürge ile fareleri kovalamaya çalışmaktadır.

Karikatürde tema olarak işlenen bütçe planlamasında artı vergilendirmeye başvurması, mevcut hükümetin teknik olarak yetersiz olduğunu göstermektedir. Bütçe açığı, bir hükümetin harcamalarının gelirlerini aşması ve açığı kapatmak için borç alması gerektiğinde ortaya çıkar. Karikatürde bu borcun en önemli sebebi olarak israf ve şahsi çıkarlar gösterilmektedir. Dahası bunların engellenmeyip, bütçe açığının halka yüklenilmesi gelecek seçimde halkın muhalefete yönelik eğilimi de etkileyecekti.

Karikatürü örtük anlamıyla incelediğimizde Başbakan Hasan Saka hükümetinin yaşadığı ekonomik sıkıntıları aşmak için hazırlanan bütçe tasarısını görmekteyiz. Bütçeyi parçalayan farelerle baş etmek yerine Başbakan Saka çözümü bütçeye yeni kazanç vergisi adıyla yeni bir yama ile kapatmaya çalışmaktadır. Burada sorunların fare ile anlatılması yerinde olmuştur. Çünkü fare hareket kabiliyeti yüksek, her alana girebilen ve neredeyse her materyali yiyebilen bir canlıdır. Saka Hükümetinin bitmeyen israfları da işte bu fareler gibi sürekli bütçeyi parçalamaktadır. Mecliste görüşülen yeni vergi düzenlemelerine yönelik çalışmaların eski bütçe üzerindeki etkisinin böyle olacağı gösterilmek istenmiştir.

Karikatürün söylem analizine baktığımızda Hasan Saka’nın “Ali Dayıcığım şu deliği kapayacak yamayı nihayet buldum.” sözlerine Ali Dayı “Evvela şu farelerin belini kırmalı.. Yamayı bulmuşsun kaç para eder!” karşılık vermiştir. Hasan Saka’nın bütçeyi düzeltme çabalarının bir fayda sağlamayacağı çünkü bütçeyi sürekli kemiren daha da açığın büyümesine sebebiyet veren israf ve lüks gibi harcamalar vardır. Saka’nın elindeki o küçük yeni vergileri ve faizler yama olsa bile daha büyük şekilde bohçayı parçalayacaktır. Asıl mücadelenin bütçeye zarar veren bu fareleri öldürmek olduğu ortadadır. Ancak değil fareleri öldürmek, Saka’nın bu fareleri gördüğü bile yoktur.

2.5.4. Partiler Arası Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Farklılıkların Seçim Propagandasına Etkileri

[372]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde iki farklı kadın dikkatimizi çekmektedir. Önde duran bakımlı, şık giyimli genel tabirle şehirli kadın imajında iken arkada tam olarak köylüyü, çiftçiyi temsil eden şalvarlı, başörtülü kadın bulunmaktadır. Köylü kadın boynunda su taşımakta, etrafındaki kümes hayvanları ile gezmektedir. Köylü kadın yalnız iken şehirli kadına zengin görünümlü bir beyefendi eşlik etmektedir. Köy evinde asılı duran Türk bayrağı dikkat çekmektedir.

Karikatürün söylem analizine baktığımızda Ali Dayı "Fatma! Şu seyyar kuyumcu dükkânı gibi dolaşan kibarlık budalalarına bak! Biz kurban ediliyor onlar da bayram ediyorlar." diyerek CHP'li olduğu çok açık bir şekilde görünen kişiler, ile DP'yi temsil eden kişilerin taban tabana ne kadar zıt olduklarını dile getirmektedir. Fatma ismi klasik bir köy kadınını temsil ederken kibarlık budalası tabiri ise zengin, lüks yaşamı seven ülke sorunlarını ve gerçeklerini bilmeden yaşayan kişiler olarak gösterilmiştir. Seyyar kuyumcu ifadesi ise yine CHP'lilerin ekonomik sıkıntı çekmeksizin iyi şartlarda yaşadıklarını buna rağmen tüm üretimine rağmen evine şeker ve buğday bırakamayan köylünün garibanları üzerinden bir ayrışma yaratmaktadır.

Biz kurban ediliyor ifadesini iki farklı değerlendirme ile açabiliriz. Burada hem kadın yüceltilirken hem de aşağılanmaktadır. Ali Dayı'nın söylediği kurban edilme olayında bakımsız

[372] Ali Dayı Gazetesi, 14 Ekim 1948.

kadın ile yaşayan erkeğin mutsuzluğu mu vurgulanmak istemiştir yoksa cinsiyet ayrımı yapılmaksızın köylünün çektiği bu ezici hayat mı? Vatanın, devletin tüm cefasını, ekonomik yükünü çiftçi ve köylü çekerken, zengin ve şehirli olan bu kişilerin, vatana bir faydası olmaksızın takıp takıştırarak, devletin usulsüz gelirine ortak olarak ne kadar rahat yaşadıkları ortaya koyulmak istenmiştir. Burada en önemli silah kadındır. Tüm hayatını ev işleri, hayvancılık toprak işleri ve ailesinin bakımına adayan, söz hakkı kısıtlı olan köylü kadına, modern hayatı benimsemiş, zengin, fiziksel olarak güzel ve bakımlı olan şehirli kadın düşman gösterilmiştir. DP, parti propagandasında ezilen köylü kadın da artık rahat nefes alabilecektir.

2.5.5. Ara Seçim ve Sonuçlarının Partilere Olan Yansıması

I. Hasan Saka Hükümetinin istifası ve yeni kurulan Hükümet sonrası kabinede yapılan değişiklik ara seçimlerin yapılmasına neden olmuştur. 17 Ekim 1948'de yapılan seçimlerde CHP tüm oyları almıştır. Seçimleri boykot eden DP katılmamıştır. Sosyal Demokrat Parti ve İşçi ve Çiftçi Partisinin de katıldığı seçimde Ankara, Aydın, Bolu, Erzincan, Erzurum, Giresun, İstanbul, Kastamonu, Malatya, Mardin, Ordu, Tokat ve Yozgat illerinde seçim gerçekleşmiştir. Seçime katılım düşük olmasına rağmen CHP istediği 13 milletvekilini kazanmıştır.

[373]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde sırtındaki yamalı bohça içine doldurduğu insanları kaçıran bir hırsız görmekteyiz. Hırsız koşar adım kaçarken arkasından ona bakıp gülen kalabalık bir kalabalık olduğu görülmektedir.

[373] Ali Dayı Gazetesi, 25 Ekim 1948.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde hırsız kılığındaki kişinin CHP iktidarı olduğu görülmektedir. Hırsız istediklerini almasına rağmen endişelidir. Buna göre CHP, muhalefet olmadan girdiği ara seçimlerdeki katılımın çok az olduğunu görmektedir ve bu durum ona genel seçimlerdeki oy kaybını düşündürmektedir. CHP'nin bir hırsız gibi milletvekili kaçırdığını gören halk ise bu aciz duruma Ali Dayı ve Celal Bayar ile beraber gülmektedir. Halk ile Bayar'ın bu duruma aynı tepkiyi vermesi, aynı durum ve düşüncede olduklarını göstermek için öenmlidir.

Karikatürün söylem analizine baktığımızda Ali Dayı'nın "Herkese gülünç olduktan sonra doldur doldur götür Ne ala memleket" sözleriyle CHP içindeki ayrılıkların ortaya çıkması sonrasında hükümetin bunu örtbas edip koltukları da başka partilere kaptırmamak için derhal ara seçimlere katılmasını gülünç bulmuştur. DP'nin de katılmayacağı seçim sonuçlarında ortaya çıkan netice sürpriz olmayacaktır.

ALİ DAYI — Yaprak dökümü mevsimi geldi.. Söylenenlere bakılırsa kabineyi yine C. H. P. nin kodamanlarından birisi kuracakmış.. Gitti Gülsüm, geldi Gülsüm hikâyesi..

[374]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde merdiven ile ağaçtan meyve toplamak isteyen CHP ceketli bir kişi ile onun bu eylemini izleyen birisi görülmektedir. Ağacın meyveleri insan kafası şeklindedir.

[374] Ali Dayı Gazetesi, 8 Kasım 1948.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde ara seçimler sonrası yeniden kurulacak olan Saka Hükümetine bir gönderme yapılmıştır. Partide Saka'ya karşı artan muhalefet yeni bir Başbakan arayışına sebebiyet vermiştir. Cumhurbaşkanı İnönü ile de yapılan görüşmelerde İnönü'nün kararına uyularak Saka ile yola devam edilmiştir. Ağaçtan meyve toplamaya yeltenen kişi de zaten ağaçtaki en büyük en olgun meyve gibi görünen Saka'yı almaya yeltenmektedir. Ağaçta ayrıca Bülent Ecevit, Kasım Gülek, Altan Öymen gibi CHP'nin önemli isimleri bulunmaktadır.

Karikatürün söylem analizini incelediğimizde Ali Dayı – "Yaprak dökümü mevsimi geldi.. Söylenenlere bakılırsa kabineyi yine CHP'nin kodamanlarından biri kuracakmış. Gitti Gülsüm, geldi Gülsüm hikayesi.."[375] sözleriyle Gülsüm hikayesindeki gibi değişen bir durum olmamasına gönderme yapmıştır. Başarılı bir yönetici olarak görülmeyen Hasan Saka'ya yeniden başbakanlık görevi verilmesi CHP'nin kader döngüsü ve bir nevi saltanata çevirdiği yönetim tarzı eleştirilmektedir.

[376]

Karikatürü gerçek anlamda incelediğimizde fasıl ekibinin sergilediği performansı görmekteyiz. Karşılarında bir grup ise onların bu performansını dinlemektedir.

[375] Hikâyeye göre Gülsüm adında eşi vefat eden adam bir süre sonra yeniden evlenmiş. Evlendiği kadının adı da Gülsüm olunca etrafındakiler "gitti Gülsüm geldi Gülsüm" demeye başlamışlar. https://www.evvelcevap.com Erişim 22.04.2023. Buradaki durumda yapılan değişikliğin bir etki yaratmayacağının düşünülmesi üzerine bu deyim kullanılmıştır.
[376] Ali Dayı Gazetesi, 22 Kasım 1948.

Karikatürü örtük anlamıyla incelediğimizde fasıl sahnesinde yer alan sanatçıların CHP Başbakanı Hasan Saka ve diğer CHP'li bakan ve milletvekilleri olduğunu anlamaktayız. Ara seçimler sonrasında CHP'ye katılan 13 milletvekilinin parti içerisindeki yerlerinin, sürekli aynı fasılda söylenen şarkılar gibi olduğu ima edilmiştir. Fasılı dinleyen grubu incelediğimizde kişilerin dış görünüşüne bakılarak farklı siyasi görüşlere sahip olduklarını anlayabiliriz. Örneğin uzun sakallı pos bıyıklı, kırmızı pantolon ve fötr şapkalı kişi şehirli olarak CHP'li bir seçmeni temsil ederken; yanındaki ince bıyıklı ve siyah pantolonlu kişi ise köylü olarak DP'li seçmeni temsil etmektedir. Yani bu fasılı dinlerken her iki seçmende duyduğundan memnun değildir ki CHP mecliste yaşadığı tartışmalar ile Saka Hükümetine apaçık ateş püskürmektedir. Sadece halktan CHP'liler değil aynı zamanda partili CHP'liler de durumdan memnun değildir ki fasılda yer alan kişilerin bitkin ve mutsuz hali bu durumu ifade etmektedir. DP ise zaten özellikle İkinci Saka Hükümetinin bu kötü durumunun sürekli üzerine gitme rolünü üstlendiği için hep eleştirmektedir.

Karikatürün söylem analizine baktığımızda Hasan Saka'nın "Nasıl Ali Dayı bu havamızı beğeniyor musun?" sorusundan seçimler sonrası partiden güvenoyu alan Hasan Saka'nın "bu havamızı" ifadesi dikkat çekicidir. İkinci Hasan Saka Hükümeti kurulduğunda da muhalefetin bu "bu hükümet iş yapmaz" eleştirilerine maruz kalan Başbakan Saka, seçim sonrasında kurulan hükümet ile de çalışamayacağını ve herhangi bir sorunun üstesinden gelemeyeceğini bilmektedir yani asıl kendisinin güveni olmadığının açık bir göstergesidir. Ali Dayı'nın "Vallahi Sakam Hepiniz kendi havanızdasınız bırakınız da biraz da başka hava dinleyelim.." cevabı ise bahsettiğimiz gibi Saka'nın Başbakanlığında kurulan hükümetin, siyasi ekonomik, sosyal herhangi bir problemi çözme yetisine sahip olmadığı yinelenmiştir. Ayrıca Ali Dayı'nın ifade tarzına bakarsak CHP'lilerin de çözüm odaklı bir iktidar olarak devam etmek istemediklerini anlamaktayız.

[377]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde "iktidar" isimli otomobilin bozulduğunu ve şoförün onu tamir etmeye çalıştığını görmekteyiz. Şoför kan ter içerisinde otomobili tamir etmeye çalışırken diğer yolcular otomobilden inmeyecek kadar rahattır. Yol kenarında olup biteni izleyen biri daha vardır.

Karikatürü örtük anlamıyla incelediğimizde otomobilin şoförü Başbakan Saka, yolcular ise diğer parti üyeleridir. Bozuk olan otomobil yani iktidarın her yerinde bir sorun vardır. Otomobilin neresini düzeltmeye kalksa başka bir yerinde sorun ortaya çıktığı gibi aynı zamanda eski sorunda hiç giderilememiştir. Bu konuda şoföre yardım eden kimsenin olmaması dikkat çekicidir ki mecliste kendi partilileri tarafından ağır eleştirilere maruz kalan Saka'nın yalnızlığı resmedilmiştir. Ekonomik krizle baş edemeyen Saka Hükümeti, yeni vergiler, yeni zamlar ve bilhassa şekere yapılan zammın halka yansımasının sonucunda halkın sözcüsü rolündeki DP'nin Hükümete olan baskısı artmıştır. Gündemde olan tüm tartışmalar bu ekonomik sorunlar üzerine yapılmaktadır. Bu durum gerçek anlamda ülkenin zor durumunu ifade etmek için tartışıldığı kadar hükümetin Saka Hükümetinin çekilmesi için yapılan bilinçli hamlelerdir.

Yol kenarında şoförün otomobil tamirini "uzaktan seyreden" kişi DP lideri Celal Bayar'dır. Onun resmedilmesi sürpriz değildir.[378] Bayar'ın kaş mimikleri incelendiğinde Saka'ya karşı alaycı bir tavır içinde olduğu anlaşılmaktadır. Ne yaparsa yapsın onun bu otomobili yürütemeyeceğinden ve bu yolda kendisinin ilerleyeceğinden son derece emindir. Halkın son seçimlere katılım oranı ve diğer partilerin de siyasi kitlesine bakılırsa yakın bir zamanda yapılacak olan seçimlerde iktidarın DP'ye geçmesi kaçınılmaz bir durumdur.

[377] Ali Dayı Gazetesi, 2 Aralık 1948.
[378] Ali Dayı yayınlandığı ilk günden itibaren DP yayın organı olarak haber yaptığı aşikardır.

Karikatürün söylem analizine baktığımızda Ali Dayı "Nafile Sakam ne kadar kursan bunun işleyeceği yok. Hep yerinde sayıyor. Bunu değiştirmekten başka çare yok!.. Yerine geleceğin tıkır tıkır işlemesi lazım yoksa bu yol alınmaz", diyerek Saka Hükümeti üzerinde açık bir baskı kurmaya çalıştığı gibi, CHP'nin artık siyasi gücünün kalmadığını da duyurmaktadır. DP'nin erken seçim çağrısı da bu karikatür ile yinelenmiştir. Değişen Saka Hükümetlerine rağmen düzelmeyen ekonomi, aynı parti çatısı altındaki üyelerde bile fikir birliği yapmaya imkân bırakmamıştır. Yerine gelecek tabiri ise iki farklı şekilde yorumlanabilir hem yorulan Saka'nın iktidardan çekilmesi hem de CHP'nin artık iktidar rolünde olmamasıdır ki bu daha ağır basan bir söylemdir.

2.5.6. Demokrat Partinin II. Saka Hükümetine Yaptığı Baskı ve II. Saka Hükümetin Sonu

II. Hasan Saka Hükümeti birçok sebepten dolayı fes olmuştur. Bunların başında iktisadi sıkıntılar gelmektedir ki sadece muhalefet partileri ve halk değil aynı zamanda CHP'liler de Hükümeti ağır bir dille eleştirmiştir. CHP içindeki hizipleşme devletin işleyişine kurum ve kanunlarına kadar etki etmiştir. Ekonominin kötü gidişatı ve ağır vergiler halkın CHP'den uzaklaşmasına ve hükümete nefret duyulmasına kadar ilerlemiştir. DP'nin yürüttüğü etkili propaganda süreci hızlandırmıştır. Seçim gezileri, yayınlar, Meclis konuşmaları ve seçim boykotları II. Hasan Saka Hükümetinde bunalıma sebep olmuş ve bu duruma dayanamayan Hasan Saka, 9 Ocak 1949'da Başbakanlıktan istifa etmiştir.

[379]

[379] Ali Dayı Gazetesi, 15 Kasım 1948.

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde bir kayık üzerinde dalgalı bir denizde kürek çekmeye çalışan bir kişi görülmektedir. Yine karikatürde "sözlü soru" nefesini kayığa doğru üfleyen bir kişi ve uçak ile yukarıdan olanları izleyen bir Ali Dayı görülmektedir.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde Başbakan Hasan Saka ve kabinesinin dalgalı bir denizde küçük bir kayıkla kürek çektiğini görmekteyiz. Dalgalı deniz Türkiye'nin ekonomisini, kürek ile denizi geçmeye çalışanlar Saka Hükümetini yansıtmaktadır. Nefesi ile kayığı alabora edebilecek kişi DP lideri Bayar'dır. Şeker ve muhtelif maddelere uygulanan zamdan sonra 18 Demokrat Partili milletvekili 10 Kasım'da meclise bir önerge vererek bu durumun incelenmesini istemiştir.[380] Bayar'ın nefesindeki sözlü soru rüzgarı ise bu verilen önergedir.

Karikatürün söylem analizine baktığımızda Ali Dayı – "Bu rüzgar değil, adete fırtına.. Buna ne Saka ne altındaki taka dayanacağa benzemiyor." Diyerek DP grubunun verdiği önergenin Saka Hükümetini devireceğini iddia etmektedir. Bayar'ın bu hamlesinden sonra açıklama yapmakta zorlanan Saka Hükümetine halkın tepkisinden ziyade CHP'lilerin de tepki göstermesi dikkat çekmiştir.

381

[380] Ali Dayı Gazetesi, 11 Kasım 1948, 2.
[381] Ali Dayı Gazetesi, 16 Aralık 1948.

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde kalabalık bir halk kitlesi ellerinde Türk Bayrağı ve "yaşasın seçim", "yaşasın demokrasi" yazan seçim pankartları taşımaktadır. Hatta kalabalığın omuzlarında taşınan bir kişi de bulunmaktadır. Diğer bir tarafta Millet Partisi yazan bir kapının önünde sandalyede oturan bir kişi görülmektedir. Millet Partisi kapısı üzerinde büyük bir örümcek ağı bulunurken kapı önünde sandalye üzerinde dertli dertli oturan bir kişide görülmektedir.

Karikatürü örtük anlamıyla incelediğimizde halkın omuzlarında sevgi ile taşınan kişinin DP lideri Celal Bayar olduğu görülmektedir. Millet Partisi kapısı önünde oturan kişi ise parti başkanı Osman Bölükbaşı'dır. DP ile yollarını büyük tartışmalarla ayıran Bölükbaşı kendi partisini kurduktan sonra iktidara karşı muhalif tavır göstermek yerine DP ile münakaşa yolunu seçmiştir. Verdiği röportajlarda ya da Meclis konuşmalarında sürekli DP karşısında yer alan Bölükbaşının partisi beklediğinin aksine yeni partili edinememiştir. Bu durum karikatürde örümcek ağı bağlayan kapı ile de anlatılmış, buralara kimsenin gelmediği açıkça gösterilmiştir. Karikatürde Bölükbaşı'nın bu durumdan çok muzdarip olduğu da görülmektedir.

Karikatürün söylem analizine baktığımızda – "Millet Partisini kurduk ama bize uğrayan yok Ali Dayı. – "Milletin simdi nerede olduğunu görmüyor musun dostum.. Buraya kim uğrar ki." Diyen Ali Dayı Demokrat Partiden ayrılarak kendi partini kuran Osman Bölükbaşı'nı uyarmaktadır. Mecliste DP'ye karşı CHP ile daha yakın bir tavır sergileyen Millet Partisine takındığı tavrın cevabını halk bu şekilde göstermektedir.

ALİ DAYI — Bayarcığım, görüyorsun ya.. C. H. P. yılbaşı hediyesinden memnun olmadı. Kaçacak delik arıyor.. Fakat bu hediyeyi bekliyen milyonlarca vatandaşın gözleri aydın olsun!.

[382]

[382] Ali Dayı Gazetesi, 30 Aralık 1948.

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde sırtında "serbest seçim 1949" çuvalı ile koşan bir kişi görülmektedir. Bu kişinin önünde kolunda CHP bandı bulunan biri daha koşmaktadır. Ali Dayı ise elinde Türk Bayrağını tutmaktadır.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde DP Başkanı Bayar, Noel Babaya benzetilmiştir. Elindeki serbest seçim torbası ise Türk halkı için hazırladığı yeni yıl hediyesidir. Resimde Bayar oldukça büyük hatta heybetli çizilirken CHP'li kişi çok küçük ve aciz olarak çizilmiştir. Seçim yasasında yapılan değişikliklere uzun süre kayıtsız kalan CHP, noel babanın bu hediyesini bile istememektedir. Öyle ki bu kişi korkuyla kaçmaktadır ancak Bayar'ın ayağının altında kalması an meselesidir.

Karikatürün söylem analizine baktığımızda Ali Dayı –"Bayarcığım görüyorsun ya.. CHP yılbaşı hediyenden memnun olmadı. Kaçacak delik arıyor. Fakat bu hediyeyi bekliyen milyonlarca vatandaşın gözleri aydın olsun!.." sözleriyle 1946 seçimlerindeki usulsüzlüğe ithafen yeni seçim yasası ile artık CHP iktidarının sona ereceğine kesin gözüyle bakıldığı için CHP'nin ısrarla bu yasayı Meclisten geçirmediğini ifade etmektedir. Ancak CHP'nin tüm engellemelerine rağmen artık yasa DP'nin iktidara baskısı ile değiştirilmiştir. Hem Türk Bayrağının çizilmesi hem de Ali Dayı'nın söylemine bakarsak Türk Halkının yeni yılda en büyük isteğinin CHP iktidarının son bularak DP'nin iktidar olduğu görmek şeklinde ifade edilmiştir. Milletin partisi DP olarak lanse edilmekte ve bu ifadeye göre CHP kendisinden nefret edilen bir parti olarak gösterilmektedir.

[383]

[383] Ali Dayı Gazetesi, 6 Aralık 1948.

Karikatürü düz anlamıyla incelediğimizde boynunda kumbara ile dolaşan iri cüsseli bir kişi ile önünde ondan kaçmaya çalışan başka kişiler görülmektedir. Kumbaranın üzerinde CHP yazısı olduğu gibi kaçan kişilerin kollarında da CHP yazısı bulunmaktadır.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde boynunda kumbara ile dolaşan kişi CHP iktisat bakanı olarak çizilmiştir. Kaçan kişiler kişi yine CHP'li vekillerdir. Ekonomiyi düzeltme kapsamında yapılan tekliflerden biri de milletvekillerinin maaşlarının kesilmesidir. Yeni vergi ve zamlardan sonra mecliste yaşanan tartışmalarda ortaya atılan bu teklife en olumsuz bakan yine CHP vekilleri olmuştur.

[384]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde CHP yazan ceketiyle kardan adam yapmaya çalışan birini görmekteyiz. Güneş insan silüetinde, gökyüzü ise karanlık çizilmiştir. Karikatürde ayrıca evler ve cami minaresi dikkat çekmektedir.

Karikatürü örtük anlamıyla incelediğimizde CHP'yi temsilen bir kişinin kardan adam yaptığı görülmektedir ki bu kişi yine ekonomi bakanı olarak çizilmiştir. İktidar adındaki kardan adam ise Başbakan Hasan Saka yani onun iktidarıdır. Ekonominin yapmış olduğu kardan adamın erimeye mecbur olduğu anlatılmak istemiştir. Hasan Saka Hükümetini bitirecek olan en önemli

[384] Ali Dayı Gazetesi, 9 Aralık 1948.

sorun ekonomidir. Kendi küçük alanında varlığını korumaya çalışan CHP ile özellikle köylü ve kırsaldan gücünü alan DP resmedilmiştir.

Ay silüetinde çizilen kişi ise D.P lideri Celal Bayar'dır. Ay yörünge sistemindeki önemli gezegenlerden biridir. Dünyadaki yaşamın devam edebilmesi için ayın hareketine ihtiyaç duyulduğu gibi siyasetinde D.P siz olmayacağı ima edilmiştir. Ayrıca Bayar'ın karanlıkta bile ışığı ile karı eritebiliyor olması, CHP iktidarının DP tarafından son bulacağını göstermektedir. Kardan adamın sadece kendi etrafında kar olması ve çevrede hiç kar görülmemesi hem bencil CHP iktidarını hem de Bayar'ın ışığının her tarafı temizlemiş olarak da yorumlanmaya açıktır. Karikatürde ayrıca köyü temsilen evlerin çizilmesi, DP'nin etki alanının neresi olduğunu anlamamızı isterken cami minaresi detayı ise yine dine saygılı bir politika üstlenen bir DP'nin varlığını hatırlatmaktadır.

[385]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde bir aşçının hazırladığı yemekleri müşteriye servis ettiği görülmektedir. Dumanı üzerinde olan bu yeni vergi isimli yemek müşteri tarafından istenmemektedir. Ancak aşçının mutfağı tamamen bu vergi yemekleri ile doludur.

[385] Ali Dayı Gazetesi, 20 Aralık 1948.

Karikatürü örtük anlamıyla incelediğimizde aşçının Başbakan Hasan Saka olduğunu görmekteyiz. Müşteri ise giyiminden ve bıyıklarından anlaşılacağı üzere kırsalda yaşayan halktır. Müşteri çok aç olmasına rağmen sürekli yapılan bu yemeği yemek istememektedir ancak mutfakta bundan başka yemek bulunmamaktadır. Ocak bütün harıyla yanmaya devam etmekte ve yeni yemekleri pişirmektedir.

Karikatürü söylem analizine baktığımızda "Nafile zahmet etme aşçıbaşı… Bu yemeklere milletin o kadar karnı doydu ki… Önüne ne koysan hazmetmeyecek… Sen yemeklerin çeşidini değiştirmeye bak!".

BAYAR — Ne o, Ali Dayı, Halk Partisi oyun mu gösteriyor?.
ALİ DAYI — Vallahi Bayarcığım.. Ötekiler yetmiyormuş gibi şimdi ev kiralarının serbest bırakılması işini eline aldı.. Beklediğimiz gibi galiba sonunda kendi oyununa kurban gidecek!..[386]

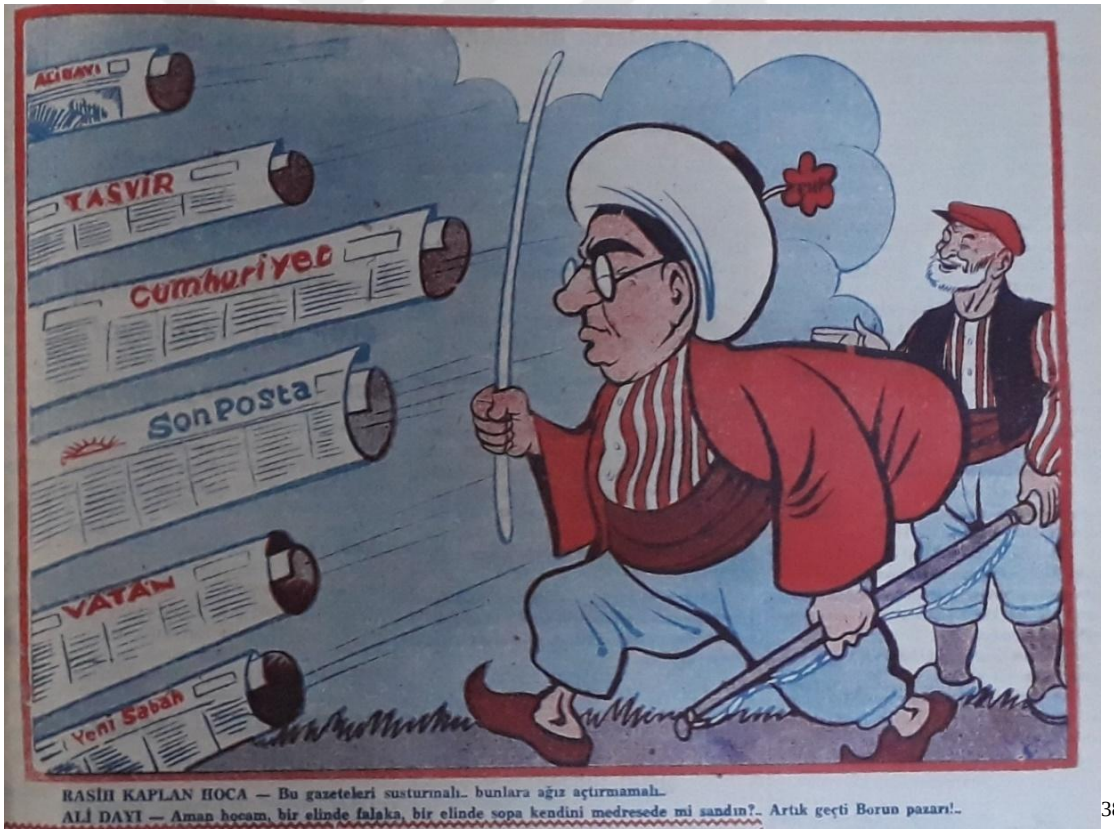
Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde iri cüsseli bir kişi kendi vücuduna bıçaklar saplamakta ve bu yerlerden kanlar fışkırmaktadır. Etrafında ise onu izleyen kişiler bulunmaktadır. Bıçakların her birinin üzerinde "iktidarsızlık", "ev kiraları", "şeker", "pahalılık", "suistimal" gibi kelimeler yazmaktadır.

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde iri gövdesine bıçak saplayan kişi CHP iktidarını temsil etmektedir. Ekonomide üst üste yaşanan sorunlara bir yenisinin daha eklenmesi halkta tahammül bırakmamıştır. Ev kiralarının serbest bırakılmasına yönelik alınan karar, gelir durumu zaten düşük olan kiracılar için yeni bir çıkmaza sebebiyet vermiştir. Ev kirasının serbest

[386] Ali Dayı Gazetesi, 23 Aralık 1948.

bırakılması ya da yüzde elli zam getirilmesi ev sahiplerinin istediği oranda fiyat belirlemesine sebebiyet vereceği için özellikle İstanbul'da yaşayan kişilerin evsiz kalmalarına yol açacaktır.[387] Zaten zor durumda olan halkın bu yükü kaldırabilmesi zor olacaktır. Her yeni iktisadi karar ile iyileşmesi beklenen ekonominin kendini öldürmekten başka çaresi kalmamıştır. Etrafında onu izleyen kişi DP lideri Bayar, çıkmazı giren iktidarın bu halini izlemekten büyük keyif almaktadır.

Karikatürün söylem analizine bakarsak Bayar – "Ne o, Ali Dayı, Halk Partisi oyun mu gösteriyor?" Ali Dayı –"Vallahi Bayarcığım.. Ötekiler yetmiyormuş gibi şimdi ev kiralarının serbest bırakılması işini eline aldı.. Beklediğimiz gibi galiba sonunda kendi oyununa kurban gidecek!.." sözleriyle gıda maddelerinden tüketim ürünlerine, yol vergilerinden mazota insan hayatına dahil olan her şeye yapılan zamların nihayet barınma ihtiyacına da yansıması ile hükümetin devam edemeyeceğini göstermektedir. Oyundaki son öldürücü darbenin ev kiraları olduğunu düşünen Ali Dayı "kendi oyununa kurban gidecek" sözleriyle Saka Hükümetinin bittiğini yinelemiştir.

RASİH KAPLAN HOCA — Bu gazeteleri susturmalı.. bunlara ağız açtırmamalı..
ALİ DAYI — Aman hocam, bir elinde falaka, bir elinde sopa kendini medresede mi sandın?.. Artık geçti Boğun pazarı!..[388]

[387] Ali Dayı Gazetesi, 23 Aralık 1948.
[388] Ali Dayı Gazetesi, 6 Ocak 1949.

Karikatürü görsel olarak gerçek anlamda incelediğimizde elinde falaka ile gezen kavuklu bir hoca görmekteyiz. Kavuğunda CHP yazan bu Hocanın önünde Ali Dayı, Tasvir, Cumhuriyet, Son Posta, Vatan ve Yeni Sabah gazeteleri bulunmaktadır.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde Hoca şeklinde çizilen kişinin CHP'li Milletvekili Mehmet Rasih Kaplan'dır[389]. CHP'nin müfrit grubunda yer alan Kaplan, Mecliste Ali Dayı, Tasvir, Cumhuriyet, Son Posta, Vatan, Yeni Sabah gibi CHP'ye yönelik eleştiriler yapan gazetelerle alakalı konuşurken sinirlerine hâkim olamayarak yumruklu bir kavgaya sebebiyet vermiştir. Aynı olay günü Rasih Hoca gazetelere saldırırken Faik Kurdoğlu[390] da muhalefete saldırmıştır.[391]

Karikatürün söylem analizine baktığımızda Rasih Kaplan Hoca – "Bu gazeteleri susturmalı – bunlara ağız açtırmamalı.." sözleriyle CHP'ye yapılan eleştirileri görmezden geldiği gibi daha önceki yasaklı basın dönemine bir gönderme yaparak açık bir gözdağı vermektedir. Ali Dayı – "Aman hocam, bir elinde falaka, bir elinde sopa kendini medresede[392] mi sandın?.. Artık geçti Borun pazarı[393]!.." cevabıyla artık CHP'nin eli sopalı günlerinin geride kaldığını, DP'nin iktidar olmasıyla basın üzerinde CHP'nin kurduğu bu yasakların son bulacağını söylemektedir.

---

[389] Mehmet Rasih Kaplan 1883'te (1299) Antalya'nın Akseki ilçesinde dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğrenimini Akseki İptidai Mektebi ve Rüştiyesinde tamamladıktan sonra 1902'de Konya'ya giderek eski Konya Müftüsü Yalvaçlı Ömer Efendi'den, Arabîye ve Şer'iye dersleri alarak, 1906 yılında müderrislik icazeti almıştır. Rasih Kaplan Eylül 1906'da Arapça ve din bilgisini geliştirmek için Mısır'a gitmiştir. "Camiülezher" de ve ayrıca Kahire Darülfünunu Edebiyat ve İçtimaiyat Medreselerinde öğrenim gördüğü için Arapça yazma ve konuşmada uzmanlaşmıştır. Rasih Bey, 1911'den sonra memleketine dönerek İttihat ve Terakki Fırkasının Antalya temsilcisi olarak Konya İl Genel Meclisi'ne üye seçilmiştir. Aynı zamanda Akseki Eğitim Müdürlüğünde ilköğretim komisyonu üyeliği ve başkanlığı yapmıştır. Anadolu'nun işgal edildiği döneminde "Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" Rasih Bey önderliğinde kurulmuştur. Millî Mücadelenin başlamasıyla Mustafa Kemal Paşa'nın yanında yer almış ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinde görev almıştır. Rasih Hoca, din adamı sıfatıyla Milli Mücadelenin yanında yer almış ve halkın Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının yanında yer alması için Anadolu'nun çeşitli yerlerinde halka seslenmiştir. Atılganlık Rasih Hoca'nın önemli bir özelliğidir, o kadar ki Atatürk tarafından kendisine Kaplan soyadı önerilmiştir. BMM'nin I. dönemi için 29 Nisan 1920'de yapılan seçimde Antalya mebusu olarak Meclise katılmıştır. Mehmet Rasih Kaplan I, II, III, IV, V, VI, VIII. dönemlerde Antalya'dan, VII. dönemde Maraş'tan yeniden milletvekili seçilerek Meclisteki konumunu 14 Mayıs 1950 tarihine kadar korumuştur. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/rasih-efendi-mehmet-rasih-kaplan-1883-1952/ Erişim 22.10.2024.

[390] Faik Kurdoğlu, 1892 yılında Kayseri'de dünyaya gelen Mülkiye Mektebi'nde başladığı üniversite eğitimine İstanbul Hukuk Fakültesine geçiş yaparak devam etmiştir. Brüksel Üniversitesinde Siyasi ve İktisadi İlimler Okulunu bitirmiştir. Gazetecilik ve avukatlık mesleklerini icra eden Kurdoğlu, 1935'te Manisa Milletvekili olarak Meclis'e girmiş, 1950'ye kadar milletvekilliği devam etmiştir. Birinci ve İkinci Celal Bayar Hükümetleri Dönemi ile Recep Peker Hükümetinde Tarım Bakanı olarak görev yapmıştır. https://www. biyografya.com/biyografi/3983 Erişim 22.10.2024.

[391] Ali Dayı Gazetesi, 6 Ocak 1949.

[392] Rasih Kaplan'ın almış olduğu Medrese eğitimine ithafen Medreselerdeki eğitim sisteminde disiplin sağlamak amacıyla falaka ve sopa eğitimle bütünleştirildiği için böyle bir ifadede bulunmuştur.

[393] "Geçti Borun Pazarı": iş işten geçti, fırsatı kaçırdın anlamlarında kullanılan deyim gündelik hayatta en fazla duyduğumuz ifadelerdendir. Hikâyenin aslına göre Niğde'ye bağlı Bor ilinin pazarları çok meşhurmuş. Günlerden bir gün pazara giden bir adam yorgunluk ve sıcak hava dolayısıyla bir ağaç gölgesinde uyuyakalması o gün kurulan pazarı kaçırmasına sebep olmuştur. Uyandıktan sonra telaş içerisinde pazara yetişmeye çalışan kişi için etraftaki halk "geçti Bor'un pazarı sür eşeği Niğde'ye.. anca yetişirsin" diyerek hem fırsatı kaçırdığını hem de daha büyük zahmete gireceğini dile getirmişlerdir. https://www.zaferdergisi.com/makale/10424-gecti-borun-pazari-deyim-oykusu.html Erişim 23.09.2023.

2.6. Şemsettin Günaltay Hükümeti

Başbakan Hasan Saka'nın 9 Ocak 1949 tarihinde istifa etmesinden sonra yeni hükümeti kurma görevi 16 Ocak 1949'da Mehmet Şemsettin Günaltay'a[394] verilmiştir. Şemsettin Günaltay Başbakanlığında kurulan ve 42 aleyh ve 394 oy ile güven oyu alan 18. Hükümet 15 Bakandan[395] oluşmaktadır.[396] Siyasi hayatına[397] 1915 yılında İttihat ve Terakki Fırkası'nın Ertuğrul (Bilecik) Mebusu olarak başlayan Günaltay, 1949'da CHP Başbakanı olarak devam etmiştir.

---

[394] 1883'te Erzincan'da doğan Şemsettin Günaltay Üsküdar Ravza-yı Terakki Mektebi'ni ve Vefa İdadisi'ni birincilikle bitirmiştir. Darülmuallim-i Alî (Yüksek Öğretmen Okulu)'nin fen şubesinden 1905'te mezun oldu. Özel olarak Arapça, Farsça ve Fransızca öğrendi ayrıca dini ilimler okudu. İstanbul Darüşşafaka'da hendese öğretmenliği, Kıbrıs İdadisi'nde müdür muavinliği yapmıştır. Maarif Nezareti tarafından 1909 yılında tabii ilimler okumak üzere gönderildiği İsviçre'nin Lozan Üniversitesi'nde öğrenimini sürdürdü. Yurda döndükten bir süre sonra Midilli İdadisi'nde müdürlüğe atandı. Daha sonra Kıbrıs İdadisi'nde ve Gelenbevi (İzmir) Lisesi'nde tarih öğretmenliği ve okul müdürlüğü görevlerinde bulundu. Midilli de bulunduğu süre içerisinde "Sırat-ı Müstakim"–"Sebilürreşad" ekibinde yazarlık yapmıştır. Türk Ocağı'nda tarih dersleri yanında konferanslar verdi. Medrese ve İlahiyat Fakültesi'nde dinler tarihi müderrisi, 1914 de Darülfünun Edebiyat Fakültesi'nde Türk Tarihi ve İslâm Kavimleri Tarihi Müderrisi oldu. Süleymaniye Medresesi'nde dinler tarihi ve İslâm felsefesi okuttu. 1922 yılında Şerr'iyye Vekaleti ve Telifat Heyeti Üyesi oldu. Darülfünun İlahiyat Fakültesi İslâm Dini Tarihi ve Fıkıh Tarihi Müderrisliğine ek olarak fakülte sekreterliğine ve ertesi yıl da adı geçen fakültenin dekanlığına getirildi. Ziya Gökalp öncülüğünde "İçtimaiyat Mecmuası" ve "Milli Tetebbular Mecmuası" nda Türk Tarihi Müderrisi olarak bulundu. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/m-semsettin-gunaltay-1883-1961/ Erişim 23.10.2024.
Devlet Bakanı (Başbakan Yardımcısı): Kocaeli Milletvekili Nihat Erim, Devlet Bakanı: Antalya Milletvekili Nurullah Esat Sümer/ Cemil Sait Barlas, Adalet Bakanı: Rize Milletvekili Fuat Sirmen, Millî Savunma Bakanı: Samsun Milletvekili Hüseyin Hüsnü Çakır, İçişleri Bakanı: Zonguldak Milletvekili Mehmet Emin, Erişirgil, Dışişleri Bakanı: Sivas Milletvekili Necmettin Sadak, Maliye Bakanı, Kocaeli Milletvekili İsmail Rüştü Aksal, Milli Eğitim Bakanı, Bingöl Milletvekili Hasan Tahsin Banguoğlu, Bayındırlık Bakanı: İzmir Milletvekili Şevket Adalan, Ekonomi ve Ticaret Bakanı: Gaziantep Milletvekili Cemil Said Barlas/ Vedat Dicleli, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı: Maraş Milletvekili Dr. Kemali Bayazıt, Gümrük ve Tekel Bakanı: Kocaeli Milletvekili Dr. Fazıl Şerafettin Bürge, Tarım Bakanı: Seyhan Milletvekili Cavid Oral, Ulaştırma Bakanı: Seyhan Milletvekili Dr. Kemal Satır, Çalışma Bakanı: Sivas Milletvekili Reşat Şemsettin Sirer. İşletmeler: Mustafa Münir Birsel. Yaşar Özüçetin Şemsettin Günaltay Doktora tezi, 65-66.

[396] T.B.M.M. T.D Dönem 8, cilt 15, 203-206.

[397] M. Şemsettin Günaltay, 1915 yılında İttihat ve Terakki Fırkası'nın Ertuğrul (Bilecik) Mebusu seçilerek olarak başlamış, 1920 yılında Mebuslar Meclisi fesh oluncaya kadar devam etmiştir. 1918 de Teceddüt Fırkası kurucuları arasında yer aldı. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin İstanbul şubesinde, daha sonra Kuva-yı Milliye içinde yer aldı. 1925 yılında İstanbul'da Belediye Encümeni Üyeliği'ne daha sonra da Belediye Başkan Vekilliği'ne seçildi. 1923 yılında TBMM İkinci Döneminde Cumhuriyet Halk Fırkası Sivas Milletvekili olarak bulundu. Meclis Başkan Vekili oldu. 1938-1954 yılına kadar arka arkaya milletvekilliği görevini sürdürerek yedi dönem Sivas Milletvekili bir dönem de Erzincan Milletvekilliğiyle mecliste yerini aldı. 1945'te Cumhuriyet Halk Partisi Grup Başkanı oldu. M. Şemsettin, Türk Ocakları yasasına eklenen metin ile oluşturulan "Türk Tarih Heyeti"nin 16 üyesinden de birisiydi. O'nun da içinde bulunduğu toplantılarla 12 Nisan 1931 tarihinde "Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti" kurularak bir yönetim kurulu seçildi. Günaltay, 1941 yılından itibaren vefatı olan 19 Ekim 1961 tarihine kadar kurucuları arasında bulunduğu ve üyesi olduğu Türk Tarih Kurumu Başkanlığı görevini sürdürdü. Aynı zamanda Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde tarih alanında ordinaryüs profesör olarak ders verdi. Ankara Üniversitesi'nde profesör olan mutedil, politik ve kültürel meselelerde liberal, din konusunda anlayışlı ve dengeli bir görüşe sahip olarak bilinen M. Şemsettin Günaltay, Hasan Saka Hükûmeti'nin Ocak 1949'daki istifası sonucu 15 Ocak 1949'da yeni hükûmetin başına seçildi. Hükûmet başkanlığı görevi, 14 Mayıs 1950 seçimleri neticesi 22 Mayıs 1950 tarihinde hükûmetin Demokrat Parti'ye devri sonrası Erzincan Milletvekili olarak TBMM içinde yerini aldı. 1954 seçimleri sonucu milletvekilliğinden ayrılmak durumda kalıp İstanbul'a geldi. 1958-1959 yıllarında Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul İl Başkanlığı görevinde bulundu. 27 Mayıs 1960 İhtilali sonrası Milli Birlik Komitesi ile beraber Kurucu Meclisi meydana getiren Temsilciler Meclisi Üyeliği'ne seçildi.1961 yılında Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul Senatörü oldu. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/m-semsettin-gunaltay-1883-1961/ Erişim 23.10.2024.

Şemsettin Günaltay meclisten güvenoyu aldığı gün yaptığı konuşmasında *"...bir tarihçi sıfatıyla sizi temin ederim ki, bu milletin istikbali için yegâne çare, sağlam esaslara müstenit bir demokrasinin kurulması ve işlemesidir*" diyerek daha liberal bir görüşü benimsediğini göstermiştir.[398] Günaltay, DP muhalefetine karşı daha ılımlı olduğu gibi Ziya Gökalp'ın "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" düşüncesini benimsemesi, din konusunda daha anlayışlı olması onu kendinden önceki başbakanlardan ayırdığı gibi daha bütünleştirici bir misyona sahip olduğunu göstermektedir.

[399]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde elinde "kabine" isminde kalbur bulunduran bir kişi insanları elemektedir ve dört kişi kalburdan geçip aşağı düşerken bir kişi kalburun üzerinde kalmıştır. Etrafında bu olup biteni izleyen biri daha bulunmaktadır.

Karikatürü örtük anlamıyla incelediğimizde kalburu tutan kişinin Hasan Saka olduğu anlaşılmaktadır. Hasan Saka'nın yeniden istifasını vermesini üzerine Cumhurbaşkanı İnönü yeni Başbakanı belirlerken Günaltay'dan daha önce aklından başka isimler geçmiştir. Bu kişiler Hilmi Uran, Necmettin Sadak, Fuat Sirmen ve Nurullah Esat Sümer'dir. Karikatürde kalburdan elenip aşağı düşen bu kişiler Cumhurbaşkanının teklifini kabul etmemiştir. Kalburun üstünde oturan kişi ise Şemsettin Günaltay'ı temsil etmektedir ki İnönü'nün teklifini kabul eden kişi o

[398]Eroğul, *Demokrat Parti*, 45.
[399] Ali Dayı Gazetesi, 20 Ocak 1949.

olmuştur.[400] Yine pembe bulutlar önünde olayları izleyen kişi Celal Bayar olarak resmedilmiştir. Bayar'ın yüzündeki alaycı tavra bakılırsa CHP'nin ne yaparsa yapsın başarılı olamayacağını, iktidarı devretme zamanının geldiğini ima etmektedir.

Karikatürün söylem analizine baktığımızda Ali Dayı "Gayrı zahmet etme. Ne senin ne de kalburunun hükmü kalmadı" sözlerine cevaben Saka "Dediğin doğru ama yeni gelenlerde bizden değil mi sanki?" demiştir. Burada kalburun kullanılma sebebi birkaç aday olmasına rağmen bir kişinin sivrildiğini[401] ve diğerlerinin elendiğini göstermek olduğu gibi Hasan Saka'nın istifası da ununu eleyip eleği asmak[402] deyimiyle de ifade edilmiştir. Hasan Saka'nın zorlu başbakanlık dönemlerinden sonra artık işinin bittiğini göstermek için kullanılmıştır. Ali Dayı da bu sözleri ile Hasan Saka'nın siyasi kariyerinde sona geldiğini açıkça ifade ederken Saka cevabında iktidarın yine CHP'de olduğunu yineleyerek muhalefete çok fazla sevinmeyin mesajı vermektedir.

[403]

[400] Onur Erbatu, *Şemsettin Günaltay ve Türk Siyasi Hayatındaki Yeri*, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 49-50.
[401] Kalburüstü ve kalbur altı deyimlerine bakarsak kalburüstünün önde gelen seçkin, sivrilmiş gibi anlamları var iken kalbur altı sıradan, elenmiş ve benzerleri gibi anlamlarına gelmektedir.
[402] Ununu eleyip eleği asmak: dünyada yapacak hiçbir işi kalmamış, dünya nimetlerine dair her türlü zevki tatmış, kendine düşen görevi hakkıyla yerine getirmiş gibi anlamları vardır. https://sozluk.gov.tr/ Erişim 04.11.2022.
[403] Ali Dayı Gazetesi, 27 Ocak 1949.

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde "Emekli Başbakanlar Kulübü" adındaki binanın penceresinden dışarı bakan iki kişiyi görülmektedir. Balkonda ise kafeste insan kafalı bir kuş bulunmaktadır. Binanın karşısında nargilesini tüttüren birisi oturmaktadır.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde Emekli Başbakanlar Kulübünden bakan kişilerin CHP eski Başbakanlarından Şükrü Saraçoğlu ve Recep Peker olduğu anlaşılabilir. Aynı şekilde balkondaki kafeste bulunan kuş[404] ise Hasan Saka'dır. Nargilesini içen kişi ise Şemsettin Günaltay'dır. Günaltay'ın nargile keyfi yapması henüz göreve yeni başlamanın vermiş olduğu bir rahatlık ayrıca Cumhurbaşkanı tarafından seçilmiş tartışmasız seçilmiş olmasıdır. Nargilenin obje olarak kullanılması CHP'nin iktidarında hiçbir iş yapmayan, zamanını boş boş ve ayrıca kendi için keyifle geçiren bir parti olduğunu ima etmektir.

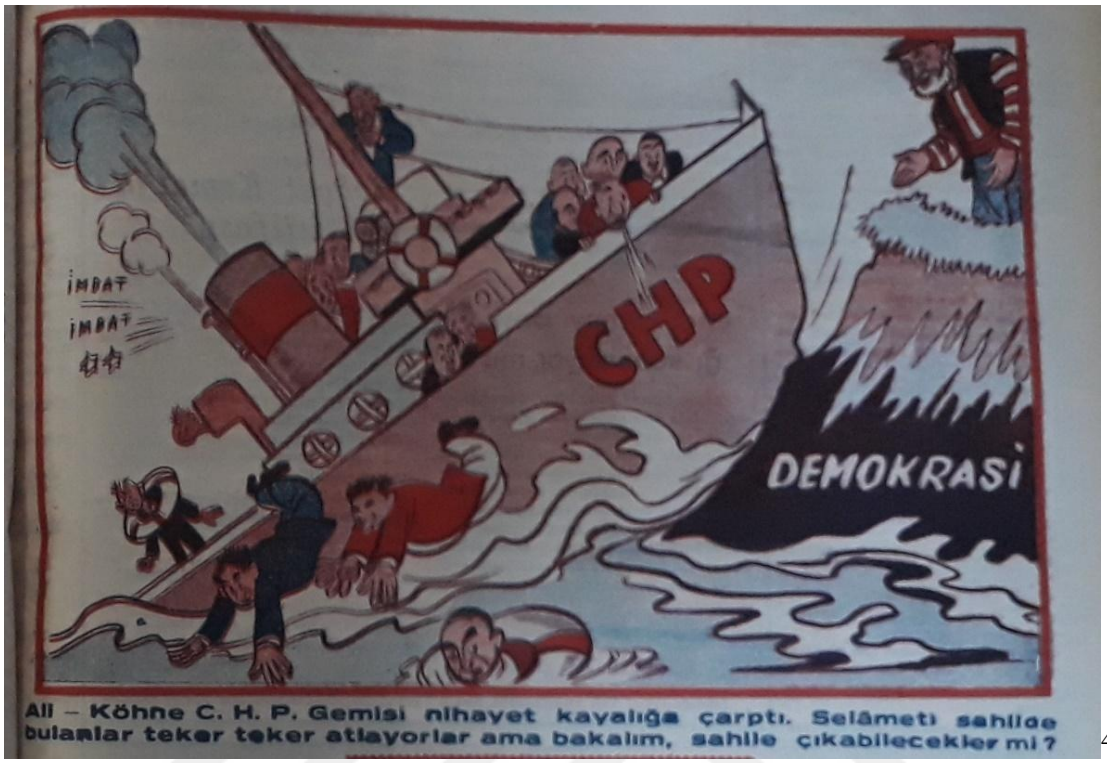
Karikatürün söylem analizine baktığımızda Ali Dayı "Aman göreyim seni Günaltay, eğer üzerine aldığın işleri kıvıramazsan senin de gideceğin yer bu milletin başına her biri bir dert bırakıp, köşeye çekilen ağaların yanıdır" sözleriyle Günaltay'ın Hükümet programı ile alakalı nutkunda "tutamayacakları sözleri vermeyeceklerine" dair yaptığı açıklamaya gönderme yaparak Refik Saydam'ın koordinasyon kararları, Saraçoğlu'nun Portakal Hikayeleri, Recep Peker'in Aksaray pazarındaki kırmızı turpları ile avunacak halimiz kalmadı. Ucuz ekmek, ucuz gıda ve masrafların azaltılmasını isteyen Ali Dayı bu ekonomik kriz söylemleriyle de en çok Hasan Saka'yı işaret etmektedir.[405] Özellikle son yıllarda daha da artan ekonomik krizi Başbakan Günaltay'ın çözmesi gerektiğini düşünen Ali Dayı, karikatürde çizdiği bu kişiyi (Günaltay'ı) çok rahat bir karakter şeklinde çizerek aslında işin nereye varacağını bildiğini söylemektedir. Ali Dayı'nın ifadesindeki ağa kelimesi ise CHP'nin feodal zihniyete sahip bir grubun elinde olduğunu ve bir köy ağası rahatlığında istediğini yapan kuralsız, zorba kişilerce yönetildiğini ifade etmektedir. Söylemde dikkat çeken bir nokta "işleri kıvıramazsan senin de gideceğin yer ağaların yanıdır" sözleri Günaltay'a açık bir gözdağıdır ki halkın artık CHP iktidarına tahammülünün kalmadığını ve ilk fırsatta bu iktidardan kurtulacaklarının da açık göstergesidir.

2.6.1. Şemsettin Günaltay Hükümetine Cumhuriyet Halk Partisinden İlk Muhalefet

Hasan Saka Hükümetinin istifasından sonra yerine Başbakan tayin edilen Şemsettin Günaltay, Meclis açılış konuşmasında muhalefete daha ılımlı yaklaşmış, din ve vicdan konularında ise önceki hükümetlerden daha farklı bir tavır göstereceklerini açıklaması üzerine Erzincan Milletvekili Behçet Kemal Çağlar olmak üzere bazı partili arkadaşlarınca eleştirilmiştir. Çağlar,

[404] Hasan Saka'nın soyadının bir kuş ismi olması birçok karikatürde onun kuş olarak çizilmesine sebep olmuştur.
[405] Ali Dayı Gazetesi, 31 Ocak 1949, 3.

Başbakanın yaptığı bu açıklamaları "*Atatürk Devrimlerinden Vazgeçiş*" olarak değerlendirmiş ve istifa etme kararı almıştır. Demokrat Partililer ise Çağlar'ın bu istifasını iktidarının sonuna yaklaşan CHP'den bilinçli bir kopuş olarak yorumlamıştır.[406]

[407]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde "CHP" ismindeki gemi "Demokrasi" kayalığına çarptığı için batmaya başlamıştır. Geminin üzerinde bulunanlardan birisi can simidi takıp denize atlarken bir diğer can simitli yolcu gemide kalmayı tercih etmiştir. Gemideki yolculardan bazıları denize atlarken bazıları gemi üzerinde görülmektedir. Yolculardan biri istifra ederken genel olarak bir korku hali olduğu imdat imdat seslerinden anlaşılmaktadır.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde Başbakan Günaltay'ın 18 Ocak 1949 tarihinde Hükümet Programı sunuş konuşmasından sonra CHP içinde yaşanan sorunları anlatmaktadır. Konuşmasında iç politikanın iyileştirilmesine yönelik çalışmaları tereddütsüz desteklemeye açık olduğunu dile getirmesi DP'ye karşı daha ılımlı davranması ve demokrasinin de gelişimi adına bazı kanunların değiştirilmesi fikrine de açık olduğu beyan etmesi[408] CHP'liler tarafından

[406] Ali Dayı Gazetesi, 3 Şubat 1949.
[407] Ali Dayı Gazetesi, 3 Şubat 1949.
[408] *İç politikamızda; gelişmekte ve kökleşmekte olan demokratik rejimin memleketimiz için vadettiği aydın istikbâli yaklaştıracak tedbirleri daima artan bir azimle almak bizim de vazifemiz olacaktır. (Bravo sesleri) Tek dereceli seçim ve çok partili meclis sistemine dayanan demokrasimizin gayesi halk idaresinin en mükemmel şekilde belirmesine imkân sağlamaktır. Büyük meclisin geçen yıl kabul buyurduğu Seçim Kanunu bu maksadın elde edilmesi için ortaya konmuş ileri bir eserdir. Hükümetimiz, 1950 seçimlerinin hiçbir vatandaşın yüreğinde şüpheye yer bırakmayacak en teminatlı bir şekilde yapılması için, ilmin ve tecrübenin telkin edeceği tedbirleri göz önünde tutmaktan geri kalmayacaktır. İçinde bulunduğumuz demokratik hayatın kolaylıkla ve süratle gelişmesi için, icap ettikleri her sahada yeni kanunlar sunmakta ve eskilerin değiştirilmesini arz etmekte tereddüt etmeyeceğiz.* TBMM

hoş karşılanmamıştır. İslam üzerine eğitim alan ve dini değerlere laiklik çizgisinden taviz vermeden saygılı olacağını söyleyen Günaltay'a ilk tepki Behçet Kemal (Kemalettin) Çağlar'dan gelmiştir. Can simidi ile gemiden atlayan kişi 24 Ocak 1949'da Atatürk Devrimlerinden taviz verildiği gerekçesiyle hem partiden hem de milletvekilliğinden istifa eden Çağlar olarak çizilmiştir.[409] Çağlar görüşünde olan bazı partililer de gemiden atlayanlar olarak çizilirken gemide kalıp batması bekleyenler ve gemiden ayrılamayanlar ise klasik CHP'lileri temsil etmektedir. Yine parti içerisindeki aşırılardan birisi demokrasiye çarptıktan sonra istifra etmeye başlamış, yeni başbakanın aldığı kararlardan memnun olmadığı halde gemiyi terk edecek cesareti de bulamamıştır.

Karikatürün söylemine baktığımızda Ali Dayı "Köhne CHP gemisi nihayet kayalığa çarptı. Selameti sahilde bulanlar teker teker atlıyorlar ama bakalım sahile çıkabilecekler mi?" sözleriyle CHP'nin Demokrasi "engelini" aşamayacağı ve hala ona tabii olanların karaya hiçbir şekilde ulaşamayacakları anlatılmak istenmiştir.

2.6.2. Verem ile Mücadele

İnsanlığın maruz kaldığı en büyük felaketlerden biri olan veremin mikrobu 1882 yılında bulunduğundan itibaren bu hastalık ile mücadele de başlamıştır. Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde de verem ile mücadele etmek için çalışmalar yapılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası yeniden artış gösteren verem ile mücadele 1945 yılında başlamıştır. Dönemin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Sadi Konuk başkanlığında oluşturulan komisyon ülkedeki verem sorununu etraflıca tetkik etmiş ve veremle planlı bir şekilde mücadele etmenin zaruriyeti ortaya konulmuştur. Bu amaç doğrultusunda ilk iş olarak mahalli dernekler sayısının ülke genelinde artırılması amacıyla 1946'da Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olan Behçet Uz tarafından bir genelge hazırlanarak vilayetlere gönderilmişti. Çalışmalar kısa zamanda başarıya ulaşarak üç yıl içinde 48 dernek kurulmuştur. Komisyonda alınan kararlar arasında büyük şehirlerde verem savaş cemiyetlerinin kurulması, dernek olmayan yerlerde ise veremle savaşın bakanlık tarafından yürütülmesi karar alınmıştır. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ve İstanbul Verem Savaş Derneği'nin iş birliği ile 3 Ocak 1948 tarihinde Eminönü Halkevi konferans salonunda "I. Verem Konferansı" düzenlenmiştir. 48 mahalli verem savaş derneğinin 1948 yılında birleştirilmesi kurulan "Türkiye Ulusal Verem Savaş Derneği" ile "Sağlık ve Sosyal

Tutanak Dergisi, Dönem 8, Cilt 15, Birleşim 36, Sayfa 162-206, https://www5.tbmm.gov.tr/yayinlar/basbakanlarimiz_genelkurul_konusmalari/basbakanlarimiz_cilt3.pdf Erişim 22.09.2024.

[409] Ali Dayı Gazetesi, 3 Şubat 1949, 2.

Yardım Bakanlığı" iş birliği içerisinde faaliyet göstermiştir. 1948 yılında 5237 Sayılı kanunla belediye ve eğlence resmi gelirlerinin yüzde 10'unun verem savaşına tahsisini sağlayan kanun kabul edilmiştir.[410] 17-21 Ocak 1949 tarihinde toplanan I. Verem İstişare Komisyonu toplantısında veremle savaşta organizasyon BCG[411], orduda ve okullarda veremle savaş ve veremle savaş için personel yetiştirme komisyonları oluşturulmuş verem ile mücadele kapsamında kararlar[412] alınmıştır.[413] 1937 yılında Türkiye'ye getirilen aşılar 1947 yılına kadar ancak 30 kişiye uygulanmış ancak 1947 sonrası 9114 kişi aşılanmış ve bundan sonra rakam daha da artmıştır.[414]

11 Nisan 1949'da Meclis'te görüşülmeye başlayan verem ile mücadele konusunda birçok vekil söz alarak en uygun yöntemi bulmaya çalışmışlardır. Toplantıda mücadelede Sağlık Bakanlığının yanı sıra özel teşebbüsle de iş birliği yapılması, mücadeleye veremin yoğun olduğu bölgelerden başlanarak küçük yerlerde ucuz kurumlar ve dispanserler açılacak, büyük yerleşim yerlerinde ise hastane ve sanatoryumlar hizmet vereceği kararı alınmıştır.[415]

[410] Sevilay Özer, Türkiye'de 1923-1950 Yılları Arasında Verem, Turkish Studies, 15(4), 875,876.
[411] B.C.G. aşısı ilk olarak 1921 yılında Fransa'da bir çocukta denenmiş 1927 yılı sonunda aşılanan sayısı 5000'i bulmuştur. Aşının tecrübe edilmesiyle birlikte yararlı olduğu anlaşılınca İstanbul Verem Mücadele Cemiyeti'nin 7 Şubat 1930 tarihli toplantısında Genel Sekreter Dr. Tevfik İsmail Gökçe tarafından aşı ile ilgili bilgi vermiştir. Gökçe, Fransa'da o zamana değin 140.000 aşı yapıldığını ve ölümlerin yüzde 86 oranında azaldığını belirtince B.C.G. aşısının tatbiki için Sıhhat Vekâleti'ne başvurulması yönünde karar alınmıştır. Aşılar Türkiye'ye getirilmesine rağmen 1948 yılına değin tedaviye yönelik önemli bir aşama kaydedilmemiştir. 1948 yılı sonu itibariyle aşının deri yoluyla tatbiki uygulaması başlar artık sadece yeni doğanlara değil her yaştaki kişiye uygulayabilme imkânı ortaya çıkmıştır. 1949'daki çalışmalarla en yüksek seviyesini görmüştür. Tevfik İsmail Gökçe, İstanbul Verem Savaş Derneği Kuruluş Gelişim ve Çalışmalar 1927-1971, İstanbul: Hilal Matbaacılık, 1972, 52-57; Özer, "Türkiye'de 1923-1950", 876-877.
[412] Veremle savaşın köyler ve şehirler olmak üzere iki ayrı kategoride yapılması gerektiği, 10 binden fazla nüfusu olan yerleşim merkezlerinin şehir statüsünde olduğu buradaki mücadelenin mahalli verem savaş dernekleri tarafından yapılması gerektiği, köylerdeki çalışmaları "Milli Sağlık Planı" doğrultusunda sağlık merkezlerinin yürüteceği açıklığa kavuşturulmuştur. Veremle savaşta 1949 yılı itibariyle 1453 olan yatak sayısının en kısa süreçte 10 bine çıkarılması gerektiği, yine 100 yataklı tam teşekküllü verem hastanelerine olan ihtiyaç dile getirilmiştir. BCG aşı kampanyalarına başlanılmasının önemine değinilerek bu çalışmalarda yer alacak personelin kurslara tabi tutulması, orduda ve okullarda gerekli sağlık muayenelerinin yapılarak gerekli tedbirlerin alınması yine okullarda veremden korunma yöntemlerine ilişkin gerekli bilgilendirmelerin yapılması konuları üzerinde durulmuştur. Toplumda veremli olduğu tespit edilenler verem pavyonlarına yatırılarak tedavi edilmeye başlanacağı gibi BCG aşısı ile veremden korunma da sağlanmaya çalışmıştır. Murat Aksu, Tıp Tarihi Açısından Türkiye'de Verem Savaşı, Türkiye Ulusal Verem Savaşı Dernekleri Federasyonu Yayını, 2007: 115-117.
[413] Aksu, *Tıp Tarihi*, 115-116.
[414] Özer, "Türkiye'de 1923-1950", 876-877.
[415] Emrullah Nurçin, Mehmet Şemsettin Günaltay Hükümeti (1949-1950) Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2018, 210.

[416]

Karikatürü gerçek anlamıyla israf, inşaat ve lüks torbaları üzerinde oturan bir kişinin karşısında Verem[417] adında bir iskelet ve elindeki tırpan ile kestiği kalabalık görülmektedir.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde israf, inşaat ve lüks torbaları üzerinde oturan kişi Başbakan Günaltay'dır. Günaltay bütçe görüşmeleri sırasında eski dönemlere ait bazı ekonomik uygulamaların düzenlenmesine yönelik çalışmalara başlamıştır. Ancak halkın canını okuyan bir de verem salgını vardır ki ölüm oranları ve hastalığın bulaşıcılık oranı yüksek olduğu gibi tedavi imkanları henüz yeterli seviyede görülmemektedir.

Karikatürde çevrenin kırsal temalı çizilmesi ve tırpan kullanımı tesadüf değildir. Çünkü halk arasında genel tabir ile bu hastalık fakir/yoksul hastalığı olarak bilinmektedir. Veremlilerin büyük bir kısmını halkın iktisadi olarak en alt kesimindekiler oluşturmaktadır. Sanatoryumda tedaviye ya da evde tecrit edilerek bakılmaya imkânı olmayan bu kişilerin vücudun tahammülü bitip ölümüne kadar toplum arasında dolaşması veremin yayılmasına da yol açmaktadır. Dr. Osman Şevki Uludağ veremi "*Verem sefalet hastalığıdır. Rahat meşken, bol ve besleyici yemek, didinmeden çalışma ister…Gıda alamayan, rahat mesken bulamayan, resmi fabrikalarda dahi on bir saat çalışarak ve tatil günlerini bilmeyerek enerji sarf eden ve bunların üstünde ısınamayan insan verem olmaz da ne olur?"* sözleriyle tanımlamaktadır.[418] CHP'nin kırsal

[416] Ali Dayı Gazetesi, 7 Şubat 1949.
[417] Verem diğer adıyla Tüberküloz binlerce yıldır var olduğu bilinen Mycobacterium tuberculosis isimli mikroptan oluşmaktadır. Dünyanın her yerindeki insanlarda, zengin-yoksul, genç-yaşlı herkeste görülebilen bu hastalık en çok akciğerlerde olmak üzere bütün organlarda hastalık yapabilir ve organlara zarar verebilir. Tedavi edilmediği ya da kötü tedavi edilmediği sürece öldürücü olabilir. https://verem.org.tr/verem-tuberkuloz Erişim 13.09.2023.
[418] Özer, "1923-1950", 871.

kesime yönelik mesafeli tavrı hatta onları göz ardı ettiği iddialarını savunan DP için bu mesele üzerinde fazlasıyla durulabilecek bir konudur.

Karikatürün söylemini incelediğimizde Ali Dayı "Yahu şu torbaların üstünde oturacağına, memleketi kasıp kavuran şu afete bir çare bul. Yoksa bu tırpanla hepimizi kırıp geçirecek!" sözleriyle daha çok şehirlileri ya da orta gelirli insanları ilgilendiren lüks, israf ve inşaat gibi konulardan ziyada köylüyü ve fakir halkı daha çok etkileyen vereme bir çözüm bulunmasını yine kendi propagandist söylemiyle ifade etmiştir.

2.6.3. Şemsettin Günaltay Hükümetinin Seçim Çalışmaları

Hasan Saka Hükümeti döneminde başlayan seçim kanununun değişimine yönelik çalışmalar Şemsettin Günaltay Hükümeti döneminde de devam etmiştir. Ancak Günaltay, Saka'dan farklı olarak kanun değişikliği hakkındaki çalışmalara bizzat katılmıştır. Oluşturduğu seçim komisyonunda yabancı hukukçular ile hukuk sistemleri üzerine incelemeler yapılıp raporlar hazırlanmıştır. Bu çalışmalar neticesinde 21 Şubat 1950'de yeni seçim kanunu yürürlüğe girmştir.

[419]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde yer minderinde oturup önündeki seçim kanunu kitabını okuyan bir kişi ve yine ayakta kitabı işaret ederek bir şeyler anlatan bir diğer kişiyi görmekteyiz.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde Seçim Kanunu adlı kitabın başında oturan kişinin Başbakan Günaltay ve karşısında ayakta durup kitabı işaret eden kişinin de DP lideri Celal

[419] Ali Dayı Gazetesi, 21 Şubat 1949.

Bayar olduğu anlaşılmaktadır. Başbakan Günaltay 24 Ocak 1949 tarihli hükümet programını sunuş konuşmasında, "*Hükümetimiz, 1950 seçimlerinin hiçbir vatandaşın yüreğinde şüpheye yer bırakmayacak en teminatlı bir şekilde yapılması için, ilmin ve tecrübenin telkin edeceği tedbirleri göz önünde tutmaktan geri kalmayacaktır*" sözleriyle yeni seçim kanununun hazırlanacağına dair kesin konuşmuştur. Bu sözü bu kararlılıkla 1946 seçimlerinden bu yana duymak arzusunda olan DP'de ise bu durum büyük bir heyecan yaratmıştır.[420]

Karikatürde Celal Bayar'ın seçim kanununu incelemesi yönünde direktör bir tavır sergilemesi hem DP tarafından hazırlanan ve üzerinde ısrarla durulan seçim kanunu teklifinin demokrasi yolunda gerçek bir adım olması açısından önemini gösterdiği gibi hem de değişiklik ile iktidara gelmesi kesin gözüyle bakılan, kendinden emin bir DP liderinin duruşunu da sergilemektedir. Ordinaryüs Profesör olan Günaltay'ın öğrenmeye hazır bir öğrenci duruşunda olması, Bayar'ın ise bir öğretmen rolü üstlenmesi "demokrasi bayrağını Demokrat Parti dalgalandıracaktır" propagandasının da resmedilmiş halidir.

Karikatürün söylemine baktığımızda Ali Dayı "Müjde Bayarcığım.. Seçim Kanunu değişiyor. Artık millet de kimi seçeceğini bilecek" sözleriyle 1946 seçimlerine bir gönderme yaparak usulsüz seçim hatırlatması yapmış, kanunlara bağlı bir seçimin sonucunda iktidarı kuşkusuz DP'nin kazanacağını yinelemiştir.

2.6.4. Şemsettin Günaltay Hükümetinin Ekonomik Meseleleri

Ülkenin en temel sorunu olan ekonomik darlık Hükümetler değişse bile düzelmemiş, gittikçe işin içinden çıkılmaz bir hal almıştır ki Hasan Saka Hükümetinin istifasına yol açan bu bunalım Günaltay'ın Başbakanlığında da devam etmiştir. Hükümet hazırladığı yeni ekonomiyi düzenleme tekliflerindeki tek öneri vergi artırımı ve yeni zamlar üzerine olmuştur.

[420] Tekin İdem, (2022). Seçim Kanunları ve Uygulamaları Üzerinden 1946 ve 1950 Seçimlerine Bakış. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 12(3),1372-1389, 2022, 1381.

[421]

Karikatürü gerçek anlamda incelediğimizde üzerine hayat pahalılığı yazan kırmızı bir otomobilin hızlıca yol aldığını ve üzerinde "benzin zammı" yazılı bir teneke ile otomobile yetişemeyen kişiler olduğunu görmekteyiz.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde hızla giden otomobile yetişemeyen kişinin Başbakan Şemsettin Günaltay ile Nihat Erim ve diğer vekiller olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti'nden bu yana farklı adlarla halktan toplanan yol vergisi[422] çok 1945 yılında çok partili hayata geçişle DP'nin propagandasını yaptığı ve bu sebeple daha sık meclis görüşmelerinde yer almaya başlamıştır. 1948 yılında verginin 12 liradan 18 liraya çıkarılması sonrası, bir köylü vatandaş "*Yol vergisi borcumu ödeyebilmek için yorganımı satıyorum. İmdadıma yetişin*" sözleri kötü durumdaki halkın bir feryadı olarak görüldüğü gibi DP'nin hayat pahalılığı seçim propagandasında da yerini almıştır. Yeni kurulan Günaltay Hükümeti yaşanılan ekonomik buhranı göz önüne alarak yıllarca bu verginin ağır yükü altında ezilen halkın tepkisi ve muhalefetin yoğun eleştirileri nedeniyle bu tasarıyı gündemine almamıştır.[423] Hükümet 27 Ocak 1949 tarihinde sadece benzine zam yapılmasını bir kanun tasarısı hazırlamıştır.[424]

[421] Ali Dayı Gazetesi, 24 Şubat 1949.
[422] Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren çeşitli ad ve kanunlara dayanarak halktan yol vergisi almıştır. Bu durum Kurtuluş Savaşı yıllarında Tarik Bedeli nakdisi olarak ve Cumhuriyet Döneminde ise yol vergisi olarak devam etmiştir. Vergi düzenlemelerinde birçok detaya dikkat edilmiş (örneğin 6 çocuklu aileler vergiden muaf tutulmuş ya da kadınlardan yol vergisi alınıp alınmaması durumu uzun bir süre tartışılmıştır) ancak savaş dönemlerinin uzun sürmesi ve yeni kurulan devletin ekonomik açıklarını gidermesi için bu yol vergisi sistemine devam edilme mecburiyeti doğmuştur. Nuray Özdemir, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Yol Vergisi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 32 /53 (Mayıs 2013), 213-248., 214-235.
[423] Özdemir, "Cumhuriyet Döneminde", 239-240.
[424] https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d08/c016/tbmm08016045ss0131.pdf Erişim 12.09.2022.

Meclis'te yapılan görüşmeler sonucunda 14 Şubat 1949 tarihinde kabul edilen 5336 sayılı "*Yol İşleri İçin Benzinden Alınacak Vergi Hakkında Kanun*" ile benzinin litresinden 11 kuruş yol vergisi alınması kararlaştırılmıştır. Ayrıca kanunda benzinden alınacak verginin yollara harcanması da belirtilmiştir. Böylece yolu kullananlardan vergi alınması anlayışı benimsenmiştir. Bu vergi 1952 yılında DP Hükümeti döneminde kaldırılmıştır.[425]

Karikatürün söylemine baktığımızda Başbakan "Eyvah bu otomobili de kaçırdık". Ali Dayı "Tabii.. Benzine zamdan sonra hızını büsbütün aldı. Biz seni bunu frenleyecek sanmıştık!" sözleriyle hükümeti kurduktan sonra yaptığı açıklamada ekonomide gerçek anlamda düzenlemeler yapılacağını vadeden Başbakan Günaltay'a sitem etmektedir.

2.6.5. Demokrat Parti İkinci Büyük Kongresi ve Milli Teminat Husumeti/Misakı

DP İkinci Büyük Kongresini 20-25 Haziran tarihleri arasında Ankara'da gerçekleştirmiştir. Birinci Kongre kadar kalabalık ve coşkulu olmasa bile DP bu toplantısında da önemli kararlar almıştır. 1700 delegenin katılım sağladığı kongrede başka şehirlerden gelenlere de konuşma hakkı tanınmıştır. Ayrıca Bayar, Kongrede "*Hürriyet Misakı*" nı gerçekleştirme amacından bahsetmiş, Onun bu söylemi muhalefete "Husumet Andı" yansımıştır. CHP, DP'nin bu bildiri ile partilileri ve halkı düşmanca bir tutum sergilemeye davet ettiklerini iddia etmiştir.

ALİ DAYI — Tuttuğun yol hak, adalet ve demokrasi yoludur Bayarcığım. Allah elbette senin yolunu açık edecektir.[426]

[425] Özdemir, "Cumhuriyet Döneminde", 241-243.
[426] Ali Dayı, 20 Haziran 1949.

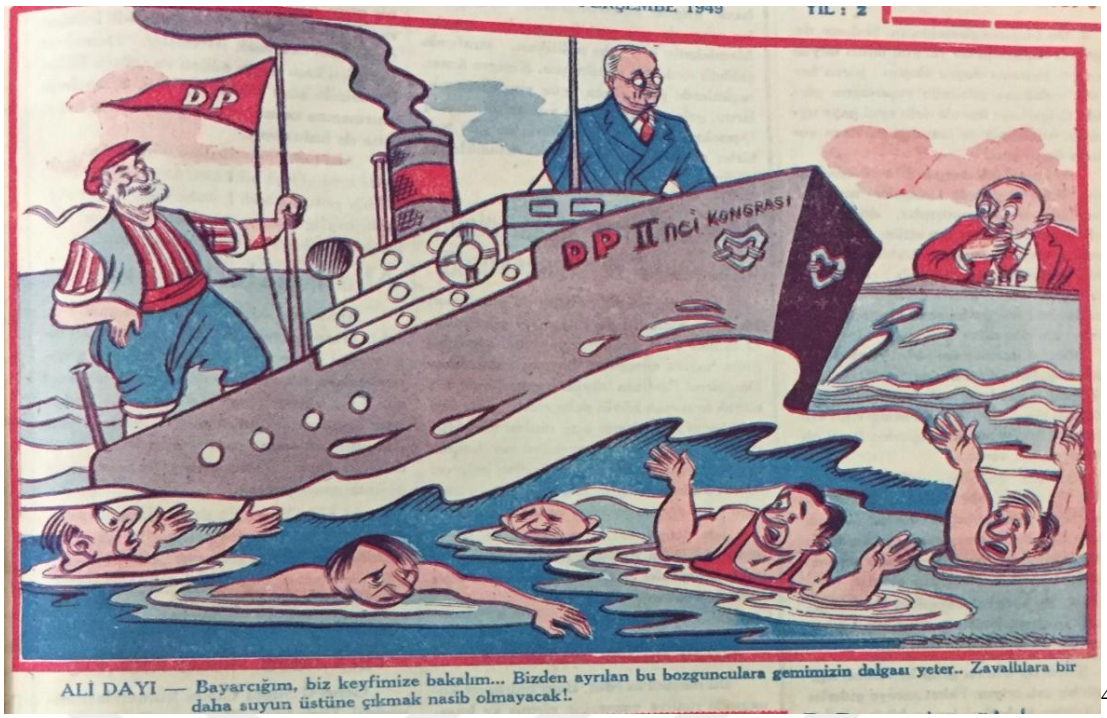
Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde arkasında Türk Bayrağı dalgalanan bir kişinin işaret ettiği demokrasi güneşine giden yol ve bu yolu takip eden kalabalık bir insan grubu görmekteyiz.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde DP Başkanı Celal Bayar'ı Türkiye Cumhuriyeti'ni demokratik şekilde en iyi temsil eden kişi olarak çizilmiştir. DP kurulduğu günden itibaren CHP'nin anti demokratik uygulamalarına karşı eleştiriler yapmış, partilerinin kuruluş adı ve amacına yönelik olarak da demokrasiyi temsil eden parti olarak Meclisteki var olduklarını iddia etmişlerdir. Karikatürde demokrasiye giden temiz yol, DP'yi temsil ettiği gibi, partinin büyük güç kaynağı olan halkın da bu yolda ilerlediği resmedilmiştir. Halkı temsil eden grubun kıyafetini incelediğimizde CHP'nin iddia ettiği gibi sadece kırsal kesim değil şehirlilerin de DP'yi desteklediğini görmekteyiz ki kongreye 1700 delege katılmıştır.

Karikatürün söylemine baktığımızda Ali Dayı "Tuttuğun yol hak, adalet ve demokrasi yoludur. Allah elbette senin yolunu açık edecektir" sözleriyle DP propagandasını açık bir şekilde yapmaktadır. Sözlerindeki hak, adalet ve demokrasi söylemleri ise DP'nin durmaksızın ifade ettiği ve üzerinde çalıştığı adli teminat altında dürüst bir seçim yapılmasını sağlayacak yeni bir Seçim Kanunu, yeni Basın Kanunu, idare amirlerine yönelik düzenlemeler gibi iç politik konularda halkın güvenini zedelemeyecek uygulamalara[427] tam manasıyla geçme arzusudur.[428]

[427] 21 Temmuz 1946 Milletvekili seçimleri ve seçim uygulamaları "açık oy gizli tasnif" sadece parti yöneticilerini değil aynı zamanda oy kullanan halkın da CHP iktidarına olan güvenini tam olarak bitirmiştir. Bu sistemde uygulanacak her seçimi CHP'nin kazanacağını bilen DP ve halk ya bu usulsüz sistemin uygulanmasına kanunlarla beraber son verecek ya da seçimlere katılmayarak tepki gösterecektir. Ancak DP ardındaki büyük kütlenin desteği ile bu olasılıkların ikini de gerçekleştirerek iktidarı kazanabileceğini bildiği için özellikle seçim kanunu üzerinde fazlasıyla durmuş ve 1949 sonunda değiştirilen seçim kanunu ile zaferini kazanmıştır. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/milli-teminat-andi/ Erişim 13.08.2023.

[428] Melih Nadi Tutan, *Demokrat Parti Döneminde Demokrasi Anlayışının Değişimi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2018, 80-81.

ALİ DAYI — Bayarcığım, biz keyfimize bakalım... Bizden ayrılan bu bozgunculara gemimizin dalgası yeter.. Zavallılara bir daha suyun üstüne çıkmak nasib olmayacak!. [429]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde denizde hızla gitmekte olan DP II nci Kongresi adlı ve DP bayraklı gemi ile geminin dümeninde birisi görülmektedir. Denizde yüzmeye çalışan kişilerden bir tanesi yeniden gemiye çıkmaya çalışırken diğerleri zorlanarak yüzmeye devam etmektedir. Geminin seyrini izleyen CHP'li kişi ise oldukça şaşkın görünmektedir.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde DP İkinci Büyük Kongresinde alınan kararlar sonrası yaşanan süreç resmedilmiştir. Gemi dümeninde bulunan kişi Kongreye başkanlık eden kongre boyunca konuşması ile büyük etki yaratan Celal Bayar'dır. İktidar bu kongreyi, MP yanlıları ve Müstakil Demokratların DP'ye zarar vermesinin önlenmesi bakımından önemli görüyor, DP'nin zayıflamasını demokrasinin ilerleyişi için sakıncalı buluyordu.[430] Kongrenin ilk günü Bayar tarafından okunan Genel İdare Kurulu raporunda öncelikli amacın "Hürriyet Misakı"nı gerçekleştirmek olduğu üzerinde durulmuş, aynı ve diğer günler de gerek diğer partilerle muhalefet gerekse parti içindeki muhalefet ile mücadelenin gerekliliği üzerinde durulmuştur. Seçim Kanunu yine üzerinde en fazla konuşulan konulardan biridir. Raporun yaklaşık yarısı parti içindeki bu muhalif hareketin değerlendirilmesine ayrılmıştı. DP, MP'nin kullandığı üslubu etik siyasete uygun bulmadığı gibi DP'den ayrılan bu grubu "husumet cephesi" olarak adlandırmıştır.[431] Kongre ayrıca üzerinde durulan önemli iki konu dün ve dış işleri hakkında Bayar açıklamasında Din konusunda "Türk halkı Müslümandır ve Allahına Müslüman olarak gidecektir" derken dış ilişkiler konusunda "Milli hudutlar haricinde hiçbir millete karşı düşmanlığımız yoktur. Kimsenin toprağında gözümüz yoktur. Biricik gayemiz milli hudutlar

[429] Ali Dayı Gazetesi, 30 Haziran 1949.
[430] Ulus, 20 Haziran 1949. Tutan, *Demokrat Parti Döneminde*, 81.
[431] Tutan, *Demokrat Parti Döneminde*, 81.

içinde refah ve saadete kavuşmaktır. Bizim vatanımıza göz dikmiş olanlar varsa velev milli topraklarımızın küçük bir parçalarını bile ele geçirmek isteyen mevcutsa tahirimizi (tarihimizi) misal göstererek milli aile namusumuzu korumak için hiçbir fedakarlıktan kaçınmayacağız"[432]

Kongrenin son günü Ana Davalar Komisyonu tarafından hazırlanan ve Sıtkı Yırcalı fikri olan rapor İstanbul Delegesi Doktor Mükerrem Sarol tarafından okunmuştur. Milli Teminat Misakı olarak adlandırılan bu rapor[433] ile DP yaklaşan seçimlerde diğer partilere karşı tavrının sert olacağını göstermiştir. Rapor DP'liler tarafından "*Milli Teminat Misakı* (Ulusal Güvence Andı)" olarak da adlandırılırken, son cümlesinde yer alan "*millet husumeti*" ifadesi ise raporun CHP iktidarı tarafından "*Milli Husumet Andı*" ya da "*Milli Husumet Misakı* (Ulusal Düşmanlık Andı)" şeklinde nitelendirilmesine neden olmuştur. Hatta bir grup "*linç kanunu*" olarak isimlendirdikleri bu kanunun demokrasiye zarar vereceği düşüncesine kapılmıştır.[434] Bu bildiri "*milletin arasına düşmanlık duyguları saçma*", kanunlardan sapma ve ihtilal çağrısı[435] olarak görülmüş, halkı yasalara karşı isyana teşvik ettiği, şiddet ve terörle bir diktatörlük kurma hazırlığı olduğu ileri sürülmüş, demokrasi ve kanun hakimiyetinin korunması amacıyla tüm tedbirlerin alınması gerektiği vurgulanmıştır. Hatta DP'nin kapatılması bile teklif edilmiştir.[436]

Karikatürde dikkat çeken noktalardan biri CHP'li kişidir. DP gemisi ve Bayar'ın çok arkasında hatta zor görünen biri olarak çizilmesinin sebebi bu kongre sonrası DP'nin iktidar olacağına kesin gözüyle bakılmasıdır. Kongre sonrası toplumun genel olarak beğenisini toplayan DP'nin

---

[432] Ali Dayı Gazetesi, 30 Haziran 1949, 3.

[433] 1)Seçim kânunun ve seçimlerle alâkalı hükümlerin vaazından maksat, millet iradesinin serbestçe tecellisini teminden ibarettir. Mevzu kanunlara ve müessese nizama aykırı hareket, kuvvet darbesi, millet ve vatandaş haklarının ihlâli neticesine varacağından buna meydan verilmemek üzere, memleket için büyük zarar ve tehlikeleri mucip olacak bu hale müsaade edilmemesi, bu mevzuda haklarına tecavüz olunan bütün vatandaşların meşru müdafaa hallerinde kalmaları, haklarını anayasa ve Türk Ceza Kanunu'nun müeyyidelerine dayanarak hareket etmeleri, kaçınılmaz bir zaruret olacaktır. Bu hususların rey sahibi bütün partilere ve Türk umumi efkârına bildirilmesi, ayrıca hükûmetin ve vazifelilerin keyfiyetten haberdar edilmelerinin temini zaruri görülmüştür. 2) Ancak, tek-parti zihniyetinin ve (Cumhuriyet) Halk Partisi iktidarının, kânunların ihlâli bahasına da olsa, devamını kararlaştırmış olanlar, kongremizin bu kararı almış olmasını ihtilâle teşvik mahiyetinde tefsir etmeye kalkışabilir. Halbuki, ihtilâl, mevcut ve müesses ictimai nizamın cebren değiştirilmesine matuf bir hareket olup, yukarıda tavsif edilen hareketler, ihtilâl tabirinin tamamı ile şümulü dışında, meşru hakların ve meşruiyetin müdafaası mahiyetindedir. Bu itibarla vatandaş siyasi hak ve hürriyetlerinin kullanılmasına ve milli hakimiyet esaslarının tahakkukuna herhangi bir surette engel olacak kanun dışı hareketlerden tevakki olunması lüzumunu memleketin en yüksek menfaatleri hesabına belirlemek isteriz. Aksi yolda harekete teşebbüs edenlerin ise, milli vicdanın ifadesi olan millet husumetine maruz kalmak gibi ağır ve tarihi bir mesuliyete mahkûm olacakları muhakkaktır". https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/milli-teminat-andi/ Erişim 13.08.2023.

[434] Alparslan Öztürkci, "Siyasal Katılım ve İfade Özgürlüğü Bağlamlarında Demokrat Parti İkinci Büyük Kongresi (20-25 Haziran 1949)" *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 9/1, 287-299, 2019, 464. DOI: 10.13114/MJH

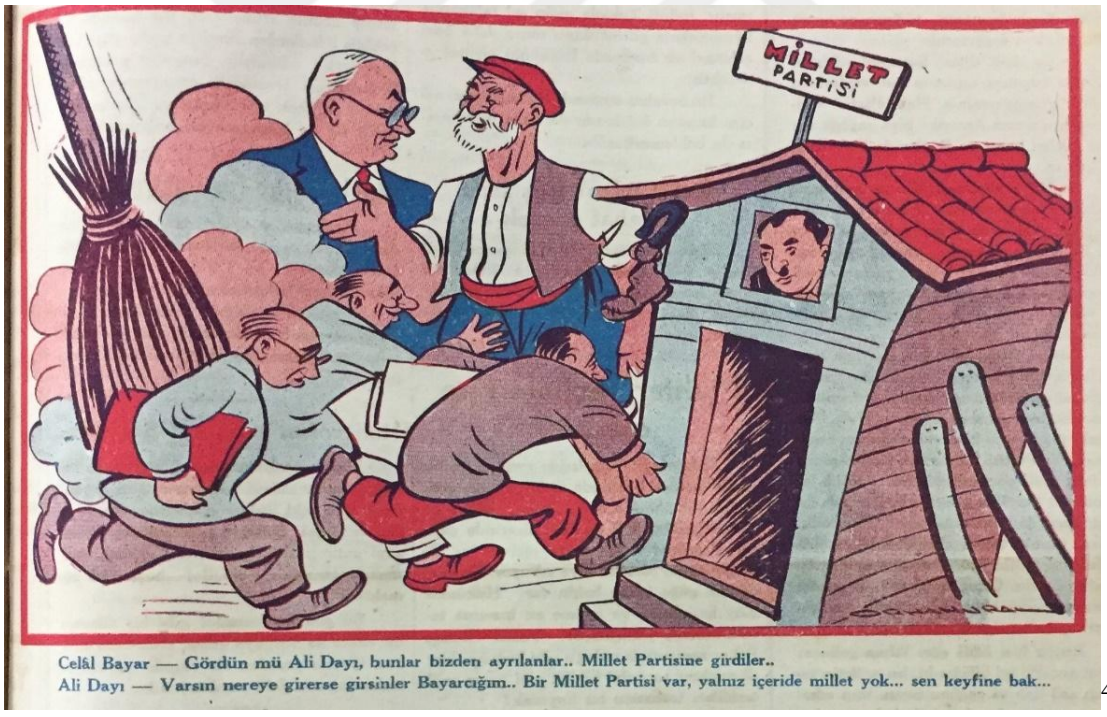
[435] Menderes, İktidar partisinin gizli toplantılarında Başbakan Yardımcısı Nihat Erim'in "ordunun ve millet hazinesinin, devlet kuvvetlerinin kendi emirlerinde olduğunu ve binaenaleyh; lüzum hâsıl olursa, iktidarda kalmak için, devlet kuvvetlerini Halk Partisi emrinde kullanacaklarını" çeşitli yerlerde dile getirdiğini iddia etmiştir. Oğuz Kaan, "Demokrat Partinin İkinci Kongresinde Kabul Edilen "Milli Teminat Andı"nın İktidar- Muhalefet İlişkilerine Etkisi" *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,37, (Nisan) 2021, 516.

[436] https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/milli-teminat-andi/ Erişim 13.08.2023.

hızı CHP'de endişe ve şaşkınlık yaratmıştır. Karikatürde Ali Dayı'nın tuttuğu bayrağın halkı temsil ettiği ve halkın desteği ile bu bayrağın dalgalandığı da ifade edilmek istenmiştir.

Karikatürün söylemine baktığımızda Ali Dayı "Bayarcığım, biz keyfimize bakalım… Bizden ayrılan bu bozgunculara gemimizin dalgası yeter.. Zavallılara bir daha suyun üstüne çıkmak nasib olmayacak!" söylemiyle DP'den ihraç edildikten sonra "Müstakil Demokratlar" ismi ile bir araya gelen partililerin temel amacının GİK ile mücadele ederek partiyi ele geçirmek olduğunu söyleyen Adnan Menderes, partililerin de aynı fikirde olduğunu ve bu kişilerin bir daha partiye alınamayacaklarını duyurmuştur. Kongrede söz alan bazı partililer hem Müstakil Demokrat Grubuna hem de Millet Partisi'ne karşı şiddetli tenkitler getirmiş ve bu grupları "*hürriyet ve demokrasi davasına ihanetle*" suçlamışlardır.[437] Ali Dayı da DP'den ayrılanların yeniden siyasi kariyerinde başarı gösteremeyeceğini "suyun üzerine çıkmak nasip olmayacak" şeklinde ifade etmiştir.

2.6.6. Demokrat Partinin Tek Muhalefet Partisi Olma Çabası ve Bu Süreçte Millet Partisi ile Yaşanan Sorunlar

Celâl Bayar — Gördün mü Ali Dayı, bunlar bizden ayrılanlar.. Millet Partisine girdiler..
Ali Dayı — Varsın nereye girerse girsinler Bayarcığım.. Bir Millet Partisi var, yalnız içeride millet yok... sen keyfine bak...[438]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde derme çatma yapılmış "Millet Partisi" isimli bir bina ve bu binanın penceresinden dışarıyı izleyen bir kişi bulunduğu gibi binaya doğru koşan kişileri daha doğrusu arkalarında kocaman bir süpürgenin onları bu binaya doğru ittiğini görmekteyiz. Koşanlardan birinin elinde kırmızı bir dosya bulunmaktadır. Binanın üzerinde

[437] Kaan, "Demokrat Partinin", 515.
[438] Ali Dayı Gazetesi, 14 Temmuz 1949.

asılı duran at nalı ve ayakkabı ise oldukça dikkat çekicidir. Karikatürde ayrıca kaçanları arkadan keyifle izleyip sohbet eden iki kişi bulunmaktadır.

Karikatürü örtük anlamıyla incelediğimizde DP'nin İkinci Büyük Kongresi boyunca ve sonrasında yaşanan parti içi muhalefet ve hizipleşmenin ele alındığını görmekteyiz. Kongreye hazırladıkları özel bir rapor ile katılan Müstakil Demokratlar, DP'nin Hürriyet Misakı kararlarına uymadığını ve bu sebeple partiden çekilmeleri gerektiğini dile getirmiştir. Birinci Büyük Kongreden itibaren DP ve CHP arasında yaşananları uzun uzadıya kaleme alan Müstakil Demokratlar, bu parti ile daha fazla çalışamayacaklarını dile getirirken İkinci Büyük Kongrede GİK üyelerinin artan gücü partide artık müstakilleri barındırmayacaktır. Karikatürde süpürge ile dışarı itilenler yani toz ve çöp hatta bir fare olarak lanse edilenler, elinde dosya ile koşan kişi ve arkadaşları yani kongrede rapor okuyan müstakil demokratlar ile partiden ayrılanlardır. İhraç edilenlerin partiye bir daha katılmayacaklarına dair açıklama yapan DP, bu süreçten itibaren sadece müstakiller ile değil partinin il ve ilçe teşkilatları ile de büyük sorun yaşayacak ve ayrılıklara gidecektir. 5 Temmuz 1949'da müstakillerden ve partideki muhaliflerden bazı isimler Millet Partisine katılma kararı almıştır.[439]

Millet Partisine gelince pencereden dışarı bakan kişi Genel Başkan Yusuf Hikmet Bayur'dur. DP'den ayrılanlar buna Öz demokratlar da dahil olmak üzere birçok kişi bu parti artında yeniden birleşme imkânı bulmuştur.[440] Ancak partinin arkasında DP'de olduğu gibi halk kitlesi olmaması siyasi başarısını da düşürmüştür. Ayakta zor duran bu binanın içeriye kaçışanlarla beraber yıkılması an meselesi mesajı verilmiştir.

Karikatürün söylemine baktığımızda Celal Bayar'ın "Gördün mü Ali Dayı bunlar bizden ayrılanlar.. Millet Partisine girdiler.." sözlerine cevaben Ali Dayı "Varsın nereye girerlerse girsinler Bayarcığım.. Bir Millet Partisi var yalnız içeride millet yok.. sen keyfine bak.." söylemiştir. Karikatürde bu durum Millet Partisi kapısına asılan ayakkabı ile de pekiştirilmiştir. Halk arasında "kapıya ayakkabı asmak" evde ya da gidilen yerde kimsenin olmadığı anlamında kullanıldığı gibi kimsenin uğramadığı yer olarak da kullanılmaktadır.

[439] Temür, *Demokrat Parti'de*, 179-180.
[440] Temür, *Demokrat Parti'de*, 180.

2.6.7. 16 Ekim 1949 Ara Seçimler

ALİ DAYI — Oh maşâllah bayım oh... Başka partiler ara seçimlere girmediği için şimdiden kendini seçim aynasında görmeğe başladın.. Buna Türkçede kendi kendine gelin güvey olmak derler!.

[441]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde boy aynası önünde kendine bakan bir kişiyi görmekteyiz. Aynaya yansıyan görüntü ile gerçek kişinin görüntüsünde farklılık bulunmamaktadır. Aynaya bakan kişi siyah ceket, gri pantolon, çizgili kravat, siyah ayakkabı giyerken aynadaki görüntüde kırmızı kravat hariç bütün parçalar beyazdır. Üzerinde CHP yeleği olan bu kişinin cebindeki kağıtlarda dikkat çekmektedir. Aynanın karşısındaki bu kişiyi kapı ardında gizlice izleyen biri daha bulunmaktadır.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde aynanın karşısındaki kişi Başbakan Şemsettin Günaltay'dır. Ara seçim aynasında kendisini beyazlar[442] içinde gören Şemsettin Günaltay, bu mutluluğa eriştiği için sevinmektedir. Kapının ardından Günaltay'ı izleyen kişi ise DP Başkanı Bayar'dır. Bayar'ın karikatürdeki ifadesine baktığımızda her zaman olduğu gibi kendinden emin bir tavırda karşısındakinin yaptıklarına gülmektedir. Bayar'a göre Günaltay'ın geçici, boş ve kendini kandırdığı bir hevesinin aynaya yansımasından başka bir şey değildir. Asıl zaferin 1950 seçimleri olduğunu bilen Bayar, kapı arkasında tabiri caizse kıs kıs gülmektedir. Seçim kanununda yapılan çalışmaları yeterli bulmayan DP, İkinci Büyük Kongrede de yinelediği gibi

[441] Ali Dayı Gazetesi, 12 Eylül 1949.

[442] Beyaz rengi görmek ya da beyaz renk ile ifade edilen durumlar genellikle toplumsal algıda saflığı, iyi niyeti, başarıyı temsil etmektedir. Gelinlerin evlenirken giydiği gelinlik rengi, rüyalarda görülen beyaz renginin aydınlık olarak olumlanması gibi.

seçim kanunu kendi istekleri doğrultusunda değiştirilmediği sürece herhangi bir seçime katılmayacakları kesindir. CHP'liler tarafından sıkça eleştirilen bu durum DP'nin elindeki en büyük silahıdır. Eylül ayında yapılan toplantıda heyetin hazırladığı raporu uygun bulmayan DP 16 Ekim 1949 tarihinde yapılacak olan ara seçimlere katılmama kararı almıştır.[443]

Karikatürün söylemine baktığımızda Ali Dayı "Oh maşallah bayım oh.. Başka partiler ara seçimlere girmediği için şimdiden kendini seçim aynasına görmeye başladın.. Buna Türkçede kendi kendine gelin güvey olmak[444] derler.." sözüyle aslında ara seçimi kazanacağını bilmesine rağmen yapılan hazırlıkların ve söylemlerin beyhudeliği dile getirmek istemiştir.

C. H. P. — Hele şükür şunu atlayabildim.
ALİ DAYI — O bir şey değil ayol.. Marifet, asıl önündeki mâniayı atlamaktır.[445]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde üzerinde "Ara Seçimler" yazan atlama engelinin üzerinde geçen birini görmekteyiz. Bu kişinin bir sonraki hedefi daha yüksek olan ve üzerinde "1950 Seçimleri" yazan atlama engelidir.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde bir atlet gibi yarışmaya çıkan kişi Başbakan Günaltay'dır. Alçak engeli hiç zorlanmadan geçen Günaltay için asıl zafer daha yüksek olan engeli geçmektir ki karikatürdeki atletin durumuna göre bunun pek de mümkün görünmemektedir. 16 Ekim 1949'da 12 ilde[446] gizli oy açık tasnif sisteminde yapılan seçimlere

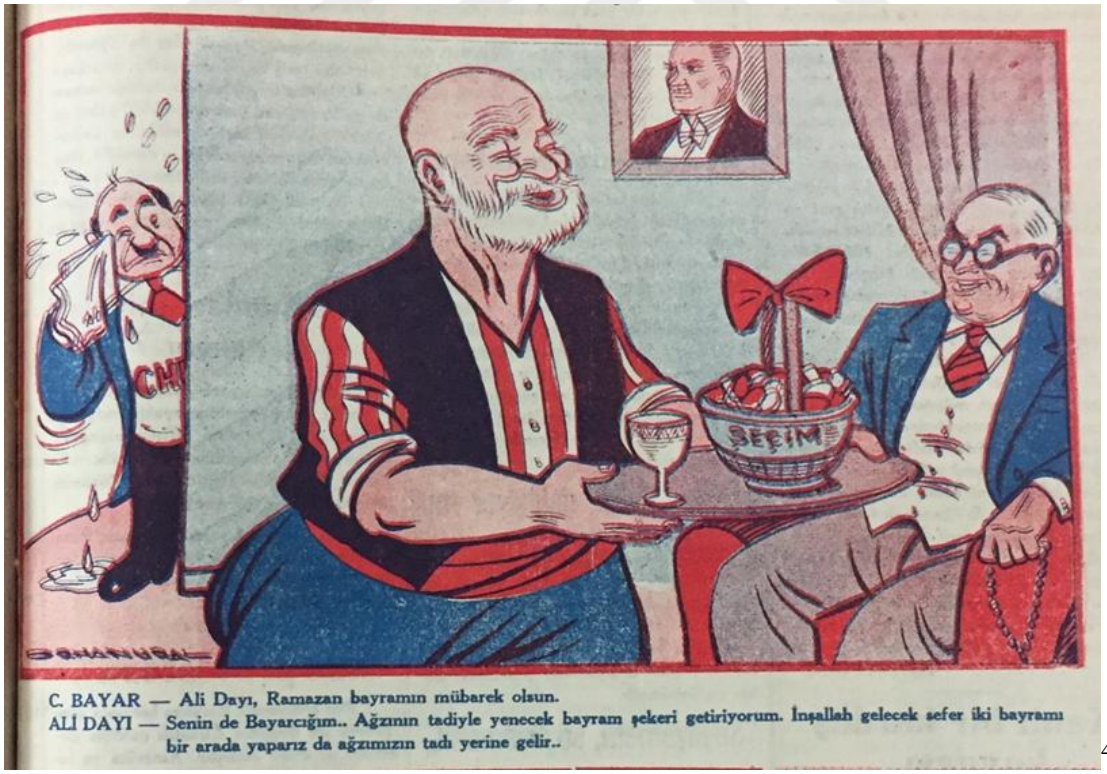
[443] Eroğul, *Demokrat Parti*, 51.
[444] "Başkalarının ne diyeceğini hesaba katmadan, bir işi sadece kendi başına tasarlayıp olmuş sayarak sevinmek" anlamında kullanılan deyim. http://sozluk.gov.tr Erişim 23.09.2023.
[445] Ali Dayı Gazetesi, 17 Ekim 1949.
[446] Bitlis, Bursa, Erzincan, İçel, İstanbul, Kars, Kastamonu, Manisa, Mardin, Muş, Tokat ve Urfa.

3 parti ve bağımsızlar[447] katılmıştır. Seçim sonucuna göre CHP 14 sandalyeye sahip olmuştur.[448]

Karikatürün söylemine baktığımızda CHP "Hele şükür şunu atlayabildim." İfadesi ile ilk defa bir seçimi kazanmanın vermiş olduğu mutluluğu dile getirirken Ali Dayı "O bir şey değil ayol.. Marifet, asıl önündeki maniayı atlamaktır" cevabıyla DP'nin katılmadığı bir seçimde 14 sandalye elde etmenin zor bir iş olmadığını yineleyerek asıl zor olanın 1950 seçimleri olduğunu hatırlatmıştır.

2.6.8. Şemsettin Günaltay'ın Ana Muhalefet Lideri Celal Bayar ile Mücadelesi

Yalnızca DP değil aynı zamanda Celal Bayar'da halk tarafından çok sevilen bir lider olmuştur. Yurt gezileri, iktidara karşı tutum ve konuşmaları, gerçek bir muhalefet lideri gibi davranması ve halkın dilinden anlaması Bayar'ı toplum nazarında zirveye çıkarmıştır. 1950 seçimlerine hazırlanırken DP taraftarlarının bu coşkulu kalabalığı Başbakan Şemsettin Günaltay'ı olumsuzluğa itmiştir. Yapılacak seçimlerde iktidarı kaybedeceği daha doğrusu başarı elde edemeyeceğini bilen Günaltay, diğer CHP Başbakanları kadar sert olmasa de seçim çalışmalarında muhalefet ile ufak tartışmalara girmiştir.

C. BAYAR — Ali Dayı, Ramazan bayramın mübarek olsun.
ALİ DAYI — Senin de Bayarcığım.. Ağzının tadiyle yenecek bayram şekeri getiriyorum. İnşallah gelecek sefer iki bayramı bir arada yaparız da ağzımızın tadı yerine gelir..[449]

[447] Cumhuriyet Halk Partisi: 913.954 oy, bağımsızlar: 15.379 oy, Türkiye Yükselme Partisi 2.275 oy ve Sosyal Demokrat Parti: 17 oy almıştır. Sosyal Demokrat Parti Genel Başkan Adayı Cemil Alpay, İstanbul adaylığından çekilmesine rağmen 17 oy almıştır.
[448] Hürriyet, 22 Ekim 1959.
[449] Ali Dayı Gazetesi, 28 Temmuz 1949.

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde elimdeki sunum tepsisini misafir ya da ev sahibine ikram eden birini görmekteyiz. Sunum tepsisinde seçim şekeri ve bir bardak içecek bulunmaktadır. Bir tarafta kırmızı bir koltukta elinde tesbih ile oturan keyifli birisi diğer tarafta duvar ardında ağlayan CHP yelekli birisi bulunmaktadır. Salonun duvarında Mustafa Kemal Atatürk'ün mevcudiyeti dikkat çekicidir.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde elinde sunum tepsisi ile efendisine hizmet eden kişi Ali Dayı yani köylüdür halktır. Ali Dayı'yı ev sahibi olarak düşünmememizin sebebi öncelikle kırmızı koltukta yani iktidar koltuğunda oturan kişinin ev sahibi karakterine daha yakın olmasıdır. Ali Dayı daha çok evin hizmetlisi rolünde göründüğü gibi aslında seçim şekeri ile verdiği mesajda seçimlerin halkın elinde olduğu vurgulanmıştır. Celal Bayar'ın elinde tesbih ile oturması ise beklediği olayın gerçekleşmesi için zamanını doldurmaya çalıştığı görülmektedir. Duvarın arkasında gözyaşları sel olan kişi ise Başbakan Şemsettin Günaltay'dır. Kırmızı koltukta oturan kişinin kendi olmaması durumuna çok üzüldüğü görülmektedir. Duvarda asılı Atatürk portresi ise CHP'lilerin iddia ettiği gibi Atatürk ve ilkelerine düşman bir DP olmadıklarını kanıtlama niteliğindedir. Toplumda var olan Atatürk'ün Partisi CHP algısı günümüzde olduğu gibi o dönemlerde de sıkça kullanılan ve üzerine tartışılan konulardan biridir. Kemalistlerin de oylarına talip olan DP, bu algıyı yıkmak için uğraşmaktadır.

Karikatürün söylemine baktığımızda C. Bayar "Ali Dayı Ramazan Bayramın mübarek olsun" söylemi yanındaki yardımcısı ile arasındaki iletişimin çok iyi olduğunu efendi-köle algısının DP'de yer almadığını göstermektedir. Celal Bayar'ın da her konuşmasında "bende köylüyüm" ifadesi ile yıllarca CHP iktidarı bürokratları tarafından hor görülen köylülerin yanında olduklarını ve onlar olmadan var olmayacaklarını ifade etmeleri bile DP'yi muazzam bir güce eriştirmiştir. Ali Dayı'nın "Senin de Bayarcığım... ağzının tadiyle yenecek bayram şekeri getiriyorum. İnşallah gelecek sefer iki bayramı bir arada yaparız da ağzımızın tadı yerine gelir" cevabını incelediğimizde Bayarcığım hitabının yukarıda da yazdığımız gibi efendi-köle algısından ziyade birbirine dost olmuş iki kişiyi temsil etmektedir. Ağzının tadiyle demesinin sebebi 1950 seçimlerini DP'nin kazanacağına kesin gözüyle bakmasıdır ki iki bayram sözü ile bu düşüncesini pekiştirmiştir. Ağzımızın tadı yerine gelir ifadesi ise CHP iktidarından yorulan ve yaşadıkları sıkıntı ile bayram havasını yaşayamayan halkın sitemini yansıtmaktadır.

[450]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde çok büyük bir kalabalığın devasa bir şekilde duran DP kravatlı bir kişi ve karşısında kalabalık halktan bile küçük görünen CHP kol bandı takmış birisi bulunmaktadır. Kalabalığın üzerindeki pankartlardan birinde "palavra" yazarken diğerinde "Demokrat Parti bütün kuvvetini milletten alır" yazmaktadır.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde kalabalık halk kitlesini arkasına alarak devleşen kişi DP lideri Celal Bayar'dır. 17 Temmuz'da İzmir'e dinlenmek için gelen Bayar, Liman'da kalabalık bir halk kitlesi ile karşılanmıştır. Bayar'dan sonra Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de Ege gezisine çıkmayı planlamıştır. Ancak bu tarihlerde Çeşme ve Karaburun'da yıkıcı depremler meydana gelmiştir. 30 Temmuz'da deprem bölgesini ziyaret etmek amacıyla İnönü İzmir'e gelmiştir. İnönü'nün gezi sırasında DP aleyhtarı konuşmalar yapması DP'de kısa sürede bir gerginlik yaratmış, İnönü'nün propagandalarına karşı DP'nin bir miting düzenleyebileceği kararlaştırılmıştır. Cumhurbaşkanı İnönü'ye İzmir gezisi esnasında eşlik etmesi için DP İzmir İl Örgütü Başkanı Ekrem Hayri Üstündağ'a teklif edilmiş ancak partinin kararı olumsuz olmuştur. CHP tarafından üst üste gelen bu ataklar DP'nin İzmir'de bir toplantı düzenlemesine sebebiyet vermiştir. Toplantıda alınan karar sonrası 9 Ağustos tarihinde İzmir Cumhuriyet meydanında miting düzenleyen DP, ayrıca İzmir bulunulduğu sürece sık sık miting düzenlemiş hatta 9 Eylül kutlamalarına da katılmıştır.[451]

[450] Ali Dayı Gazetesi, 9 Ağustos 1949.
[451] Aymelek Şenel, *Demokrat Parti İzmir İl Örgütü (1946-1960) Muhalefetten İktidara Bir Siyasal Partinin Yerel Politikası*, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 102-103.

Karikatürde dikkat çeken noktalardan biri Ali Dayı'nın yani milletin elinin her zaman DP'nin üzerinde olduğu mesajıdır. Bu milletin gücü ve birlikteliği karşısında yalnız kalan CHP'nin öfkeden deliye dönmüş bir profilde çizilmesi olağandır.

Karikatürün söylemine baktığımızda Ali Dayı "Palavraya kimse pabuç bırakmıyor.. Bu kalenin arkasında bu kuvvet varken onu kimse al aşağı edemez.. Bu, budur!.." sözleriyle DP hakkında çıkan yalan yanlış haberlere bir gönderme yapmıştır. Karikatürdeki pankartların anlamına gelirse özellikle DP'lilerin elindeki pankartların hedefi Ankara Radyosu'dur. Ankara Radyosu yayınlarında DP'nin 9 Ağustos İzmir Mitingi için aslında kalabalık bir kitlesi olmadığını ve meydanlarda birkaç ufak grubun ancak toplanabildiğini duyurmaktadır. Halk için önemli olan bu iletişim aracının CHP'nin açık propaganda aletini olduğunu söyleyen DP'liler bu haberlerin birer "palavra" olduğunu "Demokrat Parti bütün kuvvetini milletten alır" ifadesi ile cevap vermiştir.[452]

[453]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde CHP yatağında uykusunda "Ah 1950 Seçimi Vah 1950 Seçimi" sözlerini sayıklayan birisi uyumaktadır. Yataktaki kişi oldukça büyük bir göbekle çizilmiştir. Odada ayrıca yatağın karşısında uyuyan kişinin bu halini izleyen bir başka kişi daha bulunmaktadır.

[452] Ali Dayı Gazetesi, 18 Ağustos 1949, 2
[453] Ali Dayı Gazetesi, 3 Ekim 1949.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde yatağında sayıklayarak uyuyan kişinin Başbakan Günaltay olduğu anlaşılmaktadır. Yorgan altından bile fazlasıyla fark edilen göbek ise sadece Günaltay'ın fiziksel olarak benzetilmeye çalışılması değil aynı zamanda CHP'lilerin iktidarda oldukları süre içerinde yan gelip yattıkları ve bütün imkanları kendi adlarına kullanmalarının imasıdır.[454] Başbakan Günaltay gezileri sırasında halkın nabzını yoklamış ve DP-CHP arasındaki halkın tepkisini ölçme fırsatı yakalamıştır. DP ise kendinden fazla emin bir halde seçim kanununun da değiştirilmesi ile iktidarı alacağının farkındadır.

Karikatürün söylemini incelediğimizde Celal Bayar "Ali Dayı sayıklıyor mu dersin" sorusuyla aslında yatağında bir hasta gibi seçimleri sayıklayan Günaltay'a acıma duygusu ile yönelirken Ali Dayı'nın "Evet Bayarcığım.. 1950 seçimi insana uykusunu da kaçırtır sayıklatır da" cevabıyla seçimi kaybetme korkusu yaşayan CHP'nin durumunun insanı sağlığından edebileceğini söylemektedir.

2.6.9. Demokrat Partinin İktidar Olma Yolundaki Engeli: Seçim Kanunu

Celâl Bayar – Listeniz! gördüm.. Bunu da yutacak değilim..
Ali Dayı – Aferin Bayarcığım, öteki aşçıbaşı da sana bunu ikram etmişti ama, artık bu balık çok bayatladı.[455]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde elinde çok büyük kırmızı seçim teminatı isimli balığı servis etmek isteyen bir aşçı ve yine arkasında kazanda fokur fokur yemek kaynatan diğer bir aşçıyı görmekteyiz. Karikatürde bir de masa başında oturan müşteri bulunmaktadır. Masanın

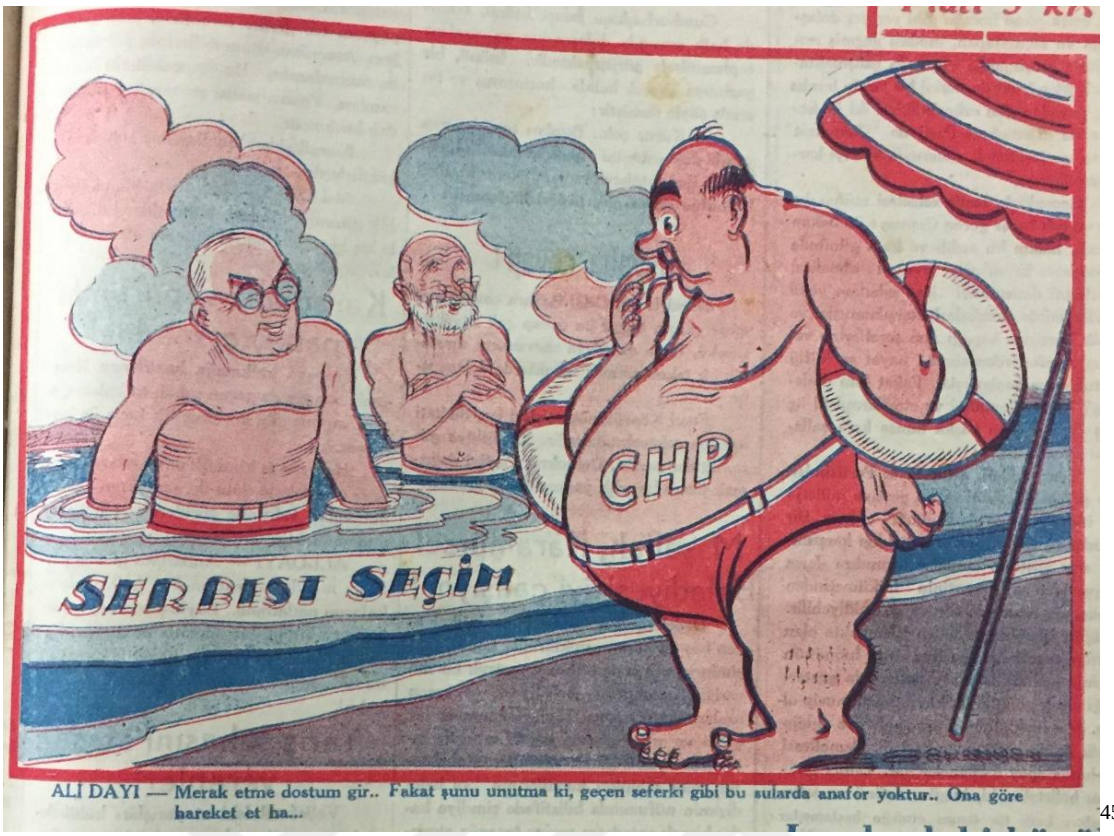
[454] DP gibi seçim hazırlıklarına hız veren CHP, bu amaçla sürekli geziler düzenlediği gibi ayrıca CHP vekillerinin sık sık bürokratik işleri bahane ederek İstanbul'da gezip eğlenmeleri, halk ekonomik sıkıntı ile mücadele ederken devletin parasının har vurup harman savrulması olarak görülmektedir. Seçim gezilerinde DP, CHP'nin bu gereksiz harcamalarını da halka duyurmaktan geri kalmamıştır. Ali Dayı Gazetesi, 9 Ağustos 1949, 2.
[455] Ali Dayı Gazetesi, 28 Mart 1949.

üzerinde servis gereçleri ve "yalancı dolma, piyaz ve haşlama"nın yazılı olduğu yemek listesi yer almaktadır.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde elindeki balık yemeğini restorandın müşteri olan Bayar'a sunan aşçı Başbakan Günaltay'dır. Günaltay'ın elindeki seçim teminatı balığı ise fazlasıyla bayat olduğu için Bayar tarafından istenmemektedir. Restoranda yer alan diğer aşçı ise eski Başbakan Hasan Saka'dır ki aynı balığı Bayar'a o da sunmuştur. Hasan Saka'nın hala ocak başında yemek kaynatıyor olmasının sebebi onun döneminde iken fazlasıyla tartışılan hatta Peker döneminden itibaren var olan seçim teminatı/seçim kanunu sorununun aynı sıcaklıkta devam ettiğini göstermektedir. Yemeğin balık olarak seçilmesi de tesadüf değildir. Balık kısmeti ve iyi olan şeyleri temsil ettiği için CHP tarafından Bayar'a verilen bir ödül olarak gösterilmiştir. Karikatürde anlatılmak istenen durum ise Başbakanlık görevini devraldıktan sonra yaptığı açıklamasında seçim kanununda değişiklik yapılacağına dair söz veren Günaltay'ın 10 Şubattaki bir toplantıda bu sözüne ithafen Başbakan Yardımcısı Nihat Erim Başkanlığında bir heyet kurulması kararıdır.[456] 19 Şubat'ta yaptığı konuşmada 1950 seçimlerine yeni kanunla gireceğinin sözünü veren Günaltay, sık sık CHP ile toplantılar yapmıştır. CHP heyeti aldığı karar doğrultusunda yabancı hukukçuların araştırması kararını alınca DP tarafı bu çalışmalarında kendileri açısından olumlu bir sonuç doğurmayacağı kanısına varmıştır.[457]

Karikatürün söylemine baktığımızda Celal Bayar "listenizi gördüm.. Bunu da yutacak değilim" söyleyerek CHP'nin klasik menüsüne bir gönderme yapmıştır. Ayrıca daha önce Saka tarafından kendisine sunulan balığı da unutmamış olan Bayar bunu da yutacak değilim diyerek seçim kanununda gerçek bir değişiklik talebini yinelemiştir. Ali Dayı "Aferin Bayarcığım. Öteki aşçıbaşı da sana bunu ikram etmişti ama artık bu balık çok bayatladı!" cevabıyla Bayar'ın kararının doğru olduğunu ve hatta aferin sözüyle açık bir şekilde desteğini göstermiştir.

[456] Seçim propagandaları s.148; Tutan, *Demokrat Parti Döneminde,* 83.
[457] Seçim propagandaları, 148.

ALİ DAYI — Merak etme dostum gir.. Fakat şunu unutma ki, geçen seferki gibi bu sularda anafor yoktur.. Ona göre hareket et ha...

[458]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde "serbest seçim" denizinde keyifle yüzen bir kişinin deniz kenarında deniz şemsiyesi altında can simitleri ile duran ve koca göbeğinde CHP yazan diğer bir kişi ile konuştuğunu görmekteyiz.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde serbest seçim denizinde yüzen kişinin DP lideri Celal Bayar olduğunu anlamaktayız. Denize davet ettiği kişi ise Başbakan Günaltay'dır. Temmuz ayından itibaren Ege'de hem tatil hem de seçim çalışmaları yapan Celal Bayar her miting ve toplantıda ısrarla seçim kanunu hakkındaki düşüncelerinde ısrarcı olmuştur. Sahilde duran Şemsettin Günaltay'ın durumu çok vahim görülmektedir. Güneşten korunmak için girdiği şemsiye onu koruyamadığı gibi can simitlerini kollarına taktığı halde denize girmekten çekinmektedir. Buna göre Günaltay, göreve başlar başlamaz seçim teminatı sözünü verdiği için bunu gerçekleştirmek istemektedir ancak çalışma arkadaşları onun kadar bu değişime henüz açık değildir. İşte bu nedenle Bayar, Ege'nin serin sularında çok rahat iken Günaltay endişelidir yani Bayar Ege gezisinde artık DP iktidarının yakın olduğunu görüyorken Başbakan da bir o kadar iktidarı kaybedeceğinin farkındadır. Şubat ayında oluşturulan heyet çalışmalara yabancı bilim adamlarını dahil etmiş ve onların hazırladığı kitap mayıs ayında hazırlanmıştı ancak burada yer alan seçim düzenlemeleri DP'nin taleplerini karşılamamıştır. Bayar ve DP üyeleri

[458] Ali Dayı Gazetesi, 12 Ağustos 1949.

de çalışmaların ciddiyetle ve gerçek anlamda demokratik çerçevede hazırlanmadığı sürece seçimlere katılmayacaklarını yinelemişlerdir.

Karikatürün söylemine baktığımızda Ali Dayı "merak etme dostum gir.. Fakat şunu unutma ki geçen sefer ki gibi bu sularda anafor yoktur. Ona göre hareket et ha.." söylerken merak etme dostum gir derken serbest seçim ve demokrasiye yönelimin siyaset ve siyasetçiler için en güvenli nokta olduğunu ifade ederken "geçen sefer ki gibi" sözüyle 1946 seçimlerine bir gönderme yapmıştır. Serbest seçim kanununun kabul edilmesi ile CHP'nin seçimlere hile karıştıramayacağı, bir şeyler çeviremeyeceği ve seçimlerde zorbalığa yeltenemeyeceklerinin imasını anafor[459] kelimesini kullanarak yapmıştır.

[460]

Karikatürü gerçek anlamıyla elinde seçim kanunu yazan iki kırmızı renkte kitabı tutan kişi keyifle yürüyüp giderken arkasında ağzında sigara bulunan bir diğer kişi onu takip etmektedir. Kolunda CHP bandı bulunan bir başka kişi yürüyenlerin arkasından hayretle bakakalmıştır. Ellerinde Türk Bayrağı bulunan kalabalık bir grup ise olup bitenleri izlemektedir.

Karikatürü yan anlamı ile incelediğimizde elinde "seçim kanunu" kitaplarını tutan kişinin DP lideri Celal Bayar olduğu anlaşılmaktadır. Celal Bayar'ın böyle keyifli olmasının sebebi 1946 seçimlerinden itibaren mücadele ettikleri seçim kanunu hakkında DP lehine düzenlemeler

[459] Anafor kelimesi gerçek ve mecazı anlamda birçok anlama sahiptir. Anafor: gerçek anlamda ve coğrafi terim olarak deniz ya da ırmak sularının bir eksen çevresinde dönme hareketidir. Girdap olarak da bilinir. Denizlerdeki anaforların nedeni genellikle ters yönlü gelgit dalgalarının, akıntıların ya da rüzgarların karşılaşmasıdır. Anafor mecazı anlamda ise para vermeden, hiç emek harcamadan, yolsuz olarak elde edilen şey, bir kimseden, bir yerden zorbalıkla alınan para, haraç ve ayrıca karmakarışık gidiş, sürükleniş anlamlarında kullanılmaktadır. https://www.turkedebiyati.org.anafor. Erişim 21.11.2024.
[460] Ali Dayı Gazetesi, 27 Şubat 1950.

yapılmış olmasıdır. DP daha önceki yıllarda da uyguladığı baskı politikasına 16 Ekim 1949 seçimlerinde devam ederek seçimlere katılmamıştır. Bayar ve DP'liler tüm seçim konuşmalarında ve gezilerinde kanun değiştirilmediği sürece CHP'nin seçimlere tek başına katılacağını açıklamış bunun üzerine bu sorunu ortadan kaldırmak isteyen CHP gerçek bir adım atmaya karar vererek olumlu yanıt vermiştir. 16 Aralık 1949'da TBMM Başkanlığına sunulan seçim kanunu tasarısı 3 Şubat 1950'de TBMM Genel Kurulunda gündeme alınmıştır. Kanun görüşmeleri 7 Şubat'ta başlamış ve 16 Şubat'ta CHP ve DP'nin lehte, MP'nin ise aleyhte oy kullanması sonucunda 336 onay ve 10 ret oyuyla kabul edilmiştir. Buraya kanun ile alakalı bilgi[461]

Karikatürün söylem analizine baktığımızda Celal Bayar "hele şükür Ali Dayı.. Seçim kanununu da çıkardık". Ali Dayı "haydi inşallah uğurlu olur bu kanun elimizde iken evelallah işimizi biliriz".

2.7. 1948-1950 Yılları Arasında Yaşanan Dış Gelişmeler

2.7.1. Sovyet Tehdidi'ne Karşı Atlantik Paktı (NATO)

Ali Dayı Gazetesi, Türkiye'yi de yakından ilgilendiren bölgesel konular başta olmak üzere ABD-Sovyetler Birliği arasındaki güç mücadelesini de yakından takip etmiştir. Bu hususta Anti-komünizm ve anti-Rusçu/Sovyet ve Batı dünyasını benimseyen bir angajmana sahip olmasının yanında DP iktidarının toplumsal dönüşümünün başat tezi olan bu görüşü karikatürlerine yansıtmıştır. 29 Temmuz tarihli sayısında yayımlanan karikatürde Sovyet dış politikasının güvenilmezliği ve saldırganlığı 1939 yılında imzalanan Molotov-Ribbentrop anlaşması örneğinden vurgulanmıştır. Bu anlaşmaya göre iki devlet Polonya'ya hem batıdan hem de doğudan saldırarak bir paylaşım siyaseti gütmüştü. Ancak iki sene sonra Almanya, yayılışına müteakip doğudan bir saldırı tehdidine karşılık Sovyet Rusya'ya saldırmış, bu da Avrupa'daki savaşın genişlemesine neden olmuştu. Aynı durum, karikatürde 1948 Berlin Krizi'ne karşılık vurgulanmaktaydı. 1948 Berlin Krizi, Batılı müttefiklerin kontrolündeki Alman topraklarında bir ekonomi birliğinin kurulma girişimine karşı Sovyet kontrolündeki Doğu Almanya ve Doğu Berlin'in ablukaya alınmasıydı. Amaç, Batı Almanya'dan Batı Berlin'e tüm kara ve su erişimini kesmeyi, şehri etkili bir şekilde izole etmeyi ve ciddi yiyecek ve malzeme kıtlığı yaratarak Batılı Müttefikleri dışarı atmaya çalışmayı içeriyordu. Abluka, Batı kontrolünü zayıflatmayı ve Berlin'de Sovyet hakimiyetini yeniden sağlamayı amaçlayan stratejik bir hamleydi.

[461] Tutan, *Demokrat Parti Döneminde*, 87.

Sovyetlere dış politikada güvenilemeyeceği algısı hem tarihsel emsallerden hem de dönemin mevcut komünist rejimin doğasına bağlıydı. Ayrıca iş birliği yapacağı veya güvenini kazanacağı ülkeye yönelik bilgi kirliliğini stratejik olarak kullanıyordu. Temelinde Çarlık Rusya'sından kalma saldırgan eylemlerde bulunma ve uluslararası hukuka saygısızlık vardı. Özellikle bu Çarlık mirası üzerine komünist parti otoritesi ve devlet terörizminin işlenmesi güveni daha da karmaşık hale getirir. Komünist partinin muhalif sesleri bastırması ve güvenoyu için sürekli iç güvenlik krizleri çıkarması, Sovyetlerin dış politikasını meşrulaştıracak güvensizlik ortamını da pekiştiriyordu. Bu durumda Sovyet diplomasisi şüphe yaratıyordu. Şüphenin yarattığı belirsizlik Sovyet basın araçlarının dünya çapında yayacağı bilgi kirliliği ve yanlış bilgi ile Sovyetlerin asıl niyetlerini saklayabiliyordu.

462

463

462 Ali Dayı Gazetesi, 29 Temmuz 1948.
463 Ali Dayı Gazetesi, 02 Ağustos 1948.

02 Ağustos 1948 tarihli sayısında yayımlanan karikatür de 1948 yılının genel dış politika olayı olan Sovyet taşkınlığını yansıtmaktadır. Bir önceki karikatürde de bahsi geçen 1948 Berlin Krizi, hem Batılı müttefik ülkelerin yeni Avrupa çizgilerini savunma isteğini hem de bu ülkelerin Sovyetler Birliği'ne karşı dayanışmasını test etmişti. Öyle ki bu ittifakın en güçlü üyesi ABD içinse Avrupalı müttefiklerine olan taahhüdünü en etkin şekilde gösterme şansı olmuştu. Sovyetler Birliği, Batı Berlin'e tüm kara erişimini engelleyince Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık, Berlin'e bir hava ikmal harekâtı başlattı. Bu harekât, Batı Berlin'e yiyecek ve yakıt sağlayarak Batı'nın Sovyet saldırganlığına karşı kararlılığını gösterdi.

Berlin Krizi aslında NATO'nun kuruluşunun temel taşını oluşturacak, bir üyeye yapılan saldırının tümüne yapılmış bir saldırı olarak kabul edileceğini belirleyen beşinci maddenin tarihsel temelini oluşturmuştu. Ayrı olarak Berlin Krizi, Batı Avrupa'ya olası Sovyet saldırılarına karşı savunma stratejilerini koordine etmek için merkezi bir komuta yapısı ve planlar yapmaya itti. Bu komuta ve planlar, NATO'nun kuruluş çerçevesi olacaktı.

[464]

12 Şubat 1949 tarihli yayımlanan karikatürde vurgulanan Atlantik kalkanı ile NATO'nun işlevine atıfta bulunulmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın sonunu da getiren nükleer silahların ortaya çıkışı Atlantik ittifakının, özellikle de 1949'da kurulan NATO'nun oluşumunu ve stratejik duruşunu önemli ölçüde etkiledi. Ancak Sovyetler Birliği'nin de aynı silaha 1949'da

[464] Ali Dayı Gazetesi, 12 Şubat 1949.

sahip olmasının tehdit, Sovyetlerin Batı Avrupa'ya yayılmasını etkili bir şekilde caydırabilecek kolektif bir güvenlik düzenlemesini gerekli kıldı.

NATO'nun kuruluş antlaşması olan Washington/Kuzey Atlantik Antlaşması, öncelikle Sovyetler Birliği'nden algılanan tehdide karşı koymak için Batılı ülkeler arasında karşılıklı bir savunma paktı oluşturmayı amaçlıyordu. Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 5. maddesi, bir üyeye yönelik silahlı saldırının, tümüne yönelik bir saldırı olarak kabul edileceğini belirterek kolektif savunma ilkesini oluşturdu.[465] Bu taahhüt, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra izolasyon politikasından Avrupa güvenlik meselelerine aktif katılım politikasına geçen Amerika Birleşik Devletleri'nden güvenlik garantileri talep eden Avrupa ülkeleri için çok önemliydi. Bu taahhüdün konsepti olan nükleer caydırıcılık kavramı NATO stratejisinin merkezi haline geldi. Öyle ki, 1950'lerin başında ABD herhangi bir Sovyet saldırganlığını yıkıcı bir nükleer güçle karşılamayı amaçlıyordu. Bu amaçla da Sovyetler Birliği'ni çatışma başlatmaktan caydırmayı amaçlıyor, hatta gerektiğinde küçük provokasyonların bile tam ölçekli bir nükleer savaşa dönüşebileceğini açıkça ortaya koyuyordu. ABD'nin Avrupa'daki nükleer silahlarının varlığı, NATO'nun kolektif güvenlik çerçevesini güçlendiren ve üye devletlerin büyük konvansiyonel güçleri sürdürmek yerine ekonomik toparlanmaya odaklanmasını sağlayan önemli bir caydırıcı görevi görüyordu. Nükleer caydırıcılığın NATO stratejisine entegre edilmesinin Sovyet yayılmacılığı üzerinde derin etkileri oldu. Algılanan nükleer misilleme tehdidi, Sovyetler Birliği'nin NATO üyeleriyle doğrudan askeri çatışmalara girme isteğini sınırladı. Bu caydırıcı etki, 1948 Berlin Krizi ve Kore Savaşı'na kadar uzanan sonraki olaylar gibi krizlerde belirgindi; burada nükleer tırmanış korkusu Sovyetlerin saldırgan eylemlerini sınırladı.

[465] T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye ve NATO," 1-12, 2. https://www.mfa.gov.tr/data/nato-bilgi--notu.pdf Erişim 25.11.2024.

[466]

Karikatürde işlenen korku, Sovyet yayılmacılığının saldırgan bir şekilde dünya ülkelerini tehdit etmesine karşı Avrupa ve ABD'nin güç birliğinde bulunmasıdır. Bu güç birliği NATO'ydu. Gücün stratejisi ise Sovyet yayılmacılığının başta Avrupa olmak üzere çeşitli coğrafyalarda kontrol altına alınmasıydı. Çevreleme, Soğuk Savaş'ın stratejik manzarasını şekillendirmede çok önemliydi. Çevreleme kavramı, esas olarak, komünizmin mevcut sınırlarının ötesine yayılmasını önlemeyi amaçlayan bir strateji savunan ABD diplomatı George F. Kennan tarafından geliştirildi; 1947'de yayınlanan etkili "X Makalesi"nde Kennan, Sovyet etkisinin "*uzun vadeli, sabırlı ancak kararlı ve dikkatli bir şekilde kontrol altına alınması*"[467] ihtiyacını vurgulayarak, özgür kurumlar üzerindeki Sovyet baskılarına karşı koymak için ekonomik yardım ve askeri hazırlığın bir kombinasyonunu savundu.[468] Bu strateji, Soğuk Savaş sırasında ABD dış ilişkileri için temel haline geldi. NATO'nun kuruluşu, ABD'yi komünizme direnen ülkeleri desteklemeye, özellikle de komünist ayaklanmalara karşı mücadeleleri sırasında Yunanistan ve Türkiye'ye sağlanan yardımda belirgin bir şekilde görülen ülkelere destek olmaya mecbur eden Truman Doktrini'nden etkilenmişti. NATO'nun kurulması, 1940'ların sonlarında ABD'nin sınırlama politikasının uygulanmasında önemli bir gelişmeye işaret etti. NATO, güçlü bir askeri ittifak oluşturarak ve kolektif savunmaya kendini adayarak, yalnızca Sovyet genişlemesini caydırmakla kalmadı, aynı zamanda Batı Avrupa'nın ekonomik ve politik olarak istikrara kavuşmasına da yardımcı oldu. Bu çok yönlü yaklaşım, Soğuk Savaş boyunca

[466] Ali Dayı Gazetesi, 31 Mart 1949.
[467] "X" (George F. Kennan), The Sources of Soviet Conduct, https://www.foreignaffairs.com/russian-federation/george-kennan-sources-soviet-conduct Erişim 04.04.2022.

[468] The Office of the Historian, U.S. Department of State, "Kennan and Containment" https://history.state.gov/milestones/1945-1952/kennan Erişim 30.11.2024.

ABD-Avrupa ilişkilerinin temelini attı ve önümüzdeki on yıllar boyunca küresel jeopolitik dinamikleri şekillendirdi.

[469]

Örneğin 4 Temmuz tarihli sayıda yayımlanan karikatürde işlenen tema, 1947 Paris Barış Konferansı ile Sovyet taleplerinin boşa çıkarılmasıdır. Bu konferans 29 Temmuz - 15 Ekim 1946 tarihleri arasında gerçekleşti ve başlıca Müttefik güçler (öncelikle Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği, Birleşik Krallık ve Fransa) eski Mihver güçleriyle, özellikle İtalya, Romanya, Macaristan, Bulgaristan ve Finlandiya ile barış koşullarını müzakere etti. Paris Barış Konferansı'nın temel hedefleri arasında kurtarılmış ve işgal edilmiş ülkelerin egemenliklerinin yeniden tesis edilmesi, sınırların yeniden çizilmesi, tazminatlar ve taahhütlerin kararlaştırılması ve savaş suçlularının yargılanıp mahkûm edilmeleri vardı. İlk olarak egemenliklerin yeniden tesis edilmesinde nihai olarak Birleşmiş Milletlere üye olma yeterliliğini göstermeleri şart koşulmuştu. Ayrıca sınırlar bir daha savaşa neden olmayacak şekilde düzenlendi. Bu konferansın en önemli kısmı savaş tazminatları ve yeniden tesis edilen ülkelerin iç barışlarıydı. Amaç, Sovyetlerin Avrupa'ya yürümesini meşrulaştıracak bir savaş sarmalına izin vermemekti. Paris Barış Konferansı ve sonraki antlaşmalar, savaş sonrası Avrupa'nın yeniden şekillendirilmesinde önemliydi. Sadece barışı tesis etmeyi değil, aynı zamanda istikrarı teşvik etmeyi ve İkinci Dünya Savaşı'ndan kaynaklanan sorunları ele alarak gelecekteki çatışmaları önlemeyi de amaçlıyordu. Paris Konferansı sonucu yapılan anlaşmalar müttefik ülkeler

[469] Ali Dayı Gazetesi, 04 Temmuz 1949.

arasındaki güç dinamiklerinin iş birliğine evrilmesini ve eski düşmanlıkların sonlandırılmasını yansıtıyordu.

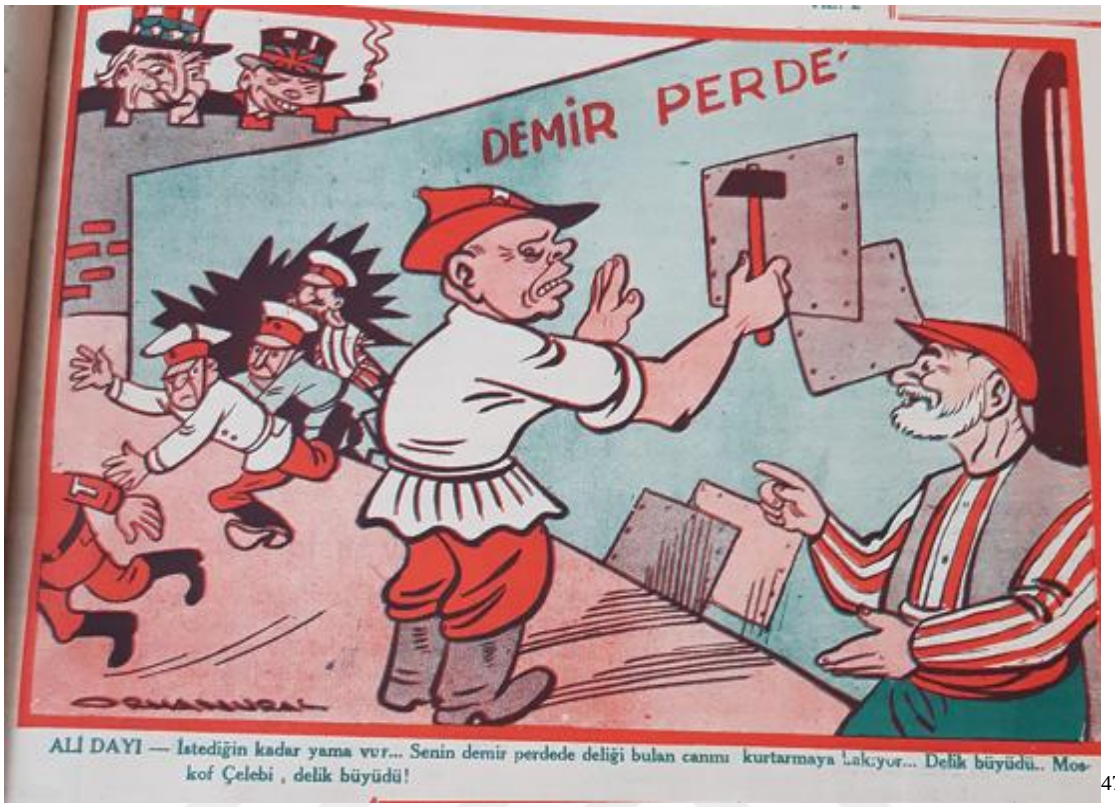

[470]

Karikatürde işlenen Dünya İslam Birliği, dış politikada kimliği de öne çıkaracak bir açılım ihtiyacını göstermektedir. Jeopolitik ve tarihsel bağlar her ne kadar Türk'ü batıyla kaynaştırmışsa da Türk, nüfusunun çoğunluğu ile İslam inancına sahipti. Bu da kuzeyden gelen ideolojik saldırganlığa karşı bir toplumsal dirayet kazandırıyordu. Dünya İslam Birliği, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından şekillenen jeopolitik manzara bağlamında, 1940'ların sonlarında Sovyet yayılmacılığına karşı koymada önemli bir rol oynadı. Bu dönem, Sovyetler Birliği'nin Müslüman çoğunluklu bölgeler üzerindeki etkisini sağlamlaştırma girişimleri ve İslam kimliğini Sovyet sosyalizmi çerçevesine entegre etme çabaları görüldü. Bu çabalara karşılık Dünya İslam Birliği, özellikle Sovyetler Birliği gibi ateist rejimlerden gelen tehditlere karşı, dünya çapında Müslümanlar arasında dayanışmayı teşvik etmek için bir platform olarak ortaya çıktı. Birlik, İslam dayanışmasını teşvik ederek, Sovyetlerin Müslüman topluluklara ideolojik yollarla egemen olma girişimlerine karşı koymayı amaçladı. Dünya İslam Birliği, Sovyet yönetimi altındaki Müslümanların haklarını ve özgürlüklerini savundu. Dini baskı örneklerini vurguladı ve Sovyet alanındaki ezilen Müslüman nüfuslar için uluslararası desteği harekete geçirmeye çalıştı. Bunu yaparken de Sovyet devlet aygıtının sosyalizmi İslam ile uyumlu olarak tasvir eden kara propagandasına karşı koymak için çalıştı. Geleneksel İslami değerleri vurgulayarak ve dinin devlet tarafından kontrol edilen yorumlarına karşı çıkarak

[470] Ali Dayı Gazetesi, 25 Temmuz 1949.

Birlik, Sovyet etkisi altında yaşayan Müslümanlar arasında otantik İslami uygulamaları sürdürmeyi amaçladı.

ALİ DAYI — İstediğin kadar yama vur... Senin demir perdede deliği bulan canımı kurtarmaya çalışıyor... Delik büyüdü.. Moskof Çelebi, delik büyüdü![471]

Karikatürde işlenen Demir Perde, Soğuk Savaş sırasında ortaya çıkan ve Doğu Avrupa'nın komünist ülkeleri ile Batı'nın demokratik ülkeleri arasındaki bölünmeyi simgeleyen önemli bir tarihsel terimdir. Hem siyasi bir metaforu hem de 1945'te İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar var olan fiziksel bir sınırı ifade eder. "*Demir Perde*" terimi, İngiliz Başbakanı Winston Churchill tarafından 5 Mart 1946'da Missouri, Fulton'daki Westminster Koleji'nde yaptığı ünlü konuşmada popülerleştirildi. Churchill bu konuşmada, Avrupa'nın üzerine inen ve Sovyet kontrolündeki bölgeler ile Batı demokrasileri arasındaki bölünmeyi işaret eden bir "demir perde"den bahsetti.[472] Terimin kendisi daha önce sansürü ve izolasyonu tanımlamak için metaforik olarak kullanılmıştı, ancak Churchill'in kullanımı, savaş sonrası dönemin jeopolitik manzarasıyla ilişkisini sağlamlaştırdı. Demir Perde yalnızca fiziksel bir engeli değil, aynı zamanda ideolojik bir bölünmeyi de temsil ediyordu. Sovyetler Birliği'nin uydu devletlerini Batı etkilerinden izole etme ve bu ülkelerdeki demokratik yönetim potansiyelini bastırma çabalarını sembolize ediyordu. Öyle ki demokratik taleplerini seslendiremeyen insanlar bu perdeyi aşarak kaçmaya çalışıyordu.

[471] Ali Dayı Gazetesi, 19 Ocak 1950.
[472] Winston S. Churchill, "The Sinews of Peace," International Churchill Society, https://winstonchurchill.org/resources/speeches/1946-1963-elder-statesman/the-sinews-of-peace/ Erişim 25.11.2024.

2.7.2. Sovyetler Birliği'ne Karşı Avrupa'nın Birleşmesi

[473]

Karikatürde 1950 yılındaki Türk-İtalyan ilişkilerinin yakınlığa evrilmesi Ali Dayı ile bir Alp köylüsü İtalyan arasındaki el sıkışmasıyla anlatılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Türkiye, dış politikasını Soğuk Savaş'ın konjonktürü ve Avrupa'daki değişen ittifaklara göre biçimlendiriyordu. İtalya ise Mussolini'nin faşist rejimi ile monarşinin iş birliği sonrası demokratikleşmeye çalışan cumhuriyetin gerekliliklerine göre bir dış politika izliyordu. Bu açıdan savaş öncesinde gösterdiği Akdeniz'de hegemonya hayallerinden de uzaktı. Bu geçiş, özellikle İtalyan yayılmacılığının belirgin olduğu 1930'larda, Akdeniz bölgesindeki emperyal hırsları nedeniyle İtalya'yı tarihsel olarak potansiyel bir tehdit olarak gören Türkiye için önemliydi. Türkiye, Soğuk Savaş sırasında Sovyet etkisine karşı koyma stratejisinin bir parçası olarak giderek Batılı güçlerle uyum sağlıyordu. Bu jeopolitik değişim Türkiye'yi, faşist geçmişinden sonra Avrupa siyasetine yeniden entegre olmaya çalışan İtalya ile daha iyi ilişkiler kurmaya teşvik etti. Ekonomik etkileşimler, tahmin edildiği kadar güçlü olmasa da, giderek iyileşiyordu. Ticaret anlaşmaları ve karşılıklı çıkarlar, her iki ülkenin de savaş sonrası bir bağlamda iş birliğinin faydalarını kabul etmesiyle daha işbirlikçi bir çerçeve oluşturmaya başladı. Üst düzey ziyaretler ve diplomatik görüşmeler daha sık hale geldi ve her iki tarafın da tarihi şikayetlerin ötesine geçme isteğini gösterdi. İtalya'nın yeni hükümeti, Akdeniz bölgesinde yapıcı bir ortak olarak kendini kurmayı hedeflerken, Türkiye, İtalya da dahil olmak üzere Batılı ülkelerle daha güçlü bağlar kurarak güvenliğini ve ekonomik gelişimini sağlamaya

[473] Ali Dayı Gazetesi, 13 Mart 1950.

çalıştı. Kısacası, 1950'deki Türk-İtalyan ilişkileri ağırdan alınan ama iyi niyetlerle kurulan köprülerdi. İtalya'nın imparatorluk hırslarından kaynaklanan güvensizliğin tarihsel arka planı, savaş sonrası Avrupa'nın değişen jeopolitik manzarası içinde iş birliğine ve karşılıklı faydaya odaklanan pragmatik bir yaklaşımla kaybolmuştu.

[474]

Karikatürde işlenen Alman şişirmesi, aslında Sovyetler Birliği'nin gerçek endişesi olarak Orta Avrupa'da bir Alman askeri dirayetliliğinin ortaya çıkması ve yayılmasıydı. Nazi Almanya'sının İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birliği'ni acımasızca işgal etmesinin hatırası Sovyet lideri Josef Stalin'in zihninde tazeydi. Sovyetler Birliği'nin kazanmasına rağmen Sovyet-Alman savaşının 1941 ile 1945 arasında yol açtığı yıkım ve muazzam insan zaiyatı toplumsal bir travma bıraktı. Bu travma, Stalin'in zihninde Almanya'nın bir kez daha Avrupa'daki hakimiyetini iddia etmeye çalışabileceği yönündeki derin korkuyu besledi. Savaştan sonra Joseph Stalin, Sovyet dış politikasında ve savaş sonrası Avrupa'nın tasarlanmasında Almanya'nın gelecekteki herhangi bir askeri tehdidini önlemek için zayıf kalmasını sağlamak konusunda özellikle endişelerini ortaya koyuyordu. Öyle ki bu tasarımların yapılmasında Batılı müttefiklere endişelerini gidermesi için Almanya'nın kendisine yüklü tazminat ödemesini ve ileride askeri kabiliyetlere sahip olmaması için baskı yaptı.

[474] Ali Dayı Gazetesi, 15 Haziran 1950.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİNİN ALTIN YILLARI (1950-1954)

3.1. 14 Mayıs 1950 Milletvekili Genel Seçimleri ve Demokrat Parti İktidarı

Türkiye'de 14 Mayıs 1950 seçimleri, muhtelif toplumsal kesimlerin iktidara karşı DP üzerinden toplumsal-siyasi bir tepkisi olmuştu. Halkın kendi kararını serbest bir şekilde verdiği bu süreç, sakin bir şekilde ve herhangi ciddi bir olaya fırsat verilmeden yapılmış, kansız bir şekilde yapıldığı için de 14 Mayıs seçimleri tarihe "beyaz ihtilal" olarak adlandırılmıştır.[475] 25 Mayıs'ta resmî sonuçlara göre katılım oranı yüzde 89,3 olmuştur. DP 4 milyon üzerinde bir oy olarak ipi göğüslerken, CHP 3 milyon üzerinde oy almayı başarmıştır. MP ise 240 bin oy, bağımsız adaylar ise 267 bin oy almışlardır. Lakin seçim sistemi nedeniyle DP, yüzde 53,58 oy oranı almasına rağmen mecliste 487 milletvekili kazanmış, CHP yüzde 39,98 oy oranıyla 69 milletvekilinde kalmış, MP yüzde 3,03 oy oranıyla 1 milletvekili, Bağımsızlar ise yüzde 3,40 oy oranıyla mecliste 9 milletvekili ile temsil edilmişlerdir. Milletvekili oranları ise DP'nin yüzde 83,7, CHP'nin yüzde 14,1, MP'nin yüzde 0,2 ve bağımsızların ise yüzde 1,8 idir. [476]

Sonuçların 16 Mayıs günü genel olarak belli olmasıyla beraber Şemsettin Günaltay derhal istifa ederek görevi devretmek istemiştir. Ancak 16 Mayıs'ta Köşke davet edilen Bayar, İnönü ile yaptığı görüşmede kabine kurulana kadar Günaltay'ın görevinde kalmasını rica ettiği için süre uzamıştır.[477] 20 Mayıs'ta hem Cumhurbaşkanı hem Meclis Başkanı ve Başbakanın belirlenmesi için Meclis'te toplanılmıştır. Cumhurbaşkanı adayı[478] Celal Bayar oy çokluğu ile Cumhurbaşkanı[479], Meclis Başkanı olarak da Refik Koraltan seçilmiştir. Sıtkı Yırcalı, Hulusi Köymen ve Fuat Hulusi Demirel başkan vekili olarak görevlendirilirken, yeni hükümeti kurma görevi Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından Adnan Menderes'e verilmiştir. [480] Demokrat Parti, ilk dört yıllık döneminde vaat ettiği konulara odaklanarak çeşitli çalışmalar yürütmüştür. Arapça ezan yasağı kaldırılmış ve genel af yasası çıkarılmıştır. Dış politikada ise, Türkiye'nin

[475] Birand vd. *Demirkırat,* 43.
[476] Cumhuriyet, 26 Mayıs 1950; Akşam, 26 Mayıs 1950.
[477] Öymen, *Değişim Yılları,* 439-440.
[478] Partide genel kanaat Celal Bayar'ın başbakan olması ve cumhurbaşkanlığı için de Ali Fuat Cebesoy ile Yargıtay Başkanı Halil Özyörük'ten birinin olması idi. Altan Öymen'e göre, DP'nin tabanı Celal Bayar'ın cumhurbaşkanı olmasından yanaydı. Celal Bayar da Cumhurbaşkanlığı görevini üstlenmeyi çok istemiş, başka adaylar teklif edilmesine oldukça kızmıştır. Hatta DP'li adına bazı milletvekilleri Bayar ile görüşmüş ve "mesuliyet almasını ve Başbakanlık ödevini tecrübesizlere bırakmamasını istirham" etmişlerdi. Bayar bu teklifi biraz soğuk karşılayarak reddetmiş… elleri titreyerek sinirli bir halde 'Bana Cumhurbaşkanlığını çok mu görüyorsunuz' diyerek sert tepki göstermiştir.
[479] Ali Dayı Gazetesi, 29 Mayıs 1950.
[480] Milliyet, 21 Mayıs 1950; Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili*, 70.

Kore'ye asker göndermesi, 1952 yılında NATO'ya üye olması ve Balkan Paktı'nın kurulmasında öncülük etmesi dikkat çeken gelişmeler arasındadır.[481] 1951 yılında, CHP'ye ait malların hazineye devredilmesini öngören yasanın kabul edilmesiyle birlikte halkevlerinin kapatılması da gündeme gelmiştir.

Demokrat Parti, muhalefet döneminde radyonun hükümet tarafından parti propagandası için kullanılmasını sert bir şekilde eleştirmiş olsa da iktidara geldikten sonra devlet radyosunu kendi denetimi altına almıştır. 1954 seçimlerinden hemen önce, DP Hükümeti Basın Yasasını kabul etmiş, seçimlerin ardından ise 25 yıllık hizmeti bulunan yargıçları derhal emekliye sevk etme; devlet memurları ve silahlı kuvvetler mensuplarını ise önce açığa alıp daha sonra emekliye ayırma yetkisi veren iki yasa çıkarmıştır. Parti içi disiplini sağlama hedefiyle, Demokrat Parti yönetimi taşra teşkilatlarından kabineye kadar çeşitli düzenlemeler yapmış ve genel merkeze bağlılığı güçlendirmek için adımlar atmıştır. Sanayileşme kalkınmada öncelikli bir hedef olsa da Demokrat Parti'nin ilk yıllarındaki en büyük başarı tarım alanında gerçekleşmiştir. Ekonomideki bu büyüme ve dış politikada yaşanan hareketlilik, seçim sonuçlarına da yansımış ve DP, yüzde 56 oy oranıyla ikinci kez iktidara gelmiştir. Demokrat Parti'nin tarım dışındaki ekonomik girişimleri arasında milli gelirin yüzde 15 oranında artırılması, yol ve köprü inşaatlarına ağırlık verilmesi önemli bir yer tutmuştur. Köylünün yaşam koşullarını büyük ölçüde değiştiren şeker, çimento ve dokuma sektörlerinde gerçekleştirilen büyük atılımlar, köylü ve tarım kesimi arasında Demokrat Parti'ye gönülden bağlı bir seçmen kitlesi oluşmasını sağlamıştır. [482] Bu döneme ait karşımıza çıkan ilk karikatür 15 Mayıs 1950 tarihli 229. sayıda yayımlanmıştır.

[481] Mustafa Ekincikli, *İnönü-Bayar Dönemleri, Türk Dış Siyaseti*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2002, 280-285.
[482] Sedef Bulut, "27 Mayıs 1960'tan Günümüze Paylaşılamayan Demokrat Parti Mirası", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2009, Sayı:19, 73-90. 77-78.

ALİ DAYI — Haydi bakalım yeni milletvekilleri, göreyim sizi.. Adam akıllı iş görün yoksa dört sene çabuk geçer ha...

[483]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde çorak bir araziden şehre doğru gitmekte olan yüzlerce kişi görülmektedir. Kişilerin ellerinde genel olarak bavul/valiz var iken kimisinin elinde hasır sepet kimisinin de smokin bulunmaktadır.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde bu kalabalık insan grubunun 1950 seçimleri sonrası DP'den milletvekili olarak seçilmiş kişileri temsilen çizildiğini anlamaktayız. 14 Mayıs'ta yapılan genel seçimlerde CHP, DP, MP, MKP, Toprak Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi, İşçi ve Çiftçi Partisi ve Türk Sosyal Demokrat Partisi ve Bağımsız adaylar seçime katılmıştır. Kesin sonuçlar bilinmemekle beraber İstanbul ve Ankara'daki seçim sandıklarından alınan bilgiye göre DP'nin bu yarışı çok önde tamamladığı öngörülmektedir. DP Genel Başkanı Celal Bayar seçim akşamı saat 21.00'de yaptığı basın toplantısında yaklaşık 350 milletvekili kazandıklarını açıklaması bu öngörüyü resmileştirmektedir.[484]

Karikatürün söylemine baktığımızda Ali Dayı'nın "*Hadi bakalım yeni milletvekilleri göreyim sizi.. Adam akıllı iş görün yoksa dört sene çabuk geçer ha..*" sözündeki "*yeni milletvekilleri*" ifadesi ile DP'nin seçim galibiyetini erkenden ilan etmiştir. Ali Dayı "göreyim sizi" derken aslında fazlasıyla sahip çıktığı çok güvendiği ve yanılgıya düşmeyeceğinden emindir ancak yine de ufak bir uyarı yapmak istemektedir. Kurulduğu günden itibaren iktidarın asıl sahibinin kendisi olduğunu düşünen DP için artık yeni bir dönem açılmaktadır ve bu bekleyişin hakkını vermesi istenmektedir.

[483] Ali Dayı Gazetesi, 15 Mayıs 1950
[484] Cumhuriyet, 15 Mayıs; Akşam, 15 Mayıs.

[485]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde bir tarafta Ege yöresine ait yerel giysiler içerisinde üç kişiyi görmekteyiz. Bu kişilerden biri bağlama çalarken bir diğeri yere bağdaş kurup oturmakta üçüncü kişi ise ayakta halk oyununu sergiler gibi durmaktadır. Üç efenin biraz ardında oyuncaklarıyla oynayan çocuklar görülmektedir. Çocuklar efelerin gösterisini izlerken çok mutlu gibi görünmemekteler.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde Efelerden bağlama çalan kişi üstad, başkan ya da önde geleni temsilen Celal Bayar olmuştur. Yanında oturan kişi sağ kolu ve en yakını temsilinde parti kurucularından da olan Refik Koraltan'dır. Ayaktaki genç Efe ise parti kurucularından[486] Adnan Menderes'tir. Bayar ve Koraltan gerek yaş itibariyle gerekse siyasi geçmişlerine bakılacak olursa karikatürde yer alan CHP'lilerden daha tecrübeli olduğu ortadadır. CHP'lilerin çocuk gibi resmedilmesindeki en önemli neden siyasetin olgun ve anlayan kişilerce yürütülmesi gerektiği mantığından dolayıdır. İktidarı elinde çocuk oyuncağına çeviren CHP ve CHP'lilere çocuk muamelesi yapılmış hatta DP'nin onların elindeki oyuncağı almak yerine kendi fıtrat ve düşüncelerine uygun alet ve enstrüman kullanacakları gösterilmiştir. Adnan Menderes, yaşı itibariyle genç bir delikanlı olarak çizilmesine rağmen diğer CHP'liler gibi çocuklaştırılmamış

[485] Ali Dayı Gazetesi, 18 Mayıs 1950.
[486] Burada dikkat çeken önemli detaylardan biri Dörtlü Takrir ve parti kurucuları arasında yer alan Fuat Köprülü'nün olmamasıdır ki bunun en temel sebeplerinden biri Köprülü'nün de Cumhurbaşkanı olma isteğidir.

aksine Efe olgunluğu yüklenerek aslında bir nevi Başbakanlık görevinin verileceği ima edilmiştir.

Karikatürün söylem analizini yaptığımızda Ali Dayı "Haydi Efeler siz sazınızı çalın onlar da oyuncaklarıyla oynasınlar" diyerek Hükümeti gerçekten yönetme gücüne sahip kişilerin DP'liler olduğunu ve iktidarı hak ettiklerini yinelemiştir. "Sazı eline almak" deyimi hiç kimseyi konuşturmadan konuşan, ya da kendi işini yapmaya başlayınca karşısındakini görmeyen ve fırsat vermeyen olarak bilinmektedir. 18 Mayıs'ta kesin olarak iktidarı kazandığı bilinen DP'nin seçime yönelik açıklamaları olmuş, değişen seçim kanunu ile beraber seçimlerin özgür bir şekilde ve olaysız gerçekleştiğini belirtmiştir. İktidarı ele geçiren DP'nin artık muhalefeti dinlemeden kendi programını uygulayacağı aşikardır.

3.2. Cumhurbaşkanı Seçimleri

Seçim sonuçlarının açıklanmasından sonra Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 16 Mayıs 1950 tarihinde Celal Bayar'ı köşke davet etmiş, Bayar, Günaltay hükümetinin DP'nin kadrosunu oluşturana kadar görevde kalmasını İnönü'den rica etmiş ve bu teklif kabul edilmiştir.[487] 17 Mayıs'ta DP Genel İdare Kurulu yeni hükümetin kurulması konusunda Celal Bayar'ın evinde toplantı yapmıştır.[488] 20 Mayıs'ta Meclis'te toplanan DP grubu cumhurbaşkanlığına Celal Bayar'ın, Meclis başkanlığına ise Refik Koraltan'ın aday gösterilmesi kararını vermiştir. Başbakanlığa ise Adnan Menderes geçmesi üzerine konuşulmuştur.[489] Seçim sonuçlarının neticelenmesinden sonra parti içinde bir tartışma ortamı olmuş buna istinaden Bayar, Adnan Menderes ya da Fuat Köprülü'nün başbakan olmasını istediğini, cumhurbaşkanlığı için ise Ali Fuat Cebesoy ile Halil Özyörük'ün adının geçtiğini belirtmektedir.[490] 22 Mayıs 1950'de TBMM Başkanlığına Refik Koraltan'ın seçilmesinin ardından yapılan ve 453 milletvekilinin katıldığı oylamada Celal Bayar 387 oy alarak birinci turda Cumhurbaşkanı seçilmiştir. İsmet İnönü ise 66 oy almıştır.[491]

[487] Öymen, Değişim Yılları, 439-440.
[488] Milliyet, 18 Mayıs 1950.
[489] Milliyet, 21 Mayıs 1950.
[490] Bayar, *Başvekilim Menderes*, 104-107.
[491] Sanal, Menderes Hükümetleri, 3.

[492]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde Celal Bayar'ın portresinin olduğu bir çerçeveye halk sevgi gösterisinde bulunmaktadır. Halkın bazısı elinde çiçeklerle Bayar'ı selamlarken bazısı alkışlamaktadır.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde bu başarının halka ait olduğu anlatılmak istenmiştir. Kırsal kesim ve köylü halk ile iletişimi çok iyi olan Bayar, tüm seçim gezilerinin karşılığını halkın büyük destek ve ona olan güveni ile almıştır. Cumhurbaşkanı seçimleri henüz belli olmamasına rağmen Ali Dayı'nın elinde tuttuğu Bayar resmi, halkın gönlündeki liderin Bayar olduğunu göstermektedir.

Karikatürün söylemine baktığımızda Ali Dayı "*bize bu sevinçli günü gösteren Celal Bayar'a sevgi ve saygılarımızı yollayalım hemşeriler.. Bin yaşasın*" sözleriyle bu kazanımda en büyük etkinin Celal Bayar olduğunu yinelediği gibi tüm halka "hemşeriler" olarak hitap etmesi DP'nin statü ve memleket ayırt etmeksizin insanlar arasında sıkı bir birliktelik yarattığı aşikardır. Bu birlikteliği sağlayan kişi de hiç durmaksızın çalışan Bayar'dır.

[492] Ali Dayı Gazetesi, 22 Mayıs 1950.

[493]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde elinde valizleri ile yürüyen biri ve arkasında onu aynı şekilde elinde valizlerle takip eden hizmetli statüsünde bir başka kişiyi görmekteyiz.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde eski Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 22 Mayıs'ta yeni Cumhurbaşkanının Celal Bayar seçilmesi ile Çankaya Köşkü'nden ayrılışının anlatıldığını görmekteyiz. Karikatürde görülen bina Çankaya Köşkü olarak resmedilmiştir. İnönü köşkten ayrılırken fazla üzgündür. Çünkü seçim sonuçları beklediği gibi gelmemiş ve bu sebeple görevini kaybetmiştir. Atatürk'ün vefatından hemen sonra Cumhurbaşkanı seçilen İsmet İnönü 12 yıllık görevini Celal Bayar'a devretmiş kendisi CHP Genel Başkanı olarak siyasi hayatına devam etmiştir.

Karikatürün söylem analizine baktığımızda Ali Dayı "Mahkeme kadıya mülk olmaz[494] derler paşam… 12 seneden sonra ayrılık pek zordur ya!." sözleriyle hiç kimsenin bulunduğu makamlarda sonsuza kadar kalamayacağını hatırlatmıştır. İnönü'nün Köşkten ayrılırken elinde sadece valizlerinin olması, Köşkün yani devletin sahibinin hiç kimse olmayacağını, oraya gelenlerin milletin iradesi ile seçilip hizmetlerini layıkıyla yapacağını aksi halde yine milletin iradesi ile oradan ayrılmak durumunda olduğunu göstermektedir. Türkiye Cumhuriyeti şahsa bağlı yaşayan bir devlet değil millete bağlı yaşayan bir devlet olduğu algısı hatırlatılmıştır.

[493] Ali Dayı Gazetesi, 25 Mayıs 1950.
[494] Mahkeme kadıya mülk olmaz: Buradaki anlamda devlet görevi ne kadar yüksek mertebede olursa olsun kalıcı değil, geçicidir.

Seçim sonuçlarından fazlasıyla mutlu olan halk İnönü ve CHP'den kurtulduklarına ve artık kötü olan her şeyin düzeleceğine inanmaktadır.[495] Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın seçimden sonra "Çankaya Köşkünde oturmayacağım. Cumhurbaşkanlığı maaşını yarı yarıya indiriyorum. Hususi treni kaldırıyorum ve motosikletli polisi istemiyorum" açıklaması uzun zamandır ekonomik sıkıntı yaşayan halkın, tevazuu sahibi başkanlarına güven ve sevgisini artırmıştır.[496]

3.3. I. Menderes Hükümeti (22 Mayıs 1950- 9 Mart 1951)

Başbakan Adnan Menderes liderliğinde oluşturulan kabinede Adalet Bakanı Halil Özyörük, Milli Savunma Bakanı Refik Şevket İnce, İçişleri Bakanı Rükneddin Nasuhioğlu, Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü, Maliye Bakanı Halil Ayan, Milli Eğitim Bakanı Avni Başman, Bayındırlık Bakanı Fahri Belen, Ekonomi ve Ticaret Bakanı Zühtü Velibeşe, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Prof. Nihad Reşad Belger, Gümrük ve Tekel Bakanı Nuri Özsan, Tarım Bakanı Nihad Eğriboz, Ulaştırma Bakanı Tevfik İleri, Çalışma Bakanı Hasan Polatkan ve İşletmeler Bakanı Muhlis Ete yer almıştır. [497] 22 Mayıs'ta oluşturulan bu 15 kişilik kabinede, Adnan Menderes, Fuad Köprülü, Refik Şevket İnce, Zühtü Velibeşe, Hasan Polatkan, Tevfik İleri ve Nuri Özsan tam anlamıyla partiye bağlı isimlerdir. Diğer bakanlar ise son dönemde partiye katılmış eski bürokrat ve teknokratlardan oluşmaktadır.

Kabine açıklandıktan sonra, Menderes dört günlük bir çalışma sonucunda hükümet programını hazırlayarak parti meclis grubuna sunmuştur. Grubun oturumlarının gizli yapılması önerisi kabul edildikten sonra, Başbakan Menderes hükümet programını Demokrat Parti Meclis Grubu'nda okumuştur. [498] Programın giriş bölümünde Menderes, Mayıs seçimlerinin önemine vurgu yapmış ve hükümetlerinin ulusal irade ile iktidara gelen bir yönetim olduğunu ifade etmiştir. [499] Programın ilk kısmında, CHP iktidarının son yıllardaki uygulamaları eleştirilmiştir. Demokrat Parti, bu tutumuyla devlet yönetiminde tamamen yeni bir zihniyetin hâkim olduğunu göstermek istemektedir. Programın ikinci bölümünde ise partinin temel ilkeleri tekrar edilmiş ve hükümetin hedefleri açıklanmıştır. Bu hedefler arasında hayat pahalılığının azaltılması, üretimin ve istihdamın artırılması, maliyetlerin düşürülmesi, vergi adaletinin sağlanması,

[495] Gerek muhalif gruplar gerekse halkın düşüncesinde var olan "İsmet İnönü ve kötü yönetimi" algısı yanlış olmakla beraber yersiz değildir. İsmet İnönü sadece Türkiye Cumhuriyeti'nin 2. Cumhurbaşkanı değil aynı zamanda ilk başbakanıdır. İlk Genelkurmay Başkanı olmakla beraber birçok devlet kademesinde başkanlık görevlerini icra etmiştir. Yeni devletin kurulma süreci, Cumhuriyetin ilanı, partileşme, küresel ekonomik krizler, İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında Soğuk Savaş Döneminde yaşanılan tüm sosyo-ekonomik ve kültürel zorluklar, sıkıntı yaşayan halkın sorumlu arama sürecinde karşısına CHP ve İnönü'yü çıkarmıştır. Halkın nazarında çok uzun yıllardır koltukta oturuyor algısının sebebi budur. 1923 tarihinden itibaren siyasette aktif bir çalışma hayatı olan İnönü, vefatına kadar da bu sürece devam etmiştir.
[496] Ali Dayı Gazetesi, 29 Mayıs 1950, 2.
[497] Türker Sanal, *Menderes Hükümetleri*, Ankara: Sim Matbaacılık, Yayın Yılı Yok, 15-16.
[498] TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, Cilt1, 24-32.
[499] Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde*, 183.

gümrük tarifelerinin kapsamlı bir şekilde gözden geçirilmesi ve özel girişim alanının genişletilmesi yer almaktadır. Ayrıca, gereksiz görülen devlet iktisadi teşekküllerinin belirli bir plan çerçevesinde özel sektöre devredilmesi, yabancı sermayenin teşvik edilmesi ve grev hakkının toplumsal düzen ve ekonomik dengeyi bozmayacak şekilde kanunlaştırılması hedeflenmiştir. İşçilere ücretli izin ve tatil haklarının tanınması, antidemokratik yasaların kaldırılması, memurların haklarının korunması ve şahıs ya da zümrelerin etkisinden kurtarılması da öncelikler arasında sayılmıştır. Bunun yanında, ırkçılık, irtica ve komünizmle mücadele edilmesi, "millete mal olmuş inkılapların" korunması ve geleneksel İngiliz-Fransız ittifakına bağlı barışçıl bir dış politika izlenmesi de programın temel konuları arasında yer almıştır. [500]

[501]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde DP gömlekli genç, güçlü, yakışıklı bir adamın elindeki kil hamuruyla yaptığı çalışmayı görmekteyiz. Bu genç adamın yaptığı istikbal ismindeki heykel de kendisi gibi güçlü ve genç görünümdedir. Genç adamın tam karşısında basamaklar üzerinde durmasına rağmen küçük görünümde bir CHP yelekli kişi bulunmaktadır. Genç adamın aksine kısa boylu, şişman, yaşlı, kel kısacası görsel olarak ondan çok daha alt seviyededir.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde genç adamın yeni kurulan Menderes Hükümetini temsil ettiği anlaşılmaktadır. Genç çizilmesinin sebebi DP'nin de henüz çok yeni bir parti

[500] Eroğul, *Demokrat Parti*, 65-66.
[501] Ali Dayı Gazetesi, 29 Mayıs 1950.

olmasıdır. Güçlü ve yakışıklı olmasının sebebi de halk tarafından çok sevilmesi ve bunun neticesinde yüksek oy oranıyla halk tarafından iktidara getirilmesidir. Karikatürdeki genç adam partide en sevilen isimlerden biri olan Adnan Menderes olarak ima edilmiştir. Uzun yıllardır tek parti iktidarı ile yönetilen halkın geleceğe dair bir umutlarının kalmadıkları bir dönemde DP'nin ortaya çıkması heyecan yaratmıştır. Yaşanmış, eskimiş bir partiye karşı bu genç partinin eliyle yeni ve güvende bir gelecek hazırlanacağına mutlak gözüyle bakılmaktadır.

Karikatürün söylem analizine baktığımızda Ali Dayı "Haydi Arslanım öyle bir eser yarat ki, asırlar boyu ayakta dipdiri kalsın!" sözleriyle Menderes Hükümetinin Meclise sunduğu programın üzerinde durmuştur. Eskiyen ve demokrasiye aykırı tüm kanun ve uygulamaların bu yeni Hükümetin çalışmaları ile son bulacağına halkın güveni tamdır. Halkın temsilcisi Ali Dayı da Haydi Arslanım seslenişi ile bu güvenin boşa çıkmayacağından emin bir ifade kullanmakla beraber "asırlar boyu ayakta kalsın" diyerek Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana var olan kanun ve uygulamaların güncellenmemesine değinerek CHP iktidarlarına olan eleştirisini de yinelemiştir.

[502]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde bir sınıftaki öğretmen ve öğrencilerin ders işleyişlerini görmekteyiz. Öğretmen masasının üzerinde Hükümet Programı yazan kağıtlar bulunduğu gibi tahta başında ayrıca "amacımız millete yararlı olmaktır" konusunu işlemektedir.

[502] Ali Dayı Gazetesi, 12 Haziran 1950.

Öğretmen öğrencilerine "sınıfı geçmek için çalışmak lazımdır" derken öğrencilerden bazıları da "müzjde ucuzluk gelecek soysuzluk gidecek", "dilimizi düzelteceğiz papağan dilini terk edeceğiz", "solcular koğulacak" gibi cevaplar vermektedir. Öğretmen kendinden çok emin bir şekilde dersini anlatırken öğrencilerden birinin derse katılımı gözlemlenirken diğerlerinin daha isteksiz oldukları görülmektedir.

Karikatürü örtük anlamıyla incelediğimizde burada bir öğretmen edasıyla kara tahta başında ders anlatan Başbakan Menderes'in DP Kabinesi Hükümet Programını[503]Mecliste okuması ele alınmıştır.[504] Menderes, hükümet programını 29 Mayıs 1950'de Büyük Millet Meclisi'nde okudu. CHP Grubu'nun programı incelemek için süre istemesi olumlu bulunarak hükümet programı üzerine görüşmeler, iki gün sonraya, 31 Mayıs tarihine ertelendi. [505] 31 Mayıs'ta başlayan görüşmelere, 2 Haziran'da devam edildi. [506]

2 Haziran'da ilk hükümetleri için yapılan güven oylamasına CHP milletvekilleri ve MP Milletvekili Osman Bölükbaşı, söz istemelerine rağmen yeterlilik önergesi ile konuşturmamalarını protesto ederek salonu terk ettiler ve oylamaya katılmadılar.[507] DP'li 126 milletvekili de oylamaya katılmak istememiştir. Oylamaya katılmayan milletvekili sayısının fazlalığı parti içindeki muhalefetin hükümetten hoşnutsuzluğun saklanamayacak boyutta olduğunu göstermiştir. Oylamada red kararına fazlasıyla gidilmesine rağmen Meclisten 282 evet ile güven oyu alan Menderes Kabinesi,[508] 9 Haziran'da Genel İdare Kurulu'nun toplanması sonrası yaptığı gizli toplantıda Celal Bayar'dan boşalan DP Genel Başkanlığına Adnan Menderes seçilmiştir.[509]

Dersi dinleyen öğrencilere gelince onlarda muhalefet koltuğuna geçen CHP'lilerdir. En ön sırada oturan kişi CHP Genel Başkanı İnönü'dür. Derse katılım sağlayan tek kişinin o olması

[503] Menderes'in okuduğu yeni Hükümet programı genel olarak şu maddeleri içermektedir: Devlet hizmetlerinde azami tasarruf, iktisadi cihazlanmayı sürdürmek, yabancı teşebbüs ve sermayeden geniş şekilde yararlanmak, istihsal hayatını zararlı engellerden kurtarmak, hayat pahalılığını önlemek, içtimai sefaleti kaldırmak, Devletçiliği istisnai hallerde kat'i zaruret haline indirmek, bir takım işletmeleri hususi teşebbüslere devretmek, ticarette serbest ve normal kaideler tatbik etmek, denk bütçe yapmak, vergileri adalet prensibine uydurmak, tekeli asgariye indirmek, zirai istihsali ve zirai krediyi artırmak, orman kanunu ıslah, imarda lüksten içtinap, sari hastalıklarla mücadele, maarife gençliğin manevi kıymetlerde yetiştirilmesine ehemmiyet, işçinin yaşama seviyesini yükseltmek, yurtta huzursuzluk yaratmamak, inkılaplar mahfuz tutulacak, Matbuat, Ceza, Memurini Muhakemat gibi bütün antidemokratik kanunlar ıslah olunacak, hakimlerin teminatı temin edilecek, af kanunu çıkarılacak, Memurin Kanunu ıslah edilecek, mağduriyetlerine sebebiyet verilmeyecek, din dersleri ve din adamları yetiştirmek için kanunlar çıkarılacak, dış siyaset değişmeyecek, dostluklar artırılacak, şerefli Türk Ordusu daha ziyade kuvvetlendirilecek. Ali Dayı, 5 Haziran 1950, 2. Hükümet programı detaylı incelemek için ayrıca bkz. *TBMM Hükümetler- Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, Cilt 2, Haz. İrfan Neziroğlu-Tuncer Yılmaz, Ankara: TBMM Başkanlığı Yayınları, 750-761.
[504] Ali Dayı Gazetesi, 29 Mayıs 1950.
[505] TBMM TD, Dönem: IX, Cilt:1, 29.5.1950, 24-32.
[506] TBMM TD, Dönem: IX, Cilt:1, 2.6.1950, 141.
[507] Ahmad, *Demokrasi Sürecinde*, 47-48.
[508] Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili*, 71.
[509] Cumhuriyet, 10 Haziran 1950; Eroğul, *Demokrat Parti*, 100.

dikkat çekicidir. Diğer CHP'lilerin iktidar döneminde de tembel tembel oturduklarını ve buradaki en büyük payın yine İnönü'ye ait olduğu anlatılmak istemiştir. Sınıfı geçmek için çok çalışmak önerisini can kulağı ile dinleyen yani yeniden iktidara gelmek isteyen ve bıraktığı koltuğuna yeniden oturmak isteyen İnönü'dür. Muhalefet koltuğuna geçen ve sorumlulukları iyice azalan CHP milletvekillerinin sınıfı geçmek hırsına sahip olmadıkları anlaşılmaktadır.

Karikatürün söylemini incelediğimizde Ali Dayı "Arkadaşlar öğretmeni iyi dinleyip çalışında her sene sınıfı parlak geçin" söylemindeki "öğretmen" ifadesi önemlidir. Öğretmen sınıfının lideri ve sözü geçen kişisi olduğu gibi aynı zamanda öğreticidir. Adnan Menderes sadece Başbakan ve DP Genel Başkanı olduğu için hem parti içinde hem de muhalefetin gözündeki gücü artmıştır. "iyi dinleyip çalışın her sene sınıfı parlak geçin" söylemiyle de muhalefetteki CHP'ye ülke nasıl yönetilir dersi vermekle beraber çalışırsan sınıfı geçersin ifadesi, muhalefetin iktidarın kararlarına uyumlu bir çalışması olursa Meclis sandalyelerinde daha rahat oturabileceklerini ima ederek bir yandan da gözdağı vermektedir.

3.4. Demokrat Parti Dönemi Faaliyetler (1950-1954)

3.4.1. Orduda Tasfiye ve Yeni Düzenlemeler

Cumhurbaşkanı Bayar'ı rahatsız eden konuların başında, orduda İsmet İnönü'ye bağlılıklarıyla bilinen komutanlar geliyordu. Bayar, Millî Mücadele'den bu yana tanıdığı İsmet İnönü'nün ordu üzerindeki gücünü farkındaydı ve onun etkisiyle hükümete karşı bir grubun[510] harekete geçmesinden endişe ediyordu.[511] Bu güvensizlik nedeniyle dönemin Genelkurmay Başkanı Nafiz Gürman görevden alınarak yerine Nuri Yamut atanmıştır. Nuri Yamut, 1954 yılına kadar Genelkurmay Başkanlığı yapmış, ardından emekliye ayrılmış ve 1954 ile 1957 seçimlerinde DP listesinden İstanbul Milletvekili olarak Meclis'e girmiştir. Kara Kuvvetleri Komutanlığı görevine Orgeneral Kurtcebe Noyan getirilirken, Genelkurmay İkinci Başkanı İzzettin Aksalur'un yerine Korgeneral Şahap Gürler atanmıştır. Orgeneral Salih Omurtak, Kazım Orbay ve Hakkı Akoğuz emekliye ayrılmıştır. Birinci Ordu Komutanı Asım Tınaztepe, İkinci Ordu Komutanı Muzaffer Tuğsavul ve Üçüncü Ordu Komutanı Mahmut Berköy ise Askeri Şura

[510] Erik Jan Zürcher bu hususla ilgili şöyle bir tespitte bulunmuştur: "...Seçim yenilgisine rağmen parti liderliği tartışılmayan İnönü'nün, aslında duruma razı olmadığına ve halen bürokrasi ve ordu tarafından desteklendiğine dair derine kök salmış bir korku vardı. Bu İsmet Paşa saplantısı seçim başarılarına rağmen Demokrat liderlerinin kendilerini güven içinde hissetmemelerine yol açıyordu..." Erik Jan, Zürcher: *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi,* İstanbul: İletişim Yay., 4. Baskı, 1993, 324.

[511] Erik Jan Zürcher bu hususla ilgili şöyle bir tespitte bulunmuştur: "...Seçim yenilgisine rağmen parti liderliği tartışılmayan İnönü'nün, aslında duruma razı olmadığına ve halen bürokrasi ve ordu tarafından desteklendiğine dair derine kök salmış bir korku vardı. Bu İsmet Paşa saplantısı seçim başarılarına rağmen Demokrat liderlerinin kendilerini güven içinde hissetmemelerine yol açıyordu..." Erik Jan, Zürcher: *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi,* İstanbul: İletişim Yay., 4. Baskı, 1993, 324.

üyeliğine tayin edilmiştir. Deniz Kuvvetleri Komutanı Mehmet Ali Ülgen ile Hava Kuvvetleri Komutanı Zeki Doğan ise merkeze alınmıştır. Bu kapsamlı değişiklikler, Cumhuriyet tarihinde o güne kadar görülen en geniş ve hızlı tasfiye hareketi olarak dikkat çekmiştir.

Basında çıkan haberler, ilerleyen süreçte 25-30 general ve 200 albayın daha emekliye ayrılacağına işaret etmiş ve tasfiyenin yarattığı etkinin büyüklüğünü gözler önüne sermiştir. [512] Bu tasfiyenin arkasında iki önemli durum etkili olmuştur. İlk olarak, Genelkurmay Başkanı ve bazı üst düzey komutanların seçimlerden sonra İsmet İnönü'ye giderek, durum gerektirirse müdahale edebileceklerini söylediklerine dair[513] söylentiler ortaya çıkmıştır. Sıtkı Ulay ve Orhan Erkanlı da anılarında bu olayı doğrulamış ve İsmet Paşa'nın bir talimatıyla harekete geçilebileceğini ifade etmiştir. Genelkurmay Başkanı Gürman, Cumhurbaşkanı Bayar ile yaptığı görüşmede ordudan endişe duymamalarını temin etmiştir. Ancak Bayar, İsmet Paşa'nın ordu üzerindeki gizli gücünün farkında olduğundan, tasfiyelerin yapılması yönünde karar almıştır.[514] Şevket Süreyya Aydemir, bu durumu "Menderes'in orduda iyi tesir yapmayan ilk müdahalesi" olarak nitelendirmiştir. [515]

Tasfiyelerde etkili olan bir diğer durum ise 5 Haziran günü Albay Seyfi Kurtbek'in Menderes'i ziyaret ederek, 8-9 Haziran gecesi bir darbe planlandığını bildirmesidir. Seyfi Kurtbek ve Fahri Belen gibi DP'ye yakın askerler[516], 1946 seçimlerinden sonra dile getirilen iktidara müdahale söylemlerini 1950 seçimlerinin ardından yeniden gündeme taşımışlardır. 1946 seçimleri, subaylar arasında rahatsızlık yaratmış ve bir grup subay, sonraki seçimlerde benzer bir durum yaşanırsa müdahale etme kararı almıştır. Bu karar doğrultusunda bir teşkilatlanma yapılmış ve 1950 seçimleri öncesinde Korgeneral Fahri Belen aracılığıyla Celal Bayar'a iletilmiştir. Anılarında bu örgütle temasını dile getiren Fahri Belen, seçimle iktidarın değişmemesi halinde darbe yapmayı planlayan bir grubun varlığını açıkça ifade etmiştir. Ancak 1950 seçimlerinde iktidar değişimi gerçekleştiğinden, askerî bir müdahaleye gerek kalmamıştır.[517]

[512] Çimenli, "Cumhuriyet Tarihinde", 208.
[513] Orhan Erkanlı, *Anılar… Sorunlar… Sorumlular,* İstanbul: Baha Matbaası, 2. Baskı, 1972, 5; Çimenli, "Cumhuriyet Tarihinde", 209.
[514] Çimenli, "Cumhuriyet Tarihinde", 209.
[515] Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, İstanbul: Remzi Kitabevi,7. Basım, 2007, 229.
[516] Fahri Belen ve Seyfi Kurtbek, meslekten istifa edip DP milletvekili olmalarının yanı sıra İkinci Dünya Savaşı sırasında İsmet İnönü'ye karşı planlanan bir askeri müdahalede de isimleri geçmiştir. Cemal Madanoğlu, *Anılar 1911-1953*, İstanbul: Evrim Yayınevi, 1983, 330.
[517] Şakire Çimenli, Cumhuriyet Tarihinde Bir Ordu-Siyasi Erk Çatışması: İsmet İnönü İktidarına Yönelik Darbe Girişimleri ve 6 Haziran 1950 Tasfiye Hareketi, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 38/ 2019 (Bahar) 195-219, 207.

ALİ DAYI — Askerlik iki seneye inince binlerce Ayşe, Mehmedine kavuşacak. Mehmedi yalnız Ayşe değil, tarla da bekliyor!.

[518]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde sırtında bohçası olan bir askerin sevdiği kadınla sarılmasını görüyoruz. Çevrede iki çocuk sevinçle bağırıp birisi Türk bayrağını tutarken diğeri ellerini çırpmaktadır. "Yaşasın Demokrasi" söyleminin paylaşıldığı karikatürün kırsal bir alanı temsilen çizildiği hane sayısının azlığı, arazinin geniş olması, cami minaresi ve etraftaki kümes hayvanlarından da anlaşılmaktadır.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde askerlik süresinin uzun olmasından kaynaklı insanların birbirine duyduğu özlem görülmektedir. DP'nin vaatlerinden biri olan askerlik süresinin kısaltılması, Hükümetin ele aldığı ilk konulardan biri olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sebebiyle 6 Ocak 1941 tarihinde askerlik süresi bir yıl daha uzatılmış, savaş bittikten sonra bu sürenin azaltılmasına karar vermiştir. Uzun süresi askerlik vazifesi hem ordunun bütçesini zorlayan bir durum olmuş hem de başta tarımsal üretim olmak üzere ekonomik faaliyetlerde işçi açığı yaşanmıştır. DP Hükümeti 14 Temmuz 1950 tarihinde zorunlu askerliği 2 yıla indirmiştir. Denizciler 3 yıl ve Jandarma ve Gümrük Komutanlığı personeli 30 ay olarak karar verilmiştir.[519]

Karikatürün söylemini incelediğimizde Ali Dayı "askerlik iki seneye inince binlerce Ayşe, Mehmed'ine kavuşacak, Mehmed'i yalnız Ayşe değil tarla da bekliyor!.." sözleriyle aile özleminden ziyade tarım politikasına ve üretime öncelik veren DP'nin üretici ve işçi sayısını

[518] Ali Dayı Gazetesi, 5 Haziran 1950.
[519]Cumhuriyet, 7 Haziran 1950.

artmak istemesidir. Halkın özellikle köylünün desteğini üzerinden çektirmek isteyen DP, bu kararıyla bir kez daha halkın sevgisini kazanmıştır.

3.4.2. Atatürk'e Saygı ve Anıtkabir İnşaatı

[520]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde Mustafa Kemal Atatürk'ün Anıtkabir inşaatının bulunduğu Rasat tepenin üzerinde silueti görülmektedir. Yine karikatürde üç farklı boydaki altın küpleri üzerinde oturan kişileri görmekteyiz. En büyük küp üzerinde 150.000 yazdığı gibi etrafına da altınlar saçılmıştır.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde vefatının üzerinden 12 yıl geçmesine rağmen naaşı Etnografya Müzesi'nde bulunan Atatürk'ün hala ebedi istirahatgahı bitirilmemiş olması DP ve CHP arasında yaşanan önemli tartışmalardan biridir. Cumhurbaşkanı Celal Bayar yanında Başbakan Menderes ve Bayındırlık Bakanı Fahri Belen olduğu halde Rasat tepeye giderek, Atatürk'ün kabrinin inşaatını incelemiştir. Cumhurbaşkanı mühendisler ile yaptığı konuşmada hiçbir masraftan kaçınmadan ve hızlı şekilde tamamlanmasını istemiştir.[521]

Karikatürde Atatürk'ün küp üzerinde oturan kişilere doğru kızgın bir ifade ile bakıyor olmasının sebebi, CHP'de "Atatürk'ün Partisi" olarak lanse edilen bir partide milletvekillerinin Anıtkabir'in uzun süren inşaatının yanı sıra kendi mülklerinde bulunan arsaları devlete para

[520] Ali Dayı Gazetesi, 3 Temmuz 1950.
[521] Ali Dayı Gazetesi, 12 Haziran 1950, 2

karşılığında satmış olmalarıdır. 150.000 bin yazan küpün üzerinde Şükrü Saraçoğlu, ortadaki küpün üzerinde eski Meclis Başkanı Ali Fuad Cebesoy ve en küçük küpün üzerinde TBMM eski Başkanı Abdülhalik Renda ve birçok partili bulunmaktadır. Meclis'te konu ile alakalı olarak Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu tarafından verilen sual takriri, Bayındırlık Bakanı Fahri Belen tarafından açıklanmıştır. Meclisteki açıklamalardan sonra CHP'lilere karşı olan tepki büyümüştür.[522]

Karikatürün söylemine baktığımızda Ali Dayı "Büyük ATAM bir karış toprağı altın yapmalarını affet.. Çocukta değiller amma.." sözleriyle yukarıda da bahsi geçtiği gibi Atatürk'e çok yakın olan onun partisinde birlikte aynı Meclis sandalyelerinde oturan bu partililerin yaptıklarına inanmak biraz zor gelmiştir. Tabiri caizse çocukların bile arkadaşlarına yapmayacakları, büyük vefasızlık örneği olarak tarihe geçen bu olaydan sorumlu kişilerin ne kadar ders çıkardığı meçhuldür.

3.4.3. Ezanın Arapça Okutulması İrtica ve Laiklik Tartışmaları

523

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde cami minaresinden müezzin ezan okurken aşağıda CHP yelekli kişilerin "ne duruyoruz yahu baskı yapalım", "irticai hortlatıyorlar Arapça ezan okunamaz" ve "protesto edelim" gibi bağrışmalar görülmektedir.

[522] Ali Dayı Gazetesi, 3 Temmuz 1950, 2.
[523] Ali Dayı Gazetesi, 19 Haziran 1950.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde Türk siyasi tarihinin laiklik üzerine en temel sorunlarından biri haline gelmiş olan ezanın Arapça okunması konusu tartışılmaktadır. 1932 yılında 435 dilde sadeleştirme çabaları neticesinde ezanın Türkçe okunması kararı Atatürk tarafından alınmıştır. 1941'de ise Refik Saydam'ın Başbakanlığı sırasında Türk Ceza Kanunu'nun 526. maddesiyle ezan ve kametin Türkçe okunması resmi bir hal almıştır. DP'nin iktidara geldiğinde yapacağı değişimlerden biri olan bu durum CHP'liler ve daha seküler taraflar tarafından hoş karşılanmamıştır. Başbakan Menderes konu ile alakalı yaptığı açıklamada hükümetin laikliği tam anlamıyla tatbik edebilmesi için vatandaşın da ibadetinin tamamen serbest olması gerektiğini savunmuştur.[524] Camilerde Arapça Kuran, kaside ve dualar okunurken sadece belli bir kesimi mutlu etmek ezanın Türkçe okunması milletin vicdan hürriyetine engel olarak tanımlanmıştır.[525] Kayseri milletvekili İsmail Berkok ile Tokat milletvekili Ahmet Gürkan'ın hazırladığı ezan yasağının kaldırılması hakkındaki yasa tasarı önerisi 16 Haziran 1950'de meclise sunulmuş, tasarı CHP ve DP milletvekilleri oy birliğiyle kabul etmişlerdi.[526]

Karikatürün söylemine baktığımızda Ali Dayı "Üç buçuk kişinin palavrasına millet pabuç bırakmaz… Ezanı Muhammediyi dinleyin de yüreğiniz nurlansın" sözleriyle çıkan olaylara tepki göstermiştir. Yasağın kaldırılmasına üzerine bir grup CHP'li bu durumu Atatürk ilke ve inkılaplarına aykırı bulduğu için eleştirirken bir grup ise tekkelerin yeniden açılıp sarık gibi din temsili giysilerin yeniden kullanılacağını, irtica faaliyetlerinin artacağını dile getirmiş ve laiklik karşıtı gördükleri bu kararı protesto etmişlerdir.[527] Mecliste de hararetli tartışmalar[528] yaşanmasına rağmen DP bu sesleri bastırmayı bilmiştir. Ezanın Arapça okunması bazı grup ve kişilerce suistimal edilmiş ancak bu olaylar da kısa sürede çözümlenmiştir.[529] Bunların yanında

[524] Ali Dayı Gazetesi, 15 Haziran 1950, 2.
[525] Ali Dayı Gazetesi ı, 12 Haziran 1950, 2.
[526] Cumhuriyet, 17 Haziran 1950; Ali Dayı Gazetesi, 22 Haziran 1950.
[527] Ali Dayı Gazetesi, 15 Haziran 1950, 2.
[528] Sıtkı Yırcalı, Emin Kalafat ve Mithat Benker grup başkanlığına bir önerge vermişlerdi. Önergede, ezan yasağının laiklik ilkesine aykırı olduğunu ve bunun kaldırılması için hükümetin gerekli yasa tasarısını hazırlamasını ve 16 Haziran 1950 tarihinden önce de meclise sunulması istenmiştir. Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde*, 196.
[529] Ezan yasağının kaldırılması her ne kadar halk tarafından olumlu karşılanmış ve iktidar ile muhalefetten ciddi bir şekilde destek almış olsa da bazı dini çevrelerce bu girişim istismar edilmişti. Nitekim Ticani tarikatına mensup bazı kişiler Atatürk'ün heykellerine saldırmıştı. Atatürk'ün heykel ve büstlerine bazı yerlerde saldırılar olmuştu. Bu olaylar neticesinde DP bazı önlemler almaya girişmişti. Zira irticanın yeniden ortaya çıktığı ve reformların tehlikeye girdiğini iddia eden muhalefet partisi CHP'ye gerekli cevabı vermek ve halkın tepkisini önlemek amacıyla DP, 25 Temmuz 1951'de Atatürk'ü Koruma Kanununu kabul etmişti. Bu kanunla Atatürk heykelleri koruma altına alınmış ve herhangi bir zarar verilmesi durumunda gerekli cezaların verilmesi öngörülmüştü. Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, 66. Bu saldırılar üzerine başta tarikatın başı olan Kemal Pilavoğlu olmak üzere, müritlerinden 11 kişi tutuklanmıştır. Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde*, 198.

Hükümet dindar kesimin de desteğinden mahrum kalmamak için 7 Temmuz 1950'den itibaren Ankara ve İstanbul radyolarında tanınmış hafızların Kuran okumasına dair emir vermiştir.[530]

3.4.4. Demokrat Parti Hükümetinin Kurulması ile Yaşanan Olumlu Değişiklikler

[531]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde köy meydanında toplanan kişilerin Ali Dayı ile sohbetlerini dinlemekteyiz. Eşrafın Ali Dayı'ya bazı sualleri vardır: "Salma Meselesi ne oldu", "toprak dağıtımı iyi gitmeyor haksızlıklar oluyor Ali Dayı", "şu şeker ne zaman ucuzlayacak", "söyle de içimiz ferahlasın Ali Dayı şu orman kanunu meselesi ne oldu?". Eşrafın sorularına Ali Dayı "vallahi Agalar sabreden Derviş muradına ermiş derler, bekleyin biyol hele" cevabını vermiştir.

Karikatürü örtük anlamıyla incelediğimizde köy eşrafı ile konuşan kişi Demokrat Partiyi temsilen orada bulunan Ali Dayıdır. DP Hükümeti kurulduktan sonra halkın beklentileri yavaş yavaş gerçekleşmeye başlamıştır. 29 Haziran'da altın fiyatları borsada bir inip bir çıkan altın fiyatları süratle düşmeye başlamıştır.[532] Cumhurbaşkanı Bayar, maaşını yarıya indirdiği gibi devlet giderlerini azaltmak için hususi koruma ve ulaşımdan feragat etmiştir. Aynı şekilde Başbakan Menderes 65 bin liralık mutbah masraflarının devlet tarafından karşılanmasını

[530] Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde*, 198.
[531] Ali Dayı Gazetesi, 29 Haziran 1950.
[532] Ali Dayı Gazetesi, 29 Mayıs 1950.

istememiştir.[533] Paralarda, pullarda devlet daireleri ve fotoğraf zorunlu resmi evraklarda yalnızca Atatürk'ün fotoğrafları basılacaktır. Hazırlanacak kanunla devlet liderliğine kim gelirse gelsin yalnızca Atatürk'ün fotoğrafı basılacaktır.[534] Toz şeker 30 kuruş kesme şeker 20 kuruş ucuzlatıldığı gibi bazı sigara markalarında da 5 kuruş indirim olmuştur.[535] CHP iktidarı döneminde halkın elinden ormanların yeniden halka dağıtılabilmesi için çalışmalar yapılmaya başlamıştır.[536] 9 Maddeden oluşan Af kanunu tasarısı mecliste görüşülmek üzere hazırlanmıştır.[537]

Karikatürün söylemini incelediğimizde Ali Dayı "Hükümetimiz her işi düzene koyacak inşallah yüzümüz yakında gülecektir" diyerek seçimleri halkın en fazla da kırsal kesimde yaşayan insanların oyu ile kazanan DP, iktidara geldikten sonra oy verenleri unutmadığı göstermek istemiştir. Ali Dayı insanların şikâyet ve beklentilerini bir kere daha dinleyerek Hükümetin verdiği sözleri tutacağı teminatını vermiştir. Meclis grubunda konuşma yapan Başbakan Menderes "iktidarın hareketsiz gibi görünen hali bir zayıflık eseri değil, düşüne düşüne yapılan bir tetkikin neticesidir ki verimi pek yakında kendini ortaya koyacaktır.[538]

3.5. Muhalefetteki CHP ve 8. Kurultayı (29 Haziran 1950)

[539]

[533] Ali Dayı Gazetesi, 29 Mayıs 1950, 2.
[534] Ali Dayı Gazetesi, 8 Haziran 1950, 2.
[535] Ali Dayı Gazetesi, 12 Haziran 1950, 2
[536] Ali Dayı Gazetesi, 29 Haziran 1950, 3.
[537] Ali Dayı Gazetesi, 13 Temmuz 1950, 2.
[538] Ali Dayı Gazetesi, 19 Haziran 1950.
[539] Ali Dayı Gazetesi, 6 Temmuz 1950.

Karikatürü gerçek anlamıyla elindeki balonları şişirip uçuran "muhalefet" yazılı ceketi ile bir soytarı görmekteyiz. Uçan bulanların bazılarında yazı bulunmazken bazılarında "israf yine yapılacak", "ekmek ucuzlamayacak", "şeker inmeyecek" yazmaktadır. Soytarıyı kalabalık bir grup keyifle izlemektedir.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde CHP ve DP seçim propagandalarında en fazla tartışılan ya da iddia edilen konulardan biri ekonominin düzenlenmesi ve halkın refaha kavuşturulması meselesidir. DP seçimi kazanır kazanmaz yaptığı açıklamalarla ekonomik düzenlemelerin hazırlandığını yinelemiştir. Cumhurbaşkanının seçildikten hemen sonra yaptığı açıklamalarda hususi harcamalarını azaltacağını ve maaşının yarısını almayacağını söylemiştir. Yine Başbakan Menderes'te basın açıklamaları ve Meclis görüşmelerinde şeker, tütün, ekmek gibi temel tüketim maddelerinde ve vergilerde indirime gidileceğini açıklamaktadır. 5 Temmuz'da şeker fiyatlarındaki resim indirildiği gibi hububattan alınan muamele vergisi kaldırılmıştır.[540]

Karikatürün söylemine baktığımızda Ali Dayı "Her gün bir balon uçuruyor ve bizi de ne güzel eğlendiriyor değil mi dostlar?" sözleriyle muhalefetteki CHP'yi soytarıya benzeterek elindeki balonlarla halkı eğlendirdiğini söylemektedir. Soytarının gösterisini balon ile yapmasının sebebi balonun "yalan haber", "abartı" ifadelerini temsilen kullanılmasıdır. DP'nin vaatlerini gerçekleştiremeyeceğini söyleyen muhalefet, durumun aksi yaşanınca halkın gözünde bir soytarıya dönüşmüştür. DP muhalefet yıllarında CHP ile girdiği polemiklerde de ifadelerin ve haberlerin yanlışlığını defeatle "yalancı dolma" ifadesiyle anlatmıştır.

ALİ DAYI — A.. PAŞAM SEN «UŞLAN GÖNÜL, UŞLAN İHTİYAR OLMAKTASINI» ŞARKISINI BİLMİYORSUN GALİBA![541]

[540] Cumhuriyet, 6 Temmuz 1950.
[541] Ali Dayı Gazetesi, 13 Temmuz 1950.

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde kürsüde bulunan fiziksel olarak en iri yapıda bulunan ancak yaşlı olan kişinin arkasında fiziksel olarak çok ufak birisi görülmektedir. Kürsünün karşısında ise ellerini isyan eder gibi açmış öfkeli kişilerin "-başkanlığı bırakmıyor biz onu bırakalım", "CHP senin bu inadın yüzünden bu hale geldi başkanlığı bırak", "gitti koltuk kamadı bolluk ne diye biz sana olduk kul köle", "yaşını başını aldın devrini tamamladın", "istemiyoruz seni" söylemlerine karşılık kürsüdeki yaşlı kişi "ailemize iftira atıyorlar sakın inanmayın" demektedir.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde kürsüdeki yaşlının CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, arkasındaki kişinin ise CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek[542] olduğu anlaşılmaktadır. 29 Haziran 1950 tarihinde gerçekleşen CHP 8. Kurultayı Parti Tüzüğünde önemli değişiklikler yapıldı. Genel Başkanvekilliği kaldırıldı. İnönü'nün önerisiyle, Genel Sekreterin kurultayca seçilmesi, Parti Divanı üyesi sayısının 40'dan 30'a indirilmesi benimsendi. [543] Genel Başkan İsmet İnönü'nün Genel Sekreter adayı olan Nihat Erim ve Şemsettin Günaltay karşısında Kasım Gülek Genel Sekreterliğe[544] seçilmiştir. Gülek'in genel sekreterliğe seçilmesi eski CHP'liler için sürpriz olmuştur. Yakın zamanlara kadar Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan olan İsmet İnönü'nün desteklediği kişi değil, O'nun karşısındaki kişi genel sekreter seçilmiştir. Bu

[542] 1905 yılında Adana'da doğan Kasım Gülek, ilkokulu Adana Turan Mektebi'nde, ortaokulu Mektebi Sultanî (Galatasaray Lisesi) orta kısmında, liseyi Robert College (1926)'de okudu. Paris'teki Ecole des Sciences Politiques'i (Siyasal Bilgiler Okulu) bitirdikten sonra (1930), Columbia Üniversitesi (ABD)'nde başladığı ekonomi yüksek lisans öğrenimini Cambridge ve Berlin üniversitelerinde okuyarak tamamladı (1931-33). Ardından, Columbia Üniversitesi'nde ekonomi dalında doktora yaptı. Daha sonra Rockefeller Vakfı'ından aldığı bursla, Londra Üniversitesi ile Keynes'in öğrencisi olduğu Cambridge Üniversitesi'nde ekonomi ve maliye bölümlerinde öğrenim gördü. Almanya'da Berlin ve Hamburg Üniversitelerinde doktora sonrası çalışmalar yaparak hukuk eğitimini tamamladı.1950 seçimlerinde büyük yenilgiye uğrayan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin Genel Sekreteri seçme yetkisinin Parti Meclisi'nden alınarak delegelere verildiği ilk kurultay olan VIII. CHP Kurultay'ında Genel Sekreterliğe seçildi. Bundan sonra XV. Kurultay'a kadar yapılan tüm kurultaylarda da CHP Genel Sekreterliğine seçilen Gülek, 1950 ile 1959 yılları arası aralıksız olarak CHP Genel Sekreterliği görevini sürdürdü. Gülek, yoğun memleket gezileri sayesinde siyaseti halkla iç içe yapan ve 'çarıklı politikacı' lakabı ile anılan siyasetçi olarak tanındı. CHP'nin yeniden güçlenmesinde büyük rol oynadı. 1959 yılında genel sekreterlik görevinden istifa etti. 1961 yılında Adana İli temsilcisi olarak Temsilciler Meclisi üyeliğine seçildi.
1961 ve 1965 yıllarında Adana'dan milletvekili seçilen Gülek, CHP'den istifa ederek bağımsız milletvekili olarak kaldı, 1969 seçimlerine katılmadı. Daha sonra Cumhurbaşkanlığı kontenjanından Cumhuriyet Senatosu üyeliğine seçildi ve 1973 yılına kadar bu görevde kaldı. 57. Bülent Ecevit Hükümeti'nde Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olarak görev aldı. Kasım Gülek'in uluslararası kariyerinde Birleşmiş Milletler Kore Komisyonu Başkanlığı, Kuzey Atlantik Asamblesi Başkanlığı, Avrupa Konseyi Kurucu Üyeliği, Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesi Başkan Yardımcılığı, NATO Parlamenterler Konferansı Başkan Yardımcılığı, Atlantik Enstitüsü Başkanlığı, Doğu Akdeniz Kalkınma Enstitüsü İkinci Başkanlığı görevleri bulunmaktadır.
Türk siyasi tarihinin en başarılı ve en eğitimli politikacılarından birisiydi. 1949 yılından itibaren Avrupa Konseyi Asamblesinde üye olan ve ikinci başkanlığa seçilen Gülek, NATO Parlamenterleri Konferansında da üye olarak bulundu. Ayrıca Politik Komisyon Başkanı ve Birleşmiş Milletler Kore Komisyonu başkanı olarak uluslararası siyasi kuruluşlarda görev aldı. https://www.biyografya.com/biyografi/5152 Erişim 23.10.2024.

[543] https://www.akifhamzacebi.com/detay/148/chpgenelbilgi.html Erişim 23.10.2024.

[544] Resul Babaoğlu, "Seçim Yenilgisi, Parti İçi Muhalefet ve Hizipleşme Tartışmalarının Gölgesinde Cumhuriyet Halk Partisi XI. Kurultayı" (26-30 Temmuz 1954), *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 13/19, (Eylül), 2019, 2685-2686. DOI: 10.26466/opus.591533

durumun parti içindeki demokrasiyi de artırdığı düşünülmüştür.[545] Kurultay'da İnönü, 488 oydan 487'sini alarak tekrar Genel Başkan seçildi. 7 aday ile girilen Genel Sekreterlik seçimini de 2. Turda 485 oydan 224'ünü alan Kasım Gülek kazandı.[546] Karikatürde dikkat çeken detaylardan biri, tüm eleştirilere rağmen İsmet İnönü parti çatısı altında herkesi toplamak istemektedir. Siyasi hırsları ve asker kimliği ile iktidarda ve Cumhurbaşkanlığı döneminde kendisinden çekinilen İnönü'nün bu değişiminde belki koltuğu kaybetmiş olduğu bir güçsüzleşme hali vardır ya da parti içi ayrışmanın işine gelmeyeceğinin farkında olan İnönü, tüm kötü söylemleri kulak arkası ederek birleştirici lider rolünü üstlenmektedir.

1950 Kurultayı, söylemsel boyutun eyleme dönüştüğü ilk kurultay olarak öne çıkmıştır. Bu kurultayda, partinin geleceğinin tarihi bir figür olarak İnönü'nün liderliğinde kurtarılabileceği düşünülmüş ve İnönü yeniden genel başkan olarak seçilmiştir. Ancak tabanın değişim taleplerini görmezden gelemeyen İnönü, genel sekreter seçimini kurultaya bırakmayı tercih etmiştir. Bu kararıyla hem seçim sonrası şaşkına dönen parti tabanını yatıştırmayı hem de kendi adayının seçileceğinden emin olduğu için bu değişimin yalnızca sembolik bir düzeyde kalacağını ummuştur. Bazı yorumlara göre, CHP'li genç milletvekillerinin, paşanın emir ve kontrolünde olmayan bir genel sekreter istemeleri bu hamleyle gerçekleşmiş sayılabilir. Çok geçmeden Kasım Gülek, İnönü ve çevresindeki "lortlar ekibi" olarak adlandırılan gruba karşı çıkan ilk isim olarak görülmeye başlamıştır.[547]

Karikatürün söylemine baktığımızda Ali Dayı "A.. Paşam sen "uslan gönül, uslan ihtiyar olmaktasın" şarkısını bilmiyorsun galiba!" diyerek kurultayda yaşanan sorunları dile getirmiştir. CHP'de Gülek ve karşıtları kavgasının patlamasına yol açmıştır. İnönü'nün fahri başkan yapılarak aktif siyasetin dışına çıkartılması yönündeki parti içinde beliren tartışma bu kurultay için neticesiz kalmış olsa bile partide istenmeyen bir Genel Başkan sorunu ortaya çıkmıştır.[548] Kasım Gülek grubunun seçimlerinden kaybedilmesinde yorgun bir siyasetçi olarak İsmet İnönü'yü gördükleri şüphesizdir.[549] İnönü taraftarları ise, Paşanın emrinde olan askerler, onun siyasi hatıratına saygı duyan seçmenler olduğu sürece CHP'nin ana muhalefet statüsünde bile olsa siyasette var olacağının farkındadır.

---

[545] https://chp.org.tr/chp-tarihi Erişim 23.10.2024.
[546] https://www.akifhamzacebi.com/detay/148/chpgenelbilgi.html Erişim 24.10.2024.
[547] Aydın, "CHP Genel Sekreterlerinin", 684-685.
[548] Süleyman Güngör, "14 Mayıs 1950 Seçimleri ve CHP'de Bunalım", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (Mayıs) 2010, Sayı:21, 193-208, 208.
[549] Kasım Gülek'e göre 1950 seçimlerini CHP'nin kaybetmesinin temel sebepleri; uzun süreli iktidar yıllarının halkta CHP aleyhine ortaya çıkardığı hoşnutsuzluk, CHP içinde ortaya çıkan bu toplumsal değişime direnç gösteren bir kesimin varlığı, DP'nin seçim kampanyalarında seçmene cazip vaatlerde bulunmaları ve CHP'li seçmenin partinin bu seçimlerden başarıyla çıkacaklarına olan aşırı inançlarıydı. Hatta Gülek daha sonra bu seçimlerin kaybedilmesini "adımız Halk Partisi idi ama bir türlü halkın partisi olmayı beceremedik" diyerek özetlemiştir Balcı, 116-117.

[550]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde koltukta muhalefet yastığı ile uyuyan bir kişi ve etrafında başlarında kavuk, eski dönem Osmanlı dönemi siyasetçileri giyinmiş üç kişi görülmektedir. Bu kişilerden biri elinde yelpaze ile koltuktaki kişini rahat uyumasını sağlamaya çalışmaktadır. Koltuğun yanında uyuyan bir de kedi vardır. Tüm olup biteni arkada keyifle izleyen bir kişi daha karikatürde yer almaktadır.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde koltukta mışıl mışıl uyuyan/uyutulan kişi CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'dür. Etrafında Osmanlı sadrazamı ya da vezir gibi duranlar ise CHP Kodamanları olarak anılan İsmet İnönü taraftarları Şemsettin Günaltay, Nihat Erim ve Hüseyin Cahit Yalçın'dır. CHP'deki konumlarını kaybetmemek için Başkan İnönü'ye "padişahım çok yaşa" düsturu ile davranmaktadır. CHP 8. Kongresinde İnönü'ye karşı Genel Sekreterliğe Kasım Gülek'in getirilmesi, artık İnönü'yü partide istemeyen bir grubun fiili eylemini de göstermiştir. Ancak partinin seçmen nazarındaki durumunu hiçe sayarak İsmet İnönü başkanlığında devam etmesini isteyen bir grupta vardır. Burada vurgulanmak istenen asıl mesele İnönü'yü uyutan taraftarlarının asıl meselesinin Kasım Gülek gibi güçlü bir aday ile mücadele etmekte kendine güvenmeme sorunsalları olmuştur. Kasım Gülek'in kurultaydaki tavrı ve sonrasında parti çalışmaları hem CHP seçmeni hem de CHP partilileri arasında büyük beğeni toplamıştır.[551] Arkada olup biteni keyifle izleyen kişi Başbakan Menderes'tir. CHP'nin

[550] Ali Dayı Gazetesi, 27 Temmuz 1950.
[551] "Gülek'in kurultay süresince yaptığı kişisel propaganda onun halkçı politikasının temelini oluşturmuştur. Delegelerle tek tek ilgilenerek kendi propagandasını bizzat kendisi yapmış, delegeleri tek tek karşılayarak ellerini

bu kavuk sallayıcılarla devam ederse uzun yıllar iktidarda kalacağının güvenini hissederek muhalefetin durumunu izlemektedir.

Karikatürün söylemine baktığımızda Ali Dayı "Kavuk sallayıcılara rahatına bakan muhalefeti ne güzel uyutuyorlar. Uyusunda büyüsün ninni" sözleriyle parti içinde samimi olarak İnönü'nün varlığını istemeyen sadece kendi yerlerini korumak amacında olan grup "kavuk sallayıcı"[552] olarak isimlendirmiştir. Partinin gençleştirilmesini savunan diğer grup "kendisinin partimize hizmetleri hiç kuşkusuz büyüktür fakat partiyi gençleştirme zamanı da gelmiştir" diyerek İnönüsüz bir CHP isterken "İsmet İnönü Halk Partisinin Güneşidir" diyen diğer bir grup İnönü'nün partideki varlığına minnet duymaktadır.[553] Partililer arasında tüm tartışmalar yaşanırken, siyasi kariyerini sonlandırmak istemeyen İnönü, partideki muhalefete kulaklarını kapatarak mücadelesine devam etmiştir. CHP'nin böyle devam ederse bir arpa boyu yol kat edemeyeceğini bilmelerine rağmen siyasi ihtiraslara yenik düşen İnönü için Ali Dayı'nın yorumu "uyusun da büyüsün" olmuştur.

3.6. Yerel Seçimlerde Partiler

Demokrat Parti iktidara geldikten sonra üç önemli yerel seçim ile bir ara seçime katılmıştır. Tüm seçimlerden galip çıkmasına rağmen 14 Mayıs Genel seçimleri ardından ilk girdikleri Muhtarlık Seçimlerinde CHP'ye karşı açık ara bir oy alamaması sonrası DP yerel seçim çalışmalarına önem vermiştir. Yapılan seçimlerde DP ile CHP, MP, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi[554] ve Bağımsızlar seçimlere katılmıştır.

---

sıkmış ve onlara kendi hikâyesini bizzat anlatmıştır. Bu Amerikanvari bir tutum olarak değerlendirilmiş ve dikkat çekici uygulama olmuştu. Kasım Gülek'in genel sekreterlik yılları partisinin uzun iktidar yıllarından sonra muhalefete geçtiği bir döneme denk gelmiştir. Bu dönem aynı zamanda partide değişim isteklerinin en üst perdeden konuşulduğu hatta CHP'nin tarihsel niteliğinden dolayı ömrünü tamamlamış bir parti olarak tarihte yerini alması gerektiğinin dahi önerildiği bir dönemdi. Mevcut partinin yerine siyasal ve ekonomik bir doktrine dayalı yeni bir parti kurulması ve halkın gözündeki olumsuz CHP imajının silinmesi fikri tartışılmıştı. Bu tartışmalar arasında Gülek'in halka ve eyleme dönük genel sekreterliği ilgi çekmeyi başarmış büyük değişimlere sebep olamasa da parti içinde bir farkındalık yaratmıştı. Keza Gülek, "Biz Halk Partisiydik, şimdi halkın partisi olacağız" sloganıyla tabana dönük propagandayı ilk kez kendisinin başlattığını ifade etmiştir. "Biz halkın üstünde değiliz, halka karışalım" dedim, sonuçta Nihat Erim kazanamadı, ben kazandım" ifadesi de Kasım Gülek'in halka dönüş politikasını göstermektedir Gülek daha sonra bu seçimlerin kaybedilmesini "adımız Halk Partisi idi ama bir türlü halkın partisi olmayı beceremedik" diyerek özetlemiştir." Aydın, "CHP Genel Sekreterinin", 685.

[552] Kavuk sallamak: dalkavukluk etmek, kişinin her sözünü ve davranışını onaylamak. https://sozluk.gov.tr/ Erişim 04.11.2024.

[553] Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili*, 72.

[554] Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi: "17 Haziran 1946 tarihinde İstanbul'da kurulmuştur. Ethem Ruhi Balkan başkanlığında, Selahattin Yorulmazoğlu, Necmettin Deliorman, Mehmet Şükrü Sekban, İrfan Recep Nayal, Şükrü Tokay, Ali Esenkova ve İbrahim Tokay partinin kurucularıdır. Balkan, yaptığı bir açıklamada partisinin memleket işlerini mütevazı bir şekilde denetleme gayesi ile kurulduğunu, başkaları gibi gürültü ve patırtı yapmak taraflısı olmadıklarını belirtmiştir. Kuruluşunun ardından İstanbul ve civarındaki fabrikalarda çalışan işçi temsilcileriyle iletişime geçmeye çalışmışlardır. Parti tüzüğü 28 maddedir. Parti, laikliği kabul ettiğini ve her türlü dini ritüele saygı duyacağını ilan etmiştir. İşçi ve çiftçilerin yaşam şartlarının ve statülerinin yükseltilmesini temel amaçları arasında göstermişlerdir. 21 Temmuz 1946 tarihli milletvekili seçimlerinden önce 17 şube açan parti seçime dâhil

13 Ağustos 1950 tarihinde Köy ve Mahalle Muhtarlığı ve İhtiyar Heyeti seçimlerine DP, CHP, MP, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi ile Bağımsızlar katılmıştır. 3 Eylül 1950 tarihinde Belediye Meclisi ve Belediye Başkanlığı seçimlerine DP, CHP, MP ve Bağımsızlar katılmıştır. 15 Ekim 1950 tarihinde de İl Genel Meclisi seçimlerine DP, CHP, MP ve Bağımsızlar katılmıştır. 16 Eylül 1951'de DP, CHP, MP ve Bağımsız adayların katıldığı ara seçimler 17 ilde yapılmıştır.

[555]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde plajda güneşlenen kişilerin tatil keyfini görmekteyiz. Kişilerden bazıları direkt güneş ışığı altında bazıları güneş şemsiyesinin gölgesinde oturmaktadır. Güneşlenen kişiler arasında sigara kullananların yanı sıra içeceğini yudumlayan ve gazete okuyanlarda bulunmaktadır.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde plajda keyif yapan kişilerin DP milletvekilleri olduğunu anlamaktayız. Vekillerin plajda gösterilmesinin sebebi yapılacak yerel seçimlerin genel olarak yaz aylarında yapılacak olmasıdır. Meclis tatilde olsa bile halkın vekillerden beklentisi Genel seçimlerde gösterilen performans gibi köylere kasabalara gidip halkın sesine kulak vermeleri isteğidir. 13 Ağustos 1950'de yapılacak olan Köy ve Mahalle Muhtarları ve İhtiyar Heyeti seçimleri, 3 Eylül'de yapılacak olan Belediye Meclisi seçimleri ve 15 Ekim'de

olmuş ama başarı sağlayamamıştır. Bu gelişme partide bir zayıflama yaratmıştır. 1949 yılında parti liderlerinden Ethem Ruhi Balkan'ın vefatı partiyi zor duruma sokmuştur. Yeni başkan olarak Suavi Raşidoğlu seçilmiştir. 1961 yılında münfesih olarak kabul edilerek varlığına son verilmiştir". https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/1946-yilinda-kurulan-siyasi-partiler/?pdf=6306 Erişim 18.10.2024.

[555] Ali Dayı Gazetesi, 10 Ağustos 1950.

yapılacak olan İl Genel Meclisi seçimleri partiler için Meclisteki konumları ve partinin gelecek seçimlerdeki oy oranı için önemlidir.

Karikatürün söylemini incelediğimizde Ali Dayı "Sayın milletvekilleri plaj sefası kafidir. Sizi Anadolu'da bekleyen dertliler var" sözleriyle DP muhalefet safında yer aldığı dönemlerde iktidarı eleştirirken Milletvekillerinin iş yapmaksızın sürekli tatile gitmesini de dile getirmişlerdi. Kırsal kesimin büyük desteği ile iktidarı kazanan DP, seçimlerden sonra ilçe bucak köy teşkilatlarına çok fazla zaman ayırmayınca DP'lilerin ufak bir serzenişi olmuş, yerel seçimler için harekete geçmeyen partililer uyarılmıştır. İktidar koltuğunda uzun süre oturabilmek için siyasetçiler, partililerini küstürmeden, tam desteğini alarak yola devam etmek zorundadır. Ali Dayı da halkı temsilen bu eleştiriyi yapmaktadır.

[556]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde bir ağacın gölgesinde oturan köy ahalisinin sohbet ettiklerini görmekteyiz. Köydeki ağaçlı bahçeli evler yer aldığı gibi cami minaresi de görünmektedir. Ağaca asılı radyoda "ne gelen var ne giden" şarkısı çalarken kişilerin sohbetinde "_seçim geçti ya", "hani bize neler vaat etmişlerdi", "_bizim memet artık selam bile vermiyor _ elbette muhtar oldu", "vay canım sende ona selam verme" gibi söylemler yer almaktadır.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde köy halkının Köy ve Mahalle Muhtarları ve İhtiyar Heyeti seçim sonuçlarını değerlendirdiklerini görmekteyiz. DP muhalefet zamanında bilhassa

[556] Ali Dayı Gazetesi, 28 Ağustos 1950.

DP Genel Başkanı Celal Bayar tarafından sık sık köy ve kasabaları gezerek seçim çalışmaları yapılırken iktidara geldikten sonra zafer sarhoşluğu ile bu ziyaretler azalmıştır. Halk da bu duruma tepki göstermiş, 13 Ağustos'ta yapılan köy muhtarları ve ihtiyar heyeti seçimlerinden sonra muhtar seçilenlerin bile artık ahali ile konuşmadıklarını söyleyerek sitem etmişler. Türkiye genelindeki seçimlerde 13 Ağustos günü seçimler yapılmış ve ülke genelinde DP 19.052, CHP 13.152, MP 130, İşçi ve Çiftçi Partisi 2 ve Bağımsızlar ise 2.049 muhtarlık kazanmıştır.[557] Seçimlerde CHP'nin muhtar kazanımının fazla olması DP'li halkın tepkisine sebep olmuş ve bunun nedeni DP'nin seçim çalışmalarına ağırlık vermemeleri olarak değerlendirilmiştir.[558]

3 Eylül'de yapılan Belediye Başkanlıkları ve Meclis Üyelikleri seçim sonuçlarına göre DP 5900; CHP 3448; MP 147 ve Bağımsızlar 250 üyelik kazanmıştır. Başbakan Menderes, CHP karşısında elde ettiği bu galibiyet sonrası, "*Türk Milleti Halk Partisini 14 Mayıs'ta iktidardan tasfiye etmişti, 3 Eylül'de muhalefetten tasfiye etti*." ifadesinde bulunarak partisinin zaferini ilan etmiştir.[559] 15 Ekim tarihinde yapılan İl Genel Meclis seçimlerinde meclis üyeliklerinin yüzde 73,5'ini, illerin ise yüzde 81'ini DP kazanırken meclis üyeliklerinin yüzde 22'sini ve illerin yüzde 17,5'ini CHP kazanmıştır. DP 55 ilde başarı sağlayarak 1950 genel ve yerel seçimlerinin hepsinden başarı ile çıkmıştır.[560]

Karikatürün söylemine baktığımızda Ali Dayı "şu radyodaki şarkıdan aklıma geldi.. Bizim milletvekilleri İstanbul'dan başka yer bilmiyorlar mı acaba?" diyerek seçimlerde CHP'nin muhtar kazanımının fazla olması DP'li halkın tepkisine sebep olmuş, DP'nin seçim çalışmalarına ağırlık vermemeleri olarak değerlendirilmiştir. Mayıs sonrası kısa süreli meclis çalışmalarından sonra tatile giren milletvekillerinin yerel seçimlerde halk ile temasa geçmemeleri, kendini halkın gerçek partisi olarak tanımlayan DP'ye yakıştırılmamış ve DP'lilere bir uyarı olarak gazetede duyurulmuştur.

3.7. Halkevlerinin Kapatılması ve İktidar-Muhalefet Gerginliği

14 Mayıs 1950 seçimlerinden sonra muhalefet koltuğuna geçen CHP ve DP Hükümeti arasında yaşanan tartışmalar artarak devam etmiştir. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü ve CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, gazetelere verdikleri röportajlarda DP iktidarının bir sonraki seçimlerde yeniden muhalefet koltuklarına oturacağını iddia ederken yine Kasım Gülek il idare seçimleri

[557] Zafer, 1 Eylül 1950; Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde,* 199.
[558] Ali Dayı "Lafın Doğrusu" köşesinde *Buyurun Anadoluya* diye seslenerek 14 Mayıs 1950 genel seçimlerden sonrası köylere gitmeyen DP milletvekili ve partilileri eleştirmiştir. "*CHP bu yüzden yıkıldı*" diyerek DP'lilere köylünün yanında olunması gerektiğini tatlı bir gözdağı ile ifade etmiştir. Ali Dayı Gazetesi, 28 Ağustos 1950, 3.
[559] Eroğul, *Demokrat Parti*, 70; Cumhuriyet, 5 Eylül 1950.
[560] https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/secimler-1950-1960/?pdf=7180 Erişim 16.10.2024.

öncesi radyoda yaptığı konuşmada "*Bir memlekette gerçek mana da demokrasi vardır denilebilmesi için partiler arası münasebetlerin haşin ve düşmanca olmaması şarttır. Demokrasinin ana şartı kuvvetli bir muhalefettir. Muhalefetin vazifesi de iktidarı gözetleme, ikaz ve murakabedir. Demokrat Parti iktidarının beş aylık icraatı gösterdi ki hakikaten ikaz gereklidir*" sözleri ile iktidarı sert bir dille eleştirmiştir.[561]

DP Hükümeti ile CHP arasındaki gerginliği had safhaya çıkaran olaylardan biri de "Halkevlerinin" kapatılması ve mallarının hazineye devri meselesi olmuştur. 1932'de kurulan Halkevleri, CHP örgütünün çalışma merkezi olarak faaliyet gösterdiği ve bütçeden pay alması sebebiyle çok partili hayata geçtikten sonra muhalefetin gözüne çarpmıştır. DP, muhalif tarafta iken eleştirmekten öteye götüremediği Halkevleri meselesini iktidara gelir gelmez masaya yatırmıştır. CHP 7. Olağan Kurultayında Halkevinin bağımsız bir kurum haline getirilmesi üzerine konuşulmasına rağmen hayata geçirilmemiş, bununla beraber CHP'nin 8. Olağan Kongresini de Ankara Halkevinde yapmış olması "Halkevleri Benimdir" mesajını vermiştir. Bunun üzerine DP, Meclis görüşmelerinde Halkevlerinin mülkiyetinin incelenmesi üzerine teklifte bulunmuş, CHP'nin tüm itiraz ve tartışmalarına rağmen 11 Ağustos 1951 yılında Halkevleri kapatılarak malları hazineye devredilmiştir.

[562]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde basamak üzerinde elleri cebinde duran şahsın üzerine doğru öfkeyle yürüyen bir kişi olduğunu görmekteyiz. Öfkeli kişiyi arkasından itenler olduğu gibi bir kişi de hava pompası kullanarak eylemi desteklemektedir.

[561] Ali Dayı Gazetesi, 16 Ekim 1950, 2.
[562] Ali Dayı Gazetesi, 7 Eylül 1950.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde merdiven basamağı üzerinde duran kişinin Başbakan Adnan Menderes olduğunu anlamaktayız. Karşında ona karşı hiddetle koşan kişi CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, Gülek'in arkasında ise İsmet İnönü bulunmaktadır. İnönü'nün arkasında Nihat Erim ve Hüseyin Cahit Yalçın bulunmaktadır. Başbakan Menderes'in merdiven üzerinde yani yüksekte olması ev sahibi olmasının yanı sıra yerinin sağlam olduğunu ve karşısındakilerden çok daha yüksekte bulunduğu gibi mesajlar içermektedir. Sürekli DP'ye karşı sert açıklamalar yapan Kasım Gülek'in "*muhalefet haşince ve düşmanca olmamalı*" açıklamalarına tezat davranışları göstermek amacıyla bu karikatürde en önde ve en saldırgan kişi olarak gösterilmiştir. Kasım Gülek'in arkasında bulunan İnönü'nün onu sırtından itelemesinin sebebi DP'ye karşı onu öne sürme amacıdır. Ancak İnönü'nün yüz ifadesi ile vücut dilinin resmedilişinden (dizlerini kırmadan dümdüz çizilmesi aslında onun da zorla bu duruma itildiğini göstermektedir) anlaşılacağı üzeri onu da arkasından bu harekete zorlayan birinin olduğudur. İnönü'yü zorlayan Nihat Erim'in Kasım Gülek'e karşı İnönü'yü yönlendirdiği anlaşılmaktadır. Elinde hava pompası olan kişi de gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın'dır ki DP'ye yönelik sert tutumu ve yazılarından dolayı daha sonra disiplin kuruluna sevk edilip milletvekilliğinden düşürülecektir. Yalçın elindeki pompa ile Gülek'e tabii caizse gaz vermektedir. Hem mecazen hem de gazete yazılarına binaen gerçek anlamda Yalçın'ın üslup ve tutumu bu şekilde resmedilmiştir.

Karikatürün söylem analizine baktığımızda Ali Dayı "Milletin getirdiği insanlar kaya gibidir oynatılmaz. Aleme gülünç oluyorsunuz" diyerek CHP'nin halk tarafından benimsenen bir parti olmadığını ve bunu da ilk demokratik seçimler [563] ile ortaya koyduklarını bir kez daha yinelemiştir. Çok partili sistemin işlemesi ve seçim kanunu değişikliği milletin gerçek temsilcilerinin DP'liler olduğunu ortaya koymaktadır. DP Hükümetinin iktidara gelir gelmez aldığı kararlar "Atatürk Devrimlerinin eleştirilmesi, orduda tasfiye ve Ezanın Arapça okunması gibi laik devlet bütünlüğüne aykırı uygulamalara rağmen halkta olumsuz bir düşünceye sebebiyet vermemiş aksine halk tarafından artan bir coşkuyla desteklendikleri gerçeğini değiştirmemiştir. Halk, CHP'ye karşı olan tepkisini ve nefretini haklı ya da haksız olmalarına bakılmaksızın tüm durumlarda (CHP'nin mal varlığına el konulması, Halkevlerinin kapatılması, basın yasakları) "DP'nin bir bildiği vardır" düşüncesi ile görmezden gelmiş ya da iktidarın yanında olmuştur.

[563] 1946 yılı genel seçimleri hiçbir DP tarafından resmi olarak kaybedilmiş değildir. "*Sopalı seçim*", "usulsüz seçim" propagandası 1946'dan günümüze kadar CHP iktidarının kazanımına gölge düşürmektedir.

[564]

Karikatürü düz anlamıyla incelediğimizde kanatları olan üç tane "halk evi" isimli binanın uçtuğunu izleyen kişinin ağladığını; yanında onun üzüntüsünden dolayı mutlu olan bir diğer kişi bulunmaktadır. Ağlayan kişinin kolunda CHP bandı bulunurken, gülümseyen kişi DP bandı takmaktadır. CHP bantlı şahıs DP'liye göre daha şişman resmedilirken DP'linin postürü daha iyi çizilmiştir.

Karikatürü örtük anlamıyla incelediğimizde DP tarafından kapatılan halk evleri olayının işlendiğini görmekteyiz. DP iktidara gelir gelmez halkevlerinin CHP'nin tekelinden çıkartılması gerektiğini savunmuştur. Halkevlerinin kapatılması ve mallarının hazineye devredilmesine yönelik tartışmalar devam ederken CHP'den Faik Ahmet Barutçu, DP'liler ile gizli bir görüşme yaparak Halkevlerinin sosyal tesis yapılmasını teklif etmiştir. CHP'li Nihat Erim ve Kasım Gülek, DP'nin halkevlerinin CHP'nin elinden alınmasını içeren bu teklife sert bir dille yanıt vermiştir. Erim "*CHP'nin malını ve parasını müsadere etmekle memlekette karanlık bir gidişin tohumlarını saçmış olacaklardır. Yarın başkaları da kendileri gibi düşmanlık politikasına heves ederlerse onlara fena misaller hazırlamış olacaklardır*"[565] şeklinde açıklama yaparken Kasım Gülek "*şayet binalarımız elimizden alınırsa çadırlarda bile muhalefet yapacağız*"[566] açıklama yapmıştır. DP Hükümeti ise devletin bütçesini kullanarak bir

[564] Ali Dayı Gazetesi, 9 Ağustos 1951.
[565] Ulus, 7 Kasım 1950.
[566] Ali Dayı Gazetesi, 25 Eylül 1950.

siyasi partinin faaliyet alan bu binaların devamlılığını hukuka aykırı bulduklarını dile getirmiştir.

Karikatürün söylemine baktığımızda Ali Dayı "Uçtu uçtu kuş uçtu. Yağma Hasanın böreği[567] zamanından kalma malları millete ver bakalım da kendi yağın ile kavrul!.." diyerek uzun yıllardır CHP'nin himayesinde bulunan kurumların mallarıyla beraber işletilme ve çalıştırılma hakkını bir nevi CHP'nin gasp ettiğini ileri sürmektedir. Bu deyimin kullanılmasındaki dikkat çeken detaylardan biri de yılıdır. "Yağma Hasan böreği" nin 1937'den itibaren yapılıyor olması, yani Mustafa Kemal Atatürk'ün sağlıklı olduğu son dönemler ile vefatından sonra CHP'nin kötü kişilerce yönetildiğinin imasıdır. DP, çok uzun yıllardır CHP'nin kendi özel mülkü gibi kullandığı bu kurumları onun tekelinden çıkarmak için yasalar ortaya çıkarılmıştır.

3.8. II. Menderes Hükümeti Dönemi ve Faaliyetleri (9 Mart 1951- 17 Mayıs 1954)

Demokratlar, 1950'de yapılan üç yerel seçimden de başarıyla çıkmasına rağmen parti içindeki huzursuzluğu bir çözüme kavuşturamamıştır. Bu huzursuzluk tartışmaları artırmış, partiden istifalara kadar giden bir süreç ortaya çıkmıştır. Hükümette ilk olarak başbakan ile anlaşmazlığa düşen Milli Eğitim Bakanı Avni Başman, daha sonra da Sağlık Bakanı Nihat Reşat Belger Menderes'in kendi işlerine çok karıştığını ileri sürerek istifa etmişlerdir. Fahri Belen de sağlık sorunlarını gerekçe göstererek istifa edince Hükümette bir bunalım ortaya çıkmıştır. DP'liler Mecliste muhalefetin üstüne fazla giderek demokratik söylemlerin yerini tamamen hakaretler alınca[568] Menderes, kabinesini ile görüşerek sorunları çözmeye çalışmıştır.[569] Ancak 14 Aralık 1950 tarihinde, Maliye Bakanı Halil Ayan, bütçe tartışmalarında Başbakan Menderes ile görüş ayrılığını gerekçe göstererek istifa edince yerine Çalışma Bakanı Hasan Polatkan getirilmiştir. Bakanlarla Başbakan arasındaki anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulamayınca Menderes Hükümeti 8 Mart 1951'de istifa etti. Cumhurbaşkanı Bayar, kabineyi kurma görevini yeniden Menderes'e verdi.[570] Menderes Hükümeti, 9 Mart 1951 tarihinde açıklanmıştır. Bu yeni kabinede üç bakan ilk kez görev alırken, altı bakan ise farklı pozisyonlara atanmıştır. İkinci Menderes Kabinesi şu üyelerden oluşmuştur: Başbakan Adnan Menderes, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu, Devlet Bakanı Refik Şevket İnce, Adalet Bakanı

[567] "Yağma Hasan'ın böreği" kimsenin korumadığı, sahip çıkmadığı ancak hakkı olmayan herkesin sömürdüğü ve yararlandığı kaynağa verilen isimdir. Hikayesine gelince Börek ustası Hasan Kılıç'ın börekleri çok lezzetli olduğu için Karamürsel sokaklarında seyyar arabasıyla gezerken halk tarafından yağmalanırcasına böreklerin alınırmış. Hikâye mecazileştirilerek, daha çok yolsuzluk ve usulsüzlük yapılan olayları anlatırken kullanılmaktadır. https://www.haberturk.com/deyimler-ve-anlamlari/yagma-hasanin-boregi-deyiminin-anlami-nedir Erişim 07.08.2024.
[568] Zafer, 5 Kasım 1950.
[569] Cumhuriyet, 16 Kasım 1950.
[570] Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde*, 204-206.

Rüknettin Nasuhioğlu, Milli Savunma Bakanı Hulusi Köymen, İçişleri Bakanı Halil Özyörük, Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, Maliye Bakanı Hasan Polatkan, Ekonomi ve Ticaret Bakanı Muhlis Ete, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Ekrem Hayri Üstündağ, Tarım Bakanı Nedim Ökmen, Çalışma Bakanı Nuri Özsan, Ulaştırma Bakanı Seyfi Kurtbek, İşletmeler Bakanı Hakkı Gedik ve Gümrük ve Tekel Bakanı Rıfkı Salim Burçak.[571] Kabinede yeni görev üstlenen isimler ise Rıfkı Salim Burçak, Hakkı Gedik ve Nedim Ökmen olmuştur.

Menderes, yeni hükümetin programını 29 Mart 1951 tarihinde DP Meclis Grubuna sunmuştur. İkinci Menderes Hükümeti'nin programı, ilk programa kıyasla önemli değişiklikler içermemiştir. Hükümet programı 30 Mart 1951 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulmuş ve görüşmelerin ardından 2 Nisan'da güven oylamasına geçilmiştir. Güven oylamasına katılan 396 milletvekilinden 45'i ret oyu kullanırken, DP'li milletvekillerinin verdiği 346 olumlu oy ile hükümet güvenoyu almayı başarmıştır. [572]

ALİ DAYI — HAYDİ ARSLAN MENDERES.. GÜVEN OYUNU ALDIN DEMOKRASİ YOLUNDA VE MEMLEKET HİZMETİNDE YOLUN AÇIK OLSUN.. SENİ ÇEKEMİYENLER DE DUT YEMİŞ BÜLBÜLE DÖNDÜLER!.. [573]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde elinde "Memleket İşleri" yazan büyük kitapçıklar ile Demokrasi yönüne doğru yürüyen birini görmekteyiz. Kitapçık arasından yerlere "güven oyu" yazan kağıtlar dökülmektedir. Karikatürdeki iki şaşkın kişiden birinin başında gazete

[571] Sanal, *Menderes Hükümetleri*, 29-31.
[572] TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, C.6, 2 Nisan 1951, s. 124-127.
[573] Ali Dayı Gazetesi, 12 Nisan 1951.

kağıdından yapılmış külah üzerinde "muhalif basın" yazmaktadır. Ali Dayı ise Demokrasi yolunda ilerleyen kişinin omzuna dokunarak onun yanında olduğunu göstermektedir.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde Başbakan Menderes'in II. Hükümetini kurduktan sonra, parti program ve amacına uygun bir şekilde çalışmalarına devam edeceğine ve bunu gerçekleştirirken demokrasi yolu hedefinden sapmayacağına dair güven almıştır. Menderes'in partisi ile yaşadığı muhalefeti karikatürde kırmızı kıyafeti ile karşısındaki kişi göstermektedir. Muhalif Basın şapkalı kişinin sözlerinin ciddiye alınmaması gereken biri olduğu göstermek için Ali Dayı ona külah şeklinde şapka giydirmiştir ki külah şapka akıl ve fikir becerilerini iyi kullanamayan halk arasında deli olarak kabul edilen kişilerin kullandığı bir aksesuardır. Menderes'in bu bunalımdan güçlü çıkması her iki muhalif kanadı hayret içinde bırakmıştır. Ali Dayı'nın elinin omzunda olması ise halkın hep onun yanında olduğunun açık bir göstergesi olarak resmedilmiştir. Halkın desteğini alan bir liderin sırtının yere gelmeyeceğine inanan Menderes için de bu halk desteği önemli bir güç kaynağıdır.

Karikatürün söylemine baktığımızda Ali Dayı "Haydi Arslan Menderes.. Güven oyunu aldın demokrasi yolunda ve memleket hizmetinde yolun açık olsun.. Seni çekemeyenler de dut yemiş bülbüle döndüler!.." söyleyerek Menderes'e olan desteğinin tam olduğunu belirtmiştir. Burada dut yiyen bülbüller Menderes Kabinesinde yaşanan sorunları sıkça dile getiren basın mensupları ile partiden ayrılan Demokratlardır. Menderes Hükümetinin ve dolayısıyla DP'nin yıpranacağını düşünenlere karşı bu güvenoyunun önemlidir.

3.8.1. 16 Eylül 1951 Ara Seçimleri ve Demokrat Partinin 3. Büyük Olağan Kongresi

574

574 Ali Dayı Gazetesi, 20 Ağustos 1951.

Karikatürü düz anlamıyla incelediğimizde Ali Dayı ve önünde duran bir kişinin duvarda "ara seçime gider" yazısı bir ok ile yönlendirilmiş tarafa yönelen yaralı kişiye tebessümle baktığını görmekteyiz. Kolunda CHP yazısı bulunan yaralı kişinin üstü başı şık olmasına rağmen dağınık bir görünüme sahiptir ve yüzünde ve burnunda çizgiler bulunmaktadır. Ayağındaki sargıdan anlaşılacağı üzere yeni bir kaza atlatmış görünümlü bu kişi koltuk değnekleri ile zor durabilmektedir. Karşısında duran kişi ise yaralı adamın aksine kıyafetleri şık, yüzü pürüzsüz, duruşu vakur bir haldedir ayrıca daha genç ve sağlıklı görünmektedir.

Karikatürü örtük anlamıyla incelediğimizde yaralı olarak ara seçimlere doğru giden kişinin CHP partisini temsilen resmedildiğini anlamaktayız. CHP'nin bu halde olmasının sebebi ise henüz atlatamadığı 14 Mayıs genel seçimleri travmasıdır. CHP'yi temsil eden kişi İsmet İnönü şeklinde resmedilmiş; yaşlı ve yaralı ve yorgundur. Karşısında ise tüm halkın sevgisini kazanan Adnan Menderes genç, karizmatik ve kendinden emin bir şekilde resmedilmiştir. DP'nin büyük üstünlüğü ile sonuçlanan seçimlerden CHP'nin ağır yara alması durumu bu şekilde yansıtılmıştır. CHP, muhalefet partisi olduğundan itibaren DP ile mücadele etmekten çok yorulmuş ve yıpranmıştır. DP'nin iktidara geldikten sonraki aldığı kararlar CHP'ye zarar verdiği gibi halkın DP'ye artan sevgisine karşı duramama partilileri zor durumda bırakmıştır. Ara seçimlerde işte bu süreçte ortaya çıkmış CHP toparlanmadan yani karikatüre göre iyileşmeden seçim yoluna girmiştir.

Karikatürün söylemini incelediğimizde CHP - "Bu yol ara seçimlere gidiyormuş", Ali Dayı - " Ayol sen 14 Mayıstan Beri Yolcu Değil misin?.." diyaloglarını görmekteyiz. CHP'nin "… seçimlere gidiyormuş" söylemi aslında seçimlere katılmak istemediğini ima etmektedir. Olayı hikayeleştirerek anlatması ve karşısındakine soruyor gibi söylemesi kendisinin emin olmadığının göstergesi olarak yorumlanabilir. Ali Dayının cevabındaki "yolcu" tabiri, yolda olan, yola çıkan kişi değil aksine yolun sonundaki yolcuyu ifade etmektedir. CHP'nin 14 Mayıstan sonra siyaset yolundan çıkması gerektiği üzerine ima edilmiştir.

[575]

Karikatürü düz anlamıyla incelediğimizde alinde "Türk Köylüsü" yazılı kalbin Ali Dayı tarafından bir kişiye verildiği görülmektedir. Ali dayının arkasında köylüleri temsilen büyük bir kalabalık mevcuttur. Köylüler arasında sakallı, sakalsız adamlar ve başı yazmalı kadınlar da bulunmaktadır. Cami minaresi ve bahçe çitleri de karikatürde görülen detaylardandır.

Karikatürü örtük anlamıyla incelediğimizde ara seçimlerden de zaferle çıkan Adnan Menderes Hükümetinin resmedildiğini yorumlayabiliriz. 16 Eylül 1951'de DP, CHP, MP ve Bağımsız adayların katıldığı ara seçimler 17 ilde yapılmıştır. 3 168 423 seçmenden 1 778 857 oy kullanmıştır. Sonuçlara göre DP yüzde 52,69, CHP yüzde 38,65, MP yüzde 0,8 ve Bağımsızlar ise yüzde 0,58 oranında oy almışlardır. 20 milletvekilinin 18'ini DP 2'sini CHP kazanmıştır. [576]

Karikatürün söylemini incelediğimizde Ali Dayı – "Bak Menderesçiğim şu ara seçimler bir kere daha gösterdi k, Türk köylüsünün kalbini Demokrat Parti bir kere daha kazandı." sözleriyle DP ve Adnan Menderes Hükümetinin ara seçim başarısında köylülerin desteğinin yadsınamayacak kadar çok olduğunu yinelemiştir. Kırsal kesim nüfus oranı göz önüne alındığında DP'nin bu ve bundan sonraki seçimlerde başarısını garantilediğinin de göstergesidir.

3.8.2. Demokrat Partiye İdeolojisine Talip Yeni Parti: Yeni Türkiye Köylü Partisi (19 Mayıs 1952-16 Ekim 1958)

Türkiye Köylü Partisi 19 Mayıs 1952 yılında "Türk Milliyetçiliği ve Tarımcılık" ideolojisi ile kurulmuştur. Remzi Oğuz Arık'ın Genel Başkan olduğu partinin yönetim kurulunda "Hakkı

[575] Ali Dayı Gazetesi, 27 Eylül 1951.
[576] Bu iller; Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bitlis, Bursa, Çanakkale, Denizli, Eskişehir, Gümüşhane, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Kırşehir, Muğla, Sinop, Sivas, Zonguldak idi. Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde*, 224-225.

Kamil Meşe Ethem Menemencioğlu, Tahsin Demiray, Süreyya Endik, Yusuf Ziya Eker, Cezmi Türk bulunmaktadır. Parti programında Türk toplum yapısının önemli bir yeri olan Türk köylüsünü odak noktasıdır. [577] 1954 Genel Başkan Arık'ın uçak kazası sonucu vefatı sonrası yerine Tahsin Demiray seçilmiştir. 1954 yılı seçimlerinde bir başarı elde edemeyen parti 1957 seçimlerinden sonra Cumhuriyetçi Millet Partisi ile birleşerek "Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi" adını almıştır.[578] Türk siyasi tarihinde önemli bir noktaya yerleşecek olan "Milliyetçi Hareket Partisi" de işte bu CKMP oluşumundan doğacaktır.

[579]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde Ali Dayı ve etrafında bulunan köylü halkın sohbet ederken arkalarından giyim kuşamlarından anlaşılacağı üzere şehirli olan adamların geldiği görülmektedir. Karikatürdeki evlere ve cami minaresinden anlaşıldığı gibi mekan köydür.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde Türkiye Köylü Partisinin kurulma şamasında bazı kişilerin köylere giderek halk ile temas etmeye çalıştığını görmekteyiz. DP'nin sahip çıktığı ve öne çıkardığı köylü, tarım ve kırsal kalkınma politikaları siyasi gerçeklikte çözüm bulabildiği için diğer partilerce de benimsenmeye başlamıştır. Karikatürde olduğu gibi tabiri caizse köyün yolunu bilmeyen siyasetçileri görmek halkta şaşkınlık yarattığı gibi bilhassa seçim

[577] Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 329.
[578] Mehmet Pınar, "Anadoluculuk Ekseninde Türkiye Köylü Partisi (1952-1958)", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 37/2017, 330.
[579] Ali Dayı Gazetesi, 28 Şubat 1952.

çalışmalarında uğradıkları bir durak olması artık halk tarafından da kabul görmemektedir. Köylülerin yüzündeki hem şaşkın hem de alaycı gülüşün sebebi budur.

Karikatürün söylemine baktığımızda "Köylüler- Ali Dayı bunlar Köylü Partisi kuracaklarmış!. Ali Dayı- Güleyim Bari. Bunlara adile, sanile anaforcu derler.. Biz partimizi kurduk. İşte iş başındayız.." diyerek köylünün asıl temsilcisinin DP olduğunu, kurulduğu ilk günden itibaren CHP'nin aksine kırsal yaşam ve kalkınma hamleleri içinde olan bir parti olduklarını ifade etmektedir. Yeni parti girişimi içinde olan herkes için Anaforcu yani haksız kazanç elde eden, hak etmediğini almak isteyen tabini kullanmıştır. Ayrıca Ali Dayı'nın "biz partimizi kurduk" söyleminden şu neticeyi yeniden söylemekte fayda vardır. Ali Dayı Gazetesi, DP demektir.

3.9. 1950-1954 Demokrat Parti Dönemi Yaşanan Dış Gelişmeler

3.9.1. Kore Harbi ve Türk Askerinin Kore'ye Gönderilmesi

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, ABD ve Sovyetler Birliği arasında yapılan anlaşmaya göre Kore, ABD, Sovyetler Birliği, İngiltere ve Çin'in ortak vesayeti altında bir statüye sahip olacaktı. Ancak 1945 yılında Potsdam Konferansı'nda Sovyetler Birliği'nin Uzak Doğu savaşına katılma kararı alması üzerine, askerî harekât açısından Kore toprakları 38. enlem çizgisiyle ikiye ayrıldı. Bu düzenlemeye göre, 38. enlemin kuzeyi Sovyetler Birliği'nin, güneyi ise ABD'nin askeri kontrol sahası olarak belirlendi. ABD'nin Hiroshima ve Nagasaki'ye atom bombası atmasının ardından harekete geçen Sovyetler Birliği, Japonya'ya savaş ilan ederek ordularını Kuzey Kore'ye gönderdi ve 38. enleme kadar ilerleyerek Kore'yi fiilen ikiye böldü. Yapılan tüm müzakerelere rağmen bir birleşme sağlanamayınca, 10 Mayıs 1948'de ABD, Güney Kore'de bir seçim düzenledi ve Syngman Rhee'nin başkanlığında Güney Kore Cumhuriyeti kuruldu. Buna karşılık Sovyetler Birliği de bir seçim organize ederek 9 Eylül 1948'de Kuzey Kore Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ilan etti. Kore'de bu gelişmeler yaşanırken, Çin'de Mao Zedong liderliğinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulması, Sovyetler Birliği'nin Asya'daki konumunu daha da güçlendirdi. Sovyetler, ABD'yi Asya'dan uzaklaştırma zamanının geldiğini düşünerek 25 Haziran 1950 sabahı, Kuzey Kore güçlerinin 38. enlemi geçerek Güney Kore'ye saldırmasını sağladı. Bu saldırıyı barışın ihlali olarak değerlendiren Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, askeri müdahale kararı aldı. Bunun üzerine, General MacArthur'un komutasında çeşitli ülkelerden askerlerin yer aldığı bir Birleşmiş Milletler Gücü oluşturuldu. [580]

[580] Bulut, "38. Enlemde", 188; Fahir Armaoğlu, *20.yy Siyasi Tarih (1914-1980)*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 9. Basım, 1993, 455.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerika Birleşik Devletleri hegemonyası dünya çevresindeki topluluklarca birbirinden farklı imgeler ve söylemler içinde tasavvur edilmişti. Türk toplumunda Amerikan tasavvurunun kökeni ise Missouri zırhlısının müteveffa Türk elçisinin cenazesini getirmesine uzanmaktadır. Ancak bu tasavvuru yaratan, dönemin görsel sanatlar ve sinema ürünlerinin Hollywood değil, doğrudan siyasi bir konferanstır. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında muzaffer devletlerce gerçekleştirilen Potsdam konferansı sırasında Türk Boğazları üzerinde Sovyet çıkarlarının serbest deniz geçişi üzerinden bir hak talebi olarak seslendirilmesi, bu durumun İngiliz diplomatlarca Ankara ile paylaşılmasına neden olmuştur. Seslendirilmekte olan bu Sovyet Kabusu'na karşı Amerikan hegemonyasının Türk Boğazları üzerinde çıkar tanımlaması Ankara'nın diplomatik amacı olmuştur. Nitekim Amerikan Dış Politika belgelerine göre Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki siyaseti Montreux Sözleşmesi üzerinden gerçekleştirmesindeki ısrarı, Amerika Birleşik Devletleri'nin savaş sonrası düzeni ülkelerin egemenliklerinden doğan haklar üzerinden inşasıyla da uyumluydu.[581]

Aslen Soğuk Savaş konjonktürü haricinde ele alındığında Türk-Amerikan ilişkileri birbirlerinin egemenliklerine saygı temelinde çıkarlarının çatıştığı veya ortak olduğu konularda diplomasinin yürütülmesiydi. Bununla beraber yine Soğuk Savaş konjonktürü haricinde Türk-Amerikan savunma iş birliği, temelde iki egemen devletin birbirlerinin savunmalarına yardım etmeye yönelik taahhütlerdi. Bu açıdan bakıldığında denizaşırı bir kıta ülkesinin Avrupa ve Yakındoğu arasında kemer oluşturan bir ülkenin birbirlerine olan askeri taahhütleri çok sınırlı olması gerekirdi. Bu sınırlılık silah satışları ve askeri gözlemcilik gibi teknik alanlarla kendini gösterirdi. Nitekim Soğuk Savaş konjonktürü olarak çift-kutupluluğun bile devreye girmesi, ABD'nin Türkiye'ye olan savunma taahhüdünde bir değişiklik yaratmamıştır. Çünkü mevcut çift-kutupluluğun yarattığı güvenlik ikilemi, ABD ile SSCB arasında çıkar ve etki alanlarının kesişimi olan Almanya'da şekillenmekteydi. Bu durumda Türkiye'nin bu çift-kutupluluk içinde konumlandırılması beklenemezdi. Ancak asıl değişim ve 1950'lerden Soğuk Savaş'ın sonuna dek Türk-Amerikan ilişkilerinde hem diplomatik hem de askeri anlamı sağlayan görüş Truman Doktrini ile oldu. Truman Doktrini Türk-Amerikan ilişkilerinin stratejik hale gelmesini sağlayan jeopolitik değeri Türk coğrafyasına atfediyordu. Bu atıf, bir ucu Yunanistan'dan diğer ucu İran'a uzanan bir roldü. Bu rolde güney denizlerine inmek isteyen Sovyet jeo-stratejisine karşı Boğazlar üzerinden bir tıkama gerçekleştirilmiyordu. Ayrı olarak, Yunanistan'da hükümet yanlısı gruplarla sol gerillalar arasında gerçekleşen bir iç savaş ve İran'da devlet otoritesini yeniden tesis etmek için yeraltı kaynaklarını yabancıların tekelinden almaya çalışan bir

[581] Edwin C. Wilson, "The Ambassador in Turkey (Wilson) to the Secretary of State," 23 Mart 1946, *Foreign Relations of the United States, 1946, The Near East and Africa, Volume VII* https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v07/d643.

yönetim, Türkiye'yi her iki uca karşı etki alanı yaratabilecek bir etki çıkış noktası kılıyordu. Soğuk Savaş çift-kutupluluğunda böyle bir etki çıkış noktası rolü oynayabilmek de Türkiye'yi ABD için vazgeçilmez kılıyordu.

Yine de bu jeopolitik vazgeçilmezliği geçerli kılan Sovyet yayılmacılığının da göz ardı edilmemesi gerekir. Sovyetler Birliği'nin 1946 yılında Türkiye'den talebi bu yayılmacılığın nihai ortaya çıkışıydı. Sovyetler Birliği, Montrö Sözleşmesi'nin Karadeniz güçlerinin güvenlik çıkarlarını karşılamadığını iddia ederek İstanbul ve Çanakkale boğazlarından geçiş rejimi hakkında bir dizi ilke önerdi; Boğazların güvenliği için ortak kontrol ve bu kontrolün yapılabilmesi için üsler.[582] Böyle bir öneri, Türk egemenliğine kastetmekten ayrı olarak Amerikalılar için, Kızıldeniz ve Basra Denizi'ne Sovyet erişiminin engellenmesi gereken üç deniz geçidinden birinin ihlali anlamına gelmekteydi. Türkiye için ise, Batılı ülkelerle olan diplomatik ilişkilerinde bir direnç noktası olan Boğazların bir başka güç tarafından kontrol edilmesi, doğrudan Türkiye'nin kontrol edilmesi demekti. Kısacası, Türkiye'yi ele geçirmek Sovyetler Birliği'nin temel hedefiydi. Amerika Birleşik Devletleri, eğer böyle bir kontrol, Boğazlar'ın ortak kontrolünü empoze etme gibi sözde bir amaç doğrultusunda elde edilmiş olsaydı, Sovyetler Birliği'nin tüm Yakın ve Orta Doğu'nun kontrolünü ele geçirmesini engelleyemeyecekti. Sovyetler Birliği'nin Boğazlar ve Türkiye'ye yönelik tek taraflı planını gerçekleştirmek için güç kullanmaması veya güç kullanma tehdidinde bulunmaması ABD'nin temel çıkarınaydı; zira ABD'nin bölgede önemli kaynakları ve başta İngiltere olmak üzere, Avrupalı müttefiklerinin de kullandığı ulaştırma rotaları mevcuttu. Bu durumda da Türkiye için ABD'nin gerektiğinde saldırıya karşı güç kullanmaya hazır olduğu inancı, Rusları caydıracak tek şeydi.

Soğuk Savaş'ın erken döneminde ABD'nin Sovyet yayılmacılığına karşı caydırma ve zorlamanın tasarlandığı strateji "Çevreleme"ydi. Çevreleme, diplomatik çerçeve içinde Türkiye'nin de ele alındığı Yakın Doğu coğrafyasında uygulamak için mantıklı ve esnek bir stratejiydi.

Amerika Birleşik Devletleri'nin 33. Başkanı Harry S. Truman, 12 Mart 1947 tarihinde Truman Doktrini olarak bilinen büyük bir Amerikan dış politika girişimini başlattı. Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında, temel amacı Sovyet yayılmacılığını engellemekti. Bu iddiayla birlikte, ABD dış politikasının amacı uluslararası olaylara aktif katılımı öngörmek oldu. Bu katılım gösterilirken dünyadaki özgür milletlere kendi kaderlerini tayin etme konusunda egemenlik arayışlarına yardım edilecek, ekonomik ve askeri destek sağlanacak ve Sovyetler Birliği 'çevrelenecek'ti.

[582] Bruce R. Kuniholm, The Origins of the Cold War in the Near East: Great Power Conflict and Diplomacy in Iran, Turkey and Greece (Princeton, PJ: Princeton University Press, 1980), 360.

İlk olarak komünist etkilere sahip olanlar olmak üzere, otoriter hükümetlerin baskılarına karşı koyan özgür ülkelere yardım etmeye adanmışlık, kendi kuruluşunda bağımsızlık mücadelesi vermiş ABD için prensip meselesiydi. Devamında özellikle Yunanistan ve Türkiye'ye, komünist çetelerden gelen tehdiş ve Sovyet baskıyla başa çıkarken önemli mali ve askeri destek sağlamaya odaklanıldı. Özellikle Truman, Yunanistan ve Türkiye'ye yapılacak yardımların Amerikan halkı gözünde meşruluğu için bu ülkelerin egemenliğinin Avrupa ve Orta Doğu'daki Amerikan çıkarları için stratejik olarak önemini vurguladı. Nitekim Truman Doktrini, aslında komünizmin dünyaya yayılmasını durdurmayı amaçlayan daha kapsamlı bir strateji olan 'sınırlama'nın da çerçevesini oluşturuyordu. Truman Doktrini'ni takiben, Truman ve sonraki yönetimler, Sovyetler Birliği ve iddia edilen uydularıyla başa çıkmak için Türkiye'deki gibi Sovyetler Birliği coğrafyasına bitişik ülkelerde bu stratejiyi tatbik etmeye gayret ettiler.

Her ne kadar bu jeopolitik vazgeçilmezlik, Türk-Amerikan savunma iş birliğinin itici gücü olsa da tarafların ilişkilerinde bir ortak çıkar haline gelmesi ancak Demokrat Parti'nin iktidara gelişi ile mümkün olmuştur. Türkiye'nin henüz tatbik ettiği çok partili sistemde hala aynı partinin statükosu altında istikrar ısrarı, nihayetinde iç siyasetindeki sorunların çözümsüzlüğü karşısında yeni parti iktidarını tek meşru yol haline getirdi. Öyle ki Demokrat Parti'nin iktidara gelişi, partinin kendini siyasi modernleşme sürecinin mimarı olarak ilk dört yılını meşrulaştırmıştı. Bu meşrulaştırmanın dış politikaya yansıması ise ABD'nin yeni Demokrat Parti hükümetini "çok dostça ve yakın ilişkiler" temennisi ile karşılanmasıydı.[583] ABD'nin bu temennisine karşı Demokrat Parti'nin karşı bir hamlede bulunması kaçınılmazdı. Bu bakımdan Kore Savaşı, aslında Demokrat Parti'nin ABD ile kurulacak güvenlik iş birliğine de bir taahhüt fırsatı çıkarmaktaydı. Çünkü Türkiye, dış politikada genişlemek zorundaydı. İkinci Dünya Savaşı öncesi döneminin dış politika kalıbı olarak muhafazakâr duruşu, Lozan ve Montrö'deki kazanımlarını korumuştu. Ancak savaş sonrası farklı bir dünya ortaya çıkmıştı. Bu dünyada büyük güçler süper güçlere dönüşmüş ve yeni saflaşmalar ülkelerin iç dinamiklerini de dönüşüme uğratmaktaydı. Türkiye, yeni bir parti iktidarından ayrı olarak da dış politikada açılmalıydı.

Kore'ye asker gönderme kararı her ne kadar dönemin yeni muhalefeti CHP'nin şiddetli tepkisiyle de karşılansa, Ankara'nın kararlılığı Batılı müttefikleri nezdindeki itibarını önemli ölçüde artırdı. Öyle ki Menderes, bunu fırsat bilip istifade etmek için 1 Ağustos 1950 tarihinde ABD, İngiltere ve Fransa büyükelçilerinden NATO üyeliği talep etti.[584] Yeni hükümetin bu hamlesi, DP hükümetinin, kendinden önceki CHP hükümetlerinin genel bir tavrı olan

[583] The Department of State Bulletin, 29 Mayıs 1950, 869-70.
[584] A. Suat Bilge vd., *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1965)*, Ankara, Sevinç Matbaası, 1969, 245.

muhafazakâr dış politikada artık menfaat ve kazanımlarının korunması için komşu ve bölge ülkeleriyle öngördüğü pakt ve ittifakları muzaffer Avrupa ülkeleriyle ve tanınırlıktan çok taahhütlerle yürüteceğini göstermiştir. Nitekim Menderes hükümeti için böyle bir hamle altında dış politika stratejisi değişikliği kolay değildi. Çünkü iyi diplomatik ilişkiler ve sağlam güvenlik iş birlikleri, Türkiye'nin bir Kuzey Atlantik ittifakı içinde yer almasını gerekli kılmamaktaydı ve hatta Avrupa'daki güç dengesinin Sovyetler Birliği'nce algılanmasında riskler de oluşturmaktaydı. Türkiye'nin Kuzey Atlantik ittifakına katılımı, Akdeniz'de Sovyet güç izdüşümü için sınırlayıcı bir etki yaratacaktı ve bu da Kore yarımadasındaki savaşın yeni başladığı bir zamanda Sovyetler Birliği'ni, bu sefer Yakın Doğu'da olmak üzere, bir başka yerel savaş çıkartmak için kışkırtabilirdi. Son kararı ABD verecekti.

Ali Dayı de ise Kore'ye asker gönderilmesini şöyle yorumlamıştır. Kore savaşı ile ilgili çok sayıda karikatür yayınlanmıştır.

[585]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde Türk ve Amerika bayraklarının asılı olduğu gemilerin denizde yol almasını, karada ise iki denizci askerin nöbet tuttuğunu görmekteyiz.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde DP Hükümetinin iktidara gelir gelmez dış politikada karşılaştığı ilk önemli sorun olan Kore Savaşı'nın anlatıldığını görmekteyiz.[586] Şiddetini gittikçe artıran Kore Harbinde Amerika ve İngiltere'nin uzlaşıcı yaklaşımının Rusya ve Çin tarafından reddedilmesi sonrası Amerika'nın cephesini genişletmek amacıyla yeni müttefik

[585] Ali Dayı Gazetesi, 31 Temmuz 1950.
[586] Bulut, "38. Enlemde", 189.

arayışları görülmüştür. Bu doğrultuda 15 Temmuz 1950 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Trgve Lie tarafından Kore'ye silahlı yardım yapılması hususunda Birleşmiş Milletler üyesi devletlere telgrafla müracaat edilmiştir. Genel Sekreter aynı mealde Türkiye'ye de bir telgraf göndererek yardım duyurusunda bulunmuştur. Cumhurbaşkanı Bayar başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu[587] konu hakkında gerekli tetkikleri yaptıktan sonra Birleşmiş Milletler'e telgraf[588] göndererek 4500 kişilik bir tugay ile destek olacaklarına dair alınan kararı açıklamıştır.[589]

Türk askerinin Kore'ye gönderilmesi iç politika dinamikleriyle ele alındığında ne Demokrat Parti hükümeti açısından ne de Amerika Birleşik Devletleri için bir oldu-bitti'ye getirilecek bir mesele değildi. Kore yarımadasında savaş, Adnan Menderes'in başbakanlık koltuğuna oturmasından neredeyse bir ay sonra çıkmaktaydı. Birleşmiş Milletler çağrısına Bakanlar Kurulu kararıyla olumlu cevap verilmesinde ise ne muhalefet partilerine danışılmış ne de meclisten tezkere geçirilmişti. Öyle ki bu durum çiçeği burnunda muhalefet olarak mecliste yer alan İsmet İnönü liderliğindeki Cumhuriyet Halk Partisi için muhalif siyasete başlamanın potansiyel adımı olmaktaydı. Dışarıdan bakıldığında bu durum, ülkelerin gözünde demokratik bir resim ortaya çıkarmamakta ve Türk dış politikasının diğer ülkelerce takdir edilmemesine neden olmaktaydı. Bu durum, dış politikada açılımda bulunan Menderes hükümeti için de bir sıkıntıydı. NATO'ya üyelik hedefinde olan Türkiye'nin Kore gibi sınırlı bir savaşta, diğer ülkelere nazaran karar-alma süreçlerinde demokratik katılımda bulunan diğer bileşenleri göz ardı ederek katılması olumsuz bir görüntü yaratabilirdi. Ancak bu görüntünün önüne geçip Türkiye'nin Kore'deki askeri taahhüdünün NATO'ya üyeliğine yol açan bir olgu vardı. Bu da Türkiye'nin doğrudan Sovyetler Birliği ile komşu olmasıydı.

Karikatürde Türk gemilerinin Amerikan gemilerine göre daha büyük çizilmesinin sebebi Türkiye'nin coğrafya olarak Komünist Rusya ve Balkanlardaki düşmanlarla mücadelede güçlü bir müttefik olmasıdır. Bununla beraber tüm dünyanın 3. Dünya Harbi olarak nitelendirdiği bu süreçte bir de Soğuk Savaş Döneminin hissettirdiği "sürekli savaş hali" düşüncesi Türk

[587] 19 Temmuz 1950 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberine göre Kore'ye asker gönderme meselesi Cumhurbaşkanı ve heyetinin Yalova'da düzenlediği bir toplantıda konuşulmuş hatta asker gönderme kararı da yine burada alınmıştır. Cumhuriyet, 19 Temmuz 1950; Zafer, 19 Temmuz 1950; Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, 118-119; Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili*, 73.

[588] "Ekselans Bay Trgve Lie Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Lake-Success Birleşmiş Milletler Paktından doğan teahhütlerine ve Güvenlik Konseyinin kararlarına uymağı vecibe bilen Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Kore hakkında yardım talebini mütezammın 15 Temmuz 1950 tarihli telgrafınızı bu zihniyet içinde ve itina ile tetkik etmiştir. Cumhuriyet Hükümeti bu tetkik neticesinde mezkur kararları dünyanın şimdiki şartları içinde umumi barış hizmetinde müessir ve fili bir şekilde icra mevkiine vazetmekteki lüzum ve ehemmiyeti müdrik olarak, Korede hizmet etmek üzere 4500 mevcutlu silahlı bir Türk savaş birliğini Birleşmiş Milletlerin emrine sermeye karar vermiştir. Profesör Fuat Köprülü Türkiye Dışişleri Bakanı" Cumhuriyet, 26 Temmuz 1950; Akşam, 26 Temmuz 1950; Ali Dayı Gazetesi, 31 Temmuz 1950.

[589] Ali Dayı Gazetesi, 31 Temmuz 1950, 3; Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili*, 73.

halkında en fazla ekonomik sıkıntıların yeniden başlayacağı zannı uyandırmıştır. DP tüm bu olumsuz düşünceleri ortadan kaldırmak için dini ve milli değerler konusunda hassas Türk halkına özellikle dinsiz, komünist, Allahsız diye isimlendirdikleri Rusya ve Çin gibi ülkelerle mücadele etme zorunluluğunu dikta etmekle beraber bu süreçte özellikle Amerikan yardımlarının ülke ekonomisine katkısı[590] ve NATO'ya girişin ehemmiyetine yönelik açıklamalar yapmıştır.[591]

Karikatürün söylemini incelediğimizde Ali Dayı "Denizde arslan, karada kaplan. Var mı bu kuvvete yan bakan?" diyerek Türk ordusu ve Amerikan ordusunun birlikte hareket etmesiyle Kore Harbinde zafere gidileceğini yinelemiştir. İktidara gelir gelmez kendini savaş içinde bulan DP, uluslararası sistemlerde yer alarak Türkiye'nin gücünü artırmak için Kore Harbinin önemli bir basamak olduğunu anlatmak istemiştir. Hatta DP'nin iktidara gelmesinde Amerika'nın önemli desteği olduğu bilindiği gibi, yeni dünya düzeni kutuplaşmasında bir tarafın yanında olma zorunluluğu da aşikardır. Komünizmle mücadele eden Türkiye aynı zamanda Rusya ile yaşadığı tarihsel problemleri de göz önüne alarak Amerika ile hareket etmeyi tercih etmiştir.[592]

[590] Milletlerarası Kalkınma Bankası mütehassıslarından William H. Nicbolla, Amerika'dan Türkiye'ye gelerek Türkiye'ye verilecek olan yardımların tespiti üzerine çalışmalar yapacağını söylemiştir. Türkiye'nin birçok bölgesinde yapılacak olan araştırmalar neticesinde ne kadar yardım verilebileceği kararlaştırılacaktır. Ali Dayı Gazetesi, 3 Ağustos 1950.

[591] İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Boğazlar konusunda Sovyet baskısı ve tehditlerine maruz kalan Türkiye, bu tehlikeye karşı denge arayışına girmişti. Henüz, CHP'nin iktidar olduğu bu dönemde NATO üyeliği önemli bir çıkış yolu olarak görülmekteydi. 1950 Mayıs'ında iktidara gelen DP ise NATO üyeliğini ve Amerika'nın yanında olmayı bir hedef haline getirmişti. Bu tutumda şüphesiz Türkiye'nin maruz kaldığı Sovyet baskısı ve duyulan güvenlik endişesi kadar, bu konunun DP için önemli bir iç politika malzemesi olması da etkili olmuştu. DP liderleri, 1950 seçim kampanyası sırasında yaptıkları konuşmalarda Türkiye'nin NATO'ya katılmasının aynı zamanda demokratik düzenin geleceğini güvence altına almak açısından önemli olduğuna vurgu yapmışlardı. Bulut, "38. Enlemde", 189.

[592] Washington'daki Türk İktisadi Heyeti Başkanı Hayreddin Ozansoy, yaptığı bir konuşmada Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri ve Büyük Britanya ile beraber olduğu için Rusya'dan hiçbir korkusu olmadığını belirtmiş ve Türkiye'nin 1939'danberi bütçenin yüzde kırkını Milli Savunmaya harcadığını ve bir milyona yakın askeri silah altında bulundurduğunu da ayrıca ilave etmiştir. Ozansoy, Türkiye'de komünizmin mevcut olmadığına da işaret etmiştir. Ali Dayı, 7 Ağustos 1950, 2.

[593]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde elinde tüfeği ile nöbet tutan Türk askeri ve dalgalanan Türk bayrağını görmekteyiz. Türk askeri ellerini açıp "hami nerede" gibi bir duruşta iken karşısında farklı ülkelerden insanların yan yana durup ona baktıkları gibi tüm bu olanları biraz mahcup bir edayla izleyen Amerika şapkalı kişi de karikatürde yer almaktadır.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde nöbetteki Türk askerinin ABD'li diplomata serzenişini görmekteyiz. Türkiye'nin Kore'ye asker göndereceğini açıklaması ile Amerika ile olan ekonomik ve siyasi ilişkilerdeki yakınlaşmanın daha fazla artacağı düşünülmüş ve NATO'ya giriş için önemli bir yol kat edilmiştir. 4 Nisan 1949 tarihinde 12 ülkenin katılımı ile kurulan NATO (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü) daha sonra 20 ülkenin daha katıldığı uluslararası askeri ittifaktır.[594] Üye ülkeler, herhangi bir üyeye yönelik bir silahlı saldırının tüm üyelere yapılmış sayılacağı konusunda mutabakata vardılar. Bu nedenle, bir silahlı saldırı gerçekleştiğinde her bir üye, bireysel ya da ortak savunma hakkını kullanarak saldırıya uğrayan üyeye destek sağlayacak ve gerekirse Kuzey Atlantik bölgesinin güvenliğini korumak ve devam ettirmek için silahlı kuvvete başvurabilecekti. Antlaşma, üyelerin bir saldırgana karşı askerî

[593] Ali Dayı Gazetesi, 7 Ağustos 1950.

[594] 1948'de Avrupalı liderler, ABD Dış işleri Bakanı George C. Marshall'ın talimatıyla Pentagon'da Amerikalı askerî ve diplomatik yetkililerle görüştü. Yeni bir askerî ittifak için yapılan bu görüşmeler Kuzey Atlantik Anlaşması'nın 4 Nisan 1949'da Washington DC'de imzalanmasıyla sonuçlandı. İmzalayanlar arasında Brüksel Antlaşması'na taraf olan beş devlet ABD, Danimarka, İtalya, İzlanda, Kanada, Norveç ve Portekiz bulunmaktaydı. İlk NATO Genel Sekreteri Lord Ismay, 1949'da yaptığı bir açıklamada örgütün amacının "Rusları dışarıda, Amerikalıları içeride ve Almanları aşağıda tutmak" olduğunu belirtti. Antlaşma, her kesim tarafından olumlu şekilde karşılanmadı. Bazı İzlandalılar Mart 1949'da gerçekleştirilen tarafsızlık yanlısı, üyelik karşıtı ayaklanmaya katıldı. NATO'nun oluşturulmasının birincil kurumsal sonucu olarak Atlantikçilik adı verilen ve Kuzey Amerika ile Avrupa arasındaki iş birliğinin önemine vurgu yapan düşünce tarzının ortaya çıkışı gösterilmektedir.

müdahalede bulunmasını zorunlu kılmamaktaydı. Yanıt verme yükümlülüğü olsa da, üyeler bu yanıtın nasıl olacağına kendileri karar verebilmekteydi. Bu durum, yanıtın askerî bir nitelikte olmasını açıkça belirten Brüksel Antlaşması'nın 5. maddesinden ayrılmaktadır. Yine de, NATO üyelerinin saldırıya uğrayan üyeye askerî destek sağlayacakları varsayılmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler karşısında yalnız kalan Türkiye'ye ilk desteği Amerika sağlamıştır. 5 Nisan'da Missouri zırhlısının İstanbul'a demirlemesi ve ABD'li komutanların İsmet İnönü'yü ziyaret etmeleri, Türk-Amerikan ilişkileri açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Truman Doktrini ve Marshall Planı kapsamında sağlanan yardımlar, Türkiye'nin ABD çizgisine yönelmesini sağlamış, bu eğilim DP iktidarı döneminde daha da belirgin hale gelmiştir.[595] 1950'li yıllarda bu politika konusunda CHP ile DP'nin uyum içinde olduğu görülmektedir. Her iki partinin bu konudaki ortak noktaları; sol faaliyetlere karşı çıkmak, Sovyet karşıtı bir tutum benimsemek ve ABD'nin politikalarını takip etmek olarak sıralanabilir.14 Mayıs 1950'ye, yani DP'nin iktidara geldiği tarihe kadar, Türkiye'nin NATO üyeliği daha çok bir istek olarak kalmıştır. NATO'nun kuruluş aşamasında Türkiye, bu paktın dışında bırakıldığını öğrenmiş[596] ve en azından bir Akdeniz Paktı gibi bölgesel bir ittifakta ABD ile yer almayı arzulamıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından zor bir süreç yaşayan Türkiye için NATO üyeliği, önemli bir çıkış yolu olarak değerlendirilmiştir. DP'nin iktidara gelir gelmez NATO üyeliğini ve ABD ile ittifakı bir hedef haline getirmesinde, Türkiye'nin Sovyet baskısıyla karşı karşıya kalması ve duyduğu güvenlik endişesinin yanı sıra, bu konunun iç politika açısından da önem taşıması etkili olmuştur. DP liderleri, 1950 seçim kampanyalarında yaptıkları konuşmalarda, NATO'ya

[595] Ayrıntılı bilgi için bkz. Ekincikli, *İnönü-Bayar Dönemleri, Türk Dış Siyaseti*, 126-150.

[596] Türkiye'nin NATO üyeliği hususunda en çok itiraz edenler, başta İngiltere olmak üzere Norveç, Danimarka, Hollanda ve Belçika'dır. İngiltere'nin itirazının ardındaki en büyük neden Ortadoğu'daki çıkarlarıdır. Sovyetlerin Ortadoğu üzerindeki emellerini kendisi açısından büyük bir tehdit olarak algılayan İngiltere, Ortadoğu'ya yerleşmenin yolunu aramaktaydı. Bu politika çerçevesinde İngiltere ancak Ortadoğu savunma sistemine katılması şartı ile Türkiye'nin NATO üyeliğini desteklemeye karar vermiştir. Hollanda, Belçika, Danimarka gibi devletler ise, Sovyet tehdidine yoğun bir şekilde maruz kalan Türkiye'nin NATO'ya katılmasına karşılık Sovyetlerin sert bir tepki göstermesinden çekinmiş ve bunu bir güvenlik sorunu olarak değerlendirmişlerdir. Türkiye'nin NATO'ya alınması hususunda en büyük itiraz başlangıçta İngiltere'den gelmişti. Yukarıda da ifade edildiği gibi, İngiltere, Türkiye'yi her şeyden önce bir Ortadoğu savunma düzenine sokmak istemiştir. Ancak 1951 yazına doğru Ortadoğu'daki siyasi havanın gergin bir hal alması ve İran bunalımının doğurduğu tedirginlik de NATO'nun genişletilmesi konusunda özellikle İngiltere'nin itirazlarını önemli ölçüde zayıflatmıştır. 18 Temmuz 1951'de İngiliz Dışişleri Bakanı Morison Avam Kamarası'nda yaptığı bir konuşmada Türkiye ile Yunanistan'ın üyeliğinin destekleneceğini açıklamıştır. Bu konuşmada açıkça İngiliz Hükümeti, Yunanistan ve Türkiye NATO'ya alındığı takdirde, bu iki devletle birlikte İngiltere ve Fransa'nın da dâhil olduğu bir Ortadoğu savunma teşkilatının NATO'ya ek olarak kurulmasını istemiştir. Sedef Bulut, "Sovyet Tehdidine karşı Güvenlik Arayışları: I. Ve II. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası", *Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt 11/ 41, 35-61, 2008, 39-40. https://doi.org/10.1501/Tite_0000000258

katılmayı yalnızca güvenlik açısından değil, aynı zamanda demokratik düzenin geleceğini garanti altına almak için de kaçınılmaz bir adım olarak değerlendirmiştir.[597]

Karikatürün söylemini incelediğimizde Ali Dayı "Benim Arslan Kore'ye seve seve gidiyor amma şu dostlar da bir kıpırdasalar" sözleriyle NATO üyesi olmak için yeniden sıcak savaşa girmeyi kabul eden DP'nin henüz örgüte alınmamış olması dolaylı bir sitem ile dile gelmiştir. NATO üyesi[598] olmasına rağmen Kore'ye henüz destek göndermeyen ülkelere dikkat çeken DP Hükümeti, muhalefete[599] rağmen alınan bu kararın karşılığını da kısa zamanda görmek istemektedir. [600]Türk askerinden "arslan" olarak bahseden Ali Dayı Türk ordusu ve Türk askerinin zorunluluktan öte gönüllü[601] olarak Kore'ye gittiğini söyleyerek Türkiye'nin Komünizm ile mücadeledeki kararlılığını göstermiştir.

Karikatür bir gerçekliği de istemeden de olsa öne çıkarmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişen savaş teknolojileri karşısında Türkiye, yerli ve milli üretime dayalı bir savunma sanayiinden yoksundu. Tüm devletler son dünya savaşının ürünü olan savunma teknolojilerine yönelmiş ve en azından kendilerini bir hazırlık oluşturmuşken, Türk ordusu ise Kore gibi uluslararası savunma koalisyonlarına yönelik taahhüt durumunda hem modern savaş hem de denizaşırı seferler için yetersizdi. Mehmetçik'in elinde, kendine özgü silahı ise dirayeti ve itaatiydi. Kunuri muharebesi sırasında Türk askerlerinin sayısız Komünist Çinli saldırısına karşı

[597] Bulut, "Sovyet Tehdidine Karşı", 40.

[598] 4 Nisan 1949'da NATO üyesi devletler: Belçika. Kanada, Danimarka, Fransa, İzlanda İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz, Birleşik Krallık ve ABD'den oluşmaktadır.

[599] Menderes Hükümetinin oldukça radikal bir kararla Kore'ye asker göndermesi ülke çapında büyük yankılar uyandırmıştır. Genel olarak bu teşebbüs, kamuoyunda olumlu karşılanmakla beraber CHP bu kararı biçimsel olarak eleştirmiş, TBMM onayına sunulmadan yurtdışına asker gönderilmesini bir Anayasa ihlali olarak tanımlamıştır. Kore Savaşı'na katılma kararına en şiddetli tepki ise Behice Boran'ın başkanlığını yaptığı Barışseverler Derneği'nden gelmiştir. Bu kararı bir bildiri ile protesto eden dernek, askeri mahkemece takibata uğramış ve kapatılmış, yöneticileri ise, on beş ile on ay arasında değişen cezalara çarptırılmıştır Millet Partisinin parlamentodaki tek üyesi, Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı ise konuyu TBMM'ye taşımayı başarmıştı. Bölükbaşı ve Mardin Bağımsız Milletvekili Kemal Türkoğlu, Kore'ye gönderilen savaş birliği hakkında 20 Kasım 1950 de Başbakan hakkında bir gensoru önergesi vermişlerdi. Bulut, "38 Enlemde", 192-194; Nazan Kahraman, "Kore Savaşı ve Türkiye'nin Savaşa Katılma Kararının Türk Basınına Yansıması Üzerine Bir Analiz", *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, Cilt 8/2 (Eylül) 2020, 1375-1408, 1380. İstanbul, Ankara, İzmir'de kararı eleştiren yazı ve karikatürler yayınlayan on yedi mizah dergisi de komünist oldukları gerekçesiyle kapatılmıştır Bulut, "Sovyet Tehdidine Karşı", 41.

[600] Nitekim, asker gönderme kararının alınmasının üzerinden bir hafta geçmeden, 1 Ağustos 1950'de, Türkiye NATO üyeliği için ikinci başvurusunu yapmıştır. Fakat bu başvuru da Eylül ayında toplanan Bakanlar Kurulu Konseyi'nde reddedilmiştir Sander, *Siyasi Tarih*, 76-77. Hem Menderes ve hem de Bayar'ın Kore savaşına asker gönderilmesi kararını doğrudan NATO ile ilişkilendirmiş olmaları 1536. Kore ile NATO arasında doğrudan bir bağlantının kurulmasına neden olmuştur. Nitekim Armaoğlu, 280. Kore'de akan Türk kanı ve Türk kahramanlığının, Türkiye'nin NATO'ya alınmasında çok önemli bir rol oynadığını söylemektedir. Kahraman, "Kore Savaşı", 1380.

[601] Basında Kore Savaşı ile ilgili haberlerin ve yazıların yer alması kamuoyunun ilgisini arttırmış, Kore'ye gönüllü olarak gitmek için Millî Savunma Bakanlığına binlerce dilekçe yazılmıştı Ulus, 4 Eylül,1950; Bulut, "38 Enlemde", 198. Türkiye'nin ilk kadın savaş pilotu Sabiha Gökçen'in, Millî Savunma Bakanlığı'nın Kore Bürosuna müracaatta bulunması da dönemin ilgi çekici olaylarındandı. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ı ziyaret ederek, bu konuda kendisine yardımcı olunmasını isteyen Gökçen'in bu kararı, Cumhurbaşkanı tarafından takdir ve tebrik ile karşılanmıştı. Bulut, "38. Enlemde", 200.

durabilmesi ve böylelikle Birleşmiş Milletler kuvvetlerini kurtarabilmesi ise "aslan"ca bir hareketti. Bu bakımdan Türkiye, Kore savaşan görece olarak gelişmiş diğer ülkelere kıyasla uzak bir coğrafyada ve eski teknoloji ile olağanüstü bir askeri taahhütte bulunmuştur.

[602]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde Türk Bayrağının altında Türk askerlerinin düşman askerini esir almasını yani düşmana karşı kurduğu baskın gücünü görmekteyiz. Dikkat çeken detaylardan biri çatışmaların devam ettiğini gösteren patlama bulutlarıdır.

Karikatürdeki askerin saldırganlığı ve Kuzey Koreli'nin yüzüne vuran korkusu, Türk dış politikasının nasıl algılandığını da ortaya koymaktadır. Türk'ün yeni dünyada güç ve harekete geçme arzusu betimlenirken, Ali Dayı'nın 'Mehmetçiğin meşhur süngüsü' ile Türk'ün 1914-1918 yıllarındaki savaşta ve savaş sonrasındaki küresel paylaşımda askeri güçle dünya siyasetinde kendi egemenlik ve bağımsızlığını ortaya koyduğu hatırlatılmaktadır. Her ne kadar 1945 öncesi dünya siyaseti içinde askeri gücün diplomasinin devamında siyasi amaçlara erişmek için kullanıldığı kabul görse de 1945 sonrası dünyada askeri gücün tatbikinden çok varlığı diplomasi yoluyla talep edilen egemenlik haklarının siyasi olarak kabul görmesini sağlayabilen bir araç olmuştur. Özellikle Soğuk Savaş gibi çift-kutuplu bir düzende jeopolitik hatlarda askeri gücün caydırma ve zorlama amacıyla bulundurulması bir yöntem olmuştur. Bu durum karikatürde Türk'ün savaş tecrübesinin tüm dünyaca bilindiği ve jeopolitik hatlarda bulundurulduğunda yaratacağı önemin Kuzey Koreli'nin yüzündeki korku ile betimleneceğini vurgulamaktaydı. Bu karikatürde ayrıca politik bir anlayış da göze çarpmaktadır. Türk siyaseti

[602] Ali Dayı Gazetesi, 23 Kasım 1950.

ve askeriyesi, her ne kadar değişen dünyanın modernleşme sürecinde demokratik değerlere ayak uydurmaya çalışsa da kültürel kodları bakımından otorite ve gücün ister siyaset ister diplomasi isterse de toplumsal olsun mutlaka ortaya çıkacağı vurgulanmaktadır. Karikatürdeki Türk askerinin elindeki silah düşmana doğrulduğunda düşmanın ruh halini kontrol edecek bir otoriteyi de oluşturmaktadır. Yüzündeki ciddiyet, eyleme hazır olma duygusunu ifade etmekte ve otoriteyi hem kurmaya hem de savunmaya hazır olma durumunu ima eder. Geleneksel ordu üniforması, askeri güç ve disiplin fikrini daha da güçlendirir. Genel olarak, resimdeki Türk askeri Birleşmiş Milletler ile sağlanan özgür dünya düzeninin sağlayıcısı ve koruyucusudur.

Karikatürü yan anlamıyla Kore'ye gönderilmiş olan Türk birliğinin Kore'ye gider gitmez harekata başlama kabiliyeti ve başarısı anlatılmaktadır. Karikatürde Türk askerinin jestleri ve yüzündeki ifadeden de anlaşılacağı gibi derin bir mücadele ruhu ile savaştığı düşman askerinin fiziksel gücüyle beraber maneviyatının da ne kadar etkili olduğu ve bu güç karşısında düşman askerinin yüzündeki korku ve teslimiyet duygusunun nasıl ağır bastığı anlatılmaktadır. 25 Eylül 1950 tarihinde İskenderun Limanından hareket eden 5083 kişilik 1'inci Türk Tugayı, 24 günlük bir deniz yolculuğundan sonra 18 Ekim 1950 tarihinde, Kore'nin güneyindeki Pusan Limanına ulaşmıştır. Bu yolculuk 5 Amerikan gemisi ile yapılmıştır. 3 gemi personeli, 2 gemi malzemeleri taşımıştır.[603] Birliğin komutanlığına Tuğgeneral Tahsin Yazıcı ve 241'nci Piyade Alay Komutanlığına da Albay Celal Dora tayin edilmiştir.[604]

12 Ekim 1950'de öncü takım Busan limanına ulaşmış ve 17 Ekim'de ana birliği de Busan'dan karaya çıkmıştır. Türk Birliği aynı gün Busan'dan hareket ederek 20 Ekim'de Taegu'ya varmıştır. Burada Amerikan teçhizatıyla donatılarak talimlere başlayan Türk Tugayı bir müddet cephe gerisindeki komünist gerillalarla mücadele ettikten sonra süratle kuzeye doğru ilerlemekte olan Birleşmiş Milletler ordularına yardım etmek için yola çıkmış, 10 Kasım'da Taegu'dan hareket ederek 21 Kasım'da Kunuri'ye ulaşmıştır. "North Star-Kutup Yıldızı" kod adı verilen Türk Tugayı, 9. Amerikan Ordusu 25. Tümeni'nin emrine verilmiştir.

Karikatürün söylemini incelediğimizde Ali Dayı "Hey Kızıl Koreli! Mehmetçiğin süngüsünün meşhur tadını[605] tat bunu dünya bilir" diyerek I. Dünya Savaşı sonrası yıkılan Osmanlı Devleti'nin ve yeniden kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasındaki en büyük başarı Türk ordusu ve askerlerine ait olmuştur. Yeni devletin kurulması silahlı mücadeleyi bitirmemiş, ülkenin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünü korumaya çalışırken devlet kendi iç

[603] Milliyet, 20 Ekim 1950.
[604] Ahmet Yücel, *Kore Harbinin Türk Dış Politikasına Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap tarihi Enstitüsü, 2005, 44.
[605] Çin Seddinden İstanbul'un fethine, Çanakkale zaferinden, Sakarya Zaferi'ne kadar Türk askerinin şanını dünyaya tanıtmıştır.

politik süreciyle de mücadele etmiştir. Uzun yıllar devam eden bu savaş dönemi ve sonrasında İkinci Dünya Harbine girme tehlikesi, Türk ordusunda yorgunluğa sebep olmuş ancak tüm bu kötü gidişata rağmen, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, kendisine tehdit olabilecek her türlü sorunla çatışmaktan kaçınmamıştır. Sovyet tehdidi yanı sıra dünyada hızlı bir yayılıma sebep olan komünizm tehlikesi Türk askerinin hiç düşünmeden Kore'ye gönderilmesine yol açmıştır.

[606]

Karikatürü gerçek anlamıyla Türk Bayrağını tutan Türk askeri ABD bayrağını tutan Amerikalı asker ve İngiltere bayrağını bunların tam karşısında ise Çin Hududu önünde ölmüş askerler ve hududun arkasında duran düşman kuvvetlerini görmekteyiz.

Karikatürde ortaya konan Kore Savaşı temasının altında stratejik iş birliği bulunmaktadır. Kızıl Çinlilerin Kore Savaşı'na dahil olmasıyla bir dünya savaşına dönüşümün ihtimal haline geldiği bölgesel bir savaş, devletlerin dünyadaki siyasi durumu ne kadar muhafaza etmek istediklerine dair kararlılıklarını sorgulatmıştır. Bu bakımdan Türk bayrağı ile Amerikan ve Britanya bayraklarının bir araya bulunması aslında Kore yarımadasında cereyan eden durumun Yakın Doğu'daki potansiyeline yönelik bir niyet göstergesiydi. Bu niyet aslında Türkiye'nin NATO üyeliğine giden yolda da bir niyet göstergesiydi. Türkiye, Kore'de gösterdiği savaş azmini Yakın Doğu ve buraya çıkan Avrupa'nın jeostratejik istikametlerinde de göstermeyi taahhüt ediyordu. Bu dönemde İngiltere'nin Süveyş Kanalı, Kıbrıs ve Arap Yarımadası'ndaki varlığı aslında bu taahhüdün İngiltere'nin Yakın Doğu üzerindeki garantörlüğünün de Türk tarafınca tanınırlığını göstermekteydi.

[606] Ali Dayı Gazetesi, 7 Aralık 1950.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde Türk ordusunun Kunuri harekatındaki başarısının anlatıldığını görmekteyiz. Başlangıçta Türk Tugayı'na; gerilla ile mücadele etmek, yolların ve köprülerin güvenliğini sağlama görevi verilmiştir. Birleşmiş Milletler ordusunun 24 Kasım'da başlatacağı genel taarruza Türk Tugayı'nın katılması istenmiştir. Bu sebeple Chongdon bölgesinde bulunan Türk Tugayı, 22 Kasım 1950'de bulunduğu yerden hareket ederek, 26 Kasım 1950'de Kunuri bölgesine intikalini henüz tamamlamış iken Çin ordusu 26 Kasım'da taarruza başladığı için BM ordusu geri çekilme kararı almış ve bu çekilişi himaye etmek ve emniyeti sağlamak üzere Türk Tugayı görevlendirilmiştir. Tugay'a Kunuri'nin doğusunda bulunan Tockhon şehrinin Çinlilerden önce ele geçirilmesi emredildi. Böylece Türk askeri savaşa fiilen katılmıştır. Sürekli alan değişimi ve zorlu bir yolculuk sonrası 28 Kasım'da Çin kuvvetleri ve Türk Tugayı çatışması başlamıştır. Saat 01.00 sıralarında Karilliyong Dağında Çinlilerin baskının uğradı.[607] Bu baskında çok sayıda askerimiz şehit oldu, yaralandı ve esir edildi.[608] Bu saldırı, Türk askerinin düşmanla, yani Çin askerleri ile ilk teması olmuştur. Türk Tugayı, düşmanın ilerleyişini yavaşlatmak ve durdurmak maksadıyla Kunuri'de oyalama muharebeleri yaparak geri çekilmiştir. Çatışma sırasında 200 Çin askeri öldürülmüş ve 200'den fazla Çin askeri de esir alınmıştır. Karikatürde Çin hududu önünde yaşanan çatışmalar Türk tugayının Çinliler ile çarpıştığı bölgenin coğrafi yakınlığını gösterirken hududun arkasındaki bekleyen Çin askerleri ise sınırdan gelen Çin kuvvetlerini temsil etmektedir. BM Genel Komutanı Marc Arthur yayınladığı bildiri ile Kore'nin merkezinde açılan gediklerden iki yüz binden fazla Çin kuvvetinin aktığını bildirerek "Korede yeni bir düşman ile harp başladı" diyerek takviye destek zorunluluğunu bildirmiştir.[609]

Karikatürde dikkat çeken detaylardan biri Türk Bayrağının her zaman en önde olmasıdır. Buna göre harekatta Türk tugayının etkili olduğu ve ondan sonra ABD'li askerlerin yine alanda fazlasıyla yer aldığı, İngiliz askerinin görünmemesi ve sadece bayrağın görünmesi ise o harekatta çok sayıda İngiliz askeri olmadığı ancak cephe gerisinde cephanelik yardımda bulunduklarına dikkat çekilmek istenmiştir. Türkiye bu karikatür ile verdiği mesajda Türk ordusunun gücünü ortaya koyarken Kore'de diğer müttefiklerden daha fazla mücadele ettiğini ortaya koymak istemiştir.

[607] https://muharipgaziler.org.tr/kore-savasi/ Erişim 02.09.2023.
[608] 7 Aralık 1950 tarihli Ali Dayı Gazetesinde "Mehmetçiğin Süngüsü Kore'de Kızıllara Kan Kusturuyor" başlıklı haberinde Türk Tugayının başarısını yazmış, şehit olan ve esir düşen askerlere bu sayısında yer vermemiştir. Bunun sebebi henüz ilk çatışmasında asker sayısının yüzde yirmisinde zayiat olduğunu açıklayarak başta ordu olmak üzere halkın da heyecanını ve moralini düşürmek istememişlerdir. Türk kuvvetlerinde yaşanan olumsuzluklara CHP'ye yakın askerlerin sıkça yer vermesi yeni hükümetin daha yolun başında aldığı kararın hüsranla sonuçlanmasını istememesi daha açık tabirle muhalefetin diline düşmeme isteğidir. Ali Dayı, 7 Aralık 1950.
[609] Ali Dayı Gazetesi 7 Aralık 1950, 2.

Karikatürün söylemini incelediğimizde Ali Dayı "Kore'de kahraman Mehmetçiğin süngüsünün tadını Kızıl Çinli de tattı. Bu savaş dünyaya ya yeni bir felaket getirecek ya da ebedi barış" sözleriyle Kunuri Muharebelerinde Çin kuvvetleri ile yaşanan çatışmalarda ölen, yaralanan ve esir olan 400'den fazla Çinli olduğunu ifade etmiştir. Ali Dayı "yeni felaket" olarak cephesini ve gücünü genişleten Kızıl Kore ve yine karşısında birçok ülke ile savaşa katılan ABD ve müttefiklerinin geri adım atmayacağı için 3. Dünya Savaşı'nın başlayabileceğini söylerken, Kızıl Kore'ye ve dolayısıyla Komünizme karşı zafer kazanan bir BM ordusunun yeni bir dünya düzeni ile savaşı sonlandırabileceğini de ifade etmiştir.

ALİ DAYI — TÜRK SÜNGÜSÜNE DAYANABİLENE AŞKOLSUN.. KIZIL ÇİN SÜRÜLERİ BU TADI TATTILAR.. EĞER BİR DAHA İSTERLERSE BUYURSUNLAR!...

[610]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde elinde Türk bayrağı ve başlarındaki komutanın direktifi ile taarruzda olan Türk ordusunu görmekteyiz. Tugaydaki askerlerden bazıları yaralı olmasına rağmen savaşmaktan kaçınmamaktadır. Savaş alanında çok sayıda Türk askeri şehit düştüğü gibi düşman kuvvetlerinin de kaybı olmuştur.

Karikatürün genel teması Komünizme karşı savaştır. Komünizme karşı savaşta elinde Türk bayrağı tutan asker tasviri aslında Türk dış politika duruşunun tasviridir. Karikatürdeki tüfek ve bayrak, vatanseverliği ve vatan için ortaya konacak şiddeti simgelemektedir. Karikatürdeki asker, yaralarıyla cesareti ve ülkesine olan bağlılığı temsil eden bir kahraman olarak tasvir edilmiştir. Ateş ettiği tabancasıyla askerlerini yönlendiren subay, karar-alıcıların Komünizme karşı savaşta öncü bir rol üsteneceğini tasvire etmektedir. Karikatürdeki bir teknik ayrıntı ise

[610] Ali Dayı Gazetesi, 14 Aralık 1950.

kırmızı vurgularla birlikte öncelikle toprak tonlarının ağırlıklı olmasıdır. Kan ve toprağın vurgusu, Türklerin kararlılığında ve hareketinde milli gurur ve dayanışma duygusunun olduğunun göstergesidir.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde Türk Tugayının 28 Kasım 1950'de başlayan I. Kunuri Muharebesinin bir özetini içermektedir. Karikatürde yer alan tugay Komutanı Tuğgeneral Tahsin Yazıcı birliğinin başında harekât planını uygularken askerin tüm gücüyle taarruza devam ettiği görülmektedir. 28-30 Kasım tarihleri arasında devam eden muharebe 5 farklı noktada gerçekleşmiştir. Bunlar: Wavon Muharebesi, Simninni Muharebesi, Kaechon (Pongmyongni) Muharebesi, Kunuri Boğazı Muharebesi ve Sunchon Boğazı Muharebesidir.[611] Kunuri Muharebeleri, birbirini takip eden; oyalama, çemberi yarma, kurtulma ve imha muharebeleridir. Kore'ye geleli henüz bir ay olan Türk Tugayı bu muharebeler ile; 26 Kasım 1950'de çok üstün sayıdaki Çin kuvvetlerinin baskın şeklinde başlayan saldırısından dolayı geri çekilmeye başlayan Birleşmiş Milletler kuvvetlerinin yan ve gerilerini korumuş, düşmanı oyalayarak bu kuvvetlerin emniyetli bir şekilde geri çekilmeleri için yeterli zamanı (3 gün) kazandırmıştır. Bu suretle BM kuvvetleri fazla zayiat vermeden emniyetli bir şekilde geri çekilmiş ve Çin Ordusu tarafından kuşatılarak imha olmaları önlenmiştir. Türk Tugayı da

[611] "Wavon Muharebesi (28 Kasım 1950): Tugay Keşif Takımı'nın 28 Kasım saat 01.00 sıralarında Karilliyong Dağında Çinlilerin baskının uğraması üzerine Türk Tugayı daha geride, Wawon'da düşmana karşı savunmaya geçti. Çin birlikleri, 28 Kasım, saat 08.00'den itibaren saldırılarını Wawon'da Türk Tugayı'na yöneltti. Tugay çok üstün sayıda düşmana karşı başarılı savunma yaparak, düşmanın ilerleyişini akşama kadar durdurmuştur. Buna rağmen, takviye alan düşman saldırılarını artırarak sürdürmeye devam etmiştir. Birliklerimizin kuşatılma tehlikesiyle karşı karşıya kalması üzerine, Tugay Komutanı, birliklere 5 km. kadar geride bulunan, Sinnimni mevzilerine çekilme emrini vermiştir.
Sinnimni Muharebesi (28/29 Kasım 1950): Wawon'dan Sinnimni'ye çekiliş 28 Kasım saat 18.00 başlamıştı. Bazı düşman birlikleri çekilen birliklerimizden önce Sinnimni'ye hâkim tepelerde mevzilenmişti. Düşman, 28/29 Kasım 1950 gece yarısı, Sinnimni köyünün içinde ve civarındaki tepelerde mevzilenen birliklerimizi yoğun ateş altına aldı. Düşmandan kaçan sivillerin arasına karışan düşman gerillaları Sinnimni köyü içerisinde gizlenerek düşmanın saldırısıyla eş zamanlı olarak birliklerimize ateş açmışlardı. Bu saldırı, birliklerimizde büyük zayiata, araç, silah ve mühimmat kaybına neden oldu. Düşman bazı birliklerimizi kuşattı ve geri çekiliş yolunu kesti. Sinnimni'de kahramanca savaşan birliklerimiz, Amerikan uçaklarının ve bir tank takımının ateş desteği ile çemberi kırarak Kaechon bölgesine çekildi.
Kaechon (Pongmyongni) Muharebesi (29 Kasım, saat: 17.00): Sinnimni'den Kaechon'a çekilen Tugay birliklerine karşı düşman baskısını artmış ve birliklerimizin mevzilerinin gerisine sarkarak kuşatma hareketlerine devam etmiştir. Tugayla beraber hareket eden bir Amerikan piyade taburu hiç haber vermeden cepheden geri çekilmiştir. Amerikan taburunun geri çekilmesiyle cephede oluşan boşluktan Çin birliklerinin Tugayı kuşatma tehlikesi ortaya çıkmıştı. Bu durum karşısında Tugay da kuşatılmamak için 29 Kasım saat 17.30'dan sonra geri çekilmeye karar vermiştir.
Kunuri Boğazı Muharebesi (29 Kasım, saat: 17.30-30 Kasım, saat: 03.00): Kaechon'dan Kunuri'ye giden yol dar bir boğazdan geçmektedir. Bu boğaz düşman tarafından tutulmuştu. Ağır zayiat verilmesine rağmen birliklerimiz vuruşa vuruşa boğazı geçtiler ve 30 Kasım saat 03.00'de Kunuri'ye ulaştılar.
Sunchon Boğazı Muharebesi (Pyongyan'a Çekiliş-30 Kasım, saat 03.00-18.00): Kunuri'den Pyongyan'a çekilişte, Türk birliklerinin yanı sıra Amerikan birlikleri de çekilmekteydi. Suncon Boğazı'ı Çin birlikleri tarafında önceden tutulduğu için bu boğaz, küçük guruplar halinde yapılan çetin ve kanlı mücadeleler sonucu geçilmiş ve birliklerimiz ilk toplanma bölgesi olan, Pyongyan'a ağır zayiat vererek ulaşmışlardı." https://muharipgaziler.org.tr/kore-savasi/ Erişim 02.09.2023.

kendisini birkaç kez çepeçevre kuşatan düşman çemberlerini yararak, çok zayiat vermesine rağmen her defasında imhadan kurtulmayı başarmıştır. Kunuri Muharebelerinde Türk Tugayı'nın zayiatı; 767 subay, astsubay ve er'dir. (218 şehit, 455 yaralı ve 94 kayıp)

Karikatürün söylemini incelediğimizde Ali Dayı "Türk süngüsüne dayanabilene aşk olsun. Kızıl Çin sürüleri bu tadı tattılar. Eğer bir daha isterlerse buyursunlar" diyerek Çin ile yapılan bu çatışmada Türk tugayın başarılı bir harekatta bulunduğunu, düşman askerinin savunmaya çekildiğini ifade etmektedir. Kendi coğrafyasında saldırı gücü fazla olan Çin'in tüm BM ordularını kuşatma planları suya düşmüş buradaki zaferin en büyük sorumluluğunu tanımadığı bir coğrafyaya gelir gelmez savaşa katılan Türk Tugayı vermiştir. "Kızıl Çin sürüsü"[612] ifadesi ile aşağılayıcı bir dil kullanan Ali Dayı, kalabalık Çin ordusuna karşı BM ordularının aynı kararlılıkla mücadele edeceğini ve galip geleceğini yinelemiştir.

3.9.2. Bulgaristan ile Olaylar ve Yurda Gelen Göç

1683-1699 yılları arasında Osmanlı-Avusturya Savaşları esnasında geri çekilmeye başlayan Müslümanlar sonraki süreçte Balkanlarda muhacir durumuna düşmüş, artan baskılar sebebiyle Osmanlı Devleti'nin Balkanlara yerleştirdiği Türkler, ilk olarak bu zaman diliminde anayurda dönmeye başlamıştır.[613] Bu tarihten itibaren bir süreklilik kazanan göç hareketliliği 1933 yılında yüksek bir orana geldiğinde İkinci Dünya Savaşını düşünen Bulgar Hükümeti, iş gücünün de azalacağını bildiği için göçleri engellemeye başlamıştır. Yurda dönmek isteyen Türkler toplumsal hayatta baskı ve tehditlere maruz kalmışlardır. 1944 yılında Bulgaristan'da Komünistlerin iktidara gelmesiyle şiddet kazanmıştır.[614] CHP Hükümeti ve Muhalefetteki DP'nin bu soruna bakış açıları aynı olmamış, CHP daha ihtiyatlı ve programlı bir göç ve anlaşma yolunu seçerken DP aksine taviz verilmeksizin bu sorunun çözüme kavuşturulmasını istemiştir.[615] 31 Mayıs 1947'de Bakanlar Kurulu kararnamesi[616] ile iki devlet arasında

[612] Sürü, hayvanlar için kullanılan bir kelimedir. İnsan için kullanıldığında aşağılama ifadesi içerir.
[613] Ulvi Özgür, *Bulgaristan Türklerinin 1950-1951 Yıllarında Türkiye'ye Göçleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2007, 6.
[614] Bulgaristan Hükümeti, Bulgaristan Türklerinin ileri gelenlerini ve eğitim görmüş aydınlarını hiç yoktan sebeplerle tutuklatmış, Türklerin tarlalarını kooperatifleştirme gerekçesiyle ellerinden aldığı için Türkler kendi tarlalarında işçi statüsüne düşürüldüğü için ekonomik sıkıntıya düşmüştür. Türk okulları ile vakıfları Bulgar Hükümeti tarafından devletleştirildiği için Türklerin eğitim haklarına ket vurulmuştur. Mehmet Pınar, "1950-1951 Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler ve Demokrat Partinin Göçmen Politikası", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 30/81, 61-94, 2014, 63.
[615] Çanakkale Milletvekili İhsan Karesioğlu, iktidarda olan CHP'den Türklere yapılan bu baskı ve zorlamaların aydınlatılmasını isterken DP Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu da Bulgar Hükümeti tarafından Pomakların isimlerinin değiştirildiğini, Türk kadınlarına şantaj yapmak için elbiselerinin çıkartılarak çıplak bir şekilde resimlerinin çekildiğini, kendilerine karşı direnenleri de öldürdüklerini öne sürmüştür. DP'nin Meclisteki bu baskıları konunun yeniden konuşulmasını sağlamıştır. Pınar, "1950-1951 Bulgaristan'dan" 65.
[616] Kararnamenin amacı, yıllara yayılacak göçün Türkiye ekonomisine büyük yük getirmemesiydi. Hazırlanan plan uyarınca, Türkiye'ye yerleştirilecek göçmenlerin üretime geçmeleriyle birlikte, kendilerine yeter hale gelerek Türkiye ekonomisine katkı sağlamaları planlanmaktaydı.

yapılacak anlaşmayla göçün yıllara yayılması ve yılda 25–30 bin göçmen ile 500 bin Türk'ün ve 300 bin Pomak'ın Türkiye'ye yerleştirilmesi planlanmıştır. Bu dönemde Bulgaristan'dan gelen göçmenler serbest göçmen vizesi ile Türk vatandaşlığına alınmıştır.

[617]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde Türk bayrağının asılı olduğu kalede nöbet bekleyen Türk askeri vardır. Hudut yazan alandan Türk sınırına doğru gelen üç kişiden birinin elinde sepet ile görülmektedir. Hududun gerisinde ise ellerini geçemezsiniz şeklinde açan bir kişi ve onun ardında Kızıl orduya dahil bir asker bulunmaktadır.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde Bulgaristan Hududundan Türk sınırına gelen Türk ve Müslüman vatandaşları görmekteyiz. Sınırdaki Bulgar Efendi bir daha gelmeyin der gibi sınırda dururken ona asıl gücü veren kişinin Sovyet Rusya olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye yalnızca Bulgaristan'daki Türk vatandaşlarına yapılan zulüm ile mücadele etmemekte bununla beraber Rusya ve Komünizmi benimseyen Bulgaristan ile siyasal rejim mücadelesini de vermektedir. DP, muhalefet koltuğunda iken Bulgaristan'daki bu göç sorunu üzerinde CHP Hükümetinden daha fazla durmuştur. Bunun nedeni Müslüman Türk halkının milli ve dini duygularına dokunarak iktidara giden süreçte yeni bir alan yaratmaktır.

DP Hükümeti, CHP'den farklı olarak göçmenlerin iskân ve ihtiyaçlarının karşılanmasında daha aktif bir politika izlemiştir. 10 Ağustos 1950'de Bulgar Hükümeti bir nota ile Türkiye'ye göç etmek isteyen 250.000 Türk'ün üç ay içerisinde Türkiye'ye kabul edilmesini talep etmiştir.[618]

[617] Ali Dayı Gazetesi, 21 Ağustos 1950.
[618] Ali Dayı Gazetesi, 28 Ağustos 1950.

Bu kadar kısa sürede gerçekleşmesi planlanan göçün gerekçesi olarak DP yönetiminin Bulgar düşmanlığı propagandasının etkisi ile buradaki tarım işçilerinin çalışmalarını durdurmaları sonucunda Bulgaristan'ın yıllık üretiminin düştüğünün öne sürülmesidir.[619] İçişleri, Sağlık ve Tarım Bakanlığı bir araya gelerek aldığı karar ile yurda dönmek isteyenleri 10-15 bin kişilik gruplar halinde kabul edip yerleştirme yapılacaktır.[620]

Karikatürün söylemine baktığımızda Ali Dayı "Gelin din kardeşlerimiz… Biz gospotinden[621] bunun hesabını sonra sorarız!" diyerek Bulgaristan'dan zorunlu göçe tabi tutulan Türkler için "din kardeşlerimiz" vurgusunu yaparak, dini duyguları ağır basan Türkler ve yine parti programında ve söylemlerinde dini vecibe ve değerlere sahip çıkan DP'nin bu kararıyla Türk halkının tepkisini engellemek istemiştir. Ekonomik sıkıntılarını aşamayan ve tarımsal üretimi henüz artırmaya çalışan halkın topraklarını paylaşmaya ve yeni vergiler ile göçmenleri politikasına katkı sağlamamak istemesi olağan bir durumdur.

[622]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde Türk bayrağının dalgalandığı tarafın sınırında sıra sıra dizilmiş kılıçlar ve toplar görmekteyiz. Diğer tarafta ise üniformaları birbirinden farklı beş kişi ve yine önünde normal kıyafet giyinmiş birisi bulunmaktadır.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde arkasında Komünist birliğindeki ülkelerin ve özellikle Rusya'nın desteğini alan Bulgarların, Türkiye ile gireceği mücadelede ne ile

[619] Milliyet, 22 Ağustos 1950.
[620] Ali Dayı Gazetesi, 14 Ağustos 1950.
[621] Gospodin: (1) Bulgarlar için kullanılan bey, efendi anlamında sözcük. (2) Eskiden Rumeli'de büyük toprak sahiplerine verilen isim. http://www.zargan.com.gospodin Erişim tarihi 23.03.2024.
[622] Ali Dayı Gazetesi, 4 Eylül 1950.

karşılaşacağı hatırlatılmıştır. 10 Ağustos'ta Bulgaristan Hükümetinin Türkiye'ye verdiği notaya karşılık Türk Hükümeti de 28 Ağustos'ta karşı nota[623] vermiştir.[624]

Türkiye'nin notası sonrası Bulgarların Türklere kötü muameleleri daha da artmış, Birleşmiş Milletlerin gerekirse müdahale edebileceğini gören Bulgarlar, Türklerin radyolarını ellerinden alarak haber alma haklarını ihlal etmişler, mallarını satışa çıkaran Türklerin malları hükümet tarafından el konulabilir endişesi ile alıcı bulamamıştır. [625] Kapıkule-Edirne yolu arasında eziyet olsun diye yaya yürütülen Türkler, Edirne'deki çadırlara yerleştirilmiştir. Göçmen sayısı Bulgarların belirttiği gibi 250 bin değil 850 binden fazla olarak açıklama yapan Sofya Elçisi Şefkati İstinyeli bu tespiti sınıra gelen göçmenlerle doğrulanmıştır. Edirne'den sonra Tekirdağ'a da yerleştirilen göçmenler için ayrıca Tekirdağ ve Çorlu'da Kızılay tarafından 50 yataklı hastane kurulmuştur.[626]

Karikatürün söylemine baktığımızda Ali Dayı "Hey gospodin fazla ileri gidersen seninle bu ağızlar konuşur, kaşınma" diyerek Bulgarlara ve dolaylı olarak da Komünistlere gözdağı vermiştir. Türkiye gerekirse Komünistlere karşı Kore'de olduğu gibi burada da Birleşmiş Milletler ile hareket edip Bulgarlara yaptırım uygulayabileceğini duyurmuştur. "bu ağızlar konuşur, kaşınma" söylemiyle Türk sınırındaki kılıçlar ve topların gerekli bir durumda Bulgarlar için kullanılacağından hiç şüphe edilmemesini ifade etmiştir.

---

[623] 28 Ağustos 1950 tarihli Menderes Hükümeti Notası: "1- Bulgaristan Hükümeti'nin devletlerarası nezaket kurallarına aykırı bir ifa de şekli kullanması esefle kınanmaktadır. 2- Bulgaristan'daki Türk azınlığının durumu, hakları, yaşamı bugün düşün dürücü ve endişe verici bir duruma gelmiştir. 250 bin kişinin göçmek istemesi Bulgaristan'daki hayat şartlarının çok vahim bir durumda olduğunun bir göstergesidir. 3- Geçmiş zamanlarda insan haklarına gösterdiği riayetsizlik yüzünden büyük devletlerden protestolar alan Bulgaristan, hatalı muamelelerine devam etmektedir. 4- 1925 Türk–Bulgar Antlaşması'nın 2. maddesi; Türkiye'den Bulgaristan'a, Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç edecek kişilerin mal ve mülklerini diledikleri gibi tasfiye etmelerini sağlamak ve tasfiye bedellerini memleket dışına çıkarmaya engel olmamak şeklinde tezahür etmektedir. 5- Gelecek göçmenler arasında içtimai ve siyasi kanaatleri bakımından memleket için huzuru bozacak nitelikte olanlar bulunduğu takdirde, toprağına göçülecek memleketin bu gibilere giriş vizesi vermemesi doğaldır. 6- Türk konsolosluk memurları göçmenlere vize verirken sadece takdir haklarını kullanmakta, herhangi sözlü ya da yazılı bir beyan istememektedirler. 7- 1925 tarihli ikamet mukavelesinin 2. maddesine rağmen Bulgar makamları göç eden Türklerin menkul mallarını ve paralarını dışarıya çıkarmalarına izin vermemektedirler. Gelen göçmenler Türk Hükümeti'nden acil olarak yardım beklemekte ve bu nedenle iskânları zorlukla yapılmaktadır. 8- Elçilik memurlarının, göç edeceklerden ilk etapta öncelikli ihtiyaçlarını sağlayabilecek hısım ve akrabalara sahip olanların göç etme taleplerini karşılamaları doğal bir harekettir. Ayrıca bu memurların, göçmenlerin hareket müsaadesi almadan mal ve mülklerini tasfiye etmemelerini tavsiye etmeleri olağandır. 9- Göçmen vizesi işini hızlandırmak için konsolosluklar önemli birçok formaliteyi kaldırmıştır. Sınıra yığılan Türklerin durumu vahimdir. 10- Romanya ile Dobruca'daki Türk azınlığının nakli konusunda yapılan anlaşma sorunsuz uygulanmıştır. Bu Bulgaristan'a örnek olabilirdi. 11- Bulgaristan Halk Cumhuriyeti, insan haklarına ve devletler hukukuna aykırı olarak yapmaya çalıştığı tehcir hareketine devam ederse Türk Hükümeti milletlerarası kurumlara başvuracaktır. 12- Türkiye Cumhuriyeti, ırkdaşlarının muhaceretini doğal seyir hadleri dâhilinde her zaman kabul edecektir; ancak 250 bin göçmenin kısa bir sürede memlekete alınması kabul edilemez. 13- Göçmenlerin mal varlıklarının tasfiyesi ve Türkiye'ye nakli konusunda acilen bir anlaşma yapılmalıdır." Cumhurbaşkanlığı Arşivi Celal Bayar Kataloğu, (Ankara) 3/9-3 5379-2; BCA. 030.01 00/117.815.15.1-2; Resmî Gazete, 24 Temmuz 1950, Sayı:7564; Yeni İstanbul, 30 Ağustos 1950.

[624] Ali Dayı Gazetesi, 7 Eylül 1950.

[625] Milliyet, 31 Ağustos 1950.

[626] Pınar, "1950-1951 Bulgaristan'dan", 68.

627

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde aradaki sınırın bir tarafında Türk Bayrağı dalgalanırken arkada bembeyaz bulutların önünde büyük bir cami görünmektedir. Sınırda ise kale surlarının ardında toplar dizilmiş. Sınırın karşısında vücudu köpek kafası insan şeklinde bir varlık boynundaki zincire bağlı olarak görünmektedir.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde Türk tarafındaki cami Ayasofya Cami'yi temsilen çizilmiş, Türk ve Müslümanların en büyük onur kaynaklarından biridir. Karikatürde Bulgar Efendinin köpek olarak çizilmesinin sebebi tabiri caizse "başkalarının köpekliğini yapmasından" kaynaklanmaktadır. Zaten karikatürde zinciri bağlı olarak çizilmesinin sebebi de bir sahibi olduğunun gösterilmek istenmesindendir. Burada Bulgarların sahibi olarak Sovyet Rusya işaret edilmekte ve sahibi varken köpeğin bir yaptırımı olmayacağı ifade edilmektedir. Köpek olmasının diğer sebeplerinden biri Bulgarların Türklere sürekli saldırma halinde olmasıdır.

Türkiye'ye göç devam ederken karşılaşılan sorunlardan birisi de Türklerin dışında birçok milletten kişinin yasadışı yollarla Türkiye'ye gönderilme meselesi olmuştur. Türk yasalarına, özellikle 2510 sayılı kanuna göre, yalnızca Türk soyundan gelen kişilerin Türkiye'ye göçmen olarak kabul edilmesine izin veriliyordu. Çingeneler ise Türk soyundan sayılmamaktaydı. Ayrıca, göç eden grupların arasına Bulgar ajanlarının karıştığı yönünde şüpheler bulunmaktaydı. Bu durum nedeniyle, 12 Eylül 1950 tarihinde Türk Hükümeti, göçmen kafilelerine kaçak yollarla ve sahte vizelerle katılan vizesiz kişiler ve Çingeneler nedeniyle

627 Ali Dayı Gazetesi, 9 Ekim 1950.

sınırı kapatma kararı almıştır. Ancak, kısa bir süre sonra Bulgar makamları ile varılan bir protokol çerçevesinde sınır yeniden açılmış ve göç akışı devam etmiştir. Bu protokole göre, vizesiz kişilerin ve Türk soyundan olmayan Çingenelerin Türkiye'ye gönderilmemesi konusunda anlaşmaya varılmıştır. [628]

Bulgar Hükümeti'nin 22 Eylül 1950 tarihli ikinci notasında[629], Türk Hükümeti'nin Bulgar tarafının göçmenlere zorluk çıkardığı yönündeki iddiaları yalanlanmıştır. Notada, Türk Hükümeti'nin bu konuyu siyasi amaçlarla istismar etmeye çalıştığı ima edilmiştir. Türk Hükümeti, göçmen meselesinde son derece makul kararlar almaya çaba gösterirken, Bulgar tarafı ise hem anlaşmaya uymamış hem de yasadışı göçü artırarak göçmenlere kötü muamelede bulunmayı sürdürmüştür.

Karikatürün söylemini incelediğimizde Ali Dayı "İstediğin kadar havla gospodin! İt ürür, kervan yürür…"[630] ifadesiyle köpeğe benzetilen Bulgarın zincirlerine bağlı bir köpeğin hareketi kısıtlandığı için sadece havlayarak tepki göstermesi gibi kendisinin de yalnızca söylemleri ve açıklamalarıyla Türkiye karşısında olabileceği aksine gücünün ve imkanlarının yeterli olmayacağı ifade edilmektedir. "it ürür kervan yürür" deyimiyle de haklılığından emin olan Türkiye'nin yaşanan bu kaotik olaylardan başarıyla çıkacağını bilmektedir.

---

[628] Özgür, *Bulgaristan Türklerinin*, 49-50.

[629] 1- 9 Eylül'den sonra Bulgaristan'da azınlıklar için geniş haklar tanınması yolunda bazı tedbirler alınmıştır. Türk azınlığının eğitimi için okullar ve kurslar açılmakta, kendi ana dilleriyle eğitim görmektedirler. Azınlıklar için kütüphaneler de açılarak kültür seviyeleri yükseltilmeye çalışılmaktadır. Bugünkü mecliste Türk azınlığı savunan mebuslar vardır. 2- Bunlara rağmen bir kısım Türk, dini sebeplerle göç etmek istemektedir. Bulgaristan Hükümeti bu isteklerine hiçbir zaman engel olmamıştır ve olmayacaktır. 3- Türk basınında Bulgaristan'da Türk azınlığın durumunun çok kötü olduğu iddiaları yapılmaktadır. Bu iddialar çok yanlıştır. Asıl Türkiye'de eğitim kötü ve halk yardıma muhtaç durumdadır. Türkiye'de muhtaçlara yardımlar yapılmamakta ve insanlar açlıktan ölmektedirler. Köy halkı da kötü durumdadır ve köylerde kimsenin bir karış toprağı yoktur. Köylüler çiftlik sahiplerinin yanında çalışmak zorundadırlar. 4- Türkiye'ye göç etmek isteyenlerin Bulgar makamlarından vize almaları kâfi değildir. Türk makamlarınca da kabul edilmeleri gereklidir. İki hükümette aralarındaki anlaşmaya göre göçmenlere tam serbesti vermek zorundadır. (Burada 1925 Türk – Bulgar İkamet Mukavelesi'ne atıf yapılmaktadır) Yine bu antlaşmaya göre göçmenler arasında hiçbir fark gözetmemek gerekmektedir; ancak Türk Hükümeti Türkiye'de zengin akrabası olan göçmenleri, bu akrabalarından yardım almaları ve Türk Hükümeti'nden hiçbir yardım talep etmemeleri suretiyle almaktadır. Ayrıca yine seçtiği bu göçmenlerin siyasi akitlerini de kontrol etmektedir. 5- Bilindiği gibi Trakya ve Anadolu'daki Bulgarlar malları talan edilerek Bulgaristan'a kovulmuşlardır. 1,5 milyon Yunanlı ve Rum Türkiye' den kovulmuş, yüz binlerce Ermeni katledilmiştir. Bunlara rağmen Bulgar Hükümeti göçmenlerin mal ve mülklerinin tasfiyesinde iddiaların aksine tam serbesti sağlamaktadır. Türk Hükümeti'nin göçmenleri 3 ay içerisinde kabul etmeye yanaşmaması, onları istememesinin bir bahanesidir. 6- Bulgaristan Hükümeti konunun uzayıp giderek iktisadi durumunun sarsılmasına müsaade edemez. Türkiye ile yapılan antlaşma kesin bir şekilde uygulanmalıdır ve tespit edilen müddet içinde göç etmek isteyenler herhangi bir ayrım yapılmadan Türkiye'ye alınmalıdır. Göçmenlerin kabul edilmemesi durumunda oluşacak olumsuzluklardan Türk Hükümeti sorumlu olacaktır. Bilal N. Şimşir, "Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar ve Belgeler – 1", *Türk Kültürü Dergisi*, 272 (Aralık) 1985, 505-506.

[630] İt ürür kervan yürür: (1) gerçekleşmesi doğal olan işlerin önünde engel olmayacağı (2) doğru yolda yürüyenleri kötü kimselerin saldırısı engelleyemez anlamlarında kullanılır.

ALİ DAYI — YAŞA KÖPRÜLÜ... TUT ŞUNUN KULAĞINDAN VER DOSTLARA.. BUNDAN İYİSİ OLAMAZ!. [631]

Karikatürü gerçek anlamıyla incelediğimizde Birleşmiş Milletler Kurulu yazılı bir toplantı yerinde bir eliyle "25 bin göçmen meselesi" broşürü tutan kişinin diğer eliyle de yerel kıyafetli kişinin kulağını çekerken toplantı masasında oturanlar bu olayı izlemektedir.

Karikatürü yan anlamıyla incelediğimizde 22 Eylül'de Bulgaristan Hükümeti'nin verdiği notaya karşı Türk Hükümeti tarafından 16 Ekim 1950 de Bulgaristan Elçiliği'ne verilen Türk notası[632] anlatılmaktadır. Resimde Türk Dışişleri Bakanı tarafından kulağı çekilen Bulgar'ın çizilmesinin sebebi konunun BM'ye taşınması sonrası Türk tarafının artan gücünü temsil etmektedir. Zaten karikatürde fiziksel olarak daha büyük ve güçlü olarak çizilen Fuad Köprülü,

[631] Ali Dayı Gazetesi, 13 Kasım 1950.

[632] 1- Sofya Hükümeti'ne daha terbiyeli bir lisan kullanması ihtar edilmiştir. 1925 Türkiye – Bulgaristan Antlaşması'nın ihlal edilen kısımları Bulgaristan Hükümeti'ne bildirilmiştir. 250 bin Bulgaristan Türkü'nün üç ay içerisinde Türkiye' ye gönderilmek istenmesi ile Türkiye ekonomisinin yara alacağını ve Bulgaristan Hükümeti'nin bunu düşünmediği vurgulanmaktadır. Ayrıca Bulgarların, Türk azınlığının asırlardır üzerine emeklerini sarf ettiği mal ve mülklerini bırakıp göç etmelerine neden olarak dini göstermelerinin gerçeklikten uzak olduğu söylenmektedir. 2- Türk – Rum mübadelelerinin Bulgarlar tarafından örnek gösterilmesi yanlıştır çünkü bu mübadeleler iki yönlü idi. Bu mübadeleler Lozan Antlaşması'nın hükümlerine göre, Milletler Cemiyeti'nin seçtiği tarafsız komisyonun gözetiminde 7 yılda gerçekleşmiştir. Mübadeleler sırasında göçmenlerin menkul malları kolayca nakledilmiş, gayrimenkuller ise kurulan komisyonlarca değerleme yapılarak taraflar arasında takas edilmiştir. Aradaki bedel farkını borçlu çıkan devlet diğerine ödemiştir. 3- Göçmenlerin tasfiye ettikleri mal ve mülkün karşılığı değerlerin Türkiye' ye nakli istenmektedir. Üzerinde anlaşmazlıklar olan konuların yüksek bir mahkemeye veya milletlerarası bir kuruma sunulması istenmektedir. 4- 250 bin kişinin göçe zorlanmasının mantıksızlığı, 1929 – 1939 yılları arasında yıllık göçün 13 bin civarı olduğu ve bunun normal bir rakam olduğu belirtilmektedir. Göçün normal ve muntazam şartlar altında sürmesine Türk Hükümeti'nin karşı olmadığı söylenmektedir. Türk Konsolosluklarına atılan iftiralara ve diğer çeşitli iddialara cevaplar verilmiştir. 5- 1925 antlaşmasının 2. maddesinin "kitle halinde vuku bulan bir muhaceret değil, tabii muhaceret hallerine tatbik edilecek" olduğu notada önemle vurgulanmaktadır. Cumhuriyet, 17 Eylül 1950; Ulus, 17 Eylül 1950.

çocuklara yapılan kulak çekme ikazını Bulgar'a uygulayarak onu küçümsemektedir. Bulgaristan'ın hem birinci hem de ikinci notasında belirttiğinden çok daha fazla göçmenin normal olmayan şartlarda sınıra bırakılması, sınırdan da kaçak yollarla Türkiye'ye geçişi sağlanan çingeneler sebebiyle Türkiye yeniden düzenlediği nota ile göç şartlarının düzenlenmesini ayrıca belirli tarih ve sayı aralıklarıyla kabul alacağını tekrar etmiştir. Sınırlarını yeniden kapatan Türkiye gerekli şartlar sağlanmaması halinde göçmen kabul etmeyeceğini belirtmiştir. Edirne ve Tekirdağ'da bulunan göçmen evi kapasitelerinin yaklaşık 4 katına kadar çıkması ekonomik olarak da karşılanabilir bir durum teşkil etmemektedir.[633]

24 Ekim 1950'de Merkezi İskân Komisyonu, Türk soyundan olup vizesiz geldikleri için alıkonulan göçmenlere ilişkin önemli bir karar almıştır. Buna göre, aşağıdaki şartları sağlayan kişiler normal göçmen muamelesi görecekti: 1- Türkiye'de akrabaları bulunduğunu ve bu akrabalar tarafından kabul edildiklerini beyan edenler, 2- Valilik tarafından yapılacak tahkikat sonucunda bu beyanların doğruluğu tespit edilenler. [634] Öte yandan, Türkiye'de bulunan ve Bulgaristan'a ait olan tren vagonları iade edilmiştir.

Bulgaristan'da vize alamayan Türkler, kuzeyde ve Rumen sınırındaki kamplara yerleştirilmeye başlanmıştır. Bulgaristan Komünist Partisi, 250 bin Türk'ün göçünü gerçekleştiremediği için Moskova'ya karşı prestij kaybı yaşamıştır. Bu nedenle BKP, Türkiye'nin kabul etmediği vizesiz Türkleri Svilengrad'a sürgün etmekte ve burada açlık ve sefalet içinde bırakarak Türkiye'yi bu göçmenleri zorla kabul etmeye zorlamaktaydı. Macaristan Hükümeti ise sınırların kapatılmasıyla ilgili olarak Türk Hükümeti'ne protesto notası vermiştir. Notada, sınırların kapanmasının Macaristan-Türkiye ilişkilerini zedelediği ifade edilmiştir. Ayrıca, bu tek taraflı adımın Bulgaristan üzerinden Macaristan'a giriş-çıkış yapan yolcu ve eşya taşımacılığını engellediği belirtilmiş ve sınırların kapanmasının yol açtığı zarardan Türkiye'nin sorumlu tutulacağı eklenmiştir. Macaristan, Bulgaristan ile bağlantısının kesildiğini iddia etmiştir. [635]

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 1 Kasım 1950'de TBMM'de yaptığı bir konuşmada göçmen meselesiyle ilgili olarak şunları ifade etmiştir: "Göçmenler meselesi hakkında Bulgaristan Hükümeti nezdinde yaptığımız girişimlerden olumlu bir sonuç alınamazsa, hükümet, bu önemli ihtilafı uluslararası mercilere taşımaya karar vermiştir." [636]

---

[633] Özgür, *Bulgaristan Türklerinin*, 57.
[634] Cumhuriyet, 26 Eylül 1950.
[635] Özgür, *Bulgaristan Türklerinin*, 58-59.
[636] Cumhuriyet, 2 Kasım 1950; Zafer, 2 Kasım 1950; Suat Özçelebi, *Bulgaristan'daki Türk Azınlığı Açısından Türk Bulgar İlişkileri ve Göç Sorunu*, Yüksek Lisans Tezi İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991, 69.

Türk Dışişleri Bakanlığı da elçilik ve konsolosluklara bu konu ile ilgili bir tamim göndermesi ayrıca BM Konseyi müdahalesi ile Bulgaristan geri adım atmak zorunda kalmış ve Türkiye ile bir mutabakat imzalamıştır.[637] Bundan sonra iki ülke arasında kısa süreli de olsa göçmen meselesi sulha bağlanmıştır.

Karikatürün söylemine baktığımızda Ali Dayı "Yaşa Köprülü… Tut şunun kulağından ver dostlara.. Bundan iyisi olamaz" diyerek Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü'nün konuyu Birleşmiş Milletler Konseyine bildirmesi sonrası İnsan haklarını ihlal ile suçlanan Bulgaristan'ı, meselenin hakem usulü ile hallinde işbirliği yapmamakla suçlayan karar Birleşmiş Milletler Konseyi'nde kabul edilmiştir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Bulgar Hükümeti'nin büyük göç notasına karşı protestoda[638] bulunmuştur. Demokrat Partinin Dışişleri Bakanlığınca üzerinde ısrarla durduğu BM, NATO ve Avrupa ile yürütülmek istenen ikili ilişkilere dikkat çekmektedir. Muhalefetin ısrarla eleştirdiği (Kore Harbine asker gönderilmesi) Türkiye'nin dış politikasında ne kadar önemli adımlar sağladığı belirtilmiştir. Göçmen meselesinde Bulgarların (Komünist Devletlere) karşısında olan BM sayesinde Türkiye ve Bulgaristan arasındaki göçmen sorunu için olumlu kararlar alınabilmiştir.

3.9.3. Türkiye'nin NATO üyeliği ve Türk-Yunan İlişkileri

Türkiye'nin tarihî Rus korkusu, Soğuk Savaş gerçekliğinde Amerika Birleşik Devletleri ile daha yakın ilişkiler kurmasında etkili olmuştur. Bununla birlikte Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den re'sen toprak ve üs talebi[639], İngiltere'nin Türkiye ve Yunanistan'a yardım

---

[637] 1- Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmek isteyenler, Türk makamlarından Türkiye'ye giriş vizesi almadan önce evlerini terk etmeyecekleri gibi mallarını da tasfiyeye başlamayacaklardır. Ancak Türkiye'ye giriş vizesi istihsal olunduktan sonra Bulgaristan tarafından çıkış vizesi verilecektir. 2- Bulgar hudut makamlarına, Türkiye giriş vizesini hamil olmayanların hududu geçmelerine imkân vermemeleri hususunda gerekli emirler verilecektir. 3- Türkiye'ye giriş vizesi olmadan göçmenler arasına karışarak girenler olursa bu kişiler Türk makamlarınca geri çevrilecek ve Bulgar makamlarınca geri alınacaktır. 4- Daha önce vizesiz gelip Edirne'de bulunan 67 ailede 360 nüfuslu Çingene, Bulgar hudut makamlarınca geri alınacaktır. Cumhuriyet, 3 Aralık 1950.

[638] "Türk Dışişleri Bakanı'nı dinleyip Türk ve Bulgar Hükümetleri arasında teati edilen notalardan malumattan olan Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, yetkisine dahil olmayan her türlü hukuki mülahazaları bir tarafa bırakarak, iki memleket arasında ihtilaf mevzuu olan ve kendi kanaatlerince karşılıklı bir anlaşma yahut icabında bir hakem kararıyla en doğru bir şekilde hallini mümkün gördüğü ahdi hükümler ne olursa olsun, 250.000 kişinin 3 ay zarfında Türk toprağına naklini mecbur eden Bulgaristan'ın ileri sürdüğü iddiaya muhaliftir. Bu husus ki bu vaka diğer bazı hükümetler tarafından tatbik edilen ve insanlık bakımından uyandırdığı feci akislerden başka Avrupa'daki hür memleketlerin ekonomik hayatında sefalet ve huzursuzluk doğurmağa çalışan siyasete dahildir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, bu hakkın menfaatine olarak, onların yuvalarından tehciri için Bulgaristan tarafından hiçbir tedbir alınmaması ve muhaceret her iki memleket arasında adilane bir çaresine mevzu teşkil etmeden önce malların tasfiye edilmemesi lazım geldiği kanaatindedir. Cumhuriyet, 5 Kasım 1950; Ulus, 5 Kasım 1950.

[639] *Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl: İkinci Dünya Savaşı Yılları 1939-1946* Ankara: T.C. Dışişleri Bakanlığı Yayınları, 1973. 266-268. Zeki Kuneralp, *Sadece Diplomat*, İstanbul: İsis Yayınları, 1999, 39-42. Toprak ve üs talepleri 28 Haziran 1960 tarihinde SSCB Devlet Başkanı Nikita Kruşçev tarafından Başbakan Cemal Gürsel'e gönderilen telgrafla bir nevi kabul edilmiştir. Kruşçev, Türkiye ile iyi ikili ilişkiler kurmak adına gönderdiği telgrafta "*artık sizden ne üs ne toprak ne de başka bir şey istiyoruz*", demiştir. Kuneralp, 89-90.

edemeyeceğini bildirmesi üzerine yeni dünya düzeninin hegemon gücü ABD'nin, Türkiye ile daha yakın ilişkiler kurmasında etkili olmuştur. Bu noktada 1949 yılında kurulan Atlantik Paktı'na Türkiye'nin üyelik süreci DP'nin ana dış politika hedefi olmuştur.[640] Türkiye ile birlikte NATO'ya üye olan Yunanistan ile ilişkiler de bu vesile ile tarihte görülmediği kadar iyi olmuş, Başbakanlar arasında ikili görüşme ve ziyaretler gerçekleşmiştir. [641] Türkiye ve Yunanistan'ın NATO üyeliği, Sovyetler Birliği'ne karşı Atlantik Paktı'nın Doğu Akdeniz'e kadar inmesini sağlamış ve bu tarihten sonra NATO'nun Güneydoğu kanadını bu iki ülke tutmuştur.

642

Bu karikatür diğer dış politika ve dış ilişkiler temalı karikatürlerden farklı olarak, Türk'ün bir ülke olarak dış politikada nasıl tahayyül edilmesi gerektiğine dair mesaj vermektedir. Türkiye, tıpkı dönemin hegemon gücü ABD gibi dış politikasını kılıç ve zeytin dalı, yani savaş ve barışın araçlarıyla dirayetli bir şekilde tatbik etmek istiyor. Türkiye gibi fiziki ve kaynak olarak sınırlı ülkeler genellikle büyük güçlerin dış politikalarından unsurları özümseyip uyarlayarak zayıflıklarını giderir ve kendi uluslararası konumlarını güçlendirirler. Çünkü sınırlı ülkeler genellikle dış baskılara karşı daha savunmasızdır ve büyük güçlere kıyasla sınırlı dış politika seçeneklerine sahiptirler. Bu da onları genellikle dengelemenin türevi olan ittifaklar yoluyla riskleri azaltmanın yollarını aramaya yönlendirir. Güvenliklerinin yalnızca kendi yeteneklerine bağlı olamayacağını, destek ve koruma için daha büyük devletlere güvenmeyi gerektirdiğini fark ederler. Sınırlı kaynakları nedeniyle, sınırlı güçteki ülkeler genellikle dış politikada

[640] Ekincikli, *İnönü-Bayar Dönemleri, Türk Dış Siyaseti*, 224.
[641] Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, Cilt 4 (1945-1971)*, İstanbul: Rey Yayınları, 1974, 266-267.
[642] Ali Dayı Gazetesi, 03 Mayıs 1951.

savunmacı bir duruş benimserler ve yeni kazanımlardansa mevcut kazanımları korumaya odaklanırlar. Buna büyük güçlerle doğrudan çatışmalardan kaçınmayı ve bunun yerine seslerini yükseltmek ve çıkarlarını korumak için uluslararası örgütlerden yararlanmak da dahildir. Küçük güçler genellikle büyük güçlerin diplomatik stratejilerini, özellikle ekonomik diplomasi veya güvenlik ortaklıkları gibi alanlarda gözlemler ve uyarlar. Türkiye de, dönemi itibariyle böyle bir tahayyülde bulunarak dünya çapında saygın bir statüye erişmeye çalışacaktı.

[643]

Bu karikatürde Soğuk Savaş'ın şekillenen konjonktüründe İngiliz dış politikasının ikiyüzlülüğü eleştirilmektedir. Bu eleştirinin temelinde muhatap olduğu ülkenin egemenlik hakları saygısı ile uluslararası hukuk konusunda beyan ettiği değerleriyle çelişen bir dizi eylem yatmaktadır. Karikatürü incelediğimizde İngiltere'nin Kıbrıs meselesi başta olmak üzere İran ve Hindistan konulardaki ikircikli tutumu ele alınmıştır. Karikatürü genel olarak ele aldığımızda İngiltere'yi temsil eden "John Bull" karakteri yüzünde sert bir ifadeyle elinde "gülen yüz" olan iki maske tutmaktadır. Arkada birkaç kişi ve kafası dünya formunda insan vücudunda biri bulunmaktadır. Örtük anlamda arkadaki kişiler İran, Yunanistan, Pakistan'ı temsil etmekte ve İngiltere'nin bu ikircikli siyasetinden rahatsız olmaktadırlar. Ali Dayı, "*Dostum. Artık bu iki yüzlü siyaseti bırak da seni dost tanıyanlarla açık konuş. Herkes dostunu, düşmanını açıkça tanısın!.*" diyerek bir açıdan mevcut durumu açıkça söyleme dökmüştür.

[643] Ali Dayı Gazetesi, 28 Haziran 1951.

644

Karikatürde arka planı oluşturan Türk-Yunan ilişkileri, 1952 yılının Türk kamuoyunda dış politika ile ilgili konu ağırlığını oluşturacak bir meseleydi. Her iki ülkenin de NATO yolunda adaylığı ile aralarındaki husumeti eritmesi beklenmekteydi. Ancak hem NATO üzerinden iş birliği hem de Kıbrıs üzerinden ayrışma ile her iki ülke de kendine özgü bir dış ilişkiler dokusu oluşturdu. Yunanistan ve Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortak Sovyet tehdidine karşı kendilerini bir arada buldular. Bu durum NATO içindeki iş birliğine dönüştü. Yugoslavya'yı da kapsayan 1953'teki İkinci Balkan Paktı'nın oluşumunda da bu iş birliğinin bölgesel olarak ele alınması vardı. Doğu Avrupa'daki Sovyet hakimiyetine karşı mücadele etmek için askeri paktlar ve diplomatik girişimler bu iş birliğini daha da sağlamlaştırmaya hizmet etti. Ancak bu iş birliği çabalarına rağmen ilişkiler 1950'lerin ortasında kötüye gitmeye başladı. Anlaşmazlığın sıklet merkezi Kıbrıs idi. Stratejik çıkarları ve Kıbrıslı Türklere yönelik endişeleri nedeniyle Türkiye, adada çoğunluğu oluşturan Kıbrıslı Rumların Yunanistan ile birleşme isteğine şiddetle karşı çıktı.

644 Ali Dayı Gazetesi, 11 Şubat 1952.

[645]

3 Mart 1952 tarihli Ali Dayı Gazetesi'nde yayımlanan yukarıdaki karikatür Türkiye'nin NATO üyeliğini kutlamak adına yayımlanmıştır. Karikatürü genel olarak ele aldığımızda bir elinde süngülü tüfeğini, diğer elinde Türk Bayrağı'nı tutan bir piyade asker resmedilmiştir. Bileğinin altında kalan suların üzerinde ise "Atlantik Paktı" yazmakta ve arkasında kırmızı duvarın ötesinde meraklı gözlerle onu seyreden kişiler bulunmaktadır. Örtük anlamda bu su Atlantik Okyanusu'nu temsil etmekte, Türk askerinin sağ arka tarafında izleyenler ise Amerika Birleşik Devletler ve İngiltere, sol arka tarafında ise "Demir Perde" ülkeleri Sovyetler Birliği, Çin Halk Cumhuriyeti ve Yuvgoslavya'dır. Sol önde bulunan Ali Dayı karakteri de, Türkiye'nin NATO üyeliğinden gayet memnun görünmektedir: "*Yaşa Arslanım, Atlantik Sularına Ayağını ve Şanlı*

[645] Ali Dayı Gazetesi, 3 Mart 1952.

Bayrağımızı Dikince Sulh Artık Garanti Oldu. Senin Elinde Süngün Oldukça, Bu Havayı Bozmaya Kimse Cesaret Edemez!" diyerek bir açıdan Türkiye'nin NATO üyeliğinin "oyun değiştirici" hüviyetini vurgulamış ve bir nevi Sovyet bloğuna göz dağı vermiştir. Barışın, Türkiye'nin üyeliği ile birlikte garanti olduğunu söyleyerek Türk Silahlı Kuvvetleri sayesinde küresel ve bölgesel bir savaş ve çatışmanın çıkmayacağı deklare edilmiştir.

646

Ancak bu karikatürde de işlendiği gibi Türk dış politikası Yunan kimliğini etnik nefret üzerinden algılayan bir temelde değildi. Bunun yerine Yunan egemenliğinin aslında İngilizlere vekalet ettiğine dair siyasi tecrübe vardı. Türk İstiklal Savaşı sırasında İngiliz dış politikasına vekalet eden Yunanistan'ın Batı Anadolu işgalinde giriştiği şiddet ve soykırım faaliyetlerinin temelinde, İngilizlerin Sevr üzerinden Yunanlılara bu bölgeyi pay olarak vermeleri yatmaktaydı. Buna rağmen Türkiye, Yunanlıları bozguna uğratıp Batı Anadolu'yu kurtararak bu vekilliği tarumar etmişti. Karşılığında Yunanistan'ın mevcut sınırlarında sahip olduğu egemenliğini konumlandırarak birbiriyle komşu iki eş devlet olarak dış ilişkilerini sürdürmek isteyen Türkiye, Kıbrıs'ta baş gösteren Rum tedhişi ile İngilizlerin bu tedhişe karşı çıkarlarını korumak adına ada Rumlarını Türklere karşı koz olarak sürmüştü. Bu karikatür ile eleştirilen, komşu Yunan'ın yine aynı oyunlarla İngilizlerin vekilliğini tatbik ediyor olmasıydı.

[646] Ali Dayı Gazetesi, 17 Mart 1952.

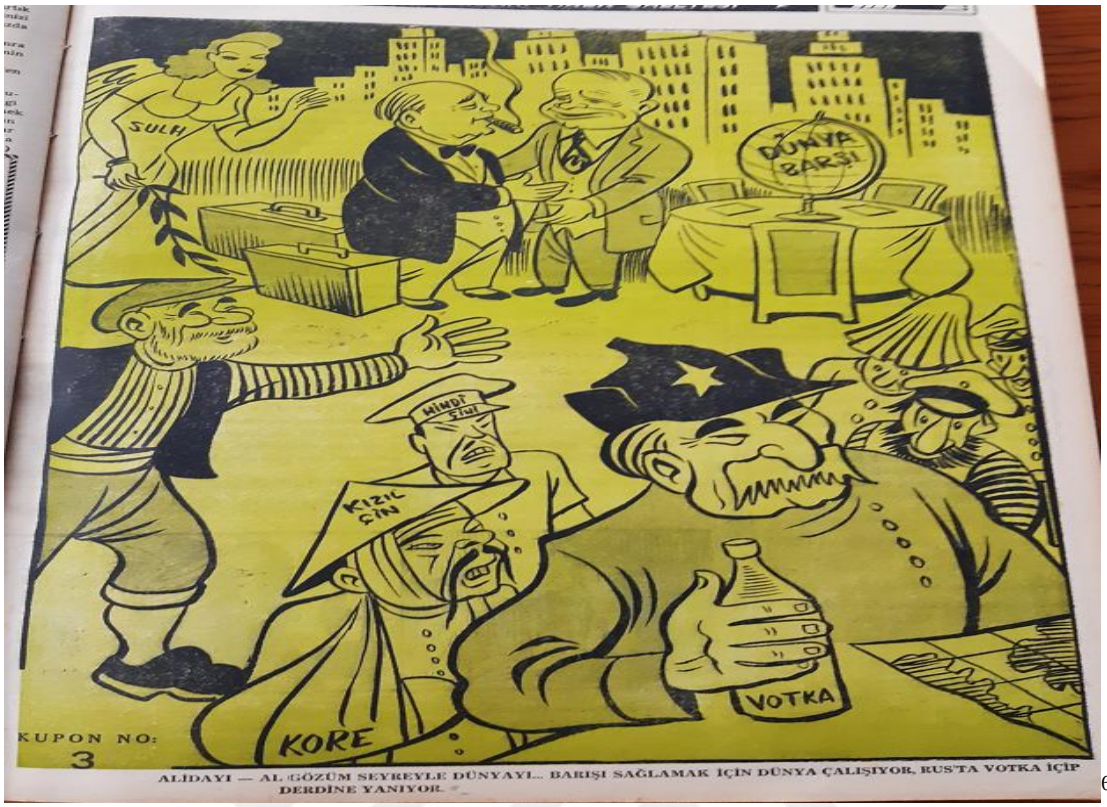

[647]

Nihayetinde Türk-Yunan ilişkileri, doğrudan devlet başkanlarının istişareleri üzerinden hassasiyetlerin ve beklentilerin bildirildiği içten ilişkiler halini aldı. Bu karikatürde tematik işlendiği üzere Türk-Yunan üst düzey görüşmeleri basın tarafından kamuoyu olarak pekiştirildi. Karikatürde 28 Nisan 1952 tarihinde Başbakan Adnan Menderes Yunanistan'a yaptığı ziyaret işlenmektedir. Menderes'in Atina ziyaretinin Türk-Yunan dostluğu için önemi vurgulanmaktadır. Atina'nın her sokağında Türk-Yunan bayrakları dalgalandığı tasvir edilmektedir. Türk-Yunan dostluğunun büyümesi açısından bu gezi basında canlandırıcı bir etkiye sahipti.

[647] Ali Dayı Gazetesi, 28 Nisan 1952.

3.9.4. 1953-1954 Genel Dış Politika Gelişmeleri

[648]

Karikatürde bir yılın dış politikadaki genel özeti verilmekte ve bu özet içinde Sovyet dış politikası eleştirilmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyet dış politikasının temeli çatışmanın normalleştirildiği bir dünya düzeninde ideolojik nihai amaçlara erişmekti. Sovyetler bunu, örtük bir strateji altında Batı ile 'barışçıl bir şekilde bir arada yaşamak' olarak savundu ve doğrudan çatışma olmadan uzun süreli bir rekabeti amaçladı. Bu açıdan 1946-1952 yılları arası, Sovyet dış politikasının evrimsel bir süreci olarak da yorumlanabilir. Nitekim bu yorum, ülkelerin Sovyetler Birliği ile yaşadıkları anlık mesele veya krizlerde Sovyet niyetini anlamalarını sağlamıştı. Egemenlik haklarına ortaklık, çıkarlarının savunulması için askeri varlık ve yapay gerginliklerle göz dağı vermek Sovyet dış politika yöntemleri olmuştu. Yine de başta Sovyetlerle sınırları bitişik olan ülkeler, bu saldırgan dış politikaya karşı askeri kabiliyet ve ittifak siyasetleri ile bir zorlama ve Sovyetler Birliği'nin örtük niyetindeki rekabeti genel bir dünya savaşı çıkmadan kazanabileceğini de umuyordu. Böylelikle 1953 yılının başında Sovyet dış politikasına ilişkin algı, şüphecilikle karışık ihtiyatlı bir iyimserliği de bulunduruyordu. Aynı yıl Stalin'in ölümü ile Soğuk Savaş'ın kritik bir dönüm noktasında olası diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi için fırsat oluşacaktı. Yeni liderler barışçıl bir arada yaşama ve savaş karşıtlığında destek içeren bir vizyonu dile getirmeye başladıkça hem oluşturdukları görüntü hem de küresel sahnedeki stratejik ittifakları yeniden şekillendirmeyi amaçladılar.

[648] Ali Dayı Gazetesi, 17 Mart 1952.

649

1953 Yılının genel görüntüsü Sovyetlerin dış politikadaki belirsizliği iken, Türkiye için dış politika değişimi devam etmekteydi. Hem çıkarlarının çatıştığı hem de çıkarlarının karşılıklı uzlaşmalarla güvenceye alınacağı bir bölgesel siyaset içinde Türk dış politikasının sınavı Yunanistan'laydı. Kıbrıs'ta ayrışan çıkarlar, Sovyetlere karşı birleşen çizgiler hem Türk hem de Yunan devlet adamlarını istişareye itmekteydi. Aslında bu durum her iki devletin de yararınaydı çünkü üst seviyede yapılan istişareler sonucu yapılan açıklamaların basında yansıması, her iki halkın gözünde birbirleri hakkında olması gereken görüşleri oluşturuyordu. Diplomasi güçlü bir araç haline gelirken, siyasi özgürleşme sürecinde Türk kamuoyunun dış

649 Ali Dayı Gazetesi, 01 Ocak 1953.

politikada en yüksek seviyedeki siyasi temsilcilerin istişareleri üzerinden doğrudan fikir sahibi olması da bu sürece katkı sağlıyordu.

650

Karikatürde işlenen tema, İran'da 1953 yılında seçilmiş Başbakan Muhammed Musaddık ile İran Şahı arasındaki siyasi çekişmedir. Musaddık'ın 1950'lerin başında İran'da iktidara gelmesi, özellikle sömürge sonrası milliyetçilik ve Soğuk Savaş konjonktürü bağlamında, küresel kamuoyundan önemli ilgi ve farklı görüşler toplayan önemli bir olaydı. Musaddık'ın 1951'de Başbakanlık'a gelişi, güçlü milliyetçi duruşunun sonucuydu. Onlarca yıldır İngiliz kontrolü altında olan İran petrol endüstrisini millileştirme taahhüdü bu duruşunun sonucuydu. Bu hareket İranlılar için derin yankı buldu ve özellikle işçi ve orta sınıflar olmak üzere kentsel nüfus arasında yaygın bir desteğe yol açtı. Musaddık'ın milliyetçi bir program oluşturması ile İran, egemenliğine ve ekonomik bağımsızlığına tam erişeceğini ön görülüyordu. Bu oluşum ayrıca Batı merkezli demokrasilere alternatif bir demokrasi modeli de oluşturabilirdi. Başlangıçta Musaddık uluslararası kamuoyunun bazı kesimleri tarafından olumlu karşılandı. Ancak, Musaddık hükümeti petrolü millileştirme konusunda ciddileştikçe ve İngiltere'nin önerilerini egemenliğine yönelik olarak reddettikçe, dünya kamuoyu önemli ölçüde değişmeye başladı. Batı basını Musadddık'ın giderek otoriterleştiği ve potansiyel bir komünist sempatizanı olduğuna dair haberler yapmaya başladı. Bu olumsuz tasvirler, İran petrol kaynaklarına erişimi kaybetme korkusu ve Soğuk Savaş sırasında komünist etkiyle ilgili endişelerden etkilenmişti.

650 Ali Dayı Gazetesi, 24 Ağustos 1953.

651

Karikatürde işlenen dış politika olayı Türkiye için gelecek siyasetinde gurur kaynağı olacak ve ülkenin prestijine katkı sağlayacak olan Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu üyeliğidir. Bu üyelik daimî beş üye ülke yanında iki yıllığına seçilen daimî olmayan bir üyelikti. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimî olmayan bir üyesi olmak hem üye devletler hem de daha geniş uluslararası toplum için önemli bir öneme sahiptir. Bu önemi vurgulayan temel hususlar şunlardır. Daimî olmayan üyeler, BM Güvenlik Konseyi tartışmalarına ve kararlarına katılımları yoluyla uluslararası barış ve güvenliğin şekillenmesinde önemli bir rol oynarlar. Küresel yönetişimi ve çatışma çözümünü etkileyen Konsey'in bağlayıcı kararlarına katkıda bulunurlar. Daimî olmayan üyeler, BM Güvenlik Konseyi başkanlığını dönüşümlü olarak üstlenme fırsatına sahiptir ve bu da onların toplantıların gündemini ve yürütülmesini etkilemelerine olanak tanır. Bu pozisyon, onların özel ilgi duyulan konuları vurgulamalarını ve üye devletler arasındaki müzakereleri kolaylaştırmalarını sağlar. BM Güvenlik Konseyi'ne üyelik, bir ülkenin küresel sahnedeki statüsünü yükseltir, diplomatik nüfuzunu ve tanınırlığını artırır. Bu prestij, görev süreleri boyunca diğer uluslardan artan dış yardım ve desteğe dönüşebilir. Daimî olmayan bir üye olarak hizmet etmek, bir ülkenin küresel yönetişime ve çok taraflılığa olan bağlılığının bir göstergesi olarak görülür. Daha küçük veya daha az güçlü ulusların çıkarlarını savunmaları ve uluslararası politikaları normal erişimlerinin ötesinde etkilemeleri için bir yol sağlar.

651 Ali Dayı Gazetesi, 12 Ekim 1953.

652

1954 yılının Türk dış politikasındaki en büyük gelişmelerinden biri Başbakan Adnan Menderes'in ABD ziyaretiydi. Öncelikle aynı yılın Ocak ayında Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın ziyareti, ardından da Menderes'in ziyareti[653] ikili ilişkiler açısından çok kapsamlı süreçlerin oluşturulduğuna işaretti. Ziyaret, Türkiye'nin Soğuk Savaş gerginlikleri bağlamında savunma duruşunu güçlendirmeye yönelik daha geniş stratejisinin bir parçasıydı. Menderes, Türkiye'nin Sovyet yayılmacılığına karşı bölgede kilit bir müttefik olarak rolünü güçlendirmeye çalıştı. Ayrıca Türkiye'nin NATO'ya olan bağlılığını yineledi ve ABD'den daha fazla askeri destek istedi. Bu istencin nedeni Türkiye'nin Orta Doğu'da istikrarı sağlamadaki stratejik önemini ortaya çıkarma ihtiyacıydı. Demokrat Parti hükümeti Kore Savaşı'na zaten asker göndermişti ve Batı ittifaklarını sağlamlaştırmak için askeri taahhütlerini gerçekleştirmeye hevesliydi. Bunlara karşılık Menderes, Türkiye'nin ABD ile ekonomik bağlarını güçlendirmeye odaklandı.

652 Ali Dayı Gazetesi, 21 Ocak 1954.
653 US Department of State, "Visits By Foreign Leaders in 1954" https://history.state.gov/departmenthistory/visits/1954 Erişim 29.11.2024.

Görüşmeler, o dönemde gerileme yaşayan Türkiye ekonomisini destekleyebilecek finansal yardım ve yatırım fırsatlarını da içeriyordu. Demokrat Parti hükümeti kendini iktidara getiren vaatleri gerçekleştirme konusunda başarısızlık olasılığı ile karşı karşıyaydı. Artan enflasyona ve toplumsal huzursuzluğa yol açan ekonomik zorluklar da dahil olmak üzere iç zorluklar baş gösteriyordu. Ziyaret, Türkiye'nin uluslararası konumunu güçlendirerek ve dış yardım sağlayarak bu konulardan dikkati başka yöne çekmek için bir fırsat olarak da hizmet etti.

654

Karikatürde Türkiye, ABD ile yakınlaşmasının yararını dış politikasının değişiminde görüyordu. Türkiye'nin genişleyen dış politikası sadece Yunan politikası ile çatışmıyordu, aynı zamanda İngiltere'nin imparatorluk çıkarlarının bölgede geniş bir etki yaratmasıyla çatışıyordu. Bu durum özellikle Orta Doğu siyaseti ve milliyetçiliğine yönelik farklı yaklaşımları açısından İngiltere'nin ABD ile olan ilişkilerinde de önemli bir değişime işaretti. ABD bu dönemde tüm Orta Doğu meselelerine karşı taraf tutmayan bir duruş benimserken, İngiltere ise hegemonik bir müdahil tutum sergilemekteydi. ABD'nin tarafgir olmayan tutumu, Britanya'nın bölgedeki imparatorluk varlığını ve etkisini korumayı amaçlaması nedeniyle İngiliz çıkarlarıyla çelişiyordu. ABD, Britanya'nın özellikle petrol politikaları ve milliyetçi hareketler konusunda Orta Doğu'daki değişen siyasi dinamiklere uyum sağlama konusundaki isteksizliğinden giderek daha fazla hayal kırıklığına uğruyordu. Öyle ki, ABD'nin tutumu Türkiye gibi dış politikasını milli çıkarlarını tanımlamak için genişleten ülkeler için güven de sağlıyordu.

654 Ali Dayı Gazetesi, 04 Mart 1954.

655

Karikatürde işlenen tema Soğuk Savaş ittifaklar siyasetinin Orta Doğu'ya yansıması ve bunun Türkiye'nin rolü üzerinden okunabilmektedir. Merkezi Antlaşma Örgütü (CENTO) ile Birleşik Arap Cumhuriyeti (BAC) arasındaki uyumsuzluk, öncelikle Soğuk Savaş sırasındaki jeopolitik gerginliklerden ve farklı ittifaklardan kaynaklanmıştır. 1955'te kurulan CENTO, Orta Doğu'daki Sovyet etkisini sınırlamayı amaçlayan bir askeri ittifaktı. Türkiye, İran ve Pakistan gibi ülkeleri içeriyordu ve Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık tarafından destekleniyordu. Öte yandan, 1958'de Mısır ve Suriye'nin Cumhurbaşkanı Cemal Abdülnasır yönetiminde birleşmesiyle kurulan BAC, Arap milliyetçiliğini ve sosyalizmini teşvik etmeyi, Batı etkisine ve CENTO gibi ittifaklara karşı konumlanmayı amaçlıyordu. CENTO, Batılı güçlerle uyumluydu ve kapitalist çıkarları teşvik ediyordu; BAC ise sosyalist ilkelere dayanıyordu ve bölgedeki Batı emperyalizmine meydan okumayı amaçlıyordu. Bu temel ideolojik bölünme, iş birliğini neredeyse imkânsız hale getiriyordu. BAC, Arap dünyasına liderlik etmeyi ve etkisini genişletmeyi amaçlıyordu; bu da CENTO'nun Orta Doğu'daki Batı yanlısı rejimleri istikrara kavuşturma hedefleriyle çelişiyordu. Nasır'ın hırsları arasında, CENTO üyelerinin stratejik çıkarlarına doğrudan karşı çıkan pan-Arabizmini teşvik etmek de vardı. BAC'nin diğer sosyalist ülkelerle, özellikle Sovyetler Birliği ile ilişkileri, onu CENTO'dan daha da uzaklaştırdı. Hindistan, Pakistan'ın CENTO ile uyumunu dengelemek için Sovyetler Birliği ile bağlar kurarken, bu dinamik, bölgesel güçlerin coğrafi değil ideolojik

655 Ali Dayı Gazetesi, 18 Mart 1954.

çizgilere göre hizalandığı daha geniş bir eğilimi gösterdi. BAE'nin askeri angajmanları ve çeşitli Arap ülkelerindeki devrimci hareketlere verdiği destek, onu genellikle CENTO'nun istikrarı koruma ve Batı çıkarlarıyla uyumlu mevcut hükümetleri destekleme hedefleriyle çeliştirdi. Bu, iki varlık arasında artan gerginliklere yol açtı.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİNİN ZİRVE YILLARI (1954-1957)

4.1. 1954 Genel Seçimleri Sonrası Kurulan Demokrat Parti Hükümeti

1954 seçimleri DP'nin iktidarını hem meclis hem de halk nazarında arttırdığı bir seçim olmuştur. 2 Mayıs 1954 tarihindeki seçimlerde DP, 1950'deki başarısını arttırarak oyların yüzde 57,5'ini alarak 541 milletvekili çıkarmıştır. Bu sonuç o döneme kadar İkinci Meşrutiyet'ten itibaren Türk siyasi tarihindeki en ezici seçim zaferlerinden biridir. CHP ise oyların yüzde 35'i almasına rağmen seçim sistemi nedeniyle sadece 31 milletvekili çıkarabilmiştir. Seçimlerde çoğunluk sisteminin uygulanması, başka bir deyişle en çok oy alan partinin tüm milletvekillerini kazandığı bir sistem olması, DP'nin elde ettiği zaferin boyutlarını artırmıştır. İlerleyen günlerde muhalefet partilerinin birleşmesinde bu sistemin adaletsiz bulunmasının da etkisi büyüktür. Seçime halkın yüzde 88'nin katılması ise çok partili yaşama dair Türk toplumunun desteğini göstermesi açısından önemlidir.[656] Bu hususta DP'nin ilk dönemindeki ekonomi, tarım ve altyapı alanındaki başarılarının karşılık bulduğunun da bir emaresi olarak değerlendirilebilir. Seçim sonuçları ise muhalefetteki CHP içerisinde parti içi reform arayışlarının yaşanmasına ve kurultay dönemine gidilmesine sebebiyet verecektir.[657] Ali Dayı Gazetesi, Nisan-Temmuz arasındaki sayılarını yukarıda zikrettiğimiz iç politik gelişmelere ayırmıştır.

Seçimlerden önceki 28 Nisan 1954 tarihli son sayısında "*Nurlu Yola Giriyoruz*" sürmanşetiyle yayımlanmıştır. DP'ye güvenin de yüksek olduğu izlenimi verilen karikatürde Ali Dayı karakteri, genç bir adamla patika bir yolda yürümekte, kırmızı bir güneşin altında yaşlı bir adam eşeğin sırtında onların gerisinden gelmektedir. Örtük anlamda genç adam üzerinde yazdığı gibi Demokrat Parti'yi temsil etmektedir. Halkı temsil eden genç adamı kolundan tutmuş, kırmızı güneşin üzerinde ise "Millet İtimadı" yazmaktadır. Arkalarından gelen eşeğin üzerindeki yaşlı adam ise CHP'yi temsilen İsmet İnönü'dür. DP, halk desteğiyle yürürken İnönü hem sıcak ve yaşlılığı hem de "ayrıcalıklı" olması sebebiyle eşek sırtında "bu yolu" almaktadır.

[656] Ahmad, Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1970*, 122.
[657] Recep Şükrü Apuhan, *27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine Menderes*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010, 113 ve Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, Cilt 4 (1945-1971)*, İstanbul: Rey Yayınları, 1974, 218-219,316.

D. PARTİ — Bu yol ne güzel yol Ali Dayı.. İnsanın yürüdükçe yürüyeceği geliyor.
ALİDAYI — Evet arslanım. Bu yol bu güneşin ışıkları altında bizi selâmete eriştirecektir. Bırakalım arkamızdan gelenler bize yetişemezler!.

[658]

Karikatürün söylem analizine de baktığımızda ikisi arasındaki diyalog dikkat çekicidir. Demokrat Parti'yi temsil eden genç adam, "Bu yol ne güzel yol Ali Dayı. İnsanın yürüdükçe yürüyeceği geliyor", derken Ali Dayı'da ona olan güveni belli ederek "*Evet Arslanım. Bu yol bu güneşin ışıkları altında bizi selamete eriştirecektir. Bırakalım arkamızdan gelenler bize yetişemezler!*" demiştir. Karikatürün altında ise Türk köylüsüne büyük puntolarla bir mesaj gönderilmiştir. "*Seni bu mes'ut günlere kimin kavuşturduğunu biliyorsun. Reyini ona göre ver!*".

Ali Dayı Gazetesi'nin seçimlerden bir gün sonraki sayısında ise adeta "ezici" zafer kutlanmaktadır. "*Milletin istediği oldu*" sürmanşetiyle yayımlanan mezkûr sayının karikatüründe Ali Dayı ve onunla benzer giyimli insanlar Batı Anadolu haritasının önünde durmaktadır. Türkiye haritasının üzerinde ise "Milli İrade 1950-1954" yazılı bir kırmızı sancak ay yıldız manşetli bir el tarafından dikildiği tasvir edilmiştir.

[658] Ali Dayı Gazetesi, 28 Nisan 1954.

[659]

Örtük manada ise Ali Dayı'nın arkasındaki kitle halktır. Hepsinin şehirli profilin dışında kasketli bıyıklı olması dışında sadece erkeklerden müteşekkil olması dikkat çekicidir. Karadeniz'in üzerindeki güneşin ortasında ise "Zafer" yazmakta ve halkın ve demokrasinin kazandığı belirtilmiştir. Söylem analizi olarak ta tahlil ettiğimizde bu görüşü güçlendirmektedir. Zira Ali Dayı, "*Hey gözünü sevdiğim hey.. Milli irâde yine tecelli etti. Bu 20 milyonun istediğidir. Bu millet ne isterse olur hemşehrilerim!*" diyerek demokrasiye vurgu yapılmıştır. Bununla birlikte bu söylem özgüven göstergesi de olup ötekileştirdiğine yönelik bir meydan okuma anlamına da gelmektedir.

Seçimlerin kazanıldığının netleştiği 6 Mayıs tarihli sayısı ise "*Bu cennet vatan*" başlığıyla yayımlanmıştır. Sağ üst köşede Türk bayrağının bulunduğu karikatürde arkada bacası tüten fabrikalar, köprünün altında geçen bir tren, toprağı işleyen bir traktör ve bayraklı binalar görülmektedir. Ön kısımda ise Ali Dayı, kendisine benzeyen birkaç kişiyle oturmakta ve eliyle arkasını göstermektedir.

[659] Ali Dayı Gazetesi, 03 Mayıs 1954.

[660]

Örtük manada ise Ali Dayı, tüm bu terakkinin güneş gibi doğan "Demokrasi" sayesinde olduğunu vurgulamaktadır. O dönem demokrasi ise bir açıdan Demokrat Parti'dir. Başka bir deyişle iki metafor iç içe geçmiştir. Tütün içen köylünün elindeki kâğıtta ise T.C. Ziraat Bankası yazması, çiftçiye verilen ya da verilecek olan kredileri tasvir etmektedir. Söylem olarak ise Ali Dayı, "*Ağalar, bu cennet vatan bu altın güneşin ışıkları altında gün geçtikçe ilerleyecektir. Allah kem gözlerden saklasın.*" Hem yukarıdaki anlatımı güçlendirmekle birlikte hem de muhalefete açıktan nazire yapmaktadır.

4.2. Ali Dayı'nın CHP'ye Yönelik Bakışı

10 Mayıs 1954 tarihli sayıda ise Ali Dayı Gazetesi'ni oklarını seçimi kaybeden CHP'ye ve İsmet İnönü'ye ayrılmıştır. "*İbretle bakılacak resim ağalar*" sürmanşetiyle çıkan mezkûr sayıda Ali Dayı kalabalığa seslenmekte, duvarda ise büyük bir portrede İsmet İnönü'nün fotoğrafı bulunmakta ve altında "*C.H.P Malıdır*" yazmaktadır. Örtük anlamda ise karikatür göründüğünden fazlasını anlatmaktadır.

[660] Ali Dayı Gazetesi, 06 Mayıs 1954.

ALİDAYI — İşte ağalar bir mevki hırsının insanı ne hale sokabileceğini anlamak için şu fotoğrafa bakın. C.H.P. Genel Başkanı, seçimlerin Halk Partisi tarafından kaybedildiğini öğrendiği dakikada bu resmi çekilmiştir.

661

Giyim ve kuşamlarından köylü, taşralı, kasabalı bir kitleye hitap etmekte olduğu anlaşılan Ali Dayı'nın karikatürün altındaki söyledikleri analiz edildiğinde anlatılmak istenen daha aşikâr bir hale gelmektedir. Zira Ali Dayı, "*İşte ağalar bir mevki hırsının insanı ne hale sokabileceğini anlamak için şu fotoğrafa bakın. C.H.P. Genel Başkanı, seçimlerin Halk Partisi tarafından kaybedildiğini öğrendiği dakikada bu resmi çekilmiştir*", diyerek ağır yenilgiye rağmen İsmet İnönü'nün sorumluluğu kendisinin dışında tutarak partiye istinat ettiğini ima ederek İnönü'nün, Milli Şef dönemine yani değişmezliğine vurgu yapmıştır. Portre'nin altında "CHP Malıdır" yazması ise CHP'nin mallarına yönelik yakın tarihimize kadar üzerinde durulan dokunulmaz olmalarına dem vurulmaktadır.

Ali Dayı Gazetesi, 13 Mayıs tarihli sayısında da CHP'ye yüklenmeye devam etmiştir. "Allah günahlarını affetsin" sürmanşetiyle yayımlanan mezkûr sayının karikatüründe Ali Dayı karakteri, mezarlıkta bir mezarın başında elleri havada resmedilmiştir. Mezar taşında CHP yazmakta ve ekseriyetle eski dönemde mezar taşlarının üzerinde kabirde yatanı tasvir eden yazan maniler bu karikatürde CHP için yazılmıştır: "*Ne Kendi Eyledi, Ne Halka Verdi Huzur… Yıkıldı Gitti Cihandan Dayansın Ehli-Kubur, 2 Mayıs 954, Pazar*".

661 Ali Dayı Gazetesi, 10 Mayıs 1954.

ALİDAYI — Allah rahmet etsin. Biz öbür dünyaya göç edenlerin arkasından fazla bir şey söylemeyiz. Taşını okuyup bir fatiha gönderin kâfi!.[662]

Karikatür örtük anlamda bir nevi 2 Mayıs seçimlerinin CHP'nin ölümü, sonu olarak değerlendirilmiştir. Mezar taşının üzerindeki mani de, CHP'nin "sağ iken" ne kendisine ne de halka bir faydası olmadığı ve siyasi ömrünü bu cihette tamamlayıp tarih sayfasına karıştığını tasvir etmektedir. Söylem analizi açısından da Ali Dayı, "*Allah rahmet etsin. Biz öbür dünyaya göç edenlerin arkasından fazla bir şey söylemeyiz. Taşını okuyup bir Fatiha gönderin kâfi!*" diyerek hem İslam inancına vurgu yapmakta hem de mezar taşındaki maninin herşeyi açıkladığını zikretmektedir.

Bir sonraki sayıda da CHP içindeki hizipleşmeye değinen Ali Dayı Gazetesi, partideki İnönü ve diğerleri olan genç kuşak çatışmasını işlemiştir. "*Bu çatıdan hayır gelmez!*", başlığıyla çıkan sayının karikatüründe CHP yazan metruk bir kulübenin çatısında, çatıdan daha büyük yaşlı bir adam zıplamakta, kulübenin camlarından dört kişi dışarıya doğru bakmaktadır. Ali Dayı karakteri ise kulübenin ötesinde gülerek olanları seyretmektedir. Örtük anlamda çatıdaki İsmet İnönü halihazırda "çatur çutur eden" yıkılmaya yakın olan ve CHP'yi temsil eden binayı yıkmak üzeredir. Camlardan dışarı ve çatıya bakanlar ise CHP'deki değişim yanlısı olan genç kanattır. Camlardan yarıya kadar sarkan ve en büyük resmedilmiş gözlüklü kişi ise İnönü'ye en büyük rakip olarak öne çıkan partinin genel sekreteri Kasım Gülek[663]'tir.

[662] Ali Dayı Gazetesi, 13 Mayıs 1954.
[663] Kasım Gülek: 1905 yılında Adana'da doğan Gülek, İlköğretimini Adana'da tamamladıktan sonra Robert Koleji'nde okumuştur. Daha sonra yurtdışına giderek Columbia Üniversitesi ve Harvard Üniversitesi gibi prestijli

664

Söylem analizi olarak değerlendirdiğimizde ise binanın içindekiler ile Ali Dayı karakteri arasında şöyle bir diyalog işlenmiştir: "*Aman Paşam şuradan çabuk in binayı başımıza indireceksin!, Eğer bu damda Paşamız daha fazla kalırsa topumuzdan eser kalmayacak ha!.*"

10 Haziran 1954 tarihli sayısında da İsmet İnönü ile Kasım Gülek arasındaki rekabeti konu alan Ali Dayı Gazetesi, "*C.H.P. ikiye mi bölünüyor?*" sürmanşetiyle çıkmıştır. Karikatüre, prima facie baktığımızda tepede biri yaşlı olmakla birlikte iki kişi durmakta aşağıda ise kollarını sıvamış, pazılarını sıkmış gözlüklü bir adamın sırtına vurmakta ve birisi de tepedeki yaşlı adamı

okullarda eğitim almış, siyasal blimler ve ekonomi alanında yüksek lisans yapmıştır. Türkiye'ye döndükten sonra çeşitli kamu görevlerinde bulunmuş, İçişleri Bakanlığı Müsteşarlığı ve Nafia Vekâleti (Bayındırlık Bakanlığı) gibi görevleri ifa etmiştir. 1943 yılında TBMM'ye milletvekili olarak girmiş, 1950-1959 yılları arasında CHP'nin genel sekreterliğini yapmıştır. Bu görev süresince partiyi halkla daha fazla buluşturma ve toplumsal tabanını genişletme çabalarına öncülük etmiş, Demokrat Parti'nin iktidarına karşı muhalefet hareketlerinin düzenlenmesinde aktif bir rol oynamıştır. CHP'nin sosyal demokrat bir çizgiye yakınlaşmasında önemli katkılar sunmuş, Birleşmiş Milletler ve NATO gibi uluslararası kuruluşlarda Türkiye'yi temsil etmiş, dış politika ve diplomasi alanında Türkiye'nin Batı ile entegrasyonunu destekleyen çalışmalarda bulunmuştur; Birleşmiş Milletler Kore Komisyonu Başkanlığı, Kuzey Atlantik Asamblesi Başkanlığı, Avrupa Konseyi Kurucu Üyeliği, Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesi Başkan Yardımcılığı, NATO Parlamenterler Konferansı Başkan Yardımcılığı, Atlantik Enstitüsü Başkanlığı, Doğu Akdeniz Kalkınma Enstitüsü İkinci Başkanı görevlerinde bulundu. Bu durum Gülek'in, yalnızca Türkiye'de değil, uluslararası alanda da tanınan bir figür olmasını sağlamıştır. Gülek, İslam ile modernleşmenin bir arada olabileceği görüşünü savunarak laiklik ilkesi ile dinî değerlerin toplumsal hayat üzerindeki etkisini dengelemeye çalışan bir politika izlemiştir. Aktif siyasetten ayrıldıktan sonra yazıları ve söylemleriyle toplumsal ve siyasal gelişmelere katkı sağlamaya devam etmiş ve 1996 yılında Washington'da yaşamını yitirmiştir. Türk siyasetçi, bürokrat ve diplomat olup Türkiye'nin Cumhuriyet döneminde önemli roller üstlenmiş olan Gülek, Cumhuriyet Halk Partisi'nin genel sekreterliği görevini yürüttüğü dönemde partiye yeni bir vizyon kazandırmış ve Türkiye'deki siyasal gelişmelere etkide bulunmuştur. Özellikle çok partili hayata geçiş sürecinde aktif bir rol oynamıştır. 7 dil bilmektedir. Meral Balcı, *Sıradışı Bir Siyasetçi Kasım Gülek; Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2015.

664 Ali Dayı Gazetesi, 17 Mayıs 1954.

hedef göstermektir. Örtük anlamda tahlil ettiğimizde ise Kasım Gülek'in parti içi muhalefetin desteğiyle İnönü'yü devirebileceği anlatılmıştır. Ki İnönü'nün arkasında sadece Nihat Erim dururken, Gülek'in ciddi bir desteği bulunmaktadır.

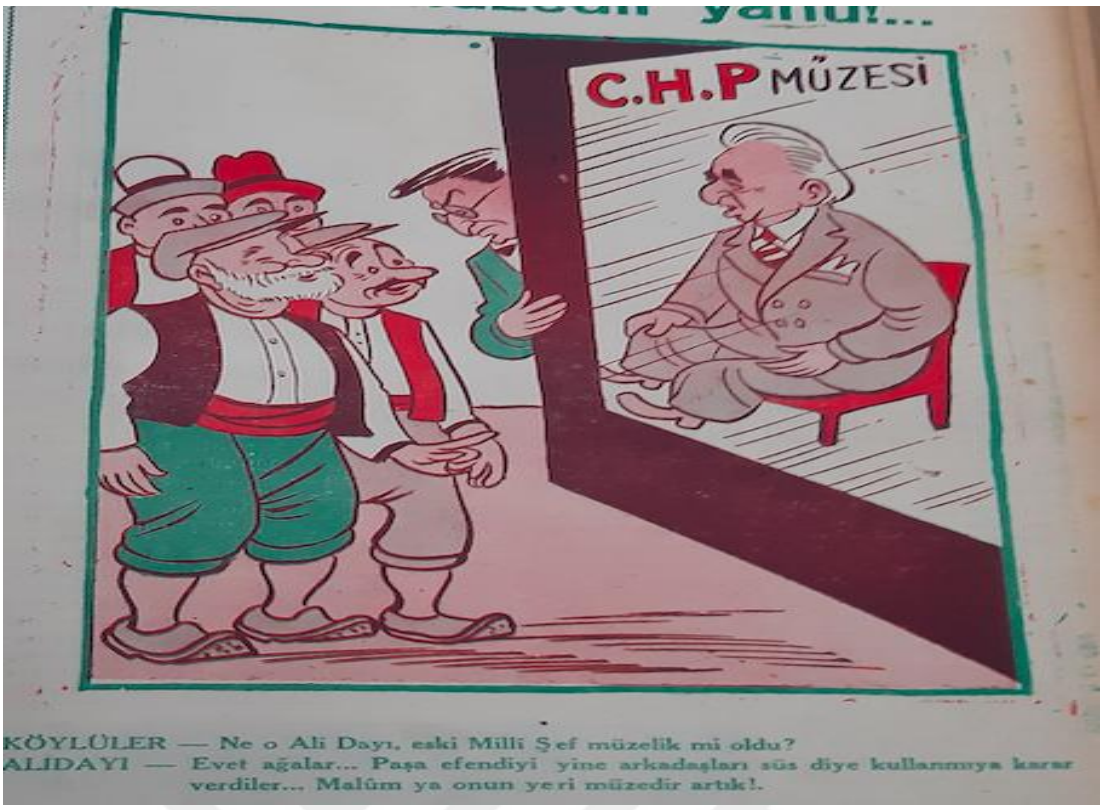

665

Söylem analizi olarak da ele aldığımızda Ali Dayı karakteri yukarıdaki analizi doğrulamaktadır. Kasım Gülek, İnönü'ye hitaben "*Bu iş böyle olmaz. Eski kafaya paydos artık!*", derken Ali Dayı ise tarafları şöyle kışkırtmaktadır: "*Ha gayret ağalar… Zaten eskiden beri partinizde ikilik vardı. Biraz daha gayre edin de bu işin sonu gelsin!*".

24 Haziran'daki sayıda CHP ile ilgilidir. "*En iyisi müzedir yahu!*" başlığıyla yayımlanan gazetede, Ali Dayı ve insanlar bir vitrine bakmakta, vitrinin üzerinde C.H.P Müzesi ve arkasında ise yaşlı bir adam oturmaktadır. Örtük anlamda ise vitrindeki İnönü'nün artık miadını doldurduğu ve CHP içinde sembolik, etkisiz bir yer işgal ettiği anlatılmak istenmiştir. Zira müzenin arka duvarında kafasını uzatan kişi Kasım Gülek'tir. Köylüler ve Ali Dayı arasındaki diyalog ta dikkat çekicidir. "*Ne o Ali Dayı, eski Milli Şef müzelik mi oldu? Evet ağalar… Paşa efendiyi yine arkadaşları süs diye kullanmaya karar verdiler… Malum ya onun yeri müzedir artık!.*"

665 Ali Dayı Gazetesi, 10 Haziran 1954.

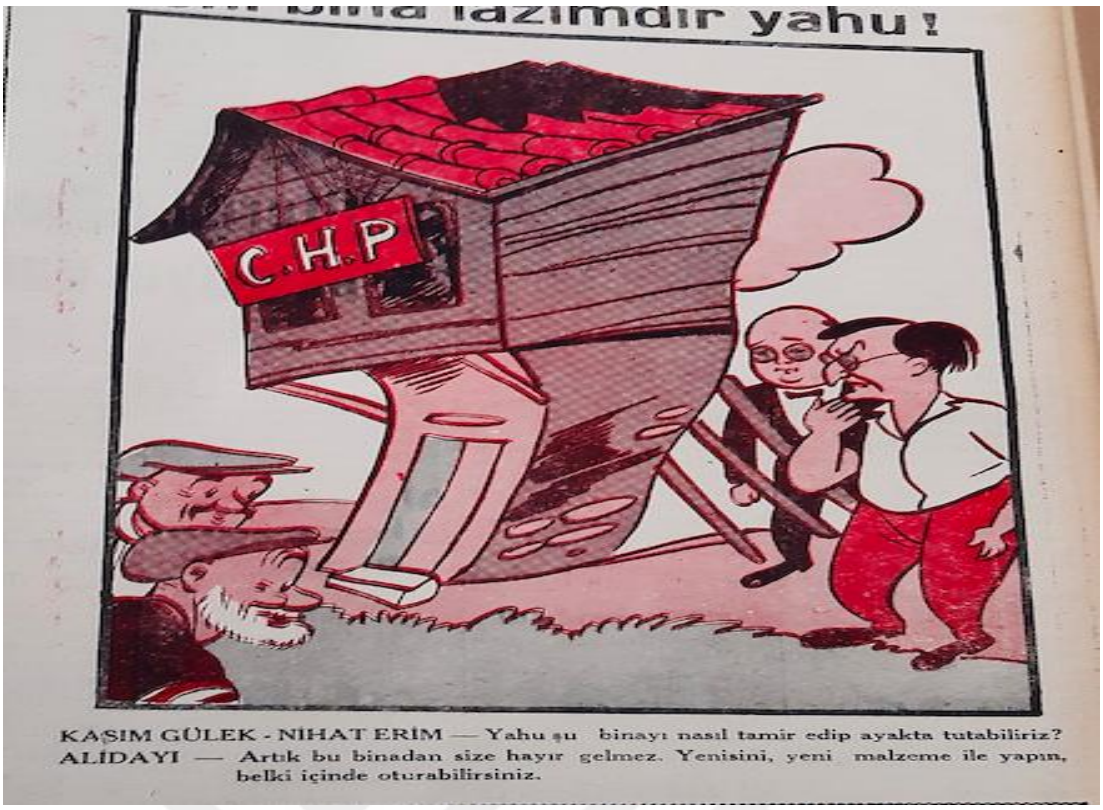

666

1 ay sonra, 29 Temmuz sayısında da benzer bir karikatürle yayımlanan Ali Dayı Gazetesi, Kasım Gülek ve Nihat Erimi konu almıştır. "Yeni bir bina lazımdır yahu!" başlıkla yayımlanan karikatürde çatısı yıkılmış, camları kırılmış üzerinde "C.H.P" yazan metruk bir kulübenin önünde iki kişi düşünceli bir şekilde durmakta, Ali Dayı yanında birisiyle onları seyretmektedir.

Örtük anlamda da metruk, çatısı ve üst katı girişi katına göre daha dar olan, yıkılmasını engellemek adına kazıklarla istinat edilen kulübe CHP'nin 2 Mayıs yenilgisine bir göndermedir. Çatının çökmüş olması ise birkaç sayı önce çatıda zıplayan İnönü'ye gönderme barındırmaktadır ve üst katın girişe göre büyük olması ise CHP'deki üst yönetimin, kemik ve yaşlı takımın parti içindeki dokunulmazlığına vurgudur. Karikatürün aşağısındaki Ali Dayı ile Kasım Gülek-Nihat Erim arasındaki diyalog ta bunu anlatmaktadır: "Yahu şu binayı nasıl tamir edip ayakta tutabiliriz?" diye kendi aralarında konuşan Gülek ve Erim'e, Ali Dayı "*Artık bu binadan size hayır gelmez. Yenisini, yeni malzeme ile yapın, belki içinde oturabilirsiniz*", diyerek CHP'nin mevcut şartlarda sürdürülebilir olmadığını ima etmektedir.

666 Ali Dayı Gazetesi, 24 Haziran 1954.

667

2 Ağustos tarihli bir sonraki sayısında da CHP Kurultayı'nı manşetine taşıyan gazete, "*Leyleğin Ömrü Laklakla Geçer*" manşetini atmıştır. Karikatürde "C.H.P Kurultayı" yazan bir baca resmedilmiş ve bacanın üstünde çalılardan yuva yapmış 3 leylek görülmektedir. Örtük anlamda bu 3 leylek, İsmet İnönü, Kasım Gülek ve Nihat Erim'dir. Ali Dayı ile arkadaşı Veli Dayı arasındaki diyalog karikatürün örtük anlamanı daha netleştirmektedir. Ali Dayı, bu üç figürü "CHP'nin Kodamanları" olarak adlandırmıştır. Kodamanlar, "Lak, Lak, Lak" ederken, Ali Dayı Veli'ye, "*İşte Veli, C.H.P Kurultayında hep konuşulanlar böyledir. Bu ocak artık söndü. Bacasında da lak lak eksik olmaz*", demiştir.

9 Ağustos tarihli sayısında da CHP Kodamanları arasındaki kavgaya değinen Ali Dayı Gazetesi, bu sefer Nihat Erim ile Kasım Gülek'in kavgasını ele almıştır. "*Ne şiş yansın ne kebap!*" başlığıyla yayımlanan karikatürde, Ali Dayı gülerek iki kişinin yaka paça kavgasını izlemekte, yaşlı bir adam ise bu iki kişiyi kollarını açarak ayırmaya gitmektedir. Örtük anlamda yaşlı adam CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, kavga edenler ise Nihat Erim ve Kasım Gülek'tir. Nihat Erim, elindeki sopa boyutlarındaki dolma kalemi yakasından tuttuğu Gülek'e vurmak üzere havaya kaldırmakta, kıpkırmızı kesilen Gülek ise, Erim'i tutmaya çalışmaktadır. Söylem analizi olarak da tahlil ettiğimizde durum açıktır. İnönü, "*Durun arkadaşlar, Neredeyse birbirinizi yiyeceksiniz*", derken Ali Dayı, "*Kasım Gülek ile Nihat Erim fena tutuştular. İnönü bakalım bu gürültünün içinden çıkabilecek mi?*" diye sorarak CHP'nin içine düştüğü durumu

667 Ali Dayı Gazetesi, 29 Temmuz 1954.

sorgulamaktadır. *Gürültünün içinden çıkabilecek mi?*" diye sorarak CHP'nin içine düştüğü durumu sorgulamaktadır.

İNÖNÜ — Durun arkadaşlar.. Nerdeyse birbirinizi yiyeceksiniz..
ALİ DAYI — Kasım Gülek ile, Nihat Erim fena tutuştular. İnönü bakalım bu gürültünün içinden çıkabilecek mi?.

668

4.3. 1954 Muhtarlık ve İhtiyar Heyeti Seçimleri

07 Kasım 1954 tarihinde gerçekleştirilen muhtarlık seçimleri, yerel düzeydeki demokratik katılım mekanizmalarından biri olarak önem taşımaktadır. Türkiye'deki muhtarlık seçimleri, özellikle kırsal kesimlerde sosyal, ekonomik ve siyasi hayatın şekillenmesinde etkili olmuştur. 1954 yılı Muhtar ve İhtiyar Heyeti Seçimleri, DP'nin ikinci genel seçim zaferinin hemen sonrasına denk gelmesi hasebiyle ehemmiyet arz etmektedir. Muhtarların, özellikle kırsal alanlarda devletle vatandaş arasındaki önemli bağlardan birisi olup, yerel sorunların çözümünde ve devlet otoritesinin temsilinde kilit rol oynamaktadırlar. Bununla birlikte bu seçimler, yalnızca siyasal bir tercih değil, aynı zamanda yerel ekonomik ve sosyal dinamiklerin bir yansımasıydı. Etkili bir muhtar, köy veya mahalle halkı için tarımsal destek, altyapı projeleri gibi konularda hükümetle ilişkilerde avantaj sağlamaktaydı. Sonuçlar açısından değerlendirdiğimizde DP, yerel düzeyde de güçlü bir halk desteğine sahipti ve bu durumun yansımaları muhtarlık seçimlerinde görülüyordu.

668 Ali Dayı Gazetesi, 09 Ağustos 1954.

669

Seçimlere katılım oranı yüzde 57,6'da kalmasına rağmen, DP yüzde 74 oranında ezici bir üstünlükle muhtarlık seçimini kazanmıştır.[670] Zaten öncesinde pek çok muhtar adayı DP'yi desteklediğini açıkça ifade ederek seçmen kitlesine hitap etmiştir. Ali Dayı'nın 15 Kasım 1954 tarihli 699. sayısı muhtarlık seçimlerine ayrılmıştır. "*Köylü kendi muhtarını seçti!*" sürmanşetiyle yayımlanan mezkûr sayıda, Ali Dayı, arkasında "Muhtarlık" yazan bir kulübeye, onu karşılayan birkaç kişiye doğru yürümektedir. Örtük anlamda ise Ali Dayı, kendisine benzeyen, başka bir ifadeyle "halkı" temsil eden kitleye doğru yönelmekte, muhtarlık yazan kulübeden çıkan kitle de onu karşılamaktadır. Karikatürü söylem analizi olarak da değerlendirdiğimizde bu tespitimizi doğrulamaktadır. Köylüler, "*Gözünüz aydın Ali Dayı muhtar seçimlerini de kazandık!*", diye seslenirken Ali Dayı, "*Tabii kazanacağız ağalar. Senelerce köylüye kan kusturan köy, kasaba derebeyi olan C.H.P.lileri seçecek değildik ya!*", diyerek, halkla, köy ve kasabayla bağlı olmayan "elitizm" iddiasındaki CHP'lilerin kaybetmesinin belli ve doğal olduğuna yönelik bir imada bulunmaktadır.

4.4. İkinci Demokrat Parti Dönemi ve Faaliyetleri

Üçüncü Menderes Hükümeti**,** Adnan Menderes'in başkanlığında 17 Mayıs 1954 tarihinde kurulmuş ve 9 Aralık 1955 tarihine kadar sürmüştür. Devlet bakanı ve başbakan yardımcısı Fatin Rüştü Zorlu, Dışişleri Bakanı Mehmet Fuad Köprülü, İçişleri Bakanı Namık Gedik,

669 Ali Dayı Gazetesi, 15 Kasım 1954.
670 Ahmad, Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1970*, 130.

Maliye Bakanı Hasan Polatkan, Millî Savunma Bakanı ise İbrahim Ethem Menderes'tir.[671] Ezici zaferden sonra oluşturulan bu hükümetin ana hedefi, iktisadî politikalar olmuştur. Öncelikle Tarım ve Sanayi alanlarında kalkınma politikaları ön planda tutulmuş, fabrikalaşma ve makineleşme temelli alt yapı yatırımlarına kaynak ayrılmış, karayolları, köprüler ve sulama projelerine de önem verilmiştir.[672] Lakin bu durum dış borçlanmayı arttırarak içeride döviz sıkıntısına yol açmıştır. Başka bir deyişle Birleşik Devletlerin başını çektiğini Batı Dünyasına iktisadî bağımlılığı arttırmıştır.

Dış politikada ise Birleşik Devletler ile siyasi ve askerî ilişkiler, iktisadî durum göz önüne alındığında daha da yoğunlaşmış, Türkiye, NATO üyeliğinin etkisiyle Batı blokuyla uyumlu bir dış politika sürdürmeye devam etmiştir. Soğuk Savaş gerçekliğinde Birleşik Devletlerin öncülüğünde Türkiye Orta Doğu başta olmak üzere bölgesel ittifaklarla ve sorunlarla daha yakından ilgilenmiştir. [673] Lakin buna rağmen Kıbrıs Sorunu, hükümetin dış politikada başat konusu olmuştur.[674] Demokrat Parti'nin ezici çoğunlukla iktidarı kazanması muhalefet ile ilişkilerde bu dönemde gerilimlere de yol açacak, ekonomik durumun toparlanamaması, basın üzerindeki baskılar ve ifade özgürlüğüne yönelik kısıtlamalar başta halk olmak üzere DP'ye verilen desteği gözle görülür bir şekilde azaltacak ve iktidarın otoriterleşmesine sebep olacaktır. Bununla birlikte üniversiteler ve aydınların hükümetin politikalarına yönelik tepkileri de arttıracaktır.

Ali Dayı Gazetesi de seçimin hemen ardından yukarıdaki yol haritası üzerinden bir kampanya başlatmıştır. 24 Mayıs tarihli sayısında Türk siyasetinde sonraki yıllarda DP'nin ardıllarının da yarım asır kullanacağı "*Demirkırat kalesidir bu yahu!*" başlığıyla yayımlanmıştır. Karikatürü genel olarak değerlendirdiğimizde bir kale resmedilmiş ve burcunda kendinden emin bir şekilde kollarını birbirine bağlamış mavi kruvaze ceketli biri görülmektedir. Türk Bayrağı'nın da dalgalandığı burcun arkasında panoramik bir manzara tasvir edilmiştir ve burcun üzerinde "Menderes Kabinesi" yazmaktadır. Örtük anlamda tahlil ettiğimizde ise Menderes'in başını çektiği yeni hükümetin kale kadar sağlam olduğu işlenmek istemiştir. Burçta duran Menderes'i de aşağıdan Ali Dayı hayranlıkla izlemekte ve aralarında şöyle bir diyalog geçmektedir: "*Ne güzel Ali Dayıcığım… Bu kaleden, yurdun temiz havasını alıyorum. Bu kale sizlerin yaptığı çelik kaledir Başbakanım… Bu kaleden yurd böyle cennet gibi gözükür.*"

[671] Türker Sanal, *Menderes Hükümetleri*, 42-43.
[672] Sanal, *Menderes Hükümetleri,* 53-58.
[673] Eroğul, *Demokrat Parti*, 112-114.
[674] Ekincikli, *İnönü-Bayar Dönemleri, Türk Dış Siyaseti*, 264-280.

[675]

Başbakan Menderes'in, 29 Mayıs ile 6 Haziran tarihleri arasında gerçekleştirdiği Amerika Birleşik Devletleri'ne resmi ziyaret önem arz etmektedir. Zira 1950'li yılların başlarında Marshall Planı ve Truman Doktrini kapsamında aldığı yardımlar zamanla azalmış ve ekonomik sıkıntılar derinleşmiştir. Menderes'in ziyareti, ekonomik darboğazı aşmak ve ABD'nin desteğini sürdürmesini sağlamak amacıyla gerçekleştirildi. Menderes, dönemin Birleşik Devletler Başkanı Dwight D. Eisenhower ile bir araya gelmiştir ve görüşmelerin ana gündemi, Türkiye'ye yapılacak iktisadî ve askeri yardımların artırılması, stratejik iş birliğinin geliştirilmesi ve NATO çerçevesindeki ortaklık konularıydı. Bu görüşmeler sonucunda Türkiye, 300 + 200 milyon dolar tutarında ekonomik yardım almayı başardı. Bu fon, özellikle tarım, altyapı yatırımları ve Türkiye'nin liberal ekonomi politikalarının desteklenmesi için kritik bir role sahipti. Ayrıca bu ziyaret, Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde Batı Bloku ile olan bağlarını güçlendirme çabalarının bir parçasıydı. Türkiye'nin Kore Savaşı'ndaki aktif rolü ve NATO üyeliği, ABD ile ilişkilerin askeri boyutunu pekiştirmişti. Menderes'in bu ziyareti, Türkiye'nin Batı ittifakı içindeki yerini sağlamlaştırmak adına önemli bir girişim olarak değerlendirilmiştir.

7 Haziran tarihli bir sonraki sayıda da Menderes'in Birleşik Devletler ziyaretinin dönüşü konu edilmiştir. Menderes'e "Yavuz" lakabını uygun gören Ali Dayı, Başbakanın Birleşik Devletler'den aldığı kredi ve antlaşmaları bir muzafferiyet olarak lanse etmiştir. "*Hoş geldin Yavuz Menderes*" başlığı altında yayımlanan karikatürde yüksek binaların arkasından binalardan da büyük çizilmiş mavi kruvaze ceketli, saçları taranmış, güneş gözlüğü takmış birisi görülmektedir. Bir elinde iki adet üzerinde anlaşma yazan belge, diğer elinde ise üzerinde kredi

[675] Ali Dayı Gazetesi, 24 Mayıs 1954.

ve Dolar işareti "$" olan bir çuval tutmakta ve bunu binaların gerisinde duran sevinçli görünen kişilere göstermektedir. Örtük anlamda ise bu karikatür halka bir müjdeyi duyurmaktadır ki halkı temsil eden birinin elindeki Türk Bayrağı bunun bir "bayram" hüviyetinde olduğunu ima etmektedir. Yüksek binalar, hükümetin programında olan imar açısından yapılacak olan yenilikleri betimlemektedir. Menderesin elindeki iki belge ise Birleşik Devletler ile yapılan askerî ve iktisadî anlaşmaları ve elindeki dolar dolu çuval ise bu anlaşmlar sonrası Birleşik Devletlerin Türkiye'ye vereceği meblağdır. Ali Dayı iki elini Menderes'e doğru açarak onu selamlamaktadır.

676

Söylem açısında da ele aldığımızda, Ali Dayı, Menderes'i muzaffer olarak karşılamakta ve Birleşik Devletler bu yardımların da etkisiyle övülmektedir: "*Bak Ali Dayı! Dost Amerika'dan nelerle geliyorum, Var ol Yavuz Menderes… Senin tuttuğun iş daima zaferle biter. Bu ziyaretin yurda hayırlı olsun!*"

28 Haziran tarihli Ali Dayı Gazetesi Menderes Hükümeti'nin Birleşik Devletlerden gelen kredi sonrası iç politikada yatırımlara başlayacağı sinyalini veren bir karikatürle yayımlanmıştır. Bununla birlikte ana muhalefetteki CHP'ye de bir gönderme bulunmaktadır. "*Sivrisinek vızıltısı bu yahu*" başlıkla yayımlanan karikatürü genel anlamda yorumladığımızda masanın başında mavi kruvaze ceketli birisi çalışmakta, masanın üzerinde yanında rulo edilmiş kağıtlarda, "Program", "Çalışma", "Hamle" ve "Yurdun Kalkınması" yazmaktadır. Masanın ara üstünde ise insan kafasıyla resmedilmiş bir sivrisinek bulunmakta ve kanatları üzerinde "C.H.P" yazmaktadır. "*Vız, Vızz*" eden sivrisineği ise elinde sopa olan yaşlı bir adam öldürmeye

676 Ali Dayı Gazetesi, 07 Haziran 1954.

çalışmaktadır. Örtük anlamda tahlil ettiğimizde Başbakan olarak devlet gemisinin başında olan Menderes masasında çalışmaktadır. Ali Dayı ise elinde bir sopayla İnönü'nün tasvir edildiği sivrisineği kovalamaktadır. Sivrisineğe benzetilen ana muhalefetin sadece laf ürettiği ve işlere engel olmaya çalıştığı ima edilmiştir.

677

Söylem analizi olarak da yukarıdaki "görsel ima" yazıyla güçlendirilmiştir. Sadece "*Vızz… Vızz… Vızz..*" Halk Partisi'ne Ali Dayı şöyle demiştir: "*Hışşşt… Yurdumuz dev adımları ile hamleler yapıp yükseliyor… Bu sivrisinek vızıltısı Yavuz Menderes'e vız gelir. O işini güzel bilir.*"

Yeni hükümet ve gelen dış yardımla birlikte Ali Dayı Gazetesi, DP iktidarının en hayatî gördüğü iktisadî politikalarını gündemine taşımakla birlikte ana muhalefete yönelik tenkitlerine devam etmiştir. Örneğin 8 Temmuz tarihli sayısında tarımdaki daralma ve mahsul sıkıntısını dile getiren CHP'ye karşı bir karikatür yayımlanmıştır. "*Mahsul bereketlidir yahu*", başlıkla yayımlanan karikatürü genel olarak değerlendirdiğimizde arka fonda bir köy resmedilmiştir; traktör tarlayı sürmekte, onun önünde ise tepe şeklinde ekinler görülmektedir. Yaşlı bir köylü etrafına topladığı diğer köylülerle elini ekinlere göstererek bir konuşma yapmaktadır. Örtük anlamda Ali Dayı, tarımda hiçbir sıkıntı olmadığını mahsulün bol olduğunu köylülere izah etmektedir.

677 Ali Dayı Gazetesi, 26 Haziran 1954.

678

Söylem analizine baktığımızda da yukarıdaki durum daha netlik kazanmıştır. Zira köylüler muhalefetin dile getirdiği sıkıntıları Ali Dayı'ya sormuş, Ali Dayı ise karikatürdeki durumu göstererek, asparagas haberlerden dolayı muhalefeti suçlamıştır: "*Ali dayıcığım, bu sene mahsul pek azmış diye bir laf çalındı. Öyle mi? Halbuki bizim mahsulümüz pek bereketli… Bunlar muhalefetin uydurulmuş laflarıdır. Bereketli toprağımız maşallah bu sene de pek bereketlidir. Hem bunu afiyetle yiyeceğiz hem de dışarıya satıp para alacağız.*"

26 Ağustos tarihli sayıda da benzer bir retorik kullanılmıştır. "*Tüten bacalara bak hemşerim*" başlıklı karikatürde genel manada bacaları tüten fabrikaların önünde gülerek konuşan iki köylü resmedilmiştir. Örtük anlamda ise Ali Dayı, arada karikatürlerde gördüğümüz arkadaşı Veli Dayı'ya DP iktidarının sanayileşme konusundaki hamlelerini anlatmaktadır. Fabrikaların bacalarından çıkan dumanlar, ekonomik üretimi, kalkınmayı ve sanayi hamlesini temsil etmektedir. Aralarındaki geçen diyalog ise şöyledir: "*Ali Dayı, muhalefet şunu diyor, bunu diyor derken bizimkiler ne diyor acaba? Muhalefet kaynana çenesi gibi işlesin Veli, sen şu hamlelere bak… Onlar bizimkiler arı gibi çalışıyorlar. Allah kem gözden saklasın!*" Söylem açısından ele aldığımızda bu noktada muhalefetin sürekli eleştiri yaptığı ancak somut bir katkı sunmadığı algısı işlenmiştir. Bununla birlikte, iktidarın halk gözünde "*üreten, çalışan ve kalkınmaya odaklanan*" bir yönetim olarak konumlandığını ifade etmektedir. Arka plandaki fabrika bacaları, iktidarın sanayi ve üretim politikalarını öne çıkardığını ima etmektedir.

678 Ali Dayı Gazetesi, 8 Temmuz 1954.

[679]

27 Eylül tarihli sayısında ise DP'nin tarımsal kalkınmayı desteklemek adına Birleşik Devletlerden aldığı yardımın köylülere kredi olarak verilmesi işlenmiştir. "*Türk köylüsüne müjdeler olsun!*" başlığıyla verilen karikatürün merkezinde üzerinde "*60 milyonluk Ziraî Kredi*" yazan devasa bir çuval bulunmaktadır. "*T.C. Ziraat Bankası*" yazan bir kasadan çıkan çuval karşısında resmedilen köylüler mutlu görünmektedir. Örtük anlamda ise yukarıda zikrettiğimiz üzere DP'nin seçim vaatleri ve hükümet programının en hayatî kısmı olan ve "oy deposu" olarak gördüğü tarımsal üretim yapan köylü/çiftçi kesime yönelik bir endoktrinasyon bulunmaktadır.

[679] Ali Dayı Gazetesi, 26 Ağustos 1954.

[680]

Köylüler ve Ali Dayı arasında geçen diyalog ise şöyledir: "*Ali Dayı, Allah razı olsun hükümetten... Bize yine kredi veriyor… Bolluk bereket içinde yüzüyoruz.*" Söylem analizi açısından bu ifade halkın verilen kredi sayesinde iktisadî rahatlama ve bolluk beklentisini göstermektedir. Ali Dayı'nın, "*Bu sizlerin hakkıdır. Çalışıp çabalayalım bu yurdu el birliği ile cennete çevirelim!*", derken köylülere hem çalışkanlık vurgusu yaparak moral verirken hem de milliyetçi bir sorumluluk bilincini aşılamayı amaçlamaktadır.

30 Eylül 1954 tarihli Ali Dayı Gazetesi'nde "*Allah Nazardan Saklasın!*" başlığıyla yayımlanan karikatürde yukarıdaki örneklere benzer bir retorik kullanılmıştır. Muhalefete tenkit ve DP iktidarının kalkınma, modernleşme ve refah üçlüsündeki iktisadi politikalarına vurgu yapılan karikatürde, arkada bacası tüten fabrikalar resmedilmiş, önde ise üzerinde "*C.H.P*" yazan sinirli bir cüce, bir köylü ve kırmızı kruvaze takım elbise giyen kendinden emin bir kişi çizilmiştir. Köylü ve takım elbiseli adam mutlu bir şekilde sohbet ederken cüce sinirli bir şekilde yumruklarını sıkmaktadır. Örtük anlamda ise arka plandaki fabrikalar ve bacalarından çıkan dumanlar sanayileşme ve üretimi simgelemektedir. Fabrikaların yoğunluğu ise "modernleşme" ve "ilerleme" vurgusunu güçlendirmektedir. Menderes'in şık bir takım elbise içinde tasvir edilmesi de güçlü liderliği, başka bir deyişle otoriteyi ve modernleşmeyi endoktrine etmektedir. CHP'nin cüce olarak tasviri, bir eksiklik ve başarısızlık sembolü olarak kullanılmış, muhalefetin bu denli bir terakkiye kıskançlık dışında hiçbir şartta engel olamayacağı mesajı

[680] Ali Dayı Gazetesi, 27 Eylül 1954.

verilmektedir. Menderes'in "*Gördün mü Ali Dayı? Yurt semalarımız bundan böyle fabrika dumanları kaplayacak*" demesine karşın Ali Dayı, "*Himmetin varolsun Yavuz Menderes. Türkiye buna layıktır, etraftan ne derlerse desinler kervanımız yürüyor…*" cevabını vermiştir. Söylem analizi açısından ele aldığımızda, lider merkezli bir kalkınma anlayışı yüceltilirken, halkı bu anlayışa minnettar ve uyumlu bir şekilde betimleyerek DP iktidarın ideolojisini ve yöntemleri meşrulaştırılmaktadır. Söylem, modernleşme, ulusal kalkınma ve liderlik kavramlarını bir araya getirerek güçlü bir hegemonik dil oluştururken, dinî bir retorik kullanılarak başta muhalefet olmak üzere karşı bakış açılarının düşmanlaştırılması görülmektedir.

681

8 Ekim tarihli sayıda ise diğer karikatürlerin aksine ilk kez gerçek bir fabrika açılışı konu edilmiştir. Bu durum bir nevi siyasi, iktisadi gelişmelerin okura sanılanın aksine somut hadiseler ışığında karikatürize edildiği izlenimi vermekten kaynaklanmaktadır. "*Elleriniz dert görmesin…*" başlığıyla Erzurum Şeker Fabrikası'nın açılışının tasvir edildiği karikatürü genel anlamda ele aldığımızda, önde birisinin elinde makas bulunan ve kurdeleyi kesen iki takım elbiseli kişi bulunmakta, arkada ise fabrika bacaları görülmekte hem yerel kıyafetli hem de takım elbiseli halk kitlesi yer almaktadır. Sol tarafta ise bir Türk Bayrağı görülmektedir. Örtük

[681] Ali Dayı Gazetesi, 30 Eylül 1954.

anlamda ise devletin en üst mertebesinin kalkınma politikasını desteklediği ima edilmiştir. Zira kurdeleyi kesen Cumhurbaşkanı Celal Bayar, yanındaki ise Adnan Menderes'tir.

682

Söylem analizi olarak Ali Dayı'nın yorumunu ele aldığımızda diğer karikatürlerde görülmedik bir resmiyet bulunmaktadır. Bu noktada ilk defa Cumhurbaşkanı'nın resmedilmesinin, başka bir deyişle devletin en üst ve tarafsız makamının bulunulmasından kaynaklanmaktır. Bununla birlikte liderlere sadakat, bağlılık ve minnet ön plandadır:

> "*Erzurum şeker fabrikası işletmeye açıldı. Reisicumhurumuz ve Başbakanımızın gayretiyle açılan bu fabrikalar sayesinde bütün yurdumuzdaki vatandaşlarımızın ağzı tatlılanmaktadır. Allah da onların ağzının tadını ve milletimize gösterdikleri yakın alakalarını bozmasın. Sağ olsunlar sayın büyüklerimiz..*"

Kalkınma, terakki için gerekli olarak yatırım tabiî olarak maddiyata bağladır. Türkiye o tarihten 100 yıl öncesine kadar hep maddî sıkıntı yaşadığı için her yılki bütçe iç politikada, halk kitleleri için önem arz etmektedir. DP iktidarı içinse bu başat argüman olarak ön plana çıkmaktadır.

İlki 18 Ağustos 1955, ikincisi 24 Aralık 1956 tarihli Ali Dayı Gazetesinde yayımlanan iki karikatür de yukarıda izah ettiğimiz gerekçelerle yayımlanmıştır. Birinci karikatürü genel olarak ele aldığımızda arka fonda klişeleşmiş bacası tüten fabrikalar görülmektedir. Takım elbiseli kişi, karikatürün merkezinde bulunan ve üzerinde "BÜTÇE" yazan bir çuvalı tutmakta ve karşısındaki köylüye uzatmaktadır. Örtük anlamda köylüye yani halkı temsil eden Ali Dayı'ya bütçeyi veren Maliye Bakanı Hasan Polatkan'dır. Bu, bütçenin bir nevi halkın olduğu

682 Ali Dayı Gazetesi, 8 Ekim 1954.

halkın hizmetine verildiği ve kalkınma hamlelerin somut bir delili manasına geldiği izlenimi verilmek istenmiştir. Söylem analizi açısında da bu durum aşikârdır. Maliye Vekili, "*Bütçem demir gibidir. Ali Dayı, Kalkınmaya ayırdığım param da var...*" derken arkadaki fabrikaların elinde tuttuğu bütçe sayesinde çalışıp üretim yaptığını kastetmektedir. Ali Dayı'nın minnetkâr bir şekilde "*Her işi hesaba, kitaba dayanan Yavuz Hükümetimiz, kem gözleri kapatır*" cevabı halkın liderine bağlılık ve sadakatini göstermektedir.

[683]

"*Polatkan Bütçeyi Meclise getirdi..*" başlığıyla yayımlanan alttaki karikatürde yukarıdakine benzer bir şekilde merkezde üzerinde "BÜTÇE" yazan bir çuval bulunmaktadır. Lakin bu sefer takım elbiseli kişi bütçeyi sırtına atmasına rağmen ağırlık dolayı zor taşımaktadır. Zira Bütçe yazısının altında rakamla "3.900.000" yazmaktadır ve yaşlı köylü elini uzatarak bir şey demektedir. Örtük anlamda bu DP iktidarının refah temelli bir bütçe belirlediği ve halka bunu dağıtacağıdır. Bütçe, yukarıdaki dediğimiz üzere kalkınma ve ona bağlı refahın temelidir.

Ali Dayı, "*Yaşa Varol Polatkanım. Bu yükü her babayiğit taşıyamaz. Bu ancak senin harcındır*", derken halkın DP iktidarını kayıtsız bağlılık ve güvenini göstermektedir.

[683] Ali Dayı Gazetesi, 18 Ağustos 1955.

[684]

4.4.1. 1955 Belediye Seçimleri ve Muhalefetin Seçim Boykotu

1954 seçimlerinin ardından DP iktidarının, Millet Partisi başkanı ve sıkı muhaliflerden Osman Bölükbaşı'nı vekil olarak seçtiği için Kırşehir ilinin ilçe yapılmasına, yeterince oy alınamadığı için de Malatya'dan Adıyaman ilçesinin alınıp il yapılmasına karar vermesi[685], DP iktidarın otoriterleştiğine yönelik ilk emareler olarak değerlendirilmektedir. Yine aynı dönemde muhalefet partilerinin seçim işbirliği yapmasını engelleyen ve muhalefetin radyodan yararlanmasını yasaklayan kanunların çıkartılması, yüksek yargı ve üniversite öğretim üyelerinden 60 yaşını ve 25 çalışma yılını dolduranların hükümet tarafından resen emekli edilmesine olanak veren bir düzenleme yapılması[686] bu doğrultudaki hamleler olarak görülmektedir. Bu doğrultuda 14 Ağustos 1955 tarihinde CHP bir açıklama yaparak, "*Basın hürriyetini, hâkim teminatını, üniversite muhtariyetini zedeleyen ve vatandaşın iradesini serbestçe belirtmesine meydan vermeyecek şekilde seçim usullerinde değişiklik yapan, Kırşehir Vilâyeti'ni iktidara oy vermediği için lağveden kanunlardan sonra, artık serbest ve cezasız bir seçime*" inanmanın mümkün olmadığını söyleyerek yerel seçimleri boykot edeceğini

[684] Ali Dayı Gazetesi, 24 Aralık 1956.
[685] Ahmet Gülen, "Demokrat Parti Döneminde Adıyaman Vilayetinin Kuruluşuna Dair Bir Tartışma", Kasım 2021, Cilt XXXVII - Sayı 104, 357-382, 362-365.
[686] Mustafa Albayrak, "Hürriyet Partisi'nin Türk Siyasi Tarihindeki Yeri ve Önemi", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Temmuz 2008, Cilt XXIV - Sayı 71, 341-380, 346.

açıklamıştır. Bu boykota diğer muhalefet partisi olan Cumhuriyetçi Millet Partisi de destek vermiştir.[687]

Açıklamanın ardından 15 Ağustos tarihli "*İster Gir, İster Girme*" sürmanşetiyle yayımlanan Ali Dayı Gazetesi ve karikatür bu meseleye eğilmiştir. Üzerinde "SEÇİM" yazan bir kapının resmedildiği karikatürde üzerlerinde "C.H.P" ve "C.M.P" yazan iki kişi "seçim kapısının" aksine istikamette durmakta ve korku ve şaşkınlık dolu gözlerle eliyle kapıyı gösteren birine bakmaktadır. Örtük anlamda kapıyı kızgın bir şekilde eliyle gösteren Ali Dayı, muhalefet partilerin seçimden kaçtığını ima etmektedir. CHP ve CMP'yi temsil eden kişilerin yüzündeki korku buna işaret etmektedir. Söylem analizi olarak da CHP ve CMP'nin sebepsiz yere seçimleri terk ettiği işlenmiştir: "*Canımız böyle istedi bu kapıdan girmeyeceğiz!*", cevabına Ali Dayı zaten kaybedeceklerini ima eden bir cevap vermiştir. "*Girseydin sanki ne olurdu zaten? Fakat bu hareketi yapmakla milletin gözünden bir daha düştünüz!*"

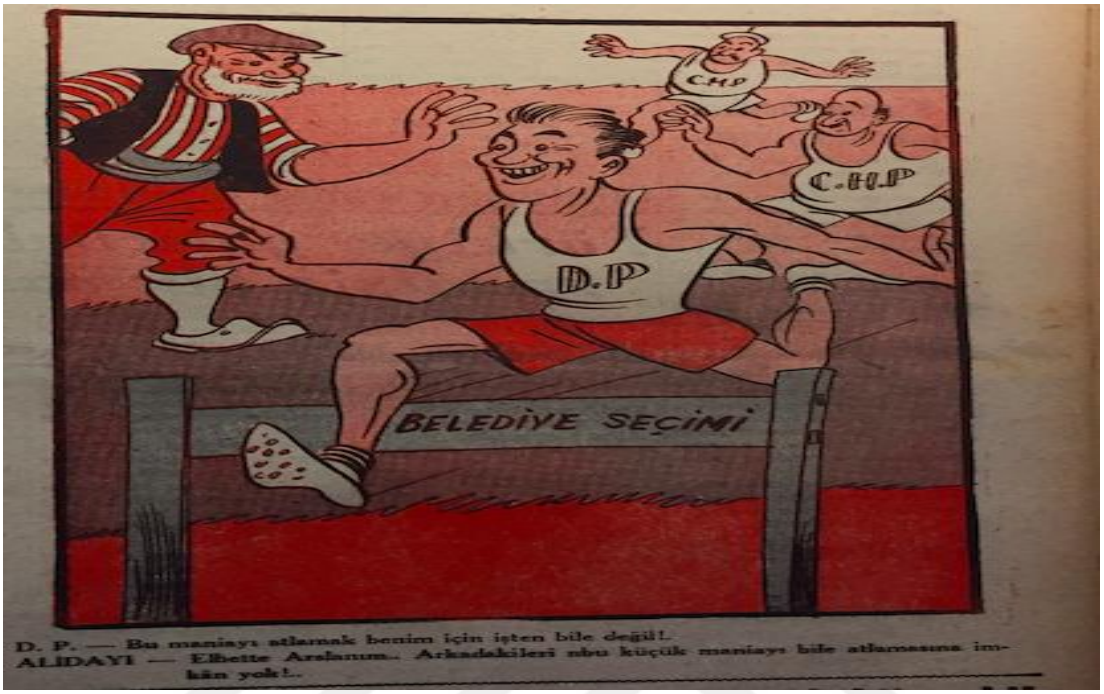

688

Seçimlerin muhalefet tarafından boykot edilmesinin öncesinde de Ali Dayı Gazetesi seçimlere yönelik propaganda faaliyetlerine başlamıştır. 28 Nisan tarihli "Ha Gayret Aslanım" başlıklı sayısının karikatüründe belediye seçimleri engelli koşu yarışlarına benzetilmiştir. "Belediye Seçimleri" yazan engelin üstünden atlayan sporcunun üzerinde "D.P" yazmakta onu çok gerilerden gelen üzerinde "C.H.P" ve "C.M.P" yazan koşucular takip etmektedir. Örtük anlam açısından tahlil ettiğimizde koşucular arasında ciddi fark vardır. Engelin üstünden atlayan ve DP'yi temsil eden diğerlerine göre daha genç ve fittir. CHP'yi temsil eden koşucu, yaşlı ve göbekli olup, parkurun dahi dışında olan ve CMP'yi temsil eden koşucu şapkalı ve bıyıklıdır.

[687] Albayrak, "Hürriyet Partisi'nin Türk Siyasi Tarihindeki Yeri ve Önemi", 347.
[688] Ali Dayı Gazetesi, 15 Ağustos 1955.

Söylem analizi de yukarıdaki savı doğrulamaktadır. D.P'yi temsil eden koşucu, "*Bu maniayı atlamak benim için işten bile değil!*" derken, Ali Dayı, "*Elbette Arslanım, Arkadakilerin bu küçük maniayı bile atlamasına imkân yok*" demekle halk nazarında DP'ye olan güveni ima etmiştir.

[689]

13 Kasım 1955 tarihinde yapılan yerel seçimler ise, iki aşamalı bir süreçte gerçekleşmiştir. Seçimlerin ilk aşaması 25 Eylül'de, ikinci aşaması ise 13 Kasım'da tamamlanmıştır. Bu seçimlerde Demokrat Parti (DP) büyük bir başarı göstererek oyların yüzde 63,75'ini almış ve 597 belediye başkanlığı kazanmıştır. Bağımsız adaylar ise yüzde 28,21 oranında oy alarak 193 belediye başkanlığı kazanmıştır. Türkiye Köylü Partisi de yüzde 4,4'lük bir oy oranıyla 15 belediye başkanlığı elde etmiştir.[690] Seçimler sırasında CHP ve CMP aday göstermemiştir. Bu durum, DP'nin seçimlerdeki başarısını artıran bir etken olmuştur. DP'nin üstünlüğü, ülkenin birçok büyük şehrinde ve küçük yerleşim yerlerinde belediye başkanlıklarını kazanmasında etkili olmuştur.

Ali Dayı Gazetesi ise bağımsız adaylar meselesine değinerek seçim zaferini kutlamıştır. CHP'nin seçime girmemesine rağmen bağımsız adayları desteklediğine vurgu yapılan sayıda "*Maskeler Aşağı*" manşetiyle bir karikatür yayımlanmıştır.

[689] Ali Dayı Gazetesi, 28 Nisan 1955.
[690] https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/secimler-1950-1960/ Erişim22.02.2024.

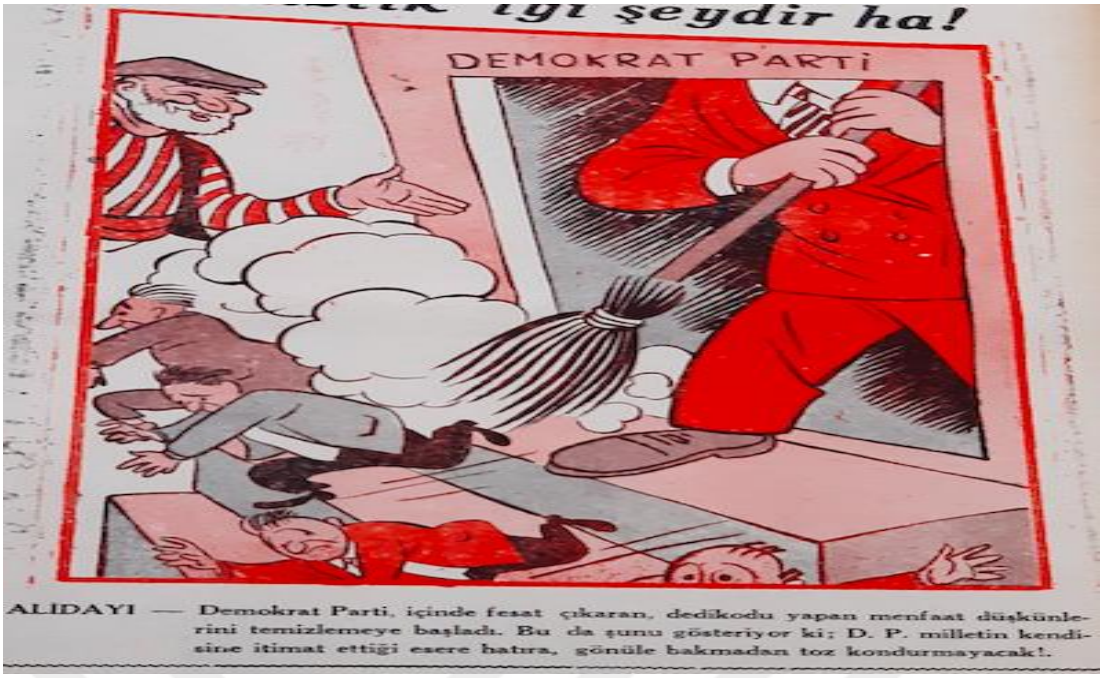
691

Üzerinde "*D.P*" ve elinde "*Belediye Seçimi*" yazan aday önden yüzü gülerek yürürken, arka tarafta "*C.H.P*" yazan bir adam "*Müstakil*" yazan adayın sol omzunu tutmaktadır. Örtük anlamda ise müstakil yazan adayın yüzü asıkken, gizli bir şekilde kazandığı için CHP'li adamın yüzünde müstehzi bir gülüş vardır. Kenardan olup biteni seyreden ve iki elini yana doğru açan Ali Dayı ise bu durumdan şaşkınlığını gizleyememektedir. Bu şaşkınlık söylem açısından da görülmektedir. Zira Ali Dayı, "*D.P Belediye seçimini kazandı memnun. Müstakil maskesi altında CHP'nin oyunları da bu vesile ile çıktı!*" demiştir.

4.4.2. Demokrat Parti'nin Parti İçi Hesaplaşmaları ve 19'ların İhracı

Demokrat Parti'nin, parti içindeki hesaplaşmalar ve temizlik ilk kez 1954 seçimlerinden sonra başlamıştır. 18 Ağustos 1954 tarihli Ali Dayı Gazetesi'nde yayımlanan karikatürde "*Temizlik İyi Şeydir ha!*" başlığıyla bu konu işlenmiştir. Karikatürü genel olarak değerlendirdiğimizde "*Demokrat Parti*" yazan kapının eşiğinde kafası görülmeyen takım elbiseli biri elinde süpürgeyle kapının girişini süpürmekle, çıkan tozların arasından daha küçük resmedilmiş insanlar kaçmakta, bu duruma kenardan izleyen köylü biri gülerek bu sahneyi seyretmektedir. Örtük anlamda değerlendirdiğimizde ise elinde süpürgeli kişi Adnan Menderes'tir. Partinin genel başkanı olarak diğerlerine göre daha büyük resmedilmiş ve sorumluluk alarak partiye yakışmayan hal ve tavırları olan "küçük" insanları partiden ihraç etmektedir. Ali Dayı, yani halk da bu durumdan memnundur.

691 Ali Dayı Gazetesi, 21 Kasım 1955.

692

Söylem analizi olarak değerlendirdiğimizde ise bu durum kelimelere dökülmüştür:

> "*Demokrat Parti içinde fesat çıkaran, dedikodu yapan menfaat düşkünlerini temizlemeye başladı. Bu da şunu gösteriyor ki; D.P. milletin kendisine itimat ettiği esere hatıra, gönüle bakmadan toz kondurmayacak!*"

"*Hatıra gönüle bakmadan*" kısmında, kararda kişisel bağlara ve duygusallığa yer verilmediği, idealist bir bakış açısı ön plana çıkarılmasına rağmen, "*milletin kendisine itimat ettiği esere…. toz kondurmayacak*" derken partinin ülke için vazgeçilmez olduğu ve eleştiriden muaf tutulması gerektiği fikrini işlemektedir. Yine bu tasfiye, her ne kadar iç disiplini koruma ve otoriteyi sağlamlaştırma olarak lansedilmesine, parti tabanına hem de geniş halk kitlelerine, DP'nin kontrolü elinde tuttuğu mesajı verilmesine rağmen aslında ilerleyen günlerde görüleceği üzere parti içindeki farklı seslerin bastırılması ve liderliğin eleştiriye tahammülsüzlüğünü DP içindeki demokratik süreçlerin sınırlandırıldığını göstermektedir.

Asıl tasfiye ise literatürde "*19'ların İhracı*" olarak geçen içinde DP'nin kurucularının olduğu süreç olmuştur. DP'nin 1954 seçiminden önce 6334 sayılı "*Neşir Yolu ile veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun*"[693]u değiştirmesine karşı başta 9 kişi DP'nin 4.

[692] Ali Dayı Gazetesi, 18 Ağustos 1954.

[693] Mecliste 9 Mart 1954'te kabul edilen Kanun'un birinci maddesi ile namus, şeref ve haysiyete tecavüz ya da hakaret edilmesi; itibar kıracak, şöhret veya servete zarar verebilecek isnatta bulunulması; rızaya aykırı olarak kişi ve aile hâllerinin teşhiri; hakaret, isnat veya teşhire maruz bırakma tehdidinde bulunulması durumlarında 6 aydan 3 yıla kadar hapis ve 1000 liradan 10.000 liraya kadar ağır para cezası getirilmiştir. Belirtilen suçların resmî sıfatı bulunan kişiler aleyhine işlenmesi hâlinde ceza, üçte birden yarıya kadar artırılabilecektir. Kanun'un basın camiasında en fazla tepki çeken maddesi ise "Devletin siyasî veya malî itibarını sarsacak veya âmmenin telâş ve heyecanını mucip olacak mahiyette yalan haber veya havadisleri veya bu mahiyetteki vesikaları neşredenler, 1

Büyük Kongresi öncesinde ihraç edilmiştir. Bunlar; Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu, Ekrem Hayri Üstündağ[694], Sabahattin Çıracıoğlu, Zeyyat Ebüzziya, Behçet Kayaalp, Muzaffer Timur, İsmail H. Akyüz, Safaeddin Karanakçı ve Ragıp Karaosmanoğlu'dur. Kararı destekleyen ama ihraç edilmeyen 10 milletvekili de bölünmemek ve destek vermek adına DP'den istifa etmişlerdir. Bunlar, Fethi Çelikbaş, Enver Güreli, İbrahim Öktem, Raif Aybar, Şeref Kâmil Mengü, Muhlis Bayramoğlu, Ekrem Alican, Turan Güneş, Mustafa Ekinci ve Kasım Küfrevi'dir. Bu kişilerin bir kısmı Hürriyet Partisi'ne (HP) katılırken bir kısmı ise CHP'ye geçmişlerdir.[695]

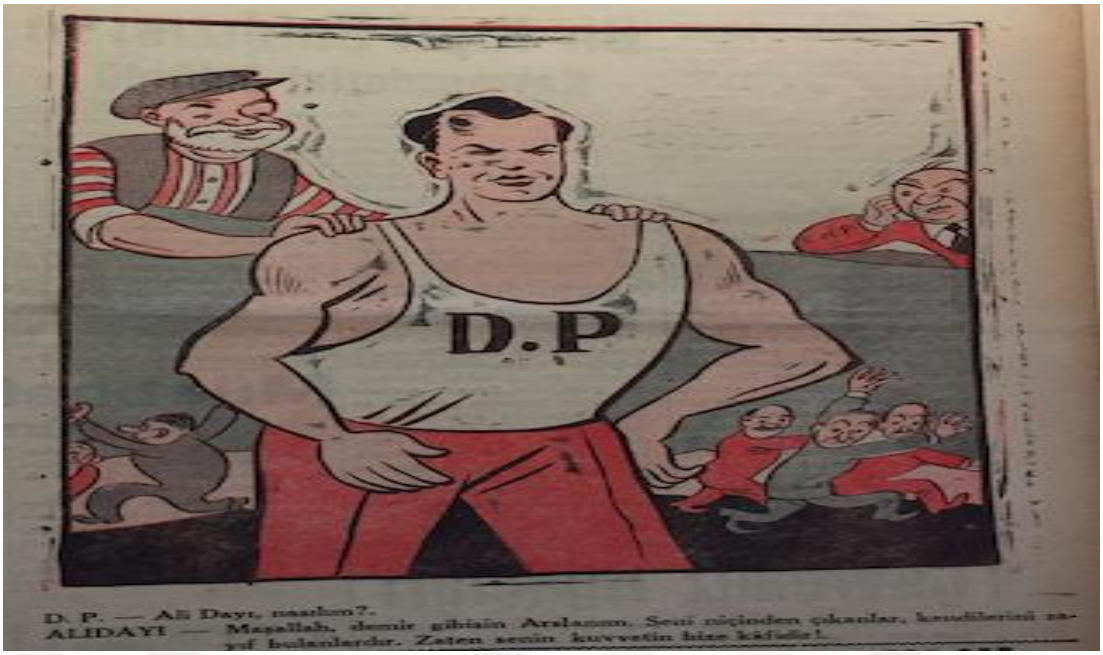
20 Ekim tarihinde "*D.P. Demir gibidir*" başlığıyla yayımlanan Ali Dayı Gazetesi'nin karikatüründe bu konu işlenmiş ve bir nevi hem dışarıdaki muhalefete hem de içeriden ayrılanlara meydan okunmuştur.

Genel anlamda karikatürü değerlendirdiğimizde, üzerinde "D.P." yazan sporcu atletli kaslı biri kızgın-kendinden emin bir gülüş atmakta, arkasındaki köylü, omuzlarından onu tutmaktadır. Geride daha küçük resmedilen insanlar sağa sola koşuşturmakta ileride kolunda "C.H.P" yazan yaşlı bir adam düşünceli ve üzüntülü bir şekilde olan biteni izlemektedir. Örtük anlamda tahlil ettiğimizde ise DP'nin tasfiyelere rağmen halen çok güçlü olduğu ve halkı temsil eden Ali Dayı'nın onun arkasında olduğu, ayrılanların ise bu güç karşısında panik halde sağa sola kaçıştığı, dağıldığı anlatılmak istenmiştir. Bununla birlikte bu karikatür, DP'nin o dönemdeki siyasi hâkimiyetini bir yandan güçlü bir şekilde sergilerken, diğer yandan partinin içindeki muhalif seslerin bastırılmasına dair eleştirel bir mesaj taşımakta, 19'ların ihraç edilmesi, partinin demokratik görünümünden uzaklaşmasının bir simgesi olduğundan, karikatürün ana teması da bu tezat üzerine inşa edilmiştir.

yıldan 3 yıla kadar hapis ve 2.500 liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezası ile cezalandırılırlar." şeklindeki üçüncü maddesidir. Maddeye göre bu tür yayınların tekrarı hâlinde cezalar katlanarak uygulanacaktır. Kanun'un altıncı maddesine göre bu Kanun hükümleri, söz konusu fiillerin radyo yoluyla işlenmesi hâlinde de uygulanacaktır (Hatta 1956'da bu Kanun'u tâdil eden 6732 sayılı bir Kanun daha çıkarılacak ve basın aleyhindeki tedbirlerin yoğunluğu arttırılacaktır.) "İspatçılar (19'lar)", https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ispatcilar-19lar/

[694] DP'nin kurucularından Ekrem Hayri Üstündağ'ın annesi tarafından dedesi olan Mim Kemal Öke ile yapılan söyleşide, dedesi Üstündağ'ın Menderes'in otoriterleşmesinden rahatsızlık duyduklarını ve askerin müdahale etmesinden ülkenin geleceği açısından ciddi bir şekilde endişelendiklerini defalarca Menderes'e hatta Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a söylediklerini lakin herhangi bir netice alamadıklarını zikretmiştir. Mim Kemal Öke ile yapılan söyleşi, 24.11.2024, İstanbul.

[695] Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, Cilt 4*, 328-329, Eroğul, *Demokrat Parti*, 128-130.

[696]

Söylem analizi açısından yukarıda izah ettiğimiz bu durum dikkat çekmektedir. D.P.'yi temsil eden sporcu, "Ali Dayı, nasılsın?" derken, Ali Dayı, "*Maşallah demir gibisin Arslanım. Senin içinden çıkanlar, kendilerini zayıf bulanlardır. Zaten senin kuvvetin bize kâfidir*", diyerek halkın ne olursa olsun sadakatle harekete bağlı kaldığı, ayrılanların zayıf ve hatalı oldukları vurgulanmıştır.

Bir sonraki 24 Ekim tarihli sayısında dini bir retorik kullanarak desteğe devam eden Ali Dayı Gazetesi, "Allah Doğruların Yardımcısıdır" başlığını kullanmıştır. Karikatürü genel olarak ele aldığımızda merkezde göğsü dışarıda, başı havada takım elbiseli biri üzerinde "Doğru Yol" yazan kırmızın okun istikametinde yürümekte arkasından ise "D.P" yazılı flama tutan halk kitlesi gelmektedir. Doğan güneşin üzerinde ise "Refah" yazmaktadır. Örtük anlamda ise dikkat çeken ilk nokta Menderes'e ihraçlar hususunda geri adım atmaması ve kendinden emin bir şekilde yürümesidir. Burnu diğer karikatürlere göre daha uzun çizilmesi ise doğrudan bu mesele ile alakalıdır. Karikatür, okurun dimağında "*Burnu yere düşse almaz*" deyimini canlandırmaktadır. Doğru yol da onun yürüdüğü yoldur ve o yolun sonu güneş gibi doğacak olan refahtır. Ali Dayı ve halk da onun arkasında bu amaca doğru yürümektedir.

[696] Ali Dayı Gazetesi, 20 Ekim 1955.

697

"*Sayın Yavuz Menderes, Allah doğruların yardımcısıdır. Sen bizim önderimiz olduğun müddetçe hep beraber nurlu yolda izindeyiz… Zaten kuru gürültülere pabuç bıraktığın da yok ya!*"

Yukarıdaki lafzı söylem analizi olarak değerlendirdiğimizde dinî bir retoriğin hâkim olduğunu görmekteyiz. Halk yani Ali Dayı, Yavuz olarak gördüğü Menderes'in en büyük yardımcısının Allah olduğunu, zira Allah'ın doğruların yanında olacağını zikretmektedir. Yine Menderes'in yürüdüğü yolu "nurlu" olarak tasniflendirmiştir. Son kısımda ise istifa ve ihraçları küçümseyerek kuru gürültü olarak addetmiş ve Menderes'in gereğini yaptığı vurgulanmıştır.

4.4.3. 6-7 Eylül Olayları

Kıbrıs'taki Türklere yönelik sistematik katliam, pogrom ve tehcir dolayısıyla Türkiye'deki Rumlara yönelik gerçekleşen saldırıların perde arkası üzerinden neredeyse 70 yıl geçmesine rağmen olaylar tarihî gerçekler ışığında tam olarak tenvir edilememiştir. Literatüre "6-7 Eylül Olayları" olarak geçen bu hadise Demokrat Parti iktidarının 27 Mayıs sonrasında da Yassıada yargılamalarında suçlu bulunduğu bir konu olup, DP'nin otoriterleşmesi hususunda bir kırılma noktası olarak değerlendirilmektedir.[698] Bu hususta 54 seçimlerinden güçlenerek çıkan DP'nin, halkın beklediği ekonomik refahı sağlayamayarak ekseriyetle yüksek enflasyonu engelleyememesi önemli bir faktördür. İktisadî bunalım, DP'nin liberal politikaları terk ederek, safları sıklaştırarak daha otoriter ve konservatif bir iç politika benimsemesine yol açacaktır.

697 Ali Dayı Gazetesi, 24 Ekim 1955.
698 Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, Cilt 4*, 327. Ayrıca bkz. 324-327.

Zira 1 yıl sonra muhalefeti baskı altına almak için Basın ve Toplantısı'na getirilen kısıtlamalar "6-7 Eylül Olayları" ile gerekçelendirilecektir.

Olaylar, Kıbrıs müzakerelerinin Londra'da devam ettiği sırada 6 Eylül öğlen saatlerinde Mustafa Kemal Atatürk'ün evine bomba atıldığına yönelik radyo yayını ile başlamış, yine bir Demokrat Partili olan Mithat Perin[699] tarafından çıkarılan İstanbul Ekspres Gazetesi olayın duyulmasından sonra ikinci baskıya "*Atamızın evi bombalandı*" manşetiyle çıkmıştır. Günlük tirajının tam 10 katı basılan gazete olayın geniş kitleler tarafından duyulmasını hızlandırmıştır. Rum ve gayrimüslimlerin yoğunluklu yaşadığı tarihi yarımada, Taksim, Şişli, Adalar gibi İstanbul ilçeleri başta olmak üzere İzmir'e sıçrayan hadiselerde ölü sayısı az olmasına rağmen ciddi bir maddî kayıp meydana gelmiştir. Resmî rakamlara göre 11 ölü, 30 yaralı olmakla birlikte takriben 5 binin üzerinde mesken tahrip edilmiş ve 150 milyon ila 1 milyar Türk lirası maddî zarar meydana gelmiştir.[700]

Ali Dayı Gazetesi ise DP için kırılma noktası yaratan bu hadiseye ilk şok etkisi atlatıldıktan sonra 12 Eylül 1955 tarihli sayısında yer ayırmıştır. "*Hepimizi Müteessir Eden Hadiseler Oldu*" sürmanşetiyle çıkan gazetede olayların mahiyetine değinilmeden hükümetin tam kontrol sağladığı ve "provokasyoncular"ı cezalandırdığı işlenmiştir.

[699] Mithat Perin, 13 Mart 1917 tarihinde Nevrokop, Makedonya'da doğmuştur. 1938 yılında Galatasaray Lisesi'ni bitirmiş, yüksek öğrenimini Türkiye ve Belçika'nın Liège Üniversitesi'nde yapmıştır. İstanbul'da Son Posta, Vatan, Tasvir-i Efkâr ve Son Saat gazetelerinde, İzmir'de Demokrat İzmir Gazetesinde çalışmıştır. Daha sonra Yeni İstanbul Gazetesinin genel yayın müdürlüğü yapmış ve İstanbul Ekspres Gazetesi'ni kurmuştur. Demokrat Parti'den İstanbul Belediye Meclis Üyeliği yaptıktan sonra 1957 seçimlerinde DP İstanbul milletvekili olarak seçilmiştir. "Dokuz Subay Olayı"nda Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu tarafından yapılan ihbarın hükûmete bildirilmesinde İstanbul eski merkez komutanı emekli Tümgeneral Kazım Demirkan'la beraber aracılık yapmıştır. 27 Mayıs Darbesi'nden sonra diğer milletvekilleri ile Yassıada yargılanmış, hüküm giyerek, 33 ay Kayseri cezaevinde yatmıştır. 1962 yılında tekrar gazeteciliğe dönmüş, Anadolu Ajansı Yönetim Kurulu Başkanlığı, Türk Hava Yolları Yönetim Kurulu Üyeliği, İstanbul ve İzmir Gazeteciler Cemiyeti Başkanlıkları görevlerinde bulunmuştur. 1 Ocak 2001 tarihinde vefat ederek Zincirlikuyu Mezarlığı'na defnedilmiştir. 150'liklerden Sabık Harbiye Nazırı Süleyman Şefik (Söylemezoğlu) Paşa'nın torunu olan Perin, Hülya Koçyiğit'in de amcasıdır. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mithat-perin-1917-2001/ Erişim 21.01.2024.

[700] Dilek Güven, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, İletişim Yayınları, 2018, 10-12.

701

Karikatürün göstergebilimsel çözümlenmesini düz anlamıyla incelediğimiz zaman iki katlı bir evin bahçesine yerel kıyafetli biri el bombası atmaktadır. Evin üzerinde ise Atatürk'ün portresi bulunmaktadır. Yan (örtük) anlamına baktığımızda ise Atatürk'ün Selanik'teki evinin resmedildiği karikatürde, Atatürk silueti güneş metaforu olarak kullanılmıştır. Yunanlıları temsilen Evzon askerinin elinde pimi çekilmiş bir el bombası bulunmakta ve Atatürk'ün evinin bahçesine doğru fırlatmak üzeriyken Ali Dayı karakteri kızgın bir ifadeyle elini kaldırarak Atatürk siluetinin altında yer almaktadır. Aynı karede bomba evin bahçesinde patlamış olarak gösterilmektedir. Söylem analizi açısından ise Ali Dayı, "*Bir iki kızıl komünist Yunanlı tarafından aziz Atamızın Selanik'teki doğduğu eve atılan bomba İstanbul'da ve İzmir'de bazı üzücü hadiselere yol açtı. Fakat Hükümet bozguncuların ensesinde boza pişirmesini pekâla bildi*" diyerek hükümetin birkaç gün sonra değişen resmî açıklamasını deklare etmiştir. Zira olayların ertesinde ilk olarak halkın Kıbrıs'taki olaylar ve Atatürk'ün evine bomba atılması nedeniyle kendiliğinden galeyana gelip Rumların mallarına yönelik saldırılarda bulunduğu zikredilmişken, gelen hem iç hem de dış baskılar nedeniyle olayların sorumluluğu komünistlere yüklenmiştir. Zira karikatürün sağında bulunan "*Sapantaşı*" başlıklı köşe yazısında da bu meseleye değinilmiş, bu iki olayı protesto amaçlı "temiz duygularla" miting düzenleyen Türk gençlerinin arasına sızan "*çapulcu*" ve "*komünist düşünceli bozguncular*", "*şuur sahibi her vatandaşın*" üzüleceği facia olarak nitelendiren olaylara sebebiyet vermişlerdir. Karikatürün

[701] Ali Dayı Gazetesi, 12 Eylül 1955.

altında ise İstanbul, Ankara ve İzmir'de örfi idare(sıkı yönetim) ilan edilerek suçluların süratle yakalanıp cezalandırıldığı işlenmiştir.

6-7 Eylül Olayları'nın sorumluluğunun kime ait olduğu ya da bu işten kimin kazançlı çıktığı konusunda ortak bir mutabakat olmamasına rağmen Demokrat Parti'nin olmadığı açıktır. Bu hususta hükümetin resmî açıklamasının da sonradan değişmesi dikkat çekicidir.[702] Dış politikada Kıbrıs müzakerelerinin devam ettiği, iç politikada ise iktisadi daralmanın yaşandığı bir sırada, iktidarın böylesi bir örtülü operasyona destek vermesi pek mantıklı görülmektedir.[703] Zira DP hükümeti, mallarına zarar gelen gayrimüslim vatandaşlara 60 milyon Türk lirası ödeme yapmak zorunda kalmıştır.[704] Bununla birlikte bu olaylarla birlikte DP'ye yönelik hem içerde hem de dışarda kolektif bir muhalefet oluşmaya başlamıştır. Bu sebeple ki yukarıda gördüğümüz üzere olayların müsebbibi kızıl komünistler olarak gösterilmiş ve barışçıl bir mitingin yağmaya döndüğü işlenmiştir. Mitingi organize eden "Kıbrıs Türktür Cemiyeti" bu olaydan sonra kapatılmış ve yöneticileri tutuklanmıştır. Bu durum DP'nin iç politikada oy konsolidasyonu için başat olarak kullandığı "Kıbrıs Davası" söylemine de zarar vermiştir. Bununla birlikte olayların Kıbrıs meselesinin de paydaşlarından olan İngiltere'nin de etkisi bulunduğu, olayların kontrolden çıkmasında İngilizlerin dahli bulunduğuna yönelik emareler de bulunmaktadır.[705]

4.4.4. Menderes'in 4. Kabinesi (9 Aralık 1955- 25 Kasım 1957)

Yaşanan siyasi kriz nedeniyle Menderes istifa etmiş ve hükümeti düşmüştür. Lakin mecliste ezici bir çoğunluğa sahip olması hasebiyle yeni bir kabine ile tekrar iktidarı almıştır. 9 Aralık 1955 tarihinde kurulan kabine 25 Kasım 1957 yılına kadar sürmüş ve Türk siyasetinde önemli olaylara tanıklık etmiştir.[706] Bu dönemde iç siyasette yaşanan gerilimler, parti içi huzursuzluklar ve dış politikada giderek artan Soğuk Savaş etkileri, kabinenin çalışma gündemini belirlemiştir. İktisadî sıkıntılar giderek artmış, hızlı büyüme hamleleri ve dış borçlanmaya dayalı ekonomi politikaları, halkın tepkisini çekmeye başlamıştır. Bununla birlikte basına yönelik sansür arttırılmış ve eleştiriler sert bir şekilde bastırılmıştır. CHP ve diğer muhalefet partilerine yönelik baskılar da Demokrat Parti iktidarına karşı hoşnutsuzluğu körüklemiştir. Dış politikada Türkiye'nin NATO üyeliği çerçevesinde Batı bloğuyla ilişkileri güçlendirilirken, Kıbrıs Sorunu da önemli bir mesele olmaya devam etmiştir. Kabine, Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin

[702] Fuat Köprülü de 12 Eylül tarihinde mecliste yaptığı konuşmasında bu görüşü savunmuştur. Bkz. Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, *Cilt 3,* İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011, 189-190.
[703] Mim Kemal Öke, Erol Mütercimler, *Yalnızlıktan Saygınlığa Demokrat Parti'nin Dış Politikası, Demokratlar Kulübü No: 17*, İstanbul: İrfan Yayımcılık, 2000, 211-214.
[704] Güven, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, 21.
[705] Güven, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları,* 25.
[706] Sanal, *Menderes Hükümetleri*, 65-66.

çıkarlarını koruma politikasını sürdürmeye çalışmıştır. Lakin DP'nin bu dönemde izlediği baskıcı politikalar, halk içinde polarizasyona sebep olmuş, Üniversite gençliği, basın mensupları ve aydınlar, hükümetin otoriterleşmesine karşı ittifak yapmışlardır.

Bu siyasi atmosferde 12 Aralık tarihli Ali Dayı Gazetesi'nde "*Yeni hükümet kutlu olsun*" başlığıyla yayımlanan karikatür yara alan DP iktidarına kayıtsız şartsız destek vermektedir. Karikatürü genel olarak tasvir ettiğimizde, merkezde "4ncü Menderes Kabinesi" yazan bir kürsü/masada güler yüzlü biri tatminkâr bir şekilde oturmakta, sağında iki köylü durmakta, biri güler yüzle ona bir şey anlatmaktadır. Örtük anlamda masada oturan kişi Menderes'tir. Partisinde geçirdiği kötü günleri zaferle atlatmış ve kaldığı yerden devam ettiği için tatminkâr bir tebessüm yüzündedir. Ali Dayı, yani halk ta ondan memnun ve razı görünmektedir.

[707]

Ali Dayı ve Başbakan Menderes arasında geçen diyalog şöyledir:

> "*Yeni Hükümetin de uğurlu, kademli olsun. Çok şükür seni gene güler yüzlü görüyoruz… Sizler benim arkamda oldukça ağlayacak değilim ya. Daima ve hep birlikte güleceğiz.*"

Söylem analizi olarak ele aldığımızda da bu durum görülmektedir. Halk onu mutlu görmekten memnundur ve yeni hükümeti kutlamaktadır. Menderes de halk benim arkamda olduğu müddetçe yapamayacağı bir şey olmadığını ima etmektedir.

[707] Ali Dayı Gazetesi, 12 Aralık 1955.

4.5. 1957 Seçimleri Öncesindeki Genel Durum

1957 yılı DP için, eski gücünü tekrar kazanmaya çalıştığı 1954 seçimlerinden itibaren otoriterleşme nedeniyle kaybettiği prestijini başta halk kitlesinde olmak üzere düzeltmeye çalıştığı bir yıl olmuştur. Başta iktisadî olarak bekleneni vermeye çalışmasına rağmen süreç ne yazık ki ters izlemiş ki bunun somut neticesi erkene çekilen seçime rağmen DP'nin oy oranları aşağıda görüleceği üzere gözle görülür bir şekilde düşmüştür. DP, bu yılda otoriterleşme eleştirilerini kırmak adına ana muhalefet partisi CHP ve basınla yakınlaşma gibi hamlelerde bulunmasına rağmen, artan iktisadî bunalım ve özellikle halkı doğrudan etkileyen gıda sıkıntısı nedeniyle azalan oy oranlarını kurtarabilmek için daha da otoriterleşmek zorunda kalmıştır. Bunun en büyük örneği seçimlerin erken bir tarihe çekilmesidir. Mevcut durum DP'nin kendi içinde de çözülmeleri engelleyememiş, 19'ların ihracı ile başlayan süreç Fuat Köprülü gibi DP ile özdeşleşen bir siyasi figürün kaybedilmesine de yol açmıştır. DP ve onun propaganda mekanizmasının bir aparatı olan Ali Dayı Gazetesi, her şeye rağmen bu yılda da iktisadî refah, imar ve kalkınma ekseninde bağlılığını göstermeye devam etmiştir.

4.5.1. CHP ve DP Yakınlaşması

Ali Dayı Gazetesi'nde iki partinin liderleri arasındaki yakınlaşma yakından takip edilmiş ve desteklenmiştir. En dikkat çeken ayrıntı bu tarihe kadar hakkında hep mugayir düşünceler zikredilen ve kötü çizilen İsmet İnönü'nün bu noktada dönüşerek "İsmet Paşa"dan, "Paşam" olmasıdır. Bu keskin dönüşte iktidar-muhalefet arasındaki yakınlaşmanın ülkenin menfaatine yönelik olmasından ziyade DP'nin meşruiyeti için bu yakınlaşmaya ihtiyaç duymasından kaynaklanmaktadır.

11 Mart 1957 tarihli Ali Dayı Gazetesi, "*D.P.-C.H.P. yakınlığı memnunluk uyandırdı*" başlığıyla yayımlanmıştır. Karikatürü genel olarak değerlendirdiğimizde bir çalışma ofisi ya da oturma odasında üçlü bir koltukta iki kişinin yakın sohbet ettiğini görmekteyiz. Sohbetin samimi olduğu birisinin sigara içerken diğerinin bacağına dokunmasından ve gülüşmelerden anlaşılmaktadır. Bununla birlikte kapı girişinde elindeki tepside iki kahve taşıyan biri bu sohbetten memnun bir şekilde gülerek izlemektedir. Örtük anlamda sohbet eden iki kişi DP lideri Adnan Menderes ile CHP lideri İsmet İnönü'dür. Ali Dayı yani halk onların bu sohbetine kahve getirerek destek vermekte ve bundan mutluluk duymaktadır. Duvarda Menderes'in fotoğrafının yarısı görülmekte ve buradaki ev sahibinin Menderes olduğu ortaya çıkmaktadır. Menderes misafirperverlik göstererek konuğuna kahve ve sigara ikram etmekte yani dostluk elini uzatmaktadır.

[708]

Menderes ile Ali Dayı arasındaki diyaloğu incelediğimizde İsmet İnönü'nün kişiliği üzerinden muhalefete bir mesaj gönderilmektedir:

Menderes- Yapıcı tenkitlere, eyi niyetli muhalefete can kurban paşam.

Ali Dayı- Yaşa, varol Menderesim. Nihayet muhalefet muhalefeti öğrenebildi.

Söylem analizi olarak tahlil ettiğimizde Menderes, muhalefeti yapıcı olmak kaydıyla memnuniyetle karşıladığını söylemiş, halkı temsil eden Ali Dayı da bunu gülerek desteklemiştir.

18 Mart tarihli sayısında "*Ana Muhalefet Liderinin örnek nutku*" başlığıyla yayımlanan karikatürü genel olarak incelediğimizde kürsüde elinde "Nutuk" yazan bir metni okuyan yaşlı şahıs, izleyiciler tarafından memnuniyetle dinlenmekte, "Bravo", "Varol" sesleriyle karşılanmaktadır. İzleyicilerin arasında göğüslerine CHP ve DP logolarını takanlar görülmekte ve bunlar karışık oturmaktadır. Örtük anlamda tahlilde ise kürsüdekinin Ana Muhalefet partisi CHP'nin lideri olan İsmet İnönü olduğu açıktır. Onun söylevi iktidardaki DP'liler tarafından da hoşnut karşılanmaktadır. En önemlisi izleyiciler arasında ikinci sırada Ali Dayı oturmakta ve onun da göğsünde DP logosu bulunmaktadır. Söylem analizi olarak karikatürün altındaki Ali Dayı'nın ifadesini incelediğimizde bu durum daha net anlaşılmaktadır. Zira Ali Dayı, "*Paşam bizde sizden bu yakınlığı bekliyorduk. Varol*" diyerek İnönü'ye karşı hem saygı hem de minnetini açıkça ifade etmektedir.

[708] Ali Dayı Gazetesi, 11 Mart 1957.

709

21 Mart tarihli bir sonraki sayısında da "D.P ve C.H.P Partilerine Maşallah" başlığıyla yakınlaşmayı konu olan gazetenin yayımlanan karikatürde iki kişi kırmızı ok üzerinde "Doğru Yol" yazan okun istikametinde keyifli bir sohbet ederken yürümektedir. Bununla birlikte ters istikamete doğru giden bir kişi ve elinden zorla tutarak götürdüğü çocuk/cüce vücudunda karikatürize ettiği yaşlı biri daha görülmektedir. Ters istikamete gidenler arkalarına üzgün, kaygılı ve sinirli bir şekilde bakarken, yerel kıyafetlerle Doğru Yol istikametine giden biri kafasını çevirerek onlara bakmaktadır. Örtülü anlamda ise bu karikatür Türk Siyasetini anlatmaktadır. Menderes ve İsmet İnönü ki İnönü bu sefer daha genç ve dinç resmedilmiştir-beraber yürümekte, İnönü'nün elindeki bavulun üstünde İzmir yazmaktadır. Ters istikametine gidenler ise CMP lideri Osman Bölükbaşı ve "İspat Hakkı" yüzünden kurucusu olduğu DP'den ihraç edilen Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu'dur. Ali Dayı ise kenarda ona göre ters istikamete doğru yürüyenlere şu mesajı vermektedir:

> "*Sayın ağalar, ne olursunuz sizlerde memleket namı hesabına ordu bozanlık yapmayıp doğru yola girin.*"

Söylem analizi olarak değerlendirdiğimizde CHP'nin iktidardaki DP ile iyi ilişkiler geliştirmesi doğru yoldur. Küçük muhalefet olarak CMP ve HP'nin de bu kervana katılması gerektiği bunun ülke menfaatine hizmet ettiği aksi takdirde yaptıklarının başıbozukluk olduğu açıkça ifade edilmiştir.

[709] Ali Dayı Gazetesi, 21 Mart 1957.

[710]

4 Nisan tarihli sayıda da yukarıda olduğu gibi küçük muhalefet tenkit edilerek DP-CHP yakınlaşması romantize edilmiştir. "*Partiler Arası Bahar havası iyi gidiyor*" manşetiyle yayımlanan karikatürde bir kır bahçesi resmedilmiştir. Mevsimlerden bahar olduğu ağaçların çiçek açmasından, yavru kuzuların otlamasından ve kelebeklerden anlaşılmaktadır. İki kişi sarmaş dolaş gülerek yürürken ağaç altında üzgün ve şaşkın bir şekilde oturan biri uzun boylu diğeri çocuk/cüce vücudunda resmedilmiş iki kişi oturmakta ve gülenlere bakmaktadır. Uzaklarda ise sırtında çuvalı bir köylü yürümekte ve olanları izlemektedir. Yan anlamda ise gülerek yürüyenler CHP ve DP liderleri İnönü ve Menderes'tir. Ağaç altında oturanlar ise CMP ve HP liderleri Bölükbaşı ve Karaosmanoğlu'dur.

[710] Ali Dayı Gazetesi, 21 Mart 1957.

711

Söylem analizi açısından yukarıdakine benzer bir durum söz konusudur. Arkadaki Ali Dayı Türk siyasetine izlemekte, bu sefer Menderes-İnönü kendi arasında konuşmakta, iktidar-muhalefet bipartizan bir yönetim istediklerini deklare etmektedirler:

İnönü- Şu iki yaramazı da aramıza alsak ne dersin Menderes?

Menderes- Paşam, biz millet ve memleket için çırpınıyoruz. Elini verene canımızı veririz.

4.5.2. 1957 Seçimleri Öncesinde DP'nin Faaliyetleri

DP, tüm gayretlerine rağmen halk nazarında prestijini başka bir deyişle oylarını kaybettiğinin farkındadır. Artan iktisadî bunalım, büyük kentlerde su ve gıda sıkıntısı ve bu doğrultuda gerekli önlemlerin alınamaması seçimlerin bir yıl erkene alınmasına sebebiyet vermiştir. Bunun dışında da DP iktidarı asimetri yaratmak adına bir dizi seçim hazırlığına başvurmuştur. Bunlardan ilki CMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı'nın memleketi Kırşehir'i 1954 seçimleri sonrasında ilçeye dönüştüren iktidar bu sefer Kırşehir'i tekrar il yapmıştır.[712] Bu DP'ye yönelik otoriterleşme eleştirilerinin de partide dikkate alındığının bir göstergesidir. Böylece hem kırsal kesimde hem de muhalefetin güçlü olduğu yerlerde oy konsolidasyonu sağlanmaya çalışmıştır.

[711] Ali Dayı Gazetesi, 04 Nisan 1957.
[712] Eroğul, *Demokrat Parti*, 140.

713

Bu gelişme ışığında 14 Mart 1957 tarihli Ali Dayı Gazetesi "Kırşehir Bayram yapıyor" sürmanşetiyle çıkmıştır. Yukarıdaki karikatürü genel olarak incelediğimizde, bir düğün bir bayram havası hakimdir. Davul ve zurna eşliğinde mahalli kıyafetli başka bir deyişle kırsal kesime mensup kişiler güle oynayarak halay çekmektedirler. Örtük anlamda ise halay çekenler Kırşehir halkıdır. Türk Bayrağı'nın gölgesinde davul çalan Ali Dayı ise bu karardan çok mutlu görünmektedir. Bu mutluluk retoriğe de yansımıştır. Zira Ali Dayı, "*Eğlenin, gülün, hemşirelerim. Bu sizin en büyük bayramınızdır*", diyerek sevinci haklı görüp daha çok meşrulaştırmaktadır.

1 Ağustos tarihli Ali Dayı Gazetesi ise ilk defa doktriner olarak farklı bir çizgi benimsemiştir. Her daim kentli kitleden ziyade oy deposu olarak gördüğü Anadolu halkının sorunlara yönelip, Anadolu insanı kimliğini benimseyen gazete bu sefer İstanbul ve kent merkezli bir söylemi kullanmıştır. Ali Dayı dahi bu sefer aşağıdaki karikatürde görüleceği üzere başka bir profilde tasvir edilmiştir. Bu noktada büyükşehirlerdeki oyların da iktidar için önem arz ettiği anlaşılmaktadır. "*10 bin kişilik yeni bir plaj açıldı*" manşetiyle yayımlanan karikatürde bir plaj tasvir edilmiştir. Arkada soyunma kabinlerinin olduğu, şemsiye taşıyan çocukların bir yerden bir yere koşturduğu, bikinili dönemin dış görünüş olarak güzel ve modern kabul edilen kadınlarının resmedildiği ilgili karikatürde fit vücutlu ve kırmızı/beyaz mayosuyla beyaz saçlı/sakallı bir erkek dikkat çekmektedir. Örtük anlamda tahlil ettiğimizde bu kişinin Ali Dayı olduğu görülmektedir. Ali Dayı; kasketini ve yerel kıyafetlerini çıkarmış ve Ataköy'de açılan

713 Ali Dayı Gazetesi, 14 Mart 1957.

10 bin kişilik plajda yanında o dönemin ikonlarından olan Marliyn Monroe'ya benzeyen bir hanımla güneşlenmektedir.

[714]

Ali Dayı'nın söylemi de bu durumda dikkat çekmektedir. Her zaman üretime, refaha, yerli ve milliliğe dem vuran Ali Dayı bu sefer, "*Emlak Kredi Bankasının Baruthanede yaptırdığı on bin kişilik plaj işletmeye açıldı. Plaj sıkıntısı çeken halkımız sevinç içindedir*" derken ilk kez kendi yerle ve muhafazakâr çizgisinin dışında, şehirli ve orta-üst sınıfın bir ihtiyacının giderildiğini ve bundan hem halkın hem de güneşlenerek kendisinin de mutlu olduğunu beyan etmektedir.

22 Ağustos tarihli sayısında ise İstanbul'daki sebze, meyve sıkıntısı ve karaborsacılığa değinen Ali Dayı Gazetesi, ültimatom değerinde bir karikatürle yayımlanmıştır. "*Sayın Hadımlı, Kabzımallara kan kusturuyor*" sürmanşetiyle yayımlanan karikatürde takım elbiseli biri sinirli ve hırslı bir şekilde birini mengeneye sıkıştırmaktadır. Mengenenin arkasında duvar boylu boyunca kan içindedir ve mengenenin altındaki adamın ağzından patlıcan kabak, domates gibi zerzevat fırlamaktadır. Mengenenin sol başında duran biri ise işaret parmağı havada mengede sıkışıp can veren adama bir şeyler söylemektedir. Örtük anlamda değerlendirdiğimizde mengeneyi sıkan İstanbul Valisi Kemal Hadımlı, mengene içindeki ise hâldeki kabzımallardan biridir. Ağzından çıkan sebze, meyve ise sakladıkları zerzevatlardır. Sol baştaki Ali Dayı da kabzımalla parmak sallayarak kızmakta ve şöyle demektedir:

[714] Ali Dayı Gazetesi, 1 Ağustos 1957.

" *Yaşa, varol Sayın Valimiz. Ellerin dert görmesin. Köylünün elinden ucuz ucuz alıp şehirliye on misline sattıkları zerzevatı bu gibi kabzımallara mengene vasıtasıyla kusturmak yerinde bir cezadır. Bu yolda valimize başarılar dileriz..*"

[715]

Söylem analizi olarak tahlil ettiğimizde valinin halkın refahını ve gıda teminini sıkıntıya uğratacaklara karşı sert ve önleyici tedbirlerin halkı temsil eden Ali Dayı tarafından yüksek bir minnetle desteklendiği görülmektedir. Zira mübalağa sanatının kullanıldığı karikatürde bu gibi eylemlerde bulunanların işkenceyle canının dahi alınması meşru görülmüş ya da başka bir deyişle bu kadar büyük bir ceza gerektiren bir suç işledikleri vurgulanmak istenmiştir.

Günümüzde dahi seçimler öncesinde büyükşehirlerde oy konsolidasyonu için sıkça başvuran bir yöntem belki tarih bakımından ele aldığımızda ilk defa 1957 seçimlerinden önce uygulanmıştır. 7 Ekim 1957 tarihli Ali Dayı Gazetesi'nde "*Gecekondu sahipleri, Tapularını aldılar*", başlığıyla yayımlanan karikatürde bir masanın arkasında üzerinde "Tapu" yazan risaleleri tasvir edilmelerinden anlaşılacağı üzere alt kesimde ne şehirli ne de tam olarak köylü olan bir kitleye dağıtmaktadır. Örtük anlamda karikatürü açtığımızda, Anadolu'dan İstanbul'a gelerek izinsiz ev yapan gecekondu sahiplerine tapuları dağıtan İstanbul Valisi Kemal Hadımlı'dır. Valinin arkasında duran Ali Dayı ise bu durumdan memnun görünmektedir.

[715] Ali Dayı Gazetesi, 22 Ağustos 1957.

716

Ali Dayı, "*Hükümetimiz, şehrimizde bulunan binlerce gecekondu sahiplerinin tapularını İstanbul Vali Vekili Sayın Kemal Hadımlı vasıtasıyla sahiplerine tevzi ettirmiştir. Bu vesileyle vatandaşlarımız teşekkür ederler.*" diyerek bir nevi seçimler öncesi iktidarın makyavelist hamlelerini desteklemektedir. Halbuki bu gecekondular İstanbul'un modern imarına 1954 seçimleri öncesinde önem veren ve bunu propaganda malzemesi olarak kullanan DP iktidarının söylemine tezat teşkil etmektedir. Zira Seçimlerden 7 ay önce 18 Nisan 1957 tarihli yine Ali Dayı Gazetesi'nde "Eski ve Yeni İstanbul" başlığıyla yayımlanan aşağıdaki karikatürde iki yerleşim yeri resmedilmiştir. Üste derme çatma kulübelerin olduğu, yolu dahi olmayan çarpık kentleşme örneği bir mahal resmedilmiştir. Altta ise dönemin modern yapılarının teşkil edildiği bir yatay mimari blok, nizamî dikilmiş ağaçlar, bloğun önünden otobüsün geçtiği geniş bir meydan ve yol çizilmiştir. Karikatürün altında yazan cümle, karikatürün örtük manası da açıklamaktadır. "*Üstte: Paşanın İstanbul'u… Altta: Menderes'in İstanbul'u*", yazmaktadır. Bu İsmet İnönü'nün Millî Şef dönemine atıfla İstanbul'un çarpık kentleşmesi eleştirilirken, alttaki modern İstanbul'un Menderes'e ait olduğu, onun sayesinde yapıldı veya yapılacağı açıkça ifade edilmiştir.

[716] Ali Dayı Gazetesi, 1 Ekim 1957.

[717]

4.5.3. 1957 Seçimleri Öncesinde Ali Dayı Gazetesi'nin Muhalefete Bakışı

1957 seçimleri öncesinde Ali Dayı Gazetesi, geçmiş yıllara nazaran ana muhalefet partisi CHP'ye yönelik tenkitlerini bir nebze olsun azaltarak DP tabanından oy alabilmesi siyasi çizgileri nedeniyle daha kolay görünen CMP ve DP'den ayrılanların kurduğu HP üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Zira CHP'nin kemik oyunun bu iktisadî şartlarda kazanamayacağını bilen iktidarın sözcüsü Ali Dayı Gazetesi, oklarını küçük muhalefete yöneltmiştir. Genel olarak hem karikatürlerde hem de söylemde verilen mesaj ise tarihin tekerrür ederek muhalefetin hayal kırıklığı yaşayacağıdır.

16 Mayıs 1957 tarihli "*Partiler Seçim Faaliyetlerine başladılar*" manşetiyle yayımlanan karikatürde bir tren istasyonu resmedilmiştir. İstasyonda bavullarıyla yerde oturup bekleyen üç kişi bulunmakta, bavulların üzerinde "C.H.P" ve "C.M.P" yazmaktadır. Ayakta bekleyenlerin arkasında duran biri ise elini aşağıya doğru çevirerek bekleyenlere bir şey anlatmaktadır. Örtük anlamda tahlil ettiğimizde ise üzerinde CHP yazan bavulun üzerinde Genel Sekreter Kasım Gülek, CMP yazan bavulun üzerinde oturan Osman Bölükbaşı, onların arkasında oy potansiyeli nedeniyle en küçük resmedilen cüce/çocuk ise H.P lideri Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu'dur. Arkalarında duran Ali Dayı ise alaycı bir üslupla durmaktadır:

[717] Ali Dayı Gazetesi, 18 Nisan 1957.

718

"*Ağalar, size bir tavsiyede bulunacağım. 'Ümitlerim hep kırıldı' şarkısını eyi belleyin ileride lazım olacak…*" diyerek muhalefetin geçmiş iki seçimde olduğu gibi kesin ve katî bir yenilgi alacaklarını ima etmiştir.

"*Topal Eşekle Kervan olur mu?*" başlığıyla 6 Haziran tarihli Ali Dayı Gazetesi'nde yayımlanan karikatürde hasta ve zayıf bir eşeğin üzerinde iki kişi resmedilmiştir. Eşek üzerindeki iki kişi üzerinde "Seçim" yazan kırmızı okun gösterdiği istikamete doğru gitmekte, okun üzerinde de iki karga onlara bakarak tebessüm etmektedir. Yolun solunda ise bir köylü onları gülerek izlemektedir. Örtük anlamda eşeğin üzerindekiler CMP ve HP liderleri, Bölükbaşı ve Karaosmanoğlu'dur. Oturduğu yerden onları gülerek seyreden ise Ali Dayı'dır. Ali Dayı alaycı bir gülümsemeyle hasta ve zayıf bir eşeğin üzerinde zar zor seçime doğru yol alan küçük muhalefete şöyle demektedir:

"*Amanın dostlar, şu motorize kuvvete bakın? Seçime yetişeceklermiş. Gel de gülme!*"

Söylem analizi olarak ele aldığımızda Ali Dayı, seçime katılma şartlarını dahi zar zor sağlayan küçük muhalefetin mevcut durumuyla alay etmekte, DP iktidarına karşı onları tehdit olarak görmemektedir.

[718] Ali Dayı Gazetesi, 16 Mayıs 1957.

719

14 Ekim tarihli sayısında ise Ali Dayı Gazetesi, cüretkâr bir karikatür kullanmıştır. "*Muhalefet Seçimlere Hazırlanıyor*", manşetiyle yayımlanan karikatürde makyaj masasının başında suratı yaşlı bir erkek ama vücudu genç ve iç çamaşırlı bir kadın resmedilmiştir. Yüksek topuklularıyla saçlarını tarayan bu kadına evin yaşlı hizmetçisi abiye elbisesini vermek için arkasında beklemektedir. Önlüğünün sol altında ise CMP yazmaktadır. En arkada ise bu sahneyi seyreden yaşlı biri durmaktadır. Örtük anlamda masanın başında makyajını tazeleyen CHP lideri İsmet İnönü'dür. Evin hizmetçisi ise CMP lideri Bölükbaşı'dır. Bu sahneyi seyreden Ali Dayı ise şöyle demektedir:

"*Muhalefet kendi kendine gelin güvey oluyor. Daha seçimlere hayli gün olduğu halde şimdiden rüyasını hayra yorup, millete güzel görünmek için seçim makyajını tazeliyor. Fakat bu uğraşmalar boşunadır...*"

[719] Ali Dayı Gazetesi, 06 Haziran 1957.

[720]

Söylem analizi olarak tahlil etiğimizde, ana muhalefet partisi CHP'nin halkı kandırmak için seçimler öncesinde maske taktığı, bu maskenin güzel ve genç bir kadın siluetinde göründüğü lakin gerçekte bunun bir illüzyon(yanılsama) olduğu metafor olarak kullanılan kadının içinde yaşlı bir erkek bulunduğu işlenmiştir. CMP lideri ise bu illüzyonu yapabilecek bir salahiyete dahi sahip olmadığı, ancak ana muhalefetin yaşlı ve çirkin yardımcısı/hizmetçisi hüviyeti vurgulanmıştır.

4.5.4. Fuat Köprülü'nün İstifası

DP'nin kurucularından olan ve Dış İşleri Bakanlığı gibi hem DP'nin dış yardım merkezli politikası hem de Soğuk Savaş gerçekliği nedeniyle önem arz eden Prof. Dr. Fuat Köprülü'nün istifa ederek Hürriyet Partisi'ne katılması Ali Dayı Gazetesi'nde sürmanşete taşınmıştır. 16 Eylül 1957 tarihinde "*D.P. Kurucularından Fuat Köprülü H.P. girdi*" başlığıyla diğer sayılara göre daha büyük punto ve daha büyük bir karikatürle yayımlanmıştır. Karikatürü genel olarak değerlendirdiğimizde üzerinde "D.P" yazan kırmızı bir binadan ağzında sigarası bir elinde şapkası bir elinde bavulu ile biri çıkmakta ve merdivenlerde daha yöresel kıyafetli birini selamlamaktadır. Arkada ise üzerinde "H.P." yazan daha küçük olan beyaz bir bina görünmektedir. Örtük anlamda bu karikatür, Köprülü'nün DP'den uğurlanmasını ve HP'ye katılmasını tasvir etmektedir. Bavulu ile şapkasını alarak çıkan Köprülü'yü, halk yani Ali Dayı yeni adresine uğurlamaktadır. Ali Dayı'nın yüzünde alaycı, müstehzi bir gülüş bulunmakta ve arkasında duran HP binasına doğru eline kaldırarak Köprülü'ye şunu demiştir:

[720] Ali Dayı Gazetesi, 14 Ekim 1957.

[721]

> "*Sigaramın dumanı, yoktur yârin imanı" türküsü herhalde sizin için yakılmış sayın Köprülü. Fakat şunu unutmayınız ki; senelerce bu partiye hizmet edip bir iki kişinin ağzına bakarak teptiğiniz bu nimeti Allah ve millet sizin yanınıza bırakmaz… Yolunuz açık olsun… Güle güle gidiniz…*"

Söylem analizi olarak tahlil ettiğimizde, Ali Dayı her ne kadar kullandığı dil açısından gayet kibar olmasına rağmen Köprülü'yü vefasızla suçlamaktadır. Türküyle yaptığı göndermede bunun bir ihanet olduğunu dolaylı olarak ima etmekte ve nimet olarak sunduğu DP'de olmayı reddettiği için Allah ve milletin nazarında affedilemeyeceğini zikretmektedir.

4.6. 1954-1957 Demokrat Parti Dönemi Yaşanan Dış Gelişmeler

4.6.1. Sovyetler Birliği'nden Almanya'ya Soğuk Savaş'taki Gelişmeler ve Arap-İsrail Savaşı

Soğuk Savaş'ın ilk yılları olan 1950'ler hem küresel ölçekte hem de Türkiye açısından dinamik ve yoğun geçmiştir. 1954-1957 yılları arasında Türk- Amerikan ilişkileri zirvesini yaşayarak düşüşe geçmiş, NATO Sovyetler Birliği ve uydu devletlerine karşı tam manasıyla caydırıcı bir güç halini almıştır. Orta Doğu'da ise ABD-Sovyet rekabeti hem Arap Devletleri'nde iç karışıklıklar hem de Arap-İsrail çatışması üzerinden yeni bir boyut kazanmıştır. Türkiye açısından Kıbrıs meselesi ise yukarıda görüldüğü üzere iç politikada ayrıştırıcı bir olgu olmakla

[721] Ali Dayı Gazetesi, 16 Eylül 1957.

birlikte dış politikada başat mesele olmuş, özellikle Türk-İngiliz-Yunan üçgenindeki ilişkilerde belirleyici parametre halini almıştır.

[722]

Karikatür Batı Almanya'nın NATO'ya üyeliğinin Sovyet tarafında yarattığı endişe ve hayal kırıklığını işlemektedir. Batı Almanya'nın NATO'ya katılımı, Soğuk Savaş konjonktüründe önemli bir olaydı ve Avrupa güvenlik dinamiklerinde önemli bir değişimi işaret ediyordu. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Almanya, Doğu ve Batı olarak ikiye bölündü ve Batı Almanya (Federal Almanya Cumhuriyeti) 1949'da kuruldu. Ülke başlangıçta Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık ve Fransa'yı içeren Müttefik kuvvetlerinin işgali altındaydı. Batılı Müttefikler ile Sovyetler Birliği arasındaki gerginlikler tırmandıkça, Avrupa'daki olası Sovyet saldırganlığına karşı koymak için yeniden silahlandırılmış bir Batı Almanya'nın gerekli olduğu konusunda büyüyen bir fikir birliği vardı. Bu nedenle Batı Almanya, egemen bir devlet olarak NATO'ya üye edildi. Batı Almanya üyeliğinin ardından askeri güçlerini hızla geliştirdi. İki yıl içinde, NATO'nun Avrupa'daki savunma duruşuna on binlerce asker katkıda bulundu. Batı Alman Ordusu NATO'nun Sovyet tehdidine karşı askeri stratejisinin kritik bir bileşeni haline geldi. Ayrıca Batı Almanya'nın NATO'ya dahil edilmesi, Soğuk Savaş jeopolitiğinde bir dönüm noktası oldu. Doğu ile Batı arasındaki bölünmeyi güçlendirdi ve Berlin, NATO ile Varşova Paktı güçleri arasındaki gerginliklerin odak noktası haline geldi. Karşılığında, NATO üyeliği Batı Almanya'nın NATO müttefikleriyle kolektif güvenlik düzenlemeleri yoluyla savunmasını sağlarken bir dereceye kadar egemenliğini geri kazanmasına izin verdi. Batı askeri yapılarına bu entegrasyon, belirsizlik ve çatışmayla işaretlenmiş bir dönemde Batı Avrupa'nın istikrarına yardımcı oldu.

[722] Ali Dayı Gazetesi, 13 Ocak 1955.

723

Karikatür Arap-İsrail savaşı üzerinden Türk diplomasisinin farkını ve önemini vurgulamaktadır. Türkiye, Orta Doğu'da çatışmasızlığın ve istikrarın korunması için elinden geleni gösterirken Arap-İsrail savaşı patlar. Bu savaş aslında İsrail ile Mısır arasındaki bir hudut uzlaşmazlığının büyümesiyle patlamıştı. Nitekim İsrail'in tüm Arap devletlerince kabul edilmemesi kadar Türkiye'nin barış çabaları da Arap devletlerince göz ardı edilmektedir. Mısır'ın ele alındığı bu karikatürde aslında eleştirilen tüm Arap devletlerinin diplomatik ilişkilerdeki fevri, yani savaş çıkarmaya hazır tutumlarıdır. O dönem Mısır dış politikası, İsrail ile gerginliği artıran kışkırtıcı eylemlerden oluşuyordu. Mayıs 1956'da Tiran Boğazı'nın İsrail gemilerine kapatılması dikkate değer bir örnektir. Bu karar, olası sonuçları tam olarak anlaşılmadan alındı ve İsrail çıkarlarına doğrudan bir meydan okuma olarak görüldü ve daha sonraki çatışma için etkili bir casus belli görevi gördü. Ayrıca, Nasır'ın Bağdat Paktı gibi Batı ittifaklarına karşı çıkması, Mısır'ı olası diplomatik çözümlerden daha da uzaklaştırdı ve algılanan emperyalist etkilere karşı Arap dünyasında Mısır'ın liderliğini iddia etmeye çalışırken bölgesel gerginlikleri artırdı Bu aslında Türkiye'nin her ne kadar rakip ülkelerle mücadelesinde kararlı olsa da bu rekabeti diplomatik seviyede tutma isteğinin ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır.

723 Ali Dayı Gazetesi, 07 Mart 1955.

[724]

Karikatürde işlenen Balkanlar'daki Türk-Yunan-Yugoslav ittifakı, 1953 Balkan Paktı ile resmileştirilmiş bir ittifaktı. Soğuk Savaş sırasında jeopolitik endişeler, özellikle de bölgede Sovyet yayılmacılığının algılanan tehdidi tarafından yönlendirildi. Balkan Paktı'nın arkasındaki temel motivasyon, olası Sovyet saldırganlığına karşı kolektif bir savunma mekanizması oluşturmaktı. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından hem Türkiye hem de Yunanistan 1952'de NATO'ya katılımı ile o dönemde tarafsız bir sosyalist devlet olan Yugoslavya ile bölgesel iş birliği yoluyla güvenliklerini güçlendirmeye çalışmaları Pakt'ın doğuşuna neden olmuştu. Pakt, savunma yeteneklerini güçlendirmeyi ve üç ülke arasında askeri iş birliği için bir çerçeve oluşturmayı amaçlıyordu. Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki kontrolü ve Yunanistan'ın güney Balkanlar'daki konumu, NATO'nun stratejik hedefleri için çok önemliydi. İttifak, Soğuk Savaş sırasında hem Batı hem de Sovyet çıkarları için kritik olan bir bölgede daha koordineli bir savunma stratejisine izin verdi. Bu ulusların coğrafi konumları, Avrupa'da istikrarı korumak ve Sovyet etkisine karşı koymak için iş birliklerini hayati hale getirdi.

[724] Ali Dayı Gazetesi, 10 Mart 1955.

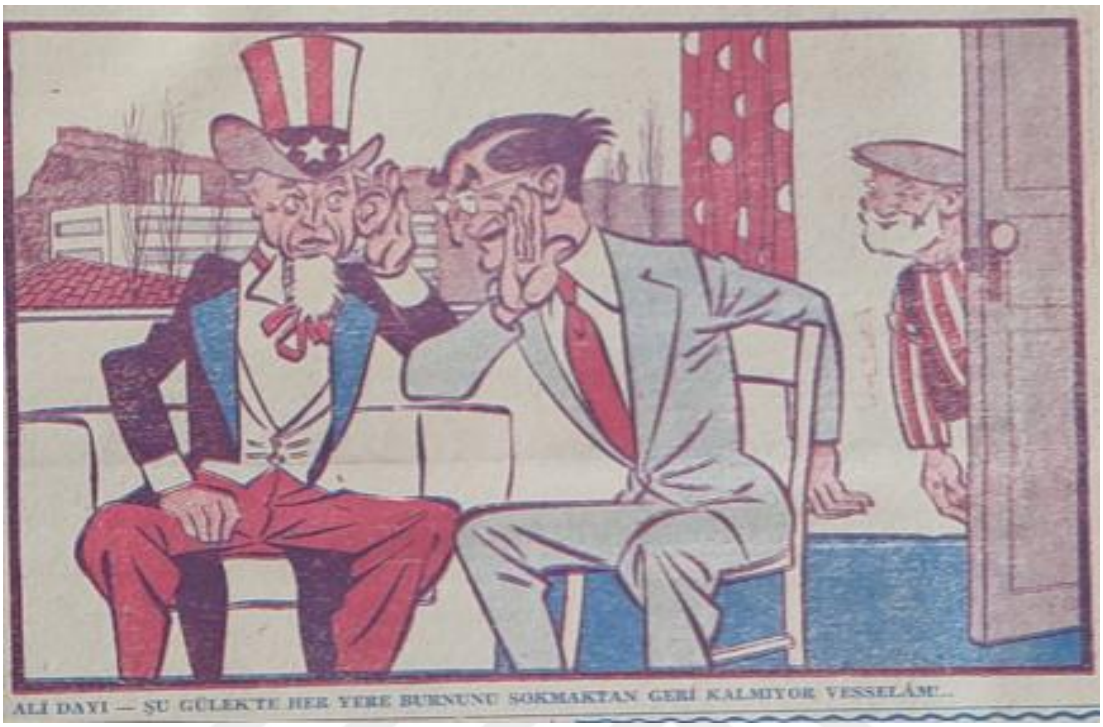

[725]

Karikatürde işlenen tema 1956 Arap-İsrail savaşına müteakip Süveyş Müdahalesi sonrası Türkiye'de oluşan benzin kıtlığıdır. Bu temanın altında aslında mevcut Batı ittifakı içinde Türkiye'nin ittifak üyeleriyle benzer zayıflıklara sahip olduğu gösterilmektedir. Türkiye, tıpkı Batı ülkeleri gibi hammadde ve stratejik endüstriyel kaynaklara bağımlıdır. Süveyş Kanalı Krizi'nin jeopolitik etkisi Türkiye'yi batı ülkelerine kıyasla bu zayıflıkla daha çok etkilemektedir. Çünkü Türkiye gelişmekte olan ve ekonomisi yapısal etkilere karşı az dirençli bir ülkeydi. Jeopolitik bakımdan Süveyş Kanalı'nın 1956'da Mısır tarafından millileştirilmesi, aynı yılın ilerleyen aylarında İngiltere, Fransa ve İsrail'in askeri müdahalesine yol açtı. Bu çatışma, petrol sevkiyatları için kritik bir deniz rotasını bozdu ve Avrupa'ya ve Türkiye de dahil olmak üzere diğer bölgelere petrol tedarikinde önemli bir azalmaya neden oldu. Bu dönemde Türkiye, ithal petrole büyük ölçüde bağımlıydı. 1956'da çeşitli bölgelerde başlatılan sondaj faaliyetleri gibi yerel petrol kaynaklarını keşfetme ve geliştirme yönünde devam eden çabalar olmasına rağmen, bu çabalar henüz önemli üretim artışlarıyla sonuçlanmamıştı. Yabancı petrole bağımlılık, uluslararası tedarik zincirlerindeki herhangi bir kesintinin yerel kullanılabilirlik üzerinde anında etkileri olacağı anlamına geliyordu. O dönemin ekonomik koşulları da bir rol oynadı. Türkiye ekonomisi henüz İkinci Dünya Savaşı'nın etkilerinden kurtulmaya çalışıyordu ve hükümet, artan küresel fiyatlar ve ülkenin yeterli miktarda petrol ithal etme kabiliyetini kısıtlayan sınırlı döviz rezervleri karşısında enerji ihtiyacını karşılamakta zorlanıyordu. Türkiye'nin yakıt kıtlığına karşı ABD, enerji güvenliğini artırmak için stratejik ortaklığına akaryakıt paketi de ekledi. Bu paket ile Türkiye'deki enerji kıtlığının yaratacağı

[725] Ali Dayı Gazetesi, 17 Aralık 1956.

ısınma, ulaşım ve üretimdeki aksamaların jeopolitik istikrar oluşuncaya kadar sürdürülmesi öngörüldü. Bu öngörü içinde gelecekteki kıtlıkları hafifletmeye yardımcı olabilecek enerji üretiminde teknoloji ve uzmanlığın paylaşılmasını içerecekti.

726

Karikatürde işlenen konu dönemin Bayındırlık ve İskân Bakanı Kasım Gülek'in ABD'li Randall görüşmesi, 1954'te Türk yetkililer ile ABD Yabancı Memleketler Ekonomik Siyaseti Komisyonu başkanı olan Clarence B. Randall ile görüşmesidir.[727] Bu görüşme, Soğuk Savaş döneminin başlarında ABD dış politikası ve Türkiye ile ekonomik ilişkileri içeren daha geniş bir bağlamın parçasıdır. Böyle bir görüşmenin temelinde ekonomik iş birliğini ve özellikle o dönemde ABD'nin yardım ve desteği ışığında Türkiye'de özel yatırımın nasıl teşvik edilebileceğini belirlemek vardı. Görüşmeler, özellikle özel yatırımları teşvik etme ve Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası karşılaştığı ekonomik zorlukları ele alma açısından, ABD'nin Türkiye'ye yönelik ekonomik politikasını şekillendirmek için kritik öneme sahipti. Randall'ın bu dönemdeki günlükleri hem ABD'li hem de Türk yetkililerle etkileşimler de dahil olmak üzere, oyundaki politik dinamiklere ilişkin içgörüler sağlamakta ve Eisenhower yönetimi sırasında uluslararası ekonomik politika formülasyonunun karmaşıklıklarını vurgulamaktaydı.[728]

[726] Ali Dayı Gazetesi, 20 Şubat 1956.
[727] Aktaş, Z. (2023). "Türkiye'de Yabancı Sermayenin Teşvik Edilmesinde ABD Etkisi" (1945-1955). *Asya Studies*, 7(23), 53-64, s. 59. https://doi.org/10.31455/asya.1196111 Erişim 29.11.2024.
[728] US State Department "Memorandum of Conference With President Eisenhower," December 6, 1959, *Foreign Relations of the United States, 1958–1960, Eastern Europe; Finland; Greece; Turkey, Volume X, Part 2* https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v10p2/d351 Erişim 29.11.2024.

729

Karikatürde işlenen tema Sovyetler Birliği'nin 8 Haziran 1956'da Ankara'daki Büyükelçisi Boris F. Podtserob'un Türk Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'yü ziyareti esnasında teslim ettiği ve içinde SSCB Bakanlar Kurulu Temsilcisi N. A. Bulganin'in Adnan Menderes'e yazdığı silahsızlanma teklifidir iletmiştir: "Sovyetler Birliği'nin asker sayısının ve askeri harcamalarının düşürüldüğü bilgileri verilerek, Türkiye tarafından da aynı adımların atılmasının iyi komşuluk ilişkilerine, dünyada barışın sağlanmasına ve halkların güvenliğine sağlayacağı katkıya vurgu yapılmıştır."[730] Bu ziyaretin ve ziyaret sırasında teslim edilen mektubun içeriği karikatürden de anlaşılacağı üzere "Türk basınında da geniş yankılar uyandırdığı anlaşılmaktadır."[731] Karikatürde de işlendiği gibi Türk kamuoyunun şüphesi olağandı çünkü Sovyet yayılmacılığına karşı bir cephe devleti olarak konumlandıran NATO'nun bir üyesiydi. Nikita Kruşçev yönetimindeki Sovyet liderliği, NATO'nun Türkiye'deki etkisini zayıflatmaya hevesliydi ve Türkiye'nin Batı ile askeri uyumunu zayıflatmanın bir yolu olarak silahsızlanmayı teşvik etmeye çalıştı. Sovyetler, bölgedeki Batı askeri varlığını azaltmaya çalışırken kendilerini barış savunucuları olarak göstermeyi amaçladı.

729 Ali Dayı Gazetesi, 26 Mart 1956.
730 Vefa, Kurban. "1950-1960 Yıllarında Türkiye ile Sovyetler Birliği Arasındaki İlişkiler". Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi 14, sy. 28 (Haziran 2014): 253-82, 263, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/237074 Erişim 29.11.2024.
731 Kurban, "1950-1960 Yıllarında Türkiye ile Sovyetler Birliği Arasındaki İlişkiler", 263.

[732]

1950'lerin ortalarında Suriye, önemli iç ve dış baskılarla karşı karşıya kalarak bir dönüm noktasında buldu kendini. Ülke, özellikle İsrail ile olmak üzere bölgesel çatışmalara karışmıştı ve özellikle 1949'da ve tekrar 1956-1957'de Batı'nın gizli eylemlerle hükümetini baltalama girişimleriyle daha da kötüleşen siyasi istikrarsızlık yaşıyordu. Batı'nın bu müdahalesi, Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık'ın önemli ekonomik ve askeri destek sağlamayı reddetmesiyle birleşince, Suriye'yi Sovyetler Birliği ile bir ittifak arayışına itti. Durum, 1957 Suriye Krizi olarak bilinen duruma tırmandı. ABD tarafından desteklenen başarısız bir darbe girişiminin ardından, Suriye liderleri hem Amerikan hem de Türklerin hükümetlerini istikrarsızlaştırma niyetlerinden giderek daha fazla tehdit hissetmeye başladılar. Olası bir Türk işgali de dahil olmak üzere algılanan saldırganlığa yanıt olarak Suriye, caydırıcılık aracı olarak askeri yardım için Sovyetler Birliği'ne yöneldi. Sovyet istihbaratının Moskova'yı bu tehditler konusunda uyarmada önemli bir rol oynadığı ve Türkiye sınırları boyunca askeri bir yığınak yapılmasına ve Suriye'ye destek güvencelerinin sağlanmasına yol açtığı bildirildi. Siyasi desteğe ek olarak, Sovyetler Birliği 1955 ve 1956'daki daha önceki silah anlaşmalarından bu yana Suriye ile askeri bağlar kuruyordu.[733] Bu anlaşmalar, Suriye güçlerini eğitmek ve gelişmiş silahlar sağlamak da dahil olmak üzere daha derin askeri iş birliğinin temelini attı. 1957'ye gelindiğinde, Sovyet danışmanlarının Suriye'nin askeri yeteneklerini geliştirmede aktif olarak yer almasıyla bu ilişki önemli ölçüde olgunlaşmıştı.

[732] Ali Dayı Gazetesi, 5 Eylül 1957.
[733] US Department of State, "SNIE 36.7–57: Special National Intelligence Estimate," September 3, 1957, *Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Near East: Jordan-Yemen, Volume XIII,* https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v13/d383 Erişim 30.11.2024.

734

Karikatürde Suriye'nin savaş hazırlıklarıyla dalga geçilmektedir. Suriye, algılanan tehditlere yanıt olarak askeri yeteneklerini güçlendirmek için adımlar attı. Suriye hükümeti, askeri liderliğinde komünist ideolojilere daha sempati duyan kişileri atayarak, SSCB ile bağları güçlendirmeyi ve dış saldırılara karşı savunmasını güçlendirmeyi amaçladı. Suriye istihbarat teşkilatları olası darbe planlarını izlemede aktifti. Bildirildiğine göre olası isyancıları silahsızlandırdılar ve önceki darbe girişimlerine karışan kişileri kovuşturdular, böylece hükümet içindeki gücü pekiştirdiler. Suriye hükümeti, egemenliğini iddia etmek ve yabancı müdahalelere karşı iç desteği toplamak amacıyla Amerikan diplomatlarını sınır dışı ederek, ABD'yi kendisine karşı komplo kurmakla açıkça suçladı.[735]

[734] Ali Dayı Gazetesi, 18 Kasım 1957.
[735] Lesch, D. W., "The 1957 American-Syrian crisis: Globalist policy in a regional reality." In D. W. Lesch & M. L. Haas (Eds.), *The Middle East and the United States: History, politics, and ideologies* (6th ed., pp. 77-92). Routledge, London, 2018.

736

Karikatürde Orta Doğu'da çatışmasızlık ve istikrarın devamı için İngiliz dış politikası yerine Amerikan dış politikasına yönelmenin yararı dönemin gelişen Amerikan-Suudi Arap ilişkisi üzerinden anlatılmaktadır. 1956 sonlarında Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirdiği Süveyş Krizi'nin ardından, ABD Başkanı Dwight D. Eisenhower, İngiltere'nin bölgedeki azalan etkisinin bıraktığı güç boşluğunu doldurmaya çalıştı. ABD, Cemal Abdülnasır liderliğindeki Mısır'ın bölgesel istikrar için bir tehdit ve Sovyetler Birliği'nin potansiyel bir müttefiki olarak algıladı. Sonuç olarak, Washington, Nasır'ın Batı'ya karşı bir tutumunun ideoloji olarak Orta Doğu ülkelerine yayılmasını önlemek için Batı yanlısı hükümetleri desteklemeyi amaçladı. Eisenhower bunun için, komünizme direnen ve ABD çıkarlarıyla uyumlu ülkelere daha fazla askeri ve ekonomik yardım sağlamaya çalıştı. Bu yardım politikaları özellikle Nasır'ın etkisine karşı siper olarak görülen Suudi Arabistan gibi muhafazakâr rejimleri güçlendirmeye odaklanmıştı. Suudi Arabistan Kralı Suud, başlangıçta Nasır'ın hırsları hakkındaki endişelerini paylaştığı ve Mısır ve müttefiklerinden gelebilecek potansiyel tehditlere karşı Amerikan desteği aradığı için ABD'nin çabalarını destekledi. 1957'de Kral Suud, Mısır ile artan gerginliklerin ortasında ABD-Suudi ilişkilerine olan bağlılığını yansıtan Dhahran'daki bir ABD askeri üssü anlaşmasını yeniledi. Ancak Suud'un desteği, İsrail'e aşırı derecede yakın görünen ve algılanan dış tehditlere karşı Arap birliğini yeterince desteklemeyen ABD politikalarından hayal kırıklığına uğradıkça azalmaya başlayacaktı.

[736] Ali Dayı Gazetesi, 18 Şubat 1957.

4.6.2. Kıbrıs Meselesi (1954-1957)

Bu dönemde Kıbrıs meselesi DP iktidarının hem dış hem iç politikada belirleyici unsur haline gelmiştir. DP'nin iç politikadaki milliyetçi ve muhafazakâr retorik, Kıbrıs üzerinden toplumu konsolide etmek amacıyla kullanılmıştır. Dış politikada ise hem Yunanistan hem de İngiltere ile ilişkilerde ana temayı teşkil etmiş, Soğuk Savaş gerçeğinde aynı ittifakta yer almalarına rağmen bu üç ülke arasındaki gerginliği arttırmıştır. Amerika Birleşik Devletleri ise bu meselede tarafsız kalmaya özen gösterirken Türkiye açısından her daim meselede kendisi lehinde bir tutum alması beklenmiştir.

[737]

Karikatürde Kıbrıs Krizi'yle ilgili olarak İngiltere'nin Taksim önerisini ada Türklerinin menfaat ve taleplerini göz ardı ederek yapması eleştirilmektedir. Britanya'nın dış politikasından çok sömürgeciliği etnik çatışmaların ele alınmasını önemli ölçüde etkiledi. Etnik çekişmeler yaşayan birçok bölge, sömürge yönetiminin mirasının sıklıkla etnik bölünmeleri daha da kötüleştirdiği eski kolonilerdi. Özyönetim ilkesi seçici bir şekilde uygulandı; bazı gruplar için savunulurken, yeni bağımsız devletler içinde toprak bütünlüğünü korumak ve ayrılıkçı hareketleri önlemek için genellikle diğerlerine reddedildi. Kapitalizm ile komünizm arasındaki ideolojik savaş, Britanya'nın etnik çatışmalara müdahale etme yeteneğini kısıtladı. Çatışmalar genellikle Soğuk Savaş siyaseti merceğinden görüldü ve bu da mevcut devletleri istikrarsızlaştırabilecek veya komünist ideolojilerle uyumlu olabilecek bağımsızlık hareketlerini destekleme konusunda isteksizliğe yol açtı. Bu, altta yatan etnik şikayetleri ele almaktan ziyade statükoyu korumayı tercih etmeyle sonuçlandı. Ulusal bağlılığı belirlemede

[737] Ali Dayı Gazetesi, 07 Ocak 1957.

çoğunluk kuralına vurgu, demokratik tercihe dayalı siyasi statünün periyodik olarak yeniden değerlendirilmesine izin veren İngiliz çözümünün temel bir özelliğiydi. Ancak, İngilizler üsler ve topraklar üzerindeki egemen haklarını korumak için bir böl-ve-yönet stratejisi kullandılar. Bu, azınlık gruplarının güç ve eğitim pozisyonları için kayırılması yoluyla etnik rekabetlerin alevlendirilmesi anlamına geliyordu ve bu da etnik gruplar arasında kaynak ve nüfuz için rekabete yol açıyordu.

738

Bu karikatürde Kıbrıs Krizi'nin çözümünde Yunan tezlerinin 'yaygaracılığı' eleştirilmektedir. Kıbrıs sorununa ilişkin Yunan tutumu, öncelikle Yunanistan ile birleşme arzusu etrafında toplanmıştı. Bu arzu, özellikle Yunan topraklarını önemli Yunan nüfusuna sahip tüm alanları kapsayacak şekilde genişletmeyi amaçlayan bir tahayyülden etkilenen tarihi, kültürel ve milliyetçi duygularda derinden kök salmıştı. Yunanistan tarafından desteklenen Rumlar da Kıbrıs'ı Yunanistan ile birleştirmenin bir yolunu kabul ettirmeye çalıştılar. Bu kabul ettirme arzusu, Bizans İmparatorluğu'nun bir parçası olan ve daha sonra Osmanlı kontrolü altına giren ada üzerindeki ortak miras ve tarihi iddialar duygusuyla beslendi. Yunan hükümeti, Kıbrıs halkının kendi siyasi statülerine karar verme hakkına sahip olması gerektiğini savunarak, kendi kaderini tayin ilkesini savundu. Bu, Yunanistan'ın sorunu dünya kamuoyunda ajite etmeye ve Kıbrıs'ın Yunanistan'la destek toplamaya çalıştığı Birleşmiş Milletler de dahil olmak üzere çeşitli uluslararası forumlarda sunuldu. Kıbrıslı Türklerin bölünme arzularının aksine, Kıbrıslı Rumlar adayı etnik çizgiler boyunca bölecek her türlü öneriyi reddettiler. Bölünmeyi kimliklerine ve ulusal arzularına yönelik bir tehdit olarak gördüler. Rum Kıbrıslılar İngiliz

738 Ali Dayı Gazetesi, 25 Şubat 1957.

sömürge yönetimine karşı çıktılar ve Yunanistan'la birleşme öncüsü olarak Britanya'dan bağımsızlık istediler. Zürih ve Londra Anlaşmalarına kadar süren müzakereler, Yunanistan'ın Yunan çıkarlarını destekleyen bir çözüm savunmasıyla, Yunan ve Türk Kıbrıslılar arasında gerginliklerle işaretlendi. Sonunda yapılan anlaşmalar, her iki toplumun taleplerini dengeleyerek bağımsız bir Kıbrıs kurmayı amaçlıyordu ve bu, Yunanistan'la birleşmenin kenara itildiğini hisseden birçok Kıbrıslı Rum arasında hayal kırıklığına yol açtı.

739

Yukarıdaki karikatürde EOKA'nın katliamlarına öfke duygusu tasvir edilmektedir. Londra ve Zürih Anlaşmaları öncesinde İngiltere'nin EOKA'yı desteklemeye yönelmesi, jeopolitik kaygılar, iç baskılar ve ayaklanmanın dinamikleri de dahil olmak üzere birbiriyle ilişkili birkaç faktör aracılığıyla anlaşılabilir. 1950'lerin ortalarında Kıbrıs sadece bir sömürge mülkü değil, aynı zamanda Britanya için, özellikle Soğuk Savaş ve Yunanistan ve Türkiye ile ilişkileri bağlamında, stratejik olarak önemli bir yerdi. Britanya hükümeti, özellikle hem Yunanistan hem de Türkiye'nin Kıbrıs'ta çıkarları olduğu için, bölgedeki etkisini sürdürme konusunda endişeliydi. EOKA'nın yükselişi, Britanya kontrolüne yönelik potansiyel bir tehdit olarak algılandı ve Londra'yı adadaki duruma yönelik yaklaşımını yeniden değerlendirmeye yöneltti. EOKA'nın tedhiş eylemleri Kıbrıslı Rumlar arasında hızla popüler destek kazandı ve bu da Britanya yetkililerinin ayaklanmayı etkili bir şekilde bastırmasını zorlaştırdı. Başlangıçtaki askeri başarılara rağmen, Britanya kuvvetleri istihbarat ve yerel destek sorunlarıyla boğuştu. EOKA ile mücadele için Kıbrıslı Türk polisine güvenmek, toplumlararası gerginlikleri derinleştirerek Britanya'nın konumunu daha da karmaşık hale getirdi. Ancak Süveyş Krizi ile İngiltere'nin adadaki duruşu zorlaştı. Bu da EOKA ve Kıbrıslı Rumların İngiltere'ye yönelik öfkelerini azaltmak için mevcut tedhiş faaliyetlerini göz ardı etti.

[739] Ali Dayı Gazetesi, 16 Aralık 1957.

BEŞİNCİ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİNİN SON YILLARI ve 27 MAYIS 1960 ASKERÎ MÜDAHALESİ (1957-1962)

5.1. 1957 Seçim Sonuçları ve Demokrat Parti'nin Oy Kaybetmesi

27 Ekim 1957 tarihinde yapılan seçimlerde Demokrat Parti oyların yüzde 48,6'sını alarak 424 milletvekili çıkartarak birinci parti olmasına rağmen hem oy oranı hem de milletvekili sayısı düşmüştür. CHP ise oylarını arttırarak yüzde 41,4'e çıkarmış ve 178 milletvekilini meclise taşımıştır. CMP ise oyların yüzde 6,5'ini alarak 4 sandalye kazanabilmiştir. HP ise yüzde 3,8'ini alarak meclise 4 milletvekili göndermiştir. DP, 1957 seçimlerinde de mecliste ezici bir çoğunluğa sahip olmasına rağmen bir önceki seçime göre oyları yüzde 10 civarında düşüş yaşamıştır. Bu hususta DP'nin seçim yasasındaki değişiklik ile muhalefet partilerinin ittifak kurmasını engellemesinin de olumlu yönde payı vardır. Zira CHP haricindeki partiler her ilde seçime katılamamış ve seçim sistemi yüzde 48,6 oy almasına rağmen DP'nin meclisin yüzde 70'inden fazlasına hâkim olmasına sebebiyet vermiştir.[740]

[741]

7 Kasım tarihli yayımlanan Ali Dayı Gazetesi "*İktidar yine demokratlarla*" başlığıyla seçim zaferini kutlamıştır. İlgili sayının karikatüründe bir düğün resmedilmiştir. Merkezde gelin ve damat yürümekte sol arkada düğüne katılanlar ise gayet mutlu bir şekilde onları alkışlamakta

[740] Eroğul, *Demokrat Parti*, 144.
[741] Ali Dayı Gazetesi, 07 Kasım 1957.

ve "*Allah Bağışlasın*", "*Maşallah*" gibi ifadelerde bulunmaktadırlar. Damadın gülerek arka sağına doğru baktığı tarafta ise iki kişi sinirden avuçlarını sıkmakta ve oldukları yerde zıplamaktadır. Kırmızı gelinlik giyen gelinin üstünde ise "*İktidar*" yazmaktadır. Örtük manada ele aldığımızda ise Gelin-Damat metaforu kullanılmış, damat iktidarı kazanan Menderes olmuştur. Solda sevinenler halk olmakla birlikte, diğer tarafta sinirden köpüren CHP lideri İsmet İnönü ve HP lideri Osman Bölükbaşı'dır.

Bu sefer karikatürde görünmeyen Ali Dayı ise, her zaman olduğu gibi Menderes ve DP iktidarına sadakatle bağlılığını bildirmiştir: "*Allah, Genç Demokrat Parti iktidarını kem gözlerden korusun.*" Söylem analizi olarak üçüncü seçim zaferine rağmen DP iktidarının hala tehdit altında olduğu dinî bir retorikle ifade edilmiş ve iktidara bir açıdan uhrevî bir meşruiyet de kazandırılmak istenmiştir.

5.2. 1958 Yılı DP İktidarı ve Artan İktisadî Bunalım

Türkiye'de merkez sağ iktidarlar için iktisadî politikalar hayatî bir önem taşımaktadır. Başka bir deyişle oy konsalidasyonu için dış politika ya da diğer gelişmeler ikincil sırada yer almaktadır. 1958 yılı ise, Türkiye'nin tarihindeki en büyük ekonomik krizlerden birinin yaşandığı dönemdir. Örneğin Türk lirası yüzde 300 oranında devalüe edilmiş, dolar kuru 2,80 liradan 9 liraya yükselmiştir.[742] İktidara geldiğinden beri dış borçlanma ile kalkınma projelerini finanse eden DP iktidarı, 1958 yılıyla birlikte bu borçların ödenmesinde zorluk yaşamaya başlamıştır. Bu durum DP iktidarının Uluslararası Para Fonu (IMF) ile bir ekonomik istikrar programı üzerinde anlaşma yapmak zorunda kalmasına yol açmıştır. Program çerçevesinde bütçe kısıtlamaları ve fiyat artışları gibi halkı zorlayacak önlemlerin alınması iktidara yönelik tepkilerin daha da artmasına neden olmuştur. Halkın alım gücünün ciddi bir şekilde düşmesi bir yana ithalata dayalı ekonomi modeli akamete uğramış, temel tüketim mallarında kıtlık yaşanarak fiyatlar hızla yükselmiştir. [743]

Ali Dayı Gazetesi de 1958 yılında genel olarak iktisadî meseleleri konu almış, yayımladığı karikatürler de bu minvalde olmuştur. Özellikle temel tüketim mallarında yaşanan kıtlık ve karaborsacılığın artmasıyla birlikte iktidara bağlılığından taviz vermeden bu meseleler hakkında üçüncü kişileri sorumlu tutmuştur. Örneğin et kıtlığı nedeniyle kasaplar suçlu görülmüş, yaşanan dar boğazın karaborsacılar yüzünden yaşandığı karikatürler vasıtasıyla halka endoktrine edilmeye çalışılmıştır.

[742] Sina Akşin, *Türkiye Tarihi Cilt 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, İstanbul: Cem Yayınları, Yayım Yılı Yok, 218.
[743] Rıza Arslan, *Adnan Menderes Hükümeti'nin IMF'ye Sunduğu İlk Ekonomik İstikrar Programı, (Memorandum), 23 Temmuz 1958*, İstanbul: Dora Yayıncılık, 2009, 12-15.

5.2.1. Kasaplar ve Karaborsa

27 Ocak tarihli sayısında "*Bitmeyen Senfoni*" başlığıyla yayımlanan karikatürde genel olarak bir kasap dükkânı ve sırada bekleyen insanlar resmedilmiştir. Onlarca insanın kuyrukta beklediği kasabın vitrininde "Et Yok" yazmakta iken, önlüğünden kasap olduğu anlaşılan biri arka kapıdan şapkalı göbekli birine et vermektedir. Örtük anlamda bu karikatür, karaborsacılığı vurgulamaktır. Zira kasapların halktan eti saklayarak el altından karaborsacılara verdiği mesajı işlenmiştir. Söylem analizi olarak ise ki-bu sefer Ali Dayı ne karikatürde ne diyalog ta bulunmaktadır- "*Biri yer biri bakar kıyamet ondan kopar*" derken et kıtlığının olmadığı, kasaplar ve karaborsacıların bir kesimden eti saklayarak toplumsal kriz yarattığı ima edilmiştir.

744

Bir ay sonra 27 Şubat tarihli yayımlanan karikatür de karaborsayı hedef almıştır. "*Bu baş artık ezilmeli!*" başlığıyla yayımlanan karikatürü genel olarak ele aldığımızda merkezde devasa bir timsah/alligator siyah olarak resmedilmiştir. Timsah o kadar güçlü ve sinirledir ki burnundan solumakta, dumanlar çıkmaktadır. Bir köylü ise sopayla timsaha vurmak üzeredir. Örtük anlamda bu kişi Ali Dayı yani halktır. Siyah timsah metaforuyla karaborsanın ne denli büyüdüğü ve güçlendiği anlatılmak istenmiştir. Söylem analizi olarak değerlendirdiğimizde ise Ali Dayı, "*Kırılsın Başı Beyni, Kopsun Eti Budu*" diyerek beddua tarzı bir retorik kullanarak karaborsa sistemini lanetlemiştir.

[744] Ali Dayı Gazetesi, 27 Ocak 1958.

745

20 Mart tarihli Ali Dayı Gazetesi'nde de yine Kasaplar ve canlı hayvan ticareti yapan Celepler hedef tahtasına oturtulmuştur. "*Kasabın, Celebin Son Oyunu*" başlığıyla yayımlanan karikatürün merkezinde siyah gözlüklü takım elbiseli biri bulunmaktadır. İşaret parmağıyla vitrininde "Et Yok" yazan kasap dükkanını yanındakilere göstermekte, dükkânın kapısının kenarına saklanmış ve korktuğu şapkasının havalanmasından anlaşılan kişi kapıdaki kişileri izlemektedir.

746

Örtük anlamda değerlendirdiğimizde bu gözlüklü kişi Başbakan Menderes'tir ve en üst bürokratik mevkide bulunan kişi "Kasap meselesine" el atmıştır. Başbakanın bizzat kendisi kasapları yani karaborsacılığı hedef göstermektedir. Arkadakiler ise biri Ali Dayı olmak üzere

[745] Ali Dayı Gazetesi, 27 Şubat 1958.
[746] Ali Dayı Gazetesi, 20 Mart 1958.

diğerleri devlet görevlileridir ve başbakanın emriyle "gereken" yapılacaktır. Menderes ve Ali Dayı arasındaki geçen diyalog ise şöyledir:

> "*Menderes: El altından toplattığı tavşan kadar kuzuları on liraya satan kasabın oyununa artık son vereceğiz.*
>
> *Ali Dayı: Sağol, varol Menderes'im. Kasabı, celebi ancak sen yola getirebilirsin. Millet seninle beraberdir. Kır bellerini...*"

Söylem analizi açısından tahlil ettiğimizde en üst mertebenin bu konuya eğildiği ve halkın da Ali Dayı üzerinden bu konuda destek verdiği işlenmiştir. "*Kır bellerini*" derken halkın her türlü cebri yaptırım da olmak üzere kayıtsız şartsız destek verdiği vurgulanmıştır.

27 Mart tarihli sayısında ise İstanbul Belediyesi ve Vali Mümtaz Tarhan bu meseleden dolayı hedef alınmıştır. "*Kasabın Koyunu, Sonra Çıkar Oyunu*" başlığıyla yayımlanan karikatürde bir arka fonu kan kırmızısı olan bir boks ringi resmedilmiştir. Rakibine karşı devasa büyüklükte, iri yarı olan boksör, ağzı burnu kanayan güçsüz rakibini alt etmiş ve takım elbiseli hakem kazanan iri yarı boksörün elini kaldırarak kazananı tayin etmektedir. Örtük anlamda kazanan bıyıkları ve kasketiyle yüzünde müstehzi bir gülüş olan kasaplardır. Kazananı tayin eden ise İstanbul Valisi Mümtaz Tarhan'dır. Kenarda duran Ali Dayı ise bu hikâyeyi alaycı bir gülümsemeyle izlemektedir. Ali Dayı, "*Kasaplar Et İşinde Belediyeyi Nakavt Etti*" diyerek bir nevi özeleştiri yapmakta ve iktidarın daha küçük bir yöneticisi olan valiyi suçlamaktadır.

747

Bu durum belediye başkanı ve İstanbul valisinin değişmesine neden olmuştur. Bir ekonomist olarak DP'nin hem IMF görüşmelerinde hem de iktisadi alandaki politika yapımında etkili olan bir figür olan Mümtaz Tarhan 11 Mayıs da görevinden alınmış, yerine Ethem Yetkiner gelmiştir. Yetkiner 11 Temmuz tarihine kadar Belediye Başkanlığı da yapmıştır. 11 temmuzda belediye

[747] Ali Dayı Gazetesi, 27 Mart 1958.

başkanlığına oy birliği ile Kemal Aygün gelmiştir. 28 Temmuz tarihli sayısında "Dinamik Belediye Reisimiz işe başladı" başlığıyla yeni başkanı kutlamıştır.

[748]

Bu hususta yayımlanan karikatürde bir devlet dairesinde masa başında takım elbiseli biri ile daha yerel kıyafetli birinin el sıkıştığı resmedilmiştir. Örtük anlamda bu karikatür İstanbul'un yapısal sorunlarına yönelik yeni bir hamlenin yapıldığına işaret etmektedir. Halkı temsilen Ali Dayı, "dinamik" bir belediye başkanının gelmesinden memnun ve mutludur. Bu memnuniyet Ali Dayı'nın, "*Belediye Reisimiz Sayın Kemal Aygün'e yeni vazifesinde başarılar dileriz*" kelamında da anlaşılmaktadır.

10 Nisan tarihli Ali Dayı Gazetesi'nde bugün de benzer haberler gördüğümüz bir içerik ve karikatür yayımlanmıştır. Halkın iktisadî sıkıntılarını unutturmak, temel gıda kıtlığından bir nebze olsun gündemi değiştirmek adına "*Bolluk Günleri Geldi*" başlığıyla bir karikatür yayımlanmıştır. Bir kişi mutlu bir şekilde sıralanan ve üzerinde "Türk Petrolü" yazan bidonları bir çeşmeden hızlı hızlı bir şekilde doldurmakta, kadınlı erkekli bir grup da ellerindeki bidonlarla çeşmeye doğru yaklaşmaktadır. Örtük anlamda bu karikatür temel besin maddelerinde sıkıntı çeken halka değerli bir yer altı kaynağının bulunarak bu sıkıntıları unutturmak ya da en yakın zamanda çözüleceği mesajını vermektedir. Çeşmenin başında bidonları dolduran Ali Dayı da şöyle demektedir: "*Vatandaşlar, belki sıkıntı çektiniz ama artık Türk petrolüne kavuştuk. Bolluk günleri geldi.*"

[748] Ali Dayı Gazetesi, 28 Temmuz 1958.

[749]

17 Nisan tarihli Ali Dayı Gazetesi'nde ise et sıkıntısının çözülemediği gazetenin halka verdiği öneriden de anlaşılmaktadır. "*Et Yok Diyenler, Balık Yiyiniz*" başlığıyla yayımlanan karikatürde yine vitrininde "*Et Yok*" yazılı kasap dükkânın önünde uzun kuyruklar resmedilmiştir. Lakin bu sefer karikatürün merkezinde bir balık tezgâhı konulmuştur, Tezgâhın üstünde kalkan, palamut olmak üzere farklı cinslerde bolca balık çizilmiştir ve tezgâhın önündeki kişi kasap sırasında bekleyenlere balıkları göstermektedir. Örtük anlamda bu bir yenilgi ve atılan geri adımın üzerini örtülmek için bir tavsiye verilmektedir. Ali Dayı et meselesini hükümetin çözemediğini onun yerine balık yenmesi gerektiğini endoktrine etmeye çalışmaktadır:

[749] Ali Dayı Gazetesi, 10 Nisan 1958.

750

> "*Saatlerce kasap dükkanları önünde bekleyip taze ve lezzetli balıklarımıza rağbet etmeyen halkımıza etten daha faydalı ve leziz derya kuzularını tavsiye ederiz… Hem kesenize hem de sıhhatinize yarar…*"

Söylem analizi olarak değerlendirdiğimizde de bu endoktrinasyon savımız güçlenmektedir. Birincisi "derya kuzusu" lafzı bir nevi kırmızı ete alternatiflik sunmakta, "*hem kesenize hem de sıhhatinize*" derken balığın daha ucuz ve kırmızı ete göre daha sağlıklı olduğu söylenerek kıtlığın kabul edildiği ve bu sorunun çözülemeyeceği kabullenilmiştir.

11 Ağustos tarihli Ali Dayı Gazetesi'nde çözülemeyen gıda kıtlığı ve karaborsaya karşı dış yardım geldiği işlenmiştir. "*Karaborsacının Çanına Ot Tıkandı*" başlığıyla yayımlanan karikatürün merkezinde üzerinde karaborsa yazan döküm bir çan resmedilmiştir. Küçük boylu biri çana otları tıkamakta, çanın arkasında "kelli felli" biri hüngür hüngür ağlamaktadır. Karikatürde dikkat çeken diğer bir ayrıntı keçi sakallı, şapkalı ve elinde üzerinde dolar simgesi olan bir torba tutan kişidir. Örtük anlamda değerlendirdiğimizde bu kişi "Sam Amca"dır. Birleşik Devletler dış yardım yapmakta, Maliye Bakanı Polatkan da bu yardımla karaborsa çanını susmaktadır. Arkada bu duruma ağlayan melon şapkalı kişi ise karaborsacıdır. Karikatürün sol önünde gülerek bu sahneyi izleyen ve Sam Amca'ya elini uzatan Ali Dayı ise şöyle demektedir: "*Dost ve müttefikimiz olan Amerika'nın bize yapmış olduğu yardımlarla memleketimiz bir kat daha refah kavuşmuş bulunuyor. Bu münasebetle de karaborsa yapanların çanına ot tıkanmış oluyor.*"

[750] Ali Dayı Gazetesi, 17 Nisan 1958.

751

Ali Dayı bu dış yardımla gıda kıtlığının önüne geçileceği ve doğal olarak karaborsanın önleneceğini zikrederek aslında bir nevi iktidarın kendi iç meselesini dahi dış yardımla ancak çözebildiğini itiraf etmiştir.

5.2.2. 1958 yılı DP'nin Sosyal ve Toplumsal Faaliyetleri

1957 seçimlerinde özellikle kırsalda ve muhafazakâr cenahta görülen oy kaybı, DP'yi tabanı kontrol etmek için bir dizi kısıtlama ve yasaklamalara götürmüştür. Lakin hem demokrat hem muhafazakâr bir çizgide olduğunu iddia eden DP iktidarı için bu kaygan zeminde koşmak gibidir. Aşağıda görüleceği üzere hem kırsal kesimi rahatsız eden Türk kültürel ve toplumsal değerlerine uygun bir politika belirlemeli hem de cumhuriyet kazanımlarına karşı gelenleri kontrol etmeli ve "irticacı" damgası yememelidir.

İstanbul, 1950'li yıllarda modern eğlence kültürünün merkezi haline gelmiş ve yabancı sanatçıların performansları ile gece hayatı oldukça canlanmıştır. Striptease gösterileri de bu kültürel dönüşümün bir parçası olarak bazı eğlence mekanlarında popülerlik kazanmıştır. Bu doğrultuda kamu ahlakını koruma kapsamında İstanbul Valisi Tarhan öncülüğünde 1958 yılında striptease gösterileri yasaklanmıştır.

751 Ali Dayı Gazetesi, 11 Ağustos 1958.

DAYI — Sayın valimiz "Strip - Tease" [752]

Ali Dayı Gazetesi yukarıdaki yasaklamadan sonra 17 Şubat 1958 tarihli sayısında "*Yaşasın Sayın Valimiz*" başlığıyla hem kararı kutlamış hem de başka bir konuya değinmiştir. Karikatür genel olarak ele aldığımızda takım elbiseli biri bir gazete bayinin önünde durmakta, bayinin duvarlarında yarı çıplak kadın resimlerinin olduğu gazete ve dergiler görülmektedir. Gazete bayindeki satıcı da bu durumdan rahatsız görünmektedir. Arkadaki yerel kıyafetli şahıs ise yarı çıplak kadın resimlerinin olduğu gazete ve dergileri eliyle göstermektedir. Örtük anlamda ise takım elbiseli şahıs İstanbul Valisi Mümtaz Tarhan'dır ve arkadaki Ali Dayı kendisine bu tabloyu göstererek hayıflanmaktadır:

> "*Sayın valimiz "Strip-Tease"i yasak ettiniz, fakat bizim gazete ve mecmualardaki bu açık seçik resimler daha ne kadar sürecek*"

Söylem analizi olarak tahlilde Ali Dayı'nın ilk karardan memnun olduğu ama halihazırda İstanbul'da olan ve belli bir kesimin gittiği bir eğlence türünden ziyade gazete, dergi gibi hem İstanbul'da hem de Anadolu'da daha çok kişiye daha kolay ulaşabilen materyallerin düzenlenmesi gerektiği mesajı verilmektedir.

15 Mayıs tarihli Ali Dayı Gazetesi ise bambaşka bir meseleye değinmekte, toplumsal dengeyi korumak ve 27 Mayıs'a doğru DP'ye yönelik muhalefet ve ordu tarafından yönetilen ilk mesele olan tarikatçılık ve nurculuk meselesini konu edinmiştir. "*Nur'culuk aldı yürüdü, vaziyet*

[752] Ali Dayı Gazetesi, 17 Şubat 1958.

ciddi…" başlığıyla yayımlanan karikatürün merkezinde uzun sakallı, sarıklı, şalvarlı biri resmedilmiştir. Görsel basında geleneksel "dinci" profilindeki bu kişinin elinde 99'luk tespih, beline doladığı kuşağın içinde misvak ve sol elinin altında ise Arapça yazılı bir risale bulunmaktadır. Arka fonda kırmızı kullanılarak cami ve mescit silüetleri çizilmiştir. Camdan ona doğru sinirli bir şekilde bakmakta olan biri görülmektedir. Örtük anlamda kırmızı düşman demektir. Ali Dayı da her ne kadar yerel kıyafetler ya da sakalı olsa da o dinciden farklıdır. Belirli bir tarikata mensup olduğu sarığındaki gülden anlaşılmaktadır. Bu kişi Nur tarikatinden olup, eli yüzü pis ve bakımsızdır.

753

Ali Dayı, "*Memleketimizde bazı yobazlar Nur'culuk diye bir tarikat kurmuşlar ve sırf kendi menfaatlerini koruyan bu gibilerine milletimizde inanacak kimse bulunmadığı gibi hükümetimiz de bunlara göz açtırmayacak*" diyerek açık bir mesaj vermiştir. Müslümanlıktan ayrı gördüğü bu tipleri yobaz olarak nitelendirmekte ve "*Nurculuk*" lafzını ilk defa duyduğunu zikrederek Türk halkının bunlara tamah etmediğini etmeyeceğini, iktidarının da bunların yayılmasına izin vermeyeceğini mesajını gerekli yerlere yani muhalefet ve orduya vermektedir.

Halbuki Adnan Menderes her ne kadar kendi yaşantısında mütedeyyin biri olmamasına, tarikatlarla ilişkisi olmamasına rağmen oy konsolidasyonunu sağlamak için DP Anadolu'da tarikatlara göz yummak bir yana onlara maddi ve manevi destek vermiştir.

753 Ali Dayı Gazetesi, 15 Mayıs 1958.

12 Haziran tarihli sayısında ise muhafazakâr/mütedeyyin tabanı tutmak adına bir haber ve karikatür yayımlanmıştır. "*Tarihi bina ve abideler onarılıyor*" başlığıyla yayımlanan karikatürde hem ön planda hem arkada cami, mescit, şadırvan ve minareler bulunmaktadır. Şadırvanın üstünde beyaz güvercinler durmakta ikisi de uçmaktadır. Örtük anlamda verilen mesaj gayet açıktır. DP, dini değerlere saygılı olmakla birlikte, Arapça ezanın tekrar DP tarafından getirilmesi, Arapça Kûran-ı Kerim yasağının kaldırılması gibi adımları algıda beyaz güvercin metaforu kullanılarak okura hatırlatılmıştır. Ali Dayı da bu hususta şöyle demektedir:

754

> "*Şehrimizdeki tarihi camiler, surlar ve kütüphaneler yapıldığı günden bugüne kadar bakımsız ve içine girilemeyecek bir hale gelmişti. Bu vaziyeti gören hükümetimiz ilk iş olarak işe buradan başlayarak bütün camileri ve mescitleri tamir ettirerek halkımıza açmıştır. Bugün camilerimize giren Müslümanlarımız, bu işleri ön plana alan büyüklerimize bol bol dua etmektedirler. Allah kendilerinden razı olsun…*"

İlk olarak halkımız yerine kullanılan "Müslümanlarımız" lafzı dikkat çekmektedir. DP iktidarı diğer muhalefet partilerine göre dinî bir retorik kullanmaktan çekinmemektedir. Yine DP iktidarından önce cami, mescit ve diğer tarihî eserlerin görmezden gelindiği, bakımsız olduğu okura hatırlatılmış, Müslümanların ise halihazırda bunu asla unutmadığı ve her gün DP iktidarının ileri gelenlerine bu yüzden dua edip, minnet duydukları vurgulanmıştır.

[754] Ali Dayı Gazetesi, 12 Haziran 1958.

5.3. "Karikatür"süz Ali Dayı Gazetesi ve DP'nin Çöküş Dönemi (1958-1962)

5.3.1. "Güç Birliği"ne Karşı Vatan Cephesi

Ağustos ayının son iki sayısıyla birlikte Ali Dayı Gazetesi, karikatürlere son vererek dönemin günlük gazetelerine dönüşmüştür. Her ne kadar her sayıda gazetenin altında yer alan "siyasi, mizahi halk gazetesi" mottosu değişmemesine rağmen karikatürlerin yayımlanmamasıyla gazetenin "mizahi kısmı" ortadan kalkmıştır. Gazetenin yayım politikasındaki değişikliğin nihaî nedeni bilinmemekle beraber, Türkiye'nin dolaylı olarak ise DP iktidarının içinde bulunduğu iktisadî bunalımın yayın organlarına verilen ödenekte kısıtlamalara gitmesi en büyük ve muhtemel neden olarak ön plana çıkmaktadır. Yine kötüleşen iktisadi durum ve iyice gerginleşen siyasi atmosferin karikatürlerin yayımlanmamasının daha iyi olacağına yönelik bir tasavvurun olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir.

Karikatürlerin yerine 1 Eylül'deki sayıdan itibaren "Kır Belini Ali Dayı" manşetiyle ana sayfada küçük bir kısmı yer alan ve devamı 4. sayfada olan OP-ED yazıları olmuştur ki bunlar siyasetle ilgili olduğu gibi, gündelik 3. sayfa haberlerini de kapsamaktadır.

1958 yılının son çeyreği iktidar-muhalefet arasındaki tartışmanın sertleşmesi ile geçmiştir. Menderes'in 17 Şubat 1959 tarihinde Londra yakınlarındaki Gatwick Havalimanı yakınlarında uçağının düşmesine kadar olan süreçte iki taraf arasındaki nabız her geçen gün yükselmiş, darbe söylentilerinin ayyuka çıkmasıyla birlikte DP iktidarı daha refleksif davranarak baskıyı arttırmıştır. Ali Dayı Gazetesi'nden takip ettiğimiz üzere hem Başbakan Menderes hem de Ana Muhalefet Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü arasında yurt gezileri sırasındaki demeçleri tansiyonu iyice yükselmiştir. 1958 Sonbaharında CHP'nin 14. Kurultayı'nda İsmet İnönü'nün "Güç Birliği" olarak adlandırdığı muhalefetin birleşme süreci tansiyonu daha da arttırmıştır. Zira 16 Ekim'de CMP, Türkiye Köylü Partisi ile birleşerek Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) adını almış, DP içinden çıkan HP ise 24 Kasım 1958 tarihinde tüm malvarlığı ile CHP'ye katılmıştır.

12 Ekim 1958 tarihinde Adnan Menderes'in Manisa'da Vilayet Konağı'ndaki konuşması ise kırılma noktası olmuştur. Menderes, başkalarının 100 yılda yapacaklarını 10 yılda yaptıklarını ve "*Terakki'nin Nurlu Yolunda*" emin adımlarla yürüdüklerini beyan etmiştir. Biz ve onlar olarak muhalefeti ayrıştıran Menderes, konuşmasında muhalefeti "*ülkeye zarar veren unsurlar*", DP düşmanlarını ise "*dış mihrakların maşası*" ve "*vatan hainleri*" olarak yaftalamış, Güç Birliği oluşumunu ise "*Ehl-i Salip*" olarak değerlendirmiştir. "*Halkın yanında olan*" bir lider olarak kendini konumlandırdığı konuşmasında Menderes, "*Biz gidersek, bu milletin hali ne olacak?*" gibi ifadelerle, DP'nin ülkenin kaderiyle özdeşleştiği mesajını işlemiştir. En

önemlisi ise "Ehl-i Salip"e karşı Vatan Cephesi'ni duyurarak halkı DP'ye katılmaya çağırmıştır.[755]

Ali Dayı Gazetesi, 16 Ekim tarihinde Menderes'in bir gün önceki Burdur'daki konuşmasını sürmanşetine taşımıştır. "*Başvekil Menderes Burdur'da İsmet İnönü'ye layık olduğu cevabı verdi*", başlığıyla Menderes'in İnönü'nün Yeşilköy Havalimanı'ndaki basın toplantısına verdiği 1,5 saatlik cevabın yer veren ilgili sayıda Menderes'in şu sözü ön plana çıkartılmıştır:

> "*Türkiye, sandalye kavgasına değil işe muhtaçtır. Onlar iş yerine lafazanlık yapıyorlar. Biz layık oldukları cevabı vermekle beraber, işimize de bir an bile ara vermeden başladığımız ve başlayacağımız işlere devam edeceğiz.*"[756]

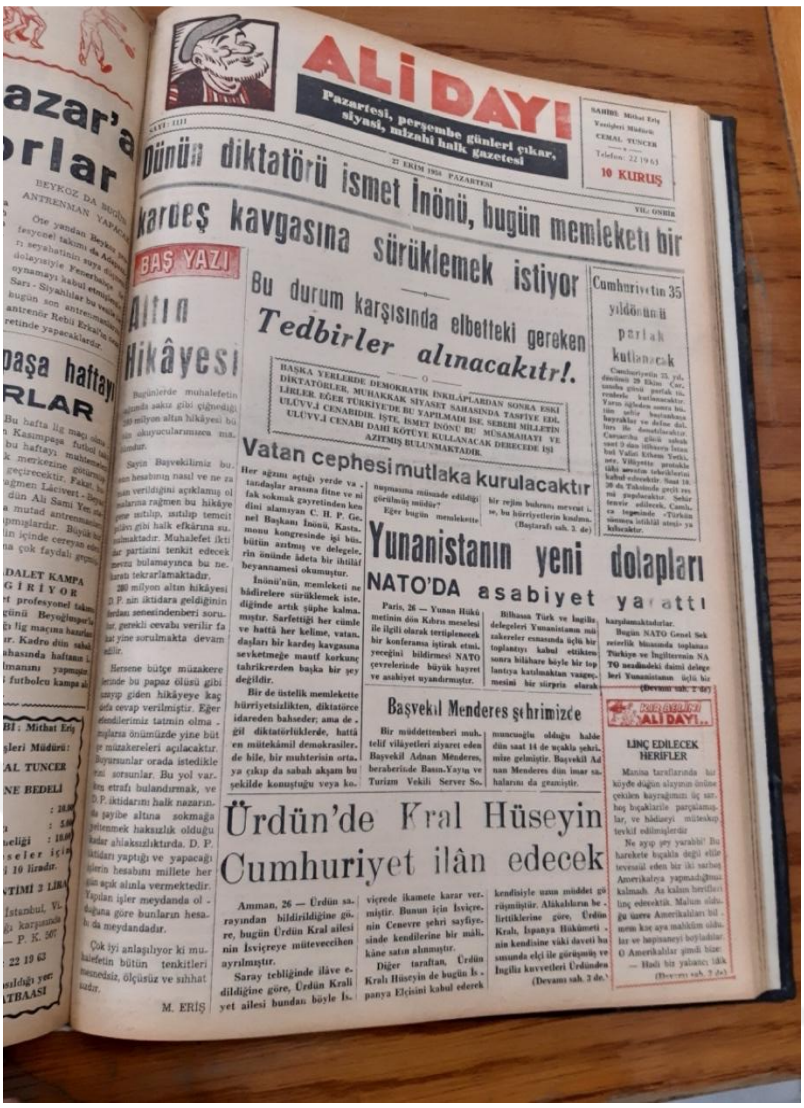
Menderes, konuşmasının bir kısmında da İnönü'nün "Millî Şef"lik dönemini hatırlatarak diktatörlüğe gidildiğine yönelik eleştirilere cevap vermiş onun döneminde Büyük Millet Meclisi'nin olup olmadığını sormuştur. En önemlisi İnönü'den "*kendisinden hesap sorulacak bir fanidir*", diyerek bir nevi geçmişi nedeniyle dokunulmazlığı olmadığını ima etmiştir.[757]

27 Ekim tarihinde ise Ali Dayı Gazetesi ise kılıcı kınından çıkarmış ve İsmet İnönü'yü manşetine taşıyarak kendisinden "Dünün Diktatörü", "Muhteris" olarak bahsetmiştir. İnönü'nün Kastamonu'ndaki konuşmasına binaen "*Dünün Diktatörü İsmet İnönü, Bugün Memleketi Bir Kardeş Kavgasına Sürüklemek İstiyor*" sürmanşetiyle çıkan gazetede "*bu durum karşısında elbette ki gereken tedbirler alınacaktır!*" diyerek aba altından sopa göstermiş ve üslubu daha da aşağı çekerek şöyle demiştir:

> "*Başka yerlerde demokratik inkılâplardan sonra eski diktatörler, muhakkak siyaset sahasında tasfiye edilirler. Eğer Türkiye'de bu yapılmadı ise, sebebin ulüvv-i cenabıdır. İşte İsmet İnönü bu müsamahayı ve ulüvv-i cenabı dahi kötüye kullanacak derecede işi azıtmış bulunmaktadır.*"[758]

İlgili sayıda dikkat çeken diğer bir nokta aşağıda görüleceği üzere "*Vatan Cephesi mutlaka kurulacaktır*" spot cümlesi olmuştur.

[755] Ali Dayı Gazetesi, 13 Ekim 1958, 1,4 ve Sedef Bulut, "Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 2, Sayı 4, (Yaz 2009), 125-145, 134.
[756] Ali Dayı Gazetesi, 16 Ekim 1958, 1.
[757] Ali Dayı Gazetesi, 16 Ekim 1958, 3.
[758] Ali Dayı Gazetesi, 27 Ekim 1958, 1.

ALİ DAYI

Pazartesi, perşembe günleri çıkar, siyasi, mizahi halk gazetesi

27 EKİM 1958 PAZARTESİ

10 KURUŞ

Dünün diktatörü İsmet İnönü, bugün memleketi bir kardeş kavgasına sürüklemek istiyor

BAŞ YAZI

Altın Hikâyesi

Bu durum karşısında elbetteki gereken Tedbirler alınacaktır!

Vatan cephesi mutlaka kurulacaktır

Cumhuriyetin 35 yıldönümü parlak kutlanacak

Yunanistanın yeni dolapları NATO'DA asabiyet yarattı

Başvekil Menderes şehrimizde

Ürdün'de Kral Hüseyin Cumhuriyet ilân edecek

LİNÇ EDİLECEK HERİFLER

Başbakan Menderes'in ilk olarak 21 Eylül'de İzmir'deki konuşmasında ilk emarelerini sunduğu ardından 12 Ekim'deki Manisa konuşmasında değindiği Vatan Cephesi, DP'nin il ve ilçe teşkilatları ile gençlik kollarını bir araya getiren bir siyasi oluşumdur. Bununla birlikte muhalefet partilerine mensup olanların da Menderes tarafından davet edildiği bu oluşum toplumdaki kutuplaşmayı derinleştirerek hızlandırmıştır. Söylemde "Biz" ve "Onlar", "Vatanseverler" ve "Vatan Hainleri" olarak bir ayrışmayı körükleyen hareketin HP'nin CHP'ye katılması, muhalefetteki Güç Birliği oluşumu etkili olmakla birlikte Irak'taki darbe ve İnönü'nün buna bağlı olarak Türkiye'deki durumu sorgulaması DP açısından askerî müdahaleye bir meşruiyet kazandırmasından kaynaklanmıştır.

8 Aralık tarihindeki sayısında ise "D.P. Grubu'nun Fevkalade Toplantısı" sürmanşetiyle çıkan Ali Dayı Gazetesi, Başbakan Menderes'in direktifi doğrultusuyla "Vatan Cephesi"ni teşkil etmek üzere DP'nin İstanbul teşkilatı bir araya gelmiştir.[759] Vatan Cephesi siyasi oluşumu

[759] Ali Dayı Gazetesi, 8 Aralık 1958, 1.

ocaklar şeklinde ülke genelinde kısa sürede örgütlenmiştir. Bu ocaklar yalnız DP'lilere değil bütün vatandaşlara açık olduğu gibi radyodan yayınlarında haber saati öncesinde cepheye katılan vatandaşların isimleri okunmaya başlanmış,[760] gazetelerde gün gün yeni katılımlar isimlerle yayımlanmıştır. Toplantıdan bir hafta sonra 15 Aralık tarihli Ali Dayı Gazetesi'nde Bakırköy'de Şirinevler, Cennet Mahallesi'nde iki ocağın açıldığı ve günde 700 yeni üyenin kaydedildiği haberleştirilmiş ve Bakırköy Osmaniye'de bulunan ocağın önünde horon tepen vatandaşların fotoğrafı kullanılmıştır.[761]

İstanbulun en kalabalık semti D.P ye olan güvenini bir defa daha kahir bir ekseriyetle ortaya koymuş oldu

Bakırköy'de iki D. P. Ocağı dün açıldı. Şirinevler, Cennet mahallesi ocaklarına günde 700 yeni üye kaydedildi. Resimde D.P. Cennet mahallesi ocağının açılışını horon teperek kutlayan partililer oynarlarken görülmektedir.

5.3.2. Siyasi Kriz ve 27 Mayıs'a Giden Yol (1959-1960)

Adnan Menderes'in Kıbrıs müzakereleri için Londra Konferansı'na gittiği Türk Hava Yolları'na ait "SEV" adlı Viscount tipi uçak, Londra Gatwick Havalimanı'na inişe geçtiği sırada düşmüş, kazadan Menderes sağ kurtulmuş, 8 mürettebat ve 16 yolcuyla birlikte 24 kişinin bulunduğu uçakta 14 kişi hayatını kaybetmiş, Menderes ise mucizevî bir şekilde burnu kanamadan kurtulmuş, hatta uçaktan kendisi dışarı çıkarak Surrey bölgesindeki İngiliz köylülerinden yardım istemesi ancak olay hem Türkiye'de hem de uluslararası alanda büyük yankı uyandırmıştır.[762] İki gün sonra Menderes, Türkiye'yi Kıbrıs'ta garantör ülke statüsüne taşıyan Londra Antlaşması'nı London Clinic'te imzalayan Menderes ertesi gün halka yaptığı

[760] Bulut, "Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu", 134.
[761] Ali Dayı Gazetesi, 8 Aralık 1958, 1.
[762] Yalman, *Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, 347-349.

duygusal konuşma ile ülkedeki taraflar arasındaki gergin hava yumuşamış, Ankara'ya dönüşünde Ana muhalefet lideri İnönü'nün, Cumhurbaşkanı Bayar'la birlikte Menderes'i Ankara Garı'nda karşılaşması yükselen tansiyonu indirmiştir.[763] Lakin iki taraf arasındaki diyalog süreci iyi değerlendirilememiştir. Menderes'in uçak kazasından yara almadan kurtulması, DP'liler tarafından başbakana yönelik ilahî anlamlar yüklemelerine neden olmuş, DP'li basılı ve görsel medyada bunu oy konsolidasyonu için propaganda olarak kullanmıştır.[764] Başka bir ifadeyle 3 seçimi kazanan ve 1950'den beri tek başına iktidarda olan Menderes ve DP'nin ilelebet iktidara kalacağı ve dünyevî hamlelerin on(lar)a zarar veremeyeceği, önleri kesemeyeceği, ona bu "ilahi görevin" Allah tarafından tevcih ve tevdi edildiğine inanılmıştır.

Bu iyimser hava 30 Nisan 1959 tarihinde CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün Ege gezisi sırasında son bulmuştur. Millî Mücadele'de Trikopis'i tutukladığı Uşak'tan Ege gezisine başlayan İnönü'nün Uşak'a girdiğinde ilk etapta DP İlçe Başkanı Eşref Öğün arabasına çay bardağı fırlatmış, ardından CHP'liler ise DP Uşak İl Başkanlığı'nı taşlamışlardır. Trikopis'in kılıcını teslim aldığı evi ziyareti sırasında ise arbede çıkmış, ziyareti engellemek isteyen Uşak Valisi İlhan Engin'in, şoförüne İnönü'yü vurma emri verdiği, hatta silahı olmayan şoförüne yanında bulunan jandarma eri Celalettin'in silahını teslim ettiği iddia edilmiş ama saldırı son anda engellenmiştir. Uşak'ta gece kaldığı evin yanındaki ahırda yangın çıkan İnönü'nün ertesi gün trene bindiği sırada yaşanan arbedede yere düşmesi[765] ve 16 yaşında bir çocuğun attığı taşla kafasının yarılması[766] muhalefet ile iktidarın iyiden iyiye kopmasına neden olmuştur.

Ali Dayı Gazetesi'nin 30 Kasım 1959 tarihli sayısında Uşak olayından sonra açılan davaya yer verilmiştir. "*Uşak Valisi İnönü'yü vurun emrini verdi mi*" başlığıyla yayımlanan haberde CHP Basın Bürosu tarafından Uşak Emniyet müdürü Adnan Çakmak ve diğer tanık ifadelerin fotokopilerinin gazetelere verildiği, Vali Engin'in ise bu iddiaları reddettiği zikredilmiştir.[767]

İsmet İnönü'ye yönelik saldırılar ve DP-CHP'liler arasındaki gerginlik İzmir ve Manisa'da da devam etmiş, en önemlisi ise Topkapı'da İsmet İnönü'ye kaza süsü verilmiş suikast girişimi önlenmiştir. İnönü'nün İstanbul'a döndüğü esnada Topkapı civarında arabasını kalabalığa saldırtıp kendisini "kazayla" öldürmek planlanmıştır. Bu linç girişimi olaylara "önceden karışmaması" telkin edilen bir askeri birliğin zamanında müdahalesiyle önlenebilmiştir.[768]

[763] Mehmet Ali Birand, *Demirkırat, Bir Demokrasinin Doğuşu*, 2006, 27.
[764] Bulut, "Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960)", 135.
[765] Ayrıntılı bilgi için bkz. Karayaman, Mehmet. "İsmet İnönü'nün Uşak'ta Taşlanması Olayının Sebep ve Sonuçları". Tarih Okulu Dergisi 2010, sy. VIII (Aralık 2009), 27-33.
[766] William Hale, *Ordu ve Siyaset*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2014, 146.
[767] Ali Dayı Gazetesi, 30 Kasım 1959, 3.
[768] Hale, *Ordu ve Siyaset*, 146-147.

İki taraf arasındaki bu gerginliğin dışında İnönü'ye yönelik şahsi düşmanlığın yazılı basının etkisi büyüktür. 1958 sonbaharından itibaren DP destekçisi yazılı basın oklarını İnönü'ye çevirdiği görülmektedir. 6 Ağustos 1959 tarihli Ali Dayı Gazetesi, "*Zamanında Milliyetçi Gençliği ezen İsmet İnönü, şimdi de gençlikten medet umuyor*" ana manşetiyle yayımlanmıştır. Sürmanşet de ise "*9 Mayıs 1950'de Taksim Meydanı'nda İnönü'nün söylediği nutukla gençliği nasıl tehdit ettiğini hatırlatan Radyo gazetesi dün akşam soğuk harpçilere! layık oldukları cevabı verdi*", lafzını kullanmıştır.[769] İnönü ve kurmaylarını "Soğuk Harpçi" olarak nitelendiren gazete İnönü'nün iktidarda iken kendisini eleştiren üniversite öğrencilerini tenkit ettiğini, lakin şimdi kendisi ve kurmaylarının muhtelif beyannamelerle gençliği provoke ettiği ve "*DP icraatlarının Türk milletinin manevi vicdanı karşısında mahkûm olduğunu*"[770] söyleyerek toplumun arasına nifak tohumları soktuğunu işlemiştir.

Mecliste İçişleri Bakanı Namık Gedik ve Başbakan Adnan Menderes hakkında soruşturma açılması önergesinin gündeme alınmaması üzerine[771] CHP kurmayları "*sine-i millet*"e dönerek yurt gezilerine ağırlık vermişlerdir. CHP'nin kuruluş yıldönümü olan 9 Eylül 1959 tarihinde, Çanakkale CHP il teşkilatının yapacağı toplantıya katılmak amacıyla, CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, Nusret Sefa Coşkun, Esat Mahmut Karakurt, Hasan Reşit Tankut ve Rıza Tekeli'den oluşan bir heyet Çanakkale'ye gitmişlerdir. Çanakkale Geyikli'de "*Yaşasın hürriyet ve yaşasın Kasım Gülek*" tezahüratlarıyla karşılanan CHP Heyeti'ndeki Urfa Milletvekili Esat Mahmut Karakurt'un DP'lilere yönelik sinkaflı sözlerinin duyulması üzerine DP Ezine teşkilatı Karakurt'a hitaben "*sözünü geri alsın, af dilesin bize gayrimeşru diyenler izah etsin*" talebi üzerine ortalık karışmış, CHP İl binası taşlanmış ve CHP idare heyeti üyesi Aziz Şengül dönüşlerinin engellenme ihtimaline karşı "*Yolumuzu kesemezsiniz, dağılın yoksa hepinizi yakarım*" diyerek tabancasını çekmiş ve üzerlerine ateş etmeye başlamıştır. Olayları "*Tertipli tecavüz*" olarak nitelendiren Kasım Gülek, "*Millet bize rey verir, çoğunluk alırsak, iktidarı vermeyiz diyenler gayrimeşru olurlar*, dediklerini söylemiştir.[772]

Ali Dayı Gazetesi, yukarıda görüldüğü üzere Kasım Gülek'i her daim hem karikatürlerde tenkit etmiş hem de manşetine taşımıştır. Bu hususta Gülek'in protest kişiliğinin de etkisi büyüktür. Nitekim Çanakkale olayları öncesinde 17 Ağustos tarihli sayısında da Karadeniz'de gezide bulunan Gülek'in ifadelerini ele almıştır. Gülek Karadeniz turunda, Samsun ve Ordu'da DP iktidarı yüzünden ıstırap çektiğini, gıda sıkıntısı yaşadığını, Birleşik Devletler'den hububat getirildiğini deklare etmiş, gazete ise "*Gülek Hangi Istıraptan Bahsediyor*" başlığı ile hem

[769] Ali Dayı Gazetesi, 6 Ağustos 1959, 1.
[770] Ali Dayı Gazetesi, 6 Ağustos 1959, 3.
[771] Bulut, "Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960)", 136.
[772] Çanakkale/Geyikli Olayları. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mehmet-karayaman/ Erişim 20.11.2024.

Gülek'i hem de tek parti dönemini hedef almıştır. Gülek'in "Takt"[773] eksikliğinden böyle bir konuşma yaptığını söyleyen gazete, tek parti döneminde bırakın fındığı bir avuç mısır bulamayan Ordu halkının ısırgan otu toplayıp yediklerini ve bunun o dönem CHP'li bir mebusun şikayetlerinin BMM zabıtların bulunduğu ifade edilmiştir.[774] Haberin 3. Sayfasındaki devamında ise şu ifade iki taraf arasındaki polarizasyonu göstermesi açısından önemlidir: "*Halk partisi iktidarı zamanındaki ısırgan otlarının dikenleri daha birçok kimselerin damağında ve altı oku ise sırtlarında saplıdır!*"[775]

24 Eylül tarihli sayısında ise Ali Dayı Gazetesi, Geyikli Hadiseleri'ni tahkikatına giden CHP'li vekillere karşı İç İşleri Bakanı Dr. Namık Gedik'in ültimatom şeklindeki 10 maddelik açıklamasını ana manşetine taşımıştır. Gedik, tahkike giden CHP Tokat Milletvekili Daniş Yurdakul ile Ankara Milletvekili I. Saffet Omay'a gönderdiği telgrafta olayların CHP'li mebusların provokasyonu nedeniyle çıktığı, ana muhalefetin iktidarı meşruiyet alanından vurarak, ihtilal tahrikçiliği yaptıklarını belirtmiş ve "*bu sahaya asla sokulamayacaksınız*" diyerek CHP'nin meydan okumasına karşılık vermiştir.[776] Haberin 3. Sayfasındaki devamında Gedik'in, bu tarz açıklamalar ve şiddetli tahriklerin, habersiz tahkikat gibi devletten müstakil hareketlerin ancak "*ihtilalin arifesinde veya eşiğinde bulunan memleketlerde görüleceği*"ni deklare ederek bunun bir bedeli olacağı diplomatik bir üslupla ifade edilmiştir.[777]

Geyikli olayları CHP içinde de kutuplaşmaya neden olmuş, hadisenin Genel Sekreter Kasım Gülek ve kurmaylarının CHP lideri İnönü'nün inisiyatifi dışında gerçekleştiği kararı alınmıştır. 28 Eylül sayısında "*Gülek istifaya mecbur edildi*" ana manşetiyle çıkan Ali Dayı Gazetesi, Gülek'in zorla istifa ettiğini, gece yarısı yapılan gizli oylamayla yeni genel sekreterliğe İsmail Rüştü Aksal'ın ittifakla seçildiği ve en önemlisi Gülek'e yakın ve Geyikli olaylarında da etkili olan isimlerin görevlerinde uzaklaştırılacağı bildirilmiştir.[778]

Bir sonraki 5 Ekim tarihli sayısında da Gülek meselesini gündemine alan Ali Dayı Gazetesi, yeni Genel Sekreter Aksalın'ın CHP'nin Cebeci Kongresi'ndeki konuşmasına değinerek Aksalın da Gülek ve arkadaşlarından rahatsızlık duyduğunu hatta sabık genel sekreterin istifası ile "*CHP'nin inkişafına neden olacağını*" zikrettiğini satırlarına taşımış hatta bu ifadesinin partideki Gülekçiler tarafından rahatsızlık yarattığına işaret etmiştir.[779] 21 Aralık tarihli sayısında DP iktidarının seçim hattı sathına girdiğini gören bir haber dikkat çekmektedir.

[773] Fr. Yerinde konuşma veya davranma.
[774] Ali Dayı Gazetesi, 17 Ağustos 1959, 1.
[775] Ali Dayı Gazetesi, 17 Ağustos 1959, 3.
[776] Ali Dayı Gazetesi, 24 Eylül 1959, 1.
[777] Ali Dayı Gazetesi, 24 Eylül 1959, 3.
[778] Ali Dayı Gazetesi, 28 Eylül 1959,1,3.
[779] Ali Dayı Gazetesi, 5 Ekim 1959, 1,3.

"*Seçimlerin 1960 Mayısı'nda yapılması ihtimali artıyor*" ana manşetiyle çıkan Ali Dayı Gazetesi, sürmanşette milletvekili adaylarının başka partilerinden seçime katılmasını 6 ay önce istifa etmeleri şartı ile sınırlayan seçim kanunda bir değişikliğe gidileceğini ve bu şartın kaldırılacağı zikredilmiştir. Aşağıda gazetenin sol alt kısmında da görüleceği üzere 14 Mayıs'ta genel bir aftan bahsedilmektedir. Bu uygulama DP'nin seçimi kazanmak adına makyavelist bir çizgiye geldiğini açıkça göstermektedir.

ALİ DAYI

Pazartesi, perşembe günleri çıkar, siyasi, mizahi halk gazetesi

SAHİBİ: Mithat ERİŞ
Yazıişleri Müdürü: CEMAL TUNCER
Telefon : 22 19 63
10 KURUŞ

SAYI : 1230 — 21 ARALIK 1959 — PAZARTESİ — YIL: ON İKİ

Seçimlerin 1960 Mayısında yapılması İhtimali artıyor

PARTİ DEĞİŞTİREN MEBUS ADAYLARIN ESKİ PARTİLERİNDEN 6 ÖNCE İSTİFA MECBURİYETİ KALDIRILACAK — D. P. YÜKSEK ÇEVRELERİ SEÇİMLER İÇİN HAVANIN MÜSAİT OLDUĞU KANAATİNDE

Başvekil Adnan Menderes konuşurken.

Başvekil Adanada Konuşacak

14 Mayısta umumî af çıkacak mı

BU HUSUSTA BİR TEKLİF HAZIRLAYAN YAKUP KARABULUT, AFFIN LÜZUMUNA DAİR GENİŞ İZAHATTA BULUNDU

Encümende Bütçenin tümü Kabul edildi

POLİTİKAN 1 SAAT 59 DAKİKA SÜREN KONUŞMASINDA MUHALEFETE CEVAP VERDİ — CHP. SÖZCÜSÜ DE BÜTÇENİN DENK OLMADIĞI İDDİASINI TEKRARLADI

İzmir'e gelen 1 mobiller

Urfa Belediye Seçimlerini D. P. kazandı

Şah F. Diba ile Evleniyor Büyük düğün bugün

EVLENDİKTEN SONRA ŞAH VE DİBA GELECEK YIL SEYAHATE ÇIKACAKLAR. FALCILARA GÖRE 1960 TA ŞAHIN KIZI OLACAK. IRAK - İRAN İHTİLÂFI BÜYÜYOR

Dâhi çocuk İrfan Mavruk'a Japon Füze Akademesinin daveti

780

5.3.3. Adım Adım Darbeye Giden Yol

1960 senesi Türk Siyasi Hayatı'nda ilk askerî müdahalesini barındırması açısından bir dönüm noktasıdır. Yılın ilk ayından itibaren darbe göstere göstere gelmiştir. Bu 5 aylık süreci Ali Dayı Gazetesi'nden izlediğimizde ise her ne kadar gazete olayları saklamaya çalışmasına rağmen darbe kokusunu aldığını görmekteyiz. Halihazırda karikatürsüz yayımlanmaya başlandığından beri Menderes'e karşı bağlılığı bir ton indiren başka bir deyişle daha resmî ve formel bir dil kullanan Ali Dayı Gazetesi, 27 Mayıs'a kadar muhalefet lideri İnönü'ye karşı ise sert tutumunu sürdürmüştür. Seçim hattı sathına girilmesi üzerine hem Menderes hem de İnönü'nün seçim gezilerine ekseriyetle yer veren Ali Dayı Gazetesi'nin 8 Şubat 1960 tarihinde yayımlanan sayısında "*Partisindeki huzursuzluğa çöküntülere tevcih edilen dikkati dağıtmak için İnönü bu sefer de Konya'da hadise çıkarmak istedi*" ana manşetiyle dikkat çekmektedir. İnönü ve yanındaki 30 milletvekilin provokasyonları nedeniyle DP ile CHP'liler arasında arbede

780 Ali Dayı Gazetesi, 21 Aralık 1959, 1.

yaşandığı ve polisin göz yaşartıcı mermi kullanmak zorunda kaldığı Konya Valisi'nin açıklamalarıyla birlikte yer verilmiştir.[781]

15 Şubat'ta ise Menderes'in İskenderun gezisini ele alan gazete, "*Başvekil, dün vatandaşları Vatan Cephesi'nde davet etti*" manşetini kullanmış, sürmanşette ise Menderes'in Nifak Cephesi olarak adlandırdığı muhalefeti kastederek "*İskenderun'da coşkun tezahüratla karşılaşan Menderes: 'Nifak değil, Vatan için' dedi*" ifadesine yer vermiştir. Sol altta yayımlanan tekzip içerikli haber ise Menderes'e 27 Mayıs'tan sonra yöneltilen "irtica" tenkitlerini hatırlatmaktadır. Vatan ve Dünya gazeteleri Menderes'in, Hatay'da yeşil (hilafet) bayraklarıyla karşılandığını yazdıklarını, lakin asparagas olan bu haberin Kuvayı Milliye Mücahit ve Gazileri Genel Merkezi tarafından üzülerek yalanlandığı ve ilgili gazetelere tekzip gönderdiği haberi işlenmiştir.[782]

Darbeden İsmet İnönü'nün ve CHP'li kurmaylarının haberi olup olmadığına yönelik spekülasyonlar günümüzde dahi devam etmekte ve ortak bir mutabakata varılamamıştır. Bu hususta 21 Mart'ta Ali Dayı Gazetesi'nde ilginç bir haber yayımlanmıştır.

"*İnönü ve mahiyeti gecekondularda da tahkikat yapıyorlar, Kanuni vazifelerini yapan memurlar tehdit edilmekte*" ana manşetiyle çıkan gazetede sürmanşette CHP'li vekilin Zeytinburnu Emniyet Amirine söylediği şu söz paylaşılmıştır:

"*İki ay sonra seninle görüşeceğiz! Seni buradan Van'a tayin ettireceğiz!*"

ALİ DAYI

Devlet Nüshası

Pazartesi, perşembe günleri çıkar. siyasi, mizahi halk gazetesi

SAHİBİ: Mithat ERİŞ
Yazıişleri Müdürü: CEMAL TUNCER

Telefon : 22 19 63

10 KURUŞ

SAYI 1256

21 MART 1960 — PAZARTESİ

YIL: ON İKİ

İnönü ve maiyeti gecekondularda da tahkikat yapıyorlar

Kanunî vazifelerini yapan memurlar tehdit edilmekte

Hasan Tez Zeytinburnu Emniyet Amirine «İki ay sonra seninle görüşeçeğiz! seni buradan Van'a tayin ettireceğiz!..» dedi

"C. H. P.,, Tarafsız Vatandaşları kandırmaya çalışıyor

İstanbul Hürriyet Partisi teşkilatı DP. ye iltihak etti

Yeni mühim iktisadî tedbirler alınacak

Ay'a gidecek Türk'e hazırol mektubu geldi

783

[781] Ali Dayı Gazetesi, 08 Şubat 1960, 1.
[782] Ali Dayı Gazetesi, 15 Şubat 1960, 1,3.
[783] Ali Dayı Gazetesi, 21 Mart 1960.

27 Mayıs'ından tam 2 ay evvel CHP Ankara Milletvekili Hasan Tez'in bu ifadesi tesadüfî olmaktan öte görünmektedir. Tez, bunu Mayıs'ta öngörülen seçim sonucuna binaen mi yoksa iktidarı yönetimden indirecek askerî bir müdahaleyi kastederek söylediği düşünüldüğünde ikincisi daha akla yakın ve mantıklı görünmektedir.

İktidarın sallantıda olduğunu gören İnönü ve kurmayları tırmandırma siyasetini gütmeye devam etmiştir. Kayseri Yeşilhisar'da ziyareti sırasında yaşanan sürecin öncesinde CHP İlçe Başkanı Mustafa Önal tutuklanmıştır. Tutuklanma sebebi ise Tarım Kredi Kooperatifi Kongresinde yaşanan rekabet sonucu seçimin CHP tarafından kazanılmasında ziyade CHP ilçe binasında kahvecilik yapan bir vatandaşa, "*Parti binası dışındaki esnaflara kahve satması nedeniyle*", DP'li belediye başkanının ceza kesmesinden kaynaklanmaktadır. 17 Şubat 1960 tarihinde Şehir Kulübünde karşılaşan Yeşilhisar CHP İlçe Başkanı Mustafa Ünal ile DP'li Belediye Başkan Vekili Salih Kürkçü arasında, kahveciye kesilen ceza nedeniyle başlayan tartışma büyümüş, CHP İlçe Başkanı Ünal, silahını çekerek Kürkçü'ye hitaben "*İnönü'nün dediği an geldi*", diyerek iki el ateş açmıştır. 23 Mart 1960 tarihinde Kayseri Ağır Ceza Mahkemesine sevk edilen Ünal serbest bırakılmasına rağmen iki taraf arasında olaylar büyümüş ve CHP'liler hükümet konağını abluka alarak kaymakam, savcı, hâkim ve bir üsteğmenin binada mahsur kalmasına neden olmuştur.[784] Bu ortamda 02-03 Nisan tarihlerinde Kayseri'ye kurmayları ve 20 gazeteci ile ziyarette bulunan İnönü, Kayseri'ye girebilmesine rağmen Yeşilhisar'a alınmamıştır. 4 Nisan 1960 tarihli sayısında bu meseleyi konu edinen Ali Dayı Gazetesi, "*Vatandaşın huzur ve sükûnuna kasteden ve kanunları ihlâl eden İnönü, Yeşilhisar ilçesine giremedi. Vatandaşların ilgisizliği CHP idarecileri çileden çıkardı*" başlığıyla yayımlanmıştır. Olayların sıcaklığı nedeniyle Yeşilhisar'a gitmemesi gerektiği bölgedeki devlet erkânı tarafından zikredilmesine rağmen İnönü ve Ankara Milletvekili Hasan Tez'in ısrar ettiğine yer verilen haberde, tahrik ve nümayişle CHP'nin hükümeti Balkan komitacılığını benimseyip devirmeye ve kardeş kavgasına sebebiyet vermekle itham etmiştir.[785] Zira bu lafzı, Menderes olaylar üzerine sıkı yönetim talep eden Cumhurbaşkanı Bayar'a cevaben kullanmıştır. Sıkı yönetime gerek olmadığını "*Türk Milleti'nin, bir Balkan komitesi haline getirilmiş bulunan CHP'nin kötü niyet ve hareketleri hakkında etrafıyla ve vakit geciktirilmeden tenvir edilmesi gerektiğini*" söyleyen Menderes, Tahkikat Komisyon'un kurulmasını teşvik etmiştir.

18 Nisan'da DP'li Mazlum Kayalar ve Baha Akşit'in meclise verdiği önergede, CHP meşru yollardan iktidara gelmekten umudunu kesmiş, yukarıdaki eylemler doğrultusunda iç karışıklık

[784] Kayseri/Yeşilhisar Olayları (25 Mart 1960). https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/kayseri-yesilhisar-olaylari-25-mart-1960/ Erişim 11.11.2024. "*İnönü'nün dediği an geldi*" lafzı CHP Ankara Milletvekili Hasan Tez'in de ifadesini daha da anlamlandırmaktadır.
[785] Ali Dayı Gazetesi, 21 Mart 1960, 1,3.

çıkartmak istemekte ve kardeş kavgasıyla orduyu siyasete çekmek istemektedir. Bu durumdan doğacak sonuçların önlenmesi için ise Dahili Nizamnamenin 177. maddesi hükümlerine göre 15 kişilik bir "Tahkikat Encümeni" kurulması talep edilmiştir. Encümen son derece geniş yetkileri haiz olarak Türkiye'deki her türlü siyasi hareket ve faaliyeti durdurma salahiyetine sahip olacak ve gerektiğinde Meclis dışında da faaliyette bulunabilecektir.[786]

18 Nisan tarihli Ali Dayı Gazetesi de bu haberi ana manşetine taşımış, "*DP Önergesi bugün Meclis'te görüşülüyor*" başlığıyla müzakereler sonucunda 15 kişilik bir komisyonun teşkil edileceğini ve bu çalışmaların DP'liler tarafından "*siyasi bünyeyi istikrara kavuşturacağını*" söylediklerini paylaşmıştır.[787] Darbeden bir ay önceki 28 Nisan sayısında ise "*Tahkikat Encümenlerinin vazife salahiyetleri hakkındaki tasarı kanunlaştı*" manşetiyle yayımlanan Ali Dayı Gazetesi[788], darbeye giden yola son taşı koymuştur, zira iktidarın bu hamlesi hem halk hem de Batı dünyasında otoriter bir rejime doğru gidildiğine yönelik algıları güçlendirmiştir. Her türlü toplantı yasağı, sansür ve bunun gibi kısıtlayıcı tedbirleri kapsayan Tahkikat Encümenleri başta aydınlar olmak üzere üniversite öğrenci ve ordu tarafından endişeyle karşılanmıştır. 555 K olayı[789] sonrası 21 Mayıs günü Kara Harp Okulu öğrencilerinin askeri düzen içerisinde Kızılay'da yürüyerek iktidarı protesto etmesi, özellikle de genç subayların ve subay adaylarının, hükümete olan tepkisini açıkça ortaya koymuştur. Bu durum halk nazarında da TSK içindeki darbe planlarının olduğunu anlamalarını teşvik etmekte askerî müdahalenin yaklaştığını göstermektedir. Zira bu protesto hükümete ve onun politikalarına karşı bir güç gösterisi hüviyetindedir.

23 Mayıs tarihli Ali Dayı Gazetesi'nde, Kara Harp Okulu öğrencilerinin yürüyüşünden "*21 Mayıs 1960 tarihinde Kızılay'da vukua gelen hadiseler*" olarak bahsedilmiş, sıkı yönetim ve sokağa çıkma yasağı duyurulmuştur. "*Ankara'da sokağa çıkma yasağı saat 20'de başlayacak, Beş kişiden fazla gruplaşmalar ve dolaşmalar yasak. Bilumum telgraf, mektup vesair mürselat üzerine sansür konuldu. Örfi idare, lüzum gördüğü yerler ile şahısların üzerine arayacak*" sürmanşetiyle aslında bir nevi bir dönemin bittiğinin habercisi olmuştur.[790]

---

[786] Bulut, Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960), 137.
[787] Ali Dayı Gazetesi, 18 Nisan 1960, 1.
[788] Ali Dayı Gazetesi, 28 Nisan 1960, 1.
[789] 555 K Olayı: 555K Olayı, 5 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen, halkın ve üniversite öğrencilerinin DP iktidarına karşı düzenlediği büyük bir protesto eylemidir. Aynı zamanda Türkiye'deki ilk sivil itaatsizlik eylemi olarak tarihe geçmiştir. Bu olay, Türkiye'nin siyasi tarihindeki en önemli öğrenci hareketlerinden biri olarak kabul edilir. 555K ifadesi, "5'inci ayın 5'inde saat 5'te Kızılay'da" buluşmayı simgelemektedir. Eylemciler, bu slogan üzerinden organize olmuşlardır. Çıkan olaylarda Turan Ekmeksiz ve Nedim Özpolat ölmüştür. Eylemcilerin ortasında kalan Başbakan Menderes bu eylemler sırasında tartaklanmıştır.
[790] Ali Dayı Gazetesi, 23 Mayıs 1960, 1.

Yayın politikasına göre 26 Mayıs Perşembe günü yayımlanması gereken Ali Dayı Gazetesi çıkmamıştır. Bu hususta darbe kokusunun alındığı nettir. İsmet İnönü ve kurmaylarının darbenin öncesinde haberdar olduğu yukarıdaki örnekler ışığında bariz görünmektedir. En önemlisi İnönü'nün mecliste "*şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilal meşru bir haktır. Bu yolda devam ederseniz ben de sizi kurtaramam*"[791] lafzı halihazırda bu durumun bir kanıtıdır. Bu ifade darbe hakkında tereddütlü olan kişileri dahi cesaretlenmiştir.

5.4. 27 Mayıs Sonrası Ali Dayı Gazetesi'nin Dönüşümü

Nitekim Ali Dayı Gazetesi 27 Mayıs'tan sonra 2 Haziran Perşembe tarihinde yayım süresini değiştirmiş ve haftada 1 güne inmiştir. Ali Dayı Gazetesi'nde değişen sadece nicelik olmamıştır. Yeni gerçekliğe adapte olmak zorunda olan gazete, "*Yavuz Menderes*", "*Diktatör İnönü*" gibi sıkça kullandığı yayım politikasını da terk etmek zorunda kalmıştır. "Yeni Başbakan" Gürsel 27 Mayıs'tan sonra ana manşetine taşıyan Ali Dayı, Gürsel Paşa'nın gençliğe hitabetine yer vermiştir. Giriş sayfasında dikkat çeken diğer bir haber, İsmet İnönü ile alakalıdır. "İnönü bir basın toplantısı yaptı" başlığıyla verilen haberde, "*CHP Genel Başkanı'nın ordunun hareketinden haberdar bulunmadığını kât'i olarak belirttiği*" paylaşılmıştır.[792]

ALİ DAYI

Perşembe günleri çıkar, siyasî, mizahî halk gazetesi

SAHİBİ : Mithat ERİŞ
Yazişleri Müdürü : CEMAL TUNCER
Telefon : 22 19 63
10 KURUŞ

SAYI: 1272 — 2 HAZİRAN 1960 — PERŞEMBE — YIL : ON İKİ

Başbakan Gürsel gençliğe hitap etti

Orgeneral, gençliğin hürriyetleri kadar ilme de bağlanmalarını tavsiye etti

Ankara. — Milli Birlik Komite Başkanı, Devlet ve Hükümet Reisi Orgeneral Cema lGürsel, Türkiye radyolarında Türk gençliğine şu hitabede bulunmuştur:

«Aziz Türk gençliği, Sizleri temsilen bir heyet hasa Ankarada bulunan binlerce gencin asil ve necip kanlarıyle boyayıp süsledikleri bir bayrak hediye ettiler. Ben bunu yalnız Ankara gençliğinin değil bütün Türk gençliğinin, kanının, ruhunu ve imanını taşıyan mukaddes bir emanet olarak kabul ediyorum.

Bu mukaddes emaneti bana benimle beraber hak için, adalet için, hürriyet için kendilerini her an feda ya hazır yüz binlerce genç bulunduğunu hatırlatmakta ve benim için kudret, ha ve enerji kaynağı olmaktadır.

Muhterem ve aziz çocuklar,

Şunu katiyetle bilmeliyiz ki, hürriyetimiz elimizden gittiği gün insanlık hayatımızı da, ahlâkımızı da, fazilet lerimizi de ve hattâ milli varlığımızı da kaybetmiş olmuş makdderdir.

Hürriyetsiz kemal ve te kâmül olmaz. Hakkı ve hür

(Devamı 3 de)

ispat hakkının iadesi için komisyon kuruldu

Kurulan Komisyon, ispat hakkını kaldıran, kayıt altına alan, esas hak ve hürriyetleri tahdit eden kanun ve bu kanunların hükümlerini tesbit edecek

Ankara. (Hususî) — Yeni hükümetin 30 mayıs 1960 tarihli kararnamesinin «Cebendi gerçğince ispat hakkını kaldıran veya kayıt altına alan kanunlarla esas hak ve hürriyetleri tahdit eden kanun ve bu kanunların hükümlerini tesbit edecek Komisyon Adalet Bakanlığı kütüphanesinde ilk toplantısını yaparak çalışmalarına başlamıştır. Toplantıyı yeni Adalet Bakanı Abdullah Pulat Gönübüyük bir konuşmasıyla açmıştır. Bakan demiştir ki:

«Bizimki Cumhuriyetin son yıllarında girişilen anti-demokratik tasarruflar devlet hukukuna müessir şekilde tahrip etmiş ve bunun netîcesi olarak memleketin bu-

(Devamı 3 de)

Ticaret Bakanı «evvelâ kendi kemerlerimizi sıkalım» dedi

Maliye Bakanlığı Tetkik Heyeti Reisi eski Hazine Umum Müdürü ve Vaşington Büyük Elçiliği Maliye Müşaviri Münir Mostar'ın Ziraat Bankası Umum Müdürlüğüne tâyin edildiğini ve vazifesine başladığını bildiren Bakan, dış yardımların durması gibi hususun bahis mevzuu olmadığını, bunun için ortada bir sebep bulunmadığı gibi, aksine olarak, dış yardımların gelişmesi için daha da ümitli bulunduğunu söylemiştir.

Bakan, Ziraat Bankası hakkındaki tahkikatın, yeni kurulacak tahkik komisyonlarınca idare edileceğini ve bütün normal ve bu kabil tominatın tanınması şartiyle mevcut mevzuatın icabının yapılacağını da ifade etmiştir.

«Karasatmce halkın istihlâk seviyesi o kadar mahduttur ki, bunu kısmak ve düşürmek, müşpet istikamette bir tedbir olmıyacaktır. Biz bu mevzuda, vatandaşın aksiniya düşmesini önliyecek başka tedbirleri alımayı düşünüyoruz. Girişilecek ve girişilmiş olan büyük bir tasarruf hareketi, halkın istihlâk gücünü kısmadan, aksiniya düşmesine meydan vermeden alınacak tedbirler mevzuneyeti temin edebilir. Halkı aksiniya sürmak yerine evvelâ kendi kemerlerimizi sıkalım» diyen Bakan 4 Ağustos kararları hakkındaki suale de şu cevabı vermiştir:

«4 Ağustos kararları en rasyonel şekilde günden geçirilecek ve bunun tatbikinde asgarî fedakârlık edilecektir. Maliye

(Devamı 2 de)

inönü bir basın toplantısı yaptı

CHP Genel Başkanı, Ordunun hareketinden haberdar bulunmadığını kat'î olarak belirtti

Ankara — Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü Bcheşlevlerde ki evinde yaptığı bir basın toplantısında bütün dünyadan Türkiyeye gelen yabancı gazetelerin sordukları muhtelif soruları cevaplandırmıştır. İnönünün bu toplantısına yerli basın mümessillerinden bazıları da katılmışlardır.

Bu toplantıda C.H.P. Genel Başkanının sorulan muhtelif soruları cevapları ile birlikte bildiriyoruz:

Soal — Memlekette siyasî faaliyet men edildiğine göre Pasa (İnönü) basın toplantısını nasıl yapmakta dır?

Cevap — Başbakanlığın

(Devamı 3 de)

Tebrik

Sayın okuyucularımızın mübarek Kurban Bayramını tebrik ederiz.

ALİ DAYI

Türk parasının değeri yükseliyor

Şam — Türkiyede Orgeneral Cemal Gürsel idaresinin teessüsünden beri burada Türk lirasının değerinde bir fil bir yükselme müşahede edilmiştir.

Salı günü Türk lirası serbest piyasada 37 Suriye kuruşuna satılmıştır.

Menderes rejiminin devrilmesinden önce Türk lirası serbest piyasada 25 Suriye kuruşuna satılmaktaydı

Prenses Eşref Farah erkek çocuk doğuracak diyor

İran Şahının, kızkardeşi Prenses Eşref, Cannes'e gidi ve yatta verilen bir parti'de.. Kraliçe Farah'ın erkim ayında doğum yapacağını söyledi. Doğacak çocuğun kız mı, oğlan mı olacağı hakkında sorulan bir Eşref, «Farah'ın bir erkek çocuk dünyaya getireceğine eminim» diye cevap verdi.

793

[791] Bulut, "Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960)", 139.
[792] Ali Dayı Gazetesi, 02 Haziran 1960, 1.
[793] Ali Dayı Gazetesi, 02 Haziran 1960.

Ali Dayı'daki bu "zorunlu" dönüşüm gazeteden takip ettiğimiz üzere kolay olmuş, 9 Haziran tarihli sayısında geçen ay 555K Olayları'nda ölen öğrenciler Turan Emeksiz ve Nedim Küçükpolat'tan hiç bahsetmez iken bu sayıda "*Şehitlerimiz için İstanbul ve Ankara'da muazzam törenler yapıldı*" ana manşetini kullanmıştır. Gazete, Hayatını kaybeden Topçu Teğmen Ali İhsan Kalmaz'ı da sayarak DP'yi demokratik yöntem dışı indiren sivil-asker kayıplar için "Millî İnkılap Şehitlerimiz" ifadesini kullanmıştır.[794]

Gün geçtikçe bir ordu gazetesine dönüşen Ali Dayı, 16 Haziran tarihli sayısında "Orduya Şükran" sürmanşetiyle Hürriyet Bayramı'nın İstanbul Anadolu Yakası'nda şenliklerle kutlandığı ve "*inkılabın kahramanları ordu ve asil Türk gençliğine*" halkın minnet ve şükran duyduğu zikredilmiştir. Darbenin üzerinde 1 ay dahi geçmemesine rağmen "*Dış Borçlarımız Hızla Ödeniyor*" başlıklı haber ise dikkat çekmektedir. Bunun dışında Cemal Gürsel'in Çankaya'da oturacağı haberi, mahkumlara yönelik genel af talebi ve sabık hükümete yönelik "Yolsuzluk incelemeleri" haberi bu dönüşümü açıkça göstermektedir.[795]

ALİ DAYI

Perşembe günleri çıkar, siyasî, mizahî halk gazetesi

10 KURUŞ

9 HAZİRAN 1960 — PERŞEMBE

Resmî sektör mâmulünde fiat indirimi yapılacak

Ucuzluk için çalışılıyor

Mahkûmlar umumî af istiyorlar

Dış borçlarımız hızla ödeniyor

"Resmî sektör sanayi faaliyetlerini tahdit etmek mecburiyetindeyiz,,

Emniyet Genel müdürü değişti

Nuri Beşer istifa etti

Orduya Şükran!

Cemal Gürsel Çankaya köşkünde oturacak

Yolsuzluk incelemeleri

Maliye müfettiş ve muavinlerinde bankaları muraka-be hakkı tanındı[796]

Ağustos ayından itibaren iki haftada 1 yayımlanmaya başlayan Ali Dayı Gazetesi, Kasım ayından itibaren ayda 1'e düşmüştür. Bu hususta eski tirajı kalmamasının dışında yeni hükümetin kâğıt temini konusunda da Ali Dayı Gazetesi'ne eski dönemdeki gibi kolaylık sağlamamasının da etkisi büyüktür. 1961 yılında ise toplamda 9 sayı çıkabilen Ali Dayı 30 Mart sayısından sonra 2,5 ay neşredilmemiş, 15 Haziran 1961 tarihli sayısında "*C. Madanoğlu*

[794] Ali Dayı Gazetesi, 09 Haziran 1960, 1.
[795] Ali Dayı Gazetesi, 15 Haziran 1960, 1. Gazeteye sehven 09 Haziran tarihi atılmıştır.
[796] Ali Dayı Gazetesi, 15 Haziran 1960.

M.B.K.'den istifa etti" başlığıyla yayımlanmıştır.[797] Ali Dayı Gazetesi için en ironik durum ise 17 Eylül 1961 tarihinde Başbakan Adnan Menderes'in idamına yönelik 30 Eylül sayısında görmezden gelmesidir. 30 Eylül sayısı "Grev ve Kollektif İş Akdi Kanun Tasarısı" ana manşetiyle yayımlanmış ve Türk iş çalışma bakanlığının hazırladığı tasarıya mukabil bir tasarı hazırlandığına yönelik malumat verilmiştir.

5.5. Ali Dayı Gazetesinin Son Yılı-1962

Ali Dayı Gazetesi yayımlandığı on dördüncü ve son yılında 7 ay yayımlanmış, lakin toplamda 18 sayı çıkartabilmiştir. 15 Ekim 1961 tarihinde yapılan sivil seçimlerden sonra askerî idarenin bitmesi ve seçimlerde CHP ve DP'nin mirası üzerine kurulan Adalet Partisi'nin koalisyon kurması Ali Dayı Gazetesi'nin geçmişi hatırlatacak, yani siyasi ve sosyal mesajlar içeren sayılar yapmasını teşvik etmiştir. Zira seçimlerde CHP'nin tek başına iktidara gelemeyip AP, CKMP ve 27 Mayıs'tan sonra kurulan Yeni Türkiye Partisi'nin oyların yüzde 62,3'ünü alması "Menderes için zafer" olarak nitelendirilmiştir.

Ali Dayı Gazetesi Mart'a kadar 3 sayı yapmışken, Nisan ayında sadece 3 sayı çıkmıştır. Bu tarihe kadar genel ya da 3. sayfa haberleri manşetine taşıyan gazete, 12 Nisan tarihli sayısında "*CHP Siyasi Af'ın Çıkmasını Nedense İstemiyor*" ana manşetiyle eski günleri yad etmiş ve belki de 27 Mayıs mağdurlarına bir vefa göstermiştir.[798]

ALİ DAYI

Perşembe günleri çıkar
Siyasi, mizahî halk gazetesi

SAHİBİ: Mithat ERİŞ
Yazı. işleri Müdürü: DİNCER ERİŞ
Telefon: 23 19 03

Sayı: 1301 — 12 Nisan Perşembe 1962 — YIL: ON İKİ

CHP. Siyasi Af'ın Çıkmasını Nedense istemiyor :

ANKARA, (Özel) — Af söylentilerinin dolaştığı bu günlerde C. H. P. Meclisteki havayı bulandırmakla ilişkisi edilmiştir. Adın. bazı partiler tarafından ele alınduğu sırada C. H. P. nin tutumu Mecliste tenkit edilmiş, gündem dışı Meclisteki sol sahi. Kayseri milletvekili Mehmet Gökçe (C. H. P.), İstanbul milletvekili Fahrettin Kerim Gökay (Y. T. P.) un bir süre evvelki konuşmasını esas alarak yaptığı konuşma görüldüğüne yol açmış ve Eskişi millet vekili Nurettin Ardıçoğlu (C.K.M.P.), Göker konuşturken oturduğu yerden şöyle bağırmış ve salonu terketmiştir:

"Tahrik ediyorsun, bilmem edilmiştir. Adın. bazı partiler tarafından ele alınduğu sırada C. H. P. nin tutumu Mecliste tenkit edilmiş, gündem dışı Meclisteki sol sahi. Kayseri milletvekili Mehmet Gökçe (C. H. P.), İstanbul milletvekili Fahrettin Kerim Gökay (Y. T. P.) un bir süre evvelki konuşmasını esas alarak yaptığı konuşma görüldüğüne yol açmış ve Eskişi millet vekili Nurettin Ardıçoğlu (C.K.M.P.), Göker konuşturken oturduğu yerden şöyle bağırmış ve salonu terketmiştir:

"Tahrik ediyorsun, bilmem ne gireceğe demekte ve Başkanına kendini Meclis üstünde gösteren bu sözü

Gölpazarı ve Yenipazar Kredi tarım kooperatif kongre - sinde Adalet partililer kazandı.

(Gölpazarı Husus) — 25 ve 26 Mart tarihlerinde Gölpazarı ve Yeni pazarda yapılan Tarım Kredi Kooperatif kongresinde seçimleri Adalet Partiler kazanmışlardır.

Gölpazarı Kongresinde A.P. li Zekerya Bilgin, Hüseyin Dural, asil üyeleri Hay

dar Oğuz, Danyel Er yedek üyeleri kaber bir eksertyet ile kazanmışlardır.

Yenipazar Kongresinde A.P. li İsmail Değirmenci, Hadattin Gümeş asil üyelikleri Nafiz yılmaz, C. H. P. li adaylar çok az rey almış larki yedek üyelikleri dahi kazanamamışlardır.

DAĞCANIN ELEKTRİFİKASYONU:

40 milyon sarfı ile mevcut tesislerinde ilave tevsi tesisatla 5.000 kadar saatyıl milemmen ve, nefaiyye cereyan verilebilecektir.

★

ARAŞTIRMALAR:

Su, ve Enerji Dairesine su ve enerji kaynaklarının bir el den koordine edilmesi için bir sumisi ona yakın hazırlamak mesuliyeti de tevdi kılınmış bulunduğundan bu daire memleket içinde umumi bir etüd programı hazırlamıştır. Bu program yağışların ve nehir larla rasadı, yer altı sularının etüdü, topraklarına analizi, barajlar ve toplama havzaları nın kurulacağı yerlerin etüdü, idro elektrik santralları ile regülatörlerin pompaj ve cazibe usulile sulama sistemlerinin geniş ölçüde etüdlerini ihtiva eylemektedir.

Haftanın enteresan haberleri

— Başol: idam cezası rafta durmalıdır demiş: İdam cezası, Taarr'ının verdiği, can'ın cemiyet adına geri alınmasıdır, en ürkütücü cezadır. Rafiki reçel kavasına gibi sıtta yada buna tatbik edilirse, kabile hukuku olur. Bu hukukta yaşamak ise cezaların en ağırıdır.

Bunun için Başol böyle konuşmaz.

CENAZELER

— Menderes, Polatkan, ve Zorlunun cesetleri Allelerine iade edilliyor. Cesetler allelerine verilirse cenaze töreni yapılmadan gömülecek:

ANADOLU GAZETELERİNİN KONGRESİ

— Anadolu gazete sahipleri sendikası umumi toplantısı kongreye bir halde yapıldı ne rapor kabul edildi nede bütçe yapıldı. Tünük tatbik yapılmadan, Sendikanın Merkezi bir oldu bitti ile Adapazarında Ankara'ya nakledilecekti. İdare Heyetine Ankara'dığ, İzmir'ten, Kütahya'dan Tekirdağdan,

«Devamı 3. sahifede»

Elma ağ Kurdu Tırtıl Mücadelesi

Organik fosforlularda buharlaşma çabuk olduğu için tesiri de çabuk olur. Mide, teneffüs ve temas yolu ile vücuda alınır bu sebeple zehirlilik tesirini çabuk gösterirler.

a) İlâç yapıcılar sulandırmak için esas ilâcı alırken elleri ile kat'iyen temas etmemelidirler ve üzerine eğilip nefes almamalıdırlar. İlâcın cilde nüfusu ve buharının çiğerlere alınması anî zehirlemelere sebep olabilir.

b) Elleri çatlak ve yaralılar kat'iyen ilâç yapıca veya atıcı olarak kullanılmamalıdır.

c) İlâç atıcılar daima rüzgârı arkalarına alarak ilâçlama yapmalıdırlar.

d) Saka ve çeki hayvanları daima ilâçtan kaçırılmalıdır. ve hatta üzerlerine örtü ve ağızlarına ağızlık takılmalıdır.

e) İlâçla temas eden bütün işçiler el ve yüzlerine sık sık sabunlu su ile yıkamalıdırlar, yemek leride yıkamadan yememelidirler.

f) İş esnasında sigara içilmemelidir, sigara dumanı çekerken ilâcın gazda ciğerlere gittiği gibi buhaşık elde dudaklarına temas etiği için daha çabuk zehirlenme olabilir.

g) İlâç atıcılara ve yapıcılara tulum, eldiven, gözlük giydirmelidir.

h) İlâç tatbikinde en az bir hafta sonra meyvalık arasına hayvan sokmamalıdır.

i) Heahangi bir zehirlemme arazı teshit edilir edilmez hasta açık havaya çıkarılmalı bol bol nefes aldırmalı ve bu arada Adrapin verilmelidir. Bu ilk tedaviyi yapar yapmaz hasta istirahate terk edilmelidir. Hastanın durumu ağırca ise hastahaneye gönderilmelidir.

Mücadele başlamadan evvel ve mücadeleler esnasında kontrol memurları bu hususları işçilere iyice belirtmelidirler. Bu hususlara riayet etmeyen, görüldüğü taktirde hiç müsamaha etmede işten çıkarılmalıdır.

799

[797] Ali Dayı Gazetesi, 15 Haziran 1961, 1.
[798] Ali Dayı Gazetesi, 12 Nisan 1962, 1.
[799] Ali Dayı Gazetesi, 12 Nisan 1962.

Başbakan İnönü'yü, "siyasi bir affa izin vermeyeceği" demeci üzerinden tenkit eden Ali Dayı Gazetesi, başbakanın kendisini meclisin üzerinde gördüğünü ve bunun milli iradeye aykırı olduğu deklare edilmiştir.

31 Mayıs tarihli sayısında ise Başbakan İsmet İnönü'nün istifasını manşetine taşıyan Ali Dayı Gazetesi, "*Demokrasi yolunda açılan çığır, Millet Mücadelesinde er geç muvaffak ve muzaffer olacak*" sürmanşetini kullanmış, haberi içinde ise çarpıcı bir ifadeye vermiştir. Demokrasi mücadelesini 27 Mayıs'ın sağladığı, millî birlik ve kardeşlik için yapıldığı şu sözlerle ifade edilmiştir:

> "*Bütün millî hareketler 27 Mayıs hareketi de millî menfaatler için yapılmış ve millî hareketi idare edenlerin hakemliği altında en medeni bir demokrasi tecrübesi vermiş bulunmaktadır.*"[800]

ALİ DAYI

Perşembe günleri çıkar
Siyasi, mizahi halk gazetesi

Sayı : 1397 — 31 Mayıs 1962 Perşembe — YIL ON DÖRT

Başbakan istifa Etti

Demokrasi yolunda açılan çığır
Millet mücadelesinde ergeç
muaffak ve muzaffer olacak

Cemal Gürsel
Fahri Özdilek
Görüştü

ANKARA 31 (Özel) —

YIKICI BASIN

Güreşte Niçin Durakladık?

801

CHP'ye ve genel başkanı İsmet İnönü'ye duyduğu nefreti yeni dönemde Millet Partisi lideri Bölükbaşı üzerinden yürütmeye niyetli olan Ali Dayı Gazetesi, bir dönem muhalefet ettiği Bölükbaşı'yı 5 Temmuz sayısında manşetine taşıyarak kendi söylemek istediklerini Bölükbaşı üzerinden indirekt vermiştir.

[800] Ali Dayı Gazetesi, 31 Mayıs 1962, 1.
[801] Ali Dayı Gazetesi, 31 Mayıs 1962.

"*Bölükbaşı tek başına mücadele ediyor*" ana manşetiyle yayımlanan gazetede, Bölükbaşı'ya atıfla sıraları yumruklayan ve arkadaşlarına sataşan CHP'lilere karşı "*Türk Milleti'nin başına bela olanlar, bu memleket sizin babanızın çiftliği değildir*", dediği sürmanşette verilmiştir.[802]

19 Temmuz sayısında ise eski Cumhurbaşkanı Bayar'ı manşetine taşıyan Ali Dayı Gazetesi, İktisap Davası'ndan yargılanan Bayar'ın son sözü olan "*Allah'ın Türk Adaletini Korumasını Diliyorum.*" lafzını ana manşetine taşımış ve ilk sayfada Bayar'ın savunmasının tam metnini paylaşmıştır.[803]

Devlet Nüshası

ALİ DAYI

Perşembe günleri çıkar
Siyasî, mizahî halk gazetesi

SAHİBİ: Mithat ERİŞ
Yazı İşleri Müdürü:
DİNCER ERİŞ
Telefon: 22 19 63

Sayı: 1315 — 26 Temmuz 1962 Perşembe — YIL ON DÖRT — Fiatı 10 kuruş

Lâstik - İş

Lâstik - İş Sendikası Pendik şubesi bu bölgedeki üyeçilerinin haklarını korumaktadır. Pendik, Hatboyu 58/A da faaliyet göstermi şube, Maltepedeki vi lâyet işçileri gruplar halin de gelerek sendikaya kayd olmaktadırlar. Sendika şu besi 9 dan 20 ye kadar açık bulunmaktadır.

Kartal ve civarı sakinle ri sivrisinekten şiddetle şi kâyetçidir.

Geceleri evlerinde sivri sek vuıtusundan sabaha ka dar uyuyamıyan okuyucu larımız gazete idarehanesi ne kadar gelerek dert yanmaktadır.

Hattâ soruyorlar:

(Bu işin ilgililerini siv risinekler ısırmıyormu?» diyorlar.

Hoş sivrisineklerinde n dan şaşırma olmadığına göre sıtma mücadelecileri D.D.T. ilâcile bayo yapıp öylemi uykuya yatıyorlar diyorlar, ve daha çok şeyler diyorlar ama değerini sivrisinede bu kadar iâf et mek acaba?..

Trafik Kazâsı

Cumartesi günü saat 16 sıralarında Maltepe'de bir trafik kazası daha olmuştur. Arif Tekin, idaresinde bir otomobille Pendik'e gitmekte iken Büyükyalı Plâjı kavşağında İsmet Anarin kullandığı bisiklete çarpmış tır. İsmet yaralanmasından tedavisi yapılmıştır.

Başvekilimiz İnönü gazetecilerle görülüyor

Kartal'da sipor

Kartalın Resmi ve gayri resmi 2 kulübü arasında bir kupa kurularak futbol mü sabakası tertiplenmiştir.

Kulüp idarecilerinden teşekkül leden tertip komi tesi Kartal sahasında yapı

lacak bu müsabakalarda karşılıklı anlaşma içinde çevrilmesine başlanıp çeşitli mevzu bitmesine özem ve rilmektedir. Birinci ilk en çevrilmesi takıma birer ku pa verilecektir.

Karşıl Gençlik kulübü nün yetiştirdiği Şeref Çalık Fenerbahçenin dönemi nacında idarecilerin dikka tini maç boyunca üzerinde toplamıştı.

Kuvvetli ve enerjik ve kıvrak çalımlarile ani sö veleri, tutuur cinsten ol miyen sentin bu sevimli çocuğu iyi bir istikbal vad etmektedir.

İktibaslar

Mütehassıs ..

Şu trafik işinden hiçmi hiç anlamam ama; bana öyle geliyorki biz ağlıkdan şikayet eden hastaya, Aspirin veren doktor misali hareket etmiyormiyiz?

Ölenlerin hepside insan. Hepside ana, babakumsu Kimi ev bakar, birsürü insan beslerdir. Kiminden istikbal beklıyenler vardır. Bu ölüm böyle «ne şehit oldu meşaid, bek yoluna gitdi Niyazi» Hesabı devam mı edecek

Sonra döviz, döviz diye didinip durarken, 415 vatandaşın hurdahaş olaşı ne demektir.

Bu işleri düşenliyecek bir mütehassıs lâzımsa bunun illada Amerikandan mı getirilmesi lâzımdır.

Hem kurum bu işin ihtisası hangi üniversitede yapılıyor. Şu koskoca Türkiyede 28 milyon içindebu işden anlıyan bir mütehassıs yokmu.

Sonra her şoförün yanına bir mütehassıs mı oturtacağız.

Öcal OKAY

804

1962 yılından itibaren sadece ana manşette siyasi gelişmelere değinen ve tirajını arttırmak için diğer sayfaları sadece futbola ayıran Ali Dayı Gazetesi, 1315 sayılı son sayısında da bu yayın politikasını takip etmiştir. Fakat yine ironik bir şekilde yıllarca tenkit ettiği İnönü'yü, son sayısında manşetine taşımış ve kendisinden "*Başvekilimiz İnönü gazetecilerle görülüyor*" başlığıyla altında bir haber olmadan sadece fotoğrafını paylaşmıştır. Bu noktada Ali Dayı Gazetesi'nin re'sen ilan etmeden yayın hayatını sonlandırmasında İnönü'nün etkisinin olup olmadığı tartışmalıdır.

[802] Ali Dayı Gazetesi, 5 Temmuz 1962, 1.
[803] Ali Dayı Gazetesi, 19 Temmuz 1962, 1.
[804] Ali Dayı Gazetesi, 26 Temmuz 1962, 1.

5.6. 1958-1962 Yılları Arasında Yaşanan Dış Gelişmeler

1958 yılından itibaren Amerika Birleşik Devletleri ile Türkiye ve Menderes Hükümeti arasındaki ilişkiler yavaş yavaş çözülmeye başlamış, ödenemeyen dış borçlar ve buna rağmen hükümetin gıda yardımına varacak kadar olan talepleri iki taraf arasındaki ilişkilere zarar vermiştir. Bununla birlikte Kıbrıs Meselesi ve iki NATO müttefiki arasındaki çatışma olasılığı ABD'nin küresel hedeflerine ve Sovyetler Birliği'ne yönelik çevreleme stratejisine zarar vermektedir.[805] 1959 yılında Eisenhower'ın Türkiye'ye ikinci ziyareti ve Kıbrıs Meselesi'ne dair Türkiye'nin garantörlüğünü sağlayan Londra Antlaşması bir nebze olsun suların durulmasına neden olurken, Orta Doğu'daki gelişmelerle Türkiye'nin etkisinin azalması ABD için daha önce bölgede hayati bir rol oynayan Türkiye'nin yalnızlaşmasına sebep olmuştur.[806]

5.6.1. Türk-Amerikan İlişkileri

[807]

Karikatürde bahsedilen Amerikan savunma bütçesi, Türkiye gibi bir ülke için jeopolitik önemi olan kabiliyetti. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında sınırlarında Nazi tehdidi belirmiş tarafsız Türkiye'nin aynı dönem savunmasını güçlendirmek için İngiltere'den askeri yardım alması rahatlatmıştı. Ancak savaşın sonrasında beliren Sovyet tehdidine karşı İngiliz savunma bütçesindeki yetersizlik, Türk savunma ihtiyaçlarının giderilmesi ve o dönemde yeni ortaya çıkan askeri gücün modernleşmesi ile ilgili süreçleri tehlikeye düşürmekteydi. Özellikle de Türkiye'nin olası Sovyet işgaline karşı zırhlı kuvvetlerini, hava filolarını ve boğazların topçu

[805] Kaan Kutlu Ataç ve Mehmet Mert Çam, "Soğuk Savaş: Amerikan Büyük Stratejisi, Johnson Doktrini ve Kıbrıs", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16, sy. 35 (Ekim 2020): 595-634. https://doi.org/10.17752/guvenlikstrtj.807007, 623.
[806] Harris, *Troubled Alliance*, 62-68.
[807] Ali Dayı Gazetesi, 20 Ocak 1958.

tahkimatlarını güçlendirmeyi amaçlayan birçok askeri meselede yeterli seviyeleri temin etmesi ivediydi.

Soğuk Savaş döneminde Amerikan savunma bütçesi, gelişmekte olan müttefik ülkeler için etkileri muazzamdı. Bu muazzamlık diplomatik ilişkilerle ayrı ayrı geliştirilecek savunma iş birliğini, ekonomik istikrarı ve jeopolitik taahhütleri tek kalemde gerçekleştirmekteydi. 1958'de Amerikan savunma bütçesi Savunma Bakanlığı için yaklaşık 38 milyar dolardı. Bu savunma bütçesi Amerikan Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri için tahsisler içeren önemli askeri harcamaları yansıtıyordu. Harcanacak bu bütçe sayesinde ABD, Türkiye gibi ülkelere yönelik savunma taahhütlerini gerçekleştirebilecek kudreti gösterebiliyordu. [808] Çünkü, gelişmekte olan ülkeler genellikle potansiyel saldırganlara karşı caydırıcı bir unsur olarak ABD askerî gücüne güvenmekteydi ve bu da huzursuz bölgelerde istikrarın artmasına yol açmaktaydı. ABD, müttefiklerini de içeren sağlam bir savunma duruşuyla Sovyetler Birliği ve Komünist Çin gibi ideolojik yayılmacı devletlerin saldırganlığını caydırmayı amaçlamaktaydı. ABD kuvvetlerinin veya üslerinin bu ülkelerin çevrelemek için konuşlanması ABD müttefiki ülkelere güvenlik taahhütleri konusunda güvence vermekteydi. Öyle ki gelişmekte olan ülkeler, savunma paylarını arttırmak istediklerinde milli bütçeleri zorlayabilir, eğitim ve sağlık gibi önemli alanları göz ardı etmek durumunda kalabilirlerdi. Nitekim, Türkiye'nin bu dönemlerde ekonomik kalkınma için milli gelirinin çoğunluğunu kesintisiz bir şekilde ekonomik yatırımlara döndürmesi gerekliliği, Amerikan askeri caydırıcılığının etkinliğine ihtiyacını arttırıyordu.

Askeri harcamalar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki dolaylıdır; askeri harcamalar artarsa, ekonomik büyümeye ayrılacak artı gelir azalmaktadır. Bu da özellikle gelişmekte olan ülkelerde genel ekonomik büyümeyi yavaşlatabilirdi. Nitekim, Türkiye'ye Truman Doktrini'nde atfedilen etki çıkış noktası rolü, uzun vadede Türk savunma harcamalarında talebi canlandırabilecek ve bu rolün yarattığı zorluklar için sektörel istihdam yaratacaktı.

Güçlü bir Amerikan savunma bütçesi, müttefikleri arasında kolektif güvenlik kavramını güçlendirerek daha derin askeri iş birliklerini ve ortak harekât kabiliyetlerini geliştirebilmelerini teşvik edecekti. Bu kolektif güvenlik örgütlenmelerinden biri olan NATO'ya Türkiye'nin katılma arzusu altında yatan nedenlerden biri de budur. Böyle bir örgütlenmede, Türkiye'nin üyeliği Türkiye için müttefik ülkeler arasında daha fazla siyasi uyum sağlayabilirdi.

[808] C.E. Wilson, "Memorandum From the Secretary of Defense (Wilson) to the President," July 10, 1957, *Foreign Relations of the United States, 1955–1957, National Security Policy, Volume XIX,* https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v19/d129 Erişim 19/11/2024.

Yine de artan Amerikan askeri yardımı ve varlığı, gelişmekte olan müttefikler için güvenliği artırabilirken, bölgedeki rakip devletlerle gerginliklere de yol açabilirdi. Sovyetler Birliği için ticari gemilerinin geçtiği Boğazlarda Amerikan savaş gemilerinin görünmesi, Sovyetler Birliği için bir üst seviye tehdit olarak algılanabilir ve potansiyel olarak çatışmaları tırmandırabilirdi. Kısacası Amerikan bütçesi ve bu bütçeden ayrılan pay, Türkiye gibi bir ülke için dış politikada eksen dengeleyici bir fırsattı.

809

Karikatürde işlenen gıda yardımı aslında İkinci Dünya Savaşı sonrası dış politikada ortaya çıkan bir yenilikti. Diplomasinin geliştirilmesi ve ülkeler arası iyi niyet göstergesi olarak ortaya çıkan dış gıda yardımı Türkiye'nin yapısal sorunları bakımından Amerikan dış politikası için askeri yardımdan daha kolay oluşturulacak bir süreçti. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye, savaşa doğrudan katılmadan muzaffer devletler arasına katılmasına ve savaş sonrası nüfus artışına rağmen tarımsal üretkenlikte düşüş ve artan enflasyon gibi ekonomik zorluklarla karşı karşıya kaldı. Bu zorluklar, savaş ekonomisinden barış ekonomisine geçişte tarımsal arz ve talep dengesini etkiledi ve bu da gıda üretiminde istikrarsızlığa neden oldu.

Terhislerle topraklarına dönen çiftçi ve köylü erkekler, Türk nüfusunu önemli ölçüde arttırdı ve bu da gıdaya olan talebin artmasına neden oldu. Ancak, savaştan da önce de etkinliğini sürdüren

809 Ali Dayı Gazetesi, 30 Ocak 1958.

Toprak Reformu sorununun hala devam etmesi tarımsal üretimin büyümesine engel olacak verimsizliğe neden oldu. Bu da nüfusun büyümesiyle tarımdan üretilen gıda payı arasında uçuruma neden oldu. 1950'lerde, Amerikan gıda yardımı *Barış İçin Gıda* programı aracılığıyla, gelişmekte olan ülkeler için önemli sonuçlar doğurdu.[810] Bu girişim ABD'deki gıda üretimi fazlasını, israf ve imha edilmeden, bertarafını Soğuk Savaş'ın jeopolitik hamleleri ve Amerikan tarım ihracatının teşviki dahil olmak üzere birden fazla amaca hizmet etmesi için yönlendirdi. İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD, artan üretkenlik ve teknolojik ilerlemeler nedeniyle kayda değer miktarlarda tarımsal üretim fazlası ile karşı karşıyaydı. Gıda yardımı, ABD'nin bu fazlalıkları bertaraf etmesine olanak tanırken aynı zamanda gıda kıtlığıyla karşı karşıya olan ülkelere de yardım sağlıyordu. Bu program açlığı hafifletmenin bir yolu olarak görülüyordu ancak aynı zamanda ABD'nin aşırı üretimini verimli bir şekilde yönetmesi için bir sektörel supap olarak da hizmet ediyordu.

Soğuk Savaş konjonktüründe, gıda yardımı diplomatik bir araç haline geliyordu. Böylelikle ABD Sovyet bloğuyla uyumlu ithalat-ihracat ilişkileri gelişme potansiyeli olan ülkelerden iyi niyet elde etmeyi amaçlıyordu. ABD, gıda yardımı sağlayarak bu bölgelerde siyasi istikrarı ve ekonomik kalkınmayı teşvik edebilir ve böylece komünist etkiye karşı koyabilirdi. Yardım genellikle hayırsever bir eylem olarak nitelendirildi, ancak aynı zamanda Amerikan tarım ürünlerine olan bağımlılığı teşvik ederek ABD çıkarlarına da hizmet etti.

Gıda yardımı kalkınmayı desteklemek için tasarlanmış olsa da genellikle yerel tarım üzerinde olumsuz etkileri yok değildi. Eğer yardımı alan ülke, yardımı üretim açığını sübvanse etmek yerine doğrudan gıda sektöründe arz olarak yönlendiriyorsa, ilerleyen zaman içinde Amerikan tarım ithalatına bağımlılığı kaçınılmazdı. Bu da milli tarımı zayıflatırdı ve yerel üretimi caydırırdı. Özellikle bu bağımlılık, buğday ve et etrafında biçimlenen Batı tarzı gıda tüketimine doğru bir diyet tercihine doğru bir kaymaya yol açabilir ve ABD'nin gıda tedarikine olan bağımlılığı daha da yapısallaştırabilirdi. Nitekim kimi çevrelere göre ABD, bu yardım programları aracılığıyla tarım ürünleri için gelecekte pazarlar yaratmayı amaçladı. Amerikan gıdası gelişmekte olan ülkelere tanıtılarak, bu ülkelerin Amerikan ürünlerine karşı bir tüketim tercihi geliştirecekleri ve uzun vadeli ticari ilişkileri kolaylaştıracakları umuldu. Ancak Soğuk Savaş döneminde bu çevrelerin Amerikan gıda programına yönelik genellikle gerçek insani ihtiyaçlardan çok Amerikan ekonomik çıkarlarına öncelik verdiğini iddiaları örtük komünist psikolojik harp faaliyeti olarak hizmet etmekteydi. Kısacası, gıda yardımının amacı öncelikli olarak insani faydadan çok, Amerikan tarım üretiminde teşvik için üretim fazlasının faydalı bir

[810] Dwight D. Eisenhower, "Statement by the President Upon Signing the Agricultural Trade Development and Assistance Act of 1954" July 10, 1954. *Public Papers of Presidents of the United States: Dwight D. Eisenhower*, U.S. National Archives and Records, Washington DC: Government Printing Office, 1954, 626.

şekilde değerlenmesiydi. Zaman içinde Türkiye gibi çoğu kalkınmakta olan ülkede ortaya çıkan savaş sonrası demografik sıçrama ve bu sıçramaya tarım üretiminin yetişememesi, gıda yardımının çoğalmasına ve böylelikle amacının tamamen insani ihtiyaçları daha doğrudan ele almasına neden oldu.[811] Yine de bu geçiş, Amerikan iç siyasetinin diğer dinamikleri nedeniyle kademeli ve hassastı.

[812]

Karikatürde tema olarak işlenen Irak ve Ürdün'ün birleşmesi, aslında Demokrat Parti'nin iktidara gelişi ile Türk dış politikasında gerçekleştirdiği dönüşümün doğrulanmasıydı. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuyla beraber Türk dış politikasının muhafazakâr bir duruştan, genişlemeci bir duruşa evrilmesi savaş sonrası oluşan dünya siyasetinin sonucuydu. Ancak o dönem iktidardaki CHP için bu sonuçlara göre Türk dış politikasını evirmek zorakî bir seçenek oluyordu. Buna karşılık Demokrat Parti'nin iktidara gelişiyle Kore Savaşı'na asker gönderimi ve NATO'ya katılım başvurusu gibi durumlar da yeni muhalefetten tepkiler almaktaydı. Ancak karikatürde gösterilen Ürdün ve Irak'ın birleşmesi gibi siyasi gelişmeler, başka ülkelerin de İkinci Dünya Savaşı öncesinden kalan dış politikalarını değiştirdiklerini göstermektedir. Bu bakımdan Irak ve Ürdün'ün birleşmesiyle ortaya çıkan Arap Federasyonu olarak bilinen siyasi yapı, aslında Mısır ve Suriye'nin yine aynı dönem birleşmesiyle çıkan Birleşik Arap Cumhuriyeti'ne rakipti. Dönemin hasmı dengelemek için yapılan ittifaklar siyaseti sadece

[811] Dwight D. Eisenhower, "Statement by the President Upon Signing the Agricultural Trade Development and Assistance Act of 1954" July 10, 1954. Public Papers of Presidents of the United States: Dwight D. Eisenhower, U.S. National Archives and Records, Washington DC: Government Printing Office, 1954, 626.
[812] Ali Dayı Gazetesi, 24 Şubat 1958.

ABD-S.S.C.B. arasında küresel değil, Arap yarımadasında olduğu gibi bölgesel de kuruluyordu.[813]

[814]

Karikatürde Türkiye'nin Kore'de taahhütlerinin karşılığı olarak askeri gücünün pekiştirilmesi işlenmiştir. Özellikle 1958 yılında gerçekleştirilen Amerikan askeri yardımı, askeri güçlerini modernize etmeyi amaçlayan çeşitli programlar ve girişimler aracılığıyla Türkiye'nin savunma yeteneklerini önemli ölçüde etkiledi. ABD yardımı, sadece silahlar için finansman içermemekteydi. Ayrı olarak modern silahlar ve Türk askerinin uluslararası koalisyonlara uyumuna yönelik personel eğitimini de içeriyordu. Türkiye'ye Yardım İçin Ortak Birleşik Devletler Askeri Misyonu, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Amerikan çizgisinde yeniden yapılandırılmasına ve modernize edilmesine yardımcı olan bu desteğin koordinasyonunda önemli bir rol oynadı. Amerikan yardımı, yollar, havaalanları ve iletişim tesisleri gibi temel askeri altyapının inşasını kolaylaştırarak Türkiye'nin savunmadaki lojistik yeteneklerini artırdı. Türkiye'nin 1952'de NATO'ya katılmasının ardından, ABD askeri yardımı Türkiye'nin NATO'nun stratejik çerçevesine entegre edilmesinde etkili oldu. Buna, olası Sovyet tehditlerine yanıt olarak kuvvetlerin hızla konuşlandırılmasına olanak tanıyan Türk topraklarında askeri üsler kurulması da dahildi. ABD askeri desteğinin temel amacı, Türkiye'nin Sovyet saldırganlığına direnme yeteneğini güçlendirmekti. Buna, Türkiye'nin savunma operasyonları yürütme ve olası istilalara karşı caydırıcı olma yeteneğini geliştirmek

[813] Ayrıntılı bilgi için bkz. Kaan Kutlu Ataç, *Türk Soğuk Savaşı Sadık Müttefikten Milli Güvenlik Sorununa Eisenhower ve Türkiye 1953-1957*, Ankara: Nobel Bilimsel, 2022, 130-145.
[814] Ali Dayı Gazetesi, 07 Nisan 1958.

de dahildi. Askeri yardım savunma yeteneklerini geliştirirken, aynı zamanda Türkiye'ye mali bir yük de yükledi. Yeni edinilen askeri teçhizatın bakımı ve işletilmesiyle ilişkili maliyetler Türk ekonomisini zorladı ve ABD'nin sürekli desteğine güvenilmesine yol açtı. ABD yardımlarıyla beslenen yakın askeri ilişki, Türk iç siyasetini etkiledi ve Türk hükümeti ile ABD arasında artan bir iş birliğine yol açtı. Bu ilişki, ulusal egemenlik ve yabancı etki konusunda endişeler yarattığı için bazen Türkiye içinde eleştirel olarak görüldü. Özetle, 1958'deki ABD askeri yardımı, modernizasyon çabaları, NATO'ya stratejik entegrasyon ve altyapı geliştirme yoluyla Türkiye'nin savunma yeteneklerini geliştirmede ve aynı zamanda Türkiye içinde ekonomik zorluklar ve siyasi karmaşıklıklar yaratmada çok önemliydi.

Amerikan dışişleri arşivlerine göre 1958 yılında Türkiye'ye yapılan Amerikan askerî mali yardımı, Türkiye'nin ekonomik istikrarını ve askeri yeteneklerini desteklemeye yönelik daha geniş bir taahhüdün parçasıydı: Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye'ye toplam 359 milyon dolar taahhüt etti ve bunun 234 milyon doları bu taahhüdün bir parçası olarak ABD hükümeti tarafından özel olarak sağlandı; Vaat edilen 359 milyon doların 100 milyon doları Savunma Desteği olarak tahsis edildi ve 75 milyon doları Ekim 1958'e kadar taahhüt edildi. Kalan 25 milyon doların 1959'un başlarında sağlanması bekleniyordu; Yardım paketi ayrıca Kalkınma Kredi Fonu'ndan ve İhracat-İthalat Bankası'ndan 75 milyon doları da içeriyordu; Önceki Ekonomik İşbirliği İdaresi ve Karşılıklı Güvenlik Ajansı kredileri kapsamındaki ödemeler ertelendi ve 44 milyon dolara ulaştı; Ek olarak 15 milyon dolar, Türk lirası olarak ödenmek üzere Türkiye'ye ABD tarım ürünlerinin satışı için ayrıldı;[815] Bu yardım, Soğuk Savaş gerginlikleri ortasında Türkiye'nin savunmasını güçlendirme ve Uluslararası Para Fonu ve Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ile varılan anlaşmanın ardından ekonomik reformlarını destekleme yönündeki stratejik çabanın bir parçasıydı.

[815] Department of State, "Operations Coordinating Board Report," November 19, 1958, *Foreign Relations of the United States, 1958–1960, Eastern Europe; Finland; Greece; Turkey, Volume X, Part 2,* https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v10p2/d322 Erişim 20.11.2024.

816

Türk Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun 1958' Batı Almanya'ya yaptığı ziyaret, Soğuk Savaş'ın daha geniş jeopolitik bağlamını ve Türkiye'nin stratejik konumunu yansıtan Türkiye ile Almanya arasındaki ikili ilişkiler için önemli sonuçlar doğurdu. Ziyaretin amacı Soğuk Savaş dinamiklerine bağlı olsa da aslında savaş sonrası siyasi, ekonomik ve sosyal yeniden inşaya tabii olan Avrupa pazarıyla olan ilişkilerin canlandırılmasına ve tarihten gelen siyasi ortaklıkların yeniden canlandırılmasına evrildi. Tüm Avrupa, Berlin Krizi'nden 1950'lerin sonu itibariyle olan gerginliklerle sınandı ve bu sınamalar sonucu Sovyetler Birliği'ne karşı bir duruş oluşturdu. Türkiye'nin de kendi jeopolitik konumunda tecrübe ettiği Türk-Rus uyuşmazlıkları sonucu benzer bir duruşu oluşturması, Avrupa ile tıpkı geçmişte olduğu gibi siyasi ortaklıklar oluşturabileceği uyumlar yarattı. Bu uyum, NATO için çok önemliydi çünkü Türkiye'nin coğrafi konumu, bölgedeki Batı çıkarları için stratejik bir avantaj sağlıyordu. Ancak avantajın artık egemen bir devlet olan Türkiye'ye getirisi ise ekonomisine yansımalıydı. Bu nedenle de Batı Almanya ziyareti Türkiye'nin Batı Almanya ile ekonomik bağlarını güçlendirme isteğini vurguladı. O dönemde Batı Almanya ekonomik bir patlama yaşıyordu ve Türkiye bu büyümeden artan ticaret ve yatırım yoluyla faydalanmaya çalışıyordu. Türk ekonomisi, Batı Almanya'nın teknolojik ve finansal yardım yoluyla kolaylaştırabileceği modernizasyon ve sanayileşmeye ihtiyaç duyuyordu. Öyle ki bu ziyaretle ortaya konan ekonomik talep ve çıkarlar ilerisi için de ilişkilerin güçlenmesine neden oldu. 1960'ların başında ciddi bir şekilde başlayan

816 Ali Dayı Gazetesi, 04 Ağustos 1958.

Türkiye'den Almanya'ya işçi göçünü kolaylaştıracak gelecekteki anlaşmalar için karşılıklı anlayış oluşturdu. Bu göç sonunda Almanya'da önemli Türk topluluklarının oluşmasına yol açarak her iki ülkenin demografik yapısını değiştirecekti. Ekonominin yanında siyasi olarak bu taleplerin ve çıkarların ziyarette ortaya konması ile Türkiye'nin Doğu Avrupa ve Orta Doğu'daki Sovyet etkisine karşı koymada Batılı güçler için önemli bir müttefik olarak rolünü güçlendi. Türkiye, Batı Almanya ile ilişki kurarak NATO içindeki konumunu sağlamlaştırmayı ve bölgesel politikalarına destek kazanmayı amaçladı. Ekonomik ve siyasi sonuçlardan ayrı olarak bu ziyaret, iki ülke arasında daha iyi bir anlayışa katkıda bulunacak kültürel alışverişleri teşvik etti. Bu kültürel diplomasi, sonraki on yıllarda Türk göçmenlerin Alman toplumuna entegre edilmesi için çok önemli hale gelecekti.

817

Karikatürde ortaya konan ekonomik yardım ve borçlanma anlaşmalarının Türkiye'nin kalkınmasına etkisi paha biçilemezdi. Yıllardır Türk siyasi hayatında siyasi özgürleşme ve buna yönelik ekonomik kalkınmanın teknik süreçleri ve aşamalara göre dağılımı hem CHP hem de DP dönemlerinde hükümet programları olarak açıklanmış ancak CHP döneminde hem idari yetersizlik hem de şahsi çıkarlar nedeniyle bu programların gerçekleştirilmesi için gereken dış finansman oluşturulamamıştı. Demokrat Parti ise bu gerçekleştirebilmenin yolunu dış politikadaki taahhütler ve bu taahhütlerle Türkiye'nin kendini hangi medeniyet ittifakı içinde görmek istediğine yönelik arzusunu ortaya koymasıyla gerçekleştirmiştir. Mali yardım ve kredi

[817] Ali Dayı Gazetesi, 07 Ağustos 1958.

anlaşmaları, alıcı ülkeleri etkisi her alana ve önemli ölçüde yansıyan anlaşmalardır. Özellikle kredi biçimindeki mali yardım, alıcı ülkelerin altyapı inşaatı, istihdam veya sektörel üretim araçlarına yönelik satın alımlarına kaynak olmaktadır. Ancak yardımın etkinliği genellikle bağışçılar tarafından belirlenen koşullara bağlıdır. Sıkı uyum koşulları getiren yardım anlaşmaları bazen daha iyi yönetişime ve ekonomik reformlara yol açabilir, ancak alıcı hükümetler milli ihtiyaçlardan ziyade bağışçı ülkelerin taleplerine öncelik verirse gerginlik de yaratabilir. Ayrıca kredi yardımlarının israfı da ülkenin borç hacmini arttırabilir. Yine de yardım anlaşmaları genellikle yönetim ve hesap verebilirlikte iyileştirmeler gerektiren şartlarla birlikte gelir. Bu, daha iyi yönetim uygulamalarını teşvik edebilirken, iç işlerine dış müdahale olarak algılanırsa yerel halk arasında kızgınlığa da yol açabilir. Demokrat Parti içinse kamuoyunun kendilerine yönelik güvenini arttırmıştı.

5.6.2. Kıbrıs Meselesi (1958-1960)

818

Bu karikatür döneminin ötesinde bir iddia ve yorumu yansıtmaktadır. EOKA'nın doğuşundan 1974 Kıbrıs Barış Harekatı'na kadar olan süreç içinde Kıbrıs meselesi, adadaki çoğunluk iki topluluk arasındaki kendi kaderini belirlemeye yönelik etnik çatışma üzerinden

818 Ali Dayı Gazetesi, 09 Ocak 1958.

yorumlanmaktaydı. Nitekim bu karikatür ise dönemin Soğuk Savaş koşulları içinde daha büyük bir resmi ortaya koymaktadır. Bu karikatürde hem adadaki Rumlar hem de Yunanistan'ın Sovyetler Birliği'nce yönetildiği ve yönlendirildiği vurgulanmaktadır. Buna karşılık karikatürde Sam Amca görünümündeki ABD, Sovyetler Birliği'nin yönlendirdiği bu oyunu dikkatle takip etmektedir.

Kıbrıs, Soğuk Savaş sırasında Amerikan istihbarat operasyonları için, özellikle de Orta Doğu'daki Sovyet faaliyetlerini izlemek için hayati önem taşımaktaydı. Kıbrıs'ın Orta Doğu'nun izlenmesinde sağladığı imkânın sürdürülmesi, ABD'nin adadaki olayları ve Kıbrıs meselesini genel olarak görmezden gelemeyeceğine dalaletti. Bu nedenle adada etnik topluluklar arası çatışmaların mutlaka çözülmesi gerekiyordu. Bu noktada ABD'nin çoklu dış politika yöntemleriyle, ama en çok da diplomatik çabalar ve stratejik ortaklıklar yoluyla, bir çözüm süreci oluşturması gerekiyordu. Bu da Türkiye'ye Kıbrıs konusunda tek başına hareket etmek zorunda kalmadan ABD'nin uygun gördüğü çözüm sürecine yönelik katılımcı bir diplomaside bulunabilmesini sağlayacaktı. Ancak katılım, ayrıca Amerikan çıkarları ile Türk çıkarları arasındaki farkı ve uzlaşmazlığı da uzun vadede gün yüzüne çıkaracaktı. Yine de ABD'nin Kıbrıs konusunda bir çözüm süreci oluşturmaya çalışması, geleneksel diplomasinin başarısızlık tanımıyla uymadığı gibi neredeyse 20 yıl sonraki Barış Harekâtı ile aslında çözümün başarısını Türkiye'nin inşa etmesine olanak da tanımıştır. Burada amaç, çözümün alternatif bir süper güç rolü ile Doğu Akdeniz'de etki alanı kurmaya çalışan Sovyetler Birliği'nin başarısız olmasıdır.[819] Soğuk Savaş stratejileri ilerleyen yıllarda adadaki olayların gidişatını önemli ölçüde etkileyecekti. Bu bakımdan tarihçiler ve siyasetçiler arasında Kıbrıs meselesinin karmaşıklığının altında, aslında Soğuk Savaş rekabeti vardır.

[819] Kaan Kutlu Ataç ve Mehmet Mert Çam, "Soğuk Savaş: Amerikan Büyük Stratejisi, Johnson Doktrini ve Kıbrıs", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16, sy. 35 (Ekim 2020): 595-634. https://doi.org/10.17752/guvenlikstrtj.807007, 623.

[820]

Karikatürde vurgulanan Kıbrıs konusunda İngiltere'ye yönelik Türk tavrı, İkinci Dünya Savaşı öncesinin dinamikleriyle yönetilen büyük güç-küçük güç arasındaki diplomasinin artık gücü fark etmeksizin egemenlik haklarının birbirine eş tutulduğu bir dinamiğe dönüştüğünü göstermektedir. Türkiye ise bu yeni dinamiği Kıbrıs konusundaki tavrı ile en içten benimseyen olmuştur. Bu açıdan karikatürde Adnan Menderes'in el sıkışmaması ise bu dış politika tavrını bizatihi devletin başındaki siyaset yapıcının Kıbrıs konusunda İngilizlerle muhataplığın kaçınılmaz olmasına rağmen bir karar olarak göstermesinden anlaşılabilir.

İngiltere, Kıbrıs Sözleşmesi uyarınca 1878'de Kıbrıs'ın kontrolünü ele geçirdi, oysa ada hâlâ egemenlik hakkı olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçasıydı; 1. Dünya Savaşı'nın ardından İngiltere, 1914'te Kıbrıs'ı tek taraflı olarak ilhak etti ve 1925'te kolonisi ilan etti.[821] Bu dönemde, Yunan Ortodoks Kilisesi tarafından desteklenen ve özellikle 1950'lerin ortalarından itibaren Kıbrıslı Rumların tedhiş ve soykırımcı terörü, İngiliz yönetimine karşı mücadeleyi kışkırttı. Türkiye, Kıbrıslı Rumların Yunanistan ile ilhak olma arzularını kendi milli güvenliğine ve Kıbrıslı Türklerin haklarına doğrudan bir tehdit olarak gördü. Adada eşit temsil ve haklar arayan Kıbrıslı Türkler, Yunanistan ile birleşmeye karşı çıktı ve bunu bir tür işgalcilik olarak algıladı. EOKA'nın hem İngilizlere hem de Kıbrıslı Türklere uyguladığı terör adadaki huzursuzluğu arttırdı ve topluluklar arasındaki ilişkilerin bozulmasına yol açtı. Türkiye'nin

[820] Ali Dayı Gazetesi, 10 Şubat 1958.
[821] Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı", https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa Erişim 21.11.2024.

duruşu, her iki toplumun da kendi kaderini tayin etme konusunda eşit haklara sahip olması gerektiğiydi ve bu tutum, sömürgecilik sonrası müzakereler sırasında İngiliz yetkililer tarafından tekrarlandı. 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına kadar Türkiye, adadaki uzlaşı için her iki topluluğun da haklarını tanıyan bir orta yol diplomasisi güttü.

Bu dönem boyunca, Türkiye'nin İngiliz yönetimine ilişkin algısı, İngiliz politikalarının sıklıkla Kıbrıslı Rumların çıkarlarını desteklediğinin açık hale gelmesiyle daha eleştirel bir görüşe dönüştü. Soğuk Savaş konjonktürü de Türkiye'nin duruşunu etkiledi. Kıbrıs'ta istikrarı korumak, Sovyet yayılmacılığına karşı bölgesel güvenlik için hayati önem taşıyordu. Sonuç olarak, Türkiye'nin dış politikası giderek artan bir şekilde Kıbrıslı Türklerin haklarını korumaya ve adadaki Yunan emellerine karşı koymaya odaklandı. Türkiye'nin Kıbrıs üzerindeki İngiliz hakimiyetine ilişkin algısı, yükselen Yunan milliyetçiliği ortasında Kıbrıslı Türk çıkarlarını korumayı amaçlayan savunmacı ama orta yolu arayan bir diplomasiyle temsil edildi. İngiliz sömürge yönetiminin tarihi mirası, Soğuk Savaş sırasındaki jeopolitik stratejilerle birleşerek, Türkiye'nin Kıbrıs'ın siyasi manzarasındaki devam eden katılımını şekillendirdi. Bağımsızlığa giden olaylar ve ardından Türklere karşı gerçekleştirilen katliamlar, İngiltere'nin Kıbrıslı Türklerin haklarını ve güvenlik ihtiyaçlarını yeterince desteklemediği görüşünü pekiştirecekti.[822]

[823]

[822] Mim Kemal Öke, Erol Mütercimler, *Yalnızlıktan Saygınlığa Demokrat Parti'nin Dış Politikası*, Demokratlar Kulübü No: 17, İstanbul: İrfan Yayımcılık, 2000, 212-213.
[823] Ali Dayı Gazetesi, 03 Nisan 1958.

Yukarıdaki karikatürde Türk İstiklal Savaşı dönemine yönelik bir hatırlatma vardır. Türk İstiklal Savaşı sırasında İngiltere'nin Anadolu politikası Sevr Anlaşması'nın Ankara'daki Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nce kabul edilmeye zorlamasına yönelik dolaylı bir tahakküm izlemekteydi. Bu tahakküm için Sevr'de kendilerine verilen Batı Anadolu'yu işgal etmiş Yunanistan'ın sözde Küçük Asya Ordusu kullanıldı. Neticede bu ordu Meclis ordularınca Batı Anadolu'dan kovuldu ve Yunanistan üzerinden yürütülen İngiliz Anadolu politikası çöktü. Ancak bu sefer 1950'lerde Kıbrıs'ta da benzer politikayı izlediği anlaşılan İngiltere'nin kullandığı piyon Kıbrıslı Rumlar olmuştur. İngiltere'nin benzer politikaları izlemesi, aslında dünyanın her yerinde kendi hakkında İmparatorluk algısını oluşturmak için yaptığı "böl ve yönet" politikasıydı.

1878'de İngilizlerin Kıbrıs'ı ele geçirmesinin ardından, adanın demografisi etnik çizgiler boyunca giderek daha fazla keskinleşti. Kıbrıslı Rumlar Yunanistan ile birleşme arayışında iken Kıbrıslı Türkler ise muhtemel Yunan egemenliğine karşı haklarını korumayı amaçlıyordu. İngiliz sömürge yönetimi bu bölünmeleri kabul etti. Bir etnik topluluğun adadaki İngiliz yönetimine olan huzursuzluğuna karşı diğer etnik topluluğun kuşkusunu ve nefretini kullandı. Böylelikle adayı yönetebilmekteydi.

İngiltere'nin Kıbrıs'taki stratejik çıkarları, özellikle Doğu Akdeniz'deki jeopolitik konumu nedeniyle önemliydi. İngiliz hükümeti, adada askeri üsler bulundurmak ve bu çıkarları tehlikeye atabilecek Yunan kontrolüne doğru herhangi bir kaymayı önlemek konusunda endişeliydi. Çünkü İkinci Dünya Savaşı öncesindeki gibi başta deniz kuvvetleri olmak üzere askeri gücünü İmparatorluğunun huzursuz alanlarına sevk etme kabiliyeti savaş sonrası maliyetli ve sınırlı hale gelmişti. Bu nedenle Kıbrıslı Türkleri desteklemek, İngiliz yönetimi için daha büyük bir tehdit olarak algılanan Yunan milliyetçiliğine karşı bir denge oluşturmaya hizmet etti. Ayrıca, İngiltere'nin Kıbrıs'taki Rum toplumunu Türkiye'ye karşı kullanması da etnik bölünmeleri sömürge kontrolü için kullanma yönündeki kasıtlı bir stratejiden kaynaklandı. Öyle ki adada egemenliği ortaklaştırılmış bağımsız bir devlet çözümünde bile Kıbrıslı Rumların ve Türklerin arasında gerginlik yaratarak, adadaki üslerine yönelik tepkiyi ve karşıtlığı engelledi. Milliyetçilik, sömürgecilik ve jeopolitiğin bu karmaşık etkileşimi, savaş sonrası sömürgelerin bağımsızlaştığı bir dünyada bile İngiltere tarafından titizlikle kullanılıyordu.

[824]

İngiltere'nin Kıbrıs'taki politikası, esas olarak, Kıbrıslı Rum nüfusunun artan kendi kaderini tayin talepleriyle karşı karşıya kalırken sömürge kontrolünü sürdürmeye odaklanmıştı. 1958'de, toplumlar arası şiddet yoğunlaştıkça ve bölünme korkuları büyüdükçe, İngiltere Yunanistan ve Türkiye'yi içeren üçlü bir ortak mülkiyet planı önerdi. Ancak bu plan Kıbrıslı Rumlar tarafından reddedildi ve nihayetinde uygulanamaz hale geldi. Durum, 1959'da Londra-Zürih Anlaşmaları'na yol açan müzakerelerle sonuçlandı ve Kıbrıs'ın bağımsız bir cumhuriyet olarak kurulmasını sağlarken İngiltere'nin adada iki üssü elinde tutmasına izin verildi. İngiltere'nin 1950'lerdeki Kıbrıs politikası, yükselen milliyetçi duygular ve jeopolitik baskılar ortasında sömürge idaresini sürdürme mücadelesiyle hatırlanacaktı. Bağımsızlık için müzakerelere doğru nihai kayma hem Kıbrıslılardan gelen iç baskıları hem de Soğuk Savaş dinamikleriyle ilgili dış faktörleri yansıtıyordu. Sonuç olarak, İngiltere adada stratejik bir dayanak noktası elde etmeyi başarsa da Kıbrıs'taki sömürge yönetiminin sonunu engelleyemedi.

[824] Ali Dayı Gazetesi, 22 Mayıs 1958.

[825]

1950'lerin sonlarında, Yunanistan'ın Kıbrıs'a yönelik politikası, Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesini amaçlayan EOKA ve EOKA destekçisi adanın Ortodoks Başpiskoposluğunu desteklemek üzerineydi. Bu desteğin adaya yansıması ise EOKA'nın tedhişinin yönlendirilip ikmal edilmesiydi. Böylelikle İngilizler adanın yönetimini doğrudan bir güç paylaşımı yapamadan, ada Rumlarının da talebiyle Yunanistan'a ilhak edilmesini tanımak zorunda kalacaktı. Özellikle Yunanistan'a güçlü bir kültürel ve ulusal bağ hisseden Kıbrıslı Rumlar arasında, ada Rum başpiskoposluğunun özel bir yeri vardı. Rum Ortodoks Kilisesi, özellikle sömürge karşıtı hareketlerin küresel olarak ivme kazandığı İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu duyguyu teşvik etmede önemli bir rol oynadı. EOKA ise kilisenin teşvik ettiği milli duygulara sahip Rumları teşkilatlandırıp silahlandırarak İngiliz idaresine son vermeyi ve Yunanistan'la ilhakı amaçladı. Bu noktada Yunanistan, başıbozuk ama gerilla savaşında uzmanlaşmış ve Türk'e karşı nefretini genç bir teğmenken soykırımcı sözde Küçük Asya ordusunun Türklere karşı bozgununda öğrenmiş Albay George Grivas'ı EOKA'yı kurmak için görevlendirdi.[826] Örgüt, İngiliz güçlerine karşı gerilla savaşı başlattı ve Yunanistan'la ilhaka karşı çıkan Kıbrıslı Türkleri hedef aldı. Başlangıçta örtük de olsa Yunanistan, İngiliz kontrolü zayıfladıkça adayı ilhak etmeyi açıktan seslendirmeye başladı. Yunan hükümeti, EOKA'ya manevi ve maddi destek sağladı ve aynı zamanda Kıbrıs için kendi kaderini tayin hakkını savunmak için Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütlerde propagandasını yaptı.

[825] Ali Dayı Gazetesi, 19 Haziran 1958.
[826] Öke, Mütercimler, *Yalnızlıktan Saygınlığa Demokrat Parti'nin Dış Politikası,* 199-201.

827

İngilizlerin Kıbrıs konusunda riyakâr ve eskiye yönelik tutumu Türk kamuoyunda İngiliz karşıtlığına yol açmaktaydı. Bu durum NATO'ya yeni üye Türkiye ile İngiltere arasında ittifak içi bir çekişmeye yol açabilirdi. Nitekim NATO'dan ayrı olarak Bağdat Paktı bünyesinde faaliyet gözeten NATO'nun Yakın Doğu modeli olan Merkez Anlaşması Örgütü (CENTO) içindeki çekişme daha ciddiydi.

1955'te kurulan CENTO, Orta Doğu'daki Sovyet etkisine karşı koymayı amaçlayan Türkiye, Birleşik Krallık, İran, Irak ve Pakistan'ı içeriyordu. Kıbrıs, adada bulunan İngiliz askeri üsleri nedeniyle CENTO için stratejik öneme sahipti. Ancak, Kıbrıs'taki gerginlikler, özellikle Kıbrıslı Rumların Yunanistan'ın adayı ilhakına İngiltere'yi zorlamasıyla bu durum CENTO'ya da yansıdı.[828] İngilizlerin tepkisi Kıbrıslı Türkleri emniyete alacak kadar güçlü bir eylemi kapsamıyordu. Bu da Türk kamuoyu tarafından kasti bir yetersiz olarak görülüyordu. Ayrıca İngilizler, Türkiye'ni bu konudaki rahatsızlığını göz ardı ederek CENTO'nun bütünlüğünü tehlikeye atıyordu. İngilizler, Kıbrıs konusunda Yunanistan ve Türkiye arasında bir orta yol arıyordu ama Kıbrıslı Rumların adanın geleceği hakkındaki tartışmalara Türkiye'nin katılımını engellemelerine de ses çıkarmıyordu.

827 Ali Dayı Gazetesi, 07 Temmuz 1958.
828 Behçet Kemal Yeşilbursa*, Bağdat Paktı 1950-1959*, Çev. Nur Nirven, İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2019, 54-57.

829

Karikatürde bahsedilen dış politika olayı, aslında Türkiye'nin dış politikada açılan ve yayılan duruşunda her şeyin kusursuz gitmeyeceğini de vurgulamaktaydı. Temmuz 1958'de Türk hükümeti, özellikle Kıbrıslı Rum milliyetçi grupların tedhiş faaliyetleri nedeniyle Kıbrıs'ta artan gerginlik ve şiddete yanıt olarak Yunanistan'a diplomatik bir nota gönderdi. Bu milliyetçi gruplar Yunanistan ile birleşmeyi arzuluyorlardı. Bu nedenle de adadaki Türk toplumunu yıldıracak ve Türk hükümetinin müdahalesine uluslararası kamuoyunun tepkisini oluşturacak manipülatif tenkil yöntemleri uygulamaktaydılar. Notada, Kıbrıslı Rum teröristlerin İngiliz sömürge yönetimine ve Kıbrıs'taki Türk azınlığa karşı şiddet içeren kampanyası nedeniyle giderek daha fazla tehdit altında olan Kıbrıslı Türklerin güvenliği ve hakları konusundaki Türkiye'nin endişesi vurgulanıyordu; ayrıca raporlar, Kıbrıslı Türklere yönelik saldırıların arttığını ve Türkiye'nin hem İngiliz yetkililerden hem de Kıbrıslı Rum liderliğinden koruma eksikliğinden duyduğu hoşnutsuzluğu dile getirmesine neden olduğunu gösteriyordu.[830] Nota, Türkiye'nin doğrudan kendi çıkarlarına ve bölgenin istikrarına bir tehdit olarak gördüğü adada Yunan yayılmacılığına yol açabilecek her türlü eyleme karşı bir uyarı niteliğindeydi. Türkiye, özellikle NATO müttefiki statüleri göz önüne alındığında, devam eden şiddetin Yunanistan ve Türkiye arasında daha geniş bir çatışmaya dönüşebileceğinden özellikle endişe duyuyordu.

[829] Ali Dayı Gazetesi, 10 Temmuz 1958.
[830] Rauf Denktaş, The Crux of the Cyprus Problem, Stratejik Araştırmalar Merkezi, https://www.sam.gov.tr/media/perceptions/archive/vol4/19990900/RaufDenktas.pdf Erişim 22.11.2024.

Türkiye, nota göndererek, Kıbrıs'taki duruma uluslararası dikkat çekmeyi ve adadaki her iki toplumun haklarını güvence altına alacak bir çözüm için destek aramayı amaçlıyordu. Türk hükümeti, Yunan eylemleriyle ilgili şikayetlerini daha önce ilettiği Birleşmiş Milletler de dahil olmak üzere uluslararası forumlarda konumunu vurgulamaya çalıştı. Notta ayrıca, Türkiye'nin gerekirse askeri seçenekleri değerlendirmeye hazır olduğu ima edildi ve Kıbrıslı Türkleri Yunan milliyetçisi duygulardan kaynaklanan olası şiddetten koruma kararlılığını yansıttı. Bu, Türkiye'nin Kıbrıs'ta nüfuzunu sürdürme ve Yunanistan'ın bölgeyi istikrarsızlaştırabilecek tek taraflı eylemlerini önleme konusundaki daha geniş stratejisinin göstergesiydi.

[831]

Kıbrıs'taki gelişmeler, Türk dış politikasında ilk kez ülke temelli bir siyaset yerine devlet dışı bir tedhiş grubunun Türk kimliğine karşı yarattığı tehdide yönelik bir siyasetin doğmasına neden olmaktadır. Kıbrıslı Rum milliyetçilerin kurduğu terör örgütü EOKA (Ethniki Organosis Kyprion Agoniston), İngiliz sömürgecilerine karşı tedhiş faaliyetlerinde bulunurken adanın nihai siyasi durumunun çözümü için Yunanistan'a bağlanma hedefini de gerçekleştirmek amacıyla da adadaki Türklere soykırım yapmaktaydılar. EOKA'nın uzun vadedeki hedefi için gerçekleştirmeye çalıştığı bu tutumu, 1950'lerin sonlarında Kıbrıs'a ilişkin Türk dış politikasını şekillendirmede, özellikle de Yunanistan ile birleşme için yürüttüğü soykırım nedeniyle önemli bir rol oynadı. Kıbrıslı Rum teröristler, adadaki etnik gerginlikleri arttırmakta kalmadı, aynı zamanda Türkiye'nin de dış politikada örtük kalmış sinir uçlarını ortaya çıkardılar.

[831] Ali Dayı Gazetesi, 17 Temmuz 1958.

EOKA aslında Kıbrıslı Rum milliyetçilerinin siyasi amaçlar için partileşmesinden çok, dönemin müdahil devletlerinin çıkarlarına göre terör eylemleri gerçekleştiren bir tedhiş çetesiydi. 1955 yılında Kıbrıs'taki İngiliz sömürge yönetimini sona erdirmek ve Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak etmek amacıyla kuruldu. Örgüt, İngiliz idarecilere karşı terör eylemleri yürüttü ve hedeflerine karşı çıkan hem Kıbrıslı Türkleri hem de Kıbrıslı Rumları hedef aldı. Bu terör, Yunan milliyetçi gündemi tarafından giderek daha fazla dışlanmış ve tehdit edilmiş hisseden Kıbrıslı Türkler arasında yaygın bir korkuya yol açtı. Korkunun sonucu öz-güvenliklerine dair önlem almaya gerekliliği duyan Kıbrıslı Türkler, alternatif olarak otonom yönetim hakkı gibi siyasi bir tutum da geliştirdi. EOKA'nın şiddeti tırmandıkça, Kıbrıslı Türk liderler, toplumlarını Rumların olası hakimiyetinden korumak için bölünmeyi savunmaya başladılar. Bu değişim, Girit gibi yerlerdeki geçmiş deneyimleri anımsatan Türklere soykırım konusundaki tarihi korkulardan da besleniyordu. EOKA'nın Kıbrıslı Türkleri taraflaştırması, Yunanistan'a bağlanmayı amaçlayan herhangi bir harekete direnme kararlılıklarını daha da sağlamlaştırdı ve toplum içinde Türk milliyetçiliği duygusunun güçlenmesine yol açtı.[832]

Kıbrıs'ta gelişen bu durum, Türk dış politikasında kimlik uçlarından ayrı olarak jeopolitik endişeyi de oluşturmaktaydı. Türkiye, Kıbrıs'taki durumu milli güvenlik olarak gördü. Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşme olasılığı, Kıbrıs'ın Doğu Akdeniz'deki stratejik konumu göz önüne alındığında, Türkiye'nin toprak bütünlüğüne ve deniz güvenliğine doğrudan bir tehdit olarak algılandı. Bu endişe, Türk dış politikasının temel ilkelerinden biri haline geldi ve Ankara'yı adadaki hakları ve çıkarları konusunda daha iddialı bir duruş benimsemeye yöneltti. EOKA'nın eylemlerine yanıt olarak Türkiye, uluslararası kamuoyunu etkilemeye ve diplomatik kanallar aracılığıyla Kıbrıslı Türklerin haklarını korumaya çalıştı. Ankara, özellikle Kıbrıs'ı her iki toplum için eşit haklara sahip bağımsız bir devlet olarak kuran 1960 Garanti Anlaşması'na atıfta bulunarak, uluslararası hukuk kapsamında Kıbrıslı Türk haklarının garantörü olarak kendini konumlandırmayı amaçladı.[833] EOKA'nın faaliyetlerine uluslararası destek elde edememesi durumu daha da karmaşık hale getirdi ve Türkiye'nin insani nedenlerle müdahale etmenin gerekli olduğu anlatısına katkıda bulunacaktı.

[832] Öke, Mütercimler, *Yalnızlıktan Saygınlığa*, 193-196.
[833] Ayrıntılı bilgi için bkz. Öke, Mütercimler, *Yalnızlıktan Saygınlığa*, 198-202, 205-206.

SONUÇ

Türkiye'nin çok partili hayata geçiş süreci, İkinci Dünya Savaşı'nın bitip kamplara ayrılmış çift kutuplu dünyanın ortaya çıktığı yeni müesses nizam olan Soğuk Savaş dönemine denk gelmiştir. Halihazırda genç bir cumhuriyet olan ve siyasi, iktisadi ve sosyal alanlarda yapısal sorunları bulunan Türkiye'nin, küresel olarak da varoluşsal sancılar çekilen bir dönemde çok partili süreci yaşaması ve seçimleri de "cumhuriyet kazanımlarının" mimarı ve savunucusu CHP yerine onun içinden çıkmasına rağmen eski rejime karşı yeni bir söylem benimseyen DP'nin tek başına kazanması, sonu askerî bir darbe ve yeni bir anayasayla neticelenecek bir dönemin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Bu dönem, bir adım ötesinde günümüz Türkiye'sinin şekillenmesinde büyük bir kırılma noktası teşkil etmektedir. Başka bir ifadeyle o dönemde yaşanan ya da o dönemde neticelendirilemeyen siyasi, iktisadi, askerî ve sosyal açmazlar bugüne sirayet etmiştir.

1946-1962 yılları arası dönemdeki bu alanlardaki tartışmalar ve çatışmaların bir kısmının bugün halen devam ettiği rahatlıkla dile getirilebilir bir olgudur. 1960 askerî darbesiyle siyaset sahnesinden çekilen DP, geçen yıllara rağmen bıraktığı mirasını farklı dönemlerde muhtelif partilerle günümüze kadar getirebilmiştir. Yine sivil siyasetinin tıkandığı, başarısız olduğu ya da "sınırlarını zorladığı" anlarda, askerî darbeler ve askerî vesayet etkisini yakın döneme kadar gösterebilmiştir. Türkiye'nin dış ilişkileri de bu dönemde şekillenmiş, Türkiye'nin dünyayı nasıl okuduğu, yabancıların Türkiye'ye bakışları ağırlıkla bu dönemdeki gelişmeler ışığında belirlenmiştir. Örneğin yıllar geçmesine rağmen bugün hala çözülemeyen Kıbrıs Meselesi hem müspet hem de menfi anlamda ilk kez bu dönemde ortaya çıkmış ve halen Türk dış politikasının temel hedefleri arasında kendine yer bulabilmiştir.

Türk siyasi hayatında "ilklerin dönemi" olarak tasavvur edebileceğimiz bu yıllarda yayımlanan ve siyasi mizahı bir araç olarak kullanan Ali Dayı Gazetesi ise, bu "renkli" dönemin büyük bir kısmına doğrudan şahitlik etmiş ve bunun ötesinde taraf olmuştur. İlk çıktığı sayıdan 27 Mayıs 1960 tarihine kadar Demokrat Parti'ye ve onun liderleri Celal Bayar ve Adnan Menderes'e kayıtsız şartsız bağlı kalan Ali Dayı Gazetesi, darbeden sonra yani başka bir deyişle "silah zoruyla" apolitik bir tutum sergilemek zorunda kalmış, askerî rejimin son bulup 1961'deki seçimlerden sonra DP dönemi kadar olmasa da onun mirasını taşıyan partilerin çizgisinde bir yayın politikası izlemeye çalışmıştır. 1948-1950 yılları arasında tek parti rejiminde iktidar olan CHP'yi hedef alan Ali Dayı Gazetesi, 1950 seçimlerinin DP tarafından kazanılmasıyla birlikte CHP'ye yönelik söylemini daha da arttırmış ve Cumhurbaşkanlığından CHP Genel Başkanlığına tenzili rütbe olan İsmet İnönü'yü hedef tahtasına oturtmuştur. Son sayısına kadar, 1956 yılındaki DP-CHP yakınlaşmasının yaşandığı 3 aylık süre ve askerî rejimin kontrolü,

dışında kalan dönemde İsmet İnönü Ali Dayı Gazetesi'nin başat hasmıdır. Geçmişteki "Millî Şef" dönemi başta olmak üzere, DP iktidarına yönelik bozucu muhalefet ve hatta "darbe kışkırtıcılığı"na kadar her süreç ve dönemeçte Ali Dayı Gazetesi her şeyin müsebbibi olarak İnönü'yü görmektedir. 1957 seçimlerinden önce yayımlanan karikatürde İnönü'yü "Revue kızı" olarak resmeden Ali Dayı Gazetesi, kendisi için "diktatör", "Balkan komitacısı" lafzını da defalarca kullanmıştır. CHP'ye yönelik mugayir tutumunun dışında CHP simalarından manşetlerine ve karikatürlerine taşıdığı ikinci isim CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'tir. Gülek hem CHP içi tartışmalarda hem de DP'ye yönelik söylemleri nedeniyle hep tenkit edilmiş, özellikle Geyikli olaylarındaki tutumu nedeniyle İnönü'ye yönelik benzer suçlamalarla karşı karşıya kalmıştır. Ali Dayı Gazetesi'nin gerek manşetleri gerekse karikatürleriyle "ilahlaştırdığı" tek kişi ise Adnan Menderes olmuştur. DP'nin triumvirası Hasan Polatkan ve Fatin Rüştü Zorlu gibi ya da "tarafsızlık ilkesi" nedeniyle Cumhurbaşkanı Celal Bayar gibi simaları da güncel gelişmelere göre manşetlerine taşımasına rağmen bu şahsiyetler Menderes'in gölgesinde kalmıştır. Ekseriyetle her sayıdaki karikatürde yer alan Ali Dayı'nın "Yavuz" Menderes, "Menderes'im", "Halkın Adamı", "Başvekilim" gibi sıfatlarla hitap ettiği Menderes, karikatürlerde de çok şık, çoğunlukla kruvaze ceketli, güneş gözlüklü ve briyantin sürülmüş saçlarla adeta bir film artisti, yıldızı gibi resmedilmiştir.

Ali Dayı Gazetesi'nin yayımlandığı ilk sayıdan 27 Mayıs'a kadar karikatürlerinde ya da manşetinde işlediği ana tema DP'nin iktidar söylemi olan "refah toplumu" ve "ilerleme" olmuştur. 1958 yılının Ağustos ayından itibaren karikatürlerine son veren gazete DP'nin iktidara geldiği 1950 yılından itibaren fabrika ve baraj açılışları, yeniden imar gibi konuları işlemiş, karikatürlerinde ziraî üretim, gıda bolluğu ve halkın gün geçtikçe artan refahı çeşitli örneklerle tasvir edilmiştir. Genel ve yerel seçim zaferlerinin dışında muhtarlık ve ihtiyar heyeti seçimlerini dahi her daim karikatürlerine taşıyan Ali Dayı Gazetesi, seçimlerdeki ana muhalefet partisinin CHP'nin başarısızlığını da yayın hayatı boyunca muhtelif örneklerle "alaycı" bir üslupla işlemiştir. 23 Nisan, 19 Mayıs, 29 Ekim ve 30 Ağustos gibi millî bayramlara ve Mustafa Kemal Atatürk'ün ölüm yıldönümüne her daim önem atfeden Ali Dayı Gazetesi, bu tarihlerde yayımlanan karikatürlerinde bu temaları işlemiştir.

Ali Dayı Gazetesi ve gazetenin ismiyle müstesna karakteri Ali Dayı, DP'nin hem siyaseti hem de toplumu dönüş(tür)mesinde belli başlı normları haizdir. Bu normlar, yukarıdaki örnekler de görüleceği üzere hem küresel hem de yerel saikler sonucunda belirlenmiştir. Öncelikle 1950'de Kore'ye asker gönderen, 1952'de NATO'ya üye olan ve Amerika Birleşik Devletleri ile doğrudan yakın ilişkiler kurarak bir nevi içerdeki iktidarının dışarıdaki teminatı olan ülkenin küresel hedeflerinin sıkı iki kutuplu bir dünyada benimsenme zorunluluğu gereklidir.

Karikatürlerde ekseriyetle işlenen anti-komünizm ve anti-Rusçu söylem ve batılı değerleri savunan görüş bunun bir göstergesidir. Bununla birlikte tarihî hasmı Rusya'ya karşı her zaman ihtiyatlı olan Anadolu insanını, bir de komünizm gibi kapalı ve otoriter bir rejime karşı konsolide etmek zor olmamıştır. Bu yönlendirme sadece karikatürlerle değil, Osmanlı İmparatorluğu-Çarlık Rusya'sı arasındaki çatışmaları ve Rus işgalini anlatan tarihi tefrikalarla dimağlarda hatırlatılmaya çalışılmıştır. "Demokrasi" ve "Hürriyet" gibi batılı değerleri de kullanan gazete yerelde halkı DP şemsiyesi altında seferber etmek adına muhafazakâr, gelenekselci ve dini değerlere saygılı bir retoriği de kullanmayı eksik etmemiştir. Aynı zamanda millilik iddiası altında Anadolu'nun yerel kültür ve dinamikleri hem karikatürlerde hem de Ali Dayı'nın uhdesinde yaşatılmıştır. Lakin bu muhafazakarlık ve yerellik söylemi asla cumhuriyet kazanımlarına ters düşmemekte, yukarıdaki örneklerden de görüleceği üzere Mustafa Kemal Atatürk, kurucu lider olarak sıkı sıkıya bağlı bir söylem benimsemiş, çoğu karikatürde Atatürk "güneş" metaforu kullanılarak tasvir edilmiştir.

Vakalarda ele alınan Ali Dayı Gazetesi'nin isminin metin-altında, aslında Türk siyasetine katılımda varlıklı ve nüfuz sahibi efendilikten halkın içinden olan ve orta sınıf rolüne hazırlanan sıradan insanlara bir çağrı bulunmaktadır. Bu çağrı müesses bir nizam haline gelmiş siyasetin, kendine dönüklüğünden çıkarak halkın gerçek gündeme ve zamanın koşullarının gerisinde kalmamasına Ali Dayı'nın karikatürleri üzerinden dikkat çekilmektedir. Bu açıdan yazılı basın, gündelik siyasetin aslında gösterilenden daha güncel ama siyasi ümeranın örtük çıkarları altında önemini kaybettiğini vurgulamaktadır. Bu vurgular, siyasi dönüşüm içinde vurgulanmak istenen doğruların halkta bilinç yaratması gerektiği olarak yorumlanmasına rağmen DP'nin iktidarı kazanma sürecinde halka bir demokratik bir kültürü bilinçli bir şekilde empoze ettiğini iddia etmek güçtür. Bunun nedeni, dönemin Türkiye'sinde ele alınan öncelikli meselenin iktisadî temelli olmasıdır. Vakalarda Hasan Saka hükümetinin ekonomi planlarına yönelik "Ali Dayı eleştirileri" bunu savı doğrulamaktadır. Yine DP'nin demokratik bir kültürü empoze edemediğine örnek olarak 1950 Seçim Kanunu görüşmelerinin karikatürü de gösterilebilir. Bu dönem içinde CHP'nin DP'ye seçim teminatı olarak oylamanın gizliliği ve sandıkların şeffaf açılması ile tüm bu sürecin yargı tarafından denetlenmesini de içeren seçim yasasını geçirse de nispi temsil gibi orantısal temsiliyeti güvenceye alamaması, çoğunluk oylaması üzerinden iktidara yürüyen DP'nin diğer partilerle meclis içinde kurulabilecek koalisyonlardan kaçındığını göstermektedir. Nitekim nispi temsil, ekonomik büyümenin dengesiz gelir dağılımına neden olduğu şehirlerde beyaz yakalı olarak tabir edilen seçmenin veya diğer azınlık siyasi görüşlerin etkisini çoğunluk oyunun üstünlüğüne karşı dengeleyecek bir siyasi istikrarı da sunabilirdi. Demokratikleşme mücadelesi hala CHP ile içinden doğan DP arasında cereyan etmektedir.

1948-1962 yılları arasında dış politikada da Ali Dayı Gazetesi hem NATO ittifakının hem de Türkiye'nin özel ve bölgesel çıkarlarını gözeten bir yayım politikası izlemiştir. Türkiye'nin NATO'ya üyeliğine kadar olan süreçte Türkiye'nin de NATO ittifakına katılması gerektiği söylemi merkeze alınmıştır. Katı bir anti-Sovyet ve anti-komünizm çizgisinde yayımlanan karikatürlerde başlarda "Amerikan Amca", sonradan "Sam Amca" olarak betimlenen Amerika Birleşik Devletleri başta Türkiye olmak üzere dünyanın dostu, kurtarıcısı olarak tasvir edilmiştir. "Kızıl Komünistler" olarak adlandırılan Sovyetler Birliği ise, dünyanın başındaki en büyük bela olarak lanse edilmiştir. İlk dönemlerde "ayı" olarak karikatürize edilen Sovyetler Birliği, sonraları ise domuza benzeyen soluk tenli kilolu bir insan hüviyetinde çizilmiştir. Ali Dayı'nın Kıbrıs Meselesi gibi Türkiye'nin çıkarlarının NATO ittifakının çıkarlarıyla ters düştüğü ya da Türkiye'nin ittifakta müttefik olduğu ülkelerde anlaşmazlığa düştüğü durumlarda Türkiye'nin çıkarlarını göz ettiğini görmekteyiz. 1952'de NATO'ya üyelik ve 1955'teki Bağdat Paktı konularında Türk-Yunan dostluğu ön plana çıkartılırken, ilgili konulardaki karikatürlerde Yunan asker veya devlet yetkilileri güzel ve güçlü tasvir edilmesine rağmen Kıbrıs Meselesi'nde İngiltere dahil olmak üzere Yunanistan'a en sert eleştirilerden kaçınılmamıştır. İngiltere'yi temsil eden "John Bull" Kıbrıs'taki adaletsiz yaklaşımı ve Yunanistan'a yakın tavrı nedeniyle birçok kez elleri kanlı olarak tasvir edilmiş, temsilen cılız Evzon askeri olarak karikatürize edilen Yunanlılardan ise "Palikarya" veya "Çorbacı" olarak bahsedilmiştir.

Bu konuda tek istisna, dış yardımlar konusunda beklenenin verilmediği zamanlarda sadece sitemkâr göndermeler yapılan, Amerika Birleşik Devletleri'dir. ABD her daim "dost" ve "müttefik" olarak karikatürize edilmiş, söylem analizi olarak değerlendirdiğimizde toplumda Amerikan karşıtlığına yol açabilecek en ufak bir gönderme dahi yapılmamıştır. Bu durum zamanın ruhuna uygun olmakla birlikte DP iktidarı ve Birleşik Devletler arasındaki yakın ilişkileri etkisi büyüktür. Türkiye'yi yakından ilgilendirmeyen dış politik konularda ise Ali Dayı Gazetesi genellikle NATO İttifakı'nın bakış açısını benimsemiş, örneğin Arap-İsrail çatışmasında ise içerideki muhafazakâr duruşuna rağmen iki tarafa da mesafeli yaklaşarak tarafsız kalmış hatta Arap karşıtı bir söylem dahi benimsediği görülmüştür. Türkiye'nin Suriye ile çatışmanın eşiğine geldiği 1957 Krizi'nde "Arap Fış Fış", "Ne Şam'ın Şekeri Ne Arabın Yüzü" gibi ifadeler defalarca kullanılmıştır. Bu hususta Arap Ortadoğu'sunun Sovyet güdümünde olmasının da etkisi bulunmaktadır.

27 Mayıs Askerî Darbesi'nden önce son sayısına kadar DP iktidarını terk etmeyen Ali Dayı Gazetesi, 02 Haziran 1960 tarihinde ise bambaşka bir yayın politikasıyla çıkmıştır. "Başvekil Menderes" yerine "Başbakan Gürsel" gelmiş ve darbeye dair tek bir satır kelam yapılamamıştır. Ali Dayı Gazetesi'nde bu keskin dönüşün gönüllü olmadığı başka bir deyişle "silah zoruyla"

olduğu açıktır. Darbeyi yapan cuntanın sözcüsü haline gelen gazetenin bu durumu 15 Ekim 1961 tarihindeki seçimlerden sonra bir nebze olsun kırılmış, askeri rejimin son bulması ve kontrollü sivil siyasetinin iş başına geldiği CHP-AP koalisyonunda CHP karşıtı söylemini muhafaza edebilmiştir. Bu noktada DP iktidarında muhalefette yer alan ve dönem dönem eleştirdiği Osman Bölükbaşı'yı, yeni gerçeklikte muhalefetteki CKMP lideri olarak savunma tercihinde bulunmuştur. 27 Mayıs'tan sonra sürekliliğini de kaybeden Ali Dayı Gazetesi, ilk etapta haftada 1 sayıya inmiş, ardından iki haftada 1'e ve en son ayda 1'e düşmek zorunda kalmıştır. 1961 yılında ise toplamda 9 sayı çıkabilen Ali Dayı 30 Mart sayısından sonra 2,5 ay neşredilmemiştir. 7 ay çıktığı son yılı olan 1962'de ise toplamda 18 sayı yayımlanan gazete, yavaş yavaş kimliğini ve varoluş amacını kaybetmiş, sayfa sayısını tamamlamak adına giderek 3. sayfa haberleri ile spor haberleri yayımlamak zorunda kalmıştır.

Ali Dayı Gazetesi, "Siyasi-Mizahi Halk Gazetesi" mottosuyla yayımlandığı 14 yıl ve 1315 sayısıyla birlikte bu alanda Türk Basın Tarihinde kendine özgü bir yer teşkil etmektedir. Uzun soluklu ve bir okur kitlesine sahip olan Ali Dayı Gazetesi'nin her sayısı ve her karikatürü Türkiye'nin Soğuk Savaş'ın ilk yıllarındaki siyasi, iktisadi, sosyal ve toplumsal dönüşümünden panoramik izler sunmakta ve döneme ışık tutmaktadır.

KAYNAKÇA

Arşivler

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

US State Department "Memorandum of Conference With President Eisenhower," December 6, 1959, *Foreign Relations of the United States, 1958–1960, Eastern Europe; Finland; Greece; Turkey, Volume X, Part 2* https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v10p2/d351 (Erişim Tarihi: 29.11.2024) (FRUS)

US Department of State, "SNIE 36.7–57: Special National Intelligence Estimate," September 3, 1957, *Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Near East: Jordan-Yemen, Volume XIII*, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v13/d383 (Erişim Tarihi: 30.11.2024) (FRUS)

C.E. Wilson, "Memorandum From the Secretary of Defense (Wilson) to the President," July 10, 1957, *Foreign Relations of the United States, 1955–1957, National Security Policy, Volume XIX*, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v19/d129 (Erişim Tarihi: 19/11/2024) (FRUS)

Department of State, "Operations Coordinating Board Report," November 19, 1958, *Foreign Relations of the United States, 1958–1960, Eastern Europe; Finland; Greece; Turkey, Volume X, Part 2*, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v10p2/d322 (Erişim Tarihi: 20.11.2024) (FRUS)

Resmi Yayınlar

Ayın Tarihi

Resmî Gazete

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC)

Kitap ve Kitap Bölümleri

Ağaoğlu, Samet. *Siyasi Günlük*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2020.

Ahmad, Feroz ve Bedia Turgay Ahmad. *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1970*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1976.

Ahmad, Feroz. *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945- 1980)*, İstanbul: Hil Yayın, 1996.

Aksu, Murat. Tıp Tarihi Açısından Türkiye'de Verem Savaşı, Türkiye Ulusal Verem Savaşı Dernekleri Federasyonu Yayını, 2007.

Akşin, Sina. *Türkiye Tarihi Cilt 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, İstanbul: Cem Yayınları, Yayım Yılı Yok.

Albayrak, Mustafa. *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti*, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2004.

Alsaç, Üstün. *Türkiye'de Karikatür, Çizgi Roman ve Çizgi Film*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.

Ataç, Kaan Kutlu. *Türk Soğuk Savaşı Sadık Müttefikten Milli Güvenlik Sorununa Eisenhower ve Türkiye 1953-1957,* Ankara: Nobel Bilimsel, 2022.

Anamur, Hasan. *Başlangıçtan Bugüne Fransızcadan Türkçeye Yapılmış Çeviriler ile Fransız Düşünürler, Yazarlar, Sanatçılar Üzerine Türkçe Yayınları İçeren Bir Kaynakça Denemesi*, İstanbul: Gündoğan Yayınları, 2016.

Apuhan, Recep Şükrü. *27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine Menderes*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

Armaoğlu, Fahir. *20.yy Siyasi Tarih (1914-1980)*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 9. Basım, 1993.

Arslan, Rıza. Adnan Menderes Hükümeti'nin IMF'ye Sunduğu İlk Ekonomik İstikrar Programı, (Memorandum), 23 Temmuz 1958, İstanbul: Dora Yayıncılık, 2009.

Aydemir, Şevket Süreyya. İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali, İstanbul: Remzi Kitabevi,7. Basım, 2007.

Aydemir, Şevket Süreyya. *İkinci Adam*, Cilt 3, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011.

Aydın, Mustafa. "İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1939-1945", Baskın Oran (editör), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 1919-1980*, Cilt: I İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

Balcı, Meral. *Sıradışı Bir Siyasetçi Kasım Gülek; Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2015.

Bayar, Celal. *Başvekilim Adnan Menderes*, Haz. İsmet Bozdağ, İstanbul: Tercüman Gazetesi, 1986.

Berkes, Niyazi. *Türkiye'de Çağdaşlaşma,* (Yay-Haz.) Ahmet Kuyaş, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.

Bilge, A. Suat. *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1965),* Ankara, 1969.

Birand, Mehmet Ali, vd. *Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu,* İstanbul: Doğan Kitap, 2006.

Boratav, Korkut. *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1988, 63; Oktay Yenal, *Cumhuriyetin İktisat Tarihi*, İstanbul: Homer Kitabevi, 2003.

Cantek, Levent ve Levent Gönenç. *Muhalefet Defteri: Türkiye'de Mizah Dergileri ve Karikatür*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.

Çavdar, Tevfik. *Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900-1960*, Ankara: İmge Kitabevi, 2003.

Çaylak, Adem. *Osman Bölükbaşı ve Siyasal Hareketi,* Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2010.

Çufalı, Mustafa. *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Dönemi (1945-1950),* Ankara: Babil Yayıncılık, 2004.

Demircan, Adnan. İslam Tarihi ve Medeniyeti Bibliyografyası (Cumhuriyet Dönemi 1923-2014), İstanbul: Beyan Yayınları, 2016.

Demirel, Tanel. *Türkiye'nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, 2016.

Demokrat Parti Tüzük ve Programı, Ankara 1946.

Duignan, Peter, Gann, Lewis H.. *The Rebirth of the West*, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, 1996.

Dumlupınar, Sezai. *Tek Parti ve Mizah*, İstanbul: Ati Yayınları, 2011.

Duverger, Maurice. *Siyasal Rejimler*, İletişim Yayınları: İstanbul, 1994.

Eagleton, Terry. *Mizah*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2019.

Ekinci, Necdet. *II. Dünya Savaşından Sonra Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etmenler*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2004.

Ekincikli, Mustafa; *İnönü-Bayar Dönemleri, Türk Dış Siyaseti*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2002.

Erer, Tekin. *Türkiye'de Parti Kavgaları*, İstanbul: Ticaret Postası Matbaası, 1963. Erkmen, Seyfi. *Kore'den Geldim*, İstanbul: Ege Matbaası, 1951.

Eroğul, Cem. *Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)*, Ankara: Sevinç Matbaası, 1970.

Evren, Nazif. *Rauf İnan Köy Enstitüleri ve Bir Ömrün Tanıklığı*, Ankara: Güldikeni Yayınları, 1997.

Fersoy, Orhan Cemal. *Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes*, İstanbul: Mayataş Yayınları, 1971.

Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016.

Goloğlu, Mahmut. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1946-1950 Demokrasiye Geçiş*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.

Gökçe, Tevfik İsmail. İstanbul Verem Savaş Derneği Kuruluş Gelişim ve Çalışmalar 1927-1971, İstanbul: Hilal Matbaacılık, 1972.

Gürün, Kamuran. *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları,1983.

Güven, Dilek. *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.

Hale, William. Ordu ve Siyaset, İstanbul: Alfa Yayınları, 2014.

Harris, George. *Troubled Alliance: Turkish-American Problems in Historical Perspective, 1945-71*, Washington DC: American Enterprise Institute for Public, 1972.

Kapani, Münci. *Politika Bilimine Giriş*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 2008.

Karpat, Kemal H. *Türk Demokrasi Tarihi (Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller)*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.

Kayış, Yasin. *Demokrat Parti Döneminde Siyasi Karikatür (1950-1960)*, 2. Baskı, İstanbul: Libra Kitapçılık, 2015.

Kaynar, Mete Kaan. (Der). *Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partileri*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2007.

Kocatürk, Utkan. *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi (1918-1938)*, 2. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.

Koçak, Cemil. *Türkiye'de İki Partili Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) İkinci Parti*, Cilt 1, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.

Koloğlu, Orhan. *Türkiye Karikatür Tarihi*, İstanbul: Bileşim Yayınevi, 2005.

Kuneralp, Zeki. Sadece Diplomat, İstanbul: İsis Yayınları, 1999.

Kuniholm, Bruce R. *The Origins of the Cold War in the Near East: Great Power Conflict and Diplomacy in Iran*, Turkey and Greece (Princeton, PJ: Princeton University Press, 1980.

Madanoğlu, Cemal. Anılar 1911-1953, İstanbul: Evrim Yayınevi, 1983.

Müstakil Demokratlar Grubu, Demokrat Parti Kurucuları Bu Davanın Adamı Değildirler, Ankara: Yeni Matbaa, 1949.

Neziroğlu, İrfan ve Tuncer Yılmaz. (Haz.) *TBMM Hükümetler- Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, Cilt 2, Ankara: TBMM Başkanlığı Yayınları.

Öke, Mim Kemal; Mütercimler, Erol. *Yalnızlıktan Saygınlığa Demokrat Parti'nin Dış Politikası, Demokratlar Kulübü No: 17*, İstanbul: İrfan Yayımcılık, 2000.

Öymen, Altan. *Değişim Yılları*, İstanbul: Doğan Kitap, İstanbul 2010.

Sanal, Türker. *Menderes Hükümetleri*, Ankara: Sim Matbaacılık, Yayın Yılı Yok.

Sander, Oral, *Siyasi Tarih*, Ankara: İmge Yayıncılık, 2020.

Saydur, Mehmet. *Markopaşa Gerçeği*, İstanbul: Çınar Yayıncılık, 2001.

Selçuk, Turhan. *Grafik Mizah*, Der. Turgut Çeviker, İstanbul: İris Mizah Kültür Yayıncılık, 1998.

Sipahioğlu, Ahmet. *Türk Grafik Mizahı, (1923-1980)*, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 1999.

T.C. Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü; Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Kuruluşundan Günümüze Hükümetler, Ankara, 1998.

Tekeli, İlhan ve İlkin, Selim. *İkinci Dünya Savaşı Türkiyesi*, Cilt 3, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

Tezel, Yahya Sezai. *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002.

The Department of State Bulletin, 29 Mayıs 1950.

Toker, Metin. *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973, Tek Partiden Çok Partiye 1944- 1950*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1998.

Topuz, Hıfzı. *Başlangıcından Bugüne Dünya Karikatürü*, İstanbul: İnkılap Yayınevi, 1997.

Tunaya, Tarık Zafer. *Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952)*, İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları, 1952.

Tuncer, Erol. *1946 seçimleri*, Ankara: Tesav Yayınları, 2010.

Tunçay, Mete. *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931),* 3. Baskı, İstanbul: Cem Yayınevi.

Turan, Şerafettin. *Türk Devrim Tarihi 4. Kitap (Birinci Bölüm) Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938-14 Mayıs 1950)*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1999.

Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl: İkinci Dünya Savaşı Yılları 1939-1946, Ankara: T.C. Dışişleri Bakanlığı Yayınları, 1973.

Yalman, Ahmet Emin. *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, Cilt 4 (1945-1971)*, İstanbul: Rey Yayınları, 1974.

Yeşilbursa, Behçet Kemal. *Bağdat Paktı 1950-1959*, Çev. Nur Nirven, İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2019, 54-57.

Zürcher, Erik Jan. *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul: İletişim Yay., 4. Baskı, 1993.

Makale, Bildiri ve Ansiklopedi Maddeleri

Aktaş, Zafer. "Türkiye'de Yabancı Sermayenin Teşvik Edilmesinde ABD Etkisi" (1945-1955). *Asya Studies*, 7(23), 53-64, 2023. https://doi.org/10.31455/asya.1196111.

Albayrak, Mustafa. "Hürriyet Partisi'nin Türk Siyasi Tarihindeki Yeri ve Önemi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Temmuz 2008, Cilt XXIV - Sayı 71, 341-380.

Ataç Kaan Kutlu. Çam, Mehmet Mert. "Soğuk Savaş: Amerikan Büyük Stratejisi, Johnson Doktrini ve Kıbrıs", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16, sy. 35 (Ekim 2020): 595-634. https://doi.org/10.17752/guvenlikstrtj.807007.

Aydın, Mehmet Korkud. "Cumhuriyet Dönemi Ekonomik Buhranlarına Bir Örnek Olarak 7 Eylül Kararları ve Kamuoyuna Yansımaları", *Eğitim ve Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*.

Babaoğlu, Resul. "Seçim Yenilgisi, Parti İçi Muhalefet ve Hizipleşme Tartışmalarının Gölgesinde Cumhuriyet Halk Partisi XI. Kurultayı" (26-30 Temmuz 1954), *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 13/19, (Eylül), 2019. DOI: 10.26466/opus.591533.

Bulut, Sedef. "27 Mayıs 1960'tan Günümüze Paylaşılamayan Demokrat Parti Mirası", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2009, Sayı:19, 73-90.

Bulut, Sedef. "38. Enlemde Güç Mücadelesi: Kore Savaşı ve Türkiye'deki Tezahürleri", *Mavi Atlas*, 6(1) 2018.

Bulut, Sedef. "Sovyet Tehdidine karşı Güvenlik Arayışları: I. ve II. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası", *Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt 11/ 41, 35-61, 2008. https://doi.org/10.1501/Tite_0000000258

Bulut, Sedef. "Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 2, Sayı 4, (Yaz 2009), 125-145.

Çakmak, İsmail. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Akademiar Dergisi, 2017 (ARALIK) Sayı: 3, 177-220.

Çimenli, Şakire. “Cumhuriyet Tarihinde Bir Ordu-Siyasi Erk Çatışması: İsmet İnönü İktidarına Yönelik Darbe Girişimleri ve 6 Haziran 1950 Tasfiye Hareketi” *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 19/38 (Bahar)195-219, 2019.

Dwight D. Eisenhower, "Statement by the President Upon Signing the Agricultural Trade Development and Assistance Act of 1954" July 10, 1954. *Public Papers of Presidents of the United States: Dwight D. Eisenhower*, U.S. National Archives and Records, Washington DC: Government Printing Office, 1954.

Gülen, Ahmet. “Demokrat Parti Döneminde Adıyaman Vilayetinin Kuruluşuna Dair Bir Tartışma”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Kasım 2021, Cilt XXXVII - Sayı 104, 357-382.

Güngör, Süleyman. “14 Mayıs 1950 Seçimleri ve CHP’de Bunalım”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (Mayıs) 2010, Sayı:21, 193-208.

İdem, Tekin. “Seçim Kanunları ve Uygulamaları Üzerinden 1946 ve 1950 Seçimlerine Bakış”, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(3),1372-1389, 2022.

Kaan, Oğuz. “Demokrat Partinin İkinci Kongresinde Kabul Edilen “Milli Teminat Andı”nın İktidar- Muhalefet İlişkilerine Etkisi” *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,37, (Nisan) 2021.

Kahraman, Nazan. “Kore Savaşı ve Türkiye’nin Savaşa Katılma Kararının Türk Basınına Yansıması Üzerine Bir Analiz”, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, Cilt 8/2 (Eylül) 2020, 1375-1408.

Karayaman, Mehmet. “İsmet İnönü’nün Uşak’ta Taşlanması Olayının Sebep ve Sonuçları”. *Tarih Okulu Dergisi* 2010, Sayı: VIII (Aralık 2009), 27-33.

Kurban, Vefa. “1950-1960 Yıllarında Türkiye ile Sovyetler Birliği Arasındaki İlişkiler”. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* 14, Sayı: 28 (Haziran 2014): 253-282.

Lesch, D. W. (2018). “The 1957 American-Syrian crisis: Globalist policy in a regional reality.” In D. W. Lesch & M. L. Haas (Eds.), *The Middle East and the United States: History, politics, and ideologies* (6th ed., pp. 77-92). Routledge.

Ovat, Fuat. “Bir Eğitim Sevdalısı: Rauf İnan”, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, Haziran 2003, Sayı:40.

Öniş, Ziya. “The State and Economic Development in Contemporary Turkey: From Etatism to Neoliberalism,” *Turkey between East and West: New Challenges for a Rising Regional Power*, e. Vojtech Mastny and R. Craig Nation (Boulder CO: Westview Press, 1996), 155-178.

Özacun, Orhan. “Siyaset Tarihimizde Milli Kalkınma Partisi”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları* 2, 2013.

Özdemir, Nuray. “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Yol Vergisi”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 32 /53 (Mayıs 2013), 213-248.

Özel, Mesut. Türkiye’de Donanma Cemiyetleri: Tarihsel Süreçte Gelişim ve Bağış Kampanyaları, Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi, Ankara, 2022, Sayı 7, 20-57.

Özer, Sevilay. “Türkiye’de 1923-1950 Yılları Arasında Verem”, *Turkish Studies*, 15(4),

Öztürkci, Alparslan. “Siyasal Katılım ve İfade Özgürlüğü Bağlamlarında Demokrat Parti İkinci Büyük Kongresi (20-25 Haziran 1949)” *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 9/1, 287-299, 2019, 464. DOI: 10.13114/MJH

Pınar, Mehmet. “Anadoluculuk Ekseninde Türkiye Köylü Partisi (1952-1958)”, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 37, 330-353, 2017.

Pınar, Mehmet. “1950-1951 Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göçler ve Demokrat Partinin Göçmen Politikası”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 30/81, 61-94, 2014.

Sönmez, Şinasi. “İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Hükümetlerinin Temel Gıda Maddelerinin Temini Konusunda Aldığı Tedbirler”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt 12, 2011, 614. https://doi.org/10.1501/Tite_0000000338.

Söylemez, Mehmet Mahfuz (Hazırlayan). “Hz. Peygamber ve Dönemi ile İlgili Türkçe Yazılmış veya Türkçeye Aktarılmış Olan Eserler ile İlgili Bibliyografya Denemesi”, *İslami İlimler Dergisi*, Yıl 1, Sayı:1, Bahar 2006, 259-279.

Şimşir, Bilal N. “Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar ve Belgeler – 1”, *Türk Kültürü Dergisi*, 272 (Aralık) 1985.

Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi, Cilt 3, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2013.

Uzun, Hakan. “İktidarını Sürdürmek İsteyen Bir Partinin Kimlik Arayışı: Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1947 Olağan Kurultayı”. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi 12*, 25 (Aralık 2012): 101-1 39.

Varlık, M. Bülent. “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Mizah”, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, Cilt IV.

Wilson, Edwin C. “The Ambassador in Turkey (Wilson) to the Secretary of State,” 23 Mart 1946, *Foreign Relations of the United States, 1946, The Near East and Africa, Volume VII.*

Yetim, Fahri ve Akkoyunlu, Sultan Berna. “Türk Modernleşmesine Erken Cumhuriyet Dönemi Basınında Karikatür Üzerinden Bir Bakış”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 3 (Aralık)2017, 77-96.

Süreli Yayınlar

Gazeteler

Akşam

Ali Dayı

Cumhuriyet

İkdam

Kurun

Milliyet

Sabah

Tan

Tanin

Ulus

Vatan

Yeni İstanbul

Yeni Sabah

Zafer

Dergiler

Akis

Derya

Tezler

Afşar, Erkan. *Yolsuzluk ve Usulsüzlük Olaylarının Türk Siyasetine Yansımaları (1923-1950)*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Akkoyunlu, Sultan Berna. *Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Basınında Karikatür (1923-1933)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

Akyüz, Selin. *Erken Cumhuriyet Döneminde Erkek İmgesinin Kurgulanışı: Akbaba Dergisi Örneğinden Bir Karikatür İncelemesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Alabbası, Büşra. *1936-1948 Yılları Arası Karikatür Dergisi Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2021.

Atik, Ayşe, *İkinci Meşrutiyet Dönemi Karikatürlerinde Osmanlı Kurumları, Gündelik Yaşam ve Halk İmgeleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Bayrak, Furkan. *Çaylak Dergisi 1876-1877*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.

Bedir, Ayşe. *Yakın Dönem Siyasi Tarihinin Karikatür Üzerinden Analizi: Karagöz 1922-1939*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Camtoz, Halil İbrahim. *Mizah Basınında Karagöz Gazetesine Göre II. Dünya Savaşı Analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Çelik, Tuğrul. *Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Siyasi Karikatüründe Erkeklik: Karikatür Dergisi Örneği: 1936-1948*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.

Çimenli, Şakire. *Mizah Dergileri Üzerinden Bir Dönem Okuması: Türkiye'de Çok Partili Siyasal Yaşama Geçiş (1945-1950)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2022.

Daşar, Emre. *Erken Cumhuriyet Dönemi Mizah Basınında Ulusal Kimlik İnşası: Karagöz Gazetesi (1923-1946)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2023.

Dereli, Uğur. *Recep Peker'in Başbakanlık Dönemi (5 Ağustos 1946- 9 Eylül 1947)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü,1996.

Doğanay, Ela. *1960 Askeri Darbesinin Mizah Dergilerine Yansıması: Akbaba ve Tef Dergileri Üzerine Bir İnceleme (1950-1961)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023.

Eldemir, Elif. *Türk Matbuatında Mizah Dergiciliğinin Bir Örneği Olarak Davul*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.

Enser, Ramazan. *Akbaba Dergisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Erayman, Abdullah. *1946 Genel Seçimleri ve Demokrat Parti'nin Ana Muhalefet Yılları*, Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.

Erbatu, Onur. *Şemsettin Günaltay ve Türk Siyasi Hayatındaki Yeri*, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Göker, Gamze. *Osmanlı Karikatürlerinde Kadın (1872-1922)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, 2014.

İmir, Yasemin. *Türkiye'de Eğitimin Karikatürlere Yansıması (1940-1970)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2023.

Kandemir, Kazım. *Popüler Kültür Ürünü Olarak Karikatürlerdeki Dini Figürlerin Analizi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2024.

Karacalar, Hüseyin Sedat. *Hayalden Çizgiye Karagöz'ün Penceresinden Çanakkale Savaşı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Kartal, Burak. *Siyasi Karikatürlerde Toplumsal Cinsiyet Temsilleri: Gırgır Dergisi Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Altınbaş Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2022.

Kayış, Yasin. *Atatürk Döneminde Siyasi Karikatür*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2016.

Kayış, Yasin. *Demokrat Parti Dönemi Siyasi Karikatür (1950-1960)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2004.

Nurçin, Emrullah. *Mehmet Şemsettin Günaltay Hükümeti (1949-1950)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2018.

Özçelebi, Suat. *Bulgaristan'daki Türk Azınlığı Açısından Türk Bulgar İlişkileri ve Göç Sorunu*, Yüksek Lisans Tezi İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.

Özdemir, Emre. *Erken Dönem Türkiye Cumhuriyeti'nde Cemal Nadir Güler Karikatürlerinin Sosyolojik Analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023.

Özen, Ümit. *II. Dünya Savaşı Yıllarında Türk Gazetelerindeki Karikatürler Üzerinden Türkiye'nin Siyasal ve Sosyal Analizi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2022.

Özgür, Ulvi, *Bulgaristan Türklerinin 1950-1951 Yıllarında Türkiye'ye Göçleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2007.

Öztürkci, Alparslan. *Demokrat Partide Parti İçi Muhalefet (1946-1950)*, Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya 2019

Özüçetin, Yaşar. *Mehmet Şemsettin Günaltay'ın Hayatı İlmi, İdari, Siyasi Faaliyetleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

Saatçi, Elif Uzun. *Siyasi Partiler Bağlamında Mizah ve Karikatür (2002 Sonrası Dönem)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Sağır, Semanur. *Nasreddin Hoca Dergisi'nde Yer Alan Haberlerde ve Karikatürlerde Kadın İmgesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.

Subaşı, Mehmet Akif. *Laiklik İlkesi Doğrultusunda Yapılan İnkılapların Karikatür Dergilerine Yansıması (1923-1928)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2023.

Şenel, Aymelek. *Demokrat Parti İzmir İl Örgütü (1946-1960) Muhalefetten İktidara Bir Siyasal Partinin Yerel Politikası*, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Taşdelen, Esra. *Bir Siyasal İletişim Aracı Olarak Karikatürlerin Dilinden Türkiye'de Hükümetler Dönemi (1960-1980)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2024.

Temür, Haydar. *Demokrat Parti'de Parti İçi Muhalefet (1946-1960)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2020.

Tunçer, Çağla Pınar. *1930-1945 Arası Siyasal Karikatürlerde "Öteki"nin Analizi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023.

Tutan, Melih Nadi. *Demokrat Parti Döneminde Demokrasi Anlayışının Değişimi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2018.

Unat, Kadri. *Cumhuriyet Halk Partisi'nin Genel Seçim Propagandaları 1927-1957)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2015.

Yalçıner, Elif Ceren. *Karikatür Dergisine Göre İkinci Dünya Savaşı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, sosyal Bilimler Enstitüsü, 2024.

Yaşar, Öznur. *Türk Siyasetinde Çizgisel Mizah ve Demokrasi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Yavalar, Deniz Elif. *Demokrat Parti Dönemi'nde Muhalif Mizah Basını: 41 Buçuk, Dolmuş, Taş, Karikatür, Taş-Karikatür Dergileri Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

Yücel, Ahmet, *Kore Harbinin Türk Dış Politikasına Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap tarihi Enstitüsü, 2005.

İnternet Kaynakları

http://kasif.mkutup.gov.tr/SonucDetay.aspx?Makld=1848107&MatTip=1645 Erişim 18.08.2024.

http://sozluk.gov.tr Erişim 23.09.2023.

http://www.basarisiralamalari.com/ortada-kalmak-deyiminin-anlami/ Erişim 12.10.2022.

http://www.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/kurun/kurun_1937/kurun_1937_haziran_11_.pdf Erişim 14.08.2024.

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/1946-yilinda-kurulan-siyasi-partiler/?pdf=6306 Erişim 18.10.2024.

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/kayseri-yesilhisar-olaylari-25-mart-1960/ Erişim 11.11.2024.

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/m-semsettin-gunaltay-1883-1961/ Erişim 23.10.2024.

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mehmet-karayaman/ Erişim 20.11.2024.

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mehmet-recep-peker-1889-1950/ Erişim 11.08.2023.

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/milli-teminat-andi/ Erişim 13.08.2023.

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/milli-teminat-andi/ Erişim 05.05.2024.

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mithat-perin-1917-2001/ Erişim 21.01.2024.

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/rasih-efendi-mehmet-rasih-kaplan-1883-1952/ Erişim 22.10.2024.

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/secimler-1950-1960/ Erişim 22.02.2024.

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/secimler-1950-1960/?pdf=7180 Erişim 16.10.2024.

https://chp.org.tr/chp-tarihi Erişim 23.10.2024.

https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/237074 Erişim 29.11.2024.

https://dergipark.org.tr/tr/pub/asya/issue/76547/1196111 Erişim 29.11.2024.

https://history.state.gov/departmenthistory/visits/1954 Erişim 29.11.2024.

https://history.state.gov/milestones/1945-1952/kennan Erişim 30.11.2024.

https://kelimeler.gen.tr/cilk-nedir-ne -demek-61170 Erişim 03.11.2022.

https://kelimeler.gen.tr/tepinmek-nedir-ne demek-300141. Erişim 24.04.23.

https://muharipgaziler.org.tr/kore-savasi/ Erişim 02.09.2023.

https://sozluk.gov.tr/ Erişim 04.11.2022.

https://sozluk.gov.tr/ Erişim 04.11.2024.

https://verem.org.tr/verem-tuberkuloz Erişim 13.09.2023.

https://winstonchurchill.org/resources/speeches/1946-1963-elder-statesman/the-sinews-of-peace/ Erişim 25.11.2024.

https://www.akifhamzacebi.com/detay/148/chpgenelbilgi.html Erişim 23.10.2024.

https://www.akifhamzacebi.com/detay/148/chpgenelbilgi.html Erişim 24.10.2024.

https://www.biyografya.com/biyografi/3983 Erişim 22.10.2024.

https://www.biyografya.com/biyografi/5152 Erişim 23.10.2024.

https://www.evvelcevap.com Erişim 22.04.2023.

https://www.foreignaffairs.com/russian-federation/george-kennan-sources-soviet-conduct Erişim 04.04.2022.

https://www.foreignaffairs.com/russian-federation/george-kennan-sources-soviet-conduct%20Erişim%20 Erişim 22.11.2024.

https://www.gastearsivi.com/ Erişim 12.08.2024.

https://www.gastearsivi.com/ara/sami%20tezi%C5%9F/12 Erişim 15.08.2024.

https://www.gastearsivi.com/gazete/aksam/1946-11-07/4 Erişim 17.08.2024.

https://www.gastearsivi.com/gazete/son_posta/1939-05-27/8 Erişim 21.09.2024.

https://www.haberturk.com/deyimler-ve-anlamlari/yagma-hasanin-boregi-deyiminin-anlami-nedir Erişim 07.08.2024.

https://www.kotaman.com/yillara-gore-ekmek-gramaji-ve-fiyatlari/ Erişim 18.08.2024.

https://www.mfa.gov.tr/data/nato-bilgi--notu.pdf Erişim 25.11.2024.

https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa Erişim 21.11.2024.

https://www.sam.gov.tr/media/perceptions/archive/vol4/19990900/RaufDenktas.pdf Erişim 22.11.2024.

https://www.seslisozluk.net/yafta-nedir-ne-demek/#google_vignette Erişim 12.10.2022.

https://www.tarihtebugun.org/tarihte-bugun/15nisan/1968/selahattin-gungor-gazeteci-fikra-13681#google_vignette Erişim 12.08.2024.

https://www.turkedebiyati.org.anafor. Erişim 21.11.2024.

https://www.zaferdergisi.com/makale/10424-gecti-borun-pazari-deyim-oykusu.html Erişim 23.09.2023.

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d08/c016/tbmm08016045ss0131.pdf Erişim 12.09.2022.

https://www5.tbmm.gov.tr/yayinlar/basbakanlarimiz_genelkurul_konusmalari/basbakanlarimiz_cilt3.pdf Erişim 22.09.2024.

Sözlü Tarih Görüşmeleri

Mim Kemal Öke ile yapılan söyleşi, 24.11.2024, İstanbul.